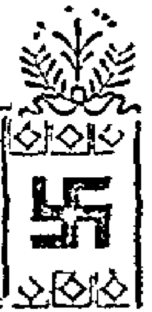

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

ત્રણ યોગો

कर्तुमिच्छोः श्रुतार्थस्य ज्ञानिनोऽपि प्रमादतः ।
विकलो धर्मयोगो यः स इच्छायोग उच्यते ॥१॥
शास्त्रयोगस्त्विह ज्ञेयो यथाशक्त्यप्रमादिनः ।
श्राद्धस्य तीव्र बोधेन वचसाऽविकलस्तथा ॥२॥
शास्त्रसंदर्शितोपायस्तदतिक्रांतगोचरः ।
शक्त्युद्रेकाद्विशेषेण सामर्थ्याख्योऽयमुत्तमः ॥३॥

આગમાનુસારે અનુષ્ઠાન કરવાની ઇચ્છાવાળા જિજ્ઞાસુને પણ પ્રમાદથી ધર્મવ્યાપાર કરવામાં સ્ખલના થાય તેને ઇચ્છાયોગ કહેવામાં આવે છે, જ્ઞાનના તીવ્રબોધને અંગે શક્તિ અનુસાર અપ્રમાદી શ્રાવકનો શાસ્ત્રાનુસાર અખંડ ધર્મવ્યાપાર તેને શાસ્ત્રયોગ કહેવામાં આવે છે, શાસ્ત્રમાં આત્મકલ્યાણ માટે જે જે યોગના માર્ગો બતાવ્યા છે તેને પણ શક્તિના અતિશયપણાથી ઉત્પન્ન કરવાનો વિષય છે તે સર્વ યોગમાં પ્રધાન સામર્થ્યયોગ કહેવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય.

પુસ્તક ૩૯ મું : આત્મ સં. ૪૬ : વીર સં. ૨૪૬૭ શ્રાવણ :
અંક : ૧ લો : * * વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ ઓગસ્ટ :

પ્રભુ-સ્તુતિ

अर्हं नौमि सदाऽऽर्हन्त्य-कारणं सकलार्हताम् ।
स्वर्गश्रीजयद श्रीमन्-महानंदमहोदयम् ॥

સમગ્ર પૂજ્ય પુરુષોની આર્હંતી લક્ષ્મીના નિમિત્તભૂત, કલ્યાણરૂપી લક્ષ્મીના દાતા અને કેવળજ્ઞાનરૂપી મહોદયવાળા શ્રી અરિહંત ભગવંતોની હું નિરંતર સ્તુતિ કરું છું.

× × ×

जयत्यादिमतीर्थेश-स्त्रिलोकीमङ्गलद्रुमः ।
श्रेयःफलं सदा लोका, यदालोकादुपासते ॥

સર્વ જગતની મનકામનાની પૂર્તિ માટે કલ્પવૃક્ષ સમાન પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્મા જયવંત વર્તે છે. જેના દર્શનમાત્રથી લોકો હમેશા આત્મકલ્યાણરૂપી ફળને પ્રાપ્ત કરે છે

नूतन वर्षाभिनंदन

જય જિનેન્દ્ર! જય જય પ્રભુ, ઉરથી કહું અભિલાષ;
અત્ર સ્તવે છે પત્ર આ, 'आत्मानंद प्रकाश.' ૧

વ્હાલા વાચકવૃંદ જે, ગુણીયલ ગામોગામ;
તેઓ સૌને સ્નેહથી, આજે કરું પ્રણામ. ૨

આડત્રીશમું ઊતર્યું, આ ઓગણચાલીશ;
નવા વર્ષમાં પેસતાં, જપું પ્રથમ જગદીશ. ૩

સવૈયા અને હરિગીત.

જન્મ આપીને પાળ્યું પોષ્યું, વિકસાવ્યાં અંગો આબાદ,
મ્હારા એ સજ્જન ગ્રાહકને, આપ્યો મેં જ્ઞાનામૃતસ્વાદ;
એ જ ગ્રંથ ને એ જ પંથમાં, ઇચ્છું છું મારો સહવાસ,
'आत्मानंद प्रकाश' પત્રનો, શ્રી પ્રભુ પૂર્ણ કરો અભિલાષ. ૧

ગુરુવર્ય आत्मानंदजीના, શુભ સ્મરણની આ સભા
શ્રી જૈનશાસન સંઘમાં, પ્રગટી રહી પ્રૌઢી પ્રભા;
ગુણવાન ગ્રાહકની કદર, બસ! એ જ ઉર સંતોષ છે,
આબાદ ઉછર્યું! ને જીવું!! એ અખૂટ ધનના કોષ છે. ૨

ધર્મ અને સત્કર્મતણા, લાયક લેખો મારો શણગાર,
સંત-સાધુ-ગુરુવર્ય હૃદયના, વચનામૃત મારો આહાર;
પુષ્ટ બની સંતુષ્ટ રહું એ, ઇષ્ટભાવના શ્વાસોશ્વાસ,
'आत्मानंद प्रकाश' પત્રના, અવિનાશી પૂરો અભિલાષ. ૩

મમ ગ્રાહકના હૃદયકમળની, પાંખડીઓને વિકસાવું,
સદ્ગુણની સામગ્રી સર્વે, લેખકની કલમે લાવું;
સૌરભ મ્હેકે શુભ કર્મોની, એવો પૂર્ણ કરું જ પ્રયાસ,
'आत्मानंद प्रकाश' પત્રના, અવિનાશી પૂરો અભિલાષ. ૪

સંસારનાં બંધન તૂટે, ને મોહપાશ બધો છૂટે,
માનવજનમ સાફલ્ય, આત્મિક જ્ઞાન ઉરથી ના ખૂટે;
એવાં વૃત્તાંતો વર્ણવું, ગ્રાહક બધા ગ્રાહક રહે,
સદ્બોધની સરિતા સદાએ, જૈન શાસનમાં વહે ૫

સત્શાસ્ત્રો ને સદ્ગુરુઓના બોધતણો ભંડાર ભરું,
આમ્રવૃક્ષનાં અમૃતફળ સૌ મમ વાચકને ભેટ ધરું;
કલ્પલતા સમ કાગળ મારા, જેમાં ધર્મતણી જ સુવાસ,
'आत्मानंद प्रकाश' પત્રના, અવિનાશી પૂરો અભિલાષ. ૬

ઓગણચાલીસમાં વહું ઉરની શુભ આશિષ;
ગ્રાહક, ચાહક, લેખકો, સુખી સદા દિનનિશ. ૧

રા. રેવાશંકર વાલજી બધેકા, ધર્મોપદેશક. દ. કેળવણીખાતા-ભાવનગર.

નૂતન વર્ષનું

મંગલમય વિધાન.

રાજનૈતિક, સામાજિક, શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક વાતાવરણવાળા સમગ્ર વિશ્વના પરિવર્તનના સંક્રાંતિકાળે આત્માનંદ પ્રકાશ, ચક્ર દષ્ટાંતથી નિષ્કર્મ બનેલા સિદ્ધ પરમાત્માને નમન કરી, જેના પુણ્ય નામ સાથે પ્રસ્તુત સભાનું નામ જોડાયલું છે તે સ્વ૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરને વંદન કરી, ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથાકારે છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં ધર્મમય સમાધિવાળા યોગીઓના અધિકારવાળી જે સમતારૂપ યોગનલિકા વર્ણવેલી છે, તેમજ શ્રી વીરવિજયજી મહારાજે સાતાવેદનીય કર્મની પૂજામાં જ્ઞાનીગમ્ય રૂડી યોગનલિકા તરીકે જેનો ઉલ્લેખ કરેલો છે, ગીતાના વાક્ય પ્રમાણે ' समत्वं योग उच्यते ' એ ભાવાર્થવાળી યોગનલિકાનું સ્મરણ કરી, આજના મંગલમય પ્રભાતે ૩૯મા વર્ષમાં ધીમી પણ મક્કમ ગતિએ પ્રવેશ કરે છે પ્રવેશ કરતાંની સાથે આત્મગત પ્રશ્ન પૂછે છે, કેમકે પ્રાચીન પ્રણાલિકા જો તે શુભ પરિણામ ઉપર નિર્ભર હોય તો આત્મગત પ્રશ્ન કરવો ઉચિત જ છે, કેમકે **सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमंतःकरण-प्रवृत्तय** –એ માનસિક શાસ્ત્રના નિયમને અનુસરીને પ્રશ્ન પૂછતા આધ્યાત્મિક ધ્વનિ આવે છે કે ગત વર્ષમા પ્રથમના વર્ષો કરતા મારી જેવી પ્રગતિ થઇ છે? એ પ્રગતિએ વાચકોના વિચાર–વાતાવરણ ઉપર અસર કરી શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ નીપજાવી છે? આડત્રીશ વર્ષ સુધી જૈનસમાજની સેવા કરતા ગુણસ્થાનકોને અનુસરીને ભિન્ન ભિન્ન ભૂમિકાવાળા આત્માઓમાં સંસ્કારબીજો આરોપ્યાં છે? તેમજ તે સંસ્કારબીજોથી સમૃદ્ધ થઇ અમુક આત્માઓનાં આધ્યાત્મિક શરીરો ફાલ્યાફૂલ્યા છે? આ અને આવા અનેક પ્રશ્નો ગત વર્ષને અંતે ઉદ્ભવે છે, અને તેનો પ્રત્યુત્તર આંતરવિચાર કરતાં યોગદ્વારા ધ્વનિત થાય છે કે અનેક આત્માઓમા શુભાશયથી પ્રેરાયલા ગત વર્ષના લેખોદ્વારા શુભ પ્રયત્નની સુંદર અસર થઇ ચૂકી છે, કેમકે જૈન દર્શનના અબાધિત કથન પ્રમાણે ક્રિયા વંધ્ય હોતી જ નથી તો શુભાશયથી પ્રેરાયલી સત્ક્રિયાનું ફળ સુંદર પરિણામવાળું કેમ ન હોઇ શકે?

જૂનું અને નવું—

કાલના અનંત મહાસાગરમા જૂનું વર્ષ ભળી ગયું છે વડીલની આંગળી પકડીને ચાલ્યા આવતા બાળકની જેમ નૂતન વર્ષે આવીને આપણા અંતરમા સ્થાન લીધું છે. નૂતન વર્ષના ભીતરમા શું શું ભર્યું છે તે આપણે જાણી નથી શકતા વસ્તુત સમગ્ર સંસારની સાથે મનુષ્યજીવનના સુખદુઃખનો આધાર રહેલો છે દૂર દૂર સળગતી યુદ્ધની જ્વાળાઓ મનુષ્યને દઝાડે છે તેમજ દૂર વરસતા વરસાદની ઠંડી લહરીઓ મનુષ્યને શાંત કરે છે. નૂતન વર્ષના ઉલ્લાસમાં મનુષ્ય જીર્ણતાને ભૂલી જાય છે નૂતન વર્ષ અનંત ભાવીની અશક્યતાઓથી ભરેલા ભંડારને ઉઘાડી નાખે છે આયુષ્યકર્મની દષ્ટિએ દરરોજ ક્ષીણ થતો મનુષ્ય નવા વર્ષને અભિનંદતી વખતે આજસુધીના ભૂતકાળ ઉપર જાણે કાળને પડકારી કહેતો હોય કે "હું અક્ષીણ–અક્ષય–અનંત શક્તિઓનો સ્વામી છું. આત્માનંદ પ્રકાશ એ જ મારો સત્ય પ્રકાશ છે. કાળની ઝડીઓ માત્ર મારા ઉપર થઇને વહી જવાને સર્જાયલી છે પર્યાયરૂપે અનંત કાળમા મારા અનેક રૂપો થઇ ગયા પણ હું તેનો તે જ છુ." એકધારો દરીયો તરવાનો હોય તો દુર્બળ મનુષ્ય થાક અને નિરાશા અનુભવે છે પણ નૂતન વર્ષ એને આશા અને આશ્વાસન આપે છે વસ્તુત. કાંઇ જૂનું નથી–કાંઇ સ્થિર નથી, તમામ દષ્ટિભેદો છે, જૈન દર્શનની અનેકાંતદષ્ટિનું એ જ સૂચન છે. આત્મા અને તેનો પ્રકાશ સ્થિર છે–ધ્રુવ છે.

નૂતનવર્ષની ૩૯ મી સંજ્ઞા મનુષ્યને અનેક રીતે બોધ આપી શકે છે. તત્ત્વચિંતક **શેકસપીઅર** જ્યારે Books in brooks અને tounges in trees જુવે છે ત્યારે **પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં** નિવેદન કરેલું સંજ્ઞાશ્રુત મનુષ્યોને કેમ ઉદ્દબોધન ન કરી શકે? ૩+૯=૧૨ **સુધર્માસ્વામીરચિત દ્વાદશાંગીનું**, ૯-૩=૬ **તત્ત્વાર્થ** કારિકામાં નિવેદન કરેલ ઉત્તમ, મધ્યમ વિગેરે ષટ્પુરુષોની સંખ્યાનું, ૩×૯=૨૭ **મુનિગુણોનું**, ૯÷૩=૩ **દર્શન, જ્ઞાન** અને **ચારિત્રની** ત્રિપુટીનું સૂચન કરે છે. અને સમગ્ર રીતે વિચારતાં આ આ અમૂલ્ય જન્મમાં મનુષ્યો માટે ત્રણે યોગોથી **નવપદજીનું** આરાધન સાધવાની આવશ્યકતા સૂચવે છે. આ સંજ્ઞાશ્રુત જો આત્મજાગૃતિપૂર્વક-સમ્યક્ત્વ-પૂર્વક હોય તો જ એ સંજ્ઞામાંથી સુંદર પ્રેરણા મેળવી તદનુસાર વર્તન કરી દશ દૃષ્ટાંતોથી દુર્લભ ગણાતા માનવજન્મને સફળ કરી શકે છે.

યુદ્ધ અને આંદોલન—

વર્તમાનમાં ચાલી રહેલા યુદ્ધનો પ્રારંભ **જર્મનીએ રશીઆને** અનુકૂળ બનાવીને ઇંગ્લંડ, **પોલાંડ** તથા **ફ્રાન્સ** સામે લડાઇ જાહેર કરી ત્યારથી થયો. ત્યારપછી અનેક બનાવો બની ગયા. દુશ્મનો મિત્ર બની ગયા. **ફ્રાન્સ જર્મનીને** શરણે થયું અને અનુકૂળ બની ગયું. બીજી તરફ **જર્મનીએ** મિત્ર તરીકે ગણાવા છતાં **રશીઆ** ઉપર પીઠપાછળનો ઘા કર્યો. આ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે ત્યાં તો **હિંદીચીન** અને **સીઆમ** વિગેરે પૂર્વપ્રદેશો ઉપર **જાપાન** આધિપત્ય જમાવી રહેલ છે. **અમેરિકા** અને ઇંગ્લંડે આ સામે તાકીદનાં પગલાં લેવા માંડ્યા છે. આખી દુનિઆ અગમ્ય ઉથલપાથલથી દોડી રહી છે. સામ્રાજ્યોને આકાશની જેમ અનંત તૃષ્ણા ઊપડી છે; તે ખાતર મનુષ્યસંહાર ભીષણ રીતે ચાલી રહ્યો છે. વેદાંત વચન **પિંડે તે બ્રહ્માંડે** ની માફક કર્મના નિયમો વ્યક્તિ તેમજ સમષ્ટિ–સામ્રાજ્યને પણ એક સરખા લાગુ પડે છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાયોની ઉગ્રતા વ્યાપક બની છે. તેનાં ફળો સામ્રાજ્યો અને તેની પ્રજા પણ ભોગવી રહી છે; તે કર્મના પરિપાક પ્રમાણે રાષ્ટ્રો, પ્રજાઓ કર્મફળ અનુભવી રહ્યાં છે; પરંતુ આ યુદ્ધમાંથી સારગ્રહણ કરી માનવસમૂહ જો પોતાની ભૂતકાળની ભૂલો અને પાપોનો-અન્યાયોનો પશ્ચાત્તાપ ન કરે અને પોતાના સંબંધો માનવહિતની ભૂમિકા ઉપર ન સ્થાપે તો આ સંહાર નિરર્થક બને, પરંતુ વિશ્વની નાનામાં નાની ઘટના પણ જો નિયમ વગરની નથી; તો પછી આ અઘોર સંહાર અર્થશૂન્ય કેમ હોઇ શકે? **સર એસ. રાધાકૃષ્ણ** કે જેઓ પ્રખર તત્ત્વચિંતક (philosopher) છે તેમણે અમદાવાદમાં તા. ૧ લી ઓગસ્ટના ભાષણમાં કહ્યું છે કે-"આજની સંસ્કૃતિએ મનુષ્યને બંધનમાં નાંખી દીધો છે અને મનુષ્યે પોતાની દૃષ્ટિ ગુમાવી નાંખી છે. આજે માણસના આત્માને જાગૃત કરવાની જરૂર છે; આજના સુધારાનાં સાધનો ખોડવાળાં અને ઊંધે રસ્તે દોરનારા છે. આ આદર્શ માનવતા રહિત છે." આ ઉપરથી ફલિત થાય છે કે ઋતુઓનાં પરિવર્તન વખતે ઘણીવાર વાદળાં ચડી આવે છે અને પવન પણ જોરથી ફુંકાય છે પણ એ તોફાનો કે આંધી જ મુખ્ય છે એમ આપણે માનતા નથી. ઉત્થાન અને પતનવાળા રથના ચક્રની પેઠે રાત્રિ પછી દિવસ આવે છે તેમ આવશે અને મનુષ્યો વળી અમુક વખત સુધી **વિશ્વમૈત્રી, સમાનતા** અને **સમન્વયનો** દમ ખેંચશે. ગતવર્ષની શરૂઆતમાં યુદ્ધશાંતિને માટે બૃહચ્છાંતિના શ્લોકમય આપણે પ્રાર્થના કરી હતી પરંતુ હજી યુદ્ધ શાંત થયું નથી. આર્યાવર્તે તો પ્રાર્થનાબળ શુભ સંકલ્પદ્વારા જમાવી સમગ્ર મૈત્રીભાવના પ્રકટે તેવા માનસિક આંદોલનો ઊભાં કર્યે જવાં, એ તેનું શુભાશયવાળું મંગલ કર્તવ્ય છે.

સંસ્મરણો—

ગતવર્ષનાં સંસ્મરણો શ્રી યદુનાથ સરકારની

મુખ્યતા નીચે ભારતનો રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનો નિર્ણય થયેલ છે. મંત્રી શ્રી જયચંદ્ર વિદ્યાલંકાર છે. દિગંબર જૈન સમાજમાંથી શ્રીયુત કામતાપ્રસાદજી અને પ્રો. હીરાલાલ જૈન નીમાયા છે આપણો શ્વેતાંબર સમાજ આવી બાબતોમાં ઉદાસીનતા સેવી રહ્યો છે, ભારતના રાષ્ટ્રીય ઘડતરમા શ્વેતાંબર સમાજે સંસ્કૃતિ, સાહિત્ય અને કળામાં સારો ફાળો આપેલો છે. જેથી આ બાબતમાં રસ લઈ, હકીકતો રજૂ કરી, રાષ્ટ્રીય ઇતિહાસમાં જૈન દર્શનનો ફાળો અવશ્ય મેળવી લેવો જોઇએ. જૈન કોન્ફરન્સનુ ૧૫ મું અધિવેશન ગતવર્ષમાં નીંગાળામાં ભરાઈ ગયું. નાની સંખ્યામા ડેલીગેટોની હાજરી અને બીજી કોન્ફરન્સના પ્રમાણમા ઉત્સાહ પણ ઓછો હતો અને સંગઠન માટે ભાર મૂકવામા આવ્યો હતો. પક્ષભેદની દીવાલો જમીનદોસ્ત કરી સર્વસમ્મત કાર્યક્રમ ઉપર એકત્ર થવાના નિર્ણયવાળા ઠરાવો હતા, છતાં તેના સમાધાન માટે ગત વૈશાક માસમાં માલેગામમા કોન્ફરન્સ પક્ષ અને સોસાયટી પક્ષ, ઉભય પક્ષે મળ્યા હતા. સમાધાન અને ઐક્ય માટે ઉભય પક્ષ તથા તટસ્થ પક્ષના સજ્જનોની સમિતિ નીમાઇ હતી. આ રીતે ઐક્યનું આંદોલન શરૂ થયુ છે ખાસ કરીને શેઠ કસ્તૂરભાઇ લાલભાઇ તટસ્થ તરીકે મુખ્ય છે રમખાણોને કારણે મુંબઇમા પ્રસ્તુત સમિતિ મળી શકી નથી. આપણે આશા રાખીશુ કે તે સમિતિ જૈન દર્શનના સિદ્ધાંતોને અનુસરી સમન્વય કરી ઐક્યની ભૂમિકા ઉપર અખિલ સંઘને જૈન કોન્ફરન્સના ઝંડાતળે એકત્ર કરી અને એ રીતે જૈન સમાજને અખંડ બનાવે

ગતવર્ષમાં ઘાટકોપરમાં સ્થાનકવાસી સમાજનુ દશમુ અધિવેશન મળ્યું હતુ. ખાસ કરીને વીરસંઘની તેમની યોજના પ્રશંસનીય હતી. પ્રમુખ તથા સ્વાગત પ્રમુખના ભાષણોમાં સાદી અને સરલ શૈલી હતી. આડંબરી વિધાનો નહોતા, ઐક્યતા અને ઉન્નતિની યોજના સુંદર રીતે રજૂ કરી અમલ કરવા માટે ભાર મુકાયો હતો;

હિંસા-અહિંસાનો સવાલ ગત વર્ષમાં સવિશેષ પ્રમાણમાં છણાયો છે તેનો મુખ્ય ધ્વનિ એ હતો કે ગૃહસ્થ માટેની અહિંસા અને સાધુ માટેની અહિંસાના પ્રકારોમાં જૈનદર્શને ગૃહસ્થ માટે પોતાની કુટુંબની, જ્ઞાતિની, સંઘની, વ્યવસ્થાનું ફરજ તરીકે પાલન કરવાનું હોઇ ઓછામાં ઓછી સવા વસા દયા સ્વીકારેલી છે, કેમકે સાપરાધી, ત્રસ, આરંભ વિગેરે ભેદોની તેને જરૂર પડતી હોવાથી સવા વસા દયા કહેલી છે કારણ કે ત્યાં દેશવિરતીપણું છે નહિ તો ગૃહસ્થ તરીકેનું જીવન અતોભ્રષ્ટ તતોભ્રષ્ટ બનવા પામે છે. જ્યારે યોગીએ તો ગમે તે વિકટ સંજોગોમાં પણ અહિંસાનું સંપૂર્ણ અંશે પાલન કરવાનું હોય છે અને તેથી વીસ વસા દયા સ્વીકારેલી છે આ હકીકત તરુણ જૈન પત્રમાં લેખોદ્વારા આવેલ છે. ભગવદ્‌ગીતાના અનુવાદની શરૂઆતમાં લો. મા. તિલકે પણ હિંસા-અહિંસાનો પ્રશ્ન ઊભો કરી અહિંસાપાલનની શક્યાશક્યતા જૈનદૃષ્ટિ અનુસાર દર્શાવેલી છે શ્રી મુન્શી પણ આ વિચારોને અંગે કોંગ્રેસથી છૂટા પડયા છે

ગત વર્ષમાં પૂ આ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિની ૭૦ મા વર્ષની વિદ્યમાન જયંતી ગુજરાનવાલામાં તથા પ્રસ્તુત સભા તરફથી ઉજવાઇ હતી આ મહાત્માના ઉપદેશથી ગતવર્ષે સંવત્સરીના દિવસે ગુજરાનવાલામા ૧૫૦ કતલખાના બંધ રહ્યા હતા એ અપૂર્વ બનાવ છે. આ સભા પ્રતિ એમના ઉપકારનો સરવાળો અપરિમિત છે ગત માગશર માસમાં પંજાબમાં એમના ઉપદેશથી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના મકાનનુ ખાતમુહૂર્ત થયેલ છે ખાસ કરીને ઘણા વર્ષો સુધી પાલીતાણા જૈન ગુરુકુળના પ્રમુખપદે રહેલા અને લક્ષાધિપતિ થઇ ગયા પછી સંજોગવશાત્

સ્થિત્યંતર થયેલાં શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ કે જેઓ પોતાની સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં પણ ધર્મ-ટેક જાળવી રહ્યા હતા, તેઓએ પૂ. દર્શનવિજયજી વિગેરે ત્રિપુટી પાસે ભાગવતી દીક્ષા લગભગ પાંસઠ વર્ષની વયે સ્વીકારી છે અને શ્રી જિતભદ્રવિજયજી બન્યા છે; તેમજ મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા કરી છે. રા: **નટવરલાલભાઇ** કે જેઓ અત્રેના નાયબ દીવાન સાહેબ છે તેમના પ્રમુખપણા નીચે ડૉ૦ **જસવંત**રાય શાહ એમ. બી. બી. એસ.-ને આ સભા તરફથી માનપત્ર આપવાનો મેળાવડો થયો હતો અને જૈન સમાજની સેવા બજાવવા તેમને સૂચન થયું હતું.

આ સ્ટેટના આ. ઇન્જીનીયર સાહેબ પારેખ છગનલાલભાઇ જીવણભાઇ એલ. સી. ઈ. ની સુપુત્રી બહેન **ધૈર્યબાળા** મેટ્રિકની યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં (૫૪૦) માર્ક મેળવી ભાવનગરમાં આ વર્ષે પ્રથમ નંબરે પાસ થવાથી ત્રણ સ્કોલરશીપો વગેરે મેળવેલ છે, તે દાખલો અત્રે જૈન સમાજમાં અત્યારસુધીમાં પ્રથમ હોવાથી બહેન ધૈર્યબાળાને અભિનંદનપત્ર આપવાનો ઠરાવ કરેલ છે એટલે કે એ રીતે ધાર્મિક, વ્યવહારિક કેળવણીને આર્થિક સહાય, ઉત્તેજન વગેરે પણ સભા તરફથી આપવામાં આવેલ છે.

ગયા ચૈત્ર શુદ ૧ ના રોજ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજના જન્મદિન ઉજવવા નિમિતે મુંબઈ શહેરમાં એક જાહેર મેળાવડો થતાં **શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાની મુંબઇ**માં સ્થાપના થયેલી છે, હાલમાં તો તેના સેક્રેટરીઓ તરીકે હીરાભાઈ રામચંદ મલબારી અને વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહની નિમણુંક થઇ છે તે પણ એક સુપ્રસંગ છે.

શ્રી સ્થાનકવાસી શતાવધાની વિદ્વાન મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી કે જેઓએ ગયા વર્ષમાં શ્રી સ્થાનકવાસી કોન્ફરન્સ મેળવવા, સંઘ એકત્ર કરવા સતત શ્રમ સેવ્યો હતો અને જેમણે પોતાની વિદ્વત્તાથી માગધી કોષ અભૂતપૂર્વ રીતે તૈયાર કર્યો હતો તેમના સ્વર્ગવાસથી એક વિદ્વાન જૈન મુનિની ખોટ પડી છે.

આ સભાના જે જે સભાસદ બંધુઓનો સ્વર્ગવાસ થયો છે તેના ખેદજનક અવસાનની નોંધ તે વખતે માસિકમાં લેવામાં આવી છે.

લેખદર્શન—

ગત વર્ષમાં કુલ ૧૧૩ મુખ્ય વિષયના ગદ્ય-પદ્ય લેખો આપવામાં આવ્યા છે; જેમાં ૨૯ પદ્ય, ૨ અપદ્યાગદ્ય અને ૮૨ ગદ્ય લેખોનો સમાવેશ છે. મુનિ હેમેંદ્રસાગરજીના ધર્મવિકાસી સુમન વિગેરે બે અપદ્યાગદ્ય લેખો છે. પદ્ય લેખોમાં મુનિ ન્યાયવિજયજીની કલ્યાણ-ભાવના તથા મુનિશ્રી **લક્ષ્મી**સાગરજીના મહાવીર સ્તુતિ વિગેરે બે લેખો છે. આ. શ્રી વિજયકસ્તુરસૂરિના પ્રભસ્તુતિ વિગેરે ત્રણ કાવ્યો છે. ધાર્મિક અધ્યાપક શ્રી રેવાશંકર વાલજીના પર્વત, કાક, જીવ, સિંહ, નદી, વૃક્ષ અને મધુકરને સંબોધનોદ્વારા લગભગ ૧૨ કાવ્યો છે. ડૉ. **ભગ**વાનદાસ મહેતાના ધર્મશર્માભ્યુદયના અનુવાદ કાવ્યો આઠ લગભગ છે. આ ઉપરાંત રા. **મૂળચંદ**ભાઇ વૈરાટીના પાપભરી નાથ મુજ નાવડી તથા રા. છોટાલાલ નાગરદાસનું શાંતિજિન સ્તવન, શ્રી **લલિતાં**ગના દેવ-ડૉક્ટરને વિગેરે બે કાવ્યો-આ તમામ કાવ્યો કવિ-સૃષ્ટિમાં અનેક અંશે નૂતનતા અર્પી રહ્યાં છે અને ભિન્નભિન્ન રીતે આત્મજાગૃતિ આપી આત્મા વૈરાગ્યાદિ વિવિધ સાધનોવડે પ્રગતિ કરી શકે તેની પ્રેરણા આપી રહ્યા છે. ગદ્ય લેખોમાં મુ. **લક્ષ્મીસાગર**જીના પ્રભુના જ્ઞાનનો પ્રકાશ વિગેરે સાત લેખો, પં. શ્રી ધર્મવિજયજી મ૦ના શ્રુતજ્ઞાનના સૂક્ષ્મ અને મનનીય ચાર લેખો, આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિના શું દેવતા સુખી કરી શકે? વિગેરે દશ લેખો, મુ. ન્યાયવિજયજીનો પલ્લીવાલ સમાજનો ઉદ્ધાર વિગેરે ત્રણ લેખો, મુ. હંસસાગરજીના પ્રભુ મહાવીરે ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો? ના આઠ લેખો, પં. **સમુદ્રવિજય**જીનો આ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિના જીવનચરિત્રનો લેખ, મુ. જ્ઞાનવિજયજીનો જૈન આગમવાંચનાનો સારવાળો ઐતિહાસિક લેખ, રા. ચોકસીના આનંદઘનજી સ્તવનના ભાવાર્થવાળા બાર લેખો, રા. **અભ્યાસી** બી. એ.-

ના ભાગ્ય શું છે ? વિગેરે અનુવાદમય છ લેખો, રા આત્મવલ્લભના પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનો ધર્મવાળો લેખ, ગા રાવળ બી. એ. નાં દુઃખના મીઠા ફળ વિગેરે ચાર લેખો, બાબુ ચંપતરાય જૈન બાર એટ.લો. ના ગુજરાતી અનુવાદવાળો પરમાત્માના અધિરાજ્ય-વાળો લેખ. રા. વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસના ચાર મતિ દૃષ્ટાંત વિગેરે સંગ્રાહક તરીકેના બે લેખો અને શ્રી સુધાકરનો મોટું કોણ ? નો લેખ-આ તમામ લેખોનું અતિશયોક્તિભર્યું વિવેચન નહિ કરતા તે તે લેખોના વાચનનું પરિણામ વાચકોના પારિણામિક ભાવોને સમર્પણ કરીએ છીએ, અને તેવા સુંદર લેખો આવવાથી સમાજના સુંદર અભિપ્રાયો મળેલા છે તે જ આનંદનો વિષય છે તદુપરાંત વર્ત-માન સમાચારના ૯ લેખો, પ્રવાહના પ્રશ્નો રા. સેક્રેટરી અને સંપાદક મંડલના તરફથી છે અને નૂતન વર્ષનું મંગલમય વિધાન માસિક કમિટી તરફથી આપવામા આવેલુ છે.

ભાવના—

નવીન વર્ષમાં શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મની અચળ શ્રદ્ધા-પૂર્વક આધ્યાત્મિક જીવનબલની પ્રગતિ થાય તેવી સુંદર શૈલીથી લેખો આપવા ઇચ્છા રાખેલ છે, માનવજીવન પ્રાપ્ત કર્યા પછી જો મનુષ્ય પોતાના ઉપર ચોમેર પસરતા રાગદ્વેષાદિ દ્વંદ્વોનું પૃથક્કરણ (Analysis) ન કરી શકે અને તેના ઉપાયો ન મેળવી શકે તો માનવજન્મ નિરર્થક બને છે. એ અમૂલ્ય જન્મને આગામી જન્મો માટે શુભ સંસ્કા-રોથી સમૃદ્ધ કરવા શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસન-રૂપ અભ્યાસ જરૂરી છે, અને તે શાસ્ત્રાનુસારી લેખો-દ્વારા સિદ્ધ થઈ શકે છે. નવા વર્ષમા ઉપરોક્ત હેતુને સિદ્ધ કરનાર લેખો આવશે. આ અમારી ભાવનાની સફળતા સાક્ષર લેખકોના ઉપર નિર્ભર છે. પ્રસ્તુત પત્ર સાથે સહાનુભૂતિ ધરાવનાર પૂજ્ય મુનિશ્રીઓના અને અન્ય સાક્ષર સદ્ગૃહસ્થ લેખકોનો આભાર માનીએ છીએ. નવીન વર્ષમા અમારી ભાવનાને સવિશેષપણે બલ મળે તેવી રીતે સહાય-ભૂત થવા અન્ય સાક્ષર લેખકોને નિમંત્રીએ છીએ ગતવર્ષમા સિરિઝના ગ્રંથોમા શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર ભાષાંતર પ્રકટ થઇ ચૂકેલુ છે. પાંચમો તથા છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ બહાર પડી ચૂક્યો છે સિવાય શ્રી આદિ-નાથ ચરિત્ર, શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર તથા કથારત્ન કોષ (મૂળ) છપાય છે. બીજા કાર્યો પણ ચાલુ છે આત્માનંદ શતાબ્દિ સિરિઝનું ગ્રંથ પ્રકાશન-કાર્ય ચાલુ છે, પ્રત્યેક માસિકનું ટાઈટલ તીર્થાદિ અનેક કલામય ધાર્મિક ચિત્રોથી અલંકૃત કરવામા આવેલુ છે અને નવીન વર્ષમા પણ આવશે. આ રીતે યત્કિંચિત્ સેવા જે આ સભા વર્ષો થયા બજાવી રહી છે તેને માટે અંતઃકરણ પ્રશસ્ત ગૌરવ અનુભવે છે.

પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ કે જેમના આ સભા ઉપર અપરિમિત ઉપકાર છે, તેઓ સાહેબ ૯૨ વર્ષની વૃદ્ધવયે પણ ઉચ્ચ ભાવના અને કિંમતી સલાહદ્વારા અનેક ઉપકારો કરી રહ્યા છે અને સાક્ષરવર્ય પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ કે જેઓ સાહેબનો આ સભા તરફથી પ્રગટ થતા પ્રાચીન જૈન સાહિત્યના અનેક ગ્રંથોના સંશોધનકાર્યમા અપૂર્વ પ્રયત્ન અને કિંમતી ફાળો છે કે તેમની વિદ્વત્તાવડે આ સંસ્થા વિશેષ પ્રગતિશીલ થતી જાય છે, અને હજી પણ તે વિવિધ અપૂર્વ પ્રાચીન સાહિ-ત્યનું સંશોધન અને પ્રકાશન શરૂ છે તેથી સભા તો તેઓશ્રીની અતિ ઋણી છે અને ઉપકાર કદી પણ ભૂલી શકે તેમ નથી.

અંતિમ પ્રાર્થના—

જૈન દર્શનાનુસાર કાળ, સ્વભાવ ઉદ્યમાદિ પાંચ કારણોમા ગમે તે સંજોગોમા એકની મુખ્યતા અને અન્યની ગૌણતા હોય છે જ. સાત નયોની પણ તેવી જ પરિસ્થિતિ છે, માટે જ જૈન દર્શન અનેકાંતદર્શન કહેવાય છે, પરંતુ એ તમામ કારણોમા તેમજ નયોમા ઉદ્યમની મુખ્યતાનું અવ-લંબન લઇને પ્રત્યેક આત્મા પ્રગતિ કરી શકે છે.

નિગોદથી માંડીને મનુષ્યજીવન પર્યંત ઉદ્યમની મુખ્યતા વ્યાપક છે. અકામનિર્જરામાં પણ આત્માને દુઃખ સહનશક્તિરૂપ-આત્મવીર્યથી-પ્રગતિ કરવાની હોય છે, મનુષ્યજીવનમાં તો આત્મજાગૃતિરૂપ ઉદ્યમ મુખ્ય છે; ભવિતવ્યતા વિગેરે કારણો ગૌણ બની જાય છે. રાગદ્વેષ સુખદુઃખ વિગેરે દ્વંદ્વો (Duals) થી ભરેલી આ સૃષ્ટિમાં જૈન દર્શનનો અનેકાંતવાદ અનેક નિરાશાઓની વચ્ચે આશાવાદ પૂરે છે; આ આત્મજાગૃતિનું બીજું નામ **સમ્યક્ત્વ** છે. **આત્મપ્રબોધ** ગ્રંથના ભાષાંતરકાર તરીકે શ્રીયુત **ઝવેરભાઇ** કહે કે "સમ્યક્ત્વરૂપ બીજના ચંદ્રનો મનુષ્યજીવનમાં ઉદ્દ્ભવ થાય તો અન્ય જન્મોમાં મનુષ્યજીવન પૂર્ણચંદ્રરૂપે (કેવળજ્ઞાનવાળું) ક્રમે પૂર્ણ થશે જ" એટલું જ નહિ પરંતુ તેથી આગળ વધીને શ્રીમદ્ **હેમચંદ્રાચાર્ય યોગશાસ્ત્ર**માં કહે છે કે **अयमात्मैव संसारः कषायेंद्रियनिर्जितः** અર્થાત્ કષાય અને ઇંદ્રિયથી જીતાયલો આત્મા તે જ સંસાર છે. આત્મા જ પોતાનામાંથી જિનબિંબ અને જિનાગમરૂપ નિમિત્તદ્વારા સમ્યક્ત્વરૂપ અરૂપી ગુણ પ્રકટાવે છે. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી મનુષ્યના જન્મમૃત્યુરૂપ પર્યાયો ઉપર કાબુ મેળવાતો જાય છે અને ક્રમે કરીને મૃત્યુ ઉપર વિજય મેળવાય એટલે જન્મ ઉપર વિજય મેળવી ચુકાયો. કર્મોની પરંપરાથી પરાધીન બનેલો આત્મા જાગે અને અંતરાત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરે-એ માનવજીવનનું સાધ્ય છે. **ધી ગ્રેટ ડીક્ટેટર**માં **ચાર્લી ચેપ્લીન** કહે છે કે "ઉંચે નજર માંડો! ગાનવીના આત્માને પાંખો ફૂટી છે; આખરે એણે ઉડ્ડયન શરૂ કર્યું છે. આશાના પ્રકાશમાં-ભાવીમાં તમે, હું અને બધા જ ભવ્ય ભાવીનું સર્જન કરવાના છીએ."-આ ઉદ્દ્બોધક વાક્યનું સપ્રસંગ સ્મરણ કરી **જિનેશ્વર** પ્રભુએ નિવેદન કરેલા અસંખ્ય યોગોમાંથી ગમે તે શુભ યોગોદ્વારા પ્રસ્તુત-પત્રના વાચકોના આત્માઓ પરમાત્મસ્વરૂપ મેળવવાની કળા પ્રાપ્ત કરી આત્માનો અભૂતપૂર્વ આનંદ પ્રાપ્ત કરે એ માંગલિક ઇચ્છા સાથે બાહ્યજગતમાં પ્રકટી રહેલ યુદ્ધદાવાનળ-નરમેધયજ્ઞ શાંત થઇ જાય. સંસારના ઝેરવેર, દ્વેષો નિર્મૂળ બને અને સર્વત્ર શાંતિની પ્રતિષ્ઠા થાય તેમ શ્રી જૈનશાસનના અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રતિ પ્રાર્થના કરી, **આત્માનંદ**ની અમૂલ્ય પ્રાપ્તિને સૂચવતો નીચેનો શ્લોક સાદર કરી વિરમીએ છીએ.

मोक्षोऽस्तु वा माऽस्तु परमानंदस्तु वेद्यते स खलु।
यस्मिन्निखिलसुखानि,प्रतिभासंते न किंचिदिव॥

યોગશાસ્ત્ર-શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યકૃત.

"મુક્તિ ગમે ત્યારે પ્રાપ્ત થાઓ, પરંતુ જે **આત્માનંદ** અહીં અનુભવાય છે તેની આગળ સમસ્ત પૌદ્ગલિક સુખો કાંઇ બિસાતમાં નથી."

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

પર્યુષણા મહાપર્વનો દિવ્ય સંદેશ:

મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી.

પર્યુષણા મહાપર્વ આપણી નજીક ને નજીક આવતુ જાય છે દર વર્ષે એ મહાપર્વ આવે છે અને જાય છે ઘડીઆળના કાંટાની માફક નિયમિત ચાલતા જતા આ કાળમા બરાબર સમયે પર્યુષણા મહાપર્વ આવી જાય છે, અને પોતાનો દિવ્ય સદેશ જૈન સઘને સંભળાવી જાય છે ખરી રીતે આ સદેશ માત્ર જૈન સઘને જ નહિ, સમસ્ત માનવજાતિને જ નહિ કિન્તુ સસારના પ્રાણીમાત્રને હિતકારી છે.

આ દિવ્ય સદેશ યદિ માનવજાતિ પોતાના જીવનમા ઉતારે, તે પ્રમાણે આચરણ કરે તો મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે સસારમા અત્યારે પ્રચલિત અશાન્તિના બદલે પુન શાન્તિદેવીનુ સામ્રાજ્ય સ્થાપન થતા વાર ન લાગે આજના નરકાગાર સમા બનેલા આ સસારમા સ્વર્ગના સુખો ઉતરતા વાર ન લાગે

હાલના વૈજ્ઞાનિકયુગે આપણને શુ શિખવાડયુ તે અત્યારે બતાવવાની આવશ્યકતા નથી લાગતી જે વિજ્ઞાન યુગની પ્રશસા કરતા પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો થાકતા ન હતા, આપણા પૌર્વાત્ય વિદ્વાનો પણ પાશ્ચાત્ય શિક્ષા લઇ એ શિક્ષણના અને વિજ્ઞાનના યશોગાન ગાતા ફૂલ્યા નહોતા સમાતા તેઓ પોતની પ્રજ્ઞાચક્ષુનો ઉપયોગ કરી બરાબર જોઇ લ્યે કે વિજ્ઞાનયુગે દુનિયાને શુ શિખવાડયુ છે ?

આજે યુરોપ, અમેરિકા, આફ્રિકા અને એશિઆ (ચીન–જાપાન) સુદ્ધામા જે ભયકર માનવ હત્યાકાડ–કત્લેઆમ ચાલી રહ્યા છે, જે લોહીની નદીઓ વહી રહી છે એ આજના વિજ્ઞાન યુગનો જ પ્રતાપ છે

એકવાર રશીયાનો પ્રકાડ વિદ્વાન અને પ્રખર ક્રાન્તિકારી લેખક મેકસીમ ગોર્કી ખેડૂતોને અત્યારના વૈજ્ઞાનિક આવિષ્કારોના ચમત્કાર સંભળાવી રહ્યો હતો ભોળી ભલી ખેડૂત જનતા એ વ્યાખ્યાન મત્રમુગ્ધ બની સાભળી રહી હતી ત્યા વચ્ચમા જ જાણે કોઈએ પથરો નાખ્યો હોય તેમ એક અનુભવી ઠરેલ વયોવૃદ્ધ ખેડૂતે એ વ્યાખ્યાનની સમાલોચના કરતા સક્ષેપમા કહ્યુ કે–" આપની આટલી વાત સાવ સાચી છે કે–વિજ્ઞાને આપણને પક્ષીઓની માફક ઊચે આકાશમા ઊડવાનુ અને માછલીઓની માફક મહાન્ સમુદ્રોમા ઉડા તરતા શિખવાડયુ પરન્તુ, આ વિજ્ઞાને અમારે પૃથ્વી પર કેવી રીતે રહેવુ જોઇએ તે અમને બીલકુલ શીખવાડયુ નથી "

કહે છે કે આ સમાલોચના એ ગોર્કીને પણ ગમી હતી વાસ્તવમા વિજ્ઞાને માનવજાતિને આ પૃથ્વી પર કેવા સહયોગ અને સદ્ભાવનાથી રહેવુ જોઈએ તે શીખવાડયુ જ નથી આ ઊણપને પૂરી કરવાનુ મહાન્ શ્રેય **શ્રી વીતરાગ દેવના ધર્મને** છે અને તેમા એ આ પર્યુષણ મહાપર્વ આપણને ડિડિનાદથી પોતાનો દિવ્ય સદેશ સભળાવે છે કે–યદિ તમારે શાતિથી રહેવુ હોય, સંસારમા સ્વર્ગના આનદની મજા માણવી હોય તો પર્યુષણાનો સદેશ તમારા કાન ઉઘાડા રાખી સાભળજો. સદેશ આ છે

खामेमि सव्वजीवे सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ति मे सव्वभूएसु वेरं मज्झं न केणइ ॥

આ સૂત્રનુ સવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતે દરેક જૈન ઉચ્ચારણ કરે છે. સૂત્રમા પર્યુષણા મહાપર્વનો–અરે ! જૈનધર્મનો દિવ્ય સદેશ રજૂ કરવામા આવ્યો છે.

આ સદેશ કહે છે કે હુ દરેક જીવો સાથે સાચા હૃદયથી ક્ષમાપના કરુ છુ સસારના દરેક જીવો મને ખમાવો–મારા અપરાધોની માફી આપો. મને સસારના સમસ્ત પ્રાણીઓ ઉપર મૈત્રી ભાવના છે. જગતના જીવો મારા સ્નેહી–પરમ સ્નેહી મિત્રો છે–અરે જીગરજાન દોસ્તો છે મને કોઇની સાથે–શત્રુ કે મિત્રની કોઇની સાથે–વૈર કે વિરોધ નથી

આ સુદર સદેશ આજે પોતાની સ્વાર્થલિપ્સા માટે લડતા, પોતાના વિવિધ વાદોના સમર્થન માટે લોહીની નીકો વહેવડાવતા દેશો બરાબર સાભળી અને સમજે કે આ વિજ્ઞાનવાદથી પ્રાપ્ત થયેલ નિર્દોષ માનવજાતિના રક્તથી રગાયેલ વિશાલ સામ્રાજ્ય, ધનના ભડારો કે અનાજ અને તેલના ભડારો અમારી પાસે રહેવાના નથી એ સામ્રાજ્ય, એ ધનભડારો અને અનાજના ભડારો અમને સાચી શાન્તિ, સાચુ સુખ ઘડીભર પણ આપવા સમર્થ

નથી. એ વસ્તુઓ અમારી પાસે કેટલો વખત ટકશે તેનો ય સંદેહ છે. જ્યારે આ ક્ષમાપનાનો સિદ્ધાંત અમને આ પૃથ્વી પર કેવી રીતે રહેવું જોઈએ તે બરાબર શીખવાડે છે.

જો આપણા દિલમાં માનવજાતિ પ્રતિ સાચી મૈત્રી, સાચી ક્ષમાપના-ક્ષમાભાવના પ્રગટ થાય તો **સામ્રાજ્યની લિપ્સા** મૈત્રી અને ક્ષમાના ઝળહળતા તેજની. સામે અંધારાની જેમ ક્ષણવારમા વિલોપ થઇ જશે. સાચી મૈત્રીભાવના અને સાચી ક્ષમા ભાવના પ્રગટ થશે તો આપસનાં વૈર અને વિરોધ, પરસ્પર અવિશ્વાસ અને વૈમનસ્ય, ક્ષમાભાવનારૂપી ભાગીરથી ગંગાના મહાપુરમાં તણાતા કચરાની માફક બધાં તણાઈ જશે અને છેવટે આપણી પાસે શરદઋતુના જલ સમા નિર્મલ સદ્‌ભાવના, સદાચાર, પ્રેમ, સ્નેહ અને અમૃતસમ મૈત્રીના મીઠા મહાસાગરો રહેશે. જૈનસંઘ આ ક્ષમાપના અને મૈત્રીના મીઠા મહાસાગરોથી પવિત્ર થઈ જગતને આ સંદેશો સંભળાવવા તૈયાર થાય એમ આ વર્ષનાં પર્યુષણપર્વ આપણને સંબોધી રહેલ છે.

યદ્યપિ આજના જૈન સમાજમાં કેટલેક ઠેકાણે વિચાર, વાણી અને વર્તનનું અસામંજસ્ય દેખાય છે. વિચાર વાણી અને વર્તનનું ઐક્ય દેખાતું નથી અને એના જ પ્રતાપે આવા મહાન સંદેશાઓ સાંભળવા છતાં યે આપસના કલેશો, ઇર્ષા, દ્વેષાગ્નિ ક્યાંક ક્યાંક સળગતા દેખાય છે. છતાંયે આપણે એટલું તો નિઃસંકોચભાવે સ્વીકારવું જ પડશે કે મૈત્રી, ક્ષમાપના અને વૈરત્યાગના સંદેશાના શ્રવણથી ઘણાએ સાચા સુખના અર્થી જીવોએ પોતાનું કલ્યાણ સાધ્યું છે અને સાધી રહેલ છે.

ખરી રીતે તો વર્તમાન જૈન સંઘે આ દિવ્ય સંદેશનું અમૃતપાન કરી વિચાર, વાણી અને વર્તનનું ઐક્ય સ્થાપી **પર્યુષણા મહાપર્વે પ્રબોધેલો શાન્તિનો મહાન સંદેશ** અશાન્તિના દાવાનળમાં સળગતા પાશ્ચાત્ય દેશોના માનવીઓને સંભળાવવાની જરૂર છે. પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોને આ દિવ્ય સંદેશની અનુપમ અને અજેય શક્તિનું ભાન કરાવી માનવજાતિના કલ્યાણ માટે તૈયાર કરવાની જરૂર છે. તેમને એ સમજાવવું જોઈએ કે આપણી વૈજ્ઞાનિક શોધોથી યુરોપને સત્તાવાદનો શોખ વધી પડયો, ધન અને જમીન વધારવાનો શોખ લાગુ પડયો, શસ્ત્રો ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ વધી અને તેના પ્રતાપે માનવજાતિના મહાવિનાશનાં વિવિધ માર્ગો તમે શોધી કાઢી આ યુદ્ધોનાં નિમિત્ત તમે બન્યા. હવે આ ભયંકર હત્યાકાંડ, રક્તરંજીત માનવજાતિના સંહારની જે ભયંકર લીલા યુરોપના આંગણે ખેલાઇ રહી છે તેને માટે ભવિષ્યના ઇતિહાસકારી વર્તમાન વૈજ્ઞાનિકોના આવિષ્કારોને સુવર્ણાક્ષરે નહિ બલ્કે રક્તરંજીત અક્ષરોએ લખી એના દોષપાત્ર વૈજ્ઞાનિકોને ઠરાવશે, માટે હજીયે જાગૃત થઇ આ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા ક્ષમા, વૈરત્યાગ અને મૈત્રીનાં દિવ્ય આંદોલનો જગતમાં ફેલાવી આ પૃથ્વી પર કેમ રહેવું એ માનવજાતિને શિખવાડો.

આજે જૈન સમાજને આ સુત્રના એકલા પાઠ બોલનાર જ નહિ કિન્તુ આ સુત્રના ઉચ્ચારણ સાથે જીવનમાં ઉતારનાર વીરપુત્રની જરૂર છે. આજે દુનિયા ઉપર ઝઝુમી રહેલા ભયો તરફ દષ્ટિપાત કરી જૈન સંઘે સવેળા જાગૃત થઈ આપસના વિરોધો-વૈમનસ્યોને મીટાવી દઈ મૈત્રી અને ક્ષમાપનાનાં અમૃતપાનથી સાચા જૈન થવાની જરૂર છે.

યાદ રાખજો આવા વિકટ સમયે પણ આપણે જાગૃત ન થયા, આપસમાં સ્નેહ, પ્રેમ, સંગઠ્ઠન અને મૈત્રી કરતાં ન શીખ્યા તો વિકટ આવતો કાળબળ આપણને તમાચો મારીને જબરજસ્તી પ્રેમ, સ્નેહ અને મૈત્રીથી રહેવાનું શીખવાડશે.

આપણે સાચા આરાધક થવું હોય, આપણને ભવભ્રમણનો ડર લાગતો હોય, આપણને સમ્યક્ત્વ પ્યારૂં હોય, શ્રી વીતરાગ દેવની વાણી પર પ્રેમ અને શ્રદ્ધા હોય તો પર્યુષણા પર્વનો આ દિવ્ય સંદેશ ઝીલી લઇ મૈત્રી અને ક્ષમાપનાને અપનાવશો.

આપસનાં વૈર-વિરોધોને દફનાવી દઇ શ્રી વીરના પુત્રો બધા એક છીએ-ભલે આપણામાં મતભેદો રહે, ભલે વિચારધારા એક ન મલે પરન્તુ આપણી મૈત્રી-ક્ષમાપના સાચા હૃદયની છે અને રહેવાની એની ઉદ્‌ઘોષણા કરજો.

અન્તમાં પર્યુષણા મહાપર્વનો આ માંગલ્યકારી દિવ્ય સંદેશ આ સંસારના સમસ્ત પ્રાણીઓ પાસે પહોંચે, અત્યારે ચાલતા ભીષણ નરસંહાર ને હત્યાકાંડ બંધ પડે, સંસાર શાન્તિના મહામંત્રોથી પૂનિત થઈ વિનાશી વિજ્ઞાનવાદના આવિષ્કારથી ઉત્પન્ન થયેલ અશાન્તિના, ઉદ્વેગના, કલહના ઝેરથી વિમુક્ત બની આત્મકલ્યાણના પંથે પડે એ જ શુભેચ્છા સાથે હૃદયમાં ભાવના ભાવીએ કે—

સર્વ વિશ્વમાં શાન્તિ પ્રસરો, થાઓ સર્વેનું કલ્યાણ;
ક્ષમાપનના મહામંત્રથી, વિશ્વ વિષે હો મંગળમાળ.

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ.

પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ.

લે–મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ

સુસ્વાગતમ્ સુસ્વાગતમ્–
મૈત્રીના, મનમેળના, મન શુદ્ધિના,
ઓ મહાન્ પર્વાધિરાજ ! સુસ્વાગતમ

×　　×　　×

પ્રલયકાળના ભયંકર ઝંઝાવાત પછી,
ગર્જનાના ગડગડાટ વીંધીને,
ને વિદ્યુતના ચમકાર પછીથી–
કુંકુમવર્ણીય ઉષાના હાસ્ય કેવા લાગે ?
એવા જ લાગે આમ જગતજનોને,
પર્વાધિરાજ પર્યુષણના પગરણ

मन्त्राणां परमेष्ठिमन्त्र महिमा तीर्थेषु शत्रुंजयो
दाने प्राणिदया गुणेषु विनयो ब्रह्मव्रतेषु व्रतम्।
सन्तोषो नियमे तपस्सु च शमस्तत्त्वेषु
सद्दर्शनं
सर्वज्ञोदित सर्वपर्वसु परं स्यादष्टाह्निकं
पर्व च ॥ १ ॥

મહાપુરુષો ભાખ્યા આ મંત્રો ને વાક્યો
મંત્રોમાં મહાન પરમેષ્ઠિમંત્ર,
અને તીર્થમાં શત્રુંજય,
એમ પર્વોમાં મહાન પર્યુષણ
પુષ્પરાજ વસંત પધારે ને–
ઉદ્યાને ઉદ્યાને પુષ્પો હસે,
વૃક્ષે વૃક્ષે કોકિલા ટહુકે,
આમ્રે આમ્રે મંજરીઓ ઝુલે,
સર્વત્ર પરિમલ–મહારાજ્ય પ્રસરે,
વાતાવરણ સ્વર્ગીય બને,
એમ પરમપવિત્ર પર્વાધિરાજ પધારે,
ને થનગને ભવિજન હૈયા
ઉલ્લસે આમ આત્મવનની કોકિલા,
ને ધીમે ધીમે વહે આમ જીવનના–
સદ્‌ગુણના પ્રેમ ઝરણાં
સુસ્વાગતમ્, સુસ્વાગતમ્,

×　　×　　×

ઉત્સવપ્રિય જગત ઉત્સવો ઇચ્છે,
દિનનો એ દિનનો ઉત્સવ આનંદ આપે,
પણ જનો તમારે તો અષ્ટ અષ્ટ–
દિનના પધારે છે મહોત્સવ,
પુણ્યદાયી પર્વાધિરાજ પર્યુષણ
શાથી સત્કારશો ભવિજન !
પૂનિત ઉત્સવ કેમ ઉજવશો ?
અર્પણ કરો પ્રેમથી ઉરના ભાવપુષ્પો
અર્થ–કામના માટેના હજારો ઉત્સવો–
માનવોએ ઉજવ્યા, ઉજવાયા,
પણ પર્યુષણ એટલે ?
નિરૂપણ થાઓ !
માનવસંસ્કારનો શ્રેષ્ઠ મહોત્સવ
માનવો તે સંસ્કારી થઈ,
ઉદાત્ત આદર્શભાવી બને,
સમસ્ત જગતને ધર્મની શ્રેષ્ઠતા,
સમજાવે અને સમજે
ત્યાં જ વસી છે–
પર્વપતિ પર્યુષણની મહત્તા
મનસા, વચસા, કર્મણા
આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા થાય
તો જ પર્યુષણપર્વની સફળતા
દૂર દૂર ભૂમંડળને ઘેરતો પડઘા છે,
કલ્લોલમાળથી ગર્જતો સમુદ્ર
ઘેરુ ઘેરુ ગાન કરે છે, વિશાળ ભાવના–
સમસ્ત જગને શિખવે છે,
તેમજ પર્યુષણ એટલે ભવ્યાત્માઓ !
ઉચ્ચ ભાવનારૂપી ઊર્મિમાળથી–
નૃત્ય કરતો પ્રશમરૂપ વારિધિ
મૈત્રી ભાવના–સમસ્ત જગ સાથેની–
મૈત્રી શીખવે
પ્રમોદ ભાવના ગુણી જનના ગુણો,
અંતરથી વધાવતા ઉપજતો દિવ્યાનંદ શીખવે
કરુણા ભાવના શીખવે પ્રાણીમાત્ર પરની દયા,
માધ્યસ્થ ભાવના દાખવે,

અધર્મી ઉપર ઉપેક્ષા.
શીખો ને શીખવો.
એ સર્વ ઉચ્ચાદર્શી પુનિત ભાવનાઓ.
પર્યુષણ એટલે દિવ્યજનો !
વિશ્વભરનાં જીવાત્માઓને,
વિશ્વપ્રેમ શીખવવાની શ્રેષ્ઠ શાળા.
મિષ્ટ ભોજનના સ્વાદવૃત્તિ-
જીહ્વાને લલચાવે-
તે મિષ્ટ ભોજનનું નિત્ય સેવન,
જીહ્વાને જ અરૂચિકર થાય તે ય જગતક્રમ.
પણ પ્રત્યેક વર્ષે પધારતો પર્વાધિરાજ,
પર્યુષણ અરુચિકર કેમ નહિ થતો હોય ?
તેની રમ્યતા વૃદ્ધિ પામે છે.
નથી ક્ષીણ થતી;
શુક્લપક્ષના ઇન્દુ સમ ઉજ્જવલ,
પર્યુષણ મહોત્સવ.
" क्षणे क्षणे यन्नवतामुपैति
तदेवरूपं रमणीयतायाः "
એ મહાકવિની રસમય ઉક્તિ,
સફળ કરે છે, દઢ કરે છે,
ભ્રાતૃભાવ ને ઐકયતા માટે, પર્વ રચાયાં.
ક્રોધ ભય ને વિદ્વેષ પ્રજ્જવલિત રાખવા રચાયાં,
કોઇ રચાયાં જીવન ઉર્ધ્વપંથી બનાવવાને,
ને કો' પર્વને નામે ષડ્યંત્ર રચવા યોજાયાં.
પણ ભવિજનો ! આદર્શ રત્નો !
પર્યુષણ તો છે આત્મોન્નતિ અર્થે;
કર્મબંધનો તૂટે, પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય,
સ્વાધ્યાય, સંયમ, તપ, બ્રહ્મચર્યપાલન-
તીર્થંકર જીવન આદર્શ વિચાર,
સમભાવ કેળવણી સર્વ છે,
દિવ્ય સાધનો પર્યુષણ મહોત્સવનાં.
બ્રહ્મચર્યે દિવ્ય ઓજસ્,
સંયમે ઇન્દ્રિયનિગ્રહ,
તપમાં વસી છે મોહક્ષીણતા.
સ્વાધ્યાયે છે આત્મશુદ્ધિવિચાર.
સર્વે મહત્તાઓ વસી છે,
તીર્થંકરોના પુણ્યમય આદર્શ જીવનમાં.
તીર્થંકરોના એ પુનિત જીવન, કર્મમંત્ર;
શબ્દે શબ્દે વહે છે કલ્પસૂત્ર ધર્મગ્રંથે;
કલ્પસૂત્રરૂપ કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયું,
મહાવીર ચરિત્ર તેનું બીજ.

પાર્શ્વનાથ ચરિત્ર મૃદુલ અંકુર,
નેમિનાથ ચરિત્ર દઢ સ્કંધ;
ઋષભ ચરિત્ર દીર્ઘ શાખાઓ.
સ્થવિરાવલી રમ્ય પુષ્પો;
સમાચારી નાસિકાપ્રિય મધુર સુરભિ;
નિર્વાણ એ દિવ્ય મધુરતમ ફલ.
નિર્વાણપંથીઓ એ વૃક્ષની,
શીતળ છાયા અવશ્ય સેવે.
"શ્રી કલ્પસૂત્ર સમ શીતલ વૃક્ષછાંયે,
ઇચ્છા બધી ભવિજનો પરિપૂર્ણ થાયે;
જેના ફળો પરમમિષ્ટ ચુણી જ પામે,
પામે જનો અમરતા દુઃખ સૌ વિરામે."
કલ્પસૂત્ર શ્રવણ અધિકાર તો,
કેવલ સાધુઓ ને સાધ્વીને જ,
એ હતી પ્રચલિત પ્રથા પ્રાચીન સમયે
દિન વહ્યા, સમયનું વ્હેણ બદલાયું,
જૂનવાણી અમર તો ન જ રહે.
ચારિત્ર ને જ્ઞાનમાં પ્રાઢ કો' સૂરિપુરંદરે,
પ્રારંભ કર્યો સર્વને શ્રવણ કરાવવા;
રાજા ધ્રુવસેનનો પુત્રશોક શમાવવા નિમિત્ત-
કલ્પસૂત્ર શ્રવણ અધિકાર સર્વમાન્ય ઠર્યા.
અન્ય જનોએ પણ એ મહાનુભાવ-
સૂરીશ્વરના દિવ્ય કાર્યમાં સાથ દીધા.
સદ્ધર્મ પ્રવૃત્તિ કરતા પુરુષોના,
સ્થૂળ નામો કાળયોગે વિસારે પડે,
તેમના પછી વર્ષો વ્યતીત થાય,
પણ સર્વ કોઇ ન ભૂલે કે-
સાધુ જનનાં દિવ્ય કર્તવ્યો તો,
નિરાબાધ અમર જ છે.
પર્યુષણ એટલે શ્રવણ રસિકો !
કલ્પસૂત્ર શ્રવણ મહોત્સવ.
આત્મા તેના શ્રવણે આહ્લાદ પામે,
કષાય દૂર થાય,
આત્મશુદ્ધિ સહુ જ પ્રાપ્ત થાય.
પર્યુષણ એટલે તો-
આત્મશુદ્ધિના સૂર્યસમ પ્રખર પ્રતિજ્ઞા.
શરદ અને વર્ષાના મધ્ય ભાગ,
એટલે જઠરનો મહારાજ;
જઠરાગ્નિ મંદ પડે.

વિચાર–શ્રેણી.

લેખક—આચાર્ય વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

પ્રભુની પવિત્ર છાયામાં રહીને આપણે પવિત્ર બનવું છે માટે પ્રભુની છાયા છોડીને બીજે જવું નહીં એટલે અપ્રભુ અપવિત્ર આત્માઓના પડછાયામાં પણ ઊભા રહેવું નહી, તો જ આપણે પ્રભુને ગમીશુ અને પવિત્ર બનીને પ્રભુની સાથે હમેશને માટે રહી શકીશું

આપણા શાશ્વતા સાથી તો પ્રભુ જ રહેવાના, બાકી સંસારનો સાથ તો સઘળો યે છૂટી જવાનો છે અને એટલા માટે જ આપણે સંસારના જીવો કરતાં પ્રભુને વધારે ચાહીએ છીએ, પૂજીએ છીએ, નમીએ છીએ, સ્તુતિ કરીએ છીએ. આશ્રય લઇએ છીએ, માટે પ્રભુને શુ ગમે છે તે તરફ વધારે ધ્યાન આપવું

કષાયોથી જીવન અભડાવવું–મેલુ કરવું નહીં અને વિષયોથી કાયા અભડાવવી–મેલી કરવી નહીં. આ વાત પ્રભુને બહુ જ ગમે છે અને આવી રીતે વર્તનારની તપ, જપ પૂજા, સામાયિક, પૌષધ પ્રતિક્રમણ આદિથી અનેક પ્રકારે કરેલી સેવાને પ્રભુ સ્વીકારે છે.

સંસારી, અલ્પજ્ઞ–અજ્ઞાની જીવોને ભલે ન ગમે તો કાંઇ પણ પરવા રાખવી નહીં, પણ પ્રભુને તો આપણા આચારવિચાર અને ઉચ્ચાર ગમવા જ જોઇએ, કારણ કે અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન અનત જીવન, અનંત આનંદ અને અનંત સુખ પ્રભુ પાસેથી લેવાનાં છે. આ વસ્તુઓ પ્રભુ સિવાય અલ્પજ્ઞ–અજ્ઞાનીઓ આપી શકતા નથી

પ્રભુ સિવાય સંસારી જીવોમાંથી કોઇને પણ પોતાનું માની સાથ કરવો નહી અને જો સાથ કરવાની ઇચ્છા થાય અને જીવનનો સાથી બનાવવો હોય તો જે પ્રભુને ગમતો હોય તેનો સાથ કરવો. કે જેથી કરીને અપવિત્ર જીવન બનાવી પ્રભુની પ્રીતિ તોડીને પ્રભુના વિરોધી બનવાનો પ્રસગ ન આવે

આત્મવિકાસ તથા આત્મશુદ્ધિ કરવા ઉચ્ચતર ભાવોની તેમજ ઉચ્ચતર, પવિત્ર જીવન બનાવવાની અત્યત આવશ્યકતા છે.

કોઇ પણ કારણને લઇને બાહ્ય ક્રિયા ઓછા પ્રમાણમા થાય તો આત્મશુદ્ધિ વિકાસમાં કોઇ પણ પ્રકારની અડચણ આવતી નથી પણ જીવન અને ભાવના તો ઉચ્ચતર અને પવિત્ર હોવાં જ જોઇએ.

પાચનશક્તિ ક્ષીણ થાય,
એવા સમયે વિજ્ઞાનવિલાસી યુવકો '
ઉપવાસ એ શ્રેષ્ઠ તપ છે
વૈદકીય દૃષ્ટિએ ને ધાર્મિક નજરે,
બાહ્ય તપ પણ નિત્ય સહાયક છે
ઉપવાસ એટલે બાહ્ય તપ
અધ્યાત્મપ્રેમી જ્ઞાનીજનો '
વિનય, સ્વાધ્યાય, સેવા ને-
ધ્યાન સમાધિ આલોચના એ અભ્યતર તપ
એ તપમાં ચિત્તની નિર્મળતા છે
કર્મોને તપાવે તે જ તપ,
શરીર મન અને ઇન્દ્રિયોને,
તપાવે તે નથી જ તપ
તપ એ છે અમોઘ શસ્ત્ર,
નિકાચિત કર્મોને બાળી ભસ્મ કરે છે

—(ચાલુ)

શુભ કર્મની ખામીને લઇને માનવીઓનાં અમૂલ્ય અને પવિત્ર માનવજીવન મેલાં થવાનો પ્રસંગ બને છે અને અશુભ કર્મની પ્રેરણાથી અપવિત્ર આત્માઓના સંસર્ગમાં જોડાઇને મેલાં-અપવિત્ર બનાવી નાંખે પણ છે; તો પણ તેમણે હતાશ કે નિરાશ થવાની જરૂરત નથી અને વધારે ને વધારે જીવનને અપવિત્ર-મેલું બનાવી આત્મવિકાસ માટે નિરુપયોગી બનાવવાની, તેમજ આત્માને અનંતા જન્મ, જરા, મરણના અનંતા દુઃખના અંધકારમાં હડસેલી મૂકીને આત્મશત્રુ બનવાની લેશમાત્ર આવશ્યકતા નથી.

માનવજીવન મોંઘું છે, ઘણું જ મોંઘું છે, માનવી સિવાયના સંસારના સમસ્થ જીવોના જીવનની કિંમત કરતાં માનવ-જીવનની કિંમત અનંતગણી વધારે છે. અને એટલા માટે જ માનવજીવનમાં જીવનારા જીવોની સંખ્યા સંસારી બીજા જીવો કરતાં ઘણી જ ઓછી છે માટે જ માનવજીવનની પવિત્રતા જાળવી રાખવા અથવા તો કોઇક પ્રસંગે અજ્ઞાનતાથી અપવિત્ર બનેલાને વધારે અપવિત્ર થતું અટકાવીને પાછું પવિત્ર બનાવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

આત્મવિકાસ તથા આત્મશુદ્ધિનું અદ્વિતીય સાધનભૂત માનવજીવન, મલિન ભાવના તથા મલિન વ્યક્તિના સંસર્ગથી મેલું થઇ ગયું હોય તો તેને વધારે મલિન ન બનાવતાં શુદ્ધ પરિણામ તથા શુદ્ધ વર્તનથી સ્વચ્છ બનાવીને દુર્લભ માનવજીવનની કિંમત આંકનાર ડાહ્યા માણસો આત્મશુદ્ધિ-વિકાસને સાધી લે છે.

શુદ્ધ ભાવોથી મલિનતા દૂર થાય છે, અને શુદ્ધ વર્તનથી આત્મા વધારે મલિન થતો અટકે છે.

મેલી ભીંત ઉપર કાઢેલાં ઘણાં સુંદર ચિત્રો જોનારના મનનું સારી રીતે આકર્ષણ કરે ખરાં પણ જલદી ભુંસાઇ જવાથી અને અંતરમાં મલિન પડ હોવાથી ભીંતને સુંદર બનાવી શકતાં નથી; પણ સ્વચ્છ ભીંત ઉપર કાઢેલું ચિત્ર ભીંતના સૌંદર્યને પ્રગટ કરે છે. તેવી જ રીતે મલિન જીવનવાળાનાં જ્ઞાન, ધ્યાન, જપ, તપ, બીજાના મનનું આકર્ષણ કરે ખરાં; પણ આત્મવિકાસ કે આત્મશુદ્ધિ ન કરી શકે. અને પવિત્ર જીવન-વાળાનાં જ્ઞાનાદિક આત્માને વિકાસમાં લાવી શકે છે.

માનવીના જીવનનો મોટો ભાગ બુદ્ધિની ઓછાસને લઇને કુસંસર્ગથી દુષ્કૃત્યોમાં વપરાઇ ગયો હોય તો નિરાશ ન થતાં શેષ જીવનને કુસંસર્ગ અને દુષ્કૃત્યોથી બચાવીને સત્કૃત્યોદ્વારા આત્મવિકાસ કરવા વાપરે તો, ખોઇ નાંખેલા માનવજીવનનું ફળ મેળવી શકે છે. અને સઘળાએ સંતાપો, દુઃખો, ઉદ્વેગોને શમાવી દઇને આત્મશુદ્ધિદ્વારા પરમ શાંતિ મેળવી શકે છે તેમજ માનવજીવન સફળ બનાવી શકે છે.

જ્યાં સુધી શરીરના અવયવો કામ આપી શકતા હોય ત્યાં સુધી તે જ અવયવોનું કામ બીજાના અવયવોથી કરાવીને પોતાના હાથ, પગ આદિ અવયવોને શા માટે નિર્બળ બનાવી નિરૂપયોગી બનાવવા જોઇએ ?

જીવવાના હેતુઓ જાળવવા વધારે કાળજી રાખવી.

જીવનમાં શાંતિ, સંતોષ, સમભાવ, સ્થિરતા અને શુદ્ધિ વધે તેવો વ્યવસાય કરવો.

સાચા લાભનું અર્થીપણું રાખવું.

પર્યુષણા-

આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા.

" ભવ્ય ! કરો નિજ આત્મમાં,
સર્વ પ્રકારે વાસ;
પર્વ એહ પર્યુષણા,
એમ કરંત પ્રકાશ "

–મનોનંદન

'પર્યુષણ' એટલે શું ? પરિ=સર્વ બાજુથી, સર્વથા, સર્વ પ્રકારે (From all sides, all round) વસ્=નિવાસ કરવો, વસવું સર્વ પ્રકારે આત્મભાવમાં (એટલે કે ધર્મમાં) નિવાસ કરવો તેનું નામ પર્યુષણ અત્ર આત્મભાવ એ જ પ્રસ્તુત છે, કારણ કે આત્મોદ્ધાર એ જ ધર્મનું પરમ સાધ્ય છે, મોક્ષમાર્ગનું ઉદ્દિષ્ટ લક્ષ્ય છે.

જેટલા અંશે આત્મભાવમાં–ધર્મમા નિવાસ કરવાનું બને તેટલા અંશે પર્યુષણ પર્વના આરાધનની સફળતા, સાર્થકતા અને ઉપકારિતા તેટલા અંશે આત્મસિદ્ધિનો મહાલાભ.

અનાદિ કાળના દુરભ્યાસથી આ આત્મા પોતાના મૂળ સ્વરૂપને ભૂલી ગયો છે, અને તેથી કરીને અનંત ભવચક્રના પરિભ્રમણમાં અરઘટ્ટ–ઘટીન્યાયે, તે દેવ–મનુષ્ય–તિર્યંચ–નારકીનાં રૂપો પરાવર્તન કરતા, તે તે ભવમા તે તે પર્યાયરૂપ જ પોતે છે એમ માની બેઠો છે, અને પોતાના મૂળ દ્રવ્ય સ્વરૂપને વિસરી ગયો છે નારકીના ભવમાં પોતે નારકી છે એમ તે માને છે, તિર્યંચના ભવમાં તિર્યંચ માને છે, મનુષ્યપર્યાયમા મનુષ્ય માને છે, અને દેવ પર્યાયમા દેવ માને છે, પણ હુ તો શુદ્ધ ચૈતન્યઘન આત્મા છું એવુ આત્મભાન તેને હોતું નથી. આજ જીવની મૂલગત ભૂલના પરિણામે ઇતર આનુષંગિક ભ્રમણાઓ નિષ્પન્ન થાય છે.

પરમ જ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ અને ઉદ્દેશ જીવને તે ભૂલ–ભ્રમણામાથી નિવૃત્ત કરાવવાનો હોય છે, પાછા વાળવાનો હોય છે, 'પ્રતિક્રમણ' કરાવવાનો હોય છે. 'પ્રતિક્રમણ' શબ્દ પણ એ જ રહસ્યાર્થ સૂચવે છે. પ્રતિ=પાછું, ક્રમ=જવું. પાછું જવુ પોતાના મૂળ સ્થાને પાછુ જવું (To return to the fountain Source) તે પ્રતિક્રમણ પ્રમાદવશે કરીને જીવ જે પોતાના સ્થાનથી પરિભ્રષ્ટ થઇ,ચ્યુત થઇ પરસ્થાને ગયો છે તેનુ પોતાના મૂળ સ્થાને પ્રગતિ ગમન તેનું નામ **પ્રતિક્રમણ**

**"स्वस्थानात्यत् परस्थानं प्रमादस्य वशाद्गतः।
तत्रैव क्रमण भूयः प्रतिक्रमणमुच्यते ॥ "**

આમ પ્રતિક્રમણ શબ્દનો રહસ્યિક પરમાર્થ ઘટાવી શકાય છે તે નામની સૂત્રબદ્ધ ક્રિયા પણ જીવને પુન: પુન: તે જ વસ્તુનું સંસ્મરણ કરાવે છે.

આમ મૂલગત આત્મભ્રાંતિરૂપ મહારોગનું નિવારણ કરી, ભાવવૈદ્યરૂપ જ્ઞાની પુરુષો જીવને નિજ સ્વરૂપનુ ભાન કરાવી ધર્મમાર્ગમા સ્થાપન કરાવે છે.

અને આ 'ધર્મ' પણ મુખ્યતાએ શું છે ? ' **વત્થુ-સહાવો ધમ્મો ' વસ્તુનો સ્વભાવ તે ધર્મ.** એ આર્ષવચન ધર્મ શબ્દનું રહસ્ય પ્રકાશે છે આ વ્યાખ્યા આત્મવસ્તુ પર ઘટાવતા, આત્માનો સ્વભાવ તે આત્મધર્મ, એટલે કે **આત્માનું સ્વ-સ્વભાવમાં વર્ત્તવું તે ધર્મ.** વ્યતિરેકથી આત્માનુ સ્વસ્વભાવમાં ન વર્તવુ તે અથવા તો વિભાવમા વર્ત્તવું તે અધર્મ. આ સૂત્ર એટલુ બધુ અર્થગભીર અને સર્વગ્રાહી છે કે ધર્મ શું અને અધર્મ શુ ? તેની પરીક્ષા કરવા માટે તે નિકષ-સ્થાનરૂપ–કસોટીરૂપ થઇ પડે એવુ છે ટૂંકામાં કહીએ તો જે જે પ્રકારે જીવ નિજ સ્વભાવની

સન્મુખ થાય, નિકટ આવે તે **ધર્મ**; અને જે જે પ્રકારે તે સ્વસ્વભાવથી દૂર જાય, વિમુખ થાય તે **અધર્મ**. તે આત્મસ્વભાવને અનુલક્ષીને, તેના સાધનભૂત જે જે વિધાનો, જે જે ક્રિયાઓ, જે જે માર્ગદર્શનો પરમોપકારી જ્ઞાનીઓએ પ્રદર્શિત કર્યા છે તે સમસ્ત પણ કારણમાં કાર્યના ઉપચારથી 'ધર્મ' છે. આમ નિશ્ચય-વ્યવહારનો યથાસ્થાન સમુચિત વિનિયોગ કરવો, સમન્વય સાધવો તે ધર્મનું પરમ રહસ્ય છે. મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ **રાજચંદ્ર**જીએ પ્રકાશ્યું છે કેઃ—

" નિશ્ચય વાણી સાંભળી,
સાધન તજવાં નો'ય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં,
સાધન કરવાં સોય. "
—આત્મસિદ્ધિ

આવો ધર્મ તો સર્વદા કરવાનો હોય, આચરવાનો હોય, જીવનમાં એક સૂત્ર કરી વણી દેવાનો હોય; પરંતુ તેના વિશેષ દઢીકરણ અર્થે, અધિક આરાધન અર્થે, જ્ઞાનીઓએ તિથિવિશેષો, પર્વવિશેષો પ્રતિનિયત કર્યા છે; તે તે પર્વવાસરોએ જીવ સ્થિર થઈ, ખાસ નિવૃત્તિ મેળવી, આત્મભાવના અભ્યાસી શકે, સાચા આત્મધર્મની આરાધના કરી શકે, એવી સુંદર કલ્યાણકર યોજના કરી છે. પર્યુષણ પર્વ તેવી સુયોજનામાંની એક સુંદરતમ યોજના છે. વિશ્વના પર્વદિનોમાં સર્વોત્તમ આદર્શરૂપ છે, કર્મકાષ્ઠને પ્રજ્વલિત કરવાનો મહાભાવયજ્ઞ છે, આત્મશુદ્ધિનું મહાતીર્થ છે અને આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ છે.

આવા મહાપર્વમાં જે જે ધર્મક્રિયા આદિ કરવામાં આવે તે શાંતિથી, આત્મશુદ્ધિના લક્ષ્ય સાથે, સમજણપૂર્વક કરવામાં આવે, ઊંડા ઊતરી અવગાહવામાં આવે, તો પરમ આહ્લાદના કારણરૂપ થઇ પડે એવી છે. આ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ જો લક્ષમાં હોય તો કોઈ પણ વિખવાદને સ્થાન રહી શકે જ નહિં, ઘણા પ્રશ્નોનું સ્વયં સમાધાન થઇ જાય. અને આ અધ્યાત્મદૃષ્ટિ વિનાની સર્વ ક્રિયા વાસ્તવિક રીતે છાર પર લિંપણા જેવી છે. આ અંગે મહાત્મા **આનંદઘનજી**ના વચનો મનન કરવા યોગ્ય છે.

" નિજ સ્વરૂપ જે કિરિયા સાધે,
તો તેહશું રઢ મંડો રે. "
—આનંદઘનજી.

" શુદ્ધ ભાવ ને સૂની કિરિયા,
બેહુમાં અંતર કેતોજી ?
જલહલતો સૂરજ ને ખજુઓ,
તાસ તેજમાં તેતોજી. "
શ્રી યશોવિજયજીકૃત યોગદૃષ્ટિ સજ્ઝાય.

અધ્યાત્મદૃષ્ટિની મહત્તા શ્રીમાન્ **યશોવિજય**જીએ પણ આ શબ્દોમાં ગાઇ બતાવી છેઃ—

वेदान्यशास्त्रवित् क्लेशं रसमध्यात्मशास्त्रवित् ।
भाग्यभृद्भोगमाप्नोति, वहते चन्दनं खरः ॥
धनिनां पुत्रदारादि यथा संसारवृद्धये ।
तथा पांडित्यदृप्तानां शास्त्रमध्यात्मवर्जितम् ॥"
—શ્રી અધ્યાત્મસાર.

અર્થાત્—" અન્ય શાસ્ત્રોના જાણનાર તો ક્લેશ જ અનુભવે છે, અને અધ્યાત્મશાસ્ત્રના જાણનાર રસ અનુભવે છે; ચંદનનો ભાર ગધેડો વહે છે પણ તેની સુગંધીનો ઉપભોગ ભાગ્યશાળી પામે છે. જેમ ધનવાનોને પુત્ર સ્ત્રી આદિ સંસારવૃદ્ધિ અર્થે થાય છે, તેમ પંડિતાઇના ઘમંડીને અધ્યાત્મ વિનાનું શાસ્ત્ર સંસારવૃદ્ધિ અર્થે થાય છે"

" पुत्रदारादि संसारः पुंसां संमूढचेतसाम् ।
विदुषां शास्त्रसंसारः सद्योगरहितात्मनाम् ॥ "
શ્રી. હરિભદ્રસૂરિકૃત યોગબિંદુ.

આ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિંદુને દૃષ્ટિ સન્મુખ રાખી જો આપણે આવશ્યકાદિ ક્રિયાનું અંતરંગ રહસ્ય તપાસીએ, જરા ઊંડા ઊતરી તેના હાર્દની સમીક્ષા કરીએ, તો મહાત્મા જ્ઞાનીઓએ યોજેલી તે તે ક્રિયાઓ આત્માને પોતાના સ્વરૂપનો લક્ષ દઢીભૂત કરાવે એવી છે, એમ આપણને સુપ્રતીત થાય છે. તેનું ઉદાહરણરૂપે અત્ર સંક્ષેપ દિગ્દર્શન કરીએ.

—(ચાલુ)

પ્રેમથી મુક્તિ.

લેખક ચોકસી

આ મથાળું વાંચી હરકોઇને પ્રથમ તો આશ્ચર્ય ઉદ્દ્ભવે જ જૈન ધર્મના મૌલિક સિદ્ધાન્તોનું જેને જ્ઞાન હોય તે તરત જ કહી દે કે પ્રેમ એ રાગનું બીજું નામ હોવાથી, અને રાગ એ મોહરાયનો પાટવીકુંવર હોવાથી જ્યાં એનું અસ્તિત્વ હોય ત્યાં મુક્તિનો સંભવ ખકુસુમવત્ અસંભવિત છે, કારણ કે કષાયનો સર્વથા અભાવ એનું નામ જ મુક્તિ એ જ્ઞાનીપુરુષોનું ટંકશાળી વચન છે, અહીં તો મોહરાય એના પુત્રો રાગ અને દ્વેષ તથા એના પરિવારમાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ સર્વ આવી જાય ત્યાં મુક્તિની વાતનો સંભવ સરખો પણ ન ગણાય, એથી ઊલટું 'બંધન' તો જરૂર હોય અને સ્નેહનું પ્રાબલ્ય વૃદ્ધિ પામે તો એમાં તીવ્રતમતા લાગે

આ તો જાણે સીધી નજરે જોતાં જે ભાન નીકળ્યો તે રીતની વાત થઇ, પણ અનુભવીઓની દૃષ્ટિમાં એ ઉપરાંત 'અપેક્ષા' જેવી શબ્દત્રિપુટી ઘણી વાર રમણ કરતી હોય છે. એ અપૂર્વ ચીજના સદ્‌ભાવથી એ મહાપુરુષો કોઇ વિચક્ષણ રહસ્ય રજૂ કરે છે. જ્યાં સામાન્ય માણસની બુદ્ધિ કુંઠિત થઇ જાય છે ત્યાં અપેક્ષાનો સધિયારો લઇ કામ કરનાર આગળ આવે છે એટલું જ નહિ પણ એવી રીતે વસ્તુ સ્વરૂપ સમજાવે છે કે એને અવધારતાં મુશ્કેલીનું નામ નથી રહેતું, એમાં શંકા કરવાપણું સંભવતું જ નથી. પણ અપેક્ષા લાગુ પાડવામાં આવડત અને અભ્યાસ બન્ને જરૂરી છે એ ભૂલવું જોઇતું નથી જ. 'આત્માનંદ પ્રકાશ' આ અંકથી નવિન વર્ષનો આરંભ કરે છે અને એ નવિનતાને અનુરૂપ થવામાં યોગીરાજ શ્રીઆનંદઘનજીએ અધ્યાત્મવિષયનું પાન કરાવનાર ચોવીશીમાં જે સ્તવનો રચ્યાં છે એમાં નવીન ભાત પાડનાર બાવીશમા તીર્થપતિ શ્રી અરિષ્ટનેમિના સ્તવનની વાત આપણે આજે કરવાની છે એની રચના તદ્દન અનોખી પદ્ધતિએ કરાયેલી છે અહીં મુમુક્ષુ આત્મા દૃષ્ટિગોચર થતો નથી 'ઇલિકા ભ્રમરીધ્યાનાત્ ભ્રમરીત્વમ્ અશ્નુતે' એ ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના ટંકશાળી વચન પ્રમાણે એકવીશમા જિનના સ્તવનમાં જ અધ્યાત્મના પંથે ડગ ભરતો મુમુક્ષુ આત્મા સાચે જ મુક્તિ સન્મુખ આવી જાય છે.

એને આગળ ડગ ભરવાની જરૂર જ રહેતી નથી. અહીં તો શ્રી લાભાનંદજી નવભવની ગાઢ પ્રીતડીથી બંધાયેલા આત્માઓની વાત કરે છે જાણે કે અધ્યાત્મનું પાન કરાવતા શ્રમિત થયા હોય તેમ ઘડીભર એ વાત વિસારી મેલી કેવલ સ્નેહ, પ્રીત અને પ્રેમના કર્ણપ્રિય સ્વરો કર્ણકુહરમાં ગુંજાયમાન કરી મેલે છે ખરેખર આ પદ્ધતિ અનોખી છે ચાલુ ક્રમથી વિલક્ષણ પણ છે અને આમ જનસમૂહની નજરે આશ્ચર્ય પમાડે તેવી પણ છે.

ચોવીશ જિનમાંના બેની વાત વિશિષ્ટતા ધારણ કરનારી છે ઉભયમાં પ્રસંગની કંઇક ભિન્નતા હોવા છતાં કેટલીક બાબતોમાં સામ્યતા વધુ છે એમાં પણ પ્રેમની વાત તો મુખ્ય ભાગ ભજવે છે

'મલ્લિ નેમ પરણ્યા નહીં, બીજા ઘરબારી'

એ કડી પરથી સહજ સમજાય તેમ છે કે ચાલુ અવસર્પિણી કાળમાં જે ચોવીશ તીર્થંકરોએ આ ભારતવર્ષને પાવન કર્યું એમાં અખંડ બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરી, ચારિત્રનો પંથ સ્વીકાર્યો હોય તો તે શ્રી મલ્લિનાથ અને શ્રી અરિષ્ટનેમિ એ બે જ છે આ રીતે તેઓ નથી તો પરણ્યા કે નથી તો

ગૃહસ્થજીવનમાં પડ્યા, છતાં ઉભયને પ્રેમના પ્રસંગ તો જરૂર સાંપડ્યા છે. શુદ્ધ પ્રેમીઓને શોભે તેવો એનો વર્તાવ છે.

શ્રી મલ્લિનાથ કુંવરીરૂપે જન્મેલા હોવાથી પૂર્વભવના સ્નેહી એવા જુદા જુદા દેશના છ રાજકુમારોનો તેમના પર પ્રેમ થયો. તેઓ પરણવાના મિષથી મિથિલાનગરી પર કટક લઇ ચઢી પણ આવ્યા, જય પ્રાપ્ત કરી, મલ્લિકુંવરીને પરણી જવા સારું પરસ્પર શસ્ત્રના ખણખણાટ પણ શરૂ કરી દીધા. અવધિજ્ઞાનના બળથી એ પાછળનું સ્વરૂપ જાણી લઇ, શ્રી મલ્લિકુંવરીએ સુવર્ણપુતળીના દૃષ્ટાંતથી એ છએને બોધ પમાડયો અને સંયમમાર્ગના પથિક બનાવ્યા. શ્રી મલ્લિજિનનું-સ્ત્રીપણે તીર્થંકર થવું એ અચ્છેરારૂપ મનાય છે છતાં ખૂબી તો એ છે કે બીજા ત્રેવીશને કૈવલ્ય-પ્રાપ્તિ પૂર્વે કંઇ ને કંઇ ઉપસર્ગ સહન કરવા પડે છે, અરે! થોડા દિન છદ્મસ્થમાં ગયા વિના કેવલજ્ઞાન થતું નથી જ્યારે શ્રી મલ્લિકુંવરીને દીક્ષા સ્વીકારી તે જ દિને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ ઉપરના દાખલામાં પૂર્વભવના સ્નેહી મિત્રો પ્રેમ કરતાં દોડી આવે છે તેમ શ્રી અરિષ્ટનેમિના પ્રસંગમાં ખુદ તીર્થપતિ પોતે વરઘોડે ચઢીને રાજેમતીને પરણવા જાય છે. ઉભય વચ્ચે સ્નેહનું સૂત્ર ગંઠાયાને માત્ર અમુક વર્ષોના વહાણા વાયા છે એમ નથી પણ એ પાછળ તો લાગટ આઠ ભવનો શૃંખલાબદ્ધ ઇતિહાસ સંકળાએલો છે. આગળના ઉદાહરણમાં તો શ્રી મલ્લિકુંવરી પોતે પરણવા ઇચ્છતા જ નથી જ્યારે અહીં રાજુલને તો લગ્નની પૂરી હોંશ છે; અને શ્રી નેમનાથ ચાલીચલાવી પરણવા આવ્યા પણ છે. એવામાં હરણીયાનું આક્રંદ સંભળાય છે અને ભગવાન રથ પાછો ફેરવાવે છે. આ બનાવ પર કવિઓએ કેવા કેવા કલ્પનાચિત્રો આલેખ્યા છે એ આપણે પ્રતિવર્ષ શ્રીકલ્પસૂત્રમાં શ્રવણ કરીએ છીએ. એમાં મૃગદંપતી, રાજુલ ને સખીયુગલ, તેમ પ્રભુ અને તેમના માતા-પિતાની સમજાવટના પ્રસંગો ઠીક ઠીક જગ્યા રોકે છે અને જાતજાતના રસની જમાવટ કરે છે. એ બધાના વિસ્તૃત વર્ણનમાં ઉતરવાનો આ પ્રસંગ ન લેખાય એટલે 'અલં અતિવિસ્તરેણ' એ વાક્યનું અવલંબન લઈ મૂળ વાત પર આવીએ. જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ શ્રી નેમનાથના જવામાં અને પાછા ફરવામાં જે આશય નિહાળે છે તે પર દૃષ્ટિપાત કરીએ. તે કહે છે કે ત્રણજ્ઞાની અરિહંત પરણવાના તો હતા જ નહી પણ માત્ર એ મિષથી જેની સહ આઠ ભવનો સંબંધ છે એવી રાજુલને ઇસારો કરવા ગયા હતા કે આ નવમા ભવમાં આપણે પ્રેમ તો બાંધવો છે પણ તદ્દન નિરાળી રીતે, માટે હું જે માર્ગ લઉં અને જ્યાં જઉં ત્યાં તુ પણ આવી પહોંચવા કૃતનિશ્ચય બનજે. સાચા પ્રેમી તરકે ફરજ બજાવવા ગયા હતા અને એ ફરજ બજાવતાં જે ચિત્ર ખડું થાય છે તે શ્રીઆનંદઘનજીના શબ્દોમાં આગળ પર જોઇશું.

(ચાલુ)

સંગ્રાહક—પંન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ

ઉપદેશક પુષ્પો.

હાલમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાળાના ૭૮મા મણકા તરીકે ગુર્જર ભાષામાં ભગવાન શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીજીનું ચરિત્ર સુંદર ચિત્તાકર્ષક શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર તરફથી બહાર પડયું છે. ઉક્ત ચરિત્રની એક કોપી ખાનગાડોગરા(પંજાબ)માં મને મળી એની સફાઈદાર સચિત્ર પાકી બાઈન્ડીંગ મનને લલચાવે એવી છે. અને ઊઘાડતા જ જગપ્રસિદ્ધ ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી(આત્મારામજી) મહારાજની રંગીન તસ્વીરના દર્શન થયા, પછી દયાવારિધિ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી.નો ફોટો જોયો અને એઓના સત્કાર્યોની અનુમોદના કરી. ભગવાન શ્રી વાસુપૂજ્ય-સ્વામીજીની સૌમ્ય પ્રતિકૃતિ(છબી)ના દર્શન કરી દર્શનને નિર્મળ કર્યો. પૂજ્યપાદ આચાર્ય-વર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજે પણ એ સૌમ્ય પ્રતિકૃતિના દર્શન કરી પ્રસન્નતા પ્રગટ કરી. ભગવાન શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીજીની બીજી બે પ્રતિકૃતિઓ અને ચંપાપુરીના પ્રાચીન અને અર્વાચીન બે દહેરાસરોની છબીઓ પણ આત્માને આનંદ આપે છે. એની છપાઈ, લખાઈ, કાગળ વિગેરે પણ સમયાનુસાર સુંદર છે. રા. રા. વલ્લભદાસભાઈની પ્રસ્તાવના તેમજ ગ્રંથપરિચય અને રા. રા. સુશીલની ભૂમિકા પણ વાંચવા લાયક છે.

ઉક્ત ચરિત્ર વિદ્વાન જૈનાચાર્ય શ્રી વર્ધમાનસૂરિજી મહારાજે ૧૨૯૯મા દંડનાયક આહ્‌લાદની પ્રાર્થનાથી સંસ્કૃત શ્લોકબદ્ધ ચાર સર્ગ અને પચીસ પ્રકરણમાં બોધપ્રદ સરસ રચના કરી, ભવ્ય જીવો ઉપર મહાન્ ઉપકાર કરેલ છે. જેમાં ભગવાન શ્રી વાસુ-પૂજ્યસ્વામીજીના ત્રણે ભવનું અને ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળ અને મોક્ષ એ પાંચે કલ્યાણકોનું તેમજ પુણ્ય પર પુણ્યાઢ્ય, રાત્રિભોજન ત્યાગ, બાર વ્રત, રોહિણી આદિની રસપ્રદ, આહ્‌લાદક, સુંદર સુંદર કથાઓ આપી ગ્રંથ(ચરિત્ર,ને ગ્રંથ(ચરિત્ર)કર્તાએ ઘણો જ રોચક બનાવ્યો છે.

ગુર્જર ભાષાન્તરકર્તાએ પણ આધુનિક ઢબથી ભાષાન્તર કરી રોચકતામાં વધારો કર્યો છે, યાને સોનામાં સુગંધ પુસ્તક હાથમાં લેતા જ વાંચવાને મન લલચાય છે અને સાદ્યંત વાંચ્યા વિના છોડવાનું મન થતું નથી. મારા માટે પણ એમ જ બન્યું. ઉક્ત પુસ્તક મારા હાથમાં આવતા જ વાંચવા માંડયું અને જલ્દી પૂરું કર્યું. એમાં એકથી એક રસિક મનનીય કથાઓ આવેલી હોવાથી એક પૂરી થતા જ બીજી શરૂ કરવાનું મન થાય છે. એ કથાઓમાં સ્થાન સ્થાન પર આલ્હ સુંદર ઉપદેશ પણ આપેલ છે—જેમ ખીચડીમાં ઘી.

એકંદરે આ ચરિત્ર વાંચવા અને મનન કરવા લાયક છે. જેથી દરેક બંધુને વાંચવા મારી ભલામણ છે.

એમાં આવેલા ઉપદેશક વચનોનો સંગ્રહ કરી 'શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ'ના પ્રિય વાચકોના કરકમલોમાં અર્પણ કરવામાં આવે તો કંઈક લાભ થાય એવા શુભાશયથી સંગ્રહ કરીને "ઉપદેશક પુષ્પો" એવું ઉપનામ આપીને પ્રિય વાચકોના કરકમલોમાં મૂકું છું. આશા છે કે પ્રિય વાચકો આ સુગંધીદાર પુષ્પોની સુગંધ લઈને પોતાના મગજને શાંતિ આપશે યાને લાભ ઉઠાવશે

આ શ્લોકો એ ઉપદેશક પુષ્પો—

"સજ્જનોને આનંદ ઉપજાવનાર, સમગ્ર વસ્તુઓમાં લોકોત્તર સ્થાનરૂપ તથા પ્રાણીમાત્રનો ઉદ્ધાર કરવાના વ્યાપારથી શોભાયમાન એવો **ધર્મ** ચિરકાળ જયવંત રહો! જેનાથકી બુદ્ધિ, લક્ષ્મી, વૃદ્ધિ અને સિદ્ધિ એ ચાર કામધેનુરૂપ બનીને સદા દુઝ્યા કરે છે તે ધર્મ તમારા મનના મનોરથને પૂર્ણ કરો! પરોપકારી વસ્તુઓમાં એક ધર્મ જ સર્વોત્તમ છે. જે આશ્રિતો(આરાધકો)ને નિવૃત્તિ (મોક્ષ) આપે છે અને પોતે તો સત્તામાં પણ સ્પૃહા રહિત છે."

"જગતના ઉત્સંગ(મધ્યભાગ)માં જેનો સુયશ પ્રસરી રહ્યો છે એવા **સંતપુરુષો** જયવંત વર્તે છે, કે જેમની મતિ ધર્મમાં નિરંતર લયલીન છે."

"તે ધર્માચરણના દાન, શીલ, તપ અને ભાવ- એ ચાર પર્યાયો બુદ્ધિમાનોએ માન્ય રાખ્યા છે કે જે મનોવાંછિતોને આપનાર, ભયંકર ભવસાગરમાં સેતુ (પૂલ) સમાન, પુણ્યના કારણરૂપ તેમજ મહાપુરુષોના ચારિત્ર સાંભળવાથી જ બુદ્ધિશાળી જનોના જાણવામાં આવી શકે છે."

"अविज्ञातत्रयीतत्त्वो, मिथ्यासत्त्वोल्लसद्भुजः।
हा! मूढः शत्रुपोषेण, मित्रप्लोषेण हृष्यसि ॥१॥

અહો! ત્રણ તત્ત્વને જાણ્યા વિના મિથ્યા સત્ત્વ(પરાક્રમ)થી ભુજાને ઉછાળનાર મૂઢ પુરુષ શત્રુને પોષવાથી અને મિત્રને બાળવાથી હર્ષિત થાય છે."

"જે તત્ત્વથી દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ તત્ત્વત્રયીને જાણે છે તેની મતિ સત્ત્વમાં રમે છે, અને તે જ મિત્રામિત્રનો ભેદ જાણી શકે છે. વીતરાગ પ્રભુ તે દેવ, તત્ત્વના ઉપદેશક તે ગુરુ અને કરુણાથી રમણીય તે ધર્મ–સુજ્ઞ જનોએ આ ત્રણ તત્ત્વો જણાવેલ છે. તે જ સત્ત્વ કે જેના યોગે સંસારસાગર સત્વર ઓળંગાય, પરંતુ મરતાને માર મારવો તે તો મિથ્યા સત્ત્વ છે. જે રાગદ્વેષાદિક શત્રુઓ વારંવાર દેહને બાળી રહ્યા છે તેમનો સમતારૂપ અસ્ત્રોથી વિચક્ષણ પુરુષોએ મૂળથી જ નાશ કરવો જોઇએ. પ્રાણીવર્ગ તે મિત્રો છે, જે દ્વેષ કર્યા છતાં તારા કર્મના નાશ માટે થાય છે, તે ક્રોધ કરે તો પણ તેને શમામૃતથી સારી રીતે ખમાવવો જોઇએ.

વિષયકષાયરૂપી જે શત્રુઓ છે તેમને મિત્રની જેમ પોષે છે અને પ્રાણીઓ જે મિત્રો છે તેને શત્રુ બનાવીને–માનીને મારે છે એવા અજ્ઞજનોને ધિક્કાર હો!"

"આ અનાદિ સંસારમા અનાદિકાળના પોતપોતાના કર્મથી આ જીવ અવ્યવહારરાશિમાં દુઃસહ દુઃખોને ભોગવી આવ્યો છે. તે અવ્યવહારરાશિમાં અસંખ્યાતા ગોળા છે, એક એક ગોળામાં અસંખ્ય નિગોદ છે અને એક એક નિગોદમાં અનંત જીવો છે. જંતુઓના પરસ્પરના નિવાસજન્ય અથડામણની પીડાથી દુઃખી થતો જીવ એકેંદ્રિયમાં અનંતા ભવ ભમે છે, ત્યાં જ ચિરકાળ જન્મમરણ કરતાં કોઈ રીતે અકામ નિર્જરાના યોગે કેટલાંક કર્મોને ખપાવે છે. એ પ્રમાણે તે નિગોદમાં મહાવ્યથાને ભોગવીને દૈવયોગે તે વ્યવ-

હારરાશિમાં આવે છે. અહીં ઘણા કાળ સુધી સ્થાવરનો ભવ કરી કોઈ રીતે કર્મલાઘવથી મનુષ્યજન્મ પામીને તે જ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, પરંતુ પ્રાયે કરીને કેટલાક બહુલકર્મી જીવો પોતપોતાના કર્મયોગે સંસારમાં ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં ભ્રમણ કરે છે. તે યોનિઓ આ પ્રમાણે છેઃ સાત લાખ પૃથ્વીકાય જીવોની, સાત લાખ અપૂકાયની, સાત લાખ તેઉકાય, સાત લાખ વાઉકાય, વનસ્પતિના સાધારણ ને પ્રત્યેક એવા બે ભેદ છે તેમા સાધારણ વનસ્પતિની ચૌદ લાખ અને પ્રત્યેકની દશ લાખ, બેઇંદ્રિયની બે લાખ, તેઇંદ્રિયની બે લાખ, ચૌરેંદ્રિની પણ બે લાખ, ચાર લાખ નારકીની, ચાર લાખ દેવતાની, ચાર લાખ તિર્યંચની અને ચૌદ લાખ મનુષ્યની એમ બધી મેળવતાં ચોરાશી લાખ યોનિ થાય છે જીવોને ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનો ઘણા હોવા છતાં જેના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શાદિ સમાન હોય તેને એક યોનિ કહેવામાં આવે છે.

એ રીતે ઘણા ભવમાં ભમતાં ભમતા જીવ મહાભાગ્યે મનુષ્યભવ પામે છે, તેમા પણ આર્ય ક્ષેત્ર, શ્રેષ્ઠ કુળ, સંપૂર્ણ આયુ અને શરીર તેમજ ઇંદ્રિયોનુ નિરોગીપણુ એ સર્વ ઉત્તરોત્તર મળવા દુર્લભ છે. તે સર્વ પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ ગુરુની પ્રાપ્તિ અને તેમાં પણ શાસ્ત્રશ્રવણ દુર્લભ છે. તે શ્રવણ કર્યા છતાં પણ જીવને અંતરમાં શ્રદ્ધા ઉદ્ભવવી તો મુશ્કેલ જ છે તે શ્રદ્ધા પણ પ્રાપ્ત થયા છતાં પુણ્યહીન પુરુષ પ્રાયે આધિ, વ્યાધિ ને પ્રમાદથી ધર્મ સાધવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી. કોઈ શુદ્ધાત્મા વિરલો પુરુષ જ સર્વ સુખોના કારણભૂત તથા મનુષ્યજન્મરૂપ વૃક્ષના ફળ સમાન ધર્મને નિરંતર સાધી શકે છે. કેટલાક ભાગ્યહીન અને દુર્બુદ્ધિથી હણાયેલા માણસો અહો! વિપરીત આચરણથી ધર્મની વિરાધના કરે છે ને પોતાના જ વૈરી બને છે. આરાધેલ અને વિરાધેલ ધર્મથી જ પ્રાણી ક્રમશઃ શુભાશુભ ફળને પામે છે. આ સિવાય કાંઈ બીજું મુખ્ય કારણ નથી એમ નિશ્ચય કરી સત્કૃત્ય આચરીને ભવ્યાત્માએ અસાધારણ સંપત્તિઓને પ્રગટાવનાર એવો આ ધર્મ જ આરાધવા યોગ્ય જ છે."

"તીર્થંકરસિદ્ધ ૧, અતીર્થંકરસિદ્ધ ૨, પ્રત્યેકબુદ્ધસિદ્ધ ૩, સ્વલિંગેસિદ્ધ ૪, પરલિંગેસિદ્ધ ૫, પુરુષલિંગેસિદ્ધ ૬, સ્ત્રીલિંગેસિદ્ધ ૭, નપુંસકલિંગેસિદ્ધ ૮, તીર્થસિદ્ધ ૯, અતીર્થસિદ્ધ ૧૦, બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ ૧૧, એકસિદ્ધ ૧૨, અનેકસિદ્ધ ૧૩, સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ ૧૪ અને ગૃહસ્થલિંગેસિદ્ધ ૧૫–એ રીતે પંદર ભેદે સિદ્ધ થાય છે. વળી એક સમયમાં એકથી આરંભીને અઢીદ્વીપમાં વધારેમાં વધારે એકસો ને આઠ જીવ સિદ્ધ થાય. સિદ્ધપણાનું મુખ્ય કારણ જિનેશ્વરોએ કેવળજ્ઞાન બતાવેલ છે. તે જ્ઞાન કર્મક્ષયથી થાય અને કર્મક્ષય ધ્યાનથી થઈ શકે. અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી જે એકાગ્ર ચિંતવન કરવુ તે ધ્યાન અને તેના આર્ત્ત ૧, રૌદ્ર ૨, ધર્મ ૩ અને શુકલ ૪–એમ ચાર ભેદો પડે છે

—(અપૂર્ણ)

શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિ.

લેખક : શ્રીયુત્ મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ
B. A. LL. B. Advocate.

પ્રસ્તાવઃ—શ્રી **મુનિસુન્દરસૂરિનાં** માત-પિતા, જાતિ, જન્મસ્થાન હજી સુધી અજ્ઞાત રહ્યાં છે. સુભાગ્યે તેઓ જૈન શ્વેતામ્બર સંપ્રદાયના **તપગચ્છ**માં શ્રી **સોમસુન્દરસૂરિ**ના પટ્ટધર થયેલા હોઈ તે ગચ્છની (ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયકૃત તેમજ અન્ય) પટ્ટાવલીમાં તેમનાં જન્માદિ વર્ષો સાંપડે છેઃ—જન્મ સં. ૧૪૩૬, દીક્ષા સં. ૧૪૪૩, વાચક પદ સં. ૧૪૬૬, સૂરિપદ સં. ૧૪૭૮ (?૧૪૭૬), સ્વર્ગવાસ સં. ૧૫૦૩ કાર્તિક શુદિ ૧, જ્યારે **સોમસુન્દરસૂરિ**નાં જન્મવર્ષાદિ એમ છે કેઃ જન્મ સં. ૧૪૩૦ માઘ વદિ ૧૪ શુક્ર **પાલ્હણપુર**માં, દીક્ષા—વ્રત સં. ૧૪૩૭ પાલ્હણપુરમાં, વાચકપદ સં. ૧૪૫૦, સૂરિપદ સં. ૧૪૫૭, સ્વર્ગવાસ સં. ૧૪૯૯ (જૈ. ગૂ. કવિઓ ૨, ૭૧૯) એટલે બંને સૂરિઓનો જીવનકાળ પ્રાયઃ સરખો છે—એકનું આયુષ્ય ૬૯ ને બીજાનું ૬૭ વર્ષ. એકની ૬ વર્ષની વય હતી ત્યારે બીજાનો જન્મ થાય છે અને એકના સ્વર્ગવાસ પછી ચાર વર્ષે બીજાનો દેહોત્સર્ગ થાય છે. એક ૭–૮ વર્ષની વયે મુનિ-દીક્ષા લે છે ત્યારે બીજો ત્યારપછી પ્રાયઃ છ વર્ષે ૭–૮ વર્ષની વયે જ સાધુવ્રત સ્વીકારે છે એકને વાચકપદ ૨૦ વર્ષની વયે મળે છે તો બીજાને ૩૦ વર્ષની વયે પ્રાપ્ત થાય છે. એકને સૂરિપદ ગચ્છ-નાયક **દેવસુંદરસૂરિ** સં. ૧૪૫૭ માં પાટણમાં **નરસિંહે** કરેલા ઉત્સવપૂર્વક આપે છે, ત્યારે બીજાને તે **સોમસુંદરસૂરિ** ગચ્છનાયક થયા પછી સં. ૧૪૭૮ માં વડનગરમાં દેવરાજે કરેલા ઉત્સવપુરઃસર સૂરિપદ અર્પે છે. એક સં. ૧૪૯૯ માં સ્વર્ગસ્થ થાય છે તો બીજા તે પછી પ્રાયઃ ચાર વર્ષ તેમના પટ્ટધરની ગાદી શોભાવી દેવલોક સિધાવે છે.

આમ લગભગ આખું વિક્રમનું પંદરમું શતક બંને સૂરિઓનું જીવન રોકે છે. **સોમસુંદરસૂરિએ** અનેક ભવ્ય જૈન મંદિરોની પ્રતિષ્ઠા, અનેકને વાચકપદ અને આચાર્યપદનું મહાન્ ઉત્સવપૂર્વક દાન, પુષ્કળને આપેલી દીક્ષા, જીર્ણ પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર, લોકભાષામાં ગદ્યગ્રંથોની રચના આદિ ધર્મકૃત્યોથી જૈનધર્મ અને સાહિત્યની અનેક પ્રકારે સ્મરણીય સેવાઓ કરવામાં પાછી પાની કરી નથી. તેથી આ શતકને યા વાસ્તવિક રીતે સં. ૧૪૫૧ થી શરૂ થતાં અર્ધ શતકને ' **સોમસુન્દર યુગ** ' એ નામ આપી શકાય તેમ છે. (જુઓ મારો ' જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ,' વિભાગ પાંચમો.)

ધાર્મિક સ્થિતિઃ—આ વખતે જૈન ધર્મની સ્થિતિ શી હતી તેનો કંઇક ખ્યાલ મારો જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ જોવાથી આવશે. અન્ય ધર્મની સ્થિતિ જોતાં **રામાનંદ** અને કબીરના ઉપદેશ વૈષ્ણવ સંપ્રદાય—ભક્તિ સંપ્રદાય પર જબરી અસર કરી હતી. ' **રામાનંદજી** આખા ઉત્તર હિંન્દુસ્થાનમાં ચાલતી દેશ ભાષામાં **રામ—સીતા**નાં નામનો મહિમા જગાવે છે તથા વર્ણભેદ સર્વથા તજી દે છે એમના મુખ્ય શિષ્યોમાં બાર પુરુષ વિવિધ વર્ણના અને એક સ્ત્રી છે; એમાં કબીર (વણકર); **પીપો** (રજપૂત), **સેનો** (હજામ), ધનો (જાટ), **રાઇદાસ** (ચમાર) અને **પદ્માવતી**નાં નામ વિશેષ પ્રસિદ્ધ છે. કબીરજી—કબીર સાહેબને જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી પ્રકાશિત થએલી ભક્તિ સિવાય કાંઈ જ ગમતું નથી. હિન્દુઓમાં તેમજ મુસલમાનોમાં ધર્મને નામે ચાલતી ક્રિયાઓને અને દુકાનદારીઓને એ સખ્ત શબ્દમાં નિન્દે છે. મૂર્તિપૂજા, સ્નાન, વ્રત, જપ, તપ વગેરે કર્મકાંડની પ્રક્રિયાઓનું તથા કાજી અને આચાર્યોના મિથ્યાજ્ઞાનનું ખંડન કરે છે અને 'રામ' અને 'રહીમ' હિન્દુ અને મુસલમાન બંનેનો ઇશ્વર એક જ છે એમ પ્રતિપાદન

કરે છે. એમના વિશાળ ઉપદેશને લીધે હિંદુ અને મુસલમાન બંને કેમીરજીને પોતાના તરીકે માને છે.' (જુઓ આચાર્યશ્રી આનંદશંકરનો હિન્દુ વેદધર્મ નામનો શિક્ષણોપયોગી ગ્રંથ)

રાજકીય સ્થિતિ—જિનપ્રભસૂરિ વિવિધ-તીર્થકલ્પ(સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા)ના પૃ ૩૦ માં જણાવે છે કે 'વિક્રમ સંવત્ ૧૩૫૬માં અલ્લાઉ-દ્દીન સુલતાનનો કનિષ્ઠ ભ્રાતા નામે ઉલૂખાને દિલ્હી-માંથી મંત્રી માધવથી પ્રેરાઈને ગૂર્જરધરામાં પ્રવેશ કર્યો. ચિતોડના રાણા સમરસિંહે દંડ દઈ મેવાડ દેશને બચાવ્યો. પછી તે હમ્મીરનો યુવરાજ વાગડ દેશના મુહડાસય આદિ નગરો ભાંગીને આસાવલમાં આવ્યો. ગુજરાતનો રાજા કર્ણદેવ નાઠો. સોમનાથ-ને ઘણના ઘાથી ભાંગીને ગર્દભ પર રાખીને દિલ્હીમાં દાખલ કર્યા. વળી વણથલીએ જઈ મંડ-લિક રાણાને દંડીને સોરઠમાં નિજ આણ પ્રવર્તાવી આસાવલમાં પડાવ નાંખ્યો. મઠ, મંદિર, દેવાલય આદિ બાળતા હતા.'[1] આ રીતે મુસલમાનોની ગુજ-રાતમાં આણ પ્રવર્તી. રાજપૂતોનું રાજ્ય ગયું. પ્રાચીન ગુજરાતનું છેલ્લું પ્રકરણ પૂરું થયું.

અલ્લાઉદ્દીન સંબંધી કંઈક વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ નાભિનંદનોદ્ધાર પ્રબંધ, પ્રસ્તાવ ૩, શ્લોક ૧ થી ૯ તેણે ગુજરાતનું આધિપત્ય અલપખાન નામના સૂબાને સોંપ્યું હતું કે જેણે ઓસવાલ સમરસિંહને શત્રુંજય તીર્થ કે જેના મૂલનાયક શ્રી આદિનાથની મૂર્તિનો ભંગ મ્લેચ્છોનાં સૈન્યોએ કર્યો હતો તેનો ઉદ્ધાર કરવાનું આજ્ઞાપત્ર-ફરમાન આપ્યું હતું જુઓ તે જ ગ્રંથનો ત્રીજો પ્રસ્તાવ. આ રીતે દિલ્હીના સુલતાનો વખતોવખત પોતાના તરફથી સૂબાઓ નીમી ગુજરાતનો વહીવટ કરતા હતા. તેમ એકસો વર્ષ સુધી ચાલ્યું.

આવા સૂબાઓ—હાકેમો જ રાજના ખરા ધણી હતા છેલ્લો સૂબો ઝફરખાન (બીજો) હતો. તેના બાપ વિષે એમ કહેવાય છે કે તે ટાંક જાતનો રજપૂત હતો તેનું નામ સાહારણ હતું ને તેના ભાઈનું નામ સાધુ હતું ફિરોઝ તઘલખ દિલ્હીની ગાદીએ બેઠો તે પહેલાં એક વખત પંજાબમાં શિકાર કરવા જતાં ભૂલો પડીને ટાંક રજપૂતોના થાનેસર પાસેના એક ગામમાં જઈ ચડ્યો. ત્યાં ઉક્ત બંને ભાઈઓએ તેનો ઘણો આદરસત્કાર કર્યો, ને પછી તે મહેમા-નની ખરી પીછાન થતાં પોતાની બહેનને તેની સાથે પરણાવી અને મહેમાનનો પૂરો લાભ લેવાનું ચાલુ રાખ્યું. ફિરોઝ તઘલખે સમજાવી બંનેને ઇસ્લામી કરી વજિર-ઉલ્-મુલ્ક અને શમશેરખાનનાં નામ આપ્યાં તે ગાદી પર આવ્યો ત્યારે તો બંનેની સત્તા વધારી દીધી. શમશેરખાન અને વજિર-ઉલ્-મુલ્કના દીકરા ઝફરખાનને પોતાના જામ-પ્યાલા ધરનારા કરી અમીર બનાવ્યા. પછી સને ૧૩૯૧-વિ સં. ૧૪૪૭ માં ઝફરખાનને ગુજરાતનો સૂબો બનાવી અગાઉના આપ અખત્યાર થયેલા રાસ્તિ-ખાન નામના સૂબાને પાછો મોકલવા, ને તે ન માને તો હાંકી કાઢવા ગુજરાત કે જ્યાં બાડું બખેડા જાગ્યા હતા ત્યાં શાંતિ સ્થાપવા મોકલ્યો.

હિન્દુ રજપૂતમાંથી વટલી મુસ્લીમ થનાર પિતાના આ પુત્ર ઝફરખાનને ગુજરાતના માલેક જેવી પદવી મળી એટલે શી બાકી રહે? વટલેલમાં કટ્ટરતા, ઝનૂનીપણું, ઉગ્રતા વિશેષ હોય છે ને તે વંશપરંપરા વિશેષ ને વિશેષ પ્રમાણમાં દેખા દે છે.

---

[1] अह तेरसय-छप्पन्ने विक्कमवरिसे (१३५६) अल्लावदीणसुरत्ताणस्स कणिट्ठो भाया उलूखाननाम धिज्जो ढिल्लीपुराओ मंति माहवपेरिओ गुज्जरधरं पट्ठिओ । चित्तकूडाहिवइ समरसीहेण दंडं दाउं मेवाडदेसो तया रक्खिओ । तओ हम्मीरजुवराओ वग्गडदेसं मुहडासयाइ नयराणि य भंजिऊ आसावल्लीए पत्तो । कण्णदेवराया अ नट्ठो । सोम-नाहं च घणघाएण भंजिऊण गड्डए रोविऊण ढिल्लीए पेसेइ । पुणो वामणथलीए गंतु मंडलिक-रायं दंडित्ता सोरठे निअआणं पवट्टाविता आसावल्लीए आवासिओ । मठ-मंदिरदेउलाईणि पज्जालेइ ।

—जिनप्रभसूरिकृत विविधतीर्थकल्पे पृ. ३०

ચોવીશ તીર્થંકરનું સ્તવન

(કર્તા-મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)

મીઠા લાગ્યા છે મને આજના ઉજાગરા-એ રાગ

પહેલા **રીખવદેવ** બીજા **અજીતનાથ**,
ત્રીજા **સંભવનાથ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

પ્યારી છે વીરની ઉપાસના,
પહોંચ્યા છે મુક્તિના દ્વારમાં.

ચોથા **અભિનંદન** પાંચમા **સુમતિનાથ**,
છઠ્ઠા **પદ્મપ્રભુ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

સાતમા **સુપાર્શ્વનાથ** આઠમા **ચંદ્રપ્રભુ**,
નવમા **સુવિધિનાથ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

દશમા **શીતલનાથ** અગીયારમા **શ્રેયાંસનાથ**,
બારમા **વાસુપૂજ્ય** સ્વામી રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

તેરમા **વિમલનાથ** ચૌદમા **અનંતનાથ**,
પંદરમા **ધર્મનાથ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

સોળમા **શાંતિનાથ** સત્તરમા **કુંથુનાથ**,
અઢારમા **અરનાથ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

ઓગણીસમા **મલ્લિનાથ** વીશમા **મુનિસુવ્રતનાથ**,
એકવીશમા **નમિનાથ** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

બાવીશમા **નેમિનાથ** ત્રેવીશમા **પાર્શ્વનાથ**,
ચોવીશમા **મહાવીર** દેવ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

"**લક્ષ્મીસાગર**" નમે ચોવીશ જિણંદને,
અજિતપદને કાજ રે;
ચારિત્રધર્મની ઉપાસના.

ઝફરખાન **નાગોર** પાસેથી પસાર થતાં ખંભાતના લોકોના પ્રતિનિધિ મંડળે મળી **રાસ્તિખાન**ના જુલમોની ફરિયાદ કરી. તેને દિલાસો આપી પોતે **પાટણ** આવી ત્યાંથી **રાસ્તિખાન** સામે ચડી તેને હરાવ્યો ને મારી નાંખ્યો. પછી ખંભાત જઈ ત્યાંના લોકોની ફરિયાદો દૂર કરી શાંતિ સ્થાપી.

ત્રીજે વર્ષે સને ૧૩૯૩-સં. ૧૪૪૯માં ઇડરના રાવ પાસેથી, અને પછીના વર્ષે જુનાગઢ પાસેથી ખંડણી લીધી. **સોમનાથ** જઇને તે હિન્દુઓનું મંદિર તોડયું ને ત્યાં જુમામસીદ બાંધી તથા થાણું થાપ્યું. **માંડુ** પર-જતાં તે ગઢ ન જીતાયો. **અજમેર** મુસ્લિમ યાત્રા કરી સાંભર, દંડવાણાના રાજા સામે જઇ પછી દેલવાડા અને ઝાલાવાડના રજપૂતો પર હલ્લો કરી તેમને હરાવી **પાટણ** સને ૧૩૯૬-સં. ૧૪૫૨માં આવ્યો. ઇડરનો ગઢ જીતવા જતાં ત્યાંના રાજા રાવ રણમલ્લ સાથે લડાઇ સને ૧૩૯૭(સં. ૧૪૫૪)માં થઇ. ને તૈમૂરની ફતેહની ખબર સંભળાઇ. પુરી ફાવટ આવી નહિ; એટલે **રણમલ્લ** સાથે સંધિ કરી તેને **પાટણ** પાછા ફરવું પડયું. પછીના વર્ષમાં **સોમનાથ**ના લોકો સ્વતંત્ર થવા માગે છે એમ ખબર મળતાં લશ્કર લઇ જઇ, તેમને હરાવી ઇસ્લામ ધર્મને દૃઢ પાયા પર મૂકયો. પાંચમે વર્ષે પોતાના પુત્રને સુલતાન બનાવ્યો ને તેણે કર્ણાવતી-આસાવલને રાજધાની કરી. પણ તે ટૂંક વખતમાં મરણ પામતાં ઝફરખાને પોતે સુલતાન બની **મુઝફ્ફરશાહ** નામ રાખ્યું. સને ૧૪૦૭ (સં. ૧૪૬૩); પછી સને ૧૪૧૦-૧૧ (સં. ૧૪૬૬-૭)માં કહેવાય છે કે તેના પૌત્ર અહમદશાહે આપેલ ઝેરથી તે અકાળે મરણ પામ્યો ને તે અહમદશાહે ગાદીએ બેસી સને ૧૪૧૨માં (સં. ૧૪૬૮ વૈશાખ વદિ ૩ રવિ દિને) આસાવલનું નામ બદલી અહમદાવાદ (હાલનું અમદાવાદ) રાખ્યું ને પછી એને વધારવા તથા મજબૂત કરવા માંડયું. પહેલાં બંડો જાગ્યાં, પણ તે બધાંને દાબી દઇ, જે જે તેની સામે થયા તેને જેર કરી તેણે પોતાની સત્તા ખૂબ જમાવી. તે બહાદૂર લડવૈયો

હતો. ઈડર, ચાંપાનેર, સંખેડા, માંડુ, મોડાસા, જુનાગઢ વગેરે શહેરો પર ચઢાઈ કરી સર્વત્ર પોતાની આણ વર્તાવી તે સને ૧૪૫૯(સં ૧૫૧૩)મા મૃત્યુ પામ્યો. આમ વિક્રમ પદરમા શતકમા ગુજરાતની રાજકીય સ્થિતિ હતી.

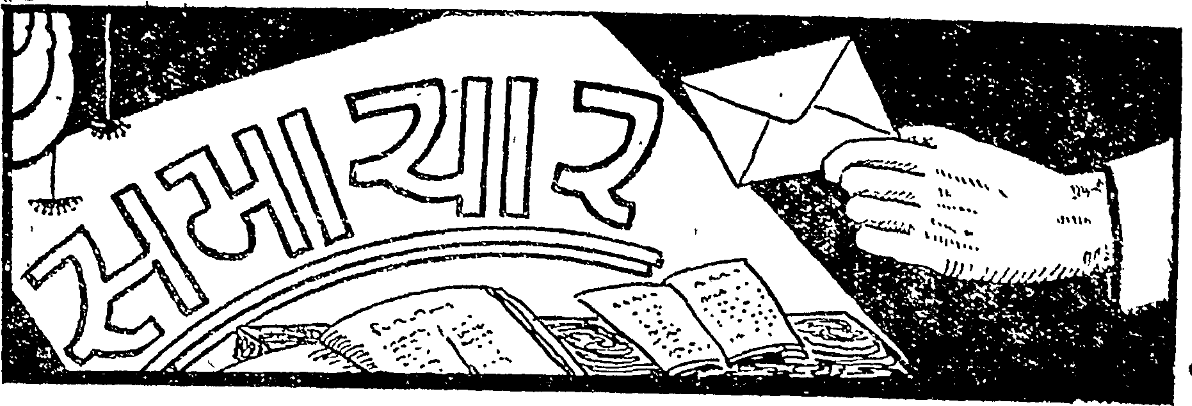
મેવાડમા ખેતો મહારાણો સ. ૧૪૨૧મા ચિતોડની ગાદીએ બેઠો. તે વીર પ્રકૃતિનો હોઈ અનેક લડાઈઓ લડ્યો (ચિત્રકૂટ પ્રશસ્તિ. શ્લો. ૧૦). તેણે મંડલગઢ તોડ્યો; માલવાના યવન રાજા અમીશાહને જીત્યો. પછી લાખો રાણો સ. ૧૪૩૯મા ગાદીએ આવ્યો. (ચિ. પ્ર. શ્લો. ૧૧) તે સ. ૧૪૭૫ સુધી હયાત જરૂર હતો. તેના પછી મોકલ નામનો રાણો થયો. (ચિ. પ્ર. શ્લો. ૧૨ થી ૧૭) પછી તેનો પુત્ર કુંભકર્ણ–કુંભો રાણો સ. ૧૪૯૦મા ચિતોડના રાજસિંહાસને વિરાજ્યો અને 'હિન્દુ સુરત્રાણ' એટલે હિંદુ બાદશાહ આદિ બિરુદોને સાર્થક કરતો મહાપ્રતાપી ને પરાક્રમી સાથે દાની ને વિદ્વાન પ્રજાપ્રિય રાજા તરીકે રાજ્ય કરી, અનેક ગઢોને જીતી મેવાડને મહારાજ્ય બનાવી પોતાના પુત્ર ઉદાને હાથે અકાળે સ. ૧૫૨૫મા મૃત્યુ પામ્યો. જૂની શિરોહી સં. ૧૪૬૨મા દેવડા રાવ શિવભાણે વસાવીને ત્યા રાજધાની કરી, પછી તેના પુત્ર સહસ્રમલ્લે સ. ૧૪૮૨મા નવી શિરોહી વસાવી ત્યા રાજ્યગાદી સ્થાપી ઇડરમા આ વખતે રણમલરાજા (સોમસૌભાગ્ય ૬, શ્લો. ૪; ક્રિયારત્નસમુચ્ચય પ્રશસ્તિ શ્લો. ૨, પીટર્સન રિપોર્ટ ૬, પૃ ૧૭) અને તે પછી તેના પુત્ર પુંજ–પુંજો રાજ્ય કરતો હતો. જુએ સોમસૌભાગ્ય ૬, શ્લો ૬ ને ૭ કે જેમા જણાવ્યુ છે કે "જે શ્રી પુંજ રાજાએ રણભૂમિમા પોતાની ભુજાના બળથી બાદશાહી રાજસેનાનો નાશ કર્યો હતો તેથી 'વીરાધિવીર ' એવુ ઉજ્જવળ બિરદ મેળવ્યું હતુ"—આ બાદશાહી સેના ઉપર્યુક્ત ગુજરાતના સુલતાન અહમદશાહની હોવી ઘટે. તેને આ પુંજોરાવ બહુ જ હેરાન કરતો ઘણી વખત તે ઇડર પર લશ્કર લઈ ગયો. પણ રાવ હાથમા ન આવતો અને પાસેના પર્વતોમા સહીસલામત રહેતો. આથી તે રાવને આજી નાખવા અને હીલચાલને કાયમ બંધ રાખવા અહમદશાહે ઇડરની દક્ષિણ–પશ્ચિમે ૧૮ માઇલ દૂર હાથમતી નદીના કાંઠે એક કિલ્લો બાંધી તેનુ નામ અહમદનગર રાખ્યું– સને ૧૪૨૭–૨૮ (સ. ૧૪૮૩–૮૪) અને ત્યા ટંકશાળ સ્થાપી પોતાના સિક્કા પાડયા. રાવ પુંજો સં. ૧૪૮૪મા મરણ પામ્યો.

ચાંપાનેર–પાવાગઢમા જયસિંહ નામનો રાજા હતો. તે ગઢ પર ઉક્ત અહમદશાહે સને ૧૪૧૮ (સ ૧૪૭૪)મા ચડાઈ કરી, પણ તે તેને લઈ ન શક્યો–આસપાસનો પ્રદેશ ખેદાનમેદાન કર્યો. સને ૧૪૮૨ થી ૮૪ (સં. ૧૫૩૮ થી ૪૦) એ બે વર્ષ તે ગઢને જીતવા મહમદ બેગડાએ ગાળ્યા અને આખરે લીધો ને ત્યા મુસ્લીમ રાજ્ય થયુ.

સૌરાષ્ટ્રમા જોઇએ તો સ. ૧૪૫૪ મા ઉક્ત ઝફરખાને કાઠા પરના સ્થાનિક ઠાકોરોના પરાભવ કરી સોમનાથનુ દહેરું ત્રીજી વખત નાશ કર્યું. એક સોરઠમા અને બીજો માંગરોળમા એમ બે મુસલમાન હાકેમ નીમ્યા સોરઠનુ થાણુ સોમનાથ પાટણમા હતુ. સ ૧૪૭૦મા ઉક્ત અહમદશાહે જુનાગઢના ચૂડાસમા રા. મેલકને વણથલી પાસે હરાવ્યો. જુનાગઢ પાસેથી ખંડણી લીધી, ઝાલા રજપુતો અને ગોહિલોને પણ પોતાના ખંડિયા કર્યા. રા. મેલક પછી જયસિંહ (લેખ સ. ૧૪૭૩) ને મહિપાલ (લેખ સ. ૧૪૮૮, સ. ૧૪૯૫), પછી રા. મંડલિક સ.૧૫૦૭મા જુનાગઢની ગાદીએ આવ્યો.

ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમા જૈનોની પ્રવૃત્તિ કેવી હતી તે હવે પછી જણાવીશુ.

(ચાલુ)

પાણીની રેલમછેલ-દૈવી ચમત્કાર.

ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદ સૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ સં. ૧૯૫૨ના વૈશાખ સુદિ પુનમની સનખતરામાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી ગુજરાંવાલા પધારતાં પસરૂર પધાર્યા. પસરૂરમાં દેવપૂજક જૈન કોઇ નહિ હોવાથી તેમજ બધા સ્થાનકવાસીઓના ઘરો હોવાથી ઉકાળેલું પાણી ન મળવાથી પંજાબની સખ્ત ગરમીમાં બપોર પછી વિહાર કરવો પડયો હતો. તે વખતે દૈવકોપથી કહો કે કુદરતના બળે કહો યા પસરૂરના અસદ્ભાગ્યે કહો, ગમે તે કારણે પસરૂરના કુવાઓનું પાણી સૂકાઇ ગયું અર્થાત્ પાણી ઓછું થઇ ગયું, જેથી લોકોને પાણી માટે સહન કરવું પડતું હતું. પણ પસરૂરના સદ્ભાગ્યે ૪૬ વર્ષ પછી આ વર્ષે એઓશ્રીજીના પટ્ટપ્રભાવક પંજાબકેશરી અજ્ઞાનતિમિરતરણિ કલિકાલકલ્પતરુ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના શુભાગમનથી પસરૂરના કુવાઓનું પાણી પાછું ઉભરાઇ ગયું છે-પાણીની રેલમછેલ થઇ ગઇ છે. લોકોને પાણીનું દુઃખ દૂર થયું અને શાસનનો મહિમા થયો. આ પણ એક દૈવી ચમત્કાર જ કહેવાયને ?

તા. ૧૮-૭-૪૧ના દિવસે બપોરે પસરૂરનિવાસી લાલા કસ્તૂરીલાલજી આચાર્યશ્રીજીના દર્શનાર્થે આવ્યા અને ઘણા ભાઇઓની સમક્ષ આ વાત કહી સંભળાવી.

ગુરુદેવ! આપનું અમારા નગર(પસરૂર)માં એવી કોઇ શુભ પળે પધારવું થયું. કે જેથી અમોને વર્ષોથી પાણીનું દુઃખ વેઠવું પડતું હતું તે મટી ગયું છે. આપશ્રીજીના શુભાગમનના દિવસે રાત્રિની સભામાં શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતા શ્રી અનંતરામજી વકીલે બુલંદ અવાજે ભાષણ આપતાં જણાવ્યું હતું કે આપણા સદ્ભાગ્ય છે કે આપણા નગરમાં આવા ઉચ્ચ કોટિના મહાત્માનું પધારવું થયું છે. આપણે સૌએ જે અપૂર્વ સ્વાગત કર્યું છે, જે ભાવભક્તિ કરી છે, એના પ્રતાપે આચાર્યશ્રીજીની સુકૃપાથી પાણીનું જે દુઃખ છે તે હવે દૂર થઇ જશે, અર્થાત્ ૪૬ વર્ષ પૂર્વે જ્યારે મોટા ગુરુમહારાજ ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ અહીં પધાર્યા હતા ત્યારે એઓને ગરમ પાણી ન મળવાથી જેઠ મહિનાની સખત ગરમીમાં બપોર પછી વિહાર કરવો પડયો હતો. તે વખતે આપણા અસદ્ભાગ્યે કે દૈવના કોપથી કુવાઓનું પાણી સૂકાઈ ગયું હતું-ઓછું થઈ ગયું હતું, તે હવે આચાર્ય ભગવાનની કૃપાથી પાછું આવી જશે-પાણીની રેલમછેલ થઈ જશે એમ મને મારો આત્મા સાક્ષી આપી રહેલ છે. ગુરુદેવ! અધિષ્ઠાતાજીના આ વચનો સત્ય પડયા છે. કુવાઓમાં પાણી પુષ્કળ આવી ગયું છે. અમારા અજૈન બંધુઓ કહી રહ્યા છે કે આ બધો પ્રતાપ એ મહાપુરુષનો જ છે.

પંજાબ સમાચાર.

પંજાબકેશરી આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાની પંન્યાસ સમુદ્રવિજયજી આદિ શિષ્યમંડળી સાથે શીયાલકોટ શહેરમા ચાતુર્માસ બિરાજવાથી જૈનધર્મની સારી પ્રગતિ થઇ રહી છે.

આચાર્યશ્રીજી દરરોજ શ્રી આત્માનંદ જૈન ભુવનમા જૈનધર્મ, મૂર્તિમંડન, પ્રભુપૂજા, માસત્યાગ, ગૃહસ્થોનું કર્ત્તવ્યાદિ વિવિધ વિષયો પર જોરદાર વ્યાખ્યાનો આપી જ્ઞાનામૃતનો પ્રવાહ વહેવડાવી રહેલ છે. એનો લાભ દેવપૂજક જૈનો ઉપરાત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિ, શીખ, ઇસાઇ, મુસલમાન વિગેરે વિગેરે ખૂબ ઉઠાવી રહેલ છે.

બહારગામોથી ભક્તગણ પણ અવારનવાર દર્શનાર્થે આવી લાભ ઉઠાવી રહેલ છે.

વિઘ્નસંતોષીઓ વ્યાખ્યાન આદિમા વિઘ્નો નાખવા મથે છે, પણ એ બિચારાઓનું કઇ ચાલતું નથી. વિઘ્નસંતોષીઓ આ ઐકયના સમયમા પણ અનૈકય કરવા ચૂકતા નથી એ આશ્ચર્યની વાત છે. ગમે તેમ કરે પણ હવે સ્યાલકોટ શહેરમાં જૈન ધર્મનો વિજયવાવટો સદૈવ ફરકતો રહેશે એ નિસશય વાત છે

રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ, લાલા ભગવાનદાસજી અગ્રવાલ વિગેરે ઘણા ભાઇઓ દૂર રહેવા છતા વ્યાખ્યાનના સમય પહેલા જ આવી પોતપોતાનુ સ્થાન સભાળી લે છે।

બધારણ સમિતિ.

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા (મુંબઇ)ની સ્થાપના ગયા ચૈત્ર સુદ ૧ ના રોજ મુબઇ મા થઈ ગઇ છે. હીરાચંદભાઇ મલબારી તથા શાહ વાડીલાલ જેઠાલાલ તેના સેક્રેટરીઓ ચૂટાયા છે. આ સંસ્થાની શેઠ ફૂલચદભાઇ શામજીના પ્રમુખપણા નીચે એક મીટિંગ અશાડ વદિ ૧૧ ના રોજ શેઠ મોતીલાલ મળજીની પેઢી ઉપર મળી હતી. જેમા થયેલ કાર્યોનો રિપોર્ટ જણાવવા પછી તેના ઉદ્દેશની પત્રિકા વાંચી સંભળાવી હતી. છેવટે ૧ મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા સોલીસીટર, ૨ શેઠ ફુલચંદભાઇ શામજી, ૩ શેઠ લલ્લુભાઇ કરમચદ ૪ મોહનલાલ દીપચદ ચોકસી તથા ૫ હીરાભાઇ રામચદ મલબારી એ પાંચ ભાઇઓની બધારણ સમિતિ નિમવામાં આવી હતી અને સભ્યોના પ્રકારોની હકિકત નક્કી કરી હતી.

સ્વીકાર અને સમાલોચના

લેખસંગ્રહ ભા. ૫ મો.

સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજશ્રીના શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકમા આવેલા લેખોનો આ સગ્રહ છે જે મનનપૂર્વક વાચવા લાયક છે. પ્રકાશક શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ–મુબઇ. કિંમત પાચ આના

સાભાર સ્વીકાર

૧. શ્રીયશોવિજયજી જૈન ગુરુકુલ–પાલીતાણાનો સં. ૧૯૯૬ની સાલનો ત્રેવીસમો વાર્ષિક રિપોર્ટ તથા હિસાબ મળેલ છે

૨. શ્રી જૈન બાળ વિદ્યાર્થી ભુવન તથા શ્રી જૈન વિદ્યાર્થી કેળવણી ફંડનો સં. ૧૯૯૫ની સાલનો રિપોર્ટ હિસાબ તથા શ્રી જૈન યુવક મંડળ ભાવનગરનો સં. ૧૯૯૩ થી ૧૯૯૭ ના ફાગણ વદિ ૩ સુધીનો અહેવાલ તથા હિસાબ મળેલ છે.

૩. શ્રી તળાજા વર્ધમાન તપખાતાનો સં. ૧૯૯૫ ના કારતક શુદિ ૧ થી સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્ર વદિ ૩૦ સુધીનો રિપોર્ટ મળ્યો છે. તીર્થક્ષેત્રમાં વર્ધમાન તપ ખાતું વ્યવસ્થિત ચાલે અને તેનો લાભ જૈન બંધુઓ અને બહેનો લે તે પ્રશંસનીય છે.

"શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ" માસિકનું ૩૯ મું વર્ષ શરૂ થતાં મુનિમહારાજાઓ તરફથી મળેલ શુભ આશીર્વાદો.

જે હિન્દુસ્તાન અને પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં જૈન ધર્મનો વિજયડંકો વગાડી ગયા છે, હજારો ભવ્ય જીવોને સન્માર્ગમાં જોડી ગયા છે, મોટા મોટા તાત્ત્વિક ગ્રંથરત્નો રચી સાહિત્યનો ખજાનો જૈન સમાજને સુપ્રત કરી ગયેલ છે, ગગનચુમ્બી દહેરાસરો બંધાવી પોતાના કીર્ત્તિસ્તંભો ઊભા કરી ગયા છે, તે મહાપ્રભાવિક ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વર(આત્મારામ)જી મહારાજના સ્મરણાર્થે એઓશ્રીજીના શુભ નામથી પ્રસિદ્ધ થતું આત્માને આનંદ અર્પણ કરનાર શ્રી આત્મા-આનંદ-પ્રકાશ આત્માનંદ પ્રકાશ ૩૮ વર્ષ વિવિધ વિષયોના લેખોથી જૈન સમાજની સેવા કરી, જૈન સમાજના આત્માને આનંદ આપી, ૩૯ વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે, તે જાણી મારા આત્માને અનહદ આનંદ થાય છે. એ મહાપુરુષની સુકૃપાથી આ **આત્માનંદ પ્રકાશ** ચિરકાળ સુધી જયવંતુ વર્તે અને સાંસારિક આત્માઓને આનંદ પહોંચાડતું રહે એ જ શુભાકાંક્ષા.

પંજાબકેશરી અજ્ઞાનતિમિરતરણિ કલિકાલકલ્પતરુ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પં. સમુદ્રવિજયજી ગણિ-સ્યાલકોટ સિટી,

❧

"આત્માનંદ પ્રકાશ" પોતાના માસિકના ૩૯ મા વર્ષમાં પ્રવેશે છે જાણી આનંદ. સભાએ સુંદર અણમોલ પુસ્તકો સુંદર રીતે, નવીન અને આકર્ષક પદ્ધતિએ પ્રકાશિત કરી જૈન સંઘની મહાન્ સેવા બજાવી છે. આત્માનંદ પ્રકાશ પણ બાહ્ય અને અભ્યંતરથી જૈન સંઘને પ્રકાશ આપે એ જ શુભેચ્છા.

મુનિ દર્શનવિજયજી—અમદાવાદ.

❧

Congratulation for happy new year of Atmanand Prakash.

Muni Shree Hemendrasagar.

અભિનંદન

લે૦ મુનિ હેમેન્દ્રસાગર.

(હરિગીત)

આત્માતણા આનંદની,
લહરી જગાવી જૈનમાં,
સાસ્કાર આપ્યા દિવ્ય,
વળી ચેતન જગાડ્યું જૈનમાં;
તપત્યાગના સૂત્રોથકી,
સાધુત્વને દઢતર કર્યું,
ગ્રંથો પ્રગટ કીધા મનોહર,
સર્વમાં ગૌરવ ભર્યું. ૧

કીર્ત્તિ જિનેશ્વર ધર્મની,
દિશ દિશ વિષે પ્રસરી રહી;
તેની પ્રભા સાત્ત્વિક રૂડી,
વ્યાપી ભવિ ઉરની મહીં;
મંગલ ગીતો આનંદ,
ધ્વનિનાં ગૃહગૃહે ગાજીરહો,
અભિનંદનો સત્કાર્ય યોજી,
સર્વનાં હોંશે ગ્રહો. ૨

નૂતન ઉષા શોભી રહી,
આ નવ્ય વર્ષે પત્રની,*
પ્રતિવર્ષ થાઓ ઉન્નતિ,
આ ભવ્ય અક્ષર-સત્રની;
બુદ્ધિબળે આગળ વધો,
હોંશે અજિત સિદ્ધિ વરો,
હેમેન્દ્ર દે આશિષ શુભ,
જિનચરણ ભજી ભવને તરો. ૩

અનુષ્ટુપ્.

આનંદે વિજયી થાઓ, આત્માનંદ સભા સદા;
આત્માનંદ પ્રકાશેથી, પામો ઉન્નતિ સર્વદા.

* આત્માનંદ પ્રકાશ.

પુસ્તક : ૩૮ મું. આત્મ- સં. ૪૬ : વીર સં. ૨૪૬૭ : આશ્વિન :
અંક : ૩ જો : વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : ઓકટોબર :

સંપત્તિવાનને સંબોધનાર્થે

सागरान्योक्ति (अनुष्टुप)

કોઇ એક મુસાફરને સમુદ્રના કિનારા પર તરસથી અતિ વ્યાકુળ સ્થિતિમાં જ્યાં ત્યાં દોડતો, તથા કયાંઇ કૂવો છે? કયાંઇ વાવ છે? કયાંઇ વીરડો છે? એમ બોલતો જોઇ કોઇ વિદ્વાન કવિ એ જ વખતે નીચેના શ્લોકથી સાગરને કહે છે કે—

वातोल्लासित कल्लोल-धिक्ते सागर गर्जितम् ।
यस्य तीरे तृषाक्रान्त-पान्थः पृच्छति वापिकाम् ॥ १ ॥

હો સાગર ! ! તને શું કહું ? પવનના ઝપાટાથી આ તારા તરંગો-મોજાંઓ-વડે તું હુડુડાટ કરતી ગર્જનાઓ કરી રહ્યો છે, તે તને શરમ નથી આવતી ? આ જો ! તારા કિનારા પર જ આ તરસ્યો મુસાફર પાણી માટે તરફડી રહ્યો છે, નાનાં નાનાં બીજા નવાણો શોધી રહ્યો છે, તો હે ક્ષારાબ્ધિ ! તારી સમૃદ્ધિ(અગાધ જળરૂપી)ને ધિક્કાર છે ! તું કયા હિસાબે ગર્જી રહ્યો છો, શરમ છે ! પુનઃ શરમ છે ! !

પણ તારૂં બધું વર્તન જ અવિવેકભર્યું હું દેખી રહ્યો છું. કેમકે—

अधः करोषि रत्नानि–मूर्ध्ना धारयसे तृणम् ।
दोषस्तवैव जलधे, " रत्नं रत्नं तृणम् तृणम् " ॥

તું હંમેશા જ મહામૂલાં–મોંઘાં રત્નોને ઠેઠ તારે તળીએ (નીચેમાં નીચે) સ્થાન આપે છે અને ઘાસનાં તણખલાંને તારા માથા પર રાખે છે ! ! ! કેવો તારો અજબ અવિવેક ! પણ તારે ખચિત યાદ રાખવું કે (क्रय–विक्रयवेलायाम्) રત્ન તે રત્નની કિંમતમાં અને તૃણ તે તૃણની કિંમતમાં જ ગણાવાનું. પણ તારો અવિવેક તો અક્ષમ્ય ! ! !

આત્માના આનંદને પ્રકાશિત કરનાર આ માસિક પત્રના વિવેકી સુજ્ઞ વાચક-બન્ધુઓ ! આ અન્યોક્તિ, આ જગતમાં જેઓ સંપત્તિ–સમૃધ્ધિથી સંપન્ન છે, છતાં જેઓ પોતાની વિભૂતિનો સદુપયોગ નથી કરી શકતા, તેઓને સર્વાંશે બોધનીય છે. સંપત્તિ પ્રાપ્ત થયાથી કાંઇ કૃતકૃત્ય થવાતું નથી પણ એ સમૃધ્ધિના પારમાર્થિક, ધાર્મિક, સમાજહિતકારક કે દયાપાત્ર અનાથ–અપંગો, સાર્વજનિક સુખાલયો(નવાણો-નિશાળો–દવાખાનાંઓ ઇત્યાદિ)માં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેની જ કમાણી-ને ધન્યવાદ છે. અનેકના અંતઃકરણનો **આશીર્વાદ** એ આ લોકનું સાચું અમૃત છે. હે ધનાઢ્યો ! આ મનુષ્યાવતારનું એ જ અમરફળ છે. તમારી પ્રાપ્તલક્ષ્મીનો વિવેકપુરઃસર સદુપયોગ કરો, અને સત્કૃત્યથી સહજ ભવસાગર તરો. ઇતિ

ભાવનગર–વડવા,
સં. ૧૯૯૭ ના નવરાત્રિનો
પ્રારંભ દિવસ, તા. ૨૨–૯–૪૧
ચંદ્રવાસર.

લી. ગુણોરૂપી મકરંદનો લોભી ભ્રમર,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
નીતિધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા–ભાવનગર.

દીપોત્સવી સ્તવન.

(મે બનકી ચીડીયા બનકે......એ રાગ)

દીપમાલ સમ ઉજ્જવલ હૈયાં પ્રગટાવો રે,
ભવિ ગૃહ ગૃહ જિનવર મહાવીર ધૂન જગાવો રે—ટેક
નૃપ હસ્તિપાળ સભામાં, શુભ દિવ્ય બોધ છટામાં,
ઉપદેશપાન અતિશ્રેષ્ઠ જ્ઞાન, પાવાપુરી પાવન થાય;
ગુણ એ ગાઓ રે દીપ-૧

શુભ સોળ પ્રહરના બોધે, સ્વાતિમાં યોગનિરોધે,
નિર્વાણપથ, પ્રભુ ભાગ્યવંત, સિધાવ્યા ઉત્તર રાતે;
નવ વિસરાવો રે. દીપ-૨

કાર્તિકની કૃષ્ણ અમાસે, શુભ કેવળજ્ઞાન ઉજાસે,
નિર્વાણધામ, શુભ રમ્ય ઠામ, પ્રભુ મહાવીર દીપાવે;
ધ્યાને લાવો રે દીપ-૩

સુરરત્ન દીપ પ્રગટાવે, ઉદ્યોત ભાવ ઉર લાવે,
આહારત્યાગ, પૌષધમા રાગ, ગણુ અઢાર, નૃપ સૌ ઉલટ્યા;
એ ઉર લાવો રે. દીપ-૪

ગૌતમને પુણ્ય પ્રભાતે, થયું કેવળજ્ઞાન સુજાતે,
ઉત્સવ અપાર જન દ્વાર દ્વાર, હેમેન્દ્ર અજિતપદ પામી,
અતિશય ભાવો રે દીપ-૫

રચયિતા મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી

દિવાળીપર્વ

(ભમરીયા કૂવાને કાંઠડે-એ રાગ)

નિર્વાણધામ પ્રભુ સંચર્યો રે બ્હેન, મહાવીરસ્વામી વીતરાગ રે, નિર્વાણ
ઉપદેશ છેલ્લો આપીઓ રે બ્હેન, સયમના ભાવનો અતૂલ રે, નિર્વાણ ૧
દીપોત્સવી દિન પર્વનો રે બ્હેન, દીપકોની જ્યોતનો પ્રકાશ રે, નિર્વાણ ૨
એવો પ્રભાવ ઉપદેશનો રે બ્હેન, અંતરમાં પાડે ઉજાશ રે; નિર્વાણ. ૩
દ્રવ્ય ઉદ્યોતથી દીવો કરી રે બ્હેન, ભાવ ઉદ્યોત છે કરાય રે; નિર્વાણ ૪
કેવળજ્ઞાનમાં એ વસ્યું રે બ્હેન, મહાવીર ઉર એ સમાય રે, નિર્વાણ ૫
પ્રભાત થવા રહી બે ઘડી રે બ્હેન, પામ્યા પ્રભુ નિર્વાણ રે, નિર્વાણ. ૬
કેવળ પ્રકાશ્યુ પ્રભાતમા રે બ્હેન, ગૌતમતણા ઉર મધ્ય રે, નિર્વાણ ૭
ઇન્દ્રે પ્રભુપદે સ્થાપીયા રે બ્હેન, અમૃત સમો તેનો બોધ રે, નિર્વાણ ૮
મહિમા રૂડો એ દિનનો રે બ્હેન, દેવો ગણે મહાપર્વ રે, નિર્વાણ. ૯
કલ્યાણભૂમિ પાવાપુરી રે બ્હેન, શાસ્ત્રે પવિત્ર ગણાય રે, નિર્વાણ. ૧૦
અજિતપદને પામવા રે બ્હેન, હેમેન્દ્ર ઉર એ ભાવ રે, નિર્વાણ ૧૧

"જીવનમીમાંસા"

(લે. આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ)

માનવજાતિને પરિમિત જીવનની જેટલી કિંમત છે તેટલી અપરિમિત જીવનની નથી. પચીસ, પચાસ કે સો વર્ષનું જીવન જાળવવાને માટે પોતાને મળેલી સઘળી એ બાહ્ય સંપત્તિઓ બીજાને સમર્પણ કરી દે છે. માનવી જે જીવનમાં પોતે જીવે છે તે તેને એટલું તો પ્રિય હોય છે કે 'દુનિયામાં જીવતા જીવ માત્રને પોતપોતાના જીવનમાં જીવવું ગમે છે.' આ નિયમને વિસરી જઇને આનંદમય તેમજ સુખમય જીવન બનાવવાની ભ્રમણાથી અથવા તો પોતાના જીવનના વિનાશની શંકાથી બીજા જીવોના જીવનનો વિનાશ કરતાં અચકાતો નથી.

પરિમિત જીવન ઉભય દ્રવ્ય સંયોગ સ્વરૂપ હોય છે, અર્થાત્ દેહ તથા આત્માના સંયોગને જીવન કહેવામાં આવે છે. આ જીવન પરિમિત એટલા માટે કહેવાય છે કે દેહ તથા આત્માનો સંયોગ નિત્ય નથી. અમુક વર્ષો, પલ્યોપમો કે સાગરોપમો પછી અવશ્ય બન્નેનો વિયોગ થાય છે, કે જેને મરણ કહેવામાં આવે છે. દેહ તથા આત્માના સંયોગની આદિ તે જન્મ, બન્નેનો વિયોગ તે મરણ અને સંયોગની શરૂઆતથી લઇને વિયોગ સુધીનો વચલો કાળ તે જીવન. સાચા જીવનથી અણજાણ અતત્ત્વદર્શી જીવોને આવા જીવનમાં જીવવું બહુ જ ગમે છે; કારણ કે અનાદિ કાળથી જડાસક્તિપણાને લઇને જડમય બનેલા પુદ્ગલાનંદી જીવોને એક ક્ષણ પણ જડથી છૂટવું ગમતું નથી. પોતાની સાથે ઓતપ્રોત થયેલા જડથી જુદું પડવું ગમતું નથી; એટલું જ નહિ પણ સજાતિય દ્રવ્યોના સંયોગસ્વરૂપ જીવનને ધારણ કરવાવાળા ક્ષણવિનશ્વર વસ્ત્ર, આભૂષણ, મકાન આદિ જડ પદાર્થોના બાહ્ય સંયોગોથી પણ મુકાવું ગમતું નથી. તે જડ પદાર્થોનો ભાંગી તૂટી જઇને સ્કંધો વિખરાઈ જવારૂપ પરસ્પરનો વિયોગ પણ પસંદ ન હોવાથી ઉદ્વેગ કરતા થઇ પડે છે.

અપરિમિત જીવન એટલે જડ વસ્તુઓનાં સંયોગવિયોગના સર્વથા અભાવ સ્વરૂપ શુદ્ધ આત્માનું ત્રણે કાળમાં વિદ્યમાનપણું. તે સાચું જીવન કહેવાય છે. આ જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છાવાળાઓને જીવન સ્વરૂપનો યથાર્થ બોધ હોવાથી પૌદ્ગલિક જીવનની પરવા રાખતા નથી. આત્મિક જીવનની પ્રાપ્તિ માટે આવા પૌદ્ગલિક જીવનનો પરિત્યાગ કરવા હંમેશાં ઉત્સાહવાળા હોય છે અને જડ વસ્તુઓના સંયોગવિયોગની એમને અસર થતી નથી; કારણ કે એઓ જડથી સર્વથા મુક્તિ મેળવવાના કામી હોય છે. ઇતર જીવોના જીવનના ભોગે પોતે પોતાના પૌદ્ગલિક જીવનમાં જીવવા ઇચ્છતા નથી. અપરિમિત જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છા તો જીવ માત્રને હોય છે પણ તેમને આ જીવનનું જ્ઞાન ન હોવાથી પરિમિત જીવનને અપરિમિત બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે કે જે સર્વથા અસંભવિત છે. જો જડ, ચેતન્યસ્વરૂપ બની શકે તો જ પરિમિત જીવન અપરિમિત બની શકે; કારણ કે પરિમિત જીવન પુદ્ગલોના સંયોગસ્વરૂપ પૌદ્ગલિક છે, ત્યારે અપરિમિત જીવન પુદ્ગલોના વિયોગસ્વરૂપ આત્મિક છે. પરિમિત જીવન પુદ્ગલોને વેદવાસ્વરૂપ છે અને અપરિમિત જીવન આત્મવિકાશ સ્વરૂપ છે, માટે પરિમિત અપરિમિત થઈ શકતું નથી.

સંસારમાં પૌદ્ગલિક સંયોગ માત્ર પરિમિત છે કે જે નિયત કાળની સમાપ્તિ પછી અવશ્ય વિયોગની સ્થિતિમાં મુકાઇ જ જાય છે. કેવળ અરૂપી અજીવ પદાર્થોનો જ સંયોગ એવો છે કે જે વિયોગાન્તવાળો થતો નથી તો પછી વિયોગાન્તવાળા

સંયોગોને શાશ્વતા બનાવવા મથવું તે એક પ્રકારની અજ્ઞાનતા જ કહી શકાય. દેહ તથા આત્મ સંયોગ-સ્વરૂપ પરિમિત જીવનનો, પ્રત્યેક ક્ષણ વિયોગવાળો છે. વેદાતાં આયુષ્ય કર્મના સંપૂર્ણ ફળના સંયોગની એ સમય સુધી પણ સ્થિરતા નથી તો પછી અ-સ્થિર પૌદ્‌ગલિક જીવન સર્વથા ભિન્ન સ્વભાવવાળું આત્મિક જીવન કેવી રીતે બની શકે ? સંસારમાં કોઇ પણ પૌદ્‌ગલિક વસ્તુ એવી નથી કે જે પરિ-મિત જીવનને એક સમય પણ વધારી શકે તો પછી અપરિમિતની તો આશા જ કેવી ? સર્વ કર્મનો વિયોગ ક્ષય થયા સિવાય આત્મધર્મસ્વરૂપ અપરિમિત જીવન પ્રગટ થઇ શકતું જ નથી.

પરિમિત જીવનપ્રિય માનવીને અલ્પજ્ઞો ઉપર અત્યંત શ્રદ્ધા હોય છે, અને એટલા માટે જ અલ્પજ્ઞોએ ઘડેલા જીવવાના સિદ્ધાંતોને ઘણું જ મહત્ત્વ આપે છે. તેમજ તેમના બતાવેલા ઉપચારોને અત્યંત આદરપૂર્વક આચરે છે. જીવન વધારવાના હેતુથી વૈદ્ય ડૉકટર કોઇ પણ વસ્તુનો ત્યાગ કરવાને કહે તો ક્ષણિક જીવનપ્રિય માનવી શ્રદ્ધાપૂર્વક ખુશીથી છોડી દે છે મહિના સુધી કેવળ પાણી ઉપર રહેવું, છ મહીના છાશ જ પીવી, રાત્રિ-ભોજન ન કરવું, વાસી વિદળ કંદમૂળ ન ખાવાં, એ વર્ષ બ્રહ્મચર્ય પાળવું વિગેરે વિગેરે પ્રવૃત્તિ કરતા જરા ય વિમાસણમા પડતો નથી, અને આનાકાની કર્યા સિવાય પ્રતિજ્ઞા લીધા વગર પણ અણીશુદ્ધ ખુશીથી પાળે છે, પરંતુ સાચા વાસ્તવિક અપરિમિત જીવન માટે પરિમિત જીવનનેજ અપરિમિત બનાવવાના ઉદ્દેશથી અલ્પજ્ઞોની બતાવેલી પ્રવૃત્તિઓનો સર્વજ્ઞોના બતાવવાથી આદર કરતો નથી અર્થાત્ શાશ્વતું જીવન મેળવવાના ઉદ્દેશથી જ સર્વજ્ઞોની બતાવેલી પૌદ્‌-ગલિક વસ્તુઓની આસક્તિ છોડી દઇને કર્મની નિર્જરાના માર્ગને સ્વીકારતો નથી તેમ જ તેમના સિદ્ધાંતોની શ્રદ્ધા પણ રાખતો નથી

પરિમિત જીવન સંયોગસ્વરૂપ હોય છે અને તે સંયોગ દ્રવ્યોનો થાય છે. દ્રવ્યો ચેતન્ય તથા જડ એમ બે પ્રકારના હોય છે. આ બન્ને પ્રકારના દ્રવ્યોમાં ચૈતન્યો અરૂપી હોય છે અને જડ રૂપી તથા અરૂપી પણ હોય છે આ પ્રમાણે દ્રવ્યો અનેક પ્રકારનાં હોવાથી સંયોગ પણ અનેક પ્રકારના હોય છે. અરૂપી શુદ્ધ ચૈતન્યોનો સંયોગ, અરૂપી શુદ્ધ ચૈતન્ય અને અરૂપી આકાશ આદિ જડ દ્રવ્યોનો સંયોગ, આકાશ અને ધર્માસ્તિકાય આદિ અરૂપી જડનો સંયોગ, પુદ્‌ગલાસ્તિકાયરૂપી જડ અને આકાશનો સંયોગ, શુદ્ધ ચૈતન્ય અને રૂપી પુદ્‌ગલ સ્કંધોનો સંયોગ, બન્ને પુદ્‌ગલોનો સંયોગ. આ બધા ય સંયોગોના ચાર ભાગ પાડી શકાય છે. સાદિ સાંત, સાદિ અનંત, અનાદિ સાંત, અનાદિ અનંત.

આ ચાર પ્રકારના સંયોગમાંથી અનાદિ અનંત સંયોગ જીવનવ્યવસ્થા સાધી શકતો નથી, કારણ કે સંયોગની આદિસ્વરૂપ જન્મ નથી તેમજ સંયો-ગના વિયોગસ્વરૂપ મરણ નથી જે સંયોગોની આદિ અંતસ્વરૂપ જન્મમરણ નથી તેવા સંયોગો-ને જીવનનું સ્વરૂપ આપી શકાય નહિ જીવન વ્યવસ્થા માટે સંયોગની આદિ અથવા તો સંયોગનો અંત એ બેમાથી એક તો અવશ્ય હોવું જ જોઇએ સદૃશ દ્રવ્યોનો અથવા તો અસદૃશ દ્રવ્યોનો, અર્થાત્ બન્ને રૂપીનો, બન્ને અરૂપીનો અથવા તો અરૂપીનો અરૂપી સાથે, તો રૂપીનો અરૂપી સાથે સંયોગ અથવા તો વિયોગ થવો જ જોઇએ. આ સંયોગ વિયોગમા વિસદૃશતા રહેલી છે. એટલે કે વિયોગ રૂપીની સાથે થાય છે તો સંયોગ અરૂપીની સાથે થાય છે. તેમજ સંયોગરૂપીની સાથે થાય છે અને વિયોગ અરૂપી સાથે થાય છે.

આ અનેક પ્રકારના સંયોગવિયોગમાથી આત્મા તથા કર્મના સંયોગવિયોગને આશ્રયીને મુખ્યપણે જીવનવ્યવસ્થા કરવામા આવી છે. પરિમિત જીવન અને અપરિમિત જીવન, આ બન્ને પ્રકારના જીવન કર્મસ્વરૂપ જડ, અને ચૈતન્યના સાદિસાંત તથા સાદિઅનંત સંયોગવિયોગની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવે છે. કર્મના સંયોગનું

સાદિસાંતપણું તે પરિમિત જીવન અને કર્મવિયોગનું સાદિ અનંતપણું તે અપરિમિત જીવન પરિમિત જીવનમાં સર્વ કર્મને સર્વથા વિયોગ થતો નથી; પણુ આયુષ્યકર્મનો સર્વથા વિયોગ થાય છે. આ વિયોગ નવા આયુષ્યકર્મના સંયોગસ્વરૂપ હોય છે. આયુષ્ય કર્મનો સર્વથા વિયોગ થયા પહેલાં જ જીવનકાળમાં આયુષ્યનો સંયોગ થઈ જાય છે અને પૂર્વના આયુષ્યનો સર્વથા વિયોગ થતાંની સાથે જ નવા આયુષ્યનું અનુસંધાન થઈ નવા જીવનની શરૂઆત થઈ જાય છે. આ નવું જીવન પૂર્વના જીવન કરતાં ભિન્ન પ્રકારનું હોય છે. આ પ્રમાણે એક જીવન પૂરું થતાં બીજા જીવનની શરૂઆત થવી અને બીજું જીવન પૂરું થતાં ત્રીજા જીવનની શરૂઆત થવી, આવા પરંપરાસ્વરૂપ જીવન પરિમિત જીવન કહેવાય છે. આ જીવનમાં જીવવાને દેહનો આશ્રય લેવો પડે છે. જ્યાં સુધી દેહનો સંયોગ બન્યો રહે છે ત્યાં સુધી જીવન કહેવાય છે અને જ્યાં સુધી આત્માનો આયુષ્યકર્મની સાથે સંયોગ થયા કરે છે ત્યાં સુધી આત્માને નવનવા વિચિત્ર પ્રકારના દેહનો આશ્રય લેવો જ પડે છે અર્થાત્ નવા નવા શરીરોની સાથે સંયોગ સંબંધથી અવશ્ય જોડાવું પડે છે. આવા દેહસંબંધ સ્વરૂપ જીવનમાં જીવવા ટેવાઇ ગયેલા જીવોને આત્મા જ જીવનસ્વરૂપ છે તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી દેહ વિયોગસ્વરૂપ મરણથી અત્યંત ભય પામીને સદાસર્વદા દેહનો સંબંધ જાળવી રાખવાને આત્મવિકાસના બાધક અધર્મસ્વરૂપ માર્ગનું અવલંબન લે છે; પરંતુ પરિણામે તે અવશ્ય થવાવાળો દેહનો વિયોગ થવાથી નિરાશ થવું પડે છે. સંયોગ કાળમાં પણ પરમાર્થ દષ્ટિથી વિચારી જોતાં જડ ચૈતન્ય સંબંધસ્વરૂપ પરિમિત જીવનના સંયોગનો વિયોગ પ્રતિક્ષણે થયા જ કરે છે; પરંતુ સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા અજ્ઞાની જીવને ન જણાવાથી દેહ તથા આત્માનો વિયોગ ન થવા દેવાને અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કર્યે જાય છે, છતાં સંયોગને ચિરસ્થાયી અનાવી શકતા નથી, કારણ કે સંયોગ સ્થિર રાખવા કરવામાં આવતા ઉપાયો દરમિયાન પણ સામયિક વિયોગ તો ચાલુ જ રહે છે. દીવાને જાળવી રાખવાને માટે હોલવાઇ ન જાય એવી બુદ્ધિથી ફાનસમાં અથવા તો બીજા કોઇ સ્થળે કે જ્યાં પવન ન લાગે ત્યાં રાખે છે પણ પ્રત્યેક ક્ષણે ક્ષય થવાવાળા તેલ તરફ ધ્યાન આપતા નથી. જેથી કરીને છેવટે તેલ બળી રહેવાથી હોલવાઇ જાય છે, તેવી રીતે સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા દેહને જાળવી રાખવાને માટે તેનો વિયોગ ન થાય એવી બુદ્ધિથી અનેક પ્રયત્નો કરે છે પણ આયુષ્યકર્મની વૃદ્ધિ માટે કંઈ પણ પ્રયાસ કરી શકતા નથી. પ્રત્યેક ક્ષણે થતા આયુષ્યકર્મનો વિયોગ કોઇથી પણ અટકાવી શકાય તેમ નથી, માટે પરમાર્થદષ્ટિથી વિચાર કરવાથી પરિમિત જીવનની સ્થિતિ એક સમયની જ કહી શકાય. પરંતુ પુદ્ગલાનંદી જીવ જ્યાં સુધી દેહનો અમુક વર્ષો સુધી સ્થૂલ સંયોગ બન્યો રહે છે ત્યાં સુધી જીવન માને છે. શાસ્ત્રકારોએ આયુષ્યકર્મના વેદનકાળને જીવનકાળ કહ્યો છે અને આયુષ્યકર્મના ક્ષયને મરણ તરીકે ઓળખાવ્યું છે. જેને સંસારી જીવોએ ફેરવીને દેહના સંયોગકાળને જીવન અને દેહના વિયોગને મરણ તરીકે ઓળખ્યું છે પણ વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતાં આયુષ્યકર્મ કારણ છે અને દેહનો આત્માની સાથે સંબંધ થવો તે કાર્ય છે. આયુષ્યકર્મનો સર્વથા ક્ષય થઇ જાય અને નવીન ન બંધાય તો આત્મા અશરીરી બની જાય છે અને પછી કોઇ પણ દેહનો આત્માની સાથે સંબંધ થઇ શકતો નથી.

આયુષ્યકર્મના આત્માની સાથે થયેલા સંયોગ માત્રને જ જીવન કહેવામાં આવતું નથી, પણ ખરી રીતે જોતાં તો આયુષ્યના ઉદયમાં આવી પ્રત્યેક સમયે થતાં વિયોગને જીવન કહેવામાં આવે છે. ઉપર જે દેહ આત્મા સંયોગસ્વરૂપ જીવન કહેવામાં આવ્યું છે તે સ્થૂલ બુદ્ધિવાળા અને બાહ્ય દષ્ટિવાળા માનવસમાજને આશ્રયીને છે. સંસારમાં

માનવીઓનો મોટો ભાગ દેહસબંધની વિદ્યમાનતાને જીવન માને છે અને દેહવિયોગને મરણ માને છે, પણ વાસ્તવિકમા ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે આયુષ્યકર્મનુ વેદવુ તે જીવન અને આયુષ્યનો ક્ષય તે તે મરણ. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરતા તો આયુષ્યકર્મના સયોગસ્વરૂપ પણ જીવન નથી, પરતુ પ્રત્યેક ક્ષણે થતા આયુષ્યકર્મના વિયોગસ્વરૂપ જીવન છે; નહિ તો ભોગવાતા જીવનકાળમા પણ આગામી ભવમા ભોગવવા-યોગ્ય આયુષ્યકર્મનો આત્માની સાથે સબંધ હોય છે છતા તેના વિયોગની શરૂઆત સિવાય સબધ માત્રથી જીવન કહેવાતુ નથી, માટે આયુષ્યકર્મનો પ્રતિક્ષણે થતો અંશે અશે વિયોગ તે જીવન અને સર્વથા વિયોગ તે મરણ. જીવનનો કાળ વર્ષોનો, પલ્યોપમોનો, સાગરોપમોનો તેમ જ સયોગસ્વરૂપ જે કહેવામાં આવે છે તે આયુષ્યના સર્વથા વિયોગ સુધીના કાળને આશ્રયીને છે. આંશિક વિયોગ હોવા છતાં બતાવેલ વર્ષ આદિ કાળ પર્યત બન્યો રહે છે અને જ્યા સુધી આયુષ્યનો સયોગ બન્યો રહે છે ત્યા સુધી દેહનો પણ સયોગ બન્યો રહે છે, માટે આયુષ્ય અથવા તો દેહના સયોગને સસારવાસીઓ જીવન માને છે કે જેને પરિમિત જીવન કહેવામા આવે છે, અને તેને જ્ઞાનીઓ અવાસ્તવિક જીવન તરીકે ઓળખે છે. મુખ્યપણે આયુષ્યનો પણ સર્વ કર્મનો સર્વથા વિયોગ સ્વરૂપ અપરિમિત જીવન કહેવાય છે કે જેને આત્મસ્વરૂપ વાસ્તવિક જીવન તરીકે જ્ઞાની પુરુષો જાણે છે. આ જીવન આત્માનો ધર્મ હોવાથી ત્રણે કાળમાં વિદ્યમાન હોય છે પણ કર્મના આવરણને લઇને ઢંકાએલું હોવાથી મોહગ્રસ્ત જીવોની ઓળખાણમાં આવતું નથી, અને એટલા માટે તેઓ કર્મના આવરણને ખસેડીને તેને પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. મૃગતૃષ્ણાની જેમ આયુષ્યકર્મના ઉદયથી સબધ ધરાવનાર દેહના સયોગમા જ જીવનની ભ્રાન્તિથી તેને જાળવી રાખવા કર્મ સયોગ દૃઢ બની વાસ્તવિક જીવન વધુ અવરાય તેવા પ્રયાસો કરે છે

સર્વ કર્મનો સર્વથા વિયોગ થવાથી અપરિમિત જીવનની શરૂઆત થાય છે, માટે તેની આદિ છે પણ ફરીને કર્મસંયોગ થતો નથી માટે તેનો અત નથી, નિરંતર રહેવાવાળું શાશ્વતુ છે ત્યારે પરિમિત જીવનની કેવળ આયુષ્યકર્મના ઉદયથી પ્રત્યેક ક્ષણે થતા સામયિક વિયોગની શરૂઆતથી આદિ છે અને સર્વથા આયુષ્ય ક્ષય થવાથી અત પણ છે. તેમજ સર્વથા આયુષ્ય ક્ષય થયા પહેલા નવા આયુષ્યકર્મનો બધ થવાથી તેનો જ્યારે ઉદય થાય છે ત્યારે પાછા નવા જીવનની શરૂઆત પણ છે. આ પ્રમાણે બીજા સર્વ કર્મના વિદ્યમાનપણામા કેવળ આયુષ્યકર્મનો ઉદય, ક્ષય અને બંધસ્વરૂપ હોવાથી આ જીવન આદિઅંતવાળુ છે અને એટલા માટે પરિમિત કહ્યુ છે. આવુ પરિમિત જીવન જાળવીને તેમાથી આનદ, શાતિ, સતોષ અને સુખ મેળવવા અજ્ઞાની જીવો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે પણ આજ સુધીમા કોઈ પણ પરિમિત જીવનને અપરિમિત બનાવી શક્યું નથી, તેમ જ તેમાથી આનદ, શાતિ આદિ કોઇ પણ મેળવી શક્યું નથી, માટે સર્વ કર્મના સર્વથા વિયોગસ્વરૂપ અને આત્માના ધર્મસ્વરૂપ અપરિમિત જીવનનો વિકાસ કરીને આત્માને શાશ્વતો સુખી કરવા સુખાભિલાષી સર્વ જીવોને પ્રયાસ કરવાની અત્યત આવશ્યકતા છે.

ઉપદેશક પુષ્પો.

સં. પંન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૪થી શરૂ)

" ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં ભ્રમણ કરતાં ભાગ્યહીન પ્રાણીઓને કલ્પવૃક્ષ સમાન માનવભવ દુર્લભ છે. સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર આ મનુષ્ય ભવપુણ્યથી પામ્યા છતાં કેટલાક અજ્ઞાની અને પ્રમાદી જનો તેને નિષ્ફળ બનાવી દે છે, માટે હે સજ્જનો! મનુષ્યભવ ઇષ્ટ ફળને આપનાર સમજી લ્યો. પંડિત જનોએ તેના ફળમાં પ્રમાદી થવું યોગ્ય નથી. ગુરુવચનરૂપ અમૃતથી સિંચતાં પુણ્યરૂપ પુષ્પો સહિત દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર શાખાને વિસ્તારતો ભવ-વનમાં ભમવાથી ખેદ પામેલા સુર-અસુરોએ જેની છાયાનો આશ્રય કરેલ છે એવો આ માનવભવરૂપ વૃક્ષ ઈચ્છિત ફળ આપે છે. લોકોએ સમજવાનું છે કે દાન એ સર્વ કર્મો-માં પ્રધાન છે કે જેને શુદ્ધ શીલ, તપ અને ભાવે પોતાના કરતાં પ્રથમ પદે રાખેલ છે. ઈંદ્ર અને ચક્રવર્તી વિગેરેની અખૂટ સં-પદા પણ ભોગ અને ભાગ્યના કારણરૂપ દાનને જ વશ બતાવેલ છે. ભવસાગરના તરંગ સમાન ચંચલ લક્ષ્મીમાં તે જ પુરુષો નિમગ્ન થાય છે કે જેઓ સુપાત્રદાનરૂપ યાનપાત્ર-(વહાણ)નો આશ્રય લેતા નથી. ભવસાગરમાં વહાણ સમાન એવા સુપાત્રોને જે દાન આપ-વામાં આવે છે તે અસંખ્યગણું થઇને દાતા-રને વારંવાર ભોગસુખ આપવા સમર્થ થાય છે. આ લોક અને પરલોકમાં હૃદયના આનંદ-ના કારણરૂપ સુપાત્રદાન કુશળ એવા રતિસારકુમારને જેમ સુખકારી થયું તેમ અન્યને પણ થાય છે."

" कार्यः सम्पदि नानंदः पूर्वपुण्यभिदे हि सा
नैवापदि विषादश्च, सा हि प्राक्पापविद्ददये ॥१॥

સંપત્તિમાં હર્ષ ન કરવો અને વિપ-ત્તિમાં વિષાદ (ખેદ) ન કરવો, કારણ કે સંપત્તિ પૂર્વપુણ્યનો વિનાશ કરે છે અને વિપત્તિ પૂર્વ પાપનો નાશ કરે છે."

" આ સંસારરૂપ જંગલમાં શીંગોડાની જેમ ભટકતાં જીવને પિશાચણી સમાન લક્ષ્મી સ્ખલના પમાડીને રાજ્યમાં ફસાવે છે. મણિ રત્નો, મોહ રાજાના મહોત્સવમાં દીવા સમાન છે, જેના લોભમાં લુબ્ધ બનીને પતંગની જેમ કયા જીવનું અધઃપતન થતું નથી? સમ્યક્ત્વ રૂપ વહાણમાં બેસીને ભવસાગર તરવાને ઈચ્છત ભવ્યો મધ્યમાં રહેલ પર્વતોની જેમ હાથી-ઓને તજી દે છે. ભવાટવીના હરણ સમાન ચપળ અને મોહલક્ષ્મીના કટાક્ષ સમાન અશ્વોનો કયો કુશળ જન આદર કરે? મોહ રાજાના જંગમ સભામંડપ સમાન છાયાના મિષે વિવેકરૂપ સૂર્યના તમામ પ્રકાશને નાશ કરનાર તથા પાતકરૂપ સેવકોથી વ્યાપ્ત એવા છત્રને તેવા પ્રકારની જડતાથી ચકિત થયેલ કયો કુશળ પુરુષ સેવે? સ્ત્રીઓ એ ભવસાગરમાં ઊંડામાં ઊંડા રહેલા રત્નો છે; જેના પાણિગ્રહણને માટે આતુર પુરુષ પાછો નીકળી ન શકે એવી રીતે તેમાં ડૂબી જાય છે. આ બધું આવા પ્રકારનું હોવાથી તે

મૂકવાને અસમર્થ કલાવાન કુશળ પુરુષે શીતથી ભય પામનાર જેમ અગ્નિને સેવે તેમ આસક્તિ રહિત થઇને જ સેવવુ."

"અહો! મહાઉદ્ધત અને મર્મભેદી કર્મોથી, સંસારને સેવનારા પ્રાણીઓ સર્વથા શી રીતે તપ્ત થાય છે? હે સતો! મહાનુ ભાવો!! જ્ઞાનીઓએ સસારના કારણરૂપ તે કર્મોને નામભેદે આઠ પ્રકારે માનેલ છે, તે જ્ઞાનાવરણ ૧, દર્શનાવરણ ૨, વેદનીય ૩, મોહનીય ૪, આયુ ૫, નામ ૬, ગોત્ર ૭, અને અંતરાય ૮, એ નામોથી પ્રસિદ્ધ છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાય અને કેવલ એ પાચ જ્ઞાનને આવરણ લાગતા પ્રથમ જ્ઞાનાવરણ કર્મ પાચ પ્રકારે છે. નિર્મલ દૃષ્ટિ છતાં વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થતાં જેમ કોઇ મનુષ્ય અલ્પ જોઇ શકે છે તેમ એ જ્ઞાન પણ આવરણથી આચ્છાદિત થતાં ન્યૂન થાય છે, માટે જ્ઞાનાવરણને પટ સમાન કહેલ છે. તેની ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેથી આત્મા કલુષિત થઇને ફરી તે કર્મ બાંધે છે. બીજું દર્શનાવરણ કર્મ નવ ભેદે છે. તે પાંચ નિદ્રા અને ચાર ચક્ષુદર્શનાવરણાદિ. તેમા જ્યાં અલ્પ કારણે જાગૃતિ થાય તે નિદ્રા, જેમાં દુઃખે જાગૃતિ થાય તે નિદ્રાનિદ્રા, બેઠા નિદ્રા આવે તે પ્રચલા, રસ્તે ચાલતાં નિદ્રા આવે તે પ્રચલાપ્રચલા, દિવસે ચિંતવેલ કાર્ય રાત્રે જે સાધે તે સ્ત્યનર્દ્ધિ (થીણદ્ધિ), બહુ જ કિલષ્ટ કર્મનો ઉદય થાય ત્યારે એ છેલ્લી નિદ્રા હોય. જેનાથી ચક્ષુનુ આવરણ થાય તે ચક્ષુદર્શનાવરણ, જેનાથી શેષ ઇન્દ્રિયોનું આવરણ થાય તે અચક્ષુદર્શનાવરણ અમુક હદ સુધી રૂપી વસ્તુઓનો સામાન્ય બોધ તે અવધિદર્શન અથવા ઇંદ્રિયોની અપેક્ષા વિના જે બોધ તે અવધિદર્શન. એટલે સામાન્ય અર્થનુ ગ્રહણ અને તેથી તે અવધિદર્શન તેનું આવરણ તે અવધિદર્શનાવરણ. કેવલ લોકાલોકાનું સામાન્ય સમસ્ત અવલોકન તે કેવલદર્શન. તેનું જે આવરણ તે કેવલદર્શનાવરણ. રાજાના દર્શન કરવાને ઇચ્છતા છતા પ્રતીહાર જેમ લોકને અભીષ્ટ રાજાના દર્શન કરવા અટકાવે છે, તેમ દર્શનાવરણીયથી રોકાયેલો જીવ પણ યથાર્થ વસ્તુ જોઈ શકતો નથી. તેથી એને પ્રતીહાર સમાન કહેલ છે. એ દર્શનાવરણકર્મની પણ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. ત્રીજુ વેદનીય કર્મ સાતા અને અસાતા એમ બે પ્રકારે છે. તેમા મુખ્યપણે નરક અને તિર્યંચમાં અસાતાવેદનીય હોય અને મનુષ્ય તથા દેવતામાં સાતાવેદનીય હોય. મધુલિપ્ત તરવારની ધારને ચાટવા જતાં જેમ તે સુખ અને દુઃખ ઉપજાવે છે તેમ એ પણ તેના જેવું છે. એ વેદનીય કર્મની ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. ચોથુ મોહનીય કર્મ બે પ્રકારે છે, તે દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય તેમા પ્રથમ દર્શનમોહનીય તે સમકિતમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીય એમ ત્રણ પ્રકારે છે. બીજુ ચારિત્રમોહનીય પચ્ચીશ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાય છે. તે સંજ્વલનાદિક ભેદોથી એક એક ચાર પ્રકારે છે. તેમા સંજ્વલન કષાયની સ્થિતિ એક પક્ષની છે, બીજા પ્રત્યાખ્યાની કષાયની સ્થિતિ ચાર માસની છે, ત્રીજા અપ્રત્યાખ્યાની કષાયની સ્થિતિ એક વરસની છે અને ચોથા અનતાનુબધી

કષાયની સ્થિતિ જાવજીવની છે. સંસારમાં એ કષાય સેવતાં અનુક્રમે વીતરાગત્વ, યતિત્વ, શ્રાવકત્વ અને સમ્યક્ત્વ એમ એક એક ગુણનો નાશ કરે છે અને અનુક્રમે તે દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ અને નરકગતિ આપે છે. એવી રીતે સોળ કષાય થાય. વળી હાસ્ય, ભય, શોક, જુગુપ્સા, રતિ, અરતિ, પુંવેદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદ–એ નવ નોકષાય કહ્યા છે. એ રીતે મોહનીય કર્મના અઠયાવીસ ભેદ થયા. એ ચિરકાલથી સ્થિર થતાં ભવ્ય જનોને પણ પ્રાયઃ દુર્જર–દુઃખે દૂર થઇ શકે તેવા થાય છે. મદ્યપાનથી જેમ પ્રાણી કૃત્યાકૃત્યને જાણતો નથી તેમ મોહનીય કર્મથી પણ તે બેભાન થાય છે, તેથી તેને મદ્ય સમાન કહેલ છે. આ કારણે જ આ કર્મની બીજા કર્મો કરતાં અધિક સ્થિતિ એટલે સીત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતા એ ચાર ગતિ આશ્રયી આયુકર્મ ચાર પ્રકારે છે. એનો બંધ દુર્ભેદ હોવાથી તેને વજ્રની શૃંખલા સમાન કહેલ છે. એ આયુકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેંત્રીશ સાગરોપમની છે. નામકર્મ પ્રથમ બેંતાલીશ ભેદે કહેલ છે. વળી સડસઠ ભેદે, ત્રાણું ભેદે અથવા તો એકસો ત્રણ ભેદે પણ કહેલ છે તેમાં બેંતાલીશ કહે છે–

ગતિ, જાતિ, શરીર, અંગોપાંગ, બંધન, સંઘાતન, સંઘયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અગુરૂલઘુ, પરાઘાત, ઉપઘાત, આનુપૂર્વી, શ્વાસોશ્વાસ, આતપ, ઉદ્યોત, વિહાયોગતિ, ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાદર, અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત, પ્રત્યેક, અનંતકાય, સુભગ, દુર્ભગ, સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ, સુસ્વર, દુઃસ્વર, આદેય, અનાદેય, યશઃકીર્તિ, અપયશઃકીર્તિ, નિર્માણ અને તીર્થંકરનામકર્મ એ બેંતાલીશ ભેદ થયા. હવે સડસઠ ભેદ કહે છે–

ગતિ ચાર તે નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ. જાતિ પાંચ તે એકેંદ્રિય, દ્વીંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય. શરીર પાંચ તે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ. અંગોપાંગ ત્રણ પ્રકારે શિર, પૃષ્ઠ, હૃદય, ઉદર, બે સાથળ, બે હાથ એ આઠ અંગ. અંગુલિ વિગેરે ઉપાંગ અને તેમાં રહેલ રેખાઓ તે અંગોપાંગ. એ ત્રણ ભેદ પ્રથમના ત્રણ શરીરમાં હોય. સંઘયણ છ તેમાં પ્રથમ વજ્રઋષભનારાચ, ઋષભનારાચ, નારાચ, અર્ધનારાચ, કીલિકા, અને જેમાં હાડકાં એકબીજાને અડેલ હોય તે છઠ્ઠું સેવાર્ત (છેવઠ્ઠું) શરીરના છ સંસ્થાન તે સમચતુરસ્ર, ન્યગ્રોધમંડલ, સાદિ, વામન, કુબ્જ, અને હુંડક. એ સંસ્થાન માત્ર ઔદારિક શરીરને હોય, બીજા શરીરોને ન હોય. આનુપૂર્વી ચાર પ્રકારે–તે નરકાદિક ભવોમાં જતાં જીવને વચમાં ગતિની પરિપાટી થાય. વિહાયોગતિ–શુભ અને અશુભ એ બે ભેદ છે. ઉપઘાત, પરાઘાત, આતપ, અગુરૂલઘુ, શ્વાસોશ્વાસ, ઉદ્યોત, વર્ણાદિચા સાર, દશ પ્રકારે ત્રસ, દશ પ્રકારે સ્થાવર, નિર્માણ અને તીર્થંકરનામકર્મ એ સડસઠ ભેદ થયા. તેમાં પાંચ બંધન, પાંચ સંઘાત, કૃષ્ણ સિવાય ચાર વર્ણ, ગુરુ સિવાય સાત સ્પર્શ, તીખા સિવાય ચાર રસ, સુરભિ સિવાય એક ગંધ–એ છવીશ ભેદ મેળવવાથી ત્રાણું થાય. પંદર બંધનમાં પાંચ પ્રથમ કહ્યા છે અને બાકીના દશ ભેદ તેમાં ઉમેરવાથી નામકર્મના એકસો ત્રણ ભેદ થાય. પંદર બંધ આ પ્રમાણે છે—

પર્યુષણા :

આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૬ થી શરૂ)

પૌષધ—આત્મભાવનાને અથવા ધર્મને પુષ્ટ કરે તે પૌષધ. પૌષધ નામની ક્રિયામાં પણ ઉપવાસપૂર્વક આખો દિવસ સ્વાધ્યાયમાં નિર્ગમન કરવાનો હોય છે. એટલે ઉક્ત હેતુ અત્યંત ફલિત થાય છે

ઉપવાસાદિ–ઉપ + વાસ ઉપ = સમીપે, વાસ=વસવું તે. ભાવથી આત્મભાવની સમીપે વસવું તે ઉપવાસ આ અપેક્ષાએ જ્ઞાની પરમ તપસ્વી કહેવાય છે. તે ભાવની સિદ્ધિ થાય એમ અપ્રમાદપણે યથાશક્તિ એક કે વધારે દિવસ અનશન (અનાહાર) કરવું તે ઉપવાસ લેશ પણ પ્રમાદ સેવ્યા વિના, જેમ બને તેમ સ્વાધ્યાય આદિમાં સમય નિર્ગમન કરવામાં આવે તો તેની અધિક સાર્થકતા નિપજે છે

" कषायविषयाहारत्यागो यत्र विधीयते ।
उपवास स विज्ञेय', शेषं लङ्घनकं विदु. ॥ "

અર્થાત્– કષાય–વિષય–આહારનો ત્યાગ જેમાં કરાય તે ઉપવાસ જાણવો; બાકી લાંઘણ કહી છે

સદ્ગુરુભક્તિ—જેનામાં સાચા મુનિપણાના ગુણ પરિણમિત હોય, જે જિનોક્ત શુધ્ધ સંયમમાર્ગમાં વિચરતા હોય, વિષય-કષાયથી રહિત હોય, શાંત, દાંત અને ક્ષાંત હોય, આત્મજ્ઞાની અને સમદર્શી હોય, અપૂર્વ તત્ત્વપ્રતિપાદિકા જેની વાણી હોય, તત્ત્વસંવેદન જ્ઞાન, સર્વસંપત્કરી ભિક્ષા અને સજ્જ્ઞાનસંગત વૈરાગ્ય એવા સાધુ સામગ્રથી જે સંપન્ન હોય–એવા સદ્ગુરુની ભક્તિ કરવી, બહુમાન કરવું, પર્યુપાસના કરવી તે આત્મનિર્મલતાનું મહત્ કારણ થાય છે.

સત્શાસ્ત્રવાંચન-શ્રવણ—ઉક્ત લક્ષણવાળા સદ્ગુરુ સમીપે સત્શાસ્ત્રનુ શ્રવણ કરવુ

ઔદારિકઔદારિક, ઔદારિકતૈજસ, ઔદારિકકાર્મણ, ઔદારિકતૈજસકાર્મણ, વૈક્રિયવૈક્રિય, વૈક્રિયતેજસ, વૈક્રિયકાર્મણ, વૈક્રિયતૈજસકાર્મણ, આહારકઆહારક, આહારકતૈજસ, આહારકકાર્મણ, આહારકતૈજસકાર્મણ, તૈજસતૈજસ, તૈજસકાર્મણ, કાર્મણકાર્મણ એ બધ કહ્યા. ચિત્રકારની જેમ જીવોના રમ્ય અને અરમ્ય રૂપ કરનાર હોવાથી નામકર્મ ચિતારા સમાન કહેલ છે એ નામકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. ગોત્રકર્મ બે પ્રકારે છે. બુદ્ધિ અને લક્ષ્મીથી હીન છતાં જેને લીધે ભવ્ય પૂજનીય થાય તે ઊંચ ગોત્ર અને એ બને સહિત હોય છતાં પૂજનીય ન થાય તે નીચ ગોત્ર કહેવાય. જેમ કુલાલ (કુંભાર) બે ઘટ બનાવે તેમાં એક પૂર્ણકુભ તરીકે પ્રશસ્ત થાય અને બીજો મદિરાને લીધે અપ્રશસ્ત ગણાય, તેમ એ ગોત્રકર્મ કુલાલ સમાન છે.એ ગોત્રકર્મની વીશ કોટી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. આઠમું અંતરાયકર્મ. તે દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય એમ પાંચ પ્રકારે છે જેમ રાજા દાન આપવા જતાં ભંડારી અટકાવે તેમ એ કર્મ જીવને દાનાદિકમાં અંતરાય કરે છે તેથી તે ભંડારી સમાન છે. એ અંતરાયકર્મની સ્થિતિ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે (ચાલુ.)

અથવા તેવો સુયોગ ન હોય તો આત્મહિતકર સત્શાસ્ત્રનું સ્વયં વાંચન-મનન કરવું.

" આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર;
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુ યોગ નહિં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર.
અથવા સદ્‌ગુરુએ કહ્યા, જે અવગાહન કાજ;
તે તે નિત્ય વિચારવા, કરી મતાંતર ત્યાજ."

—શ્રીમદ્‌ રાજચંદ્ર

શ્રીમાન્ હરિભદ્રાચાર્યજી શાસ્ત્રની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરે છેઃ—

" पापामयौषधं शास्त्रं शास्त्रं पुण्यनिबंधनम् ।
चक्षुः सर्वत्रगं शास्त्रं, शास्त्रं सर्वार्थसाधनम् ॥ "
न यस्य भक्तिरेतस्मिन्तस्य धर्मक्रियापि हि।
अन्धप्रेक्षाक्रिया तुल्या कर्मदोषादसत्फला ॥ "

—શ્રી યોગબિંદુ

અર્થાત્—શાસ્ત્ર પાપ-રોગનું ઔષધ છે, શાસ્ત્ર પુણ્યનું કારણ છે, શાસ્ત્ર સર્વત્ર ગમન કરનારું નેત્ર છે, શાસ્ત્ર સર્વ અર્થનું સાધન કરનાર છે.

એવા શાસ્ત્રમાં જેની ભક્તિ નથી તેની ધર્મક્રિયા પણ અંધની પ્રેક્ષણક ક્રિયા જેવી હોઇ, કર્મદોષે કરી અસત્ ફલવાળી હોય છે.

શ્રીમાન્ યશોવિજયજીએ 'શાસ્ત્ર' શબ્દની નિરુક્તિ આ પ્રકારે બતાવી છેઃ—

"शासनात्त्राणशक्तेश्च बुद्धैः शास्त्रं निरुच्यते।
वचनं वीतरागस्य तच्च नान्यस्य कस्यचित् ॥"

—શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ્

અર્થાત્—શાસન કરવાને લઇ અને પ્રાણ-રક્ષણના સામર્થ્યથી 'શાસ્ત્ર' નિરુક્તિથી કહેવાય છે અને એવું વચન તો વીતરાગ દેવનું જ હોય છે; બીજા કોઇનું હોતું નથી.

એવા સત્શાસ્ત્રની યથાશક્તિ-યથાક્ષયોપશમ આરાધના કરવાથી આત્મનિર્મલતા વધતી જાય છે, અને અંતરંગ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. अलं प्रसंगेन ।

આમ પર્યુષણ જેવા પર્વદિનોમાં કરવામાં આવતી કેટલીક પ્રચલિત સામાન્ય ધર્મક્રિયાઓનું યથામતિ આપેક્ષિક ઊડતું વિહંગાવલોકન કર્યું. આવી શાંતિપ્રદ કલ્યાણકારી સત્ક્રિયાઓ આત્માર્થના લક્ષપૂર્વક-આત્માભિમુખ દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે તો અત્યંત સફળ થાય છે, પરંતુ ક્રિયા જડપણે, સમજ્યા વિના યાંત્રિકપણે (mechanically) તત્ત્વલક્ષ વિના કરવામાં આવે તો તથારૂપ-જોઇએ તેવું સાર્થકપણું થતું નથી, તેમજ કોલાહલથી, ઝઘડાથી, નાની નાની વાતોના મોટા મોટા મતભેદરૂપ વિખવાદોથી કે અન્ય અસમંજતાઓથી આવા પર્વદિનોના પવિત્ર વાતાવરણને પણ જો કવચિત્ કલુષિત કરવામાં આવે તો તે તેમ કરનારની સમજણનો દોષ છે, અતત્ત્વાભિનિવેશ માત્ર છે, કર્મબહુલતાનું લક્ષણ છે.

તાત્પર્ય કે આત્મસિદ્ધિના ઉદ્દિષ્ટ લક્ષ્યને ભૂલ્યા વિના, તેના સતત સ્મરણપૂર્વક જેમ જેમ આપણે તે ક્રિયાઓનું ઊંડું અવગાહન કરીએ તેમ તેમ ઓર આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને ઉત્તરોત્તર આત્મશુદ્ધિ થતાં પરમ આત્મસિદ્ધિ સાંપડે છે અને એ જ આ પર્વદિનોની પરમ સાર્થકતા છે, એમ નમ્ર મંતવ્ય છે.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગ-ધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

લેખક–મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

(ગતવર્ષના પૃષ્ઠ ૩૧૨ થી ચાલુ)

સોમચંદ શેઠ પણ સર્વ વિચારોને મુખમુદ્રા પરથી સત્વર સંકેલી લઇને તેઓના વ્યવહારુ સ્વાગતાદિમાં મોકળે જ મને તેઓ સાથે જોડાયા. પણ ક્ષણ અગાઉની શેઠશ્રીની વ્યગ્રતાને સફાઇથી કળી જનાર મગનલાલ આદિએ સીધુ જ સૂચન કર્યું કે સોમચંદ શેઠ ! આપ આપના પુત્ર મનસુખ અને પુત્રી વાસંતીની ચિંતામા છો ને ? જોયા ધર્મગુરુ ? આપને પણ છોડ્યા ? હવે આપને અમારી એક અરજ છે, સાંભળો ! યદ્યપિ અમો તો આપને હિતસ્વી નથી લાગતા પણ અમોએ તો અમારાથી બનતું આપનું સઘળું હિત કરી છૂટવાનો પ્રયાસ કર્યો જ છે અને તેમા અમો મનસુખનો પત્તો મેળવવા પૂરતા તો સફળ થયા છીએ, માટે મનસુખને મેળવી જ લેવો હોય તો ગાડી તૈયાર કરાવો. એ વાત સાંભળીને આનંદિત થએલા સોમચંદ શેઠે પણ તુર્ત જ ગાડી તૈયાર કરાવી. ગાડીમાં સહુ બેઠા કે તુર્ત જ સૂચના મુજબ ગાડીવાને એ આમ્રવન ભણી દોડાવી. મારતે ઘોડે દોડતી એ ગાડી અલ્પ વારમાં તો મૃતપ્રાયઃ કુસુમના દેહ પાસે ખડી થઇ હતી. તેમાંથી ઉતરીને કુસુમની અવસ્થા જાણ્યા બાદ તો જેઓનો સદંતર હૃદયપલટો થઇ ગયો છે તે જ આ સોમચંદ શેઠ છે !

સ્વપર પરમ અહિતેચ્છુ આત્માઓની ઢબછબ પૂર્વકની જાળમા એ રીતિએ ફસી પડવાને યોગે તે અધર્માત્માઓને પણ શ્રી સોમચંદ શેઠે સર્વસ્વ પ્રકારે આપેલા મદદનીશ વચનોથી સુધારકોને મન આજે ચઢતી કળાના અપૂર્વ પગરણ હતાં. અનેક વર્ષો બાદ એમના કૂડા પ્રયાસોની આંશિક છતાં ય તાત્વિકસિદ્ધિ એમને આજે જ પ્રાપ્ત થઇ હતી. આજે એમનો ભાગ્યભાણ (!) એમને પશ્ચિમે ઊગ્યો ભાસ્યો હતો ! અને એથી જ એ રીતિએ સોમચંદ શ્રેષ્ઠી જેવા જગપ્રસિદ્ધ ધર્માત્માને પોતાની જાળમા ઝકડ્યા પછી તો અન્યોઅન્ય એ સહુ સુધારકો સિંહાવલોકનન્યાયે એક બીજાની સામે જોઇને મૂછમા મરકવા લાગ્યા

એક વખતનો પરમમિત્ર કુસુમ ગમે તે કારણે પણ આ દુનિયામાંથી તો ગુમ જ થવાની તૈયારીમાં હતો, એ નુકશાન આ સુધારકોને સામાન્ય નહોતુ; પણ અતિ કષ્ટસાધ્ય સોમચંદ શેઠ આજે સુસાધ્ય બનીને પોતાના પક્ષમા જોડાયા હોવાથી તેઓને નુકશાની કરતાં નફો જબ્બર મનાયો હતો ! અને એથી જ નીરાધાર સ્થિતિમાં મુકાયેલા મૂર્છિત કુસુમની તો સાર લેવાનું પણ એ સુધારકોએ મનથી જ માંડી વાળ્યુ !

હવે તો એ સહુએ શ્રી સોમચંદ શ્રેષ્ઠીને પોતાના મતમા વધુ ઝકડવા, એમના ઉપાસક પણ બની જઇને અતિ હાવભાવસ્વરૂપ વશીકરણ રીતિની વિદ્યા જ પ્રયુંજવામાં મસ્ત બન્યા [illegible] તેઓએ પોતાની જાળમા વધુ દઢીભૂત થતા દેખીને પણ સાધર્મી શ્રેષ્ઠીના કોમળ દિલમાંથી દયાધર્મને [illegible] નાબૂદ કરી નાખવા દયાના મૂળીયાં જ [illegible] નાખીને એ હૃદયને પાપવાસનારૂપ [illegible] પૂરી દઇને કઠોર કરી નાખવા, [illegible] પવિત્ર મુનિવરો તેમજ ધર્માત્માઓના [illegible] ૧૮ પાપસ્થાનોની [illegible] [illegible] પોતાની [illegible] [illegible] થી થતી [illegible] [illegible] [illegible] શેઠજીને [illegible] ધર્માત્માઓ [illegible]

એના દિલમાં હરેક ધર્મીઓ પ્રતિ ઘૃણા ઉત્પન્ન થઈ; એટલું જ નહિં પણ બનતા પ્રયત્ને એ માની લીધેલા દંભી ધર્મીઓને ખૂબ ઉઘાડા પાડવાનો પણ એકરાર થયો. ખરેખર આત્મા માર્ગચ્યૂત બન્યા પછી તો કહ્યું છે કે-**अतथ्यं मन्यते तथ्यं विपरीतरुचिर्जनः ॥ दोषातुरमनास्तिक्तं ज्वरीव मधुरं रसं ॥५०॥**

અર્થ:–"દોષથી પીડાતો, તાવના વ્યાધિવાળો મનુષ્ય જેમ કટુ રસને મધુર માને છે, તેમ વિપરીત રુચિ આત્મા ખોટી વસ્તુને સાચી માને છે." અને તેથી જ તેમની માન્યતા એવી ઘડાય એમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે કુસંગીના સંગથી રંગાયલા એ શ્રેષ્ઠી હવે પ્રથમના સોમચંદ શેઠ રહ્યા નથી.

આત્મહિતેચ્છુ બન્ધુઓ ! મારા જ ધર્મી ગણાતા પ્રત્યક્ષ ઘાતકી દૃષ્ટાંતથી હવે તો મને સચોટ સમજાયું છે કે આ કહેવાતો ધર્મીવર્ગ પરમ પાખંડી છે. તેઓની વધુ ઓળખ આપવાની કાળજીથી હવે તો આપ ખચિત જ વિરમશો એવી આશા રાખું છું.

અત્યારે તો આપણી એ પ્રથમ ફરજ છે કે, છેલ્લા શ્વાસ લઇને આયુષ્યના અંતને સૂચવતા આ ભાઇ કુસુમની સારવારમાં ગુંથાઇ જવું તેમજ થોડા જણે આપણા સહુના દેખતાં આ ભયંકર નદીમાં ઝંપાપાત કરેલ મનસુખની શોધમાં નીકળી પડવું. એમ કરતાં કુસુમને આરામ થાય અને મનસુખ જીવંત પ્રાપ્ત થાય તો બંનેને આપણી સાથે જ નગરમાં લઇ જઇએ. ધર્મહીણ આત્માઓના અતિ સંસર્ગના પરિણામે વિપરીત મતિ બનેલા શ્રી સોમચંદ શેઠ બોલ્યા.

સોમચંદ શેઠ! માફ કરજો. મારે કહેવું પડે છે કે આપશ્રીનું અંતઃકરણ તો કહેવાતા ધર્મગુરુઓએ કૃત્રિમ દયાના દંભી ઉપદેશ તળે પ્રથમથી જ અંધશ્રદ્ધાથી પૂરી દીધું છે, રુંધી નાખ્યું છે અને એથી જ એ હૃદય હજુ પણ હિતાહિતના વિચારવિહીનપણે અકર્ત્તવ્ય દિશા તરફ પણ ઢળી જાય છે. આપશ્રીએ તો અત્યારે એ જ વિચારવું ઘટે કે અહિં વધુ વાર થોભવામાં પણ ભયંકર હાનિ છે, કારણ કે કુસુમને જો આરામ ન જ થયો અને મનસુખ પણ જીવંત ન જ મળ્યો તો એ બન્નેનાં ખૂનનો પણ આરોપ આપણા ઉપર જ આવી પડવાનો પૂર્ણ ભય છે. અને જો એમ જ બને તો પછી આપણી સ્થિતિ શું ? મનસુખ પ્રતિ પુત્રમોહવાળા અને કુસુમ પ્રતિ દયાના ઝરાવાળા શ્રી સોમચંદ શેઠના અંતઃકરણને બીજી જ દિશામાં સત્વર પલટીને નિર્દય બનાવવા માટે, 'મનસુખના તો નિષ્કારણ જ વૈરી છતાં' કુસુમ જેવા પરમ મિત્રને પણ પ્રાણાન્ત કષ્ટમાં ય નિરાધાર મૂકીને ભાગી છૂટવાની કઠોર મનોવૃત્તિવાળા સહુ સ્વાર્થસાધુઓની મલિન મનોવૃત્તિને અનુસરીને હિંમતચંદ્રે કહ્યું.

અરે ભાઇઓ ! જો એ વિચારને જ આપણે અનુસરીએ તો તો એ બંને બચવાના હોય તોયે નહિં બચે, અને આ ભયંકર જંગલમાં એ બન્ને નીરાધાર જ મરણ પામશે; એટલુંજ નહિ પણ એમના મૃત કલેવરોને પણ ક્રૂર શ્વાપદો ચૂંથી નાખશે–ફાડી ખાશે ! એમના અંગત સંબંધી કહેવાતા આપણે આ વસ્તુ પણ ધ્યાનમાં લેવી જ ઘટે ને ? સંબંધની વાત બાજુએ રાખો તો પણ નીતિ શું સૂચવે છે ? દુનિયાનો વહેવાર પણ શું સૂચવે છે ? એજ ને ! આમ છતાં પણ એ માર્ગનું આપણે ઉલ્લંઘન કરીશું તો આપણને જગત–દુનિયાદારીના મનુષ્યો શું કહેશે ? તેવાં જ સંયોગવશાત્ પુત્રમોહાદિની વાત મનમાં જ શમાવીને નીતિ અને વ્યવહારનાં નિદર્શનદ્વારા પણ શ્રી મનસુખને મેળવવાની અને કુસુમને સંભાળવાની જ હૃદયગત તમન્નાવાળા સોમચંદ શ્રેષ્ઠી બોલ્યા–

નીતિ અને વ્યવહાર વિગેરે તો લોકવર્ત્તન છે. ગાડરીયા પ્રવાહની માફક જીવન વહનારા આત્માઓએ જ એને હરપળે આગળ કરવાં રહે છે. તત્ત્વદૃષ્ટિ આત્માઓ વસ્તુસ્વરૂપના જ્ઞાતા હોય છે, અને તેવા આત્માઓ અવસરોચિત કરવા ચૂકતા જ નથી. તેમાં

ગાડરીયા પ્રવાહને પણ આડે લાવતા નથી. તેઓ તો નિર્મોહી પ્રાય હોઇને આવા કટોકટીના સમયે એ જ વિચારે છે કે-દેહ, સડનપડન સ્વભાવી હોઇને નશ્વર છે. જન્મ્યો તેનું મૃત્યુ નિશ્ચય હોવાથી વહાલો સબંધી પણ મૃત્યુના મુખમા આવી જ પડવાનો હતો તેથી જ મૃત્યુને ભેટવા તૈયાર રહેવાની એ ફરજમા મૂકાયો છે. એની સાથે મારે સબંધ શું ? તેમ કરતા ક્રમે એ પ્રાણવિમુક્ત થયા બાદ તો એના જડદેહની જગતને પણ કિંમત નથી, તો હું તેને કિંમતી શી રીતે ગણું ? એમ સમજવા છતાં જગતમા કામ આપતા બંધ થએલા પ્રાણીની યોજનામા પડીને માનવજીવનના અણમૂલા વખતને નિરર્થક વેડફી નાખવામાં લાભ શો ? સોમચંદ શેઠની મનોભાવનાનો અમલ નહિ જ કરવા દેવાની ઇચ્છાને લીધે વચ્ચે જ બોલી ઉઠેલા પરમાણંદે એકીને એ મુર્જબ કહેવા સાથે એ પણ ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે-ભાઇ હિંમતચંદની ઉપરોકત ભયનિદર્શક વાત પણ એટલી જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે.

ભાઇ પરમાણંદ ! તે કહ્યુ તે તો યુક્તિયુક્ત જણાય છે, પણ એક બાજુ આ ભયંકર જંગલ છે અને બીજી બાજુ ઘોર અંધકારને ચોતરફ ફેલાવતી રાત્રિ એ ભયંકરતામાં વધારો કરી રહી છે. સંજોગમાં આ કુસુમને કવચિત્ આરામ થયો તો પણ હિંસક જાનવરો એમને હણી નાખશે માટે મને તો થોડીવાર અહિં થોભવુ જ ઉચિત લાગે છે. વ્હાલા પુત્ર મનસુખને ગંભીર નદીમા ઝંપાપાત કરીને પ્રાણવિમુક્ત થવાની સ્થિતિમા નજરોનજર જોવાથી હૃદયમા તીવ્ર વેદનાગ્નિ ભભૂકી રહ્યો હોવા છતા અત્યારે તો પોતાના હૃદય ઉપર પણ સામ્રાજ્ય ધરાવતા એ સુધારકોની સન્મુખ તો મનસુખની ચિંતા વ્યકત કરવા અશકત જ બનેલા સોમચંદ શેઠને કહ્યુ

સોમચંદ શેઠ ! આપને થોડો વખત પણ અહિં થોભવુ જ ઉચિત લાગે છે એ તો ઠીક પણ ભાગ્યને માનનારા આપણે છીએ તેથી મન તો તેમ કરવુ એ આપને માટે અત્યારે યોગ્ય જણાતુ નથી. કુસુમના પ્રારબ્ધમા જો મનુષ્યપણે વધુ જીવવું નક્કી હશે તો આ ઘોર જંગલમા અને સાથે પ્રાપ્ત થએલી ભયંકર રાત્રિમા પણ એને ઉની આંચ આવવાની નથી. એ તો ખરૂં જ છે ને ? પણ આપણે અહિ રહેના જો કુસુમ યમસદન જ પહોચ્યો તો આપણા તો ભૂરા જ હાલ છે માટે હિંમતચંદની સલાહ અનુસાર આપણે તો કુસુમને અહિં ભાગ્ય ઉપર જ છોડીને ચાલ્યા જવુ એ જ હિતાવહ છે. હિંમતચંદની વાતમા વચ્ચે તાપસી પૂરતા મણિચંદ્રે કહ્યુ.

પરિણામ એ આવ્યુ કે-કુસુમ અને તેનાથી ય વ્હાલા પુત્ર મનસુખ પ્રતિ દયા અને સ્નેહપૂર્ણ લાગણીના સોમચંદ શેઠને અનિચ્છાએ પણ અન્તે એ નિર્વિવેકીઓના વિચારને આધીન થવુ જ પડ્યુ ! અને એથી જ એ બંને ય દુઃખદ અવસ્થાવાનોની સંભાળ કરવાની ભારી ઇતેજારીને મનમા જ શમાવી દઇને એ સર્વની સાથે શેઠીએ પણ ગાડીમા બેસી નગર ભણી પ્રયાણ કર્યું.

મૂર્છિતાવસ્થામાથી ક્રમે સુચેતન બનેલા કુસુમે, એક વખતના એ દિલોજાન મિત્ર મનાતા છૂપા સ્વપરવૈરીઓની એ રીતિની નિર્ઘૃણ મનોદશાને આજે જ સાક્ષાત્ અનુભવી-કાનોકાન સાભળી ! પરને યેનકેનાપિ પાડીને પણ પરમકલ્યાણકર ધર્મનો ધ્વંસ કરી નાખનારા એ વર્ગની સમસ્ત કારવાઇ આજે જ એને ભયંકર રૂપે ભાસી ! એ સહુ પ્રતિનો રાગ એના હૃદયાવાસમાંથી એકાએક નષ્ટ થયો અને એ પછી તો એ કામગીરીના જ પરમ હાથારૂપ આજસુધીનુ પોતાનુ જીવન પણ કુસુમને વધુ કારમુ લાગ્યુ ! અને તેથી જ તેઓની વાતનો વિચાર જ તજી દઇને એ વર્ગની દુષ્પ્રવૃત્તિના આગેવાન બનીને આજ સુધી પોતે જ ઉપાર્જન કરેલ ઘોર પાપોના પશ્ચાત્તાપે ચક્ષુ- દષ્ટિ સન્મુખ તરતા એ અધર્મે એના સમસ્ત દેહને કંપાવી મૂકયો ! ભયંકર પાપાગ્નિના એ ભડકાએ એ કોમળ દિલના બનેલ કુસુમને હૃદયદાહ આપીને ખૂબ જ કદર્થવા માંડયો. પરિણામે

"હા ! મારું શું થશે ?" એવા નિરાશાજનક નિશ્વાસોની પરંપરારૂપી દાવાનળથી સળગતા ઉદ્ગારો એના મૌન રહેવાને યોગ્ય એ ઘોર જંગલમાં પણ હૃદયમાંથી પૂરબહાર ઉછળવા લાગ્યાં ! એ કુસુમને અત્યારે એ જંગલના હિંસક પશુઓના ભય કરતાં પણ પાપનો ભય ભયંકર ભાસ્યો હતો એ એનું પ્રતીક હતું.

એ સાથે બળતામાં ઘીની જેમ પરમોપકારી ધર્મમિત્ર મનસુખનો ત્રિવેણી ઝંપાપાત પણ એને ત્રિવિધ પીડવા લાગ્યો. એ પીડારૂપ ક્ષત ઉપર ધર્મવીર ધર્માત્મા સોમચંદ શેઠને પણ પોતાનું ખોટું જ નિમિત્ત આગળ ધરીને એ ભવાભિનંદીઓએ ધર્મભ્રષ્ટ કર્યો. અરે ! ધર્મ અને ધર્મીજનોનો જ પરમદ્વેષી કર્યો એ બનાવે ખાર નાખ્યો. આથી તો કુસુમના દુઃખે વિકરાળરૂપ ધારણ કર્યું હોવાને લીધે એ આખા ય દિવસના ભૂખ્યા કુસુમની નિદ્રાનું રાત્રિભર અપહરણ કર્યું. અર્થાત્ સમસ્ત રજની પણ એના અનેક અમર્યાદ દુઃખોને વધુ બ્હેકાવવા એ દુઃખી કુસુમથી દૂર જ નાસી ગઈ !

તે તે કષ્ટોનાં સહચર ભૂખ અને શ્રમાદિ કષ્ટોને તો ભૂલી જ જઇને એ ભારી દુઃખના દરિયામાં ડોવાતાં છતાં કુસુમને વહાલા ધર્મમિત્ર મનસુખ તથા બેન વાસંતીની ચિંતા, એ વિકરાળ રાત્રિને વ્યતીત કરવાનું પરમ આલંબન હતું એ સાચું છે પણ એ આલંબને તો દુઃખદ રાત્રિને સેંકડોગણી વધારી મૂકી હતી; અર્થાત્ એ ચિંતાથી તો એ રાત્રિ કેમે ય ખૂટતી નહોતી. એવી ભયંકર કપરી રાત્રિ એ ભયંકર જંગલમાં વહી રહેલી ગંભીર ત્રિવેણુના કિનારે પણ એકાકીપણે જ વ્યતીત કરવાની સ્થિતિમાં મૂકાયલા કુસુમે સવાર થયે પ્રથમ તો મનસુખની જ શોધમાં નીકળી પડવાના નિરધાર ઉપર આવીને તે જંગલમાંના એક અતિ ઊંચા અને ઘટાટોપ વૃક્ષ ઉપર આરોહણ કરીને એ કાલરાત્રિ સમી રાત્રિને કેમે કરીને કષ્ટે વ્યતીત કરી.

જંગલના સમસ્ત હિંસક પશુઓએ ગિરિ ગહ્વરાદિનું શરણું લીધા બાદ, નિર્મળ પ્રભાતે એ આશ્રવનને ભયવિમુક્ત જાણીને મનસુખને મેળવવા અધીરા અને આકળા બનેલા કુસુમે પ્રથમ તો એ વૃક્ષની જ ટોચેથી ત્રિવેણીના કિનારે પોતાની ચપળ દૃષ્ટિને ચોતરફ દૂર દૂર ફેંકી પરિણામે એ નદીને સામે તીરે અતિ દૂર ભૂભાગ ઉપર એક કપડું પડયું હોવા જેવો એમને ભાસ થયો ! અને એથી તો મનસુખના જીવન પ્રતિ જ શંકાશીલ બનીને હાંફળાફાંફળા હૃદયે એ ઝપાટાબંધ વૃક્ષથી નીચે સરકી પડયો.

નીચે ઊતરતાંની સાથે એ નદી ભણી મુઠીઓ વાળીને એ નિષ્પાપ અને નિઃસ્પૃહવૃત્તિધર કુસુમે દોટ મૂકી, એટલું જ નહિં પણ ધર્મમિત્ર મનસુખને સત્વર મેળવવાની તથા બ્હેન વાસંતીને દુઃખમુક્ત કરવાની આતુરતાપૂર્વક ધબકાતા હૃદયે અને ઊંચા શ્વાસે પ્યારા મિત્ર મનસુખવત્ જીવનમરણનો કોયડો અણઉકેલ જ રાખીને એ ત્રિવેણીમાં ઝંપલાવ્યું.

—ચાલુ

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક : શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ.
B A LL. B Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૪૦થી શરૂ)

શિરોહીમાં સહસ્રમલ્લના સમયમાં તીડોનો ઉપદ્રવ આપણા ચરિત્રનાયકે ટાળ્યો, તેથી તે રાજાએ પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પ્રવર્તાવી (તે માટે હવે પછી જુઓ)

ઈડરના રણમલ્લના રાજ્યમાં ઓસવાલ વચ્છ નામે સંઘપતિ એક રાજા જેવો પ્રભાવશાળી અને કુબેર જેવો શ્રીમંત થયા સ્વદારસંતોષનું વ્રત રાખનાર ચારિત્રવાન અને અનેક સત્રાગાર-અન્નક્ષેત્ર કાઢી દુકાળને સુકાળ કરનાર થયો. તેના ચાર પુત્ર નામે ગોવિંદ, વીસલ (કે જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કર્યો છે), અકૂરસિંહ અને હીરો થયા. (ક્રિયારત્નસમુચ્ચયની પ્રશસ્તિ. પીટર્સન રિપોર્ટ ૬ પૃ. ૧૭). રણમલ્લ પછી થયેલા રાવ પૂંજાના બહુમાનપાત્ર ઉક્ત ગોવિંદે તારંગાગિરિ પર કુમારપાલ રાજાના બંધાવેલા અજિતનાથ જૈન મંદિરનો ઉદ્ધાર કરી તેમાંના બિંબનો મ્લેચ્છોએ ભંગ કરેલ હોવાથી તેને બદલે શ્રી અજિતનાથનું નવીન મોટું બિંબ કરાવી પધરાવ્યું ને તેમાં સોમસુંદરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી (સં. ૧૪૭૯) વિશેષમાં ગોવિંદે સંઘપતિ થઇ શત્રુંજય, ગિરિનાર અને સોપારકની યાત્રા કરી જયચંદ્ર વાચકને ઉક્ત સૂરિએ આપેલા સૂરિપદનો ઉત્સવ કર્યો (સો. સૌ. સર્ગ ૭)

ચાંપાનેરનો જયસિંહ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય સોમદેવસૂરિના વચનોથી મસ્તક નમાવતો હતો (સો. સૌ. ૧૦, શ્લો ૪૦-૪૧. ગુરુ. ર.૧,૧૦૮.)

જુનાગઢમાં લક્ષ્મીસાગરે નાની વય છતાં દુર્વાદીનો મદ ઉતારી મહિપાલ આદિ રાજાઓના ચિત્તને રંજિત કર્યું. (ગુ ર. ૧,૮૫) રા. મંડલીક (ત્રીજો) સં. ૧૫૦૭ માં ગાદીએ આવ્યો. તે જ વર્ષના માઘ (વદિ) સપ્તમી ગુરુવારે વૃદ્ધ તપાગચ્છના રત્નસિંહસૂરિના પટ્ટાભિષેકને અવસરે પંચમી, અષ્ટમી, ચતુર્દશી દિનોમાં સર્વ જીવની અમારિ પ્રવર્તાવી, જ્યારે એકાદશી અને અમાવાસ્યામાં તેનું પાલન પૂર્વે થતું જ હતું (ઉપરકોટમાંનો શિલાલેખ) તેના સમયમાં સં. ૧૫૦૯ માં માઘ શુદિ ૫ ને દિને ગિરનાર પર શ્રીવિમલનાથનો પ્રાસાદ ખંભાતના સંઘપતિ શાણુરાજે બંધાવ્યો ને તેમાં ઉક્ત રત્નસિંહસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. (કે જેનો શિલાલેખ ત્યાં મોજુદ છે.) આ રાજા સોમદેવસૂરિની પૂરેલી અને વિદ્વાનોએ વર્ણવેલી મહાઅર્થવાળી સમસ્યાને કર્ણથી સાંભળી ચમત્કૃત થયો હતો (સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય ૧૦, શ્લોક ૩૯. ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય ૧,૧૦૮).

દીક્ષાગુરુ દેવસુંદરસૂરિ—

ગ્રંથકારના દીક્ષાગુરુ દેવસુંદરસૂરિ હોય એમ જણાય છે, કારણ કે સં. ૧૪૫૫ માં રચેલ ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠી નામની પુસ્તિકામાં ગ્રંથકાર પોતાને તે સૂરિના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવી જ્ઞાનસાગરસૂરિ પાસેથી પોતે શીખેલ છે એમ જણાવે છે.[1] સં. ૧૪૬૬ માં રચેલી ગુર્વાવલી શ્લો. ૪૨૦ ને ૪૨૧ માં જણાવે છે કે—'તેમના શિષ્ય તરીકે વાચકોની વચ્ચે ગુણ રહિત હોવા છતાં મારા જેવાને

---

૧ श्रीमत्तपागणनभोगणभास्कराभ श्रीदेवसुन्दर-गणाधिपशिष्यकेण । श्री ज्ञानसागर गुरूत्तमपाठितेन बाल्येऽपि तर्कमुखकान्मुनिसुन्दरेण ॥१॥ ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠી અંતે

ગણવામાં આવે છે, જેમ ગ્રહસ્વામીના પુત્ર તરીકે શનિને તે પાંગળો હોવા છતાં પણ ગ્રહમંડળમાં પૂજવામાં નથી આવતો ?–આવે છે તેમ. તેમના હસ્તકમલના વાસક્ષેપનો પ્રભાવ એવો છે કે જે મુકુટધારી(ગચ્છની ગાદીનો મુકુટ ધરનાર)થી હું મુનિસુંદર યોગ્ય થયો.[1] આમાં દેવસુન્દરસૂરિનો (નહિ કે સોમસુન્દરસૂરિનો) સંબંધ છે એમ મને લાગે છે. તેમને જ પોતાના ગુરુ તરીકે જણાવે છે, કારણ કે ગુણરત્નસૂરિ, સોમસુન્દરસૂરિ અને કુલમંડનસૂરિનું વર્ણન કરીને તેના ૪૧૬ મા શ્લોકમાં કથેલ છે કે આ ત્રણે ગુરુ શ્રી દેવસુંદરનો આશ્રય લે છે; ૪૧૭ મો શ્લોક તે ગુરુનો પ્રશસ્તિ શ્લોક છે; ૪૧૮મા શ્લોકમાં 'તેમના (એટલે દેવસુંદરસૂરિના) ગણરત્નસિંધુમાં મુનીંદ્રરૂપી રત્નો છે એમ કહી ૪૧૯ મા શ્લોકમાં દેવશેખરગણિનું વર્ણન આપી શ્લોક ૪૨૦ ને ૪૨૧ માં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાનું નામ ગર્વરહિતપણે દીનતાથી આપે છે. વળી આ ૪૨૧ મા શ્લોક પરથી પોતાને વાચકપદ આપનાર પણ દેવસુંદરસૂરિ હોય તેમ જણાય છે. તે ગુર્વાવલીને અંતે પણ પોતે પોતાને તે સૂરિના વિનેય એટલે શિષ્ય જણાવે છે અને તે જે વર્ષમાં રચાયેલી તે જ વર્ષમાં–સં. ૧૪૬૬માં પોતાને ધર્મ૦ ૫. પ્રમાણે ઉપાધ્યાય–વાચકપદ મળેલું.

ગુર્વાવલીમાં સં. ૧૪૨૪માં સ્વર્ગસ્થ થયેલા સોમતિલકસૂરિના ત્રણ મુખ્ય શિષ્યો ગણાવ્યા– ચંદ્રશેખરસૂરિ, જયાનંદસૂરિ અને ઉક્ત દેવસુંદરસૂરિ. આ છેલ્લાનો ધ. ૫. પ્રમાણે જન્મ–સં. ૧૩૯૬ (સં. ૧૪૮૨ની જિનવર્દ્ધનકૃત તપોગચ્છ ગુર્વાવલી કે જે મેં 'ભારતીય વિદ્યા' પુ. ૨, અંક ૨ માં પ્રકટ કરાવી છે તેમાં સં. ૧૩૯૭), દીક્ષા સં. ૧૪૦૪ મહેશ્વરગ્રામે, સૂરિપદ પાટણમાં સં. ૧૪૨૦માં (પલ્લીવાળ કુળના આભૂ શ્રેષ્ઠીના વંશજ સંઘપતિ સિંહે કરેલા પદોત્સવપૂર્વક જયાનંદસૂરિની સાથે) સં. ૧૪૨૦ માં પાટણમાં ગુંગડી સરોવરે જોગી ઉદાયી પાસે ઘણા લોક સમક્ષ તેમને પગે લાગી વંદન કર્યું ત્યારે તેમ કરવાનું શાકે કારણ પૂછતાં તે જોગીએ જણાવ્યું કે ગિરનાર પરના સુવર્ણ-સિદ્ધિ કરનારે 'એ પુરુષ યુગોત્તમ છે' એમ કહ્યું તેથી હું નમું છું. (જિનવર્દ્ધનની ગુ૦) ' ત્યારે આપણો ગ્રંથકાર ગુર્વાવલીમાં કહે છે કે 'પાટણના ગુંગડી તળાવમાં ત્રણસો જોગીના જૂથવાળો ઉદયીપ નામનો યોગી અનેક મંત્રાદિ સમૃદ્ધિવાળું મંદિર કરી ત્યાં સ્થિતિ કરી બેઠો હતો. રોગ કે સ્થાવર જંગમ આપત્તને દૂર કરતો. જલ, અગ્નિ, સર્પાદિનો ભય ટાળનાર, ભૂત, ભવિષ્ય જાણનારો તે અદ્ભુત પુરુષ નૃપ, વણિક, મંત્રી આદિ અખિલ પ્રજાથી પૂજાતો હતો. તેણે દેવસુંદરસૂરિને પોતાના સાથીઓ સહિત દંડવત્ પ્રણામ દૂર રહીને ભક્તિ-ભાવથી કર્યા ને લોકો સમક્ષ ગુરુની સ્તુતિ કરી. સંઘાધિપ નરિયા આદિએ આ નમનનું કારણ પૂછતાં તે જોગીએ કહ્યું કે સુવર્ણસિદ્ધિ કરનારાનાં દિવ્ય જ્ઞાની ગુરુએ એમ આદેશ કર્યો છે કે પદ્મ નામના દંડ પરિકર ચિહ્નવાળા આ સૂરિ વંદ્ય છે અને કલ્યાણદાતા યુગપ્રધાન આદિ છે તેથી હું નમ્યો. (ધ. ૫. કહે છે કે આ નમન સં. નરિ-યાને વૈરાગ્યનું કારણ થયું.) વટપદ્રવાસી સારંગ મંત્રી પૂર્વજોના ચાલ્યા આવતા ક્રમ પ્રમાણે જિન-ધર્મ પ્રત્યે દ્વેષી હતો તે દેવવાણીથી તેમને યુગોત્તમ જાણી સિદ્ધપુર જઈ વાંદવા આવ્યો ને ગુરુ પાસે જૈનધર્મ ગ્રહણ કર્યો.' પછીના ૩૨૭ થી ૪૫૦ શ્લોકમાં દેવસુન્દરસૂરિના મુખ્ય શિષ્યો–જ્ઞાન-સાગરસૂરિ, કુલમંડનસૂરિ અને સાધુરત્નસૂરિ તેમજ અન્ય શિષ્યશિષ્યાદિ પરિવારમાં સોમસુંદર

---

[1] शिष्यस्तदीयोऽयमपीति मन्यते श्रीवाचकेन्द्रेष्व गुणोऽपि मादृशः । ग्रहप्रभोः पुत्र इति ग्रहावलौ न पूज्यते पङ्गुरपीह किं शनिः ॥४२०॥
अहो तेषां कराम्भोजवासानां सुप्रभावता । जातो मौलियोग्योऽप्यहकं मुनिसुन्दरः ॥४२१॥

–ગુર્વાવલી

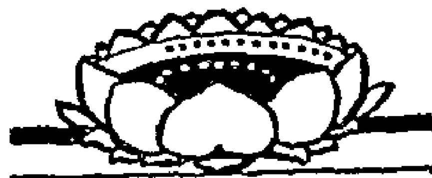
સૂરિ ને ગુણરત્નસૂરિ તથા દેવશેખરગણિ, મુનિસુંદરગણિ. ગ્રંથકાર પોતે, શ્રુતસુંદરગણિ આદિ ઉપાધ્યાયો, ચારિત્રચૂલા આદિ મહત્તરાઓ વગેરે અનેક ગણાવેલા છે.

તેમના સ્વર્ગવાસની વાત ગુર્વાવલીમાં જણાવી નથી તેથી તેની રચનાના વર્ષ સં. ૧૪૬૬ સુધી તેઓ વિદ્યમાન હોય એમ લાગે છે ને તે અનુમાન તે સૂરિના સં. ૧૪૬૬ ના મળતા લેખ (નં. ૭૬૧ બુ ૧) થી ખરું ઠરે છે. ધર્મસાગરજી પોતાની પટ્ટાવલી કે તેમણે મુખ્યત્વે ઉક્ત ગુર્વાવલી પરથી ઘડી છે તેમાં પણ સ્વર્ગવાસનુ વર્ષ જણાવેલુ નથી શ્રી મોતીચંદભાઈ પોતાના અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમના ગુજરાતી ભાષાતરની બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામા પણ (પૃ. ૬૦) દેવ-સુન્દરસૂરિ સં. ૧૪૫૭મા કાળધર્મ પામ્યા હતા એમ કોઇ આધાર આપ્યા વિના જણાવે છે. સોમસુંદર-સૂરિને સૂરિપદ સ. ૧૪૫૭માં મળ્યું તે પરથી તેમણે આચાર્ય મૃત્યુસમય આસપાસ કોઇ શિષ્યને સૂરિ કરી પટ્ટધર નીમી જાય છે એવું ઘણી વખત બને છે તો અત્ર પણ તેમ બન્યું હશે એમ ધારી ઉપ-રનું સ્વર્ગવાસ વર્ષ જણાવવા પ્રાયઃ દોરાયા હશે, પણ તે અનુમાન કે કલ્પના સત્ય નથી. સં. ૧૪૬૬ સુધી વિદ્યમાન હોવાનું ઉપર જણાવેલ કારણે બરા-બર જણાય છે તેમજ (હાલ સ્વ) શ્રી વિજયધર્મ-સૂરિ 'દેવકુલપાટક'મા પૃ. ૧૨ ની ટિપ્પણીમા તે સૂરિ સ. ૧૪૬૨મા સ્વર્ગે ગયા એમ જણાવે છે તે પણ ખરું નથી, કારણકે સં. ૧૪૬૨ મા લખાયેલી શ્રીમલયગિરિવિરચિત સપ્તતિકા ટીકાની તાડપત્રની પ્રતિને સં. ૧૪૬૫માં શ્રી દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી પત્તન(પાટણ)ના જ્ઞાનકોશમાં મૂકવામાં આવી (પત્તનસ્થ પ્રાચ્ય જૈન ભાંડાગારીય ગ્રંથસૂચી નં. ૩૩૨ પૃ. ૨૦૨; તેમજ થોડા વખતમાં પ્રસિદ્ધ થનાર શ્રી જિનવિજય સંપાદિત જૈન પુસ્તક પ્રશ-સ્તિસંગ્રહ નં. ૬૮, પૃ. ૬૭) એટલે સં. ૧૪૬૫ સુધી તો તેઓ અવસ્ય જીવંત હતા.

આ લખાયા પછી મેં સં. ૧૪૮૨ની પં. જિ-નવર્દ્ધન ગણિની તપોગચ્છ ગુર્વાવલી ભારતીય વિદ્યાના બીજા અંકમાં છપાવી છે તે જોવા લેતાં મને માલૂમ પડ્યું કે તેમાં દેવસુંદરસૂરિના સ્વર્ગ-વાસનું વર્ષ સં. ૧૪૬૮ આપેલું છે અને તે યથા-સ્થિત હોવામાં હવે શંકાને સ્થાન નથી.

વિશેષ શોધમાં જણાય છે કે સોમતિલકસૂરિ 'સં. ૧૪૨૪માં સ્વર્ગસ્થ થયા ત્યારે તેને આગલે વર્ષે તેના મુખ્ય ત્રણ શિષ્ય પૈકી ચંદ્રશેખરસૂરિ સ્વર્ગ-સ્થ થયા હતા એટલે બીજા બે શિષ્યો નામે જયા-નંદસૂરિ અને દેવસુંદરસૂરિ બને પટ્ટધર પોતાને ગણા-વતા હતા જયાનદસૂરિ સં. ૧૪૪૧માં સ્વર્ગસ્થ થયા પછી દેવસુદરસૂરિ સોમતિલકસૂરિના અનન્ય પટ્ટધર જીવનપર્યંત રહ્યા (જુઓ પત્તનસ્થ ઉક્ત સૂચી ન. ૩૫૦, પૃ. ૨૧૫, ને ન ૩૮૧ પૃ ૨૩૨) તેમણે પાચને સૂરિપદવી આપી હતી – ૧ જ્ઞાન-સાગરસૂરિ સં. ૧૪૪૧ ખભાતમા, કુલમંડનસૂરિ સં. ૧૪૪૨, તેની સાથે ગુણરત્નસૂરિ સં. ૧૪૪૨ ખંભાત, સોમસુદરસૂરિ સં. ૧૪૫૭ પાટણ અને સાધુરત્નસૂરિ સં. ૧૪૫૮ માં પાટણમા.

અપૂર્ણ—

લેખક : મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી.

પ્રેમથી મુક્તિ.

(૨)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૬ થી શરૂ)

લગ્ન કરવા ગયેલા બાવીશમા જિનેશ્વર શ્રી અરિષ્ટનેમી પશુઓનો આર્ત્તનાદ સાંભળી રથને પાછો વાળે છે. એ પ્રસંગ આલેખતાં શ્રી કલ્પસૂત્ર પરની સુખબોધિકા ટીકા રચનાર ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી વિનયવિજયજી જે જે વાતો–સખીઓના સંવાદરૂપે–હરણ–હરણીના સંવાદરૂપે અને તીર્થપતિ સહ માતાપિતાના સંવાદરૂપે–રજૂ કરે છે એ સર્વનો ભાવ ચોવીશીકાર મહાત્મા આનંદઘનજી, શ્રી દેવચંદ્રજી અને ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી બાવીશમા પ્રભુના સ્તવનોમાં આણે છે.

'નેમિ જિણેસર નિજ કારજ કર્યું'

એ લીટીથી આરંભ કરતાં શ્રી દેવચંદ્રજી આખાયે બનાવને તાત્ત્વિકતાનો સ્વાંગ સજાવી પુદ્‌ગલનું વિજાતિપણું, રાગદશાથી સંસારભ્રમણ અને પ્રશસ્તાથી આશ્રવનો નાશ અને ક્રમે એ દ્વારા મુક્તદશાનો ચિતાર ખડો કરે છે.

'તોરણ આવી રથ ફેરી ગયા રે હાં.
પશુઆં દેઇ દોષ; મેરે વાલમા.'

વાળા સ્તવનમાં 'કુરંગ'ની રંગભંગતા, મુક્તિસુંદરીની ધૂર્તતા અને પ્રીતનિર્વહન કરવામાં કઠીણતા દર્શાવી દીક્ષા અવસર પર શિર ઉપર હાથ રાખવાની વાતની યાદ આપે છે.

એ બે કરતાં શ્રીમદ્ આનંદઘનજી આખાયે પ્રસંગને વધુ લંબાવે છે અને એમાં પત્ની પોતાને કરવામાં આવેલા અન્યાયને આગળ ધરી પતિને ઉપાલંભ દેતી. યુક્તિઓ દ્વારા તેના કાર્યમાં રહેલી વિચિત્રતાનો ખ્યાલ આપતી અને પ્રાંતે એક કુલીન કાન્તાને અનુરૂપ વર્તન દાખવતી ચિતરે છે. એમાં રસની જમાવટ સાથે તત્ત્વના રહસ્યની ગુંથણી સારા પ્રમાણમાં કરાયેલી છે. એનો પ્રારંભ પ્રેમાળ પત્ની કરુણ સ્વરમાં, છતાં મિષ્ટ ઠપકાયુક્ત નિમ્ન રીતે આરંભે છે. જાણે તીર્થપતિ નેમીશ્વર પાછા વળવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરી સામે ઊભા છે, અને વિનમ્ર ભાવે સતી રાજેમતી દલીલદ્વારા એ સર્વ કહી રહી છે–

અષ્ટ ભવંતર વાલહી રે,
તું મુઝ આતમરામ, મનરા વાલા.
મુગતિ સ્ત્રી શું આપણે રે?
સગપણ કોઇ ન કામ, મનરા વાલા.
ઘર આવો હો વાલમ ઘર આવો.
મ્હારી આશાના વિશરામ;
રથ ફેરો હો સાજન રથ ફેરો.
સાજન મ્હારા મનોરથ સાથ.

નારી વિના સ્નેહ નથી બાંધી શકાતો અને તેથી તો જગતમાં જેમની છાપ ઇશ્વરની છે એવા મહાદેવપાર્વતીને અર્ધાંગમાં ધારણ કરે છે ત્યારે તમો શા કારણે હાથ પકડવામાં પીછેહઠ કરો છો?

પશુ અને પ્રાણીવર્ગની દયા ચિંતવનાર ઓ મહાશય! મારા સરખી એક અબળાની પ્રાર્થના પ્રત્યે કેમ બહેરા કાન દાખવો છો? શું તિર્યંચ કરતાં મનુષ્ય ઓછો કરુણાપાત્ર છે!

એક તરફ કલ્પવૃક્ષ સદૃશ ફળને દેવાવાળા પ્રેમતરુને મૂળમાંથી છેદી નાંખ્યો અર્થાત એ

મિષ્ટ સુખોના ભોગ પર પીંછું ફેરવી વાળ્યું અને ત્યાગીજીવન ધારણ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી પ્રાપ્ત થયેલ વૈભવને લાત મારી, પણ ધતુરાના જેવા એ યોગમાં તે શું બન્યું છે? જે જીવનમાં કેવલ ક્ષુધા, પિપાસા, શીત, ઉષ્ણ આદિ પરિષહોની હારમાળા નિત્ય પ્રતિ સહન કરવાની એમાં તે કયું સુખ જોયું? કદાચ તમો મને વળવળતી મૂકી ચાલી નિકળ્યા તેથી હું તો શમશમી બેસી રહીશ, પુરુષ માટે એવા આચરણની નવાઇ પણ નથી! કયા રાજવી નળ પ્રેમી વૈદર્ભીને છોડી ચાલી નહોતો ગયો? પણ મહાનુભાવ! આવા કાર્યથી સજ્જન મંડળીમાં કિંવા રાજસભામાં બેસતાં આપની કેટલી આબરુ વધશે એનો કંઇ વિચાર કર્યો ખરો? કયાં તો પ્રીત કરવી નહીં અને કરવી તો એને સાચવી જાણવી. સાચા પ્રેમીનું તો એ જ લક્ષણ છે. પ્રથમથી મને આવી ખબર મળી હોત તો લગ્ન માણવાનો મનસૂબો કરતે જ નહિં, પણ આપે જે પગલું ભર્યું એ એટલું તો ભયકર છે કે એનાથી આપને તો કંઇ જ ગુમાવવાનુ નથી પણ મારી તો જિંદગી ખલાસ થઈ!

આપ મોટા સમારંભથી ખોબા ભરી ભરી દાન આપો છો અને માંગનારની અભિલાષા પૂરો છો, પણ મેં–આપની દાસીએ એવી તે કઇ ચોરી કરી કે એની માગણી અધૂરી રાખો છો? આપને નિરખી મારી સખીઓ ચંદ્રાનના અને પ્રિયંવદા–વરમા શ્યામતાને દૂષણરૂપ લેખતી હતી એ સામે મેં વિરોધ નોંધાવ્યો હતો પણ આપના આ કાર્યથી મને તેમનું મંતવ્ય સાચુ જણાય છે. આપ પોતે પણ વિચારશો તો એમાં તથ્ય જણાશે. શ્યામળતા સરળતાસૂચક નથી જ.

ઓ સ્વામીનાથ! વધુ શુ કહું? એક તરફ તમો વીતરાગતાના ઢોલ પીટો છો, અરે નિરાગી છો એવો ગર્જારવ કરો છો, અને પવિત્ર પ્રેમદાસહ પ્રીત જોડવાની બાંગ પુકારો છો, તો પછી શા સારૂ શીવસુંદરીનો માર્ગ શોધો છો? અન્યને ઉપદેશો છો? શીવસુંદરીનો વર્તાવ પવિત્ર પ્રેમદા જેવો કયાં છે? એ તો વેશ્યા જેવી છે. તો શા માટે ગણિકા સાથે છેડા–ગાંઠ બાંધો છો? એ માટે યોગીરાજના નિમ્ન વાકયો આ રહ્યા.

રાગીસું રાગી સહુ રે. વૈરાગીસ્યો રાગ:
રાગ વિના કેમ દાખવો રે, મુગતિસુંદરી માગ. મન૦
એક ગુહ્ય ઘટતું નથી રે, સઘળો જાણે લોક;
અનેકાંતિક ભોગવો રે, બ્રહ્મચારી ગત રોગ મન૦

આપ મારા મુગટમણિ છો. કુલીન કાંતાનો ધર્મ એક જ છે કે જેની સાથે વાગ્દાન થયું તેની સાથે જ જીવન નિભાવે એટલે મારી આપ સાહેબને વિનંતી છે કે આપ મારા દૃષ્ટિબિંદુને વિચારો. એકવાર પાછા ફરી આ અંગનાને પોતાની સાથે લઈ જાવ.

'એકવાર મુજને જુઓ રે, તો સીઝે મુજ કાજ'

આમ સતી રાજુલ વિનવણીમાં ઉંડા ઉતરતાં–મોહદશામાં તણાતા ગયા ત્યા કર્ણપટ પર રવ અથડાયા કે વરરાજા તો પાછા સીધાવી ગયા. માતાપિતાને પણ પોતાના વિચારના બનાવી દીધા.

આ શ્રવણ કરતાં જ 'મુજને' યાદ આવ્યું. તરત જ અંતરમાથી અવાજ ઉઠયો કે 'હુ' તે કોણ? અને નેમીનાથ પ્રભુ સહ મારો કેવો સંબંધ? ઉભયમાં 'આત્મત્વ' સરખું જ. બાકી એ પુરૂષરૂપમાં અને હું સ્રીરૂપમાં દૃષ્ટિગોચર થઉં છું એ તો કર્મરાજે ઉભો કરેલ તમાસો જ! જ્યાં સાચી વીતરાગદશા પ્રાપ્ત થઇ કે તરત જ એ ભેદ

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

શીઆલકોટમાં શ્રી જગદ્‌ગુરુદેવની જયંતી

ભા. શુ. ૧૦ ની રાત્રિના આઠ વાગ્યે રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટના બંગલે પંડિત ૐકારનાથજી વકીલ (સભાપતિ સનાતન સભા)ની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા ભરવામાં આવી.

આવતીકાલે જેઓની જયંતી સમારોહથી ઉજવવાની છે તે અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક જગદ્‌ગુરુશ્રી **હીરવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજના જીવન વિષયમાં પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીએ મનોહર ભાષણ આપી સારો પ્રકાશ નાખ્યો હતો આજે સ્થાનકવાસી ભાઇઓના આગેવાન વિગેરેની હાજરી ખાસ તરી આવતી હતી.

ભા. શુ. ૧૧ તા. ૧-૯-૪૧ સોમવારે શ્રી આત્માનંદ ભુવનમાં આચાર્યશ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં શ્રી જગદ્‌ગુરુદેવની જયંતી સમારોહપૂર્વક ઉજવવામાં આવી. પ્રથમ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળની ભજન મંડળીના જગદ્‌ગુરુદેવના મનમોહિત ભજનો થયા.

શ્રી જગદ્‌ગુરુદેવના આદર્શજીવન ઉપર પંડિત સરસ્વતીનાથજી ગુજરાંવાલા, પંડિત પુરૂષોત્તમચંદ જૈન શાસ્ત્રી એમ. એ. લાહોર અને પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રી તથા પંડિત ભગવાનદાસજી આદિ વક્તાઓએ ભાષણ આપતાં એઓશ્રીના જીવનની મુખ્ય મુખ્ય ઘટનાઓ પર પ્રકાશ ફેંક્તા જણાવ્યું કે જગદ્‌ગુરુદેવ કેવલ જૈન સમાજના જ ઉપકારી નહોતા, પરંતુ અખિલ ભારતવર્ષના ઉપકારી હતા; બલ્કે વિશ્વભરના ઉપકારી કહેવામાં આવે તો પણ અતિશયોક્તિ ન કહેવાય. અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધી છ માસ તથા છ દિન જીવહિંસા બંધ કરાવવી, જીજિયાકર યાત્રિઓનો ટેક્સ વિગેરે બંધ કરાવવા એવા અનેક જ્વલંત ઉદાહરણ છે.

અધ્યક્ષસ્થાનેથી આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજે જગદ્‌ગુરુદેવના કાર્યો પર સુંદર પ્રકાશ નાંખી માંગલિક સંભળાવ્યું.

ભજન મંડલીના ભજનો પશ્ચાત્‌ પ્રભાવના લઇ સભા વિસર્જન થઇ.

ભૂસાઈ જાય! કર્મરાજનું ત્યાં કંઈ જ ચાલે નહીં. જો પતિ એવા નેમીનાથે ત્યાગનો રાહ સ્વીકાર્યો તો તેમની પત્ની તરિકે મારો ધર્મ પણ તેમના ચીલે ચાલવાનો જ ગણાય, તો જ આજ્ઞાધારિણી બિરુદ લેખે લાગે. અને એમનો આશય ખોટો પણ નથી જ. કાયમને માટે આ ભેદો ભુસી વાળવા. સદાને માટે જન્મ-મરણની જંજાળને તોડી નાંખવી એ દક્ષતાનું જ કાર્ય કહેવાય. હવે મને સમજાય છે કે આઠ ભવની પ્રીતિ યાદ કરી એ માત્ર ઇશારો કરવા આવ્યા હતા કે-

'મેં જવાનો નિરધાર કર્યો છે અને તું પણ નિશ્ચય કરી લ્યે. ફિકર નહિ. આ તો શાશ્વત સંબંધ સાંધવાની યુક્તિ બતાવી. બસ, આ ક્ષણિક ભોગોની લિપ્સાથી સર્યું. ક્યારે કેવળજ્ઞાન થયાની ખબર આવે કે હું દોડી પહોંચું. એ વિચારશ્રેણીમાં રાજેમતીએ 'સંયમ' સ્વીકાર કરવાનું ઉમદા તત્વ મેળવ્યું. પ્રેમનું બીજ પ્રાંતે ત્યાગમાં પરિણમી મુક્તિનું નિમિત્ત બન્યું.

શીઆલકોટ શહેરમાં જૈન રામાયણનો ચઢેલો વરઘોડો.

જૈન અને સનાતની આદિ હિન્દુભાઇઓની જૈન રામાયણ સાંભળવાની ભાવના થતા આચાર્યશ્રીજીને સર્વે ભાઇઓએ મળી પ્રાર્થના કરી કે હે ગુરુદેવ ! અમોને તુલસી રામાયણ અને વાલ્મિકી રામાયણ સાંભળવાનુ તો સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયુ છે પણ હજુ સુધી જૈન રામાયણ સાંભળવાનુ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયુ નથી અમારા ભાગ્યોદયે આપ શ્રીનુ પધારવુ થયુ છે તો આપ કૃપા કરી અમોને જૈન રામાયણ સંભળાવી અમારી જિજ્ઞાસાને પૂર્ણ કરો જેથી અમોને નવુ નવુ જાણવાનું મળે આચાર્યશ્રીજીએ એઓની પ્રાર્થના મંજૂર કરી આસો સુદિ બીજના દિવસે જૈન રામાયણ વાચના કરમાવતાં સૌના મનોમયૂર હર્ષથી નાચી ઉઠયા અને અમાવાસ્યાના બપોરે જૈન રામાયણનો વરઘોડો સમારોહથી કાઢવાનો નિશ્ચય કર્યો.

મુખ્ય મુખ્ય શહેરમા આમંત્રણપત્રિકાઓ મોકલાવી. ગુજરાવાલા, લાહોર, અમૃતસર, નારાવાલ, જેહલમ, જમ્મુ, દિલ્હી, બિકાનેર આદિથી ઘણા બંધુઓ સમય પર આવી પહોચ્યા

બપોરના ત્રણ વાગ્યા પછી જૈન રામાયણનો વરઘોડો સમારોહપૂર્વક રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માજીસ્ટ્રેટની કોઠીથી ચઢયો અને મુખ્ય મુખ્ય બજારોમા ફરી શ્રી આત્માનંદ જૈન ભુવનની પાસે ઉતર્યો. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળની ભજન મંડળી, નારોવાલની ભજન મંડળી અને સનાતન ધર્મની ભજન મંડળીઓએ માનવમેદનીના મન આકર્ષી લીધા હતા બે બગીઓને શણગારી એકમા કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યરચિત ચૌદમી શતાબ્દિની હસ્તલિખિત જૈન રામાયણની પ્રત પધરાવવામા આવી અને બીજીમા ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની પ્રતિકૃતિ પધરાવવામાં આવી હતી. વરઘોડામા જૈનો ઉપરાંત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, સનાતની, આર્યસમાજી, શીખ, મુસલમાન વિગેરે સર્વે કોમના બંધુઓએ સંમિલિત થઇ જૈન ધર્મની શોભા વધારી હતી જોવા માટે બજારોમાં તો માનવમેદની ઘણી જ ઉભરી પડી હતી બહારથી આવેલા તેમજ અત્રેના સ્થાનકવાસી ભાઇઓ પણ વરઘોડો જોવા ઉતરી પડયા હતા

બીજના સવારે સાડાસાત વાગ્યે લોકોના ઉત્સાહ અને જયજયકારની સાથે જૈન રામાયણનુ વ્યાખ્યાન આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજથી શરૂ કર્યું.

બહારથી પધારનાર સર્વે બંધુઓની ભોજન આદિથી ભક્તિ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટે કરી હતી

રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ કરાચી પધારેલા હોવાથી એઓના જ્યેષ્ઠ પુત્ર બાબુ દીનાનાથજી અગ્રવાલે બહારથી પધારેલા મહેમાનોનુ ભોજન આદિથી ઘણુ જ સુંદર સ્વાગત કર્યું હતુ.

ઉક્ત બાબુજીએ તથા લાલા ગોપાલશાહજીએ વરઘોડાની વ્યવસ્થા સુંદર જાળવી હતી.

શ્રી આત્માનંદ જૈન સેવક મંડળ, શ્રી આત્માનંદ જૈન યુવક મંડળ અને શ્રી વિજયાનંદ જૈન સેવક મંડળ ગુજરાવાલાએ ભોજન, પંડાલ અને વરઘોડા આદિની સુંદર વ્યવસ્થા જાળવી યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ.

આસો શુદિ ૧૦ મંગળવાર તા ૩૦–૯–૪૧ના રોજ આચાર્ય મહારાજશ્રીની સ્વર્ગવાસતિથિ હોવાથી શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર તરફથી જયંતિ ઉજવવામા આવી હતી. સવારમા શ્રી મોટા જિનાલયમા શ્રી નવપદજીની પુજા ભાવનાપૂર્વક ભણાવવામા આવી હતી અને બપોરના સભાસદોનુ સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામા આવ્યુ હતું.

સુધારો

ભાદરવાના અંકમા રૂા. ૧૨૫) શેઠ ફતેહચંદ ઝવેરભાઇ તથા રૂા ૭૫) શેઠ ઝવેરભાઇ ભાઇચંદના જયંતી ફંડ માટે છપાયુ છે, તે રૂા ૧૨૫) ફતેહચંદભાઇ, જાદવજીભાઇ, અનોપચંદભાઇ, ચીમનલાલ ભાઇના મળીને શેઠ ઝવેરભાઇ ભાઇચંદને નામે સમજવો

પ્રતિમા-પૂજન

લેખક અને સંગ્રાહક મુનિરાજશ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ. આચાર્યશ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈન ગ્રંથમાળા ગ્રંથાંક ૨૮.

શ્રાવકધર્મની મુખ્ય શરૂઆત શ્રી જિનેશ્વર દેવની દ્રવ્યભાવપૂજા છે, અને તે અનુપમ ધર્મ-ક્રિયા છે. મૂર્તિપૂજાનો તો મૂળ આગમોમાં અધિકાર છે, અને મૂર્તિપૂજનથી પ્રાણીને ઉત્તરોત્તર શું અપૂર્વ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે આ ગ્રંથમાં શાસ્ત્રાધારો અને યુક્તિ વગેરેથી સમજાવવામાં આવેલ છે. મૂર્તિપૂજનના વિરોધીઓને વાંચવા જેવો આ ગ્રંથ છે. આવા ગ્રંથો મૂર્તિપૂજનમાં શ્રદ્ધા કરાવનાર છે. કિંમત આઠ આના પોસ્ટેજ સાથે, ગોપીપુરા સુરત ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાને લખવાથી મળી શકશે.

શ્રી સ્તંભતીર્થ સ્તવનમાળા.

યોજક તથા પ્રકાશક શાહ ચંદુલાલ જેઠાલાલ ખંભાતવાળા. આધુનિક રાગમાં સ્તવનો તથા વીરવિજયજીકૃત સ્નાત્રપૂજા, શાંતિજિન કલશ, અષ્ટપ્રકારી પૂજા, મોટી શાન્ત તથા પચ્ચખ્ખાણ વિ. નો સંગ્રહ ધર્મપ્રેમી બંધુઓ માટે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી ઠે. ઝવેરી બજાર દેરાસરની બાજુમાં, બીજે માળે, ઘર નં. ૧૨૨ મુંબઈ એ સરનામે રૂા. ૦-૦-૨ની પોસ્ટની ટિકિટો મોકલવાથી ભેટ મળી શકશે.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીકૃત વિધિમાર્ગ પ્રપા નામ સુવિહિત સમાચારી. સંપાદક સાક્ષરવર્ય શ્રીમાન જિનવિજયજી.

શ્રી જિનદત્તસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ૪૪મા ગ્રંથ તરીકે પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

જુદી જુદી ૪૧ બાબતોની ખરતર ગચ્છીય વિધિવિધાન ક્રિયામાર્ગ આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવેલ છે. શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી મહારાજ ખરતરગચ્છમાં પ્રભાવક પુરુષ થઈ ગયા છે. અનેક ગ્રંથો તથા સ્તોત્રની રચનાઓ કરી છે. સંપાદકશ્રીજીએ આ ગ્રંથની બહુ સરલ અને સંકલનાપૂર્વક રચના કરી છે. સાથે પાઠાંતરો, પાછળ પરિશિષ્ટો આપવામાં આવ્યા છે. આ ગ્રંથ માગધી ભાષામાં હોવા છતાં સંપાદક સાક્ષરવર્યશ્રીએ વિદ્વત્તાપૂર્ણ પ્રસ્તાવના ગુજરાતી ભાષામાં બહુ સુંદર શૈલીથી લખી છે અને આ ગ્રંથમાં કઈ કઈ વિધિઓ આવેલી છે તે વિસ્તારપૂર્વક આપેલ હોવાથી આ ગ્રંથ જૈન સાહિત્યમાં કેટલો ઉપયોગી છે તે બતાવી ગ્રંથગૌરવમાં વૃદ્ધિ કરી છે. છાપકામ બાઈંડીંગ પણ ઘણું જ સુંદર છે. જ્ઞાનભંડારો અને લાઈબ્રેરીના શણગારરૂપ આ ગ્રંથ છે. મળવાનું સ્થળ, શ્રી જિનદત્તસૂરિ જ્ઞાનભંડાર, ગોપીપુરા, સુરત.

"શ્રી પંચસંગ્રહ" (દ્વિતીય ખંડ)

શ્રીમાન્ ચંદ્રમહત્તરાચાર્યરચિત અને આચાર્ય શ્રી મલયગિરિરચિત ટીકાનો આ અનુવાદ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથ જૈન કર્મસાહિત્ય વિષયનો એક સમર્થ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથનો અનુવાદ કરનાર ભાઈ હીરાલાલ દેવચંદ છે. પંચસંગ્રહ જેવા કર્મસાહિત્ય ગ્રંથના અનુવાદને લોકભાષામાં ઉતારવો એ સહેલું કાર્ય નથી, કેમકે તે માટે કેટલું ઊંડું જ્ઞાન, અભ્યાસ અને પઠનપાઠન હોવું જોઈએ એ સહેજે સમજી શકાય તેવું છે. શ્રીયુત હીરાલાલભાઈએ આ ગ્રંથનું ભાષાંતર સાદુ અને સરલ કરવા ઉપરાંત ગ્રંથમાં અનેક સ્થળે વિષયને સ્ફુટ કરવા માટે ટિપ્પણીઓ આપી ગ્રંથની ગૌરવતામાં વૃદ્ધિ કરી છે. હીરાચંદભાઈએ અનુવાદમાં ચર્ચાતા વિષયનો વિશેષ પરિચય ગ્રંથની શરૂઆતમાં આપેલ વિષય અનુક્રમણિકા વાંચતા જ વાચકને જણાય તેમ છે. આ અનુવાદ કર્મવિષયના અભ્યાસીઓને ખાસ અભ્યાસ માટે ઉપયોગી બનેલ છે. કિંમત પાંચ રૂપીયા. મળવાનું સ્થળ, અમદાવાદ જૈન સોસાયટી નં. ૧૫

પુસ્તક : ૩૮ મું આત્મ- સં. ૪૬ : અંક : ૨ જો : વીર સં. ૨૪૬૭ ભાદ્રપદ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ . સપ્ટેમ્બર

मयूरान्योक्ति.

वसंततिलकावृत्त.

अस्मान्विचित्रवपुपस्तव पृष्ठलग्नान्,
कस्माद्विमुञ्चति भवान्यदि वा विमुञ्चे ।
रे नीलकंठ ! गुरुहानिरियं तवैव,
मौलौ पुनः क्षितिभृतां भविता स्थितिर्नः ॥१॥

વાચક બન્ધુઓ ! આ એક સ્વજન સહકારદર્શક અમૂલી અન્યોક્તિ છે. આપણે સૌ જાણીએ છીએ અને બોલીએ પણ છીએ કે "મોર' પીછે રળિઆમણો, વણપીછે લજવાય." આ જૂની પણ સર્વાંગ સત્યભરેલી કહેવત છે. એનો યથાર્થ ઉપયોગ ન કરવાથી વ્યવહારમાં કેવી ન્યૂનતા દેખાય છે એ બતાવવા એક કવિની આ મનોહર કૃતિ છે.

"એક મયૂર પોતાના પીછા ઊતારી નાખવા તૈયાર થયો, એ જ વખતે એ પીછાંઓ મયૂરને કહેવા (વિનવવા) લાગ્યા કે.–હે ભાઇ મયૂર ! અમે ચિત્રવિચિત્ર (શોભાભર્યા) છીએ, અને તારી પાછળ લાગેલા (ઊગેલા–ચોટેલા)

છીએ, અર્થાત્ આપણો પરસ્પરનો ઘણો જ જૂનો-નિકટનો અને સતત નિભાવવા જેવો જગજાહેર સંબંધ છે, માટે અમે વિનવીએ છીએ કે અમને શા માટે ઊતારી નાખો છો? હે શાણા! અમને ન ઊતારી નાખો. આટલી અમારી અંગત સ્નેહસંબંધભરી લાગણી સાથે માગણી છે, છતાં આપ અમને આપના શરીર પરથી દૂર જ કરશો તો હે નીલકંઠ! અમારું આ છેલ્લું વિવેક-વિનયવાળું વાકય સાંભળી લ્યો કે અમને તો આપે દૂર કર્યા કે તુરત જ અમે તો (અમારી રંગબેરંગી સૌંદર્યતાને લીધે) કોઈ રાજા-મહારાજાના શિરમોર-(મુગટ)માં સ્થાન પામીશું પણ તમે તો તે જ વખતે **મોર બાંડો** એવી ક્ષુદ્ર પદવીને પામશો!!!

વ્હાલા વિચારક બન્ધુઓ, સંસારવ્યવહારમાં શિક્ષણરૂપ આ અન્યોક્તિ છે. હંસ એ સરોવરથી અને સરોવર હંસથી શોભે છે, પરસ્પરની સહાય કે સંબંધ વિના વ્યવહાર સૂકો-લૂખો લાગે છે. પાંચ આંગળીવડે જ પહોંચો રૂડો લાગે છે. સજ્જનોના સ્વભાવમાં તો આ ગુણ અગ્રગણ્ય છે કે अंगिकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति જેને અંગિકૃત (પોતાનાં-સ્વજન-આપ્તજન) ગણ્યાં, તેને સજ્જનો યાવજ્જીવન પર્યંત નભાવે છે—

આ અન્યોક્તિ સ્વજ્ઞાતિ-સ્વદેશ-સ્વધર્મ વગેરેમાં પણ અનુકરણીય છે. પોતાના સાથને તજે છે તે જરૂર પાછળથી પસ્તાય જ છે.

વસંતતિલકા છંદ.

પીછાં વદે મયૂરને સુવિવેક વાણી, ત્યાગો નહીં ઘટ પરસ્પર સ્નેહ જાણી,
આશ્રિત ને સુભગ સુંદરતાભરેલાં, હે નીલકંઠ, તવ અંગ વિષે ઠરેલાં;
તે ત્યાગતાં તમતણી અપકીર્તિ થાશે, પીછાં જરૂર નૃપના મુગુટે જડાશે,
દંતો જતાં મુખ વિષે પડી જાય ખાડો, પીછાં વિના જન વદે અહીં મોર બાંડો.

ગુણગણશોધક-બોધક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક-ઉ૦ જૈન કન્યાશાળા-ભાવનગર

તા. ૧૯-૮-૪૧ ભોમ
શ્રી પર્યુષણનો આરંભ
દિવસ.

લે.-મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ

પર્વાધિરાજ પર્યુષણપર્વ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૧ થી ચાલુ)

પંચમી એ સંવત્સરીનો
ક્ષમાપનાનો પ્રચલિત દિન હતો
ભગવાન કાલિકાચાર્યની પૂર્વે
દક્ષિણાયને સ્થિત સૂર્યને
ઉત્તરાયને જવું પડે તેમ
ચતુર્થીએ સંવત્સરી દિનનુ સ્થાન લીધું.
હજીએ અચળપણે આરાધ્ય છે ભવિજનોમા,
યથા અડગ અભય અદ્રિરાજ.
ધર્મ પર આવતી આપત્તિ
દૂર કરી શિક્ષા અપાવી અધર્મીઓને.
ને પ્રભાવના કરી જૈન ધર્મની
તેથી એ જ સૂરીશ્વરનો મનાવવો જોઇએ
સ્મરણીય-જયંતીદિન.
યુગે યુગે મહાપુરુષોના કાર્યો નવીનતા અર્પે છે.
ચતુર્થી સ્મરણ-દિન છે જૈનોનો.
પુણ્યવંતો મેળવે પ્રેરણા
એ ઐતિહાસિક અને અમર દિનમાંથી.
પર્યુષણ ઉત્સવ એટલે જગતના
સર્વ આત્માઓ સાથે આત્મઐક્ય ભાવના.
દેવ, ગુરુ, ધર્મની નિશ્ચય શ્રધ્ધા ધારણ કરતા
જિજ્ઞાસુઓ અન્ય દેશસ્થ હો કે—
અન્ય જાતીય હો, અન્ય અન્ય આહારપોષિત-
વપુધારી હો,
પણ સર્વ છે-બંધુઓ,
એ વિશાળ ભાવી આદેશ જૈનધર્મનો.

अनन्नदेशजाया, अनन्नाहारवड्ढियसरीरा ।
जे जिणवयणपण्णत्ता, ते सव्वे बंधुआ भणिया ॥

અંતરે સ્થાપિત હો એ હેવી આદેશ
પર્યુષણ ઉજવવાનો એ છે દિવ્ય સંદેશ
સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન ને
સમ્યગ્ચારિત્ર એ મોક્ષમાર્ગ
માર્ગગામી મહાનુભાવો ?
પર્વારાધનથી પ્રગટે સમત્વ
સમભાવી હોય મુનિવરો,
સમભાવનું વાતાવરણ પ્રસરાવે
સર્વ સ્થળે સમભાવી સાધુજનો,
સંઘમાં ને રાષ્ટ્રમાં,
સંયમ ને મૈત્રીના સુસંસ્કાર સમર્પે,
સમભાવી ને સેવાભાવી સાધુજનો.
પર્યુષણ એટલે તીર્થંકરોની
સર્વશ્રેષ્ઠ ભાવનાઓને
પ્રકાશિત કરનાર એક મહાપર્વ.
એ પર્વે વસ્યા છે નૈતિક સદ્‌ગુણો.
ધર્મોન્નતિમાં રાષ્ટ્રોન્નતિ
ને રાષ્ટ્રોન્નતિમાં ધર્મોન્નતિ
ઉભય અન્યોન્ય સહાયક;
પણ તે ક્યારે ?
વિવેકપૂર્ણ દૃષ્ટિ હોય ત્યારે;
"સત્પુરુષો સદા હોય શુધ્ધ, તેને બીજાં અનુસરે,
શ્રેષ્ઠ સંસ્કારને પામે, જ્ઞાની તારે અને તરે"
"यद्द यद्दाचरति श्रेष्ठ-स्तद्देवेतरो जनः (ગીતા)

× × ×

આજે ભારતે દીન અનાથ દુ:ખીજનોનો
આક્રંદ કરતો મહાસાગર ઉમટ્યો છે.
અનાથ વિદ્યાર્થીઓ ચાહે આર્થિક સહાય.
આજના વિદ્યાર્થીઓ, ભવિષ્યના ધર્મરક્ષકો.
વિદ્યાર્થીઓને મદદ એ જ
સાચો ધર્મપ્રચાર.
સંસ્કારી છાત્રાલયોમાં સંસ્કારપૂર્ણ ધર્મસૂત્રોનું
શિક્ષણ એ જ સાચું ને સજીવન જ્ઞાન.
જ્ઞાનની સજીવનતા એ જ
પર્વાધિરાજની સત્ય ઉપાસના.

દુ:ખી વિધવાઓ ચાહે શુભ સંસ્થાઓ;
ચારિત્રવાન વિધવાઓથી દેશોન્નતિ;
અનાથ દીન વિધવાઓ ઉદર માટે
શું મેળવે સાધન? કયાંથી મેળવે?
આશ્રયવિહીન વિધવાઓ કેમ વર્તે?
સાધન વિના ધર્માન્તર ને અનીતિમય જીવન.
સાધનો પૂરા પાડવા શાસ્ત્રો સંબંધો યે ઉપદેશે છે.
સમાજના વિચારકો! રૂઢીસ્તંભો!
ચારિત્રશાળી શ્રેષ્ઠીઓ!
લક્ષ્મીને યોજો શુભદાનમાં;
યુગ ફરે તેમ યોજના પણ ફરે;
વિદ્યાદાન શ્રેષ્ઠ ગણ્યું વિદ્વજ્જનોએ;
ઉદરપોષણ ને જ્ઞાનનાં સાધનો
દુ:ખી વિધવાઓને અર્પણ થતાં
કર્તવ્યનિષ્ઠ બનશે ને
સાધશે આત્મ-સાધના.
સુધારક શ્રેષ્ઠીઓ!
પુરાણી રૂઢીમાં આગ્રહ તો ન જ સંભવે;
પલટી નાખો, મહાજનો!
એ પુરાણો દાનનો પ્રવાહ;
સુપાત્રદાન એ સાધર્મી ભાઇ-બહેનોને આપો.
વિધવાને આશ્રય દેવો એ શ્રેષ્ઠ પુણ્ય.
દાનવીર શ્રીમંતો!
દાનમાં ન હોય જાતિભેદ કે ધર્મભેદ.
દાનવીરને તો સજાતિ કે વિજાતિ
ઉભય સમાન, જાણે નિજ દેહનાં નેત્રયુગલ.
વિદ્યાલયો, છાત્રાલયો, કોલેજો, ગુરુકુલો,
શાળાઓ સર્વ વિદ્યાનાં કેન્દ્રસ્થાનો.
તે સ્થાપિત કરી, ઉદાર ગૃહસ્થો!
સાધી લ્યો પર્યુષણપર્વની સફળતા.
આજના વિદ્યાર્થીઓ તો
દેશના ભાવી નાયકો;
જર્જરિત વસ્ત્ર ન ટકે,
ક્ષીણ મૂળનું વૃક્ષ ભૂમિએ પડે,
તેમ વિદ્યાહીન ભાવી સમાજ
ધર્મહીન થતાં પરિણામ શું?
છિન્નભિન્નતા ને નાશનો પ્રારંભ.
દિવ્ય ભાવનાશાળી સાધુઓ
અને સાધ્વીઓ, આપણા ધર્મસ્થંભો,
ઉદ્દભવશે એ જ આશાધારી
ઉછરતા વિદ્યાર્થી અને વિદ્યાર્થીની વર્ગમાંથી
શ્રીમંતો! આપો તેમને
જ્ઞાનવૃધ્ધ થવાનાં સબળ સાધનો.
પર્યુષણ એટલે મહાદાન પર્વ.
સમાન ધર્મપાલકો પર વાત્સલ્યભાવ,
દીનનાં દુ:ખ હઠાવવાં,
એ પર્યુષણનું અમૂલ્ય સાફલ્ય ટાણું.
સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકા,
જ્ઞાનભંડાર, જિનરાજ મંદિર
પ્રતિમાનું યથાર્થ પાલન
એ સર્વ જિનધર્મ અખંડ રાખવાનાં સાધનો.
પર્વાધિરાજ પર્યુષણ એટલે
જૈન શાસનનું મહોન્નતકારક પર્વ.
વિવિધ રીતે ગાયું છે પર્યુષણપર્વનું
પુરાતન માહાત્મ્ય જૈન કથાકારોએ;
દેવદ્રવ્ય, વૃધ્ધિ અને અમારીપાલન.
એ શુભ પ્રસંગો ગણ્યા મહોત્સવ-સાધન.
અનેક સાધને થાય પર્વારાધના,
સાધ્ય એક ને સાધનો અનેક.
સપ્ત ક્ષેત્રોને નવપલ્લવિત રાખવા
ઉપદેશે છે સૂરિપુરંદરો,
"એકની ઉપેક્ષામાં સર્વનો વિનાશ."
જીવન્ત છે જ્યાં સુધી કલાશિલ્પ
ત્યાં સુધી જીવન્ત છે જૈનત્વભાવના.
દેવદ્રવ્યનો સદુપયોગ થવો ઘટે
જીર્ણ મંદિરોના જીર્ણોધ્ધારમાં;
ભવ્યાત્માઓની દર્શન શુધ્ધિભાવના
સજીવન રાખે છે જિનમંદિરો,
તદ્ અર્થે દ્રવ્યસંગ્રહ ને સદુપયોગ
પ્રશસ્ય છે એ જ શાસ્ત્રરહસ્ય,

ઉપદેશક પુષ્પો.

સમાહકઃ—પંન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૯ થી શરૂ)

વળી આ પ્રત્યેક ધ્યાનના પણ ચાર ચાર ભેદો છે. તેમના લક્ષણ નીચે મુજબ છે.

(૧) શોક, આક્રન્દન, વિલાપ ઇત્યાદિ **આર્ત્તધ્યાન** કહેવાય છે.

(૨) ક્રૂર પરિણામ ઇત્યાદિ **રૌદ્રધ્યાન** કહેવાય છે.

(૩) જિનપ્રણીત તત્ત્વને વિષે શ્રદ્ધા વગેરે ઉત્પન્ન કરવામાં નિમિત્તરૂપ ધ્યાન **ધર્મધ્યાન** કહેવાય છે.

(૪) બાધાથી વિમુખ અને સંમોહાદિથી રહિત ધ્યાન તે **શુક્લધ્યાન** કહેવાય છે

આર્ત્તધ્યાનના ચાર ભેદ પડે છે, તે નીચે પ્રમાણે છે–

(૧) અનિષ્ટ શબ્દ વિગેરે વિષયોનો સંબંધ થતાં એ વિષયોનો કેવી રીતે વિયોગ થાય? એનાથી કયારે હું છૂટું? એમ વિચાર કર્યા કરવો તે **પ્રથમ આર્ત્તધ્યાન** છે. આ **"અનિષ્ટસંયોગાર્ત્તધ્યાન"** છે.

(૨) કોપાયમાન થયેલા વાત, પિત્ત અને શ્લેષ્મના સંનિપાતરૂપ નિમિત્તથી ઉદ્ભવતી શૂળ, માથું દુઃખવું, તાવ આવવો વિગેરે અનેક પ્રકારની વેદનાને મટાડવા માટે સતત વિચાર કર્યા કરવો તે **દ્વિતીય આર્ત્તધ્યાન** છે આ **"રોગચિન્તાર્ત્તધ્યાન"** કહેવાય છે.

(૩) ઇષ્ટ શબ્દ વગેરે વિષયોનો સંબંધ થયા બાદ ફરી ફરીને તે વિષયોનો સંયોગ જ હો કિન્તુ વિયોગ ન થાઓ, એ પ્રમાણે ચિન્તન કર્યા કરવું તે **તૃતીય "ઇષ્ટવિયોગાર્ત્તધ્યાન"** છે.

પરસ્પર ક્ષમાપના, વૈરવૃત્તિ-વિનાશ,
બ્રહ્મચર્યપાલન, એ સર્વ પર્વસેવન વતો
શારીરિક, માનસિક શક્તિનો વિકાસ થાય
પર્વસેવી પાત્રોની પ્રેરણાથી
દેવેન્દ્ર ઊજવે નંદીશ્વર દ્વીપે,
હોંશ ધરી, હર્ષોન્માદ કરી,
માનવો કેમ ન ઉજવે?
ધર્મનું, દાનનું, દિવ્ય આનંદનું પર્વ
જૈન ભવિજનો! કેમ ન ઊજવો હર્ષથી?
રાગ-દ્વેષ ટળે, નિર્વાણ અધિકાર મળે,
આત્માનંદના મહોદધિમાં
દિવ્ય સ્નાન મળે, પુણ્ય વધે, પાપ બળે,
વીતરાગપદના સતત સેવનથી
વિશ્વબંધુત્વનો રમ્ય પાઠ મળે
પર્યુષણ પર્વનો ઉત્સવ એટલે
જીવનનો શ્રેષ્ઠતમ આનંદ.
એ આનંદમા રસબસ થવું
એ જૈન જીવનનો ભાગ્યોદય.
એ હેમવર્ણીય ભાગ્યરવિના
પુનિત કિરણસ્નાનથી દેહનાં અણુએ અણુમાં
દિવ્યતા ધારો.
આજે એ પર્યુષણ પર્વ,
એ મહોત્સવનો,
રમ્ય અરુણોદય છે.

(૪) કામથી જેમનું મન વિહ્વલ બન્યું છે તેવા મનુષ્યો દેવેન્દ્ર, ચક્રવર્તી વગેરેની ઋદ્ધિ ભવાંતરમાં મળે એમ નિદાન કરે–ભવિષ્યમાં પૌદ્‌ગલિક સુખ મળે તે માટે નિયાણું કરે તે **ચતુર્થ "અગ્રશોચાર્ત્તધ્યાન છે."**

રૌદ્રધ્યાનનાં ચાર ભેદો નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) પ્રાણીઓનો વધ કરવો, તેનું ઉદ્બંધન કરવું, તેમને પરિતાપ પમાડવો ઇત્યાદિ પ્રકારની હિંસા સંબંધી સતત વિચાર કરવો તે **હિંસાનુબંધી નામનું પ્રથમ રૌદ્રધ્યાન** છે. દ્વેષવડે જીવોને બાંધવા, હણવા, વગેરેનો વિચાર કર્યા કરવો એ આ ધ્યાનનો વિષય છે.

(૨) જીવોને મારવાની પ્રવીણતાપૂર્વક તેમ જ નિરંતર તીવ્ર અને ભયંકર આશયપૂર્વક દુઃખ દેવાનો વિચાર કર્યા કરવો તે **મૃષાનુબંધી નામનું દ્વિતીય રૌદ્રધ્યાન** છે. જૂઠું બોલવાની વૃત્તિમાં જે ક્રૂરતા આવે છે તેને લીધે જે સતત ચિન્તન થયા કરે તે આ બીજા પ્રકારનું રૌદ્રધ્યાન છે એમ અન્યત્ર સૂચવાયું છે. છળ–પ્રપંચાદિકના આશયથી અસત્ય બોલવાની અને તેને સત્ય તરિકે સ્થાપવાની ચિંતા એ આ ધ્યાનનો વિષય છે.

(૩) દ્રવ્યની ચોરી કરવાના ઉપાયમાં મનને રોકવાનો સતત વિચાર કરવો તે **સ્તેયાનુબંધી નામનું ત્રીજું રૌદ્રધ્યાન** છે. અથવા લોભરૂપ કષાયના ઉદયને લીધે આતુર ચિત્તથી ને લોભ સંબંધી વિચાર કર્યા કરવો તે ત્રીજું રૌદ્રધ્યાન છે. ક્રોધાદિ કષાયને વશ પરંતુ દ્રવ્યાદિ હરી લેવાનો સતત સંકલ્પ એ આ ધ્યાનનો વિષય છે.

(૪) વિષયોના અર્જન, સંરક્ષણ તેમ જ વ્યયનાં કારણનો સતત વિચાર કરવો તે **વિષયાનુબંધી નામનું ચોથું રૌદ્રધ્યાન** છે. વિષયના સાધનરૂપ ધન, પરિવાર ઇત્યાદિના રક્ષણ વગેરેની સતત ચિંતા એ આ ધ્યાનનો વિષય છે.

ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ નીચે પ્રમાણે છે—

(૧) આગમના અર્થનો નિર્ણય કરવા માટે સતત વિચાર કરવો તે **આજ્ઞાવિચય–ધર્મધ્યાન** છે. પૂર્વાપર વિરોધથી રહિત સમસ્ત જીવોને હિતકારી, પાપથી મુક્ત, ગંભીર અર્થથી યુક્ત, દ્રવ્ય અને પર્યાયવડે ગૂંફિત અને સર્વજ્ઞપ્રણીત એવા આગમના અર્થનો નિશ્ચય કરવારૂપ ચિંતાનો પ્રબંધ તે **આજ્ઞાવિચય–ધર્મધ્યાન** છે. ટૂંકામાં કહીએ તો સર્વજ્ઞની આજ્ઞા શી છે? એની પરીક્ષા કરવા માટે ચિત્તની એકાગ્રતા કરવી તે આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન છે. અન્ય રીતે વિચારીએ તો વીતરાગ–સર્વજ્ઞની જે આજ્ઞા છે તે જ **ધર્મ** છે, એવી ભાવનાપૂર્વક તેમની આજ્ઞાઓનો સતત વિચાર કરવો તે આ પ્રથમ પ્રકારનું ધર્મધ્યાન છે.

(૨) ગૌરવ, વિકથા, પ્રમાદ, પરિગ્રહ ઇત્યાદિવડે સન્માર્ગથી પતિત ન થવાય તે માટે ચિંતન કર્યા કરવું, અથવા મૂળ અને ઉત્તરપ્રકૃતિના વિભાગથી ઉદ્‌ભવેલ જન્મ, ઘડપણ અને મરણરૂપ (ભવ) સમુદ્રમાં ભ્રમણ કરી કરીને ખિન્ન થયેલા આત્માએ સાંસારિક સુખ–પ્રપંચો અપાયના કારણરૂપ છે. એમ વિચાર્યા કરવું, અથવા મિથ્યાત્વથી આવૃત બનેલા–કલુષિત થયેલા મનવાળા કુદૃષ્ટિઓએ પ્રરૂપેલા ઉન્માર્ગથી આ પ્રાણીઓ કેવી રીતે દૂર રહે તેનો સતત વિચાર કરવો તે **અપાયવિચય–ધર્મધ્યાન** બીજા પ્રકા-

રનુ છે. ટૂંકામા કહીએ તો દોષના સ્વરૂપનો અને તેનાથી મુક્તિ મેળવવાનો ચિંતા-પ્રબંધ તે આ ધ્યાન છે રાગ, દ્વેષ વગેરે સંસાર બંધનના કારણો હોઈ એ કષ્ટરૂપ છે એવો વિચાર એ પણ આ ધ્યાનનો વિષય છે.

(૩) શુભ અને અશુભ કર્મના વિપાક વિષે સતત ચિંતન અથવા નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવના ભવમા કર્મોનો અનુભવ લેવો પડે છે, એ વિષે સતત વિચાર કરવો તે ત્રીજું **વિપાકવિચય-ધર્મધ્યાન** છે.

(૪) દ્રવ્ય અને ક્ષેત્ર સંબંધી રચના યાને આકાર વિશેષનું સતત ચિંતન અથવા તો પંચાસ્તિકાયરૂપ લોકના-સંસ્થાનના સ્વરૂપનું એકાગ્ર ચિંતન તે **ચોથું સંસ્થાનવિચય ધર્મધ્યાન** છે

એ રીતે હે વાચક! ધર્મધ્યાનનું સંક્ષેપથી સ્વરૂપ કહ્યું. આ લોકમા પણ સતજનોને એનું અનંત માહાત્મ્ય પ્રાપ્ત થાય છે દુષ્કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલ મહાશોકને જે ધ્યાન હઠાવે તે **શુક્લધ્યાન** કહેવાય છે તેના પણ ચાર ભેદો નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) (ચૌદ) પૂર્વમાના શ્રુત સંબંધી અર્થ, વ્યંજન અને યોગના પરસ્પર સંક્રમણ પરત્વે વિચાર કરવારૂપ દ્રવ્ય, પર્યાય અને ગુણોના સંચાર સંબંધી ધ્યાન તે **પૃથક્ત્વવિતર્ક-સપ્રવિચાર શુક્લધ્યાન** છે, અથવા પરનો આશ્રય લીધા વિના નિર્મળ અને શુદ્ધ એવા આત્મસ્વરૂપનું સતત ચિંતન અથવા જીવ અને અજીવના સ્વભાવ તેમજ વિભાવને પૃથક્ પૃથક્ કરવાપૂર્વક દ્રવ્ય અને પર્યાયનો અલગ અલગ વિચાર કરતા પર્યાયનો ગુણમા અને ગુણનો પર્યાયમા સંક્રમણ કરવારૂપ સતત વિચાર, અથવા વિતર્ક, વિચાર અને પૃથક્ત્વથી સંયુક્ત બની અલ્પાંશે ચપળ તરંગવાળા સમુદ્રની જે અક્ષુબ્ધ દશા છે તેવી દશા અનુભવવી તે પણ આ ધ્યાનનો પ્રકાર છે.

(૨) એકત્વવિતર્ક અને અપ્રવિચારથી યુક્ત તેમજ પવન નહિ લાગતો હોય એવા દીપકની જેમ સ્થિર એવું ધ્યાન તે **એકત્વવિતર્કઅપ્રવિચારરૂપ શુક્લધ્યાન** છે.

(૩) સૂક્ષ્મ ક્રિયાથી જે પતિત ન થવું તે ત્રીજું **સૂક્ષ્મક્રિયાઅપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાન** છે, અથવા (માનસિક અને વાચિક એ) બે યોગોનો નિરોધ કરી ફક્ત કાયિક વ્યાપાર કરનારાને જે ધ્યાન હોય છે તે આ ધ્યાન છે.

(૪) ક્રિયાની અનિવૃત્તિના ઉચ્છેદરૂપ ધ્યાન તે ચોથું **વ્યુપરતક્રિયાઅનિવૃત્તિરૂપ શુક્લધ્યાન** છે, અથવા શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા તેમજ ત્રણે યોગથી રહિત એવા (મહાનુભાવો) अ, इ, उ, ऋ અને ऌ એ પાંચ હ્રસ્વ સ્વરો બોલતા જેટલો સમય લાગે તેટલા કાળ પ્રમાણ સુધી જે ધ્યાન ધરે છે તે આ ધ્યાન છે.

કર્મક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલ તથા કેવલ આત્મપ્રકાશરૂપ આ શુક્લધ્યાન યોગીઓને કેવલજ્ઞાનના અવસરે થાય છે.

આ ધ્યાન પોતાની મેળે અથવા સુગુરુના ઉપદેશથી થાય છે, પરંતુ વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણવાળાને જ સ્થિર હોઈ શકે. આ ધ્યાન જ્યારે સ્થિર થાય ત્યારે ક્ષણવારમા

પર્યુષણા-

આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા.

(ગતાંક પૃષ્ટ ૧૪ થી ચાલુ)

સામાયિક—સમભાવની પ્રાપ્તિ જેમાં થાય તે સામાયિક. સમભાવ એટલે રાગદ્વેષરહિત મધ્યસ્થ પરિણામ. રાગદ્વેષની ઉત્પત્તિ અહંત્વ અને મમત્વને લઇ થાય છે, પણ સામાયિકમાં ભાવવા યોગ્ય આત્મભાવનાથી તે અહંત્વ-મમત્વ દૂર થાય છે, રાગદ્વેષની પરિણતિ ટળે છે અને સમભાવ સાંપડે છે. "આ દેહાદિથી હું ભિન્ન છું, આત્માથી અતિરિક્ત સર્વ પદાર્થો મારા નથી, હું તો અનંતજ્ઞાન-દર્શન-વીર્યનો સ્વામી શુધ્ધ ચૈતન્યઘન આત્મા છું" એવી સદ્ભાવનાથી સમત્વ દૃઢ થાય છે. વળી સામાયિકનો વિશેષ લાભ તો એ છે કે તેમાં સત્શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય કરવાની સુંદર યોજના પણ અંતર્ભૂત છે. શાસ્ત્રકારોએ પુનઃ પુનઃ સામાયિકનો આદેશ કર્યો છે તે એટલા માટે કે તેમાં સ્થિતિ કરતો શ્રાવક પણ શ્રમણ સમાન થાય છે. 'समणो इव सावओ' અને શ્રમણનું પ્રધાન લક્ષણ પણ શું છે? 'आया सामाइए.'

"આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે,
બીજા તો દ્રવ્યલિંગી રે;
વસ્તુગતે જે વસ્તુ પ્રકાશે,
આનંદઘન મત સંગી રે"

—શ્રી આનંદઘનજી

ચતુર્વિંશતિસ્તવ-વિશ્વની પરમ વિભૂતિરૂપ જે પરમ પુરુષો વર્ત્તમાન ચોવીશીમાં થઇ ગયા તેઓના પાવન નામનું સ્મરણ કરતાં, તેમના ગુણોનું સંકીર્ત્તન કરતાં, તેમના પવિત્ર ચરિત્રનું વિભાવન કરતાં આપણને તે પરમ પુરુષસિંહોના-પુરુષવર પુંડરીકોના પરમપુરુષાર્થની ઝાંખી થાય છે, આત્મપરાક્રમ કરવા માટે પ્રેરણાબળ સાંપડે છે અને જેવું તે પરમાત્મ પુરુષોનું સ્વરૂપ છે તેવું જ મારું પોતાનું સ્વરૂપ છે એવું આત્મભાન જાગૃત થાય છે.

શ્રીમાન્ **યશોવિજયજી**એ આ ભગવદ્‌ભક્તિની પ્રશંસા કરી છે કેઃ—

सारमेतन्मया लब्धं, श्रुताब्धेरवगाहनात् ।
भक्तिर्भागवती बीजं, परमानंदसंपदाम् ॥

—દ્વાત્રિંશત્દ્વાત્રિંશિકા.

"શ્રુતસમુદ્રનું અવગાહન કરતાં મને આ સાર મળ્યો છેઃ ભગવંતની ભક્તિ પરમાનંદ સંપદાઓનું બીજ છે."

આ ભગવંતના વંદન આદિ કેવા વિવેક-વિનયપૂર્વક કરવા જોઇએ તે માટે શ્રીમાન **હરિભદ્રસૂરિજી** પ્રકાશે છે.

"स्थानकालक्रमोपेतं, शब्दार्थानुगतं तथा ।
अन्यासंमोहजनकं, श्रद्धासंवेगसूचकम् ॥

કર્મક્ષય નીપજાવીને યોગીંદ્રને મોક્ષદાયક કેવલજ્ઞાન ઉપજાવે છે.

"આ સમસ્ત જગત અવશ્ય કર્મને વશ છે તેથી 'આ મેં કર્યું' એવો મદ કદી પણ કરવો નહી. અજ્ઞજનો કાર્ય સધાય ત્યારે આ મેં કર્યું એમ બોલીને અભિમાન કરે છે, અને તે કાર્ય ન સધાય ત્યારે દૈવને દોષ આપે છે."

—(ચાલુ)

प्रोल्लसज्ज्ञावरोमाञ्च वर्धमानशुभाशयम्।
अवनामादिसंशुद्धमिष्ट, देवादिवन्दनम् ॥"
—શ્રી યોગબિન્દુ.

અર્થાત્—

સ્થાન-કાલ અને ક્રમથી જે યુક્ત હોય.
શબ્દ અને અર્થને જે અનુવર્ત્તતું હોય,
બીજાને જે સંમોહ ન ઉપજાવે એવું હોય,
શ્રદ્ધા અને સંવેગ જે સૂચવતું હોય,
ભાવથી જેમાં રોમાંચ ઉલ્લસતા હોય,
જેમાં શુભાશય વર્ધમાન થતો હોય,
પ્રણિપાત 'આદિથી જે સંશુદ્ધ હોય.
એવું દેવાદિવંદન ઇષ્ટ છે.

પ્રત્યાખ્યાન—પરપરિણતિથી નિવૃત્ત થવું તેનું નામ પ્રત્યાખ્યાન તેવી પરિણતિનો ત્યાગ નો અભ્યાસ નાના પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત પચ્ચખ્ખાણથી થાય છે.

સ્વાધ્યાય—આ શબ્દ જ અત્યંત સૂચક છે. સ્વ + અધ્યાય,-આત્મસ્વરૂપનો અભ્યાસ કરવો તે સ્વાધ્યાય. સત્શાસ્ત્રના વાચન-મનન-પરાવર્ત્તન આદિ સ્વાધ્યાયના અનેક પ્રકાર ઉદ્દિષ્ટ સાધ્યને જ સિધ્ધ કરે છે.

કાયોત્સર્ગ—કાયાનો ઉત્સર્ગ. આ દેહાદિ હું નથી, તેથી હું સર્વથા ન્યારો છું, એમ દેહાધ્યાસનુ વિસર્જન કરવુ, ત્યાગ કરવો, અને "મારા આત્માને આ દેહાદિના મમત્વથી વ્યુત્સૃષ્ટ કરી, વિખૂટો પાડી, વોસરાવી (અપ્પાણ વોસરામિ), હુ પરમાત્માના અથવા શુધ્ધ આત્મસ્વરૂપના ધ્યાનમા નિમગ્ન થાઉં છુ,"—એવી ભાવનાપૂર્વક જે એકાગ્ર ચિત્તનિરોધ કરવો ત કાયોત્સર્ગ. આ કાયોત્સર્ગ આત્મશુધ્ધિનુ મહાકારણ થાય છે, અને તેની ઉત્કૃષ્ટ સિધ્ધિ થતા, દેહ છતા જાણે દેહાતીતદશા ઉત્પન્ન થાય છે.

"દેહ છતાં જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત."
શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

ક્ષમાપના પદ.

વસંતતિલકા ૭૬

તારા ગુના પ્રભુ! અમે અધિકા કર્યા છે,
ભૂલોતણા નિધિ ઘણા હૃદયે ભર્યા છે;
સ્વાર્થાંધ થૈ હિત બહુ જનોના હર્યાં છે,
જાણ્યા છતાં નયને ઝેર સદા ઝર્યાં છે. ૧
તોડ્યા અહો નિયમ મેં બહુ વાર લઇને,
મોડ્યા હશે અવરનાં સુખ અંધ થઇને;
ભાગ્યાં ભલાં વચન મે વળી કોલ દઇને,
સેવ્યા ન સત્પુરુષને વિમુખે રહીને. ૨
એ સર્વ પાપ હર દેવ! દયા કરીને,
ભૂલે ભરેલ ગુણહીન શિશુ ગણીને;
યાચું દયા પરમદેવ! પગે પડીને,
માગું ક્ષમા ફરી ફરી હૃદયે રડીને. ૩
રાયચંદ મૂળજી પારેખ.

કાયાની વિસારી માયા,
સ્વરૂપે શમાયા એવા;
નિર્ગ્રંથનો પંથ,
ભવ અંતનો ઉપાય છે."
—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી.

પ્રતિક્રમણ—આનો યત્કિંચિત્ રહસ્યાર્થ ઉપર પ્રસંગવશાત્ કહ્યો છે પોતાના સ્વસ્થાનથી ભ્રષ્ટ થઇને જે આ જીવ પરસ્થાનમા ગયો છે તેનું તેના મૂળસ્થાન પર ગમન, તેનુ નામ પ્રતિક્રમણ તે સ્થાને ગમન ક્યારે થાય? જો કર્મમલની વિશુધ્ધિ થાય તો અને ત કર્મમલની વિશુદ્ધિ કેમ થાય? જો સાચા અતરંગ પશ્ચાત્તાપરૂપ જલથી સ્વકૃત પાપનુ પ્રક્ષાલન થાય તો. એટલા માટે પ્રતિક્રમણ ક્રિયામા પાપની આલોચના કરવાની વ્યવસ્થા કરવામા આવી છે,

" पडिसिद्धाणं करणे,
किच्चाणमकरणे य पडिक्कमणं।
असद्दहणे य तहा,
विवरीयपरूवणाए य ॥ "

" પ્રતિષિધ્ધ વસ્તુઓના કરવામાં, કર્ત્તવ્યોના નહિ કરવામાં, અસદ્દહણા-અશ્રધ્ધામાં, અને વિપરીત પ્રરૂપણામાં-એમ જે દોષ લાગ્યા હોય તેનું પ્રતિક્રમણ હોય છે. "

પ્રતિક્રમણને શ્રીમાન્ મહામતિ **હરિભદ્રાચાર્યજીએ તૃતીય ઔષધની** ઉપમા આપી છે.

"प्रतिक्रमणमप्येवं, सति दोषे प्रमादतः ।
तृतीयौषधकल्पत्वाद्विसंध्यमथवासति ॥

—શ્રી યોગબિંદુ.

" પ્રમાદથી દોષ થયો હોય વા ન થયો હોય, તો પણ પ્રતિક્રમણ તૃતીય ઔષધ તુલ્ય હોવાથી, બન્ને સંધ્યા સમયે કર્તવ્ય છે. " ત્રીજા પ્રકારનું ઔષધ રોગ હોય તો દૂર કરે છે અને ન હોય તો રસાયનપણે પરિણમે છે. તેમ પ્રતિક્રમણ પણ દોષ થયો હોય તો દૂર કરે છે, અને ન થયો હોય તો પણ આત્મધર્મની પુષ્ટિરૂપ રસાયનપણાને પામે છે.

ક્ષમાપના—હું સર્વ જીવને ક્ષમા આપું છું, સર્વ જીવો મને ક્ષમા આપો; મારે સર્વભૂત માત્ર પ્રત્યે મૈત્રીભાવ છે, મારે કોઇ સાથે વૈર નથી.

"खामेमि सव्वे जीवा, सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ति मे सव्वभूएसु, वेरं मज्झं न केणइ ॥"

એવી ક્ષમાપનાની શુધ્ધ ભાવનાથી પાપપ્રાગ્ભાર લઘુ-હળવો થવાથી આત્મા સ્ફૂર્ત્તિમાન્ થાય છે, અને આશયની સ્ફીતતા તથા વિશાળ ચિત્તતા પ્રગટે છે. અથવા પ્રકારાંતરે પ્રભુ પાસે નિજ દોષપ્રકાશનપૂર્વક ક્ષમા યાચવી તે પણ ક્ષમાપનાનો સુંદર પ્રકાર છે. જેમકે—

"હે ભગવન્! હું બહુ ભૂલી ગયો. મેં તમારાં અમૂલ્ય વચનોને લક્ષમાં લીધા નહિં. મેં તમારા કહેલા અનુપમ તત્ત્વનો વિચાર કર્યો નહિં. તમારા પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહિં. તમારા કહેલા દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મેં ઓળખ્યા નહિં.

હે ભગવન્! હું ભૂલ્યો, આથડ્યો, રઝળ્યો અને અનંત સંસારની વિટંબણામાં પડ્યો છું.

હું પાપી છું. હું બહુ મદોન્મત્ત અને કર્મરજથી કરીને મલિન છું.

પરમાત્મા! તમારા કહેલા તત્ત્વ વિના મારો મોક્ષ નથી.

હું નિરંતર પ્રપંચમાં પડ્યો છું, અજ્ઞાનથી અંધ થયો છું, મારામાં વિવેકશક્તિ નથી, અને હું મૂઢ છું, હું નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું.

નિરાગી પરમાત્મા! હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા મુનિનું શરણ ગ્રહું છું.

મારા અપરાધ ક્ષય થઇ હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થઉં એ મારી અભિલાષા છે.

આગળ કરેલા પાપોનો હું હવે પશ્ચાત્તાપ કરું છું.

જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી ઊંડો ઉતરું છું તેમ તેમ તમારા તત્ત્વના ચમત્કારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે.

તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ, સહજાનંદી, અનંતજ્ઞાની, અનંતદર્શી અને ત્રૈલોક્યપ્રકાશક છો.

હું માત્ર મારા હિતને અર્થે તમારી સાક્ષીએ ક્ષમા ચાહું છું.

એક પળ પણ તમારા કહેલા તત્ત્વની શંકા ન થાય, તમારા કહેલા રસ્તામાં અહોરાત્ર હું રહું એ જ મારી આકાંક્ષા અને વૃત્તિ થાઓ.

હે સર્વજ્ઞ ભગવન્! તમને હું વિશેષ શું કહું? તમારાથી કંઇ અજાણ્યું નથી. માત્ર પશ્ચાત્તાપથી હું કર્મજન્ય પાપની ક્ષમા ઇચ્છું છું."

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત મોક્ષમાળા.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક : શ્રીયુત મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B. A LL. B Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૩થી શરૂ)

આવી પરિસ્થિતિમાં જૈનોની પ્રવૃત્તિ-

જૈન આચાર્યો-સાધુઓએ તેમ જ શ્રાવક ધનપતિઓએ રાજ્યકર્તાઓની સાથે મુખ્યત્વે કરી સર્વદા અને સર્વથા મીઠો સંબંધ રાખી ઘણી દક્ષતાથી કાર્ય લીધું છે અને તેમની પ્રસન્નતા સાચવી પોતાનાં ધર્મકૃત્યો માટે તેમની સહાય, સહાનુભૂતિ અને સંમતિ મેળવીને કાર્ય લીધું છે. આ જાતની ખાત્રી માટે ઉપર જણાવેલા સુલતાન અને રાજાઓના સમયમાં જૈનોએ જે જે કાર્ય કરેલાં છે તે જોઇશું.

ગૂજરાતના ઝફરખાન અને અહમદશાહ બને કટ્ટર મુસ્લિમ હોઈ મૂર્તિભંજક હતા. આ ઝફરખાનને શિલાલેખ અને તત્કાલીન ગ્રંથોમાં હિંદુઓએ દફરખાન તરીકે ઓળખાવ્યો છે તેણે એમ કહેવાય છે કે, આપણા ચરિત્રનાયક મુનિસુંદરને ખંભાતમાં ' વાદિગોકુલસંડ '-' વાદિગોકુલસંકટ ' એ બિરૂદ આપ્યું હતું.[1]

*આ દફરખાન-ઝફરખાં-જફરખાંએ હિંદુઓનું તીર્થધામ-સોમનાથનું શિવમંદિર ત્રીજી વખત સં. ૧૪૫૪માં નાશ કર્યું એટલું જ નહિ

૧.(૧) ધર્મસાગર ઉ૦ની સ. ૧૬૪૭ લગભગની પટ્ટાવલી કહે છે કે "स्तमतीर्थे दफरखानेन 'वादिगोकुलषण्ड' इति भणित·। એટલે ખંભાતમાં દફરખાને આ 'વાદિગોકુલમાં સાંઢ' છે એમ કહ્યું હતું (૨) સં. ૧૬૭૨ ને સં. ૧૬૮૫ વચ્ચે રચાયેલા દેવવિમલ ગણિના સટીક હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્યના સર્ગ ૧૪, શ્લોક ૨૦૪માં હીરવિજયસૂરિને અકબર બાદશાહે જગદ્‌ગુરુ એ બિરુદ આપ્યું એ કહેવા સાથે ઉદાહરણ આપે છે કે 'यथा दफरखानेन स्तम्भतीर्थे प्रमोदत । मुनिसुन्दरसूरीन्दोर्वादिगोकुलसंकट ॥ -જેમ ખંભાતમાં તે શહેરના ધણી દફર નામના ખાન-યવનાધિપતિએ પ્રમોદથી (સહસ્રાવધાની) મુનિસુંદર નામના આચાર્યચંદ્રને ' વાદિગોકુલસંકટ' એવું બિરુદ આપ્યું તેમ (૩) આ પરથી ઋષભદાસના સં. ૧૬૮૫માં રચાયેલા હીરવિજયસૂરિ રાસમાં પૃ. ૧૨૨માં કથેલ છે કે:

ત્રંબાવતી નગરીમાં જોય,
દફરખાન તવ હાકિમ હોય;
મુનિસુંદર સૂરીશ્વર જેહ,
જીતે વાદ દિગંબર તેહ.
' વાદીગોકલસાંઢ ' બિર્દ થાય,
તિમ તિહાં બોલ્યો અકબરશાહ,
' જગતગુરુ ' વર બિરુદ તે દેહ,
હીરતણી શોભા વાધેહ.

આ દફરખાન તે જ ઝફરખાન શ્રી ઓઝાજી પણ જણાવે છે કે ' કુંભલગઢની પ્રશસ્તિમાં એવું કથન છે કે-રાજાઓના સમૂહને હરાવનાર પત્તન (પાટણ)ના સ્વામી દફરખાન(જફરખાં)પણ જેનાથી કુંઠિત થયેલ તે શકસ્ત્રીઓને વૈધવ્ય દેનાર (ઇડરનો રાજા) રણમલ પણ આ ક્ષેત્રસિંહ (મેવાડના રાણા ખેતા'ના કારાગારમાં બિછાનું પણ પામી ન શક્યો પછી ટિપ્પણીમાં બતાવે છે કે ' તે ઇડરના રાજા રણમલ સાથે બે વાર લડ્યો હતો. બીજી લડાઇ સને ૧૩૯૭ (સં. ૧૪૫૪)માં થઇ કે જેમાં રણમલ સાથે સંધિ કરી તેને પાછા ફરવું પડ્યું તે સમયની આસપાસ દિલ્હીથી સ્વતંત્ર થઇ મુજફ્ફર નામ ધારણ કર્યું હતું. '-રાજપૂતાને કા ઇતિહાસ પૃ. ૫૬૬.

પરંતુ જૈનોનું તીર્થધામ-શત્રુંજય તીર્થ અને તેના મુખ્ય નાયક આદિનાથના બિંબનો ભંગ સં. ૧૪૬૩માં કર્યો હતો.[૧]

[આ બિંબ સમરાશાહે મૂળ બિંબ અલાઉદ્દીન ખીલજીના સમયમાં ખંડિત થતાં સં. ૧૩૭૧માં સ્થાપિત કરેલું હતું. તેનું મસ્તક મ્લેચ્છોએ એટલે ઉક્ત દફ્ફરખાને પુનઃ ખંડિત કર્યું, તેનો ઉદ્ધાર કર્માશાહે ગૂજરાતના સુલતાન બહાદુરશાહનું ફર્માન મેળવી. બિંબ કરાવી, તેના સ્થાને પધરાવી સં. ૧૫૮૭ના વૈશાખ વદિ ૬ રવિવારને દિને વિદ્યામંડનસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી કર્યો. જુઓ શ્રી જિનવિજયસંપાદિત શત્રુંજયોધ્ધાર પ્રબંધ].

અહમદશાહે સોમસુન્દરસૂરિના શિષ્ય કર્ણાવતી રાજધાની (આસાવલ-અમદાવાદ)ના શ્રાવક ગુણરાજને માન આપ્યું હતું અને તેને સંઘ લઇ તે સૂરિ સાથે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવાની ઇચ્છા થતાં ત્યાં જવા માટે ખાસ ફરમાન કરી આપ્યું હતું અને માણસો વગેરે સામગ્રી પૂરી પાડી હતી.[૨]

અમદાવાદમાં આ પાતશાહનો માન્ય એવો સોની સમરસિંહ સોમસુંદરસૂરિનો ભક્ત હોઇ તેમના વચને સિધ્ધાચલની યાત્રાએ આવ્યો, અને પછી ગિરિનાર યાત્રા કરી ત્યાંના કલ્યાણત્રયના વસ્તુપાલ મંત્રીના જીર્ણ થયેલા મંદિરનો ઉધ્ધાર પોતાના ભત્રીજા માલદેવની સાથે વિચાર કરી કર્યો ને તે કલ્યાણત્રય ચૈત્યમાં પ્રૌઢપ્રતિષ્ઠા સોમસુંદર ગચ્છનાયકના વચનથી જિનકીર્ત્તિસૂરિએ કરી. (સો. સૌ. ૯, શ્લોક ૭૪ થી ૮૦).

મેવાડના લાખા રાણાનાં પ્રીતિ અને માન ઇડરના ઓસવાલ શ્રાવક સંઘવી વચ્છરાજના બીજા પુત્ર નામે વીસલે દેઉલપાટકમાં નિવાસ કરી મેળવ્યાં હતાં.[૩] તેના 'વિજયરાજ્ય સમયે આસલપુર દુર્ગમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ ચૈત્યનો જીર્ણોધ્ધાર થયો' એવા આશયનો સં. ૧૪૭૫ આષાઢ સુદિ ૩ સોમવારનો શિલાલેખ મળે છે. (ઓઝાજી રા. ઇ. પૃ. ૫૮૧ ૨) તેના અને તેના પુત્ર મોકલ રાણાના સમયમાં ઉક્ત વીસલની વિનતિથી અને તેણે કરેલા ઉત્સવપૂર્વક સોમસુંદરસૂરિએ વિશાલરાજને વાચકપદ આપ્યું. વળી વીસલે ચિતોડમાં શ્રેયાંસનાથનું ભવ્ય મંદિર બંધાવ્યું. તેમાં ઉકતસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેના પુત્ર ચંપકે પોતાની માતા ખીમાઇના કહેવાથી ૯૩ આંગલનું એક પાર્શ્વજિન બિંબ કરાવી તેને બે કાઉસ્સગીયા સાથે મંદિરમાં સ્થાપિત કરી, તે મંદિરનું નામ 'મનોરથકલ્પદ્રુમ' આપ્યું ને તેમાં પ્રતિષ્ઠા ઉકત સૂરિએ કરી (આ મંદિર હાલ હયાત નથી). વળી ચંપકે કરેલા ઉત્સવપૂર્વક જિનકીર્ત્તિ વાચકને સૂરિપદ, કેટલાક મુનિઓને પંડિતપદ અને ઘણાને મુનિદીક્ષા આપી. (સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૯.)

---

૧ वि. सं. १४३३ श्री शत्रुंजये दफरखानेन (दफरखानेन) तद् विंब तीर्थभंगश्च कृतः ॥ ભાંડારકર રિપોર્ટ

૨ श्रीमदहम्मदसुरत्राणदत्तफुरमाण साधुश्री गुणराजसंघपति-साहचर्यकृताश्चर्यकारि देवालयाडंबर-पुरःसरश्रीशत्रुंजयादितीर्थयात्रेण-રાણકપુરનો સોમસુંદરસૂરિની પ્રતિષ્ઠાનો સં. ૧૪૯૬નો લેખ. જિ. ૨, ૩૦૭. ગુણરાજની આ યાત્રા સંબંધી વિસ્તાર માટે જુઓ સં. ૧૫૨૪નું સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૮ સં. ૧૪૬૬ ની ગુર્વાવલી, શ્લોક ૩૪૮ ને ૩૪૯, જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ ટિ. ૪૪૪ પૃ. ૪૫૪.

૩ श्रीमद्देउलवाटकेऽथ निवसन् श्रीलक्षभूमिपते-र्मान्यः पुण्यवतां सुवर्णमुकुटः संघाधिपो वीसलः

—ગુણરત્નસૂરિના ક્રિયારત્નસમુચ્ચયની પ્રશસ્તિ શ્લોક ૮

तत्रास्ति लक्षभूपप्रसादपात्रं पवित्रचित्रगुणः ।
साधुर्वीसलनामा बहुधामा दातृसुत्रामा ॥

સોમસૌભાગ્ય. ૯,૪

તે મોકલ રાણાનું બહુમાન ઉપર્યુક્ત શ્રાવક ગુણરાજનો પુત્ર બાલ પામ્યો હતો[1], અને તે ગુણરાજે તે રાણાના આદેશથી અને ઘણા પ્રસાદથી ચિતોડના જૈન કીર્તિસ્તંભ પાસેના જૈન પ્રાસાદનો ઉધ્ધાર કર્યો અને તેમાં સોમસુંદરસૂરિએ સં. ૧૪૮૫ માં પ્રતિષ્ઠા કરી (ચિત્રકૂટ મહાવીરપ્રાસાદ પ્રશસ્તિ સં. ૧૪૯૫. પ્ર રો. એ. જર્નલ પુ. ૩૩, ન ૬૩, પૃ ૪૨ થી ૬૦)

કુંભા રાણાના રાજ્યના બીજા જ વર્ષે સં. ૧૪૯૧ ચૈત્ર શુદિ ૧૧ શુક્રે તપાગચ્છના જયશેખરસૂરિએ દેઉલવાડા નગરે ગચ્છાચારની પ્રત લખાવી (શ્રી કાપડીઆ કેટલોગ ૧, ૩૩૨) તે નગરમાં (સં ૧૪૯૩ માં) દેવગિરિના શ્રેષ્ઠી મહાદેવ દર્શનાર્થે આવ્યો તેની વિનંતિથી ને તેણે કરેલા ઉત્સવપૂર્વક સોમસુંદરસૂરિએ રત્નશેખરને વાચકપદ આપ્યું. રાજાના માનીતા મહાદેવ શ્રેષ્ઠીએ સમસ્ત તપાગચ્છને વસ્ત્રોની પહેરામણી કરી હતી અને સ્વામીવાત્સલ્ય અને પ્રભાવનાઓ પણ ઘણી કરી હતી.

કુંભારાણાના રાજ્યમાં ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના લોકોએ અનેક મંદિર બધાવ્યાં છે 'તેણે વસાવેલા રાણપુર નગરમાં (રાણકપુરમાં) તેના રાજ્યમાં તેના પ્રસાદપાત્ર પોરવાડ સંઘપતિ ધરણાક કે જેણે સુલતાન અહમ્મદનું ફરમાન લેનારા એવા (ઉક્ત) સાધુ (સાહ) ગુણરાજ સાથે આશ્ચર્યકારી દેવાલયોના આડંબર સહિત શ્રી શત્રુંજયાદિ યાત્રાનાં સ્થળોએ યાત્રા કરી હતી અજારી, પીંડવાડા (બંને હાલ સીરોહી રાજ્યમા), સાલેરા (ઉદયપુર રાજ્યમાં) વગેરે સ્થળોએ નવા જૈન મદિરો (બધાવીને) તથા જૂના દેવાલયોનો ઉધ્ધાર કરીને, જૈન દેવોની પદસ્થાપના કરીને, દુષ્કાળ સમયે અન્નક્ષેત્રો ખોલીને અનેક પરોપકાર ને સંઘસત્કાર આદિ અગણ્ય પુણ્યના મોંઘા કરિયાણાથી ભરેલું જેનું જીવનરૂપી વાહન (વહાણ) સંસારસમુદ્રને તરવાને શક્તિમાન થયું હતુ તેણે ઉક્ત કુંભકર્ણ રાજાના સુપ્રસાદ અને આદેશથી 'ત્રૈલોકયદીપક' નામનું ચોમુખ યુગાદીશ્વર વિહાર-મન્દિર સં. ૧૪૯૬માં કરાવ્યું અને શ્રી દેવસુંદરસૂરિના પટ્ટધર શ્રી સોમસુંદરસૂરિએ તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી[2] (જિ ૨ નં. ૩૦૭) આ રાણાના ખજાનચી વેલાએ સં. ૧૫૦૫માં ચિતોડમાં શ્રી શાંતિનાથનું એક સુંદર મંદિર બંધાવ્યુ અને તેમા ખરતરગચ્છના જિનસેન(?)સૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી —કે જેને હાલમાં 'શૃંગારચોરી' કહેવામાં આવે છે તેમજ વસંતપુર આદિમાં જૈન મંદિરો થયાં આ પરથી જણાય છે કે કુંભાના રાજ્યકાલમાં જૈન પ્રજા સપન્ન હતી વિશેષમાં આ દાની રાણાએ સં. ૧૫૦૬ અષાઢ શુદિ ૨ નો શિલાલેખ કે જે આબુ પરના વિમલવસતિ ને લુણિ-

---

१ श्रीमोकल' क्षितिपतिर्बहुमन्यते स्म यं चित्रकूटवसतिं व्यवसायहेतो' ॥३९॥ चि० प्र०

२ विक्रमत' १४९६ सख्यवर्षे .राणाश्री कुभकर्णसर्वोर्वीपति सार्वभौमस्य विजयमानराज्ये तस्य प्रमादपात्रेण . श्रीमदहम्मदसुरत्राणदत्तफुरमाण साधु—श्रीगुणराजसघपतिसाहचर्य कृताश्चर्यकारिदेवालया- डंबरपुर सर श्रीशत्रुंजयादितीर्थयात्रेण। अजाहरी पिंडवारकसालेरादि बहुस्थाननवीनजैनविहार जीर्णोद्धारपदस्थापनाविषमसमयसत्रागारनाना— प्रकारपरोपकारश्रीसघसत्काराद्यगण्यपुण्यमहार्थक्रयाणकपूर्यमाणभवार्णवतारणक्षममनुष्यजन्मयानपात्रेण प्राग्वाटवशावतस सं . धरणाकेन. .राणपुरनगरे राणा श्रीकुमकर्णनरेंद्रेण स्वनाम्ना निवेशिततदीय सुप्रसादादेशतस्त्रैलोक्यदीपकाभिधान श्रीचतुर्मुख- युगादीश्वरविहार: कारित प्रतिष्ठित [श्री देव सुंदर] सूरि (पट्टप्रभा)कर.. श्री सोमसुंदरसूरिभि ॥ જિ. ૨, ન. ૩૦૭ આ લેખ સમજવામા શ્રી ઓઝાજી જરા ભૂલ ખાઈ ગયા છે. જુઓ તેમનો રાજપૂતાને કા ઇતિહાસ ટિપ્પણી પૃ ૬૨૫

ચારિત્રસેવનની દુષ્કરતા અને નારકયાતનના અસર-
કારક વર્ણનને સૂચવતું માતપિતાના સંવાદરૂપે

શ્રી મૃગાપુત્રચરિત્ર.

આ મૃગાપુત્રીય નામનું અધ્યયન ભગવાન્ **સુધર્માસ્વામી** પોતાના શિષ્ય **જંબૂસ્વામીને** કહે છે, જે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૧૯મા અધ્યયનના આધારે ભવ્ય જીવોને ઉપકારક ધારી આપવામાં આવે છે. **મૃગાપુત્ર**કુમાર દોગુંદક દેવની માફક ભોગસુખ ભોગવી રહ્યો છે. એક વાર માર્ગમાં વિચરતા એવા શીલગુણસંપન્ન સાધુમહાત્માઓને જોઇ પોતાને પૂર્વભવનું સ્મરણ થઇ આવતાં જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું, અને સંસાર પરથી ઉદ્વિગ્ન થવાથી માતાપિતાને ચારિત્ર લેવાને વિનવે છે. માતાપિતા સંયમની -મૂલ ઉત્તરગુણરૂપ પાંચ મહાવ્રતાદિને જિંદગી પર્યંત પાળવાની અતિ દુષ્કરતાને વર્ણવે છે. મૃગાપુત્ર કહે છે કે-તે એ જ પ્રમાણે છે અને પોતે નરક તિર્યંચ ભવમાં અનુભવેલા દારુણ દુઃખોનું હૃદયદ્રાવક વર્ણન કરે છે. છેવટે માતાપિતા પ્રવ્રજ્યાની અનુજ્ઞા આપે છે. ઉક્ત વર્ણનમાંથી બહુ બહુ પ્રકારે શિક્ષા લઇ શકાય તેમ છે. આનું એકાંતમાં સમ્યક્ પર્યાલોચન કરતાં ક્ષણભર માટે પણ સંસાર-પરથી ઉદ્વિગ્નતા આવ્યા સિવાય રહે નહિ. સંયમની પાંચ મહાવ્રતાદિની સુકરતાને ભજી-સમજી એટલા એની દુષ્કરતાને ઓળખે-સમજે અને દ્રવ્યક્ષેત્રકાળાદિ અનુસારે સૌ સૌના ઉપયુક્ત ભાવે રહી સફળતાને આણે એજ.

લેખક : **પુણ્યવિજય (સંવિજ્ઞપાક્ષિક)**

સુગ્રીવ નામના નગરમાં **બલભદ્ર** નામે રાજા હતો. તેને મૃગા નામની મુખ્ય પટ્ટરાણી હતી. તે બલભદ્ર તથા **મૃગારાણીનો બલશ્રી** નામે પુત્ર હતો. માબાપે તેનું નામ **બલશ્રી** નામ રાખ્યું હતું, પણ લોકમાં મૃગા મહારાણીનો પુત્ર હોવાથી **મૃગાપુત્ર** નામે પ્રખ્યાત હતો અર્થાત્ લોકો તેને મૃગાપુત્ર કહીને જ બોલાવતા હતા. માતાપિતાને અતિ વહાલો એવો કુમાર યુવરાજ એટલે યુવાનાસ્થામાં જ રાજપદધારી થયો હતો. કુમાર પોતાના નંદન નામના પ્રાસાદમાં સ્ત્રીઓ સહિત નિત્ય મુદિત મનવાળો દોગુંદક દેવની પેઠે ક્રીડા કરે છે. હર્ષયુક્ત મનવાળો એવો તે મૃગાપુત્ર મણિ અને રત્નથી જડિત ગોખમ સ્થિત થયેલો નગરનાં ચતુષ્ક, ચકલા, ત્રિક ત્રભેટા અને ચત્વર-ચોતરાંઓને અવલોકતો હતો તેવામાં ત્યાં માર્ગમાં ચાલ્યા આવતા તપ, નિયમ અને સંયમને ધારણ કરત શીલસંપન્ન અને ગુણોની ખાણરૂપ રત્નત્રયને ધારણ કરનારા એવા શ્રમણ-મુનિને દેખ્યા મૃગાપુત્ર અનિમિષિત દૃષ્ટિથી તે મુનિને જો રહ્યા. મનમાં વિચાર કરે છે કે-ક્યાંક આ

ગવસતિ જૈન મંદિરોની વચ્ચે ચોકમાં છે તે કરી આપ્યો હતો કે આબૂના જાત્રાળુ આદિ પાસેથી જે 'દાણ' (રાહદારી,જગાત), મુંડિક (મુંડિઉ-માથાદીઠ લેવાતો કર), વલાવી (માર્ગરક્ષાનો કર) તથા ઘોડા બળદ આદિ પર જે કર લેવામાં આવતો હતો તે માફ કરવામાં આવ્યો છે. (જુઓ પૃ. ઓઝાજીકૃત રાજપૂતાનેકા ઇતિહાસ ૬૨૫, ૬૩૦) આ મેવાડપતિ શ્રી કુંભકર્ણ રાજા **સોમદેવસૂરિની** નવીન કાવ્યકલાથી હર્ષ પામી **શ્રી હર્ષથી** પણ અધિક કવિ તરીકે તેમને માન આપતા હતા. (સો. સૌ. ૧૦,૩૮)

રૂપ મે પ્રથમ જોયેલુ છે. એમ તેને લાગ્યુ.

મુનિને જોઇને હર્ષયુક્ત મનવાળો થયો સતો પૂર્વે પરિચિત હોય તેમ મનમા માનવા લાગ્યો. તે કુમારને સાધુના દર્શન માત્રમા કયાક આ સાધુને મે જોયેલ છે આવુ ચિંતન થતા ઊંડા વિચારમા પડી મૂર્છા આવી. એ મૂર્છામા જ જાતિસ્મરણ થઈ આવ્યુ, એટલે પૂર્વભવનુ સ્મરણજ્ઞાન થઇ આવ્યુ. અને હુ દેવલોકથી ચ્યવીને આ મનુષ્યભવમા આવ્યો છું એવો નિરધાર થયો. એ રીતે જાતિસ્મરણ સમુત્પન્ન થયું ત્યારે મોટી ઋદ્ધિવાળા એવા મૃગાપુત્રે મે પૂર્વભવે શ્રામણ્ય–ચારિત્રને પાળ્યુ છે એમ સ્મરણ કરવા લાગ્યા. વિષયોમા પ્રીતિ વિનાનો માત્ર સંયમમાં જ રંજિત એવો મૃગાપુત્ર માતાપિતા પાસે આવી આ પ્રમાણે વચનો કહેવા લાગ્યો.

હે માતાપિતા! મને પાચ મહાવ્રતો પૂર્વજન્મમા સાભળ્યા છે. વળી નરકોમા તથા તિર્યંચ યોનિમા થતા દુખો મે ભોગવ્યા છે તેથી હુ વિષયોની અભિલાષાથી નિર્વિણ્ણકામ થયો છુ. હું આ મહાર્ણવ તુલ્ય સસાર-સમુદ્રથી અનાજિત થઇશ. સસારસમુદ્રને તરીશ માટે તમો મને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા આપો.

હે માતપિતા! વિષના ફળની જેને ઉપમા દેવાય તેવા મે ભોગો ભોગવ્યા કે જે પાછળથી કડવા વિપાકવાળા હોય છે અને ઉત્તરોત્તર દુ:ખને લઇ આવનારા છે.

આ શરીર અનિત્ય છે. અશુચિ–અપવિત્ર મળમૂત્રાદિકની જેમાથી ઉત્પત્તિ થાય તેવુ છે વળી અશાશ્વત–નશ્વર પદાર્થના આવાસરૂપ છે અને જન્મ, જરા, મૃત્યુ વિગેરે અને ધનહાનિ, સ્વજનવિયોગ રોગાદિકના ભાજનરૂપ છે.

હે માતાપિતા! આ અશાશ્વત શરીરને વિષે હુ રતિ પામતો નથી, મને સ્વસ્થતા અનુભવાતી નથી આ શરીર એવુ છે કે ભોગ ભોગવી રહ્યા પછીની વૃદ્ધાવસ્થામા અને ભોગ ભોગવ્યા જ ન હોય એવી બાલ્યાવસ્થામા પાણીમા થતા ફીણના પરપોટા સમાન જોતજોતામા નાશ પામનારુ છે. એવા આ શરીરમા મને રતિ–પ્રીતિ થતી નથી.

હે અમ્માતાય! રોગ, કફ, વાત, પિત્ત અને જરા, મરણવડે ગ્રસ્ત એવા આ મનુષ્યપણામા મને એક ક્ષણ પણ ગમતુ નથી.

હે માતપિતા! નિશ્ચયે સસાર દુ:ખહેતુ જ છે. અહો! આશ્ચર્ય છે કે જે સસારમા જીવો કલેશ પામે છે, સસારમા જન્મ પામવો એ દુ:ખ, વળી જરા અવસ્થામા દુ:ખ તથા આ સસારમા તડકા, ટાઢ, મસ્તકપીડા, જ્વર ઇત્યાદિક રોગો અને મરણ પામવાના દુ:ખો આ સર્વ સસારમા હોવાથી સસાર દુ:ખહેતુ જ છે. જેમા ભવભ્રમણમા પડેલા જીવો કલેશપીડિત રહ્યા જ કરે છે.

હે માતાપિતા! મારે પરવશ બનીને પરભવે જવાનુ છે. કેમ કરીને? ક્ષેત્ર, ગામ, વાડી વિગેરે છોડીને, ઘર, વસ્તુ, રાચરચીલું, સોના રૂપા, પુત્ર સ્ત્રી તથા બાંધવ સગાસબધી ભાઇ–ભાડરુ એ સર્વેને અને છેવટે આ દેહને પણ તજીને જવાનુ છે.

હે માતપિતા! જેમ કિંપાક ફળને ખાધા પછી અસર સારી થતી નથી, ઝેરની જેમ મારે છે, તે જ પ્રમાણે ભોગવેલા ભોગોનો

પરિણામ પણ સુંદર નથી આવતો. કિંપાક ફળ જોવામાં રમણીય અને ખાવા સમયે સ્વાદિષ્ટ લાગે પણ ખાધા પછી પ્રાણનો નાશકર્તા નીવડે છે, તેમ વિષય સુખો પણ તેવા જ છે.

હે માતાપિતા ! જે પુરુષ લાંબી મુસાફરીએ ભાતું સાથે લીધા વિના જાય છે તે જતાં જતાં ભૂખતરસથી પીડાઇને બહુ દુઃખી થાય છે. એ જ પ્રમાણે ધર્મ કર્યા વિના જે પુરુષ પરભવે જાય છે તે જાતો જાતો વ્યાધિઓ તથા નાના પ્રકારના રોગોવડે પીડિત થઇને બહુ દુઃખી થાય છે.

હે માતાપિતા ! જે પુરુષ લાંબે પંથે સાથે પુષ્કળ ભાતું લઇને ચાલે છે તે પુરુષ ક્ષુધાતૃષાથી વિવર્જિત થઇને માર્ગે જતાં સુખી થાય છે. એવી જ રીતે ભાતું સાથે લઇ મુસાફરીએ જનાર પુરુષના દૃષ્ટાંતાનુસારે જે મનુષ્ય ધર્મ કરીને પરલોકે જાય છે તે ધર્મારાધક પુરુષ સુખી થાય છે. તે પુરુષ અલ્પકર્મા અર્થાત્ લઘુકર્મા બનીને વેદના જેને નથી એવો અર્થાત્ અલ્પ અશુભકર્મ હોવાથી તે અલ્પ અશાતાવેદનીયવાળો થઇ સુખી થાય છે.

હે માતાપિતા ! જે ઘર અગ્નિથી બળવા લાગે ત્યારે ઘરનો જે સ્વામી કિંમતી વસ્તુઓને કાઢી લે છે અને અસાર-નજીવા પદાર્થોને છોડી દે છે. એ જ પ્રકારે આ જ દૃષ્ટાંતથી આ લોક જરા તથા મરણવડે પ્રદીપ્ત થયો છે, સળગી ઉઠ્યો છે એમાંથી તમોએ જેને અનુમતિ આપી છે એવો હું મારા આત્માને તારીશ, એ બળતામાંથી ઉગારીશ માટે હવે તમારે મને આજ્ઞા દેવી જોઇએ. હું આપ બન્નેની અનુજ્ઞા પામી ચારિત્ર ગ્રહણ કરી મારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરીશ.

તે મૃગાપુત્ર કુમારને માતા-પિતા કહે છે કે-હે પુત્ર ! સાધુ ધર્મ અતિ દુષ્કર છે. હે પુત્ર! ભિક્ષુને તો હજારો ગુણ ધારણ કરવા પડે છે.

હે પુત્ર ! સર્વભૂતોમાં સમતા તેમ જ જગતમાં શત્રુ અને મિત્રમાં પણ સમતા રાખવી તથા જીવિત પર્યંત પ્રાણાતિપાતવિરતિ-પ્રાણીહિંસાથી વિરામ પામવું એ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! નિત્ય સર્વકાળ અપ્રમત્તપણે રહી મૃષાવાદ વિવર્જવો અને સર્વનું હિતકારક સત્ય વચન બોલવું અને એ વિષયમાં નિરંતર સાવધાનપણે તત્પર રહેવું આ સઘળું અતિ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! સાધુધર્મમાં દંતશોધન-માત્ર દાંત ખોતરવાની સળી જેવું પણ અદત્ત કોઈ આપે નહિ ત્યાં સુધી લેવું નહિ અને અનવદ્ય-નિર્દોષ એષણીય આહારાદિક પદાર્થોનું જ ગ્રહણ કરવું એ પણ અતિ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! કામ-ભોગના રસને જાણનારે અબ્રહ્મચર્ય-વિષયભોગની વિરતિ તથા ઉગ્ર બ્રહ્મચર્યરૂપ મહાવ્રતનું ધારણ કરવું એ અત્યંત દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! ધન, ધાન્ય તથા પ્રેષ્યવર્ગ-નોકરવર્ગ વિષે પરિગ્રહનું વિશેષે વર્જન કરવું, મોહબુદ્ધિ છોડી દેવી એ પણ અતિ દુષ્કર છે, તેમ સર્વ આરંભનો પરિત્યાગ તથા કશામાં મમત્વ ન રાખવું એ પણ દુષ્કર છે.

(ચાલુ)

" પદવી—પ્રદાન સમારંભ "

સાહિત્યભૂષણ
વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધી

કવિશ્રી ખબરદારને સાહિત્યભૂષણ શ્રી નાયચુનાને સાહિત્યભૂષણ શ્રી મગનભાઈ પી શાહને સાહિત્યભૂષણ, ત્યારના ગૌન નંદનને સાહિત્યમણિ અને વડોદરા રાજના ના ભટ, પ્રો ભાવે તથા સાવલીના વકીલ શ્રી ગોવિંદદાસને વિદ્યાભૂષણની પદવીથી નવાજનાર સનાતન શ્રી સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર તરફથી આ સભાના માનદ સેક્રેટરી ભાઈ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીની ઘણા વર્ષોની સભા માટેની પ્રમાણિક સાહિત્યસેવાની કદર શ્રી ગત ગોકુળ અષ્ટમીના પવિત્ર દિવસ ભાઈ વલ્લભદાસને પણ "સાહિત્યભૂષણ" ની પદવી એનાયત કરવામા આવી હતી તેના સંચાલક આ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર પર્યાવરણના સંરક્ષકો તરીકે હિંદના કેટલાક મહાન ધર્માચાર્યો તથા નરેશોના નામો છે ઘણા વર્ષોથી એકનિષ્ઠાપૂર્વક તન, મન, ધનથી આ સભાની સાહિત્ય વગેરે કાર્યોની સેવા કરી રહેલ ભાઈ વલ્લભદાસને આ સાહિત્યભૂષણની પદવી એનાયત થતા તે માટેનો આનંદ જાહેર કરવા શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગરના તરફથી એક જાહેર મેળાવડો ગયા ભાદરવા શુદ ૧૧ સોમવારના રોજ સભાના મકાનમા સાંજના સાડાચાર વાગે શ્રી શામળદાસ કોલેજના પ્રોફેસર અને ભાવનગરની સાહિત્યસભાના પ્રમુખ રા રા **રવિશંકરભાઈ એમ જોશી** એમ એના પ્રમુખપણા નીચે કરવામા આવ્યો હતો

ત્યાર પ્રોફેસર શાહ, પ્રો સરજાની, પ્રો. નૃસિંહમ, રા હિંમતલાલભાઈ, શેઠ કુંવરજી આણંદજી, રા મોતીચંદભાઈ ઝવેરચંદ મહેતા, ડૉક્ટર જસવંતરાય મળચંદ શાહ એમ બી બી એસ, મહાલક્ષ્મી મીલના મેનેજર શ્રી ભોગીલાલભાઈ, વોરા ખાતીલાલ અમરચંદ, રા વિઠ્ઠલદાસ લાખડવાળા, સ્ટેટ એન્જીનીયર શ્રી શાંતિલાલ ગભીરદાસ, રા સુશીલ, રા પ્રાણજીવનદાસભાઈ ઉપરાંત સભાના સભાસદો અને પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની સારી સંખ્યામા હાજરી હતી

મેળાવડાની શરૂઆત કરતા સેક્રેટરી શ્રીયુત હરજીવનદાસ દીપચંદે આમંત્રણપત્રિકા વાંચી સંભળાવ્યા બાદ શાહ દીપચંદ જીવણભાઈ બી એ સી એસ સીની દરખાસ્ત અને શેઠ શ્રી અમૃતલાલભાઈ છગનલાલના ટેકાથી મહેરબાન પ્રો રવિશંકરભાઈએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યા બાદ આ સભાના પ્રમુખ શેઠ શ્રી ગુલાબચંદભાઈ આણંદજીએ નીચે પ્રમાણે પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું

માનનીય પ્રમુખ સાહેબ, શ્રી અધિકારીવર્ગ, વિદ્વાનવર્ગ અને બંધુઓ,

આજે આપને આમંત્રણ શા માટે કર્યું છે તે બંધુ શ્રી હરજીવનદાસે આમંત્રણપત્રિકાવડે નિવેદન કર્યું છે. હવે આપની પાસે આજના સુપ્રસંગ સંબંધી કંઇક કહેવા માગુ છું.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાને સ્થાપન થયાં ૪૬ વર્ષ થયા છે. ગુરુકૃપાથી અને આ સભાના મારા કાર્યવાહક બંધુઓના સંગઠનથી ભાઇશ્રી વલ્લભદાસ આ સભાની જે પ્રમાણિક સેવા કરે છે તે માટે હું મુખ્ય સેવક તરીકે તેઓનો આભાર માનવા સાથે મારો આનંદ જાહેર કરું છું. આજે મારા પ્રિય બંધુ વલ્લભદાસને સભાની તેમણે વર્ષો થયા કરેલી તન, મન, ધનથી પ્રમાણિક સેવાની કદરનો આ બીજો માંગલિક પ્રસંગ છે. પ્રથમ સોળ વર્ષ પહેલાં સં. ૧૯૮૧ ની સાલમાં પંજાબના સમગ્ર જૈન સંઘે ગુરુભકિત તથા સેવા માટે માનપત્ર અને સોનાનો મેડલ એનાયત કર્યો હતો. આ તેની આ સભા પ્રત્યે વધતી જતી પ્રમાણિક સેવા માટે બીજો સત્કાર. અયોધ્યાનું સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર ભાઇશ્રી વલ્લભદાસને "સાહિત્યભૂપણ" ની પદવીથી અલંકૃત કરે છે. સભાના બીજા કાર્યોમાં સભાના બીજા મારા સભ્ય બધુઓનો ફાળો-સેવા છે પરંતુ આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક અને આ સાહિત્યપ્રકાશન ને પ્રચાર વગેરે કાર્યોનો ફાળો તો એકલા માત્ર ભાઈ વલ્લભદાસનો જ છે. તેમને સભાએ તેત્રીશ વર્ષ પહેલાં સેક્રેટરીપદે નીમ્યા પછી તેમણે આજ સુધી સભાની સેવા અને ગુરુભક્તિ માટે સામાન્ય સ્થિતિના તેઓ હોવા છતાં તન, મન, ધનથી સેવા અર્પણ કરી છે તે જોઇ મને અને મારી સભાના સર્વ સભ્યોને તેને માટે માન ઉત્પન્ન થતાં પરમ આનંદ થાય છે. ભાઇ વલ્લભદાસને જે માન મળે છે તે સભાને અને મારા સર્વ સભાસદ બંધુઓને છે તેમ માનું છું.

ત્યારબાદ આ શહેરના **મહેરબાન નાયબ-દીવાન સાહેબ રા. રા. શ્રી નટવરલાલભાઇ માણેકલાલ સુરતી**નો આવેલ લેખિત સંદેશો વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો હતો. જે નીચે પ્રમાણે છે.

રા રા. શેઠશ્રી ગુલાબચંદભાઇ આણંદજીભાઇ

આપનું આમંત્રણ મળ્યું. બીજા વ્યવસાયને લઇને હાજર નહી રહી શકવા માટે માફી આપશો.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા એક એવી સંસ્થા છે કે જેને માટે સ્થાનિક જૈન ભાઇઓ જ નહિ પરતું આખું ભાવનગર વ્યાજબી ગૌરવ અને અભિમાન લે. અતિ પ્રાચીન જૈન ધાર્મિક સાહિત્યની હસ્તલિખિત પ્રતોની અતિ કાળજી અને સંભાળપૂર્વકની સાચવણી અને તેમાંથી વિશેષ ઉપયોગી પુસ્તકોનું પ્રકાશન એ આપની સભાની સેવા કેવળ ભારતવર્ષના જ નહીં પરંતુ પશ્ચિમના પણ દેશો જ્યાં જૈન ધર્મનો અને સાહિત્યનો આદરપૂર્વક અભ્યાસ થાય છે ત્યાં સુપ્રસિદ્ધ છે. સંસ્થાની એ અણમૂલ સેવામાં તેના માનદ્ સેક્રેટરી **શ્રીયુત વલ્લભદાસભાઈ ત્રિભુવનદાસભાઇ**નો હિસ્સો નાનોસૂનો નથી. અને તેમની એ સેવાની બનારસ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર તરફથી માનવંતી "સાહિત્યભૂપણ"ની પદવી અર્પણ કરીને કદર કરવામાં આવી છે તે ઘણું યોગ્ય થયું છે અને તે પ્રસંગને આપણા લોકપ્રિય પ્રોફેસર સાક્ષર શ્રી રવિશંકર જોશીના પ્રમુખપણા હેઠળ મેલાવડો ભરી ઉજવવા નક્કી થયું છે તે પણ યથાયોગ્ય છે. આજના આ આનંદપ્રસંગના મેળાવડાની હું સંપૂર્ણ સફળતા ઇચ્છું છું. એજ

(સહી) **નટવરલાલ માણેકલાલ સુરતીના** વંદન

બાદ "જૈન" પત્રના અધિપતિ શેઠ દેવચંદભાઈ દામજીએ બોલતાં જણાવ્યું કે આજનો પ્રસંગ સાહિત્ય ઉપાસનાનો છે. સભાનો ઉદ્દેશ પણ સાહિત્યપ્રચાર અને તેનો વિકાસ છે. સભાએ લાખો શ્લોકોનું પ્રકાશન કર્યું છે. આ બધામાં પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ, મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી તથા સાક્ષરવર્ય પુણ્યવિજયજી તથા શ્રી જિનવિજયજી આદિ-

નો ફાળો છે તેમ શ્રીયુત્ વલ્લભદાસભાઇનો ફાળો પણ જ છે આ પ્રસંગ મારે માટે પણ હર્ષદાયક છે અને એમના સ્નેહીજન તરીકે મારો હર્ષ વ્યક્ત કરી વિરમું છું.

બાદ ડૉ. જગન્નાથ શાહ એમ બી બી એસે બોલતા જણાવ્યું કે-

માનનીય પ્રમુખ સાહેબ, સભાના સભાસદ સાહેબો અને ગૃહસ્થો,

આજના પ્રસંગે આપણે આપણી સભાના એક વિદ્વાન અને સાહિત્યપ્રેમી તથા સેવાભાવી સેક્રેટરી સાહેબની બનારસ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિરે જે કદર કરી, તેમને માનદ ઉપાધિ એનાયત કરવામાં આવેલી છે, તે સંબંધી આપણા અભિનંદન આપવા એકત્રિત થયા છીએ.

આપ સૌ જાણતા હશો કે બનારસ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર સમગ્ર હિન્દુસ્થાનની એક અજોડ સંસ્થા છે. અને કહેતા હર્ષ થાય છે કે એ સંસ્થાના પેટ્રન સાહેબોની નામાવલી હિંદુધર્મના મહાન આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને રાજા-મહારાજાઓથી ભરપૂર છે. આપણા નામદાર મહારાજા સર કૃષ્ણકુમારસિંહજી પણ એ સંસ્થાના સંરક્ષકપદે બિરાજે છે.

હિંદુસ્થાનનું પ્રાચિન ગૌરવ, તથા ભારતવર્ષની સંસ્કારિતા બાહ્ય જગતમાં પ્રસારવામાં ઉપરોક્ત સંસ્થાનો હિસ્સો અણમોલ છે. પૌર્વાત્ય સંસ્કૃત ભાષામાં રહેલી વિચારસામગ્રી, તત્ત્વજ્ઞાનનો મધુરો જ્ઞાનભંડાર, ઇશ્વર સાથે એક થવા મથતા મનુષ્યનો તલસાટ, જીવનની સુંદર રૂપરેખા-આદિ સમગ્ર જીવનને સ્પર્શે તેવા વિષયોનું નિરૂપણ સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં જોઇશું. દુઃખની વાત તો એટલી જ કે આપણી સંસ્કૃત ભાષાનું મહત્ત્વ આપણે ભૂલ્યા અને પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોએ તેનું મૂલ્યાંકન કરી જ્ઞાનપ્રચાર સાધ્યો.

જ્ઞાનતૃષાનું પ્રતિક જો કોઈ હોય તો કોઈપણ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર છે આ સંસ્થા સંબંધી જેટલું બોલીએ તેટલું ઓછું છે. તેની કીર્તિ, અને તેનું કાર્ય માનવજીવનના જ્ઞાનનો દીપક વધુ સતેજ બનાવે એવી આપણી અંતર્ગત ઇચ્છા હોય

આવી સંસ્કૃત સંસ્થાએ શ્રીયુત વલ્લભદાસભાઈની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ, સંશોધન તથા પ્રકાશનકાર્યની કદર કરી, "સાહિત્યભૂષણ" ની પદવી એનાયત કરી છે એ ખૂબ આનંદની વાત છે હવે આપણે શ્રી વલ્લભદાસભાઈની પ્રવૃત્તિઓને વિશેષ માનની દૃષ્ટિથી જોતા થઇશું એટલું જ નહિ, પણ તેઓને "સાહિત્યભૂષણ" માંથી "સાહિત્યસમ્રાટ"માં પલટાતા જોઇએ તેવું મહાભારત કામ હાથ ધરે તેવી જવાબદારી, તથા લાંબું આયુષ્ય બન્ને મળે તેવી શુભેચ્છા રાખીએ.

શ્રીયુત્ વલ્લભદાસભાઇની સાહિત્યપ્રવૃત્તિ વેગવંત છે. આપણી સભાના બધા ય ગુજરાતી પુસ્તકોનું પ્રકાશન તેમના હાથે જ થયેલ છે. અને સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત પુસ્તકોના પ્રકાશનમાં પણ મુખ્યત્વે તેમનો ફાળો છે. તેમના સંશોધન તથા પ્રકાશનના પુસ્તકો, જેવા કે તીર્થંકર ભગવાનના ચરિત્રો આજે ખૂબ પ્રખ્યાત છે અને તેની મુક્તકંઠે પ્રશંસા થાય છે. આપણે આપણા સેક્રેટરીની ખૂબ પ્રશંસા કરવા સાથે તેઓ તે વિષયમાં અતીવ રસ લે તેવી ઉમેદ રાખીએ, અને હર્ષ અનુભવીએ કે આપણા આવા એક સજ્જન અને જ્ઞાનભૂખ્યા પુરુષની યોગ્ય કદર થઇ. આપના અમૂલ્ય સમયનો વધુ વ્યય નહિ કરતા હવે હું બેસી જઇશ.

બાદ રા. સુશીલે બોલતા જણાવ્યું કે-માનપત્ર આપવાની પ્રણાલિકાના અવશેષો હજૂ જળવાઇ રહ્યા છે આપણે તો એટલું જોવાનું કે પદવી આપનાર વિદ્યાલય ગમે તે હો, પણ લેનાર વ્યક્તિ કેટલી લાયક ને પાત્ર છે તે જ વિચારવું ઘટે. એક રીતે જોઇએ તો શ્રી વલ્લભદાસે સાહિત્યસેવા સારા પ્રમાણમાં કરી છે, કારણ કે સાહિત્યમાં એકલા લખવા માત્રથી કે પ્રકાશનમાત્રથી જ સેવા નથી થતી. તેની વિવિધ દિશાઓ છે. સાહિત્ય-સંરક્ષણ એ જૈનોનો વારસો છે. ગ્રંથો સંગ્રહવા અને પ્રકાશિત કરવા તે તો તેને

ગળથુથીમાં જ પાવામાં આવે છે. રા. ગોવર્ધનરામભાઇએ એક વખતે કહેલું કે 'જ્યારે સાહિત્ય સૂકાઈ ગયું હતું, તેના રસકસ લગભગ ઊડી જવાની તૈયારીમાં હતા ત્યારે પણ જૈન મુનિવરોએ સાહિત્યસરિતા વહાવી રાખી હતી અને ઉપાશ્રયમાં બેસી નૂતન નૂતન રચના કર્યે જતા હતા. નવીન રચના કરતાં જૂનાને સંગ્રહિત ને સંરક્ષિત રાખવું તે ઓછું ઉપયોગી નથી. વલ્લભદાસભાઈમાં તે યોગ્યતા છે અને તેથી તેમને મળેલ માન યોગ્ય જ છે.

બાદ કવિ રેવાશંકર વાલજી બધેકાએ પ્રસંગોચિત વિવેચન કર્યા બાદ શ્રી ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇ શાહે બોલતાં જણાવ્યું કે-ભાઇ વલ્લભદાસને મળેલ માન તે સભાને જ મળે છે. તેમાં સભાના દરેક સભાસદોએ ગૌરવ લેવા જેવું છે. સાહિત્ય-સેવા ઉપરાંત વલ્લભદાસભાઈમાં ભક્તિનો ગુણ છે, જે પ્રકારાંતરે સાહિત્યનો જ અંશ છે. તેઓ સાહિત્યસેવા ઉપરાંત કેળવણીમાં પણ રસ ધરાવે છે અને પાલીતાણા ગુરુકુળના વીસ વર્ષ સુધી સ્થાનિક સેક્રેટરી રહ્યા હતા. અત્રેની ઉજમબાઇ કન્યાશાળાના પણ તેઓ સેક્રેટરી છે. કોન્ફરન્સના પ્રાંતિક સેક્રેટરી તરિકે પણ તેમણે સેવા બજાવેલ છે.

બાદ સભાના ત્રીજા સેક્રેટરી શ્રી વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહ બી. એ. એ બનારસથી આવેલ પ્રતિષ્ઠાપત્ર ગુજરાતીમાં નીચે પ્રમાણે વાંચી સંભળાવ્યો હતો.

"સાહિત્યભૂષણ" પદવીપ્રદાન પત્રનું ભાષાંતર.

શ્રીમાન્ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધી
મંત્રી, શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર (કાઠિયાવાડ)

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરતી વિદ્યા જ્ઞાનને પ્રગટાવે છે. અન્ય અનેક વિદ્યાઓ હોવા છતાં ભૂત, ભવિષ્ય ને વર્તમાન એ ત્રણે કાળને વિષે આ ભાષા અભ્યુદયના કારણભૂત હોઇને તે વિદ્યાનું પરમ ઉન્નતિકારક સાચું સ્વરૂપ અન્ય વિદ્યાઓની અપેક્ષાએ અતિ શ્રેષ્ઠ રીતે પ્રકાશિત કરેલ છે. જગતના ગુરુરૂપ બનેલા એવા આ આર્યાવર્તમાં સંસારના કલ્યાણને માટે આ સંસ્કૃતવિદ્યાનો પુષ્કળ પ્રચાર અત્યંત જરૂરી છે અને તે પ્રચાર સંસ્કૃત ભાષાનું પઠનપાઠન, વક્તૃત્વ, વર્તમાનપત્રદ્વારા પ્રચાર, સરળ અને શ્રેષ્ઠ ગ્રંથોનું પ્રકાશન અને તેવા પ્રકાશનોને અંગે પદવીપ્રદાન અને ઉત્તેજનાદિ કાર્યોદ્વારા શક્ય છે. ઉપર્યુક્ત ઉદ્દેશોને કાર્યરૂપમાં પરિણમન કરવા માટે જ આ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર અસ્તિત્વમાં આવેલ છે.

દેવભાષાના કૃપાપાત્ર બનેલા જે કોઈ વિદ્વાન, ધર્માચાર્ય અને તેનું પરિશીલન કરનારા છે, તેઓ અમારા આ વિદ્યામંદિરને આદરણીય અને સ્નેહપાત્ર છે. હરહંમેશ આપશ્રીએ સંસ્કૃત ભાષાના વિકાસ માટે કરેલ કાર્યોને ધ્યાનમાં લઇને દ્રવ્યવિહીન અમારી આ સંસ્થા અલ્પ દ્રવ્યથી પણ તમને સત્કારવાને અસમર્થ છે છતાં પણ આ વિદ્યામંદિર પ્રભાવશાળી સુપદવીના પ્રદાન માત્રથી આપને સત્કારે છે. સાહિત્ય વિષયની આપની યોગ્યતાને લીધે પ્રસન્ન થઇને અમારું સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર આપને "સાહિત્યભૂષણ" ની ઉપાધિથી અલંકૃત કરીને અત્યંત હર્ષિત થાય છે. તેમજ સર્વશક્તિમાન એવી મહાકાળીદેવીના બંને ચરણકમળમાં સવિનય પ્રાર્થના કરે છે કે આપની સાહિત્ય સંબંધી અભિવૃદ્ધિ ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિંગત થાઓ.

પ્રબંધક:	મંગલાકાંક્ષી,
પંડિત કાલિપ્રસાદ શાસ્ત્રી	**રામાનુજાચાર્ય**
"સંસ્કૃતમ્" સંપાદક	**દેવનાયકાચાર્ય**
સંસ્કૃત કાર્યાલય અયોધ્યા	જગદ્ગુરુ
કૃષ્ણાષ્ટમી : ૧૯૯૮ વિક્રમાર્ક	તિરૂપત્તિ (મદ્રાસ)

જે પ્રમુખ સાહેબના હસ્તે વલ્લભદાસભાઇને અર્પણ કરીને તે પ્રમુખસાહેબે જણાવ્યું કે—

સને ૧૯૩૦ માં હું ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સ

પ્રસંગે પટણા ગયેલો ત્યાં જે કોઇ મને મળતા તેઓ પૂછતા કે તમારા ભાવનગરમાં શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા અને શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાના પ્રકાશનો તમે જોયા છે? તેણે નવા પ્રકાશનો કયા કયા કર્યા છે? આ બધા પ્રશ્નો પરથી મને તે વખતે માલૂમ પડ્યું કે ભાવનગર આર્યાવર્તના આ છેડે પણ પ્રસિદ્ધિ પામ્યું છે તે તેની આ બે સાહિત્ય સંસ્થાઓને કારણે કેટલીક વખત એવું બને છે કે જે આપણી અતિ નજીક હોય છે તેની અવગણના થાય છે અને માનવસ્વભાવ પણ એવો જ છે વલ્લભદાસભાઇને પંદર વર્ષ પૂર્વે શ્રી પંજાબના સંઘે માનપત્ર તથા સુવર્ણચંદ્રક એનાયત કર્યો હતો તેવી જ રીતે બનારસ જેવી દૂરની સંસ્થાને કિંમત કરતી જોઇ આપણે આનંદ અનુભવીએ તે યુક્ત જ છે સભાએ બૃહતકલ્પસૂત્ર, વસુદેવહિંડી, કર્મગ્રંથ, ત્રિષષ્ઠિશલાકા પુરુષચરિત્ર ઇત્યાદિ, સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથો અને કુમારપાળ પ્રતિબોધ, મહાવીરચરિત્ર, વાસુપૂજ્યચરિત્ર ઇત્યાદિ ગુજરાતી ગ્રંથો મળી આશરે બસો પુસ્તકોનું પ્રકાશન કર્યું છે અને તેમાં મુખ્યત્વે ફાળો શ્રી વલ્લભદાસભાઇનો છે આવા પ્રસંગો પ્રોત્સાહન અર્પે છે અને તેથી આવા અભિનંદનના મેળાવડા પ્રેરક અને યુવાનવર્ગને ઉત્તેજક છે સેવા કરનાર બે પ્રકારના હોય છે (૧) કરે થોડું અને આડંબર વધારે, (૨) છાને ખૂણે બેસી કરે વધારે વલ્લભદાસભાઇને કઇ કોટીમાં મૂકવા તે મારા કરતા તમો સૌ કોઈ સમજી શકો છો પદવી-પ્રદાનનું વધારે પ્રમાણમાં વિતરણ કરવામાં આવે તો તેનું મૂલ્ય અલ્પ અવશ્ય થાય, પરંતુ તેને પણ દૃષ્ટિબિંદુ હોય છે આપણી મુંબઇ યુનિવર્સિટી પદવીપ્રદાન ઓછું કરે છે, જ્યારે લંડન ને ફ્રાંસની યુનિવર્સિટીઓ છૂટે હાથે પદવીઓ આપે છે વલ્લભદાસને તેમની સેવાને અનુરૂપ બિરુદ યોગ્ય સ્થાને જ છે અને તે માટે મારો હર્ષ વ્યક્ત કરું છું

બાદ શ્રીયુત્ વલ્લભદાસભાઇએ જવાબ આપતા પ્રથમ પોતાની લઘુતા વર્ણવી હતી તેમણે બોલતા જણાવ્યું કે સાહિત્યનો શોખ મને પ્રથમથી જ હતો અને તેમાં પૂ. શ્રી આત્મારામજી મહારાજની કૃપાથી તે વેગ વિસ્તાર પામી પૂજ્ય પ્રવર્ત્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ, મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ, સાક્ષરવર્ય મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજય મહારાજ, આ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ખરો આભાર તો મારે માનવાનો છે, કારણ કે તેઓશ્રીએ યોજના અને સંશોધનનું કાર્ય હાથમાં લીધું તેનું જ આ સુંદર ફળ છે અને મને યથાશક્તિ સાહિત્યોપાસના કરવાનો સુયોગ સાંપડ્યો હું વ્યાપારી છું પણ મારા મિત્રોએ મને આગળ કર્યો અને મારા માર્ગને નિષ્કંટક બનાવવા તેમણે અથાગ પ્રેરણા કરી ખરી રીતે કહું તો હું સાહિત્ય સેવક છું અને હજુ મારે સાહિત્યને ઓળખવા શીખ્યો છું અમારી સભાનો ઉદ્દેશ સાહિત્યપ્રચાર અને તે પણ નફાની દૃષ્ટિએ નહિ અમારા જૈન સાહિત્યનો વારસો વિપુલ છે અને તેમાં મારી સેવા સાગરમાં બિંદુ સમાન છે ખરી રીતે આજે મને માન મને નહિ પણ સભાને ઘટે છે, કારણ કે તેના અવલંબન વિના હું આજે આટલી પ્રગતિ કરી શક્યો ન હોત બાદ સભાના અતિ અગત્યના પ્રકાશનોનો ટુંકમાં પરિચય આપ્યો હતો છેવટે સૌનો આભાર માની, અંગ પાદાને ઇનામ આપી સમારંભ વિસર્જન કરવામાં આવ્યો હતો

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

શીયાલકોટ શહેરમાં શ્રી પર્યુષણાપર્વ.

આચાર્યવર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ** પોતાની શિષ્યપ્રશિષ્યાદિ મુનિમંડળી સહિત શીયાલકોટ શહેરમાં બિરાજમાન છે. કૃષ્ણાષ્ટમીના દિવસે સનાતનીભાઈઓની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી આચાર્યશ્રીજીએ રામતલાઇ પર આવેલ સનાતનધર્મ મંદિરમાં પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. આખી સભા એકીઅવાજે બોલી ઊઠી હતી કે આવી રીતે કૃષ્ણલીલાનું રહસ્ય સમજાવનાર મહારાજશ્રી સિવાય અમોને બીજો કોઇ આજ સુધી મલ્યો નથી.

પર્વાધિરાજ શ્રી પર્યુષણાપર્વ આરાધન કરવા સારૂ મુલતાન, કોહાટ, લતમ્બર, બિકાનેર આદિ દૂરદૂરથી શ્રાવક–શ્રાવિકાઓ આવ્યા હતા. એકંદરે બહારગામોના લગભગ ત્રણેક હજાર નરનારીનો સમૂહ ભેગો થયો હતો. રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટના તરફથી વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી હતી.

બજારમાં આવેલ મીશનસ્કુલના વિશાલ મેદાનમાં પંડાલ બાંધવામાં આવ્યો હતો અને કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય, જગદ્‌ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ આદિની પ્રતિકૃતિઓથી પંડાલને સુશોભિત કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રથમના ત્રણે દિવસે આચાર્યશ્રીજીએ અષ્ટાહ્નિકા વ્યાખ્યાન ઘણી જ સુંદર ઢબથી વાંચી જનતાને ધર્મરસથી તરબોળ કરી હતી. શ્રી પર્યુષણાના પાંચ કર્ત્તવ્યો અને વાર્ષિક કર્ત્તવ્યો વિગેરે ઉપર રોચક ભાષામાં વિવેચનો કર્યા હતા.

કલ્પસૂત્રની વાંચના પણ આચાર્યશ્રીજીએ એવી જ સુંદર ઢબથી કરી હતી.

ચૌદશના દિવસે નારોવાલનિવાસી લાલા પુંજૂશાહ ધર્મચંદે વીશ મણ ઘીની બોલીથી કલ્પસૂત્ર લઈ વાજતેગાજતે પંડાલમાં પધરાવ્યું. રાતના રાત્રિજાગરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ લાલા ગોપાલશાહજી જૈને ૧૦૦ મણમાં પારણાની બોલી લઇને વાજતેગાજતે વરઘોડાની સાથે પારણાને પોતાને બંગલે લઈ ગયા હતા.

બપોરે બાર વાગ્યે રાયસાહેબની કોઠીથી ઘણા જ સમારોહથી રથયાત્રાનો વરઘોડો ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. એકંદરે આ વરઘોડો બાદશાહી વરઘોડાને યાદ કરાવે એવો હતો.

ત્રીજના દિવસે વ્યાખ્યાન પછી રાવલપીંડીનિવાસી ડાકટરણી શ્રીમતી ધનવન્તીદેવીએ મધુર ભાષામાં મૂર્તિપૂજા ઉપર ભાષણ આપી આચાર્યશ્રીજીને રાવલપીંડી પધારવા વિનંતિ કરી હતી.

ચોથના દિવસે બારસાસૂત્ર રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માજીસ્ટ્રેટની કોઠીમાં વાંચવામાં આવ્યા હતા. રાયસેઠેબે ૩૦ મણની બોલીથી બારસાસૂત્ર લઇ આચાર્યશ્રીજીના કરકમલોમાં અર્પણ કર્યું હતું. બારસાસૂત્ર પૂર્ણ થયા પછી આચાર્યશ્રીજીએ ફરમાવ્યું કે આ પ્રત પાંચસો વર્ષ લગભગની છે. એમાં જે સાધુ–મહાત્માઓની તસ્વીરો છે તે સર્વેને હાથમાં મુહપત્તિ અને આગળ સ્થાપનાચાર્ય રાખેલા છે. અર્થાત્ જે ઢબે અમો વ્યાખ્યાન વાંચીએ છીએ તે જ ઢબ આમાં છે. આથી સમજનારા સમજી શકે છે કે પ્રાચીન કોણ છે?

બાદ લાહોરી બેન્ડ-ભજનમંડળી સાથે શ્રીસંઘ સહિત દહેરાસરે દર્શન-ચૈત્યપરિપાટી કરી પંડાલમાં પધારી આચાર્યશ્રીજીએ માંગલિક સંભળાવ્યું હતું.

વરઘોડા વખતે સામેથી સ્થાનકવાસીઓનું જુલુસ એમના સાધુ ગોકુળચંદજી પ્રેમચંદજી આદિ સાથે આવી રહ્યું હતું. સમયસૂચકતા વાપરી આચાર્યશ્રીજીએ સૌને શાંતિ રાખવા ઉપદેશ આપ્યો તુર્ત જ આપણા ભાઈઓએ રસ્તો કરી આપ્યો અને શાંતિપૂર્વક ઊભા રહ્યા, પણ એ લોકો પોતાના સ્વભાવાનુસાર ગડબડ મચાવતા અનેક પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કરતા ચાલ્યા.

આ વખતે આચાર્યશ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણે આપણા ભાઈઓએ શાંતિ ન રાખી હોત અને એઓની પેઠે વર્ત્યા હોત તો આજે ભરબજારમાં સંવત્સરીના પરસ્પર ખમતખામણા થઈ જાત શાંતિ એ જ મોટી વાત છે.

બપોરે પંડાલમાં અષ્ટપ્રકારી પૂજા ઠાઠમાઠથી ભણાવવામાં આવી હતી.

સાંજના ઘણી જ શાંતિપૂર્વક સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવ્યું હતું.

બહારથી પધારેલા મહેમાનોની સેવા-ભક્તિ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી, લાલા ગોપાલશાહજી, તથા લાલા શોરીલાલજી, રામલાલજી, પ્યારાલાલજી, મૂલખરાજજી વગેરે ભાઈઓએ ખૂબ કરી હતી. ભોજન, ઉતારા વગેરેની વ્યવસ્થા પણ સુંદર થઈ હતી.

લાઉડ સ્પીકરનો પ્રબંધ હોવાથી વ્યાખ્યાનમાં અને રાત્રે શાંતિ રહેતી. શીયાલકોટનિવાસીઓ મુક્તકંઠે જૈન ધર્મની અને શ્રી ગુરુદેવની યશોગાથા ગાઈ રહ્યા છે અને વદી રહ્યા છે કે અમોને હવે જ ખબર પડી કે પર્યુષણપર્વ આવા હોય છે.

શ્રી ગુજરાંવાલા શ્રી સંઘના તરફથી શ્રાવણ વદિ ૧૨ થી ભાદરવા સુદિ ૩ સુધી ગરિબોને પેટભરી ભોજન આપવામાં આવ્યું હતું. એનો લાભ હિંદુમુસલમાન વિગેરે સેંકડો ગરિબોએ લીધો હતો.

શ્રી વિજયાનંદ જૈન મંડળે દરરોજ આબૂતીર્થ, નેમનાથજી જિન, પાર્શ્વનાથ ભગવાનને કમઠે કરેલા ઉપસર્ગો આદિ દશ્યો દેખાડી જનતાને આશ્ચર્યયુક્ત કરી હતી.

ગુરુભક્તિમાં વૃદ્ધિ

ન્યાયાંભોનિધિ શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની ગુરુભક્તિ નિમિત્તે સ્થાપન થયેલો આ (શ્રી જૈન આત્માનંદ) સભા પ્રથમથી જ ગુરુરાજની સ્વર્ગવાસતિથિ જયંતિ દેવગુરુભક્તિ વગેરે કરી ઉજવે છે, જે કે સભાની ફરજ છે, પરંતુ બીજા મહાપુરુષો-ગુરુદેવો, પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી મૂળચંદજી મહારાજ તથા તેમના શિષ્ય શ્રી વિજયકમલસૂરીશ્વરજી મહારાજની સ્વર્ગવાસ તિથિના રોજ પણ ઉપરોકત મુજબ જયંતિ ઉજવી આ સભા ગુરુભકિત કરે છે, કારણ કે ધર્મગુરુઓ માટે ગુરુભકિત કરવામાં સભા પોતાની ફરજ માને છે શ્રીમાન્ મૂળચંદ મહારાજની જયંતિ નિમિત્તે જિનાલય, તથા તેઓશ્રીની પાદુકા વગેરે સ્થળે અંગરચના લંઘટ અને દેવાધિદેવની દર વર્ષે પૂજા ભણાવવામાં આવતી હતી પરંતુ સભ્યોનું સ્વામીવાત્સલ્ય પૂરતા ફંડના અભાવે થતું નહોતુ જેથી તે બાબતમાં આ સભાના ગુરુભકત શ્રીમંત બંધુઓ તે માટે ઘણા વખતથી વિચાર કરતા હતા; દરમ્યાન તેવો સુપ્રસંગ ગુરુકૃપાથી સાંપડ્યો આ સભાના ટ્રેઝરર શેઠ અમૃતલાલભાઈ છગનલાલના બંગલે ગયા શ્રાવણ વદિ ૯ ના રોજ મિત્રમંડળને ભોજન નિમિત્તે આમંત્રણ થયું હતું જે વખતે ઉપરોકત સ્વામીવાત્સલ્ય ફંડ સંબંધી વાત કરતા નીચે મુજબ ફંડ થયું હતું જેથી હવે સ્વામીવાત્સલ્ય દર વર્ષે કરવામાં આવશે, ૫૦૦) શાહ છોટાલાલ હીરાચંદ, ૨૫૦) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ, ૨૫૦) શેઠ શ્રી અમૃતલાલ છગનલાલ, ૧૨૫) શેઠ દેવચંદભાઈ દામજી, ૧૨૫) શેઠ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ, ૧૨૫) શેઠ ફતેહચંદભાઈ ઝવેરભાઈ ૭૫) શેઠ ઝવેરભાઈ ભાઈચંદ હા. જાદવજીભાઈ,

અનોપચંદ ને ચમનભાઇ, ૫૦) શાહ કાન્તિલાલ ભગવાનદાસ. હજુ ફંડ ચાલુ છે.

ગુરુભકિતના આ કાર્ય માટે ઉપરના બંધુઓએ જે ઉદારતા બતાવી છે, તે માટે આભાર માનવામાં આવે છે. ઉપરની રકમો મુદ્દલ અનામત રાખી તથા ધારા પ્રમાણે જે વ્યાજ અપાય છે તેમાંથી વ્યય કરવાનો સભાએ ઠરાવ કરેલો છે.

ભાવનગર

આ વર્ષ **આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ** સપરિવાર ચાતુર્માસ અત્રે બિરાજમાન છે. તેઓનો વિદ્વત્તા ભરેલો સુમધુર ઉપદેશ વ્યાખ્યાનદ્વારા જૈનસમાજને મળે છે. આ વર્ષ પર્યુષણ પર્વ પણ સારી રીતે ઉજવાયા છે. જ્યાં વિદ્વાન ધર્મગુરુમહારાજનો જોગ હોય ત્યાં તેમજ બને. પર્યુપણમાં તપસ્યા બીજા વર્ષો કરતાં આ વર્ષે પ્રમાણમાં વિશેષ થઇ હતી. ઘોડીયાપારણાનું ઘી પણ સારૂં ઉપજ્યું હતું અને શેઠ માણેકચંદ કરમચંદે પોતાને ત્યાં લઇ જઇ પ્રભાવના વગેરે ઉદારતાથી ભક્તિ કરી હતી. શ્રી મહાવીર જન્મવાંચનના દિવસે શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણજીના સુપુત્ર પ્રેમચંદભાઇના ધર્મપત્ની વેણીબ્હેને માસખમણ કરવાથી સ્વામીવાત્સલ્ય સંઘ કર્યો હતો અને તપસ્વીઓને પારણ કરાવતાં ઉલ્લાસપૂર્વક ભક્તિ કરી હતી. પાંચમના દિવસે ખીમચંદ લલ્લુભાઇએ સ્વામીવાત્સલ્ય રૂા. ૧૪૦૦)માં ઉછાણીથી લઇ સંઘનું જમણ કર્યું હતું. એ રીતે ઉલ્લાસપૂર્વક નિર્વિઘ્ને પર્યુષણ પર્વનું આરાધન સમાજમાં થયું હતું.

પાલેજમાં પર્વારાધન.

પૂજ્યપાદ પ્રખર શિક્ષાપ્રચારક મરુધરોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી ૧૦૮ શ્રીમદ્ વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજ સપરિવારનું ચાતુર્માસ પાલેજમાં થએલ છે. વડોદરા, મુંબઇ, ભરુચ, પાટણ, મીંયાગામ, કરજણ, માંગરોલ, ઝણોર, દેથાણ, સાઢલી, સુરવાડા, પાછીઆપુર, ડભોઇ, સીનોર, કોરલ, કુરઇ આદિ લગભગ ૪૩ ગામના શ્રાવકશ્રાવિકાઓ પર્યુષણપર્વનું આરાધન કરવાને માટે અત્રે આવેલ હતા.

આઠ દિવસ દરમ્યાન વ્યાખ્યાનમાં શ્રાવકશ્રાવિકાઓ વ્યાખ્યાન બરાબર સાંભળી શકે તે માટે લાઉડ સ્પીકરની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

ચાર દિવસ પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી.

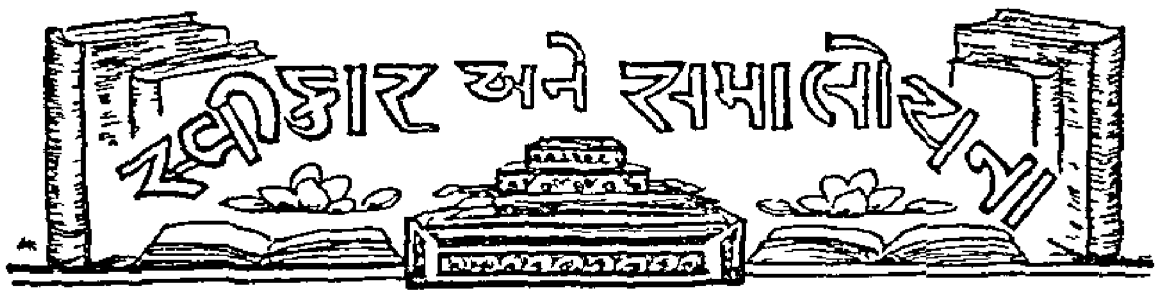
શ્રાવણ વ. ૧૪ ના દિવસે શેઠ કપૂરચંદ છોટાલાલે ચઢાવો બોલી વરઘોડા સહિત શ્રી કલ્પસૂત્રજી પોતાના ઘેર લઇ ગયા હતા. તથા ભા. સુ. ૧ ના દિવસે શેઠ ભોગીલાલ મોતીલાલ ચઢાવો બોલી ભગવાનનું પારણું વરઘોડા સહિત પોતાને ઘેર લઇ ગયા હતા.

ભા. શુ. ૪ ના દિવસે સવારમાં બારસાસૂત્રના વાંચન પછી બપોરના ચતુર્વિધ સંઘ સાથે ચૈત્યપરિપાટી કરવામાં આવેલ હતી.

કેકડી (જી. અજમેર)ના સ્યાદ્વાદ મહાવિદ્યાલયને માટે પૂજ્યપાદ પંજાબકેસરી જૈનાચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સા. નો આદેશ આવતાં શ્રી સંઘે માન આપી રૂપીઆ એક હજારની રકમ આપવા જાહેર કર્યું હતું. તપસ્યા સારા પ્રમાણમાં થઇ હતી. પ્રભાવના વિવિધ જાતની થતી હતી.

એકંદરે શ્રી શાસનદેવની કૃપાથી પર્યુષણ પર્વના સર્વ દિવસો નિર્વિઘ્નપણે શાંતિથી પસાર થયા હતા.

કન્યા સદ્બોધ-પ્રકાશક શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા-અંબાલા (લેખક દોશી ફૂલચંદ હરિચંદ) હિંદીમાં અનુવાદક બ્રહ્મચારી શંકરદાસજી જૈન. કિંમત ચાર આના જૈન બાળાઓનું શું કર્તવ્ય છે તે જણાવનાર ૧૮ દિનચર્યા વગેરે શિક્ષાઓ છે સાથે પાંચ સતીઓના ચરિત્રો વગેરે સંક્ષિપ્તમાં આપેલ છે. વ્યવહારિક શિક્ષણ સાથે આ બુકમાં આપેલ વિષયો પ્રાથમિક રીતે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે

શ્રી તપાગચ્છ પટ્ટાવલી (સચિત્ર) ભાગ ૧ લો, સંપાદક પંન્યાસજી શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજ, ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મસાગરજી. (સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ સહિત) પ્રકાશક શ્રી વિજય નીતિસૂરિજી લાઇબ્રેરી. પરમ ઉપકારી શ્રી મહાવીર જિનેશ્વરની પાટપરંપરાએ થયેલ આચાર્યોથી અનેક ગચ્છો ઉત્પન્ન થયેલા છે તેમાં કયા કયા ગચ્છના કયા કયા આચાર્યશ્રી ઉત્પાદક છે અને કયારે ગચ્છો ઉત્પન્ન થયા ? તેનું ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સૂક્ષ્મ સંક્ષિપ્ત વૃત્તાંત આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે. પ્રથમ શ્રી ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મસાગરજીનો જીવન પરિચય, સંપાદકશ્રીનો પરિચય, અને છેવટ પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામીથી આરંભીને શ્રી વિજયસેનસૂરિ સુધીની ૫૯ પાટપરંપરાનો પરિચય કરાવ્યો છે. આ પટ્ટાવલીમાં આવેલ પાટ પરંપરા સંકલનાપૂર્વક અને સરલ રીતે લખવામાં આવેલ છે. આ પટ્ટાવલી તૈયાર કરવામાં જુદા જુદા ગ્રંથોનો ઉપયોગ સારા પ્રમાણમાં કરવામાં આવ્યો છે. ગ્રંથ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ યોગ્ય તૈયાર કરેલ છે. ભંડારો અને લાઇબ્રેરીઓમાં રાખવા લાયક છે. ક્રાઉન આઠ પેજી ૩૫ ફારમના આ ગ્રંથની કિંમત રૂા. દોઢ ગ્રંથની સરખામણીમાં અલ્પ છે.

જૈન તત્ત્વસાર સટીક—ઉપાધ્યાયજી શ્રી સૂરચંદ્રગણિકૃત પ્રકાશક શ્રી વૃદ્ધમાન-સત્ય-નીતિ-હર્ષસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા. જૈન તત્ત્વનો સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપમાં સમજ આપનારો આ ગ્રંથનો ૨૧ જુદા જુદા અધિકારોમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે. પ્રકરણો ટૂંકા છતાં પઠનપાઠન કરવા જેવા છે. અભ્યાસક્રમમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે. આ ગ્રંથનું પ્રમાણ ટીકા સાથે ૪૧૦૦ શ્લોક છે આ ગ્રંથ મૂળ તથા ભાષાંતર સાથે આ સભા તરફથી ઘણા વર્ષો પહેલા બુકાકારે પ્રકટ થયેલ હતો, પરંતુ શાસ્ત્રી સુંદર અક્ષરોથી સાગ કાગળ ઉપર મુનિમહારાજાઓને વ્યાખ્યાનમાં ઉપયોગી થઇ પડે તેવી રીતે પ્રતાકારે મૂળ ને ટીકા સાથે આ પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે મનન કરવા યોગ્ય આ ગ્રંથ છે મળવાનું સ્થળ—શેઠ ભોગીલાલ સાકળચંદ, રીચીરોડ-અમદાવાદ

શ્રી જખૌ (કચ્છ) જૈન મંદિરના ઝઘડા સંબંધી ફેંસલો અને બંધારણ આપનાર મુનિરાજશ્રી વિદ્યાવિજયજી મહારાજ બંને પક્ષોની હકીકત અને વહીવટની પરંપરાનો અભ્યાસ કરી યોગ્ય ફેંસલો બંધારણ સાથે આપવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન મુનિમહારાજોને ધાર્મિક ઝઘડાના સમાધાન માટે લવાદ નીમી તેનું યથાયોગ્ય રીતે પાલન કરવું જોઇએ, તો જ સાર્થકતા માનીએ છીએ.

પંડિત હરગોવિંદદાસ ત્રિકમચંદનો સ્વર્ગવાસ.

જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરિજીસ્થાપિત શ્રી યશોવિજય જૈન પાઠશાળા—કાશીમાંથી જે થોડા વિદ્દદ્રત્નો નિપજ્યાં તેમાંનું અણુમોલ રત્ન તે ભાઇશ્રી હરગોવિંદદાસ ત્રિકમચંદ. સાહિત્ય પરત્વેની તેઓની નૈસર્ગિક અભિરુચીએ તેઓને હિંદભરના વિદ્વાનોમાં મોખરે લાવી મૂકયા.

તેઓનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૪૫ માં રાધનપુરમાં થયો હતો. તેઓના એક નાના ભાઇ કે જેઓ હાલમાં પૂ. શ્રી જયંતવિજયજી મહારાજના શિષ્યરત્ન વિશાળવિજયજી મહારાજ છે, તેઓ છે. તેઓ બાલ્યકાળથી જ ચતુર અને બુદ્ધિશાળી હતા. તે ગુણોથી આકર્પાઇ ખંભાતવાળા શેઠ પોપટલાલ અમરચંદ તેઓને વ્યાપારાર્થે મુંબઇ તેડી ગયા, પરંતુ તેમનું દિલ તેમાં ચોંટયું નહિ અને સોળ વર્પની ઉંમરે તેઓ કાશી જઇ પહોંચ્યા અને પાઠશાળામાં દાખલ થયા. ત્યાં આઠ વર્પ રહી વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય, સાહિત્ય અને પ્રાકૃત ભાપા તેમજ સંસ્કૃત ભાષા પર પ્રભુત્વ મેળવ્યું અને કલકત્તા યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ આપી ન્યાયતીર્થ અને વ્યાકરણતીર્થ થયા. પાલી તથા સિંહલી ભાપાના અભ્યાસ માટે તેઓ સીલોન ગયા અને ૭ મહિનામાં તે ભાપા પર કાબૂ મેળવ્યો; એટલુંજ નહિ પણ ત્યાંનાં બૌધ વિદ્વાનો સમક્ષ "જૈન ધર્મની મહત્તા" ઉપર સુંદર વિવેચન કરી, સૌને આશ્ચર્ય પમાડયા.

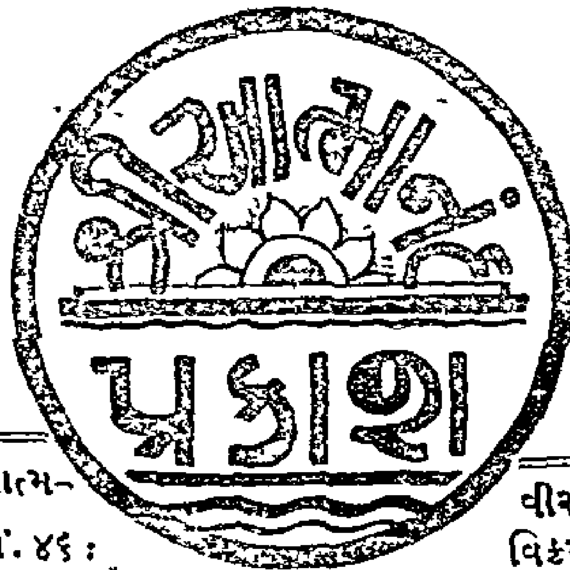
તેઓની ઉત્તમ કૃતિ તે "વિશેપાવશ્યક ભાષ્ય." જેનું સંશોધન તેઓની અસાધારણ વિદ્વત્તાનો ખ્યાલ આપે છે. એ વિદ્વત્તાના પરિચયે સં. ૧૯૭૪ માં બંગાલની વિશ્વવિદ્યાલયે તેઓને પ્રાકૃત, પાલી અને ગુજરાતી ભાષાના લેકચરર તરીકે નિયુક્ત કર્યા હતા.

"પ્રાકૃત શબ્દ મહાર્ણવે" તો તેઓને અમર બનાવ્યા છે જે તેઓના અથાગ પરિશ્રમનું ફળ છે. જે ગ્રંથ આજે પૂર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોમાં આદરને પાત્ર બન્યો છે.

તેઓ સ્વભાવે મિલનસાર અને ધર્મપ્રેમી હતા. તેઓ આ સભાના તો ઘણા વખતથી લાઇફ મેમ્બર હતા. આવા વિદ્વાનરત્નનો સં. ૧૯૯૭ ના અપાડ વદિ ૧૨ના રોજ મુંબઇખાતે સ્વર્ગવાસ થયેલ છે. તેઓના સ્વર્ગવાસથી જૈન સમાજને એક વિદ્વાનરત્નની ખોટ પડી છે. તેઓના ધર્મપત્ની સુભદ્રા બહેન, બહેન મોંઘી તેમજ અન્ય કુટુંબીજનોને દિલાસો આપવા સાથે તેઓના આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

શેઠ શ્રી કુંવરજી નથુભાઇનો સ્વર્ગવાસ.

શેઠ શ્રી કુંવરજીભાઇ શુમારે ૬૫ વર્પની ઉમરે માત્ર બે દિવસની બિમારી ભોગવી ગયા શ્રાવણ વદિ ૫ ના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. મૂળ ગોઘાના વતની ધંધાર્થે ભાવનગરમાં આવી રહ્યા હતા. સામાન્ય વેપાર શરૂ કરી વ્યાપારના બુદ્ધિકૌશલ્યપણાએ કરી પુણ્યોદય થતા આ શહેરમાં એક સારા વ્યાપારી તરીકે પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી. સાથે આર્થિક સંપત્તિ પણ વધતી ચાલી હતી. ગોઘા જીલ્લાના મોટા ભાગના વ્યાપારીઓના તેઓ આડતીયા તેમ તે વ્યાપારીઓની વ્યાપાર સંબંધી પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવાને લઇને તે જીલ્લાના ગામના કોઇપણ વ્યવહારિક, ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ તેમના સલાહકાર હતા. તે જીલ્લાના વ્યાપારીઓમાં, અત્રેના વ્યાપારી મંડળમાં અને આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હોવાથી સભ્ય તરીકે તેમની ખોટ પડી છે, જે માટે ભાવિભાવ બળવાન માનવાનું છે. તેઓશ્રીના ત્રણ પુત્રો બાબુભાઇ વગેરે તથા તેમના નજીકના સગાં અને વ્યાપારમાં ભાગીરદાર જીવણભાઇ અને કુટુંબને દિલાસો દેવા સાથે તેમના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પ્રાર્થીએ છીએ. ભાઇ કુંવરજીભાઇના કલ્યાણાર્થે ભાદરવા વદિ ૬થી અઠ્ઠાઇમહોત્સવ, સમવસરણની રચના, સ્વામીવાત્સલ્ય અને શાંતિસ્નાત્ર વગેરે પુણ્યકાર્યો કરવાનો નિર્ણય થયેલ છે.

પુસ્તક : ૩૯ મું આત્મ- સં. ૪૬ : વીર સં ૨૪૬૮ . કાર્તિક :
અંક ૪ થો : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ . નવેમ્બર :

नूतन वर्षाभिलापः ।

संकुर्वन्तं मलीनं सुहृदयहृदयं मूढतामानयन्तं,
सर्वेषां प्राणिनां तं चिरपरिचितमाहत्य मोहान्धकारम् ।
आत्मानन्दप्रकाशं ददतु शुभमिदं जैनधर्मप्रकाशं,
संसारे सर्वदैवेत्र खलु विजयचन्द्रस्य वाञ्छाऽस्ति चैका ॥ १ ॥

* * *

આત્માનન્દ પ્રકાશને હૃદયના ઉલ્લાસથી વાંચશે,
પામી જ્ઞાન સુચારુ પુદ્‌ગલથકી જે મોહને ત્યાગશે,
માનીને સુખ પુદ્‌ગલો કદિ નહીં આપી શકે સર્વથા,
સંસારે બહુ પામશે વિજય તે ચંદ્ર પ્રમાણે સદા ૧.

* * *

ऐसी हो यदि दुःखसे रहित होना है जनो ! चाहना,
या तो हो अविनाशि श्रेष्ठ सुखके संयोगकी कामना ।
आत्मानन्द प्रकाशके पठनमें तो लग्न हो जाइये,
संसारे शुभ चन्द्रसा विजय भी सर्वत्र फिर पाइये ॥ १ ॥

मास्तर विजयचंद मोहनलाल शाह.

નૂતન વર્ષાભિનંદન.

દોહરા.

ગુણીયલ મારા ગ્રાહકો, વિવેકી વાચકવૃંદ;
અઠ્ઠાણુમાં આ સભા, આપે "અભિનંદન". ૧

ભલે આવી મમ આંગણે, દિવાળીના મહેમાન;
રંગ-રૂપ ફિક્કાં દીસે, "અવસરનાં" એંધાણ. ૨

સમય-સમયના રંગ છે, તનમાં ન ધરીશ ત્રાસ;
એ દિન પણ ચાલ્યા જશે, સાખ પૂરે ઇતિહાસ. ૩

એક મંત્ર આપું તને, ધર્મ સદા સંભાળ;
સંરક્ષણ-સુખ આપશે, ધર્મની ધિંગી ઢાલ. ૪

હરિગીત છંદ.

શ્રી પત્રિકા સુપ્રભાતમાં, સજ્જનતણાં ઘર શોધજે,
આશિષ-અમૃત સિંચીને, સધ્ધર્મ સૂત્રો બોધજે;
પરમાત્મનું મંગળ સ્મરણ, એ આજ સ્વર્ગીય સાદ છે,
અઠ્ઠાણુના આરંભમાં, અંતરથી આશીર્વાદ છે. ૧

સુખ-દુઃખતણા ભંડાર કૈં, ઇશ્વર નથી ભરી રાખતો,
કર્માનુસારે સુખ-દુઃખોના, સ્વાદ પ્રાણી ચાખતો;
સત્કર્મ ને સધ્ધર્મ સેવો, એ જ નિર્મળ નાદ છે,
ભારતતણાં સંતાનને, મુજ હૃદય આશીર્વાદ છે. ૨

પુણ્યોથી જન્મે સત્કૃતિ, ને પાપમાંથી વિકૃતિ,
સૌ ધર્મનો સિધ્ધાન્ત એ છે, શાસ્ત્ર-પંડિતની મતિ;
રે! દોષ દેવો, દૈવને, એ તો વિતંડાવાદ છે,
મમ જન્મભૂમાં ધર્મ આપો, એ જ આશીર્વાદ છે. ૩

જુદા-જુદા ગ્રંથો જુઓ, જુદા-જુદા પથો જુઓ,
ઉપરોકત તત્ત્વ હૃદે અહો, ખાલી વખત શાને ખુઓ ?
એ સત્યને સમજ્યા વિના, ફોકટ બધી ફરિયાદ છે,
જિનબન્ધુઓ ! એ સાર સમજો, એ જ આશીર્વાદ છે. ૪

રે ! જગતકાજી કાં થવું ?, નિજ દેહના કાજી બનો,
ક્ષણુ-ક્ષણુતણો હિસાબ ન્યાળો, આત્મનો ઓ સજ્જનો;
છે ધર્મનો જય, પાપનો ક્ષય, સૂત્ર મુજને યાદ છે,
એ સૂત્ર સૌ હૃદયે વસો, એ આજ આશીર્વાદ છે. ૫

ભરતીસમય સાગર વિષે, અદ્‌ભુત જળ ઉભરાય છે,
ને ઓટ થતાં એ બધુ જળ, એ જ સિન્ધુ સમાય છે,
એવી જ રીતે ઘેર-વડો, થાય છે ને જાય છે,
અકળિત કળા અવિનાશની, માનવથી શું સમજાય છે ?

વર્ષો ગયાં, હજીએ જશે, તેનો હિસાબ તપાસશો,
નિજ પાપપુણ્યની આરસી, દૃષ્ટિ સમિપે રાખશો,
-છે જગત્, ન્યાયાધીશ તે, ચોખ્ખો હિસાબ જ માગશે,
ત્યા વગ-વસીલો પદ્ગી-પૈસો, કાંઇ કામ ન લાગશે.

દોહરો

સત્તક આ સદ્‌બોધનુ, આપે આશીર્વાદ;
યશ ધન ને આરોગ્ય હો, અઠ્ઠાણું આબાદ.

ભાવનગર-વડવા
સ ૧૯૯૭ની દીપોત્સવી
તા૦ ૨૦-૧૦-૪૧
ચન્દ્રવાસર

લી૦ ગુણુમકરંદનો શોધક ભ્રમર,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નિવૃત્ત એજ્યુ. ઇન્સ્પેકટર-ધર્મોપદેશક,
સ. ભાવનગર

કલિકાલસર્વજ્ઞ.

રચયિતાઃ—મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

(શાર્દૂલ૰)
સંવત્ વિક્રમનો હતો અતિ રૂડો, અગ્યાર પીસ્તાલીસ. (૧૧૪૫)
ચારુ મોઢ સુવંશમાં અવતર્યા કાર્તિકની પૂર્ણિમા;
પાહિની જનની કૂખે મણિ સમા ચાચિંગવમા રૂડા,
ધારી નામ શ્રી ચંગદેવ સુતનું માતાપિતા બે રીઝયાં. ૧

(મન્દાક્રાન્તા)
દીક્ષા ધારી શનિ દિન હતો માઘ શુકલા ચતુર્થી,
પ્રેમે જેના ગુરુવર થઈ દેવચન્દ્રે વધાવ્યા;
સર્વે રીતે ગુરુ અતિ રીઝે શિષ્ય પામી સુપાત્ર,
હેમે જે જે પુનિત ગુણ સૌ દિવ્ય તે હેમચન્દ્રે. ૨

(શિખરિણી)
રચ્યાં કાવ્યો ન્યાયો, વિવિધ શુભ ગ્રંથો બહુમૂલા,
અનેરા સાહિત્યે સકલ મનુએ મુગ્ધ બનતા;
રચ્યાં યોગે ગ્રંથો જનહૃદયમાં આદર ધરે,
કરી સેવા ન્યારી ગુરજરધરાના કવિવરે. ૩

(વસંત૰) પ્રત્યેક! ગ્રંથ ધરતો શુભ સાક્ષરત્વ,
ને સર્વમાં કુશલ કો નર હોય ભાગ્યે;
આચાર્ય હેમ સહુમાં નિપુણત્વ ધારે,
પ્રત્યેક ગુર્જર જનો હૃદયે વિચારે. ૪.

(દ્રુતવિલંબિત) અતુલ ઔજસ એ ઉપદેશમાં,
પરમ સુંદરતા સહુ સ્તોત્રમાં,
સકલ કાવ્ય વિષે વિમલા પ્રભા,
પ્રબલ કાવ્યકલા ગુરુની શુભા. ૫

(અનુષ્ટુપ)
જનો જન્મ્યા ઘણા દેશે એક શાસ્ત્રે જ પૂર્ણ જે,
સર્વ શાસ્ત્રે લખ્યું જેણે શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય એ. ૬
નાગપુરે બન્યા સૂરિ અગ્યારસો છાસઠમાં (૧૧૬૬)
સ્વર્ગપંથે સિધાવ્યા તે બારસો ઓગણત્રીશે (૧૨૨૯) ૭
વર્ષ ગાળ્યાં વસુધામાં ચોરાશી નિજ જીવને,
શતપ્રબંધના કર્તા શિષ્ય રામચંદ્ર સમા. ૮
બિરુદ પામીયા શ્રેષ્ઠ કલિકાલસર્વજ્ઞનું,
ધન્ય! સૂરિ! કીધું કાર્ય મુક્તિદા અમરત્વનું. ૯
સ્વામી ! સંસ્કારના દાતા ! સૂરિ ! અજિત રૂપ છો,
દાસ **હેમેન્દ્રના** હૈયે સર્વ કાલે અનુપ છો. ૧૦

મૃત્યુ સમીક્ષા

લેખક.

આ.શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

આ શબ્દ કેટલો ભયંકર છે ? મૃત્યુનું નામ સાંભળતાં જ ગાત્ર શિથિલ થઇ જાય છે, ઉદ્વેગ ઉભરાય છે; બેચેની છવાય છે; ધન સંપત્તિ ભૂલાય છે; અભિમાન ઘવાય છે, વિષયવિકારથી વિરક્ત થવાય છે અને જગત અંધકારમય થાય છે સાજોતાજો માણસ હોય, જેના નખમાં પણ રોગ ન હોય, તેને કોઇ પ્રસિધ્ધ અનુભવી ડોકટર કે વૈદ્ય શરીરની ચિકિત્સા કરીને કહે કે તમે ચાર કલાકમાં મરી જશો, તો તેને જેટલું દુઃખ થશે તેટલું દુઃખ ચર્માસ્થિ અવશિષ્ટ રહી ગયેલા, પાંચ વર્ષથી માંદા, શય્યાશાયી થયેલા પણ જીવવાને માટે વૈદ્યથી ખાત્રી અપાયલાને નહી થાય.

માનવી મૃત્યુથી ભય પામે છે તે મૃત્યુની વેદનાના સ્મરણથી નહી, પણ સંસ્કારથી અર્થાત્ અનંતા મરણમાં અનુભવેલી વેદનાનો જીવનકાળમાં જીવને અનુભવ હોતો નથી, પણ સંસ્કાર માત્ર હોય છે, જેથી કરીને જીવને મૃત્યુનો ભય લાગ્યા કરે છે મૃત્યુ અવસ્થામાં થવાવાળી વેદનાનો અનુભવ તો મરનારને જ થાય છે, પણ તે વેદનાને કહેવાને માટે કોઇપણ પાછું આવતુ નથી અને મરીને જે પાછા આવે છે તે મરણ સમયે અનુભવેલી વેદનાને કહી શકતા નથી, કારણ કે જે દેહમા મરણની વેદનાનો અનુભવ થયેલો હોય છે તે દેહનો ત્યાગ કરીને જીવે બીજો દેહ ધારણ કરેલો હોવાથી વેદનાની વિસ્મૃતિ થઇ જાય છે કેવળ મૃત્યુની વેદનાનું વિસ્મરણ થાય છે, એટલું જ નહીં પણ તે દેહના જીવનકાળમાં અનુભવેલાં સુખ-દુઃખ, આપત્તિ-વિપત્તિ તેમજ બીજા પણ અનેક પ્રકારના અનુભવોનુ વિસ્મરણ થઇ જાય છે.

જ્યાં સુધી જીવ કર્મોથી ઘેરાયેલો છે ત્યાં

દીપોત્સવી.

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

(આ તો લાખેણી લજ્જા કહેવાય...)

જ્ઞાન-દીપકથી હૈયું અજવાળ, આવી દિવાળી,
વીર-સ્મરણે અંધારુ તુજ ટાળ, આવી દિવાળી
ટેક

દેવ માનવ ભાવે જેના ચરણે નમે,
એવા મહાવીર પ્રભુજી કોને ના ગમે ?
તેના સ્મરણે કર્મો તારાં બાળ, આવી દિવાળી
જ્ઞાન. ૧

પ્રતિગૃહે દીપકકેરી જ્યોતિ જલે,
હર્ષનાદો રૂડા સર્વસ્થાને મળે,
દીપે દીપે મહાવીર ભાળ, આવી દિવાળી
જ્ઞાન. ૨

પાવાપુરી-દીપોત્સવને હૈયે સ્મરો,
જ્ઞાની ગૌતમની લબ્ધિ ભવિ સૌ વરો,
વીરકેરી આજ્ઞાઓને પાળ, આવી દિવાળી
જ્ઞાન. ૩

દેવ સ્વર્ગે દીપોત્સવ હોંશે ઉજવે,
વીરગીતો ભૂમિ પર માનવ ગજવે,
પ્રભુ મહાવીરમાં વૃત્તિ વાળ, આવી દિવાળી.
જ્ઞાન. ૪

બુધ્ધિ યોજો અજિતપદ લેવા વીરે,
ગાજે ચોરાશીના ગૂઢ ફેરા શિરે,
મુનિ હેમેન્દ્ર જીવન ઉજાળ, આવી દિવાળી.
જ્ઞાન. ૫

રચયિતા —
મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી-પ્રાંતિજ

સુધી પરાધીનતાને લઇને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની સહાયતા સિવાય કાંઇ પણ કરી શકતો નથી. જાણવું-જ્ઞાન એ પોતાનો જ સ્વભાવ હોવા છતાં પણ પૌદ્ગલિક ચક્ષુ આદિ ઇંદ્રિયોની સહાયતા સિવાય જ્ઞાન કરી શકતો નથી. સુખ અને આનંદ પણ પોતાના જ સ્વભાવો છે તો પણ તેને મેળવવાને જીવને જડ વસ્તુની જરૂરત પડે છે. જો કે જડદ્વારા મેળવેલા જ્ઞાન, સુખ અને આનંદ અવાસ્તવિક છે, તો પણ જાણવું-વેદવું પોતાનો સ્વભાવ હોવાથી કર્મના આવરણ નીચે દબાયેલો હોવા છતાં પણ અવાસ્તવિક જાણે છે-વેદે છે. પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સંસર્ગમાત્રનો અનુભવ કરે છે, જીવને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓદ્વારા અનુભવ કરવાનું મુખ્ય સાધન શરીર છે. શુભાશુભ કર્મનો અનુભવ શરીરમાં જ કરી શકે છે. જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ વિકાસ થતો નથી ત્યાં સુધી આત્મા શરીરશૂન્ય રહી શકતો નથી. સંસારમાંથી છૂટી જઇને મુક્તિ મેળવે નહિ ત્યાં સુધીમાં અનંતા શરીરો ધારણ કરે છે અને તે બધાંયે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના હોય છે, અને એટલા માટે જ એક શરીરમાં અનુભવેલું બીજા ભિન્ન શરીરમાં વિશિષ્ટ જ્ઞાન સિવાય સાંભરતું નથી, જેથી કરીને કોઈ પણ જીવ પોતે અનુભવેલી મૃત્યુની વેદના ભિન્ન શરીરમાં હોવાથી કહી શકતો નથી. જીવ જે જીવનમાં જીવતો હોય તેમાં તેને આધિ, વ્યાધી, આપત્તિ, વિપત્તિ આદિનો અનેક વખત અનુભવ થયેલો હોવાથી તે સંબંધી વેદનાઓનો સાંભળતાંની સાથે જ સાચી રીતે સાક્ષાત્કાર થઇ જાય છે અને અતિશય ઉદ્વેગવાળો થાય છે; પણ શાસ્ત્રમાં કરેલી મૃત્યુની વેદના સાંભળવાથી સાક્ષાત્કાર તો થતો નથી, પરંતુ સંસ્કારોને લઇને વેદના સંબંધી અસત્કલ્પના કરીને ભય પામે છે.

પ્રાણી માત્ર જાણે છે કે મૃત્યુ અવશ્ય થવાનું જ છે છતાં પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની મમતાને લઇને મરણથી ભય પામે છે. પુન્ય કર્મના બલથી જેમની પાસે લાખોની, કરોડોની મિલકત હોય, અને પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન સ્ત્રીઓ, બાગ, બંગલા, મોટર, નોકર, ચાકર વિગેરે હોય અને જો તેઓ તાત્વિક જ્ઞાનશૂન્ય હોય તો અજ્ઞાનતાથી ધર્મ-કર્મ ભુલાવીને વિષયોમાં ચોવીસે કલાક લીન રહેતા હોવાથી તેમને મૃત્યુ સમયે ધનસંપત્તિ રહિત સાધારણ મનુષ્યો કરતાં બમણી વેદના થાય છે, કારણ કે બાહ્ય સંપત્તિ વગરના સાધારણ જીવોને તો કેવળ શરીરની મમતા હોવાથી શરીર માત્ર છોડવાની વેદના થાય છે, પણ પૌદ્ગલિક સુખના સાધનરૂપ બાહ્ય સંપત્તિ જેમની પાસે હોય છે તેમને તો દેહની અને બાહ્ય સંપત્તિની બેવડી મમતા હોવાથી દેહ અને સંપત્તિ બન્ને છોડતાં બેવડું દુઃખ થાય છે.

આયુષ્ય કર્મ ક્ષય થવાથી દેહનું છૂટી જવું તે મરણ કહેવાય છે અને તે જીવને ગમતું નથી, કારણ કે જીવને દેહ છોડવો ગમતો નથી અને એટલા માટે જ જીવ મરણનું નામ સાંભળીને ભય પામે છે. જીવને હું દેહથી સર્વથા ભિન્ન છું, દેહનો ધર્મ અને મારો ધર્મ સર્વથા ભિન્ન છે ઇત્યાદિ શરીર અને પોતાના ભેદસ્વરૂપનો સ્પષ્ટ બોધ હોતો નથી પણ હું દેહસ્વરૂપ છું એવી શ્રધ્ધા હોય છે, જેને લઇને ચોવીશે કલાક દેહની સેવામાં બન્યો રહે છે. શરીરની આકૃતિ, સંઘયણ, સંસ્થાન કે રૂપ સારું ન હોય તો મનમાં ખેદ પામે છે, શરીર નિર્બળ હોય તો સબળ બનાવવા પ્રયાસ કરે છે, સુકાઇ ગયું હોય તો પુષ્ટ બનાવવા મથે છે અને અનેક જીવોનો વિનાશ કરીને પણ શરીરને સાચવવા ઉદ્યમવાળો રહે છે.

પ્રાણીઓને બાહ્ય સંપત્તિ કરતાં પણ શરીર ઉપર વધારે મમતા હોય છે. તીવ્રતર લોભના અપવાદ સિવાય પ્રસંગ પડે શરીર બચાવવાને બાહ્યની સઘળીએ સંપત્તિને જતી કરે છે, કોઇ બળાત્કારે શરીર છોડવવા પ્રયાસ તો દૂર રહ્યો

પણ ભાવના માત્ર ગમે તો પણ તેના પૂર્ણ દ્વેષી થાય છે દ્રવ્યહરણ કરવામાં તેટલુ દુ ખ થતુ નથી કે જેટલુ પ્રાણહરણ કરવામા થાય છે

જીવને બાહ્ય સપત્તિ કરતાં શરીર ઉપર વધારે મમતા હોવાનુ કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે શરીરની સાથે ઓતપ્રોત થઇને અવતરે છે અને દ્રવ્યાદિ બાહ્ય સપત્તિઓ પાછળથી પ્રાપ્ત થાય છે જેમ એક જ જીવનમાં બાહ્ય સંપત્તિનો અનેક વખત સયોગવિયોગ થાય છે તેમ દેહનો અનેક વખત સંયોગવિયોગ થતો નથી દેહનો એક વખત પણ વિયોગ થાય તો ફરીને તે જ દેહનો સયોગ થતો નથી, તેમજ દેહનો વિયોગ થવાથી જીવન તથા બાહ્ય સપત્તિનો પણ વિયોગ થઇ જાય છે, પણ બાહ્ય સપત્તિનો વિયોગ થવાથી દેહ તથા જીવનનો વિયોગ થતો નથી. અને એટલા માટે જ જીવને દેહ ઉપર વધારે મમતા હોવાથી તેનો છુટી જવાનો મોટો ભય રહે છે.

- મૃત્યુને કાળ અથવા તો ક્ષેત્રનો પ્રતિબંધ નથી, ગમે તે કાળે અને ગમે તે સ્થળે આવી શકે છે. મૃત્યુ આવ્યા પછી એક ક્ષણ પણ વિલબ કરતું નથી, અધૂરા કાર્ય પૂરા કરવા દેતુ નથી, સગાંસબધીને મળવા દેતુ નથી; પ્રમાદવશ થયેલા અવ્યવસ્થિત જીવનને વ્યવસ્થિત કરવા દેતુ નથી અને જીવને સીધો પરલોકના પથે પ્રયાણ કરાવી દે છે. રસ્તામા ચાલ્યા જતા હોઇએ, અનેક પ્રકારની આશાતૃષ્ણાઓના ઉભરાઓ ઉપરાઉપરા આવી રહ્યા હોય, ઉત્તરોત્તર અનેક કાર્યો સિધ્ધ થવાની સપૂર્ણ ખાતરીથી આનદ તથા હર્ષ હૃદયમા સમાતો ન હોય એવે સમયે અને એવે સ્થળે જેમ બાજપક્ષી ચકલાને ઉપાડીને લઇ જાય છે તેમ મૃત્યુ જીવને ઝડપથી લઇ જાય છે કે તરત જ માનવીની સકલ્પસૃષ્ટિનો પ્રલય થઇ જાય છે.

લાખો-કરોડોની જગમ-સ્થાવર મિલકત હોય, સ્ત્રી, પુત્ર-પુત્રી, કાકા-ભત્રિજા, માતા-પિતા, ભાઇ-ભગિની આદિ બહોળુ કુટુબ હોય, ઘરથી પેઢીસુધી પણ પગપાળા ન જવું પડતુ હોય, પાંચ દશ દાસ-દાસીઓ પડતો બોલ ઝીલી લેવા હરવખત હાજર ઊભા જ હોય, એવા લૌકિક દૃષ્ટિએ કહેવાતા પાચ સાત શ્રીમતો સ્વસપત્તિના ગર્વમાં ચકચૂર બનીને આનંદથી મોટરમાં બેસીને લટાર મારવા નિકળી પડયા હોય અને કોઇ એક ઉપવનમા વૃક્ષોની ઘટામા અનેક પ્રકારની કીડામા સ્વર્ગીય સુખ અનુભવી રહ્યા હોય, એવામાં મૃત્યુ આવીને જીવનદીપક બુઝાવી નાખે છે અને સઘળુયે અધકારમય થઇ જાય છે, સપત્તિ, કુટુબ કે સ્વર્ગીય સુખમાંથી તેમની પાસે અશ માત્ર પણ અવશિષ્ટ રહેતુ નથી.

મમતાળુ માનવી અજ્ઞાનતાને લઇને મોતની કળાને કળી શકતો નથી, મોતના કાવાદાવા સમજી શકતો નથી અને ઘણી જ રાજીખુશીથી મોતને મળવા તેની બતાવેલી દિશામાં પ્રયાણ કરે છે અર્થાત વિષયાસક્ત બનીને હદ ઉપરાત વિષય સેવે છે. ક્રોધના આવેશમા ખુન કરે છે, અથવા તો ટૂંવોહવાડો કરે છે, માનના આવેશથી અનેક દુશ્મનો ઊભા કરે છે, માયાને વશ થઇને અનેક ખટપટો કરીને અને વિશ્વાસઘાત કરીને અનેકનો દ્રોહી બને છે, લોભમાં વશ થઇને સમુદ્ર તથા મહાન અટવીઓ ઓળગે છે. આ પ્રમાણે મૃત્યુની દિશામા પ્રયાણ કરવાથી પરિણામે મૃત્યુ જીવન સર્વસ્વ લુંટવી લે છે જેથી કરીને જીવનથી દરિદ્રી થયેલો માનવી પરલોકમા પ્રયાણ કરી જાય છે.

ધનસપત્તિ, કુટુબપરિવારની ગવેષ્માથી હુફાળો થયેલો માનવી બધુયે કાઇ સાથે લઇને ફરતો નથી સાથે તો ફક્ત શરીર ઉપર બેચાર વસ્ત્રો કે બેચાર ઘરેણાં અને એથી ય વધારે ગણીયે તો ખીસામા બસો, પાચસો કે હજારના

નાણું. બાકીની સંપત્તિ તો જ્યાંની ત્યાં પડેલી જ રહે છે. કેવલ સંપત્તિનું અભિમાન જ પોતાની સાથે રાખે છે અને મનમાં મમતાના ઉભરાથી પોતાને સુખમાં નિમગ્ન જુએ છે. આવો માનવી નાટકસિનેમા જોવા બેઠેલો હોય છે, નાટકસિનેમામાં શૃંગારરસપૂર્ણ દૃશ્ય જુએ છે, કામવાસનાથી વાસિત હૃદયે દૃશ્ય પ્રમાણે ઘેર જઇને વર્તવા મનસુબો કરે છે; કામેચ્છા શીઘ્ર પૂર્ણ કરવાની હોંશ અત્યંત આતુર બનાવી દે છે અને નાટકસિનેમાની પૂર્ણાહુતિ થતાંની સાથે જ ઉતાવળમાં નાટયશાળાના દરવાજા બહાર નિકળે છે કે તરત જ ઠોકર વાગે છે અને મૃત્યુ જીવન ઝુંટવી લઇને પલાયન કરી જાય છે કે તત્કાળ હોંશના વાદળ વિખરાઈ જાય છે અને બધું યે હતું ન હતું થઇ જાય છે.

સંપત્તિની કે રાજ્ય શાસનની સત્તાથી સત્વહીન થઇને બીજાને કનડવામાં જ સત્તાની સાર્થકતા સમજનાર સત્તાંધ માનવી, અનાથ–અસહાય અને નિર્દોષ પ્રાણીઓને સતાવીને તેમના સુખી જીવનમાં વિઘ્ન ઉપસ્થિત કરી રહ્યો હોય, જીવનનિર્વાહ નષ્ટ કરવાની આશંકાથી ભયભીત બનેલા અનેક જીવોના નમ્ર નમન તથા આજીજીઓ મેળવવા છતાં તેમના તરફ કરડી નજરથી નિહાળી રહ્યો હોય; સત્તા–મદના ઘેનમાં યદ્વા તદ્વા માર્મિક વચનોની વૃષ્ટિ કરીને ઉદ્વેગ તથા ભયના શીતથી કંપાવી રહ્યો હોય, મૃત્યુને વિસારીને તુચ્છ ધનના લોભથી બીજા જીવો કે મરો તેની પણ પરવા ન રાખીને તેમની પાસેથી રક્તની જેમ ધનને ચૂસી રહ્યો હોય, એટલામાં મૃત્યુ આવીને તેનું પ્રાણધન હરી લે છે કે જેથી કરીને તેને અગ્નિનું શરણુ લેવું પડે છે અને છેવટે રાખ ભેગું ભળવું પડે છે.

કહેવાતા વિદ્વાન પંડિત કે સાક્ષર, ઓળખતા વૈદ્ય કે ડોકટર, અને પૂછાતા વકીલ કે બેરિસ્ટર કોઇ ધનને માટે તો કોઇ કામ લાલસાને માટે, કોઇ માનપ્રતિષ્ઠાને માટે તો કોઇ પોતાની બુધ્ધિમત્તા તથા ડહાપણુ બતાવવાને માટે, કોઇ પ્રસિધ્ધિને માટે તો કોઇ તુચ્છ સ્વાર્થ સાધવાને માટે છળ-પ્રપંચ કરી અનેક પ્રકારના કાવાદાવા કરી રહ્યા હોય; અસત્ય તથા અનીતિના આશ્રય તળે આનંદ મનાવી રહ્યા હોય; વિશ્વાસુઓના વિશ્વાસઘાત કરીને અછતા ગુણોની શ્રધ્ધા બેસાડવા આડંબરની જાળ પાથરી રહ્યા હોય; જાણે મોત પોતાને ઓળખતું જ નથી એમ સમજીને જ કર્તવ્યાકર્તવ્યની ઉપેક્ષા કરી રહ્યા હોય, એવાઓની સન્મુખ મૃત્યુ જ્યારે ડોળા કાઢીને ઘુરકાવતું ઊભું રહે છે ત્યારે એકદમ તેમનું શરીર ઠંડું થઇ જાય છે અને આંખો મીંચીને અસહ્ય વેદના સહન ન થવાથી તડફડીયાં મારતા દેહનો ત્યાગ કરીને ચાલતા થાય છે.

માનવી મૃત્યુને હાંકી કહાડવાને મૃત્યુના દાસ બનેલાની સહાય તથા સલાહ લે છે. ત્યારે તેઓ એ જ સલાહ આપે છે કે જ્યારે મૃત્યુ તમારા જીવનમાં ઉપદ્રવ કરવાની શરૂઆત કરે કે તરત જ તમારે બીજા ક્ષુદ્ર જીવોના જીવન મૃત્યુને અર્પણ કરી દેવાં, જેથી કરીને તે તમારા જીવનને જરા ય ઇજા પહોંચાડશે નહિ. આ પ્રમાણે તેઓ સલાહકાર થાય છે; એટલું જ નહીં પણ બીજાને મોતથી બચાવવાને અને પોતે પણ મોતથી બચવાને તેમજ તેનો પરાજય કરવાને અનેક જીવોને મૃત્યુના મોમાં હડસેલીને અખતરાઓ કરે છે, છતાં છેવટે અત્યંત શીઘ્રતાથી મૃત્યુ તેમનો કોળીઓ કર્યા સિવાય રહેતું નથી, કારણ કે અનેક જીવોના જીવનનું ભક્ષણ કરવાથી મૃત્યુ નિર્બળ બનવાને બદલે અત્યંત સબળ થાય છે. તેમજ જીવન ભક્ષણ કરવાને ટેવાઇ ગયેલું હોવાથી અન્યના જીવન આપનારના જ જીવનને ભક્ષણ કરી જાય છે. મૃત્યુનો પરાજય કરીને તેના દાસત્વમાંથી છૂટવાને માટે મૃત્યુનો

પરાભવ કરીને સર્વથા સ્વતંત્ર બનેલા શુધ્ધાત્મા એની તરફ લઈને તેનના બનાવેલા માર્ગે ચાલવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે આવા મૃત્યુથી મુક્ત મેળવીને સ્વતંત્ર બનેલા મહાપુરુષો, મૃત્યુને નિર્બળ બનાવી પરાસ્ત કરવાની ભાવના વાળા અર્થાત શાશ્વતુ જીવન મેળવવાની ઇચ્છા વાળા પ્રાણીઓને વારંવાર ઊંચા થઈને જણાવે છે કે જો તમારે મૃત્યુને નિર્બળ બનાવવું હોય તો પુદ્ગલાનંદીપણું છોડીને આત્માનંદી બનો જ્યાં સુધી તમે પુદ્ગલાનંદી હશો ત્યાં સુધી તમને પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયોને પોષી આનંદ મેળવવાને માટે અન્ય જીવોના જીવનમૃત્યુને અર્પણ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા રહેશે, કારણ કે તે સિવાય જીવોએ ગ્રહણ કરેલા શરીરરૂપ પુદ્ગલો તમે મેળવી શકશો નહીં, અને પુદ્ગલો મળ્યા સિવાય વૈષયિક આનંદ પણ મેળવી શકશો નહીં આ પ્રમાણે કરવાથી મૃત્યુ સબળ બનીને તમારું જીવન પણ ભક્ષણ કરી જશે, એટલું જ નહીં પણ પોતાના તુચ્છ વૈષયિક સુખો માટે તમે જેટલા જીવોના શરીરોનો ઉપયોગ કર્યો હશે તેટલા શરીરો બીજા જીવોના પૌદ્ગલિક સુખના ઉપયોગ માટે તમારી પાસેથી લઈને તેમને આપશે, અને તમારે પણ તેટલા શરીર ધારણ કરીને આપવા પડશે અને આ પ્રમાણે કરવાથી તમે કોઈ પણ કાળે મૃત્યુથી મુક્ત થઈને શાશ્વતુ જીવન મેળવી શકશો નહીં, અને મૃત્યુનો ભય ટાળવાને માટે તમારો સાથી રહેવાનો જ, માટે તુચ્છ, અસાર, કૃત્રિમ વૈષયિક આનંદ તથા સુખની તૃષ્ણા ત્યાગીને કોઈ પણ જીવના જીવનને મૃત્યુને ન આપવું કે જેથી કરીને મૃત્યુ સર્વથા નિર્બળ બની જાય અને તમારા શાશ્વતા જીવનનો વિકાસ થવાથી મૃત્યુ તમારી પાસેથી હંમેશના માટે વિદાય થઈ જશે.

ખરું સહુ કામ બાકી છે (કવાલી)

બેઠા છો કેમ થઈ નવરા, તને જાણે તજી ચિંતા;
પરંતુ ધ્યાનમાં છે કે, ખરું સહુ કામ બાકી છે ૧

કરી ધંધા બહુ અવળા, ગુમાવી દ્રવ્ય પોતાનું;
કરોડો મેળવ્યા છે પણ, .. ખરું૦ ૨

ક્ષમા ને નમ્રતા ખોયા, ક્રોધ ને માન સંઘરીને;
બતાવો શું તમે કીધું ? . ખરું૦ ૩

વિવાહાદિ ઘણા કામો, કરી સંસારના હોંશે;
ભલે સંતોષ માનો પણ, . ખરું૦ ૪

સિનેમા નાટકો જોયા, સંકડો રૂપીયા ખરચી;
તમારું શું સર્યું તેથી ? . ખરું૦ ૫

બની વિદ્વાન્ લોકોને, રીઝાવીને થયા રાજી;
પરંતુ એથીએ આગળ, ... ખરું૦ ૬

બંધાવ્યા મહેલ મેડીયો, વસાવ્યાં શોભનાં સાધન;
ખુશી શું થાઓ છો મનમાં ? . ખરું૦ ૭

વિવિધ દેશો નિહાળીને, અનુભવ મેળવ્યો બહોળો;
પરંતુ આત્મ અનુભવનું, . ખરું૦ ૮

આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

સં:-પંન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

ઉપદેશક પુષ્પો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૬૩ થી શરૂ)

એ પ્રમાણે અનાદિકાળથી લાગેલ કર્મરૂપ મહારોગ અલ્પ રીતે કહી બતાવ્યો. અપ્રમાદી સજ્જનોએ શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ ઔષધથી તેને નાબૂદ કરવો. તે શુદ્ધ ધ્યાન પણ સંતોષમાં રસિકજનો વિષયકષાયનો ત્યાગ કરવાથી પામી શકે છે; કારણ કે તે સુખનું બીજ છે. સુવાકય કરતાં બીજું વશીકરણ નથી, કળા કરતાં બીજું ધન નથી; અહિંસા કરતાં બીજો ધર્મ નથી અને સંતોષ કરતાં બીજું સુખ નથી. ખાસ સેવનીય એવા તે સંતોષની પણ જનની (માતા) તો વિરતિ છે. તે વિરતિને કેવલી ભગવંતોએ સર્વથકી અને દેશથકી એમ બે પ્રકારે કહી છે; માટે એ વિરતિમાં બુદ્ધિમાન્ સુખાર્થી સજ્જનોએ અશસ્ત કૃત્યોમાં મહાવિઘ્નરૂપ પ્રમાદ તો ન જ કરવો. કરોડો રત્નો આપતાં પણ આયુષની એક ક્ષણ ન મળે તો માણસો પ્રમાદરૂપ રજથી તે કેમ હારી જાય છે ? ”

* * * * *

“ અહો ! પરસ્ત્રી તે કોહી ગયેલ અન્નની માફક શાંતિ આપતી નથી, પુણ્યને હરે છે અને પાતકને વધારે છે. પરસ્ત્રીના આલિંગનથી જે સુખની આશા રાખવી તે શીતળ જળથી સ્નાન કરતાં જ્વરદાહને દૂર કરવા બરાબર છે. પરસ્ત્રી, રાત્રિની જેમ અપયશરૂપ અંધકારને વ્યાપે છે અને જેમણે સન્માર્ગ જોયેલ નથી એવા પુરુષોને નરકરૂપ ખાડામાં નાંખે છે. બંધનદોર તરફ જતા હાથીઓની જેમ પરસ્ત્રી તરફ જતા કયા મદાંધ પુરુષો ઘાત, ધિક્કાર, બંધ અને પીડા જાણતા નથી? માટે પુણ્યની પુષ્ટિને માટે રસાયન સમાન તથા ગુણરૂપ હાથીને મહાઅટવી તુલ્ય એવો સ્વદારાસંતોષ તે પુરુષોએ સદા સેવવો જોઇએ. ”

* * * * *

“ચંદ્ર વિના રાત્રિ તેમ પતિ વિના રામા (રમણી) શોચનીય થઇ પડે છે. ચારિત્રરહિત જેમ જ્ઞાનલક્ષ્મી ન શોભે તેમ રમણી રમણીય છતાં તે રમણ (પતિ) વિના શોભતી નથી. ભર્ત્તા વિનાની સ્ત્રી પિતાને ઘરે તૃણ કરતાં પણ હલકી લાગે છે અને ભોજાઇઓ તેને મુંડી (રાંડ) એમ કહી હલકી રીતે બોલાવે છે. કલાહીન પુરુષ, જ્વાલારહિત અગ્નિ, જલહીન નદી અને પતિ વિનાની સ્ત્રી એ ચારે કયાંય પણ સન્માન પામતા નથી; નાથ વિનાની સ્ત્રીઓને બંધુ પણ પરાભવ પમાડે છે. ”

* * * * *

“अभियुक्तिशुक्तिमुक्तागुणगणयुक्ताः श्रयन् कलाः सकलाः ।
उपलभरविपुलभारैः किमलंकारैः कृती कुरुते ॥१॥
फलमविकलदुर्जपजपदुस्तपतपसोर्यदर्जयन्ति जनाः ।
तत्कृतये निजयुवतिषु सुकृतकृतः सन्तु संतुष्टाः॥२॥

ઉદ્યમરૂપ છીંપના મોતીરૂપ ગુણસમૂહ યુક્ત સમસ્ત કળાઓને મેળવનાર એવા કુશળ પુરુષને પત્થર સમાન બોજારૂપ અલંકારોનું શું પ્રયોજન છે? નિશ્ચલ અને દુષ્કર જપ

તથા દુષ્કર તપના જે ફળને લોકો પામે છે તેવું ફળ મેળવવાને ધર્મીજનો સ્વદારામાં સંતુષ્ટ રહો."

* * * *

શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાના નામ—

"સમ્યક્ત્વમાં નિરતિચાર રહીને ગૃહસ્થ એક માસ સુધી ત્રિકાલ પૂજા કરે તે દર્શનપ્રતિમા. ॥ ૧ ॥

શુદ્ધ અણુવ્રતોને પાળતા પૂર્વક્રિયા સહિત (સમ્યક્ત્વ સહિત) ગૃહસ્થની બે માસની બીજી વ્રતપ્રતિમા. ॥ ૨ ॥

પ્રથમની ક્રિયા સહિત શ્રાવક ત્રણ માસ સુધી બને સંધ્યાએ સામાયિક કરે તે ત્રીજી સામાયિકપ્રતિમા. ॥ ૩ ॥

પૂર્વની ક્રિયા સહિત શ્રાવક ચાર માસ સુધી મહિને ચાર પર્વો ચતુર્વિધિ પૌષધ કરે તે ચોથી પૌષધપ્રતિમા. ॥૪॥

શુદ્ધ આશયથી સ્નાન તજી, પ્રાસુક ભોજન લેતાં શ્રાવક દિવસે બ્રહ્મચારી રહે, રાત્રે સ્વદારામાં નિયમ રાખે, પૌષધમાં રહી ચાર પર્વો એક રાત્રિની પ્રતિમા પાચ માસ સેવે એ પાંચમી પ્રતિમા. ॥ ૫ ॥

પૂર્વે કહેલ વિધિથી છ મહિના બ્રહ્મચારી રહે તે છઠ્ઠી પ્રતિમા ॥ ૭ ॥

સાત માસ સમસ્ત સચિતનો ત્યાગ કરે તે સાતમી પ્રતિમા. ॥ ૭ ॥

આઠ માસ પોતે આરંભનો ત્યાગ કરે તે આઠમી પ્રતિમા ॥ ૮ ॥

નવ માસ બીજાઓ પાસે પણ આરંભ ન કરાવે તે નવમી પ્રતિમા ॥ ૯ ॥

ઉદ્દેશીને કરેલ આહારનો ત્યાગ કરે, ધનને તજે, શ્રાવક માથે શિખા રખાવે એમ દશ માસ મુંડન કરાવનારની જેમ રહે તે દશમી પ્રતિમા. ॥ ૧૦ ॥

જેમ અગ્યાર માસ લોચ અથવા મુંડન કરાવી રજોહરણ અને પાત્ર ધારણ કરી "અગ્યારમી પ્રતિમાને ધારણ કરનાર એવા મને કંઇ ભિક્ષા આપો" એમ કહીને પોતાના બંધુવર્ગમાં વિચરે તે અગ્યારમી પ્રતિમા. ॥ ૧૧ ॥"

* * * * *

"પંચમી, ષષ્ઠી, અષ્ટમી, નવમી, ચતુર્દશી, અને અમાવસ્યા, એ તિથિઓમાં સર્પ દશે તો મરણ નિપજે. વળી રવિ, મંગળ અને શનિવાર એ ત્રણ વાર તેમજ પ્રભાતની સંધ્યા, અસ્તસંધ્યા અને સંક્રાંતિસમય હોય તો મરણ ઉપજાવે, તથા ભરણી, કૃતિકા, અશ્લેષા, વિશાખા, મૂલ, અશ્વિની, રોહિણી, આર્દ્રા, મઘા અને પૂર્વાત્રય એટલે પૂર્વાફાલ્ગુની, પૂર્વાષાઢા, અને પૂર્વાભાદ્રપદ એ નક્ષત્રોમાં સર્પ દશે તો મરણ નીપજે. જો રક્ત સહિત ચાર પ્રકારના દંશ (ડંખ) પાણી ઝરતા જોવામાં આવે તો મરણ નીપજે. જો દંશ રક્ત સહિત એક છિદ્રયુક્ત કાકપદની આકૃતિ સમાન, શુષ્ક શ્યામ અને ત્રણ રેખાયુક્ત હોય તો જરૂર મરણ પામે. વળી આવર્ત (ગોળાકાર) ચોતરફ સુજેલ અને મુખ આગળ સંકુચિત હોય એવા ડંખથી પણ મરણ જ નીપજે. કેશના અંતે, મસ્તકે, ભાલમાં ભૃગુટીની વચ્ચે, આંખે, કાને, નાકના અગ્રભાગે, હોઠમાં, દાઢીવાળા ભાગે, કંઠમાં, સ્કંધમાં, હૃદયમાં, સ્તનમાં, કાખ, નાભિપદ્મ, લિંગ, સાધા પર, ગુદા અને હાથપગના તળિયે જો ડશ્યો હોય તો પણ જરૂર મરણ થાય."*

* નોટ—આ બનાવો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા લાયક હોવાથી અહીં ઉધ્ધૃત કર્યા છે.

સ્તવનત્રિકનો સાર.

લેખક-ચોકસી.

યોગીરાજ આનંદઘનજીના નામે સ્તવન ચોવીશીમાં છેલ્લા બે તીર્થપતિઓના સ્તવન તરિકે જુદા જુદા સારગર્ભિત ત્રણ ત્રણ સ્તવનો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. જો કે એમાં પણ દ્રવ્યાનુયોગની ગહન ચર્ચા નજરે તો પડે છે છતાં પૂર્વેના સ્તવનોમાં જે આધ્યાત્મિક ભાવ રમણુ કરતો ઊડીને આંખે વળગે છે, એ દ્વારા મુમુક્ષુ આત્મા પગલે પગલે નવિનતાનો સાક્ષાત્કાર કરતો આત્મસાક્ષાત્કાર કરવારૂપ કાર્યમાં આગળ પ્રગતિ સાધે છે તેવું કંઇ ખાસ આમાં જણાતું નથી. એક કરતાં વધુ સ્તવનોની રચના જ સાબિતી આપે છે કે ભલે એ એમના નામે ચઢ્યા હોય છતાં કર્તા અવશ્ય ભિન્ન હોવા જોઇએ. અહીં પણ ચોવીશીનો ક્રમ ન તૂટે એ દૃષ્ટિએ એ પર ઊડતી વિચારણા કરી લઇએ.

(૧) ધ્રુવપદરામી હો સ્વામિ માહરા-નામના સ્તવનમાં કર્ત્તાએ પાર્શ્વનાથ ભગવંતમાં નિશ્ચય પદ એવું જે સિદ્ધપણું તેના રમણુહાર, કામ-કંદર્પના અભિલાષ રહિત તેથી નિષ્કામી, કેવલજ્ઞાન યુક્ત હોવાથી સુજ્ઞાની, આદિ ગુણોનો વાસ છે તેને યાદ કરી જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો એ પુરુષાદાણી પ્રભુની ઉપાસના કરે છે તે તેવા પ્રકારના નિશ્ચય ગુણો પ્રાપ્ત કરે છે એમ જણાવ્યું છે. બીજી કડીમાં 'ઇશ્વર સર્વવ્યાપી છે' એ વાતની ચર્ચા કરી છે અને ઇતર દર્શન કરતાં જૈન દર્શન એ બાબતમાં કેવું મંતવ્ય ધરાવે છે તે નિમ્ન ગાથાઓમાં સુંદર રીતે સાબિત કરી બતાવ્યું છે.

સર્વવ્યાપી કહે, સર્વ જાણુંગપણે,
પર પરિણુમન સ્વરૂપ, સુગ્યાની;
પરરૂપે કરી તત્ત્વપણું નહી,
સ્વસત્તા ચિદ્‌રુપ. સુગ્યાની (૨)
જ્ઞેય અનેકે હો જ્ઞાન અનેકતા,
જલ ભાજન રવિ જેમ, સુગ્યાની.
દ્રવ્ય એકત્વપણે ગુણ એકતા,
નિજપદ રમતા હો એમ. સુગ્યાની (૩)
પરક્ષેત્રે ગત જ્ઞેયને જાણવે,
પરક્ષેત્રે થયું જ્ઞાન, સુગ્યાની.
અસ્તિપણું નિજક્ષેત્રે તમે કહ્યું,
નિર્મળતા ગુણમાન. સુગ્યાની. (૪)

જ્ઞાનમાં સ્વભાવે નિર્મળતા છે તેથી તેમાં સર્વ દ્રવ્ય દર્પણની જેમ ભાસે છે, પરંતુ જ્ઞાનક્ષેત્રમાં જ્ઞેય જતાં નથી અને જ્ઞેયમાં જ્ઞાન જતું નથી. એ દૃષ્ટિયે જૈન દર્શનમાં પરમેશ્વરનું સર્વવ્યાપીપણું છે. વાદી શંકા કરે છે કે જાણવા લાયક ઘટ, પટ આદિ પદાર્થો નાશ પામતા જ્ઞાન પણ નાશ પામે છે એટલે તે જ્ઞાન વિનાશી ધર્મવાળું કહેવાય. એને ઉત્તર આપતાં આગળની ગાથાઓમાં ઉત્પાદ, વ્યયરુપ પરિણમન અને સ્વસત્તારૂપ ધર્મની વ્યાખ્યા કરી અગુરુલઘુભાવનું સ્વરૂપ સમજાવી જરા પણ વિરોધ નથી આવતો એમ દેખાડે છે અને અંતમાં પ્રાર્થના કરતા કહે છે કે-

હે પાર્શ્વજિન, આપ તો પારસમણિ સમાન છો. પારસમણિનો સ્પર્શ થતાં જ લોહું સુવર્ણપણાને પામે છે તો આપનાં અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણરૂપ રસ સત્તારૂપે મારામાં પણ રહેલા છે એનો આવિર્ભાવ કરાવવામાં નિમિત્તભૂત થઇ આ આત્માને આપ સરખો બનાવવામાં પારસમણિ સમ ભાગ ભજવો.

× × × ×

પાસજિન તાહરા રૂપનું,
મુજ પ્રતિભાસ કેમ હોય રે ?
તુજ મુજ સત્તા એકતા,
અચલ વિમલ અકળ જોય રે.

એ સ્તવનમાં પરમાત્મપ્રભુમાં રમેલા ગુણોની આત્મામાં સત્તાગત રહેલાં ગુણો સાથે તુલના કરે છે, અને નિશ્ચય તથા વ્યવહાર નયથી એનો સમન્વય સાધે છે એ માટે ઉદાહરણરૂપ નિમ્ન કડીઓ વિચારણીય છે.

બંધ મોખ નહીં નિશ્ચયે,
વ્યવહારે ભજ દોય રે;
અખંડિત અબાધિત સોય કદા,
નિત અબાધિત સોય રે. (૩)

આતમતા પરમાત્મતા,
શુધ્ધ નય ભેદ ન એક રે;
અવર આરોપિત ધર્મ છે,
તેહના ભેદ અનેક રે. (૫)

અંતમાં જણાવે છે કે-

આતમ ધરમ અનુસરી,
રમે જે આતમરામ રે;
આનંદઘન પદવી લહે,
પરમ આતમ તસ નામ રે. (૭)

× × × ×

ત્રીજા સ્તવન 'પ્રણમું પદપંકજ પાર્શ્વના, જસ વાસના અગમ અનૂપ રે'માં આત્માનું શુધ્ધ સ્વરૂપ ટૂંકામાં મુદ્દાસર વર્ણવ્યું છે. અધ્યાત્મસુખ પોષવા સારું ત્રિવિધ અવંચક યોગ પર ભાર મૂકી શંકા ને ખેદ આદિ દોષને દૂર કરવાનું તથા ભાવનાને ધારણ કરવાનું કહ્યું છે, એ માટેના શબ્દો આ રહ્યા –

દુરદશા દૂરે ટળે,
ભજે મુદિતા મૈત્રીભાવ રે,
વરતે નિત્ય ચિત્ત મધ્યસ્થતો,
કરુણામય શુધ્ધ સ્વભાવ રે (૩)

નિજ સ્વભાવ સ્થિર કર ધરે,
ન કરે પુદ્ગલની ખંચ રે;
સાખી હુઇ વરતે સદા,
ન કદા પરભાવ પ્રપંચ રે. (૪)

× × × ×

નિજ ગુણ સબ નિજમાં લખે,
ન ચખે પરગુણની રેખ રે;
ખીર નીર વિવરો કરે,
એ અનુભવ હંસ સુપેખ રે. (૬)

નિર્વિકલ્પ ધ્યેય અનુભવે,
અનુભવ અનુભવની પ્રીત રે,
ઓર ન કબહુ લખી શકે,
આનંદ પ્રિત પ્રતીત રે. (૭)

ઉપરના ત્રણે સ્તવનોમાં આનંદઘનજી નામ છે, છતાં ચોવીશીમાં જે ક્રમ એકવીશ સ્તવન સુધી જળવાયેલો નયનપથમાં આવે છે તેવો આમાં નથી. અલબત્ત, વિષય તો દ્રવ્યાનુયોગનો જ લીધો છે વિચારણામાં અધ્યાત્મનો મુદ્દો વીસરવામાં પણ નથી આવ્યો છતાં આલેખન પધ્ધતિ પરથી એમ લાગ્યા વિના નથી રહેતું કે એ કૃતિઓ યોગીરાજ લાભાનંદજી ઊર્ફે આનંદઘનજીની નથી જ તત્ત્વ તો જ્ઞાની જાણે, બાકી એક કરતા વધુ સ્તવનો છેલ્લા બે તીર્થપતિઓના નામે રજૂ થાય છે એ વસ્તુ ભિન્ન કર્તૃત્વપણું પુરવાર કરવામાં સહાયક બને છે. અલં પ્રાસંગિકેન.

સુભાષિત વચનામૃતો

લેખક : મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

૧. જૈન ધર્માભિલાષીઓએ સ્વોન્નતિને માટે ધર્મપ્રયાસ કરતા રહેવું.

૨. માતાપિતા શિખામણ આપે તો પ્રેમથી શ્રવણ કરવી. જનનિજનક સામું ઉધ્ધતાઈનું વેણુ વદવું નહિં. માત-પિતાની નિંદા કરનાર દુઃખી થાય છે.

૩. ધર્મના ગુરુમહારાજની તો સ્વપ્નમાં પણ નિંદા ન થાય તેમ વર્ત્તવું. કહેવત છે કે (गुरुनिंदा कुलक्षय) "ગુરુની નિંદા" કુળનો ક્ષય કરે છે.

૪. ગુરુ, માતપિતાની જે નિંદા કરે છે તે અતિદુઃખ ભોગવી જિંદગી દુઃખમાં ગાળી પરભવમાં નરકગામી થાય છે. અને ઉભય લોકમાં અતિ આપદા ભોગવે છે.

૫. માણસોને નાનપણની અવસ્થા વિદ્યા ઉપાર્જન માટે છે, કારણ કે જે માણસે પ્રથમ વયમાં વિદ્યાધન પ્રાપ્ત કર્યું નથી તે અન્ય ત્રણ વયમાં શું કરનાર છે? માણસોની અવસ્થાના ચાર ભાગ-અવયવ છે. તેમાં "प्रथमे नोपार्जिता विद्या, द्वितीये नोपार्जितं धनम्; तृतये नोपार्जिता कीर्त्ति-श्चतुर्थे किं करिष्यति?" (જે માણસે પ્રથમ વયમાં વિદ્યા, બીજી વયમાં ધન, ત્રીજી વયમાં કીર્ત્તિ પ્રાપ્ત કરી નથી તે ચોથી અવસ્થામાં શું પ્રાપ્ત કરનાર છે; બલકે તેણે ફોગટ જન્મ ગુમાવ્યો.)

૬. અભ્યાસ કરવામાં હિંમત હારવી નહિ. સંકટ સહન કરીને પણ વિદ્યા સંપાદન કરવી.

૭. પોતાનો નેકટેક, ઇમાનદારી જાળવવા હંમેશ યત્ન કરવો.

૮. કીર્ત્તિને કલંકિત કરનારાં, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ કાર્યો ન કરવાં.

૯. મીઠું બોલી સર્વની સાથે સમાન દૃષ્ટિએ વર્ત્તવું.

૧૦. સ્વમુખે ગુણોનું ગાન કરી પરોક્ષે આપણા અવગુણો ગાઈ, માનહાનિ કરે તેવાને જાન જતાં પણ સ્વમિત્ર ન કરવો.

૧૧. ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે-मित्र एसा कीजीए जेसे शिरके वाल। काटे कटावे पिछु करे तोये न छोडे ख्याल॥

૧૨. સ્વભાવે ગંભીર, શાંત, દીર્ઘદૃષ્ટિ, નીતિવાન, ધૈર્યવાન, ધર્મબુધ્ધિમાન, કપટરહિત એવા મિત્ર કરવા.

૧૩. જૈન જુવાનીયા મિત્રોએ ધર્મની કેળવણી સારી રીતે લેવી અને જૈનધર્મનાં પુસ્તકો જરૂર વાંચવા માટે ગીતાર્થ ગુરુ કરીને જૈન ધર્મનું જ્ઞાન લેવું.

૧૪. જૈન માતાપિતાએ છોકરાંને નાનપણમાંથી સદાચાર શીખવવો.

૧૫. એકલું ગુજરાતી તથા ઇંગ્લિશ ભાષાનું જ્ઞાન છોકરાઓને આપવાથી ઉત્તરકાળમાં છોકરાઓને ધર્મ ઉપર શ્રધ્ધા રહેતી નથી અને મિથ્યાત્વી બની જાય છે, તેથી વિવેકહીન, ધર્મહીન બની જાય છે; ધર્મોન્નતિ કરી શકતા નથી માટે અન્ય ભાષા ભણતાં પણ ધર્મ કેળવણીની પ્રથમ જરૂર છે.

૧૬. હાલના વખતમાં ઇંગ્લિશ વિદ્યા જુવાન છોકરાઓના કોમળ હૃદયપંકજમાં નિવાસીભુત થયેલી વિશેષ જણાય છે. તે "ભાષા" સ્વગુણ-

चारित्रसेवननी दुष्करता अने नारकयातनना असर-
कारक वर्णनने सूचवतु माता-पिताना सवादरूपे

श्री मृगापुत्र चरित्र.

ले. मुनिश्री पुण्यविजय. [संविग्नपाक्षिक]

(गताक पृष्ठ ४२ थी शरु)

हे पुत्र ! वळी साधुधर्ममा अशन, पान, खादिम, स्वादिम एवा चारे प्रकारना आहारमा रात्रिभोजननी वर्जना करवी तेम कोइ पण संनिधि-भेळुं करी राखवुं तथा संचय-संग्रह ए बे वर्जवा अति दुष्कर छे.

वळी हे पुत्र ! क्षुधा, तृषा तथा शीत, उष्ण अने डास-मच्छरनी वेदना, आक्रोश, दुःखशय्या-सुवानु कष्ट, तृणस्पर्श-संथारानां तृण खूचे तेनु दुःख अने मळपरिषह आ बधु साधुए सहन करवु पडे छे.

वळी कोइ ताडना करे तेम तर्जना करे-तरछोडे तथा वध अने बंधना परिषहो सहन करवाना, वळी दुःखरूप निर्दोष भिक्षाचर्या तथा याचना करवी छता कंइ न मळे तो दुःख न लगाडवुं ए पण दुष्कर छे.

हे पुत्र ! साधुधर्मने विषे कापोत वृत्ति राखवी-पारेवाना जेवी वृत्ति राखवी पडे छे. वळी दुःखद केशनो लोच अने घोर-अति कठिन ब्रह्मचर्यनु व्रत महात्मा-साधुए धारण करवुं-यथावत् पाळवु ए अति दुष्कर छे.

गंध फेलावी, अधर्म मार्गानुगामी करवाने धर्म-धारणा खसावी नाखे छे, माटे ते साथे अवश्य धर्मविद्यानु ज्ञान छोकराओने खास आपवु.

१७. सारमा सार, धनमा धन, नीतिमा नीति, प्रियमा प्रिय, सत्यमा सत्य एक धर्म ज छे. सांसारिक वस्तुओ क्षणिक छे. धर्म अक्षय ने शाश्वत छे, तेथी मातापिताओए बाळकोने ते ज्ञान सर्वदा आपवु.

१८. मरण शरण थता पण धर्म सहायी बनी रक्षण करे छे. उपार्जित धनो, भूमिना आश्रित बने छे. पशुओ गोष्ठ रंगमा रही जाय छे.

१९. ज्ञानथी सत्य जणाय छे, भक्ष्य अभक्ष्य वस्तुनु ज्ञान थता अभक्ष्यनो त्याग थाय छे. ते ज्ञाननो प्रताप छे.

२०. नानी वयमांथी छोकराओने तथा छोकरीओने परणाववां नहि. शास्त्रोक्त विवाहकाले तेओना शुभ लग्न करवनां अर्थात् बाळलग्ननो कुरिवाज दूर करवो.

२१ कजीयो करी राज्यदरबारे जवुं नहि कारण " जे जाय दरबार, तेनु जाय घरबार "

२२. जोगीजात साथे वेर बाधवुं नहि

२३. जे मुनि थइने क्रोध करे ते चंडाल जाणवो. जेम पशुने विषे चंडाल गर्दभ छे, पक्षीने विषे चंडाल वायस छे पण सर्वथकी नाम दइ निंदा करनार महाचंडाळ जाणवो

२४. दानने विषे, तपने विषे, पराक्रमने विषे, विज्ञानने विषे, विनयने विषे, न्यायने विषे चातुर्यपण देखीने सर्वथा विस्मय न थवु, कारण के पृथ्वी तो एवा रत्नोथी भरेली छे.

२५ एक हजार मिथ्यादृष्टिथी एक समकिती अने एक हजार समकितीथी एकव्रतधारी श्रावक उत्कृष्ट जाणवो. —चालु.

હે પુત્ર ! તું સુખોચિત-સુખ ભોગવવા લાયક છો તેમજ સુકુમાર શરીરવાળો તથા સારી રીતે સ્નાન કરનારો છો તેથી હે પુત્ર ! તું સાધુધર્મનું અનુપાલન કરવા સમર્થ થઇશ નહિ.

હે પુત્ર ! જે ગુણોનો મોટો ભાર એટલે ચારિત્રમાં મૂલગુણો તથા ઉત્તરગુણો કહ્યા છે તે મોટા લોઢાના ભાર જેવો બહુ બોજાવાળો હોઈ અત્યંત દુર્વહ-વહન કરવો કઠિન છે; કેમકે તે યાવજ્જીવ-જીવિત પર્યંત વિશ્રામ રહિત ઉઠાવવાનો છે. મોટો ભાર ક્યાંક ઉતારી વિસામો લેવાય, પણ આ ચારિત્રભાર તો જીવિત પર્યંત ધરી રાખવાનો છે.

હે પુત્ર ! આકાશમાં જેવો ગંગાસ્રોત દુસ્તર છે તથા જેમ અન્ય નદીમાં પ્રતિસ્રોત-સામે પૂરે તરવું જેમ દુષ્કર છે અને બાહુવડે સાગર તરી જવો દુષ્કર છે તેવો આ ગુણોનાં સમુદ્રરૂપ સાધુધર્મ તરવો અતિ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! વેણુના કોળીયા ખાવા જેમ સ્વાદ રહિત હોય તેમ સંયમ પાળવો એ પણ દુષ્કર છે અને અસિ-તલવારની ધાર ઉપર ચાલવા જેવું તપશ્ચરણ કરવું એ પણ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! દુશ્ચર-દુઃખે આચરી શકાય તેવા ચારિત્રમાર્ગમાં સર્પની પેઠે એકાગ્ર દૃષ્ટિ રાખીને ચાલવાનું છે અને જેમ લોઢાના જવ ચાવવા કઠિન છે તેમ આ ચારિત્ર પણ આચરવું અતિ દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! જેમ અગ્નિની જ્વાળા પીવી બહુ દુષ્કર હોય છે તેવી જ રીતે તારુણ્ય યુવાવસ્થામાં જે શ્રામણ્ય-સાધુપણું આચરવું દુષ્કર છે.

હે જાયા ! જેમ વસ્ત્રના કોથળાને વાયુથી ભરવાનું દુષ્કર હોય છે, તેમ હીનસત્ત્વ પુરુષે શ્રમણત્વ-ચારિત્ર પાળવું દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! જેમ મેરુપર્વત ત્રાજવાવડે તોળવો દુષ્કર છે તેવી રીતે નિશ્ચળપણે તથા નિઃશંકપણે શરીરની અપેક્ષા ન રાખતા સાધુત્વ પાળવું દુષ્કર છે.

હે પુત્ર ! જેમ બે ભુજાવડે સમુદ્ર તરવો કઠિન છે તેવી જ રીતે આ દમરૂપી સાગર અનુપશાંત પુરુષે તરવો દુષ્કર છે; એટલે ઇંદ્રિયો વશ નથી કરી અને કષાય જેણે જીત્યા નથી એવા પુરુષને દમરૂપી સાગર તરવો દુઃશક્ય છે.

હે જાયા ! તું મનુષ્ય સંબંધી પાંચ પ્રકારના ભોગોને ભોગવ અને તે પછી ભોગવ્યા છે ભોગો જેણે એવો થઇ પછી ધર્મનું આચરણ શ્રમણત્વ અંગીકાર કરજે.

ત્યારપછી મૃગાપુત્ર બોલે છે કે હે માતાપિતા ! તમે જેમ સ્ફુટપણે પ્રવ્રજ્યાનું દુષ્કરપણું કહ્યું તે એમ જ છે. જરા ય અસત્ય નથી, તો પણ આ લોકને વિષે તૃષ્ણા રહિત નિઃસ્પૃહ થયેલા પુરુષને કંઈ પણ પણ દુષ્કર નથી જે સ્પૃહાવાળો હોય તેને પરિગ્રહ ત્યાગ કરવો દુષ્કર જ છે, પણ નિરીહ જનને સાધુધર્મ સુકર જ થાય છે, તો હું નિઃસ્પૃહ-મમત્વ વિનાનો હોવાથી મારે તો સુખેથી સાધુધર્મ પાળી શકાશે.

હે માતાપિતા ! મેં અનંત વાર શરીરની તથા મનની ભયંકર વેદનાઓ સહી છે; તથા અનેક વાર ભયાનક દુઃખો તથા વિવિધ પ્રકારના ભય પણ સહન કરેલ છે.

હે માતાપિતા ! આ ચાતુરંત એટલે દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ તથા નારકરૂપ ભવ છે જેના એવા જન્મ તથા મરણરૂપી અરણ્ય સરખા આ સંસારમાં મેં ભયાનક જન્મો તથા મરણ કર્યાં છે.

હે માતાપિતા ! જે નરકોને વિષે હું ઉત્પન્ન થયેલો તે નરકોમાં મેં અહીં મનુષ્યલોકના અગ્નિની ઉષ્ણતા કરતાં અનંત ગુણી ઊની સ્પર્શેન્દ્રિયને અતિ દુઃખ દેનારી અશાતા વેદના ભોગવી છે. અહીં જેવી શીત-ટાઢ તેના કરતાં ત્યાં નરકમાં અનંત ગુણી ટાઢની દુઃખપ્રદ વેદનાઓ અનુભવી છે.

હે માતાપિતા ! આક્રંદ કરતો ઊંચા પગ અને નીચે મસ્તક રહે એવી રીતે ભાડ તથા લોઢાની કોઠીઓમાં બળતા અગ્નિ ઉપર હું અનંતવાર પૂર્વે પકાયો છું અર્થાત્ એ કોઠીઓમાં ઘણી વખત રંધાણો છું.

હે માતાપિતા ! મોટા દાવાનળ જેવા હીરાકણી જેવી વેળુ હોય છે તેવી રેતીમાં હું પૂર્વે ચણા અને ધાન્યની જેમ ભૂંજાયો છું.

હે માતાપિતા ! લોઢાની રાંધવાની મોટી કોઠીઓમાં રાડો પાડતો તથા કેવળ અશરણ, બંધુ વિનાનો, વૃક્ષની શાખામાં બાંધેલો કરવત તથા ક્રકચવડે હું અનંતવાર પૂર્વે છેદાયો છું.

હે માતાપિતા ! અતિ તિક્ષ્ણ કંટકોથી વ્યાપ્ત એવા શાલ્મલીવૃક્ષ ઉપર મને પરમાધામીદેવોએ પાશથી બાંધીને ફેંકેલા અને તે દેવોથી કરાતી ખેંચતાણવડે દુસહ દુઃખ અનુભવેલ છે.

હે માતાપિતા ! વળી પાપકર્મોનો કરનાર એવો હું ઘણીવાર પોતાના જ કર્મોના ફળરૂપે મહાયંત્રોમાં જેમ શેલડી ચીચોડામાં પીલાય છે, તેમ અત્યંત ભયાનક રાડો-ચીસો પાડી બૂમરાણ નાખતો પીલાણો છું.

હે માતાપિતા ! હું બૂમો પાડતો જ હોઉં અને વરાહ તથા કૂતરાના રૂપ ધારણ કરનારા શ્યામ તથા શબલ નામના પરમધાર્મિક દેવોએ અનેકવાર મને ભૂમિ ઉપર પાડ્યો છે, ફાડ્યો છે, છેદ્યો છે અને હું તરફડ્યો છું.

હે માતાપિતા ! મારા પાપકર્મોવડે પ્રેરાયેલો તે નરકોમાં અતસીના પુષ્પ જેવા શ્યામવર્ણવાળી તરવારોવડે તથા ત્રિશૂળ ભાલાવડે છેદાણો છું, ભેદાણો છું, ટુકડે ટુકડા કરાણો છું.

હે માતાપિતા ! તે નરકમાં લોઢાના રથમાં પરવશ બનેલા એવા મને પરમાધામીઓએ અગ્નિથી જાજ્વલ્યમાન બે સમેલમાં અને નાથમાં રાશ પરોવી અગ્ર આરવાળા પરોણાવડે પ્રેરણા કરી હાંકેલ છે અને પછી રોઝની પેઠે લાકડીઓ મારી પૃથ્વી ઉપર મને પાડી નાખવામાં આવ્યો છે.

હે માતાપિતા ! વળી હું પાપકર્મોથી વીંટાયેલો એવો હું જાજ્વલ્યમાન અગ્નિમાં બળ્યો છું-ભસ્મરૂપ થયો છું. રીંગણા વિગેરેની પેઠે મારું ભડથું કરવામાં આવેલ છે. અને પરવશ બનેલો ચિતામાં પાડાને બાળે તેમ બળ્યો અને જેમ પાપી પુરુષો પશુને બાંધીને અગ્નિમાં ભડથું કરે છે, તેમ હું એ પરમાધામી દેવોએ વિકુર્વેલા ચિતાના અગ્નિમાં બાળી અગ્નિમાં રંધાયેલો છું.

હે અમ્માતાય ! માણસી સમાન કઠોર મુખવાળા તથા લોહ સદૃશ ચાંચોવાળા ઢંક તથા ગીધ પક્ષીઓથી વિલાપ કરતો અનંતવાર ચુંથાયેલો છું.

હે માતાપિતા! વળી હું તૃષાનો માર્યો દોડતો વૈતરણી નદીએ પહોંચ્યો. ત્યાં જઇને "હવે જલપાન કરૂં" આમ વિચાર કરૂં છું, ત્યાં તો વૈતરણી નદીના તરંગો ઉછળીને મારા પર પડ્યા. તે સજાયાના જેવી ધારવાળા, ગળું કાપી નાંખે તેવા હોવાથી એ મોજાંના આઘાતથી હું બહુ દુઃખી થયો.

હે માતાપિતા! તડકાના તાપથી તપ્ત થયેલો હું છાયાની આશાએ તલવારની ધાર જેવા જેના પાંદડા હોય તેવા અસિપત્ર નામના મહાવનમાં સંપ્રાપ્ત થયો, ત્યાં તો મારા ઉપર પડતા તલવાર જેવા પત્રોવડે હું અનેક વાર પૂર્વે કપાણો છું, છેદાયો છું, મારા કટકા થયા છે.

હે માતપિતા! ગાત્રોને ભાંગી નાંખે એવા મુદ્ગરોવડે, ભુશંડીઓવડે, શૂલોવડે તથા મુસલોવડે બચવાની આશા છોડીને અનંતવાર હું દુઃખ પામ્યો છું.

હે અમ્માતાય! હું વાળ મુંડવાના અસ્ત્રાઓવડે તીક્ષ્ણ ધારવાળી છુરીઓવડે અને કાતરોવડે કપાયો છું, તેમજ વસ્ત્રની પેઠે ફડાયો છું તથા છુરીઓવડે કાકડીની પેઠે છેદાયો છું અને શરીરની ચામડી ઉતરડી નાંખી ચીરાયો છું; એમ અનેકવાર કદર્થિત થયો છું.

હે માતાપિતા! વળી હું વારંવાર મૃગ જેમ પરવશ હોય તેનો પરાધીન બની પાસલાવડે તથા કપટયુક્ત જાળો પાથરેલીમાં ઠગાયો છું, બંધાણો છું, કયાંય ન જવાય તેમ રૂંધાણો છું અને મરાણો છું.

હે માતાપિતા! માછલાં પકડવાના પાસલાઓવડે તથા મગરજાળોવડે મત્સ્યની પેઠે ગળે બંધાણો છું. મકરરૂપધારી પરમાધામીઓએ બલાત્કારથી મને પકડીને ચીર્યો છે, ફાડયો છે તથા અનંતવાર ગધેડાની પેઠે કૂટયો પણ છે.

—ચાલુ

"કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય"

"–મહારાજની જયંતીનું ગીત."

(મથુરામાં ખેલ ખેલી આવ્યા–એ રાગ)

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ, વંદન વાર હજાર.
ગામ ધંધુકામાંહી જન્મ તમે પામ્યા,
કાર્ત્તિક પુનમ ઉજમાળ. વંદન વાર હજાર.
માતપિતાના તમે મન હરખાવ્યા,
ચંગ નામ શુભ ધાર. વંદન વાર હજાર.
વિદ્યાસાગરમાં ગંભીર અપારા,
યોગ્ય સૂરિપદે વર્યાં વંદન વાર હજાર.
હેમચંદ્રસૂરિજીની કીર્ત્તિ પ્રસરી,
ગુર્જર દેશમાં ગવાય. વંદન વાર હજાર.
કુમારપાળ જીન ધર્મ બનાયા,
સૂરિજીની વાણી અમોઘ. વંદન વાર હજાર.
અદ્દભુત સાહિત્ય અપૂર્વ રચના,
જૈનોમાં છે મશહુર. વંદન વાર હજાર.
આચાર્ય દેવે ઝંડો ફરકાવ્યો,
શાસનનો મહિમા ઉજવાય. વંદન વાર હજાર.
ગુર્જર દેશમાં પાટણ નયરે,
પુન્ય સ્મૃતિ દેખાય. વંદન વાર હજાર.
શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના પુન્યપસાયે,
"લક્ષ્મીસાગર" ગુણ ગાય. વંદન વાર હજાર.

કર્ત્તા, મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

અમર આશા.

લેખક:–કનૈયાલાલ જ. રાવળ બી. એ

જીવનસંગ્રામમાં, જીવનની વિષમતાઓમાં, તડકાછાંયામાં અને અજ્ઞાનના અંધકારમાં એક આશાબીજના માર્ગદર્શને માનવ જીવી રહ્યો છે એક આશાના કિરણથી માનવ આ જીવનના ઝઝાવાતો સામે ટક્કર ઝીલી રહ્યો છે આ આશાની ઝાંખી તેના પગમાં જોમ પૂરી રહી છે

આશાની ભરતી મનુષ્યજીવનને આનંદને હેલારે ચડાવે છે, કારણ કે આશામાં મીઠાશ છે, આશામાં જીવનનાં એંધાણ છે કારણ આશા એ ધ્રુવતારક છે. સાગરઝુલંતા નાવિકને એ દિશાનુ સૂચન કરે છે

આશા માણસને ઉન્નતગામી બનાવે છે, માનવ આત્માને પ્રફુલ્લતાની આંબાડાળે ઝુલાવે છે, હૃદયને આભઊંચેરા આદર્શ બતાવે છે જ્યારે નિરાશા ડુંગરખીણના નીચાણમાં મનુષ્યને ધકેલી દે છે; મૃત્યુના ઓછાયા પ્રગટે છે

જીવન એટલે અંધકાર પ્રકાશની સંતાકૂકડી આશાનિરાશાની સ્પર્ધા, સુખ અને દુઃખની આવજા, કડવાશ–મીઠાશનુ મિશ્રણ, આનંદ ને શોકનો સંભાર.

આશાના એંધાણે નીકળેલો માણસ શેનો સ્વીકાર કરશે ? આશાકિરણ નાનું છે એટલે તે અંધારામાં અટવાઇ જાય છે, આશાબિન્દુનો આધાર ભૂંસી જાય છે તે જીવનના ઝંઝાવાતમાં, અંધાધુંધીમા, ઉપાધિઓમાં,‘અટવામણમાં ગુંચ-વાઇ જાય છે

ત્યારે તેની રગેરગમાં નિરાશાનુ શોણિત ધમધમાણ મચાવી મૂકે છે, તેના અંગેઅંગમાં નિર્વેદ વ્યાપી રહે છે, હિંમતના રહ્યાંસહ્યાં અંશને ય તિલાંજલી આપે છે; તેનો ઉત્સાહ મંદ ગતિનો બની સ્તબ્ધ થાય છે, ત્યારે તેના જીવનમાં રસ, રસિકતા, રસવૃત્તિ કે ઉલ્લાસની આછીપાતળી રેખા ય ઉઘડતી લાગતી નથી; સર્વત્ર શૂન્યકાર ભાસે છે; જગત વસમું થઇ પડે છે: યમદૂતનાં દાંતિયાંના દર્શન પણ પામી ચૂકે છે. અને કમભાગ્ય હોય કે આયખું આવી રહ્યું હોય તો જીવનદોરી કાપી નાખતા રજમાત્ર પણ તે ખંચકાતો નથી.

આ માણસને એક આશાકિરણ મળી આવે તો ? તેનાં અધીરા હૃદયને આશા ચીંધી હોય તો ?

તો ભાંગેલ હૃદયથી સાંધ પૂરાય તેના દેહમાં પ્રાણનો સંચાર થાય, પ્રેરણાનું ઝરણું ફૂટી નીકળે; તે કલ્પનાની પાંખે ચડી આવી પડેલું દુઃખ અળગું કરી આનંદપર્યટનની મહેલગાડે નીકળી પડે ને જીવનની મોજ માણી જાણે.

જગતમાં નિરાશાના ભંડારો અભરેભર્યાં છે; નિરાશાના સાયરોના મોઝાંઓ કાંઠે આવી ભયાનકતાથી ગર્જના કરી અથડાય છે, કેક કાંઠે રહેલા કાચાપોચા ખડકોના કચ્ચરઘાણ નીકળી જાય છે. કોક અડગ સાહસિક હિંમતબાજ ખડક તેના બળપછાડા બળહીન બનાવી નકામા કરી નાખે છે તેને જ જીવવાનો હક મળે છે.

નિરાશાથી ચગદાયેલા ઘોડાપૂર અફાટ ચિન્તારથી ફરી વળે છે. ઇશ્વરતત્વની આવા

પિછાન, પરમતત્વનું થોડું શું જ્ઞાન, જગન્નિયંતાના અનંત ઉપકારો ઓસરી જાય છે. આત્મા અજ્ઞેયવાદની ગર્તામાં ગબડી પડે છે.

પરંતુ માણુસ સમજી શકે કે 'કંઇ લાખો નિરાશામાં અમર આશા છૂપાઇ છે?' આઘાતોના અનેક મુંજારા પછી સ્ફૂરણાનો એક કંપ જ માણુસને નિદ્રામાંથી જાગ્રત કરે છે. આશા એ જડીબુટ્ટી બને છે. જીવનના ચડયાં ઝેર પળવારમાં ઉતારીને અમૃતરસનું પયપાન કરાવે છે. ઇશ્વરની અલૌકિક શક્તિનો પરચો અપાવે છે. ઓસરી જતા વિશ્વાસને દ્રઢતર બનાવે છે અને અપાર પ્રગતિને કર્તવ્યને રસ્તે ચડાવી દે છે. અનેક મુશ્કેલીઓ પર સેતુ રચી ધાર્યું કામ પરિપૂર્ણ કરે છે.

નિરાશાવાદી માણુસ તો કાયરની જેમ મૃત્યુ આવતાં પહેલો જ હજારોવાર મૃત્યુને ભેટી ચૂકે છે. આશાવંતના જીવનમાં મૃત્યુ એકજ વાર આવે છે.

આશાવંત થનારે ધીરજને કેળવવી પડશે; નિરાશાની અવધ પૂરી થતાં સુધી દૃઢ ચિત્ત રાખવું જોઇએ; આશાની ઝીણી સેરને ધ્યાન બહાર જવા ન દેવી જોઇએ. એ ઝાંખા દીવડાના પ્રકાશના પંથેથી જરાય પણ પદચ્યુત ન થવું જોઇએ. આશાની અમર જ્યોતિ પ્રત્યે એકીટશે નીરખી કાર્યમાં મશગુલ બનવું જોઇએ.

એક કવિ કહે છે કે 'આપણે જીવીએ છીએ માત્ર આશાથી, પ્રશસ્તિથી અને પ્રેમથી.'

આશાની મધુરતા–પ્રસન્નતા જો જીવનમાં ન ભળે તો ખારાશ વ્યાપી રહે છે.

માણુસને આ હૈયા ઉકલત હોવી જોઇએ. અંધકારના ગર્ભમાંથી પ્રકાશની ટશર ફૂટતી જોઇ શકાય છે. નિરાશાના પુંજમાં આશાનું એક બિન્દુ જોઇ શકાય છે. દુઃખના દરિયાવમાં સુખની નૌકાને હલેસા મારતી નીરખી શકાય છે.

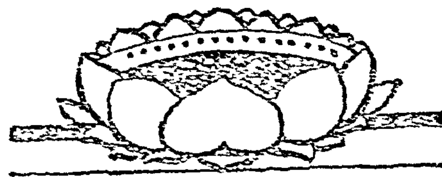
મનુષ્ય શું ન કરી શકે? જડતામાંથી પ્રાણ પામી શકે છે, વૃક્ષમાંથી વાચા સાંભળી શકે છે, ખળખળ વહેતા ઝરણામાંથી અગાધ તત્વજ્ઞાનનો સાર મેળવી શકે છે; પત્થરમાંથી ઉપદેશનાં ફળ મેળવે છે.

આમ નિરાશામાં પણ આશાની શ્રધ્ધા રાખનારો માણુસ જીવનમાં દુઃખી થતો નથી. વેડફાઇ જતી જિન્દગીને સુધારી બચાવી લે છે. એક આશા જ્યોતને પ્રકાશે એ આગેકદમ બઢાવે છે.

નિરાશા પોતે દર્દભરી નથી પણ નિરાશાની આપણી કલ્પના દર્દભરી છે.

માટે જ આશાદીપકમાં પાવળું પાવળું તેલ પૂરી તેની વાટ સંકોરતા રહેજો. નિરાશા પ્રત્યે નિગાહ ન ફેંકતા. મુશ્કેલીઓના ખાલી કલ્પના ચાકડા ઉભા ન કરતા.

આશાના એંધાણ પ્રતિ કદમ મિલાવજો.

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

શીઆલકોટમાં ૭૨ મો જન્મદિવસોત્સવ

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ.

શીઆનકોટ જેવી મધ્ત ભૂમિમા આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય પન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી આદિ મુનિમંડળી સહિત બિરાજમાન હોવાથી જૈન-અજૈન જનતા ઉપર જે મહદ્ ઉપકાર થયેલ છે તેનો બદલો કોઇ રીતે પણ વાળી શકાય એમ નથી

કા સુ ૨ તા ૨૨-૧૦-૪૧ બુધવારે આચાર્યશ્રીજીનો ૭૨મો જન્મદિવસ મહોત્સવ શીઆનકોટની જૈન-અજૈન જનતાએ ઘણા જ ઉત્સાહ-ઉમંગ અને સમારોહથી ઉજવી પોતાનુ અહોભાગ્ય માન્યુ.

સવારના સાડાસાત વાગ્યે શ્રી આત્માનંદ જૈન ભવનમા જમ્મુશહેરનિવાસી બાબુ ઉદયચંદજી જૈન, રિટાયર્ડ પોલીસ ઇન્સ્પેકટરની અધ્યક્ષતામા જાહેર સભા ભરવામાં આવી શીઆલકોટ, નારોવાન, શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ-ગુજરાવાલાની ભજન મંડળીઓએ અવસરોચિત ગુરુસ્તુતિના ગાયનોથી સભાને ચકિત કરી દીધી હતી.

ક્ષત્રિયાણી બહેન કર્મદેવીએ આચાર્યશ્રીજીના ઉપર પાચ રૂપિયાથી વારણા કર્યા હતા મુનિ શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ, બાબુ શોરીલાલજી જૈન બી એ, પંડિત શ્રીમાન્ હંસરાજજી શાસ્ત્રી, ગુજરાંવાલાથી આવેલ સુફી મહમદદીન મૌલવીના સુંદર ભાષણો થયા અને આચાર્યશ્રીજીના જીવન સબંધી સારો પ્રકાશ નાંખ્યો. સભામા હિન્દુ, મુસલમાન, શીખ, સનાતની, આર્યસમાજી વિગેરે સર્વે કોમોની હાજરી ખાસ આકર્ષક હતી, ૧૧॥ વાગે જયનાદોની સાથે મોદકોની પ્રભાવના લઇ સભા વિસર્જન થઈ.

બપોરે પૂજા સમારોહથી ભણાવવામાં આવી અને ગરિબોને શીગનુ જમણ આપવામા આવ્યું હતું. સેંકડો ગરિબ ભાઇઓ પેટપૂર્ણ ભોજન કરી આશીર્વાદ આપતા જતા હતા.

રાતના કનકમંડીમા ગુરદ્વારા પાસે ખુલા મેદાનમા લાના ગોપાનશાહજી જૈન હકીમની અધ્યક્ષતામા વિરાટ સભા ભરવામા આવી ભજનમંડલીઓના મનોહર ભજનો અને પંડિત શ્રી હંસરાજજી શાસ્ત્રીનુ વિદ્વત્તાભર્યું ભાષણ થયુ માણસોની મેદની ખૂબ જામી હતી ૧૧॥ વાગે જયકારોની સાથે સભા વિસર્જન થઈ.

આ શુભ પ્રસંગે ગુજરાવાના, નારોવાન, લાહોર જહેલમ, જમ્મુ આદિના ભાવિકો લાભ લેવા પધાર્યા હતા.

બહારથી પધારેલા મેમાનોને જમણ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટના તરફથી આપવામાં આવેલ હતું.

ગુજરાત, પંજાબ, મારવાડ, બંગાલ આદિ ખુશાલીના અભિનંદનના તારો અને પત્રો આવ્યા હતા. તેના બદલામાં ગુરુદેવ આચાર્યશ્રીજીના તરફથી તારો અને પત્ર પાઠવનારા સર્વે મહાનુભાવોને ધર્મલાભની સાથે સાનંદ ધર્મધ્યાનમાં વિશેષ ઉદ્યમ રાખવા ફરમાવવામાં આવેલ છે.

જન્મમહોત્સવ.

ગઇ કાર્તિક શુદિ ૨ ના રોજ પ્રાતઃસ્મરણીય પંજાબકેસરી જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ૭૨ મો જન્મમહોત્સવ શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા, અંબાલા તરફથી લાલા મંગતરામજીના પ્રમુખપદે સમારોહપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો હતો. શ્રી આત્માનંદ જૈન મિડલસ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓના સુંદર ભજન અને વિદ્વાનોના સારગર્ભિત ભાષણોદ્વારા આચાર્યશ્રીજીના જીવન પર સારો પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા-મુંબઇ જનરલ સભા.

ઉપરોક્ત સભાના સભ્યોની તેમજ સભા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ધરાવનારાઓની જનરલ સભા આસો સુદ ૩ મંગળવાર તા. ૨૩-૯-૪૧ રાત્રિના શેઠ રણછોડભાઇ રાયચંદ ઝવેરીના પ્રમુખસ્થાને શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ઓફિસમાં મળી હતી. મંત્રી શ્રી વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહે સભાનું બંધારણ આખું વાંચી સંભળાવ્યું હતું અને સુધારાવધારા થયા બાદ સર્વાનુમતે બંધારણ પાસ કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ ચાલુ વર્ષ માટે કાર્યવાહક સમિતિની નીચે મુજબ ચુંટણી કરવામાં આવી હતી.

શેઠ સકરચંદ મોતીલાલ. પ્રમુખ
શેઠ રણછોડભાઈ રાયચંદ ઝવેરી. ઉપપ્રમુખ
શ્રી. ફૂલચંદભાઇ શામજી. ખજાનચી
શ્રી. હીરાભાઈ રામચંદ મલબારી } મંત્રીઓ
શ્રી. વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહ
રા. સા. શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી. સભ્ય
શ્રી. મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા સોલી. ,,
શ્રી. મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી ,,
શ્રી. શાંતિલાલ મગનલાલ શાહ ,,
શ્રી. મનસુખલાલ હીરાલાલ લાલન ,,
શ્રી. નરોતમદાસ ભગવાનદાસ શાહ ,,

ત્યારબાદ મંત્રીએ શ્રી ફૂલચંદ હરિચંદ દોશીનો આવેલ પત્ર રજૂ કર્યો હતો. અને જે બુક તેઓ બહાર પાડવાના છે તેનાં પ્રકાશક તરિકે સભાનું નામ આપવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

લી૦ હીરાભાઈ રામચંદ મલબારી
વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહ. મંત્રીઓ.

સ્કોલરશીપ આપવાનો મેળાવડો.

ચાલુ વર્ષની મુંબઇ યુનિવર્સિટીની મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષામાં જૈન વિદ્યાર્થીનીઓમાં પ્રથમ આવનાર **બહેન ધૈર્યબાળા છગનલાલ પારેખને** શ્રીમતી લીલાવતી ભોળાભાઇ મોહનલાલ ઝવેરી વિદ્યાર્થીની સ્કોલરશીપના રૂ. ૧૦૦) શ્રી મહાવીર વિદ્યાલયની વતી એનાયત કરવાનો મેલાવડો કાર્તિક શુદિ ૧૧ ના રોજ અત્રેના બે ગૃહસ્થોના નામની આમંત્રણપત્રિકા પ્રગટ કરી યોજવામાં આવ્યો હતો. સદરહુ મેલાવડાના પ્રમુખસ્થાને માજીરાજ ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલના લેડી સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ બિરાજ્યા હતા. તેમના હસ્તે બહેન ધૈર્યબાળાને સ્કોલરશીપ અર્પણ કરવામાં આવી હતી. આ રીતે શ્રી મહાવીર વિદ્યાલયને સોંપાયેલ બહેન લીલાવતી સ્કોલરશીપ હવે પછી જે જે ગામ યા શહેરમાં આવી રીતે ઉંચે નંબરે જે પાસ

શ્રી સિદ્ધાંત બોલસંગ્રહ ભાગ બીજો

(છઠ્ઠા અને સાતમા બોલ) સંગ્રાહક ભૈરોદાન શેઠીયા, પ્રકાશક અગરચંદ ભૈરોદાન શેઠીયા. જૈન પારમાર્થિક સંસ્થા–બીકાનેર, કિંમત દોઢ રૂપિયો. જુદા જુદા ચુમાલીશ આગમો અને ગ્રંથોમાંથી ઉધ્ધૃત કરી આ બોલસંગ્રહ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથમાં આવેલા વિષયોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા પ્રથમ આપવામાં આવેલ હોવાથી કોઈપણ વિષય જોવા પઠન કરનારને સરલતા કરી આપેલ છે. આ અને આનો પ્રથમ ભાગ બન્ને તત્ત્વજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુઓને ખાસ ઉપયોગી થાય તે રીતે તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. પ્રકાશક સંસ્થાનો વહીવટ કમિટીદ્વારા ચાલતો હોવાથી ઉપજ–ખર્ચ, કાર્યવાહી વગેરેનો રિપોર્ટ પણ સાથે આપેલ છે. આ પ્રણાલિકા યોગ્ય છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

થાય તેમને આ વર્ષથી આ રીતે મેળાવડો કરી આપવાની શ્રી મહાવીર વિદ્યાલયે કરેલી શરૂઆત આવકારદાયક છે.

અત્રેની જૈન સમાજને પણ ધૈર્યબાળા બહેન પ્રથમ નંબરે પાસ થવાનો પ્રથમ પ્રસંગ હોવાથી ખુશી થવા જેવું છે, તેથી કેળવણીના ઉત્તેજનાર્થે સમાજે પણ કોઈ પ્રકારે આનંદ વ્યક્ત કરવાની જરૂરીયાત હતી એમ અમો માનીએ છીએ. નહિ તો છેવટ જે જે ગામમાં આવી રીતે યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં કોઈ બંધુ કે બહેન પ્રથમ નંબરે પસાર થાય ત્યાં ત્યાં નાની મોટી જે કોઈ સંસ્થા હોય તેણે તો આવા કેળવણીના ઉત્તેજનના જેટલા કાર્યો થતા હોય ત્યાં તેને માટે આનંદ જાહેર કરવો કે અભિનંદન વિ. આપવાનું ઓછાવધતા પ્રમાણમાં કંઈ કરવું જ જોઈએ, કારણ કે શિક્ષણ એ સર્વમાન્ય અને પ્રથમ ધ્યેય છે.

પૃથ્વીચંદ્ર અને ગુણસાગર (અથવા એકવીશ ભવનો સ્નેહસંબંધ) લેખક મણિલાલ ન્યાલચંદ શાહ પ્રકાશક મહેતા નાગરદાસ પ્રાગજીભાઈ અમદાવાદ (દોશીવાડાની પોળ). પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી ગણિવરરચિત કાવ્ય ઉપરથી આ ચરિત્રગ્રંથ લેખકે તૈયાર કરેલ છે. સાદી, સરલ ભાષામાં સંકલિત આ ચરિત્ર સુંદર હોવા સાથે તેમાં આવતી અવાંતર કથાઓ પણ રસિક અને બોધક છે. પ્રકાશક નાગરદાસ મહેતા હાલમાં ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરાવી જૈન કથા–ચરિત્રો જે પ્રગટ કરે છે તે અવશ્ય ઉત્તેજનને પાત્ર છે. કિંમત ત્રણ રૂપિયા. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

વિદ્યાર્થી વાંચનમાળા પ્રથમ શ્રેણી. કિંમત બે રૂપિયા. આ પ્રથમ શ્રેણીમાં શ્રીરામથી શ્રી રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર સુધી દરેક ધર્મના મહાપુરુષોના ચરિત્રો સંક્ષિપ્તમાં સાદી અને સરલ ગુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવ્યા છે તેના લેખક ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ છે આ વાચનમાળા બાળકો વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉપયોગી હોવા સાથે તેમના જીવનના ઘડતરમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે તેમ છે ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ભાઈ શંભુલાલ જગશી અમદાવાદ તેના પ્રકાશક છે. તેમણે બાળકો માટેના ટૂંકા અને

સુબોધક વાંચન માટે પ્રકટ કરેલી આ વાંચનમાળાની શ્રેણી આવકારદાયક છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

રિપોર્ટ-શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો છવીશમો રિપોર્ટ-પ્રકટકર્ત્તા અનુમતિથી મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા. શેઠ ચંદુલાલ સારાભાઇ મોદી, હિંદની કેળવણીને ઉત્તેજન આપનારી સંસ્થામાં આ વિદ્યાલય મુખ્ય અને અજોડ છે. દરેક રીતે મદદને પાત્ર છે. કાર્યવાહી રિપોર્ટ વાંચતા વ્યવસ્થિત છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાળાશ્રમનો પાંત્રીશમો રિપોર્ટ સં. ૧૯૯૬નો મળ્યો છે.

ચૌદ રત્નો લેખક અને પ્રકાશક આપા ભાઉ મગદૂમ રાષ્ટ્રભાષાકોવિદ્-વીર ગ્રંથમાળા—સાંગલી (દક્ષિણ) શ્રી વીર ગ્રંથમાળાનું તેના પ્રકાશક લેખક દિગંબરી જૈન બન્ધુ છે. આ પુષ્પમાં ૧૭ આચાર્યોના ટુંકા ચરિત્ર મરાઠી ભાષામાં લખેલા છે. આ ભાષા ગુજરાતમાં પ્રચલિત નથી. દક્ષિણ હિંદ માટે તે સમાજના બાળકો માટે ઉપયોગી છે. કિંમત છ આના. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

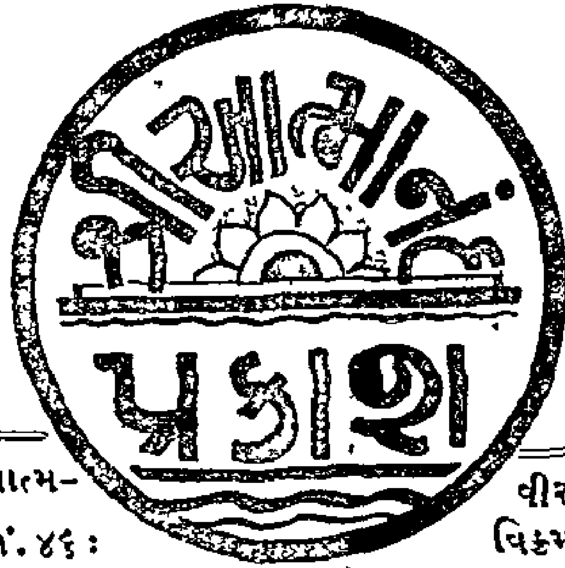
શ્રી શાન્તિનાથ મહારાજકી પૂજા-યોજક, મુનિ શિવવિજયજી (પંજાબી) (આત્મ-વલ્લભશિવ પુષ્પ નં. ૧) પ્રકાશક, લાલા શાદીલાલ વિમલચંદ જૈન દુગડ ગુજરાંનવાલા પંજાબ (કિંમત એક આનો) હિંદી ભાષામાં રચાયેલી આ પૂજા સરલ ને પ્રભુભક્તિ માટે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

રાણો પ્રતાપ-(નાટક) અનુવાદક ઝવેરચંદ મેઘાણી-પ્રકાશક ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય શંભુલાલ જગશી-અમદાવાદ, કિમત દોઢ રૂપિયો પ્રકાશક મૂળ કર્ત્તા દ્વિજેન્દ્રલાલ રોયનો બંગાળી ભાષાની કૃતિનો અનુવાદ છે. સાક્ષર શ્રી મેઘાણીના હાથે થયેલ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ સુંદર અને રોચક ભાષામાં લખાયેલ છે. ભાઇ શંભુલાલ આવા આવા કથાચરિત્ર, નાટકો, વિગેરેના સુંદર ગ્રંથોનું પ્રકાશન કરી સાહિત્યસેવા કરે છે. આ ગ્રંથ ખાસ વાંચવા જેવો છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

શ્રી દ્રવ્ય સપ્તતિકા ભાષાંતર.

શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા ગ્રંથનું ભાષાંતર પુસ્તકાકારે તૈયાર છે. પૂ. સાધુ મહારાજ તથા પૂ. સાધ્વીજીને 'પત્ર લખી જણાવવા માત્રથી' ભેટ આપવાનું છે. ગૃહસ્થોને પોસ્ટ ખર્ચના પાંચ આના મોકલવાથી ભેટ આપવાનું છે. પુસ્તક અતિ પ્રમાણિક અને દળદાર છે જેઓને ખપ હોય તેઓએ શ્રી શાંતિનાથજી જૈન દહેરાસરજીની પેઢી મુ. બીલીમોરા ઠે. નવાપુરા (જી. સુરત) એ સરનામે લખવુ.

પુસ્તક : ૩૯ મું   આત્મ-સં. ૪૬ :   વીર સં. ૨૪૬૮ : માગશર :
અંક : ૫ મો :   વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ : ડીસેમ્બર :

આત્મ–સમર્પણ

રચયિતા મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી

(રાગ–બિહાગ)

નયનો ક્યાં રીઝવું ? દરશ વિણ નયનો ક્યાં રીઝવું ?–ટેક

શાશ્વત પ્રેમનું સ્થાન જડે ના, ફરી ફરી ક્યાં ભમવું ?
કૃત્રિમ ભાવ વિષે ભરમાઇ, અંતર શું ઠગવું ? નયનો૦ ૧

ચંદ્ર મળે તો પ્રેમી ચકોરીનું ઉર શું રીઝવું ?
શશીકેરા ગમને પછી થાયે, તેને તો રડવું. નયનો૦ ૨

કૃત્રિમ વસ્તુ સુલભ બને પણ, ચિત્ત ન ત્યાં ઠરતું;
સચ્ચિદાનંદ નિર્મળ સ્વરૂપે, મુજ મનડું ઠરતું. નયનો૦ ૩

પરમેષ્ઠીમાં શ્રેષ્ઠ સદા તું, દુખ હરેજે ભવનું. નયનો૦ ૪

નિરામય અનુપમ સહુ જગમાં, તુજ પદને વરવું,
મુનિ હેમેન્દ્ર સદા એ ધ્યાને, ત્હારામાં ભળવું નયનો૦ ૫

यः परात्मा परंज्योतिः, परमः परमेष्ठिनाम् ।
आदित्यवर्णं तमसः, परस्ता दमन्ति यम् ॥ १ ॥

(वी. स्तो. प्र. १)

काशीनिवासी विद्वद्शिरोमणि सर्वशास्त्रनिष्णात पंडित रामानुजाचार्यविरचितं-

श्री विजयवल्लभसूर्यष्टकम्-

अच्छस्वच्छाक्षिवद्भिर्नुतविमलमतिर्बुद्धिराशिः क्षमायुक्,
ज्ञानाग्नौ येन दग्धाः कलिमलविषयाः स्तोमरूपाः समस्ताः ।
सत्तर्कोत्क्षिप्तपङ्का क्षितितलकुधियो वासना क्षालिताऽभूत्,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहितं सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ १ ॥

यो धाम्ना तिग्मरश्मिः दुरितशमनकृत् सान्द्रपीयूषवर्षश्,
चन्द्रो ज्योत्स्नासमेतो बुधकुमुदगणे सच्छिवैराप्तपूज्यः ।
धन्या सा रत्नगर्भा सकलजननुतं या सुपुत्रं व्यसोष्ट,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहितं सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ २ ॥

वागीशो वाग्विलासे विबुधगणनुतश्शक्रपूज्यश्च धीमान्,
स्वर्गाल्लब्धावतारः सुकृतिजनयुते भारते भारतीं स्वाम् ।
नष्टप्रायां विलोक्याप्रतिहतवचसा जाग्रतीं येन नीता,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहितं सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ ३ ॥

लुप्तप्राया विभान्ति प्रतिदिनमधुना शास्त्रचर्चाः समर्च्याः,
लोकेऽस्मिन् दैवदोषादिति मनसि महच्छल्यमाविर्बभूव ।
तन्नष्टं येन नीतं सुखदगुणवता दर्शनस्नेहभाजा,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहितं सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ ४ ॥

चाणक्यो नीतिशास्त्रे पदपरिरचनायां स्वयं शेषनागः,
कर्माकर्मज्ञतायां विविधमतियुतो जैमिनिश्चाद्वितीयः ।
काव्ये श्रीहर्षवद्यो रचयति नितरामभृतप्रोतवाणीम्,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहितं सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ ५ ॥

श्रीलक्ष्मीश्राथ हसो जयविजयमुनिः स्वर्गतो यस्य कीर्त्तिम्,
गाय गायं विनोद सकलसुमनसां प्रीतिपूर्णं दधाति ।
भूमिस्थः कान्तिमान्योऽप्यतिमुदितहृदा स्वाऽऽशिषा य युनक्ति,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहित सन्नत· सार्द्रभावैः ॥ ६ ॥
अम्बालान्तर्विभात्यप्रतिहतमनिश गुर्जरावालमध्ये,
विद्यागार तथैवोल्लसितगुणगणोम्भेन्दपुर्या शुभाङ्गम् ।
यत्कीर्तिर्भविनीया वसति गुणजुषां मानसे मानदात्री,
तं वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहित सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ ७ ॥
यत्संस्था स्थापिता वै विलसति नितरा मुंबईस्थाऽपराश्री-
वर्काणाग्रामगर्भे प्रथितगुणजुषः सन्ति छात्राः कियन्त· ।
दीयन्ते यत्र शिक्षा विमलगुणयुतैः शिक्षकैर्धर्मपूर्णाः,
त वन्दे वल्लभार्यं गुणगणसहित सन्नतः सार्द्रभावैः ॥ ८ ॥
श्रीवल्लभाष्टकं पुण्यं यः पठेद्भक्तिसंयुतः ।
सर्वाभीष्टफलप्राप्तिर्हस्ते तस्य न संशयः ॥

ઉપદેશક પદ.

(ગજલ ભૈરવી)

ચાલી જશે પલકમાં મદમસ્ત આ યુવાની,
ચેતો જરા યુવાનો દિલમાં વિચાર આણી.
બચપણ વહે રમતમાં વૃદ્ધત્વ રોગમાંહિ;
સદ્ધર્મ કાજ જગમાં, અવસર ખરો યુવાની ચાલી૦ ૧
નાટકસિનેમા જોતો, હોટલ નહિ વિસરતો;
વિષયોની જ્વાલાઓમાં, હોમાય જિંદગાની ચાલી૦ ૨
દર્શન પ્રભુના કરવા, તુજને વખત ના મળતો;
નટીઓને નીરખવામાં, ભૂલે તું અન્નપાણી. ચાલી૦ ૩
સદ્ધર્મ કાજ રૂપીઆ, વાપરતાં મન મુંઝાયે;
થાયે હજારોકેરી, ફેશનમાં ધૂળધાણી. ચાલી૦ ૪
આજે ભલે હસે તુ, પાછળથી રોવું પડશે;
કહે યશોભદ્ર સમજીને, ઊજાલો આ યુવાની ચાલી૦ ૫

नालिकेरान्योक्ति.

(શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત)

उच्चैरेष तरुः फलं च विपुलं दृष्ट्वैव हृष्टं शुकः ।
पक्कं शालिवनं विहाय जडधीस्तं नालिकेरं गतः ॥
तत्रारुह्य बुभुक्षितेन मनसा यत्नः कृतो भेदने ।
वाञ्छा तस्य न केवलं विगलिता चञ्चूर्गता चूर्णताम् ॥ १ ॥

આ જગતમાં જ્યાં ત્યાં બાહ્યિક આડંબર (દંભ) ઘણો જ વધી પડેલો છે. એવા બ્હારના ભભકાથી અંજાઇ, મોહ પામી ઘણા ભોળા અને સરળ ચિત્તના મનુષ્યો ફસાઈ પડે છે અને પરિણામે નિષ્ફળ થઇ હૃદયપૂર્વક પસ્તાય છે. એવા જનોને ચેતવવા માટે કોઇ અનુભવી કવિ ઉપરની અન્યોક્તિદ્વારા બોધ કરે છે.

" કોઇ એક આનંદી-મસ્ત પોપટ પોતાને ભૂખ લાગેલી હોવાથી ઉદરપોષણાર્થે શાળ-(ચોખા-ડાંગર)ના ક્ષેત્ર તરફ ઉતાવળો ઉતાવળો ઊડતો જતો હતો, એવામાં તેની દૃષ્ટિ નીચે પસાર થતા એક લીલાછમ મહાન્ જણાતા વૃક્ષ ઉપર પડી, અને એ સર્વ વૃક્ષોમાં શ્રેષ્ઠ-ઉચ્ચ જોઇ પોતાના મનમાં મગ્ન થઈ કહેવા લાગ્યો કે-આહા ! આ કેવું ઉત્કૃષ્ટ વપુધારી મનોહર લીલા રંગવાળું; અને મહાન્ ફળ જેની ટોચે શોભી રહ્યું છે એવું સુંદર આ વૃક્ષ. બસ ! આજની ક્ષુધા તો અહીં જ તૃપ્ત કરું એમ મન સાથે નિશ્ચય કરી તે અજ્ઞ (પરિણામ નહીં જાણનારો) પોપટ સડેડાટ કરતો નીચે ઊતર્યો, અને એ (નાળિએર) ની ટોચ પર આહ્લાદપૂર્વક આશાભર્યો બેઠો. ભૂખ પણ કડકડીને લાગેલી તેથી સત્વર એ ફળને (નાળિએરના મોટા ત્રોપાને) પોતાની ચાંચવડે ભેદન કરવા લાગ્યો. ઘણી જ ચાંચો મારી પણ ક્યાં એ કઠિનમાં કઠિન ત્રોપાનું આચ્છાદન અને ક્યાં પોપટની કોમળ ચાંચ !!! ભૂખ કહે મારું કામ, એટલે શરીરના સઘળા બળથી તેણે ચંચુપ્રહાર કર્યા, પણ સઘળું નિષ્ફળ ગયું. થાક્યો અને ભારે મુંઝાયો ! હવે તેને સમજાયું કે અરે ! આ તો લીલા નાળિએરનો જબ્બર ત્રોપો છે, હવે હું ક્યાં જાઉં. શું ખાઉં ! અરેરે ભક્ષ તો ન જ મળ્યું પણ આ મારી ચાંચના પણ ચૂરા થઇ ગયા ! હું એ ચાંચથી હવે ખોરાક પણ બીજે સ્થળેથી કેમ મેળવી શકીશ ? અરે ! બાહ્ય આડંબરવાળા નાળિએરના વૃક્ષ તને ધિક્કાર છે સાથે મને પણ ધિક્કાર છે. કે હું તારું આ દંભી સ્વરૂપ પારખી ન શક્યો. હું તો પારાવાર દુઃખી થયો પણ મારા જેવા બીજા ભોળાઓને ડીંડીમ વગાડી કહું તો જાઉં છું કે " કેવળ રૂપથી રાચશો નહીં. ઉજળું એટલું દૂધ લેખવશો નહીં. ઓ દંભી વૃક્ષ તને છેલ્લા પ્રણામ છે.

મારા વહાલા વાચકવૃંદો-બન્ધુઓ !

એ તો ચોપટની અને નાળિએરની વાત થઈ, પણ આપણા માનવસમાજમાં પણ દાંભિકો-ડોળઘાલુઓની ક્યાં ખોટ છે? મોટા આડંબરવાળાઓએ જે જે ગરિબોને-આશાભર્યાઓને છક્કડ ખવરાવી છે, તાળવે ગોળ ચોટાડી છેતરી પાડી નિરાશ કર્યા છે, એવું શબ્દોમાં વર્ણન કરતાં કલમ પણ ધ્રુજી ઊઠે છે એવા જગતને મોહપાશમાં (લોભ-લાલચમાં) નાખી, બિચારાઓ પાસેથી જોઇતો સ્વાર્થલાભ સાધી લઈ, પાછળથી જે ધક્કો મારે છે અને તેના આશાભંગ થએલા કાળજા ફફડાવે છે, એવા ઊજળા ઠગોને ધિક્કારવાને મારા પાસે શબ્દો જ નથી !!!

આકાશમાં જોઈ ચાતકપક્ષી, દરેક વાદળા પાસે જળની યાચના કરે છે, તેને રાજર્ષિપ્રવર ભર્તૃહરિ સાચું જ કહે છે કેઃ—

> रे रे ! चातक सावधानमनसा मित्र ! क्षणं श्रूयताम्,
> अम्भोदा बहवो वसन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशाः,
> केचित् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति धरणीं गर्जन्ति केचित् वृथा,
> यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतः मा ब्रूहि दीनं वचः ॥ १ ॥

હે ! ભાઈ ચાતક ! તું સ્થિર ચિત્તે મારું કથન સાંભળ ! આકાશમાંના તમામ વાદળાઓ પાસે તું જળની માગણી કર્યાં જ કરે છે, પણ તને હું સ્પષ્ટ સમજાવું છું કે-એ વાદળાઓ પૈકી એવા વાદળાઓ તો થોડાક જ (વિરલા જ) હોય છે કે, જે પોતાની જળરૂપી સમૃદ્ધિવડે, તરસી જમીનને સ્મજીની-તૃપ્ત કરે બાકીના તમામ વાદળાઓ તો ખાલી ગોર-બકોર (ગર્જના) કરી, એક ટીપું પણ પાણીનું આપ્યા વિના ચાલી જ જાય છે, માટે તું ગરિબડું મોં કરી દીનવાણીથી બધા પાસે યાચના કરીશ નહી

ઉપરની બને અન્યોક્તિઓ આપણને શું શું સૂચવે છે એ મારા સુજ્ઞ-સહૃદય વાચકે સ્વયં સમજી લેવું !

તા. ૨૩-૧૧-૪૧
સૂર્યવાસર
ભાવનગર-વડવા

શાસ્ત્રોનો શુભ સંદેશવાહક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા.
નૈતિધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર

લેઃ—આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

પાપના પંથે.

અખિલ સંસારમાં પ્રાણિમાત્ર સુખના અભિલાષી છે, દુઃખ કોઇને પણ ગમતું નથી. આમ હોવા છતાં પણ અણુસમજુ, અજ્ઞાની જીવો પુદ્ગલાનંદીપણાના અનાદિ કાળના અભ્યાસને લઇને અને કષાય તથા વિષયને વશ થઇને ક્ષણિક સુખ માટે બીજા જીવોને દુઃખ આપે છે. પોતે માની લીધેલા સુખ તરફ જ લક્ષ્ય હોવાથી અને સુખ મળી ગયાની ભ્રમણાથી, ચિત્ત ભ્રમિત્ત થઇ જવાથી બીજાને થતા દુઃખની જરાએ અસર થતી નથી અને તેથી કરીને તેમનું ચિત્ત કોમળ બની દયાર્દ્ર થતું નથી. સુખ આપવાથી તો સુખ મળે છે પણ બીજાનું દિલ દુખાવી સુખની આશા રાખવી તે વિષપાન કરીને જીવવાની આશાની જેમ નિરર્થક છે.

દુઃખ આપવાના અનેક પ્રકાર હોવાથી પાપ પણ અનેક પ્રકારનું છે. આ અનેક પ્રકારના દુઃખોનો શારીરિક તથા માનસિક દુઃખોમાં સમાવેશ થઇ જાય છે. શરીરદ્વારા અનેક પ્રકારે શરીરની કદર્થના કરીને શારીરિક દુઃખ અપાય છે, અને પ્રતિકૂળ વાણી તથા વિચારદ્વારા તેમજ કાયાદ્વારા પણ મનને દુભવીને માનસિક દુઃખ અપાય છે. શારીરિક દુઃખોને વ્યાધિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ત્યારે માનસિક દુઃખો આધિ તરીકે ઓળખાય છે શારીરિક પીડા આપવા કરતાં માનસિક પીડા આપવામાં વધારે અપરાધી થવાય છે એમ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરીએ તો સ્પષ્ટતર ભાસ થાય છે. શરીરને ઇજા પહોંચાડવાથી મન દુભાય છે પણ તે ચિંતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી તેમજ શલ્યની જેમ જીવન પર્યંત ખુચ્યા કરતું નથી. કહેવાય છે કે તલવારનો ઘા રૂઝાઇ જાય છે પણ વચનનો ઘા રૂઝાતો નથી.

બીજાનું માઠું ચિંતવવું, અપશબ્દ બોલવા અછતા દોષોનો આરોપ મૂકવો, માયા વર્તન રાખવું, અસત્ય બોલી વિશ્વાસઘાત કરવો, બીજાના લાભમાં આડે આવી નુકશાન પહોંચાડવું વિગેરે વિગેરે માનસિક દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાનાં કારણો છે. અને તે માનવી માત્રને ઉદ્વેગ તથા ખેદની ભઠ્ઠીમાં અત્યંત તપાવીને તેમના રૂધિર તથા માંસને સુકાવી નાંખે છે અને મૃત્યુના શરણે પહોંચાડે છે. કેટલાકને તો ઉદ્વેગ તથા ખેદ ન સહન થવાથી આત્મઘાતનો આશ્રય લેવો પડે છે અથવા તો વગર પ્રયાસે દેહ છોડી દેવો પડે છે.

યદ્યપિ શારીરિક દુઃખ આપવામાં માયા-પ્રપંચના ઉપયોગની ખાસ જરૂરત રહેતી નથી તે સિવાય પણ શારીરિક દુઃખ આપી શકાય છે પરંતુ માનસિક દુઃખ આપવામાં તો ખાસ કરીને માયા, પ્રપંચ, છળ–કપટ, દંભ તથા કાવાદાવાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. માનસિક દુઃખ આપનારના અધ્યવસાય ચોવીસે કલાક મલિન બન્યા રહે છે. પશ્ચાતાપ કરવાનો સમય ભાગ્યે જ પ્રાપ્ત થાય છે. પણ કાયિક દુઃખ આપનારના તો બીજાના શરીરને ઇજા પહોંચાડયા પછી અધ્યવસાય ફરી પણ જાય છે. અને પશ્ચાતાપ કરીને દુઃખી થનારની પાસેથી માફી પણ માગી લે છે: માટે જ માનસિક દુઃખ આપનાર શારીરિક દુઃખ આપનાર કરતાં વધારે અપરાધી છે. કોઇ માણસને કોઇએ શસ્ત્રદ્વારા અથવા તો યષ્ટિ મુષ્ટિથી પ્રહાર કરીને ઇજા પહોંચાડી હોય, કે જેને લઇને શરીરમાં ઘા પડ્યા હોય અથવા તો બીજી કંઇ પીડા થઇ હોય તો તેની ચિકિત્સા કરી મટાડનાર ઘણા મળી આવે છે કે જેને વૈદ્યડોકટર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે; પણ માનસિક પીડા મટાડનાર સંસારમાં કોઇ નથી, તેની ચિકિત્સા નથી, ઔષધ

નથી તેમજ ચિકિત્સાશાસ્ત્ર પણ નથી માટે જ શારીરિક દુઃખ કરતા માનસિક દુ ખ પ્રધાન છે

સત્પુરુષો–મહાપુરુષો સિવાય મિથ્યાભિમાની સસારના પ્રાણી માત્રમાં સ્વાર્થ રહેલો છે, આ સ્વાર્થ અનેક પ્રકારનો હોવા છતા તેનો બે વિભાગમા સમાવેશ થઇ શકે છે એક તો જીવવાને માટે કરવામાં આવતા પ્રયત્નસ્વરૂપ અને બીજો મોજશોખ તથા આનદ, સુખશાતિ માટે કરવામા આવતા પ્રયત્નસ્વરૂપ, કેવળ જીવવાના સ્વાર્થીઓ બીજા જીવોને ઘણું કરીને શારીરિક દુઃખ•આપનારા હોય છે, પણ એ સિવાયના બીજા સ્વાર્થીઓ તો મોટે ભાગે માનસિક તથા શારીરિક દુ.ખ આપે છે, અને પોતાની ક્ષુદ્ર તૃષ્ણાઓને સતાપે છે, છતા પરિણામે તેમને સતોષ મળી શકતા નથી. પ્રારભમા સતોષ જણાય છે ખરો પણ તે કવળ તેમની એક ભ્રમણા જ હોય છે, જીવોએ જે જીવન મેળવ્યુ હોય તેમા જીવવાનો સ્વાર્થ તો સહુને હોય છે, અને તેના માટે કાઇ ને કાઇ પ્રયાસ કરવો જ પડે છે, અને તેના અશે અપરાધી પણ બનવુ પડે છે, તો પણ ઓછા અપરાધ જીવાય તો અત્યત ઉત્તમ છે, કારણ કે તેમ કરવાથી આત્મા પાપથી ઓછો લેપાય છે. બીજા જીવોને જીવાડીને જીવનારા કે જેઓ સત્પુરુષોની કોટીમા ગણાય છે એટલે દરજ્જે તો નહી પણ ઓછા અપરાધે જીવનારા સાધુપુરુષોની પકિતમા ભળી શકે છે, અને સમજુ સસાર તેમને બહુમાનની દૃષ્ટિથી જુએ છે તેમ જ તેમનુ અનુકરણ કરવા ઉદ્ધૃત થાય છે.

જીવવાના સ્વાર્થ સિવાય બીજા અજ્ઞાનતાથી પોતે માની લીધેલા આનદ, સુખ, શાતિ, સતોષ, તૃપ્તિ આદિ સ્વાર્થોને માટે પ્રાણીઓ નિરતર પુષ્કળ અપરાધો સેવ્યા કરે છે, કારણ કે ધર્મ તથા નીતિનુ ઉલ્લંઘન કર્યા સિવાય બનાવટી ભ્રામક આનંદ આદિ પ્રાપ્ત થઇ શકતા નથી અને તે ઉલ્લઘન બીજાને શોક, દુ ખ, અશાતિ, અસતોષ આદિ આપવાથી અવશ્ય થાય છે તેમજ બીજાને શોક વિગેરે પણ માયા, પ્રપચ, છળ, અસત્ય, કાવાદાવા અને કપટથી તેની સાથે વર્તવાથી થાય છે. યદ્યપિ બીજાને આનદ, સુખ, શાતિ આપીને પોતે આનંદ સુખશાંતિ મેળવવાવાળા પણ સસારમા હોય છે, પરતુ તે અત્યત અલ્પ પ્રમાણમા હોય છે કારણ કે તેમ કરવામા ક્ષુદ્ર વાસનાઓ તથા તૃષ્ણાઓનો ભોગ આપવો પડે છે, તેમજ આર્થિક તથા શારીરિક સપત્તિનો વ્યય કરીને જીવનમા કેટલાક દુ ખદ પ્રસગોનો સામનો કરવો પડે છે અને એટલા માટે જ આવા દૈવી પુરુષોનું પાપના પ્રસગોમા પાપની વિચારણામા સ્થાન જ નથી.

મિથ્યાભિમાની માનવીઓની પ્રકૃતિમા ઘણી જ વિલક્ષણતા રહેલી હોય છે, સ્વાર્થ હોય કે ન હોય તો પણ અભિમાનના આવેશથી પણ બીજા જીવોને કનડીને સતોષ માને છે. જેમની પ્રકૃતિમા અસહિષ્ણુતા તથા અભિમાનની માત્રા અધિકપણે રહેલી હોય છે તેઓ જો શારીરિક તથા આર્થિક સપત્તિથી સબળ હોય અને તેના વચનનુ કે વર્તનનુ અપમાન કરનાર બને પ્રકારે નિર્બળ હોય તો શારીરિક તથા માનસિક બને પ્રકારની પીડા આપવામા પોતાને મળેલી સંપત્તિનો દુરુપયોગ કરે છે. સશસ્ત્ર કે નિ શસ્ત્રપણે નિર્બળના શરીર ઉપર હુમલો કરીને તેને ઇજા પહોચાડે છે, અથવા તો દ્રવ્ય વ્યય કરીને બીજાની મારફત તેને શારીરિક દુ ખ ઉત્પન્ન કરાવે છે. તથા તેની જીવનવૃત્તિનો ભગ કરવા પોતાની શકિત વાપરીને તેને માનસિક પીડા ઊભી કરે છે, તેની આજીવિકાના સાધનોને તોડવા પ્રયત્ન આદરે છે, કોઇને ત્યા નોકર હોય તો શેઠને અવળું સમજાવીને રજા અપાવે છે, કોઇના આશ્રય તળે ધધો કરી રળી ખાતો હોય તો આશ્રય આપનારના હૃદયમા માયાવીપણે તેના માટે અપ્રમાણિકતાની છાપ બેસાડીને નિરાશ્રિત બનાવે છે, અછતા

દોષોનો આરોપ કરીને અને અપરાધી બનાવીને રાજપુરુષોદ્વારા શિક્ષા કરાવે છે. આવા અનેક પ્રસંગો ઉપસ્થિત કરીને પણ બીજાને માનસિક વ્યથાનો ભાગી બનાવે છે, જો તેઓ આર્થિક અથવા તો શારીરિક સ્થિતિમાં બીજાથી નબળા હોય તો કેવળ માયા-પ્રપંચ તથા અસત્યનો આશ્રય લઇને પણ બીજાને દુઃખી કરીને પોતે શાંતિ મેળવે છે. અન્યને અવળું સમજાવીને તેના અનેક વિરોધીઓ ઊભા કરે છે. તેની પ્રિય વસ્તુનો વિચ્છેદ કરીને તેનું મન દુભાવે છે. જો સામેનો માણુસ ધર્મપ્રિય હોય તો તેના ધર્મકાર્યમાં આડો આવીને તેને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. સામેના માણુસ સાથે માયાવી મૈત્રી કરીને તેનું કાસળ કઢાવે છે, અથવા તો વિશ્વાસઘાત કરીને આપત્તિ-વિપત્તિના પ્રસંગો એવા ઊભા કરે છે કે જેથી કરો તેનું જીવન દુઃખમય બની જવાથી પરિણામે તેને આત્મઘાતનો આશ્રય લેવો પડે છે.

જીવવાનો તેમજ આનંદ, સુખ તથા મોજ-શોખનો સ્વાર્થ આડો આવવાથી તો માનવીઓ બીજાને કનડી દુઃખ દઇને અત્યંત પાપ ઉપાર્જન કરે છે અને અપરાધી બને છે; પરંતુ જેમને લેશમાત્ર પણ સ્વાર્થ હોતો નથી એવા તુચ્છ પ્રકૃતિવાળા કેવળ મિથ્યાભિમાન, અસહિષ્ણુતા, સત્તા, દ્વેષ, વિરોધ, ઇર્ષા આદિને આધીન થઇને બીજાની ઉપર અણગમો આવવાથી જ તેમને નિરર્થક દુઃખી કરે છે. અનેક પ્રકારની આપત્તિવિપત્તિ ઊભી કરીને તેના જીવનને અકારું બનાવી નાંખે છે. પોતાની આણમાં વર્તાવવા બીજાના બળને અસત્ય તથા છળની સહાયતાથી અનેક પ્રકારની ખટપટો કરીને શિથિલ બનાવી નાંખે છે. બીજાને આર્થિક તથા શારીરક નુકશાન પહોંચાડીને અત્યંત આનંદ મનાવે છે. બીજો સુખી હોય, સંપત્તિવાળો હોય, ગુણવાન તરીકે ઓળખાતો હોય, માનવીઓમાં સારો આદરસત્કાર મેળ-વતો હોય તો તેને તુચ્છ-પ્રકૃતિવાળા માનવી-ઓનાં હૃદય હલકાં હોવાથી સહન કરી શકતા નથી અને તેમને હલકા પાડવાને ઘણા નીચ પ્રયાસો આદરે છે. અછતા દોષોનો આરોપ મૂકીને જનતા-માં અવર્ણવાદ બોલે છે. પ્રમાણિક સભ્ય સજ્જન માનવીઓ તો આવી હલકી વ્યક્તિઓની અવ-ગણના જ કરે છે; પરંતુ તેના જેવા જ હલકા હૃદયવાળા ઇર્ષ્યાળુ માનવીઓ તેના બોલને વધાવી લઇને અને ઉત્તેજન આપીને જ્યારે સક્રિય ભાગ લે છે ત્યારે તો તે પોતાના હૃદયમાં અત્યંત આનંદ મનાવે છે, અને નિરર્થક પાપ ઉપાર્જન કરીને અપરાધી બને છે. મિથ્યાભિમાની સત્તા-ધારીઓમાં પણ અસહિષ્ણુતાની માત્રા અધિક હોય છે અને એટલા માટે જ તેઓ પણ નિર-પરાધી માનવીઓને દુઃખ આપવામાં કમી રાખતા નથી અને નિરર્થક વધારે અપરાધી બને છે. આ બધાયે પાપ ઉપાર્જન કરી અપરાધી બન-નારાઓ કરતાં પણ વધારે પાપ ઉપાર્જન કરી અપરાધી બનનારા સંસારમાં કૃતઘ્ન દ્રોહીઓ અને વિશ્વાસઘાતી છે. કૃતઘ્ન માણુસોમાં નિર્દયતા અતિશયપણે રહેલી હોય છે. કૃતઘ્ન માણુસના મરતાં પ્રાણુ બચાવ્યા હોય તો પણ સમય આવ્યે બધુંયે ભૂલી જાય છે, અને પ્રાણુ બચાવ-નારના પણ પ્રાણુ લેવા તૈયાર થઇ જાય છે. માતાપિતાએ અનેક પ્રકારના કષ્ટો સહન કરીને મોટા કરેલા કુપુત્રો મોટા થયા પછી વડિલો-પાર્જિત સંપત્તિ મેળવીને કાંઇક સુખી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા છતાં પણ માતાપિતાની સેવા કરવાને બદલે તેમને અનેક પ્રકારની કનડગત કરે છે, તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરીને અથવા તો અનાદર તથા તિરસ્કાર કરીને માનસિક દુઃખ આપે છે, પ્રતિકૂળ આહાર આદિદ્વારા તેમજ તાડના, તર્જના કરીને શારીરિક દુઃખ આપે છે, અને છેવટે અત્યંત ઘૃણા આવવાથી માતાપિતાનું મૃત્યુ ચિંતવી માતૃઘાતી પિતૃઘાતી થવામાં જ પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે. એક વ્યક્તિ કે જે અત્યંત કંગાળ સ્થિતિમાં હોય અને જેના ઉપર

અન્નદેવ પણ નિરંતર અપ્રસન્ન રહેતા હોય એવી સ્થિતિવાળાની કોઇ દયાળુ માણુસ દયા ખાઇને પોતાના તન, મન, ધનના ભોગે પણ તેને સારી સ્થિતિમાં લાવી મૂકે, અને તે સારી રીતે સુખમય જીવન ગાળતો હોય એવે સમયે દૈવવશાત્ તેના ઉપકારીની અત્યંત નબળી સ્થિતિ થઇ જાય તો તેના કરેલા ઉપકાર ભૂલાવી દઇને કૃતઘ્નશિરોમણિ ઉપકારીની સંભાળ લેવી તો દૂર રહી પણ તેને આપત્તિમાં પડેલા જોઇને ખુશી થાય છે. કદાચ આશા કરીને એ પૈસાની મદદ લેવા આવ્યો હોય અને શરમથી પાંચ પૈસા ધીર્યા હોય તો પૈસા આપવાની મુદ્દત સગવડતાના અભાવે વીતી જતાં રાજ્યદ્વારા પોતાના આપેલા પૈસા વસુલ કરવા તેને ઘરબાર વગરનો બનાવીને રઝળતો કરી નાંખે છે. કોઇ વખત તો આશા કરીને આવ્યો હોય તો કાંઇ પણ આપ્યા સિવાય જેમ તેમ માર્મિક વચનો સંભળાવીને નિરાશાની સાથે માનસિક દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે એનાથીએ વધારે કૃતઘ્નશિરોમણિ ધર્મનો ઉપકાર ભૂલનાર છે. ધર્મના પ્રતાપથી જેમણે મનુષ્યજન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ, ઉત્તમ જાતિ, પાંચે ઇંદ્રિયે પૂર્ણ, અઢળક ધન, પૌદ્ગલિક સુખની સામગ્રી, નિરોગી શરીર, અનુકૂળ સ્વજન વર્ગ, નિર્મળ યશકીર્તિ, પાંચ માણુસોમાં આદરસત્કાર અને એ ઉપરાંત આત્મશ્રેયની સકળ સામગ્રી મેળવેલી હોય, અને ધર્મના રક્ષણ તળે સુખે જીવતા હોય એવાઓને ધર્મની સેવા કરવાનું કહેવામાં આવે તો તરત જ તેમને ગ્લાનિ થાય છે અને મુખ મરડે છે. ધર્મના પસાયથી મેળવેલી સંપત્તિમાંથી પાંચ પૈસા ધર્મ નિમિત્તે માંગવામાં આવે તો સ્પષ્ટ ના પાડે છે. માનવી માત્રની પાસે જેટલીએ સુખની સામગ્રી છે તે બધીય ધર્મે આપેલી હોવાથી સમય આવ્યે સઘળું ય ધર્મને અર્પણ કરી દેવું જોઇએ છતાં જેઓ મિથ્યાભિમાનમાં આવી ધર્મનો અનાદાર કરે છે તેઓ કૃતઘ્નશિરોમણિ કહેવાય છે.

દ્રોહી માણુસોના હૃદય અત્યંત તુચ્છ-હલકા હોય છે એમની પ્રકૃતિ નિષ્પ્રયોજન દ્રોહ કરવાવાળી હોય છે. બીજાઓની સુખ શાન્તિ એમને જરાય ગમતી નથી. બીજાઓને આપત્તિ-વિપત્તિમાં નાખવા એમનો સતત પ્રયાસ ચાલુ જ રહે છે. દ્રોહી માણુસોને દ્રોહ કરવાને કોઇ પણ અયોગ્ય હોતુ નથી. માતાપિતા, સ્વામી, ગુરુ, પુત્ર, સ્ત્રી આદિ સર્વનો દ્રોહ કરે છે. બીજાને સુખી જોઇ તેને દુઃખી કરવા પ્રયાસ કરે છે અને દુખી જોઇ સુખ મનાવે છે, રાજી થાય છે. આવા માણુસો મોઢથી મીઠાબોલા પણ હૃદયમાં ઝેરથી ભરેલા હોય છે. એમનામાં દેખીતી રીતે વિનય તથા નમ્રતાની માત્રા બીજા કરતાં અધિકતર દેખાય છે, પણ અંતઃકરણ અનિષ્ટની ભાવનાથી વાસિત હોય છે. આવા માણુસો મુખ્યત્વે કરીને પોતાના સંબંધીઓ સ્નેહીઓ તેમજ ઉપકારીઓનું અનિષ્ટ, અકલ્યાણ, અહિત કરીને અત્યંત સંતોષ માને છે. બીજાને આપત્તિ-વિપત્તિમાં નાંખવાના પ્રયાસોમાં ફાવી ન શકે તો તેમના હૃદય શોકથી બળ્યા કરે છે. એમનામાં અસીમ અસહિષ્ણુતા રહેલી હોવાથી અન્યની સદ્ભૂત ગુણુસ્તવના સાંભળીને કે ગુણુવાન શ્રેષ્ઠ પુરૂષોદ્વારા કરવામાં આવતો આદરસત્કાર જોઇને અત્યંત દુઃખી થાય છે.

ધર્મદ્રોહી સર્વદ્રોહીઓમાં અગ્રસ્થાને છે. વિષયાસકત માનવી પોતાની ક્ષુદ્ર વાસના સંતોષવાને ધર્મપ્રિય શ્રધ્ધાળુના હૃદયમાંથી ધર્મવાસના દૂર કરીને અનેક પ્રકારની કુયુકિતઓથી ધર્મનો દ્રોહી બને છે. પુદ્ગલાનંદીપણાને લઇને મિથ્યા શ્રધ્ધા હોવાથી ધર્મ તથા ધર્મીના અવર્ણવાદ બોલે છે. મુકિત પથપ્રદર્શક સમ્યગ્ શાસ્ત્રોને વખોડે છે, વિશુધ્ધ ધર્મમાર્ગે ગમન કરનારાઓને અછતા દોષો દેખાડીને માર્ગભ્રષ્ટ કરે છે. ધર્મના વિકાસ તથા ઉન્નતિ જોઇને હૃદયમાં બળે છે, અને ધર્મ ધર્મી-ઉપર અછતા આરોપો મૂકી પોતાની દ્રષ્ટિથી દૂષિત કરીને ધર્મનો દ્રોહ કરે છે.

આ પ્રમાણે પાપના અનેક પ્રકારો છે, પરંતુ પાપની પૂર્ણાહુતિ વિશ્વાસઘાતમાં થાય છે. અર્થાત્ બધા ય પાપોનો વિશ્વાસઘાતમાં સમાવેશ થઇ જાય છે, કારણ કે વિશ્વાસઘાતી, માયાવી તથા જૂઠાબોલા હોય છે તથા એમનામાં દંભની માત્રા પણ અધિકતર હોય છે અને ધર્મની શ્રધ્ધા પ્રાયઃ હોતી નથી. એઓ ક્ષુદ્ર વાસનાના દાસ હોવાથી પરને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરવા બીજાની માન્યતા પ્રમાણે ડોળ–આડંબર કરે છે. જેમની પાસેથી પોતાની વાસનાની તૃપ્તિ કરવી હોય તેમને પોતાની તરફ આકર્ષવાને તેમના વિચાર પ્રમાણે બાહ્ય પ્રવૃત્તિ રાખે છે. બીજા સંપૂર્ણપણે વિશ્વાસની જાળમાં ફસાયા પછી તેમને છેતરવાને ક્ષણ માત્ર પણ વિલંબ કરતા નથી. જ્યાં મિથ્યા ડોળ આડંબર રહેલો હોય છે ત્યાં વિશ્વાસઘાત સારી રીતે વસેલો હોય છે. વિશ્વાસઘાતથી સામેના માણસને થતા આઘાત, પીડા કે દુઃખથી વિશ્વાસઘાતીને જરા ય ખેદ કે દુઃખ થતું નથી પરંતુ પોતાની ક્ષુદ્ર વાસના તૃપ્ત થવાથી આનંદ તથા સંતોષ માને છે, એમને બીજાનું હિત થાઓ કે અહિત થાઓ. તેની લેશ માત્ર પણ પરવા હોતી નથી. એમનું હૃદય અત્યંત કઠોર અને મલિન હોય છે. વિશ્વાસઘાતી સહુથી ઉચ્ચ કોટીનો પાપી એટલા માટે કહેવાય છે કે પ્રભુની સાથે પણ વિશ્વાસઘાત કરવાનું સાહસ ખેડે છે. અપ્રભુ માણસો તો અજ્ઞાન હોવાથી વિશ્વાસમાં ફસાઇ જઇને પોતાનો સર્વનાશ કરી બેસે છે એટલે તેમની સાથે તો વિશ્વાસઘાત થઇ શકે, પરંતુ પ્રભુ તો સર્વજ્ઞ છે તેમની સાથે વિશ્વાસઘાત કરનાર કેટલો કઠોર હૃદયનો અને શ્રધ્ધા વગરનો પાપાત્મા હોવો જોઇએ. વિશ્વાસઘાતી જાણે છે કે પ્રભુથી કાંઇપણ છાનું નથી છતાં પ્રભુની સાક્ષીએ અનેક પ્રકારની પ્રતિજ્ઞાઓ કરે છે (જેમકે–કોઇપણ જીવ નહી મારું, જૂઠું નહી બોલું, ચોરી નહી કરું, બ્રહ્મચર્ય પાળીશ, પરિગ્રહ નહી કરું વિગેરે વિગેરે પ્રતિજ્ઞાઓ હજારો માણસોની મેદની વચ્ચે) અને પછી તે કરેલી પ્રતિજ્ઞાઓને કિનારે મૂકીને પ્રભુની સાથે વિશ્વાસઘાત કરવાનું સાહસ ખેડીને પ્રભુનો ગુન્હેગાર બને છે. આ પ્રમાણે કૃતઘ્નીપણું, દ્રોહ અને વિશ્વાસઘાત સવથા ત્યાજ્ય છે, નિરપરાધી બનવાની ઇચ્છાવાળાએ તો ધર્મના પ્રતિ કૃતઘ્ની, દ્રોહી અને વિશ્વાસઘાતી ન બનવા નિરંતર અપ્રમાદી રહેવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. મહાપુરુષો તથા ધર્મના સાથે કરવામાં આવતા દ્રોહ આદિ જેટલા દુઃખદાયી અને અનંત સંસાર વધારી અનંતી માઠી ગતિઓની અસહ્ય પીડા આપનાર નિવડે છે, તેટલા સામાન્ય જનતા સાથે કરવામાં આવતા કૃતઘ્નતા આદિ તેટલા દુખદાયી નિવડતા નથી, માટે આત્મહિતૈષિઓએ કૃતઘ્નતા, દંભ તથા વિશ્વાસઘાત આદિ પાપના આશ્રયમાં એક ક્ષણ પણ ન રહેવું જોઇએ.

ચારિત્રસેવનની દુષ્કરતા અને નારકયાતનના અસર-
કારક વર્ણનને સૂચવતુ માતા-પિતાના સંવાદરૂપે

શ્રી મૃગાપુત્ર ચરિત્ર.

લે મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી. [મવિજ્ઞપાક્ષિક]

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૯૪ થી શરૂ)

હે માતાપિતા ! પખીઓને પકડનાર શ્યેનાદિક પક્ષીઓવડે તથા જાળવડે જ્યાં લાહી ચોપડી હોય ત્યા પખી બેસે તો ચોંટી જાય અને ત્યાથી ઉખડી શકે નહીં એવી ક્રિયાવડે ચોંટી રહ્યો છુ અને શીકારીઓની જાળવડે ગળામાં બધાઇને અનેક વાર અનેક પ્રકારે હું મરાયો છુ.

હે અમ્માતાય ! હું કુહાડા, ફરશી આદિ લાકડા સુધારવાના હથિયારોવડે પરમાધામીઓએ વિકુર્વેલા સુતારોને હાથે લાકડાની જેમ અનંતવાર કુટાયો છું, ફડાયો છું, છેદાયો છુ તથા છોલાયો છુ

હે માતાપિતા ! લુહાર જેમ લોઢાને કૂટે તેમ થપાટ, મુઠ્ઠી વિગેરેથી અનતવાર પરમાધામી દેવોના હાથે હુ તાડિત થયો છુ, કૂટાયો છું, ભેદાયો છુ તથા ચૂર્ણિત થયો છું.

હે માતાપિતા ! તપેલા તાંબા, લોઢા, કથીર તથા સીસાના કળકળતા રસ એ પરમાધામીઓએ હું ગાડો પાડતો રહુ અને મને પાયા છે.

હે માતાપિતા ! એ પરમાધામી દેવોએ "તને માસ બહુ પ્રિય હતા" એમ મને યાદ આપીને મારા પોતાના જ માસ બટકીને, શૂલે પરોવીને, ટટકા કરી કરીને, ભુજીને બળબળતા પરાણે ખવરાવ્યા છે

હે માતાપિતા ! વળી એ પરમાધામી દેવોએ પૂર્વભવમા "તને મદ્ય, તાડી, મધ ઘણા જ પ્રિય હતા" એમ યાદ આપીને મારી પોતાની જ ચરબી, હાડકાના રસ તથા રુધિર ઉકાળીને ઊના છણછણતા મને પીવરાવ્યા છે

. હે માતાપિતા ! નિત્ય ભયભીત રહેતો, ત્રાસ પામતો, દુખી તથા વ્યથિત એવા મે જેનુ વર્ણન ન થઇ શકે એવી પરમ ઉત્કૃષ્ટ વેદનાઓ નરકમા અનુભવી છે

હે માતાપિતા ! એ નરકમા તીવ્ર-ઉત્કટ કહી ન શકાય તેવી પ્રગાઢ-ઘણા સમય સુધી ચાલુ રહે તેવી ઘોર, સાભળતા જ હૃદયને ધ્રૂજાવે તેવી દુસહ, અત્યત મનને ગભરાવી નાખે તેવી ભયાનક-જેનુ શ્રવણ કરતા જ ચિત્ત કપી ઊઠે એવી વેદનાઓ મે અનુભવી છે

હે તાત ! મનુષ્ય લોકને વિષે જેવા પ્રકારની શીત, ઉષ્ણ ઇત્યાદિક વેદનાઓ દીસે છે તે ટાઢ, તડકા વિગેરે કરતા નરકને વિષે અનુભવાતી દુ:ખવેદનાઓ અનતગુણી હોય છે

હે માતાપિતા ! મે સર્વ ભવોને વિષે એટલે ત્રસ તથા સ્થાવર ભવોમા પણ અશાતા, ટાઢ, તડકા, ક્ષુધા, તૃષા આદિ વેદના અનુભવી છે જેમા ક્યાય નિમેષમાત્ર-આખના પલકારા જેટલો વખત પણ સાતા વેદના-સુખાનુભવરૂપ વેદના નથી, તો પછી દીક્ષામા શુ દુખ છે? તમે મને સુખને લાયક કેમ કહ્યો-જાણ્યો? મે તો સદાય દુ:ખ જ અનુભવ્યુ છે

તે વાર પછી તેના માતાપિતા મૃગાપુત્રને કહે છે કે-હે પુત્ર ! તારી મરજી પ્રમાણે સુખેથી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કર તને ખાસ કહેવાનુ એ છે જે-સાધુ-ધર્મમા નિષ્પ્રતિકર્મતા-રોગોત્પત્તિ થાય તો કઇ પણ દુખનુ નિવારણ કરવાની મના એ અતિ દુખ છે (તાત્પર્ય એવુ છે કે સાવદ્ય વૈદ્ય ન કરાવાય)

માતાપિતા પ્રત્યે તે મૃગાપુત્ર બોલ્યો કે-હે અમ્માતાય ! આ જે આપ બન્નેએ કહ્યું તે યથાર્થ

સત્ય છે પરંતુ હે માતાપિતા! જ્યારે અરણ્યમાં મૃગાદિ પશુઓ તથા પક્ષીઓ વ્યાધિથી પીડાતા હોય ત્યારે ત્યાં કોણ વૈદ્ય આવીને તેના રોગની ચિકિત્સા કરે છે? કોઇ પણ કરતો નથી.

હે માતાપિતા! અટવીને વિષે જેમ મૃગ એકલો વિચરે છે, તેમ હું સંયમવડે તથા તપોવડે ધર્મ આચરીશ-ધર્માચરણ કરતો એકલો વિચરીશ.

હે માતાપિતા! જ્યારે મહાઅરણ્યમાં મૃગને આતંક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે વૃક્ષના મૂળમાં બેઠેલા એ મૃગને કોણ આવીને ચિકિત્સા કરે છે? એની કોણ સેવા કરે છે? તે રોગગ્રસ્ત મૃગને ઔષધ કોણ દે? વળી તેને સુખ કોણ પૂછે? એટલે હે મૃગ તને શાતા છે એમ કોણ પૂછે? તથા તે મૃગને ખાવાને અન્ન તથા પીવાને પાણી લાવીને કોણ આપે છે? કોઇ જ નહિ.

હે માતાપિતા! જ્યારે તે મૃગ સુખી હોય છે એટલે સ્વભાવથી જ રોગમુક્ત હોય છે ત્યારે ઘાસ ચરવા જાય છે. ખાવા તથા પીવા અર્થે લીલા ખડવાળા પ્રદેશોમાં તથા સરોવરમાં જાય છે. તે સ્વસ્થ મૃગ લીલા પ્રદેશમાંથી મનગમતા ઘાસ ખાઇને એટલે પોતાના ભક્ષ્યનું બરોબર ભક્ષણ કરીને તથા તળાવ વિગરેમાંથી પાણી પીને પછી મૃગચર્યા-મૃગોને હરવાફરવાના સ્થાનોમાં જાય છે.

એ પ્રકારે હે માતાપિતા! મૃગની પેઠે ક્રિયાનુષ્ઠાન કરવામાં ઉદ્યુક્ત રહેનારો ભિક્ષુ મૃગચર્યા આચરીને સ્વીકારીને ઊર્ધ્વ દિશા પ્રત્યે સંચરે છે તેવો કોઇ રોગ થાય તો પણ તેની ચિકિત્સા કરાવવાની આશા તરફ ટળતો નથી. કેવો ભિક્ષુ? મૃગની પેઠે અનેક સ્થાને સ્થિત થવાથી અનિયત સ્થાનોમાં વિહાર કરતો એટલે મૃગની પેઠે નવા નવા વનખંડમાં વિહાર કરે છે. તેવી રીતે હું પણ નાના પ્રકારના સ્થાનોમાં મૃગચર્યા (મૃગના જેવી ચર્યા) આચરીશ.

જેમ મૃગ એકલો-અસહાય હોઇને અનેકચારી થાય છે અર્થાત વિવિધ ખાનપાનનું ગ્રહણ કરવામાં તત્પર રહે છે તેમજ અનેક સ્થાનોમાં વાસ કરે છે તથા ધ્રુવગોચર-નિશ્ચયપૂર્વક ફરીને જ લબ્ધ છે આહાર જે એવો હોય છે એ જ પ્રમાણે-આ મૃગ દૃષ્ટાંતમાં કહેલા પ્રકારે મુનિ પણ ગોચરી-ભિક્ષાટનમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે ત્યાં ક્યાંય અણગમતું તથા નિરસ કુત્સિત અન્ન મળે તો આ ખરાબ છે એમ અનાદર ન કરે તેમજ આહાર કે પાણી ન મળે તો કોઇ ગૃહસ્થ અથવા ગામ કે નગરને ખિંસે નહિ-મનમાં રોષ લાવી કોઇની અવગણના ન જ કરે.

જ્યારે મૃગાપુત્રે માબાપ પ્રત્યે કહ્યું કે-' હે માતાપિતા! હું તો મૃગચર્યા આચરીશ અર્થાત્ આપની આગળ જેવી મૃગની ચર્યા વર્ણવી તેનો અંગીકાર કરી સાધુમાર્ગનું ગ્રહણ કરીશ.' માતાપિતા બોલ્યા કે-હે પુત્ર! જો એમજ તારો સંકલ્પ છે તો તને જેમ સુખ ઉપજે તેમ કર. અમારી આજ્ઞા છે. તે પછી માતાપિતાની અનુજ્ઞા પામીને મૃગાપુત્ર કુમારે ઉપાધી-સચિત્ત તથા અચિત્તરૂપ જે પરિગ્રહ હતો તેનો પરિત્યાગ કર્યો.

સર્વ પરિગ્રહને ત્યજીને વળી મૃગાપુત્ર કહે છે કે-હે માતા પિતા! તમોએ મને સમ્યગ્ અનુજ્ઞા આપી તેથી હવે હું સર્વ પ્રકારના દુઃખોથી મુક્ત કરાવે એવી મૃગચર્યા આચરીશ ત્યારે માબાપ બોલ્યા કે-હે પુત્ર! તમને સુખ થાય ત્યાં જાઓ-દીક્ષા લ્યો.

એવી રીતે તે મૃગાપુત્રે માતાપિતાની અનુજ્ઞા મેળવીને તે જ સમયે બહુ પ્રકારના મમત્વને છેદી નાખ્યું. આ ઘર મારું, આ કુટુંબ મારું-આવા પ્રકારની મમત્વબુદ્ધિનો ત્યાગ કર્યો. કોની પેઠે? મોટો નાગ જેમ કાંચળીને છોડે તેમ મૃગાપુત્રે સર્વ મમત્વને ત્યજ્યું.

ઋદ્ધિ, વિત્ત તથા મિત્ર, પુત્ર, સ્ત્રી અને જ્ઞાતિ આ સર્વેને વસ્ત્રને લાગેલ રજને જેમ ખંખેરી નાંખે તેમ નિર્ધૂત કરીને અર્થાત્ છોડી દઇને દૃઢ નિશ્ચયથી મૃગાપુત્ર ઘરની બહાર નીકળ્યા. આ સઘળાને ત્યજીને પ્રવ્રજિત થયા.

પંચ મહાવ્રતોથી યુક્ત તથા પાંચ સમિતિ સહિત અને ત્રણ ગુપ્તિથી ગુપ્ત થઇ તેમ જ

આભ્યંતર તથા બાહ્ય બંને પ્રકારનાં તપકર્મોમાં તે મૃગાપુત્ર ઉદ્યુક્ત થયો-યત્નવાન્ બન્યો.

નિર્મમ-મમતાવર્જિત વસ્ત્રપાત્રાદિકમાં મમતા વિનાનો તેમજ નિરહંકાર તથા નિઃસંગ બાહ્ય તથા આભ્યંતર સંગવર્જિત અને ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ તથા સાતાગારવ વગરનો સર્વ પ્રાણીમાત્ર-ત્રસ સ્થાવરને વિષે રાગદ્વેષ છોડી દીધેલ હોવાથી સમાન પરિણામવાળો થયો.

લાભ-અલાભ, સુખ-દુઃખ, જીવન-મરણ, નિંદા-પ્રશંસા, તથા માન-અપમાનમાં સમાન વૃત્તિવાળો થયો.

વળી તે મૃગાપુત્ર ગારવોથી, કષાયોથી, મન વચન ને કાયાના અસદ્‌વ્યાપારરૂપ ત્રિવિધદંડથી, માયાશલ્ય, નિદાનશલ્ય અને મિથ્યાદર્શનશલ્ય એ ત્રણ શલ્ય તથા ભયથી અને હાસ્ય અને શોકથી નિવૃત્ત થઇ નિયાણા વગરનો તેમ જ રાગદ્વેષાદિ બંધથી રહિત થયો.

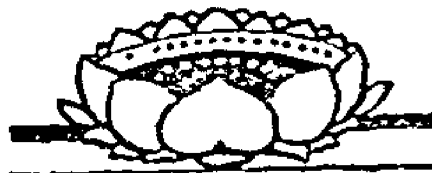
તથા આ લોકને વિષે અનિશ્રિત-કોઇનો આશ્રય ન ઇચ્છનારો તેમ પરલોક-દેવલોકાદિ સુખમા નિશ્રા વાચ્છા વિનાનો તથા વાંસલો તથા ચંદન બેયમા તુલ્ય બુદ્ધિવાળો અને અશનમાં તેમજ અનશનમા એટલે આહાર કરવામા તથા ઉપવાસ કરવામા ઇત્યાદિકમા સમાનચિત્તવાળો-સમભાવવાળો થયો.

તથા અપ્રશસ્તદ્વાર એટલે કર્મ ઉપાર્જન કરવાના ઉપાયોરૂપ હિંસાદિકથી નિવૃત્ત થયા અને તે અપ્રશસ્ત દ્વારોથી નિવૃત્ત થતા જ સર્વતઃ ચારેકોરથી રોકાઇ ગયા છે, પાપકર્મના દ્વાર જેના એવા થયા, તથા અધ્યાત્મ ધ્યાનયોગવડે પ્રશસ્ત દમ શાસન થયાં એટલે શુભ ઉપશમ તથા શ્રુતજ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત છે એવા થયા.

એવી જ રીતે જ્ઞાનવડે, ચરણ-આચરણે કરી દર્શનવડે તથા તપોવડે કરી અને વિશુદ્ધ ભાવનાઓવડે આત્માને સમ્યક્ પ્રકારે ભાવિત કરી ઘણા વર્ષો સુધી શ્રામણ્ય-સાધુધર્મ પાળીને એક માસના અનશન વ્રતવડે તે મૃગાપુત્રમુનિ અનુત્તર-સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિને પામ્યા-મોક્ષે ગયા.

જેવી રીતે આ મૃગાપુત્રઋષિ ભોગથી નિવૃત્ત થઇ ચારિત્રવાન્ થયા તેવી રીતે સંબુદ્ધ-જ્ઞાનતત્ત્વ તથા વિવેક બુદ્ધિમાન વિચક્ષણ પુરુષોએ ભોગોથી નિવૃત્ત થવું જોઇએ.

હે ભવ્યજીવો ! મોટા પ્રભાવવાળા દુષ્કર પ્રતિજ્ઞાઓનુ પાલન કરવાથી મહિમાયુક્ત તથા મહાયશવાળા મૃગારાણીના પુત્રનુ ઉત્તમ ચારિત્ર તેમજ મૃગાપુત્રનુ ભાષિત-સંસારની અનિત્યતા દર્શાવનારા માતાપિતા સાથેના સંવાદરૂપ વચનો સાંભળીને-હૃદયમા ધરીને તેમજ તપ પ્રધાન ઉત્તમ ચરિત અને ત્રણલોક વિદિત એવી મોક્ષ જેવી પ્રધાનગતિ સાંભળીને તથા ધન દુઃખને વધારનારુ છે તથા મમત્વ બંધ-જગતમા મમતાનું બંધન મોટા ભયને લાવી આપનાર છે એમ જાણીને મોક્ષના હેતુભૂત ગુણો-જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ કરાવે એવી મોટી સુખ આપનાર સર્વોત્કૃષ્ટ ધર્મરૂપી ધુરાને ધારણ કરો એમ હું બોલુ છુ એ પ્રમાણે ચાર જ્ઞાનના ધણી ભગવાન્ સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્ય શ્રી જંબૂસ્વામી પ્રત્યે કહે છે.

સંગ્રાહક:-મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

વિદ્યાર્થીઓને હિતસંદેશ.

વિદ્યાર્થી બન્ધુઓ,

(૧) તમે તમારા નિત્યના પાઠ નિયમિતપણે તૈયાર કરશો અને અવકાશના સમયમાં અન્ય ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાનો અભ્યાસ પાડશો, તો તમારા સમયનો સદુપયોગ થવાની સાથે તમારા શિક્ષકોનો તથા સ્નેહીઓનો પણ બહુ સારો પ્રેમ મેળવી શકશો.

(૨) વિદ્યાર્થીઓને માટે જે વાત હાનિકારક તથા વિદ્યોન્નત્તિમાં કંટકરૂપ લેખાતી હોય તેનાથી નિરંતર દૂર રહેવાનો પ્રયત્ન કરજો. નિષ્ફળ વાતચિતમાં તથા ગપાટાઓ હાંકવામાં અને તેવી જ બીજી જાતની કુથલીમાં તમે તમારા જીવનનો અમૂલ્ય અવસર જવા દેશો નહીં.

(૩) તમારી સાથે અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ સાથે મિત્રાચારી રાખવી એમાં કાંઈ ખોટું નથી પણ મિત્રોની હદ ઉપરાંતની સંખ્યા તમારા અભ્યાસમાં નડતરરૂપ ન થાય તેની સંપૂર્ણ કાળજી રાખશો.

(૪) ઘણાં મિત્રોની જંજાળમાં પડવાથી ઘણીવાર વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભ્યાસનું લક્ષ્યબિન્દુ ભૂલી જાય છે તેમ તમારા સંબંધે ન બને એની સાવચેતી રાખવી.

(૫) તમને કોઈ મળવા આવે તથા રસ્તામાં કોઈ મિત્ર મળી જાય તો તેની સાથે વિવેકપૂર્વક વાતચીત કરવી એ તમારું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે પણ બનતાં સુધી અભ્યાસ કિંવા વિદ્યાવૃદ્ધિ સિવાયની બીજી વાતની નિરર્થક ચર્ચા કરી નિષ્ફળ સમય વિતાવશો નહીં તેમજ કોઈ મિત્રને ત્યાં વારંવાર જઇને તેનો અમૂલ્ય સમય નષ્ટ કરશો નહિ.

(૬) તમારો વિદ્યાર્થી જીવનનો સમય બહુ અમૂલ્ય છે. તમારા જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણ એટલી બધી ઉપયોગી છે કે તે ક્ષણને કાંઈ પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના જેમની તેમ જવા દેશો નહીં. પ્રમાદવશ કે એવા જ બીજા કોઈ કારણથી જો તમારો સમય નિષ્ફળ વ્યતીત થઈ ગયો હોય તો તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરી ભવિષ્યમાં સાવચેત રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરજો.

(૭) તમે તમારા વર્ગમાં પરિશ્રમી વિદ્યાર્થી તરીકે પંકાઓ અને તમારા અધ્યાપકો તથા તમારા સહાધ્યાયીઓ તમને પરિશ્રમી વિદ્યાર્થી તરીકે માન આપે તે માટે તમારે તમારા નિત્યના અભ્યાસપાઠ બહુ સારી રીતે તૈયાર કરવા જોઇએ. જે વિદ્યાર્થીઓ બહુ પરિશ્રમ કરે છે અને સર્વદા સ્ફુર્તિવંત રહે છે તેઓ પાઠશાળામાં ઘણી સારી કીર્ત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરિશ્રમી વિદ્યાર્થી અન્ય આળસુ અને સુસ્ત વિદ્યાર્થીઓ કરતાં બહુ જ અલ્પ સમયમાં બહુ જ સારી રીતે આગળ વધી શકે છે. શિક્ષકો પણ એવા પરિશ્રમી વિદ્યાર્થી પ્રત્યે બહુ સંતુષ્ટ રહે છે.

(૮) શ્રમનુ બીજુ પણ એક બહુ સુદર પરિણામ આવે છે અને તે એ છે કે શ્રમ કરનાર વિદ્યાર્થીનુ ચિત્ત હમેશાં પ્રસન્ન તથા ઉત્સાહમય રહે છે પરિશ્રમી વિદ્યાર્થીને જ્યારે તેના અધ્યાપક તરફથી શાબાશી મળે છે ત્યારે જ તેને અપૂર્વ આનદ ઉપજે છે.

(૯) વિદ્યાર્થીને અપરિમિત આનદ થવાની સાથે ભવિષ્યમા વધારે ઉત્સાહ અને ઉમગપૂર્વક અભ્યાસ કરવાની શુભ પ્રેરણા તેના અતઃકરણમા થાય છે. આવો ઉત્સાહ અને આવી સુદર આશાઓથી વિદ્યાર્થીનુ જીવન બહુ જ ઉચ્ચ કોટીનુ તથા અનુકરણીય બની જાય છે. જેઓ પોતાના જીવનને અનુકરણીય તથા દાર્ષ્ટાતિક બનાવવા ઇચ્છતા હોય તેમણે સપૂર્ણ ઉમગ, ઉત્સાહ તથા ઉદ્યમપૂર્વક સતત અભ્યાસ ચાલુ રાખવો જોઇએ.

(૧૦) વર્તમાન સ્થિતિ દુઃખમય અને અસહ્ય જણાતી હોય તો તમે તમારી બુદ્ધિનો આશ્રય લ્યો અને વિચાર કરી જુઓ કે આ કંટાળાનુ પરિણામ કેવુ આવશે ? જો વિદ્યાર્થી તરીકે તમને પ્રાપ્ત થયેલી પરિસ્થિતિનો તમે સદુપયોગ નહીં કરી શકો અને આવા નજીવા કષ્ટને સહવાનુ બળ નહીં દાખવી શકો તો તમારા માટે ભવિષ્યમા ઉન્નતિના સર્વ માર્ગો બધ જ રહી જશે, એ વાત નિશ્ચયપૂર્વક સમજી લેજો. થોડા વખતના શ્રમથી આખુ જીવન જો કયારેય પણ સુખમય થઈ શકતું હોય તો તે આ વિદ્યાર્થી અવસ્થા જ છે

(૧૧) ભવિષ્યમા સુખ પ્રાપ્ત કરવાની જો તમને લેશપણુ આતરિક કામના હોય તો તમારે એકાગ્ર ચિત્તથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. વિદ્યાર્થી એ જ મિત્ર–" વિદ્યા એ જ બન્ધુ ", વિદ્યા એ જ કલ્યાણકારી અને વિદ્યા એ જ તમારી આસાએશ છે, એમ ખરા હૃદયથી માનવા લાગશે, ત્યારે જ તમે ઉત્તમ પ્રકારના સુખના ભોક્તા બનાવવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકશો

(૧૨) તમારા સદ્ભાગ્યને લીધે આ અવસ્થામા તમારા શિરે કોઈ જાતનો વ્યવહારિક બોજો નથી આવી પડયો તે માટે પરમાત્માની સ્તુતિ કરો અને વિદ્યાના અધ્યયનમા તલ્લીનપણે ચિત્તને યોજી દ્યો. સુખ, શાતિ, કીર્તિ તથા પરમાનદને માટે જો તમે આશા રાખતા હો તો સમજજો કે વિદ્યા વિના સુખશાતિનો એક નજીવો અશ પ્રાપ્ત કરવો એ પણ અસંભવિત છે. તમારા પૂર્વના પુણ્યબળે તમને તમામ પ્રકારની સગવડતા મળી ગઈ છે તે માટે સર્વદા પરમ શાતિ અને ઉત્સાહથી ઉદ્યમ કરો અને કરતા રહો તો કોઇ રીતે કદાપિ નિરાશ બનવા નહિ પામો.

(૧૩) જે વિદ્યાર્થી પોતાની મહેનત અને બુદ્ધિની સર્વદા સર્વના સમક્ષ બડાઇ હાકયા કરે છે, તે વિદ્યાર્થી કમનશીબે જો **નાપાસ** થાય છે તો તેના અતઃકરણમા ભયકર અગ્નિ સળગાવી દે છે, તો બડાઈ મારવી નહિ. ભાગ્યમા હશે તે જ પ્રમાણે પાસ નાપાસનુ પરિણામ બહાર આવશે.

(૧૪) "**વિદ્યાર્થીઓ**" જ્યારે નવરા પડે છે ત્યારે ઘણુ કરીને તેમને એવા વિચારો આવવા લાગે છે કે "**ભવિષ્યમાં મારું શું થશે ?**" આવા વિચારો સ્વાભાવિક રીતે દરેકને આવવા જોઇએ અને આવે છે પણ

સં:–પંન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

ઉપદેશક પુષ્પો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૮૭ થી શરૂ)

" જેમ ગુણોમાં વિનય તેમ પુરુષાર્થોમાં ધર્મ વખણાય છે. જેમ જીવ વિના શરીર નકામું છે તેમ ધર્મ વિના પુરુષ વ્યર્થ છે. સર્વ સાધન સહિત છતાં ધર્મ વિના મનુષ્ય-ભવ વખણાય નહી. મંદિર ભલે મનોહર હોય પણ તેમાં દેવ ન હોય તો તેને સજ્જનો નમતા નથી. જે અલ્પ ચિંતવેલ સુખને બદલે અણધાર્યા–અગણિત સુખને આપે છે તે ધર્મરૂપ ચિંતામણિ આપણા મનને ચમત્કાર ઉપજાવે છે. હે સજ્જનો ! જો તમે સંસારરૂપ ગ્રીષ્મઋતુના દુઃખ તરંગરૂપ ગરમીથી સંતપ્ત થયા હો તો ધર્મસુધામાં સ્નાન કરો."

卐 卐 卐

"જે ગૃહસ્થ પરદારાનો પરિહાર (ત્યાગ) કરે છે તેણે મુક્તિવધૂની લીલારૂપ શીલ-(સચ્ચારિત્ર)ને ઉજ્જવલ કર્યું, જે સ્વદારાસંતોષી, વિષયમાં આસક્ત નથી, તે ગૃહસ્થ છતાં પોતાના શીલથી યતિ સમાન છે. જગતને પ્રીતિ ઉપજાવનાર બધા અલંકારોમાં એક શીલ ભૂષણ વખણાય છે, કે જેનાથી ભૂષિત થતાં આ જીવ મુક્તિને પ્રિય થઇ પડે છે."

卐 卐 卐

"સત્કર્મના અભ્યુદયમાં કારણરૂપ શીલનું સજ્જનોએ સદા સેવન કરવું તથા દુષ્કર્મનો નાશ કરનાર તેમજ સત્કર્મનો સંચય કરાવનાર એવું તપ પણ જરૂર સેવનીય છે. અનાદિ સિદ્ધ દુષ્કર્મરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરનાર તથા તરવારની ધારા સમાન આ તપને ધીર જનો જ આદરી શકે છે. અજ્ઞાન (તિમિર)ને શાંત કરી સૂર્ય સમાન તપ સજ્જનોને જ્ઞાનદષ્ટિમાં નિર્મલતા અને તત્ત્વાતત્ત્વની સમજ આપે છે.કર્મરૂપ કાષ્ઠને બાળનાર આ તપરૂપ પુષ્ટ અગ્નિ તો ખરેખર નવીન જ છે કે જે સંસાર સંબંધી પ્રાણીઓનો દાહ હરી લે છે, માટે હે દક્ષજનો ! દુષ્કર્મોને ધોવામાં જળ સમાન તે તપને આદરો."

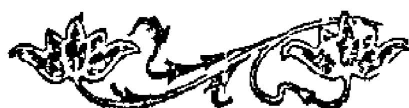
ખરા. સૌ કોઈ પોતપોતાની સ્થિતિ અને ભાવના પ્રમાણે આ વિચારનો નિર્ણય કરે છે, તો વિચારબળ કેળવજો, નિર્બળ વિચારો કેળવશો નહિ. ચિંતા તમારી પાસે આવવા દેશો નહિ.

(૧૫) વિદ્યારૂપી સમુદ્રમાં જ્યાં સુધી ઉચ્ચ પ્રકારનાં મોતી હાથ ન આવે ત્યાં સુધી સતત મહેનત કર્યા કરવી, એ તમારું મુખ્ય કર્તવ્ય હોવું જોઇએ અને " **વિદ્યાર્થીઓને હિત સંદેશો** " ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પાઠવ્યો છે તો તે અમલમાં મૂકશો. વિદ્યા–ધન સંપાદન પ્રાપ્ત કરશો તો ભવિષ્યમાં આગળ વધી શકાશે. ગુરુનું અને શિક્ષકનું અને માતપિતાનું બહુમાન ધરાવશો તો વિદ્યારૂપી ધન ઊગી નીકળશે અને આગળ ધપશો, સુખરૂપ નિવડશો.

"અહો ! આ નરજન્મમાં તને શું માત્ર દુઃખ છે? આ જીવો અનતા દુઃખ કેમ સહન કરે છે તે સાભળ. વિષયકષાય અને જીવહિંસાદિકમાં આસક્ત થયેલ જીવ તેવા દુષ્કર્મ ઉપાર્જન કરે છે કે જેને લીધે ભવાતરમા તે છેદનભેદન, તપ્ત સીસાનું પાન તથા અસિપત્રજન્ય ક્ષેત્રસબધી મહાદુઃખોથી નરકમાં પીડાય છે. જલચર, સ્થલચર અને ખેચરરૂપ તિર્યંચનો ભવ પામતા પણ આ આત્મા ઓષ્ણ, શીત, અગ્નિ અને પવનથી અત્યત વ્યથા પામે છે. મનુષ્ય ભવમા પણ મહારોગ, દરિદ્રતા, દાસપણુ તથા વિયોગ સબધી નાટક સમાન દુઃખોથી જીવ બહુ સંતાપ પામે છે; તેમજ દેવ પણામાં કિલ્બિષ, કિંકર અને અલ્પ ઋદ્ધિપણાથી ક્રોધાયમાન થયેલ ઇંદ્રના વજ્રથી તથા યુદ્ધ, ઇર્ષ્યા અને ચ્યવનથી જીવ સુખ પામતો નથી. એ રીતે કર્મનો વિપાક જીવોને આ ભવસંસારમા સતાવે છે. એનું ફળ તો સાક્ષાત્ દેખાય છે પણ લોકો તેનું સ્વરૂપ સમજી શકતા નથી. ધ્યાન અને યોગનુ માહાત્મ્ય, પરમાત્માનુ સામર્થ્ય અને કર્મોનો વિપાક સર્વજ્ઞ વિના કોઈ જાણતુ નથી. એ કર્મવિપાકને શુભરૂપે બનાવવાને શિવ સુખના કારણરૂપ એક સદ્ધર્મ જ સમર્થ છે. એ ધર્મની સહાય વિના કર્મરૂપ શત્રુ જીવને તે દુઃખોમા પાડી દે છે, જે દુઃખો આગળ તારું દુઃખ લેશ માત્ર છે, પરંતુ એ મૂઢ જીવો તેવું કઈ આચરતા નથી કે જેથી તે દુઃખરૂપ વૃક્ષોનુ દુષ્કર્મરૂપ બીજ જ ખલાસ થઈ જાય"

卐 卐 卐

"જેમ નય (ન્યાય) આ લોક સબધી લક્ષ્મીને વધારે છે તેમ જિનોક્ત ધર્મ પરલોક સબધી લક્ષ્મીને પુષ્ટ બનાવે છે. રાજાએ સેવકોનો મનોરથ ધર્મની પેઠે પૂરો કરવો, પરંતુ પાપથી વ્યસનોદય થાય તેમ ન કરવુ. કલ્પવૃક્ષ માગીએ તે તરત આપે, ધર્મ ન માગેલ પણ લાંબા વખતે આપે; પરતુ એક રાજા જ માગ્યા વગર સેવકોને તરત આપે છે. લક્ષ્મીમા આસક્તિ અને સ્ત્રીમાં વિશ્વાસ ન કરવો, કારણ કે લક્ષ્મી જીવતાં બહુ સંકટ આપે અને સ્ત્રી મુઆ પછી નરક આપે. ધર્મમૂલ કીર્તિને માટે સદા ઉદ્યમ રાખવો, નહિ તો જમીનના ઊચા ટેકરા પર રહેલ તૃણની જેમ અન્ય કીર્તિ તો તરત નાશ પામે છે. પુરુષોનુ રૂપ તે રૂપ નથી પણ જગતના આનંદને માટે દાન એ તેમનુ રૂપ છે. વરસે તે શ્યામમેઘ પણ સારો અને ન વરસે તે વિશદ (નિર્મલ) પણ સારો નહિ દક્ષજનોએ નગરમા વ્યસની વસતો હોય તો તેનો ઉદ્ધાર કરવો વ્યસન તે પાપનુ મૂળ છે અને પાપ તે દુઃખનુ મૂલ છે ધર્મનુ મૂળ અવ્યસન છે અને સર્વ સુખલક્ષ્મીનુ મૂળ તે ધર્મ છે. અગ્નિમાં શીતલતાની જેમ મૂઢજનો વ્યસનમા સુખ ઇચ્છે છે, માટે સર્વ વ્યસનોથી રહિત તથા સુકૃતો સહિત એવા પુરુષોમા પ્રીતિ રાખવી."

ચક્રવર્તી ચતુર્દશ દ્વારવર્ણન.

સંગ્રાહક: V.

૧. ભરતચક્રી. ૨. વનિતામાં ઉપના, ૩. ઋષભદેવજી પિતા, ૪. સુમંગલા માતા, ૫. ચોર્યાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ૬. પાંચસે ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. સત્તોતેર લાખ પૂર્વલગે કુંવરપણે રહ્યા, ૮. એક હજારવર્ષ લગે મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. સાઠ હજાર વર્ષ લગે દેશસાધના કરી, ૧૦. એક હજાર વર્ષ ન્યૂન ૭ લાખ પૂર્વલગે ચક્રવર્તી પદવી ભોગવી, ૧૧. સુભદ્રારાણી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. આરિસાભુવનમાં કેવળ પામ્યા પછી એક લાખ પૂર્વ પ્રવ્રજ્યા પાળી, ૧૩. મુકતે ગયા, ૧૪ ઋષભદેવજીના વારામાં થયા.

૨. સગરચક્રી. ૨. અયોધ્યા નગરીમાં ઉપના, ૩. સુમિત્ર રાજા પિતા, ૪. યશોમતી માતા, ૫. બહોંતેર લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય, ૬. સાડાચારસે ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. પચાસ હજાર પૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા, ૮. પચાસ હજાર પૂર્વસુધી મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. ત્રીસ હજાર વર્ષલગે દેશસાધના કરી, ૧૦ *સીત્તેર લાખ પૂર્વલગે ચક્રીપદ, ૧૧. ભદ્રા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. એક લાખ પૂર્વ દીક્ષા પાળી ૧૩. મુકતે ગયા. ૧૪. અજિતનાથના વારામાં થયા.

૩. મઘવાચક્રી. ૨. સાવત્થિનગરી, ૩. સમુદ્રવિજય રાજા પિતા, ૪. ભદ્રામાતા. ૫. પાંચ લાખ વર્ષ આયુષ્ય, ૬. ૪૨ાા ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. પચીસ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૮. પચીસ હજાર વર્ષ મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. વીશ હજાર વર્ષ લગે દેશસાધના, ૧૦. ત્રણ લાખ ને એંસી હજાર વર્ષ રાજ્ય, ૧૧. સુનંદા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. પચાસ હજાર વર્ષ દીક્ષા પાળી, ૧૩. ત્રીજે દેવલોકે ગયા, ૧૪. ધર્મનાથના તીર્થમાં થયા.

૪. સનત્કુમારચક્રી. ૨. હસ્તિનાપુર નગર, ૩. અશ્વસેન રાજા પિતા, ૪. સહદેવી માતા, ૫. ત્રણ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, ૬. ૪૧ાા ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. પચાસ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૮. પચાસ હજાર વર્ષ મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. એક હજાર વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. નવાણું હજાર વર્ષ લગે રાજ્ય, ૧૧. જયા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. એક લાખ વર્ષ લગે દીક્ષા પાળી, ૧૩. ત્રીજે દેવલોકે ગયા, ૧૪. ધર્મનાથના તીર્થમાં થયા.

૫. શાંતિનાથચક્રી. ૨. હસ્તિનાપુર નગર, ૩. વિશ્વસેન રાજા પિતા, ૪. અચિરા માતા, ૫. એક લાખ વર્ષનું આયુષ્ય, ૬. ચાલીશ ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. પચીસ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા, ૮. પચીસ હજાર વર્ષ મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. આઠસે વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. ચોવીશ હજાર બસેં વર્ષ રાજ્ય, ૧૧. વિજયા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. પચીસ હજાર વર્ષ દીક્ષા પાળી, ૧૩. મુકતે ગયા, ૧૪. સ્વયં તીર્થંકર થયા.

૬. કુંથુચક્રી. ૨. હસ્તિનાપુર નગર, ૩. સુરસેન રાજા પિતા, ૪. શ્રીદેવી માતા. ૫. પંચાણુ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, ૬. પાંત્રીશ ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ કુંવરપણે રહ્યા ૮. પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ મંડલિકપણે રહ્યા, ૯. છસો વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. ત્રેવીશ હજાર ને દોઢસો વર્ષ

---

* સગરચક્રીનો રાજ્યકાલ વિચારણીય છે. કારણ ? અજિતનાથ પ્રભુના તેઓ કાકાઇ ભાઇ થાય છે. અજિતનાથ પ્રભુ દીક્ષા લીધા બાદ તેઓ રાજ્યે બેઠા છે અને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી છે, માટે રાજ્યકાલ બહુ અલ્પ ઘટી શકે. ગૃહવાસમાં ૭૧ લાખ પૂર્વ રહેલ છે એમ સગવ.ચાંગમાં છે પણ કુંવરપણે બહુકાળ જણાય છે માટે વિદ્વાનોએ વિચારવું.

રાજ્ય, ૧૧. કૃષ્ણશ્રી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. પોણી ચોવીશ હજાર વર્ષ દીક્ષા પાળી, ૧૩. મુક્તે ગયા, ૧૪ સ્વય તીર્થંકર થયા.

૭. અરચક્રી ૨. હસ્તિનાપુર નગર, ૩. સુદર્શન રાજા પિતા, ૪. દેવી માતા, ૫ ચોર્યાશી હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય, ૬ ત્રીશ ધનુષ્યનુ દેહમાન, ૭ એકવીશ હજાર વર્ષ કુંવરપણે ગયા, ૮. એકવીશ હજાર વર્ષ મંડલિકપણે ગયા ૯. પાંચસેં વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. સાડીવીશ હજાર વર્ષ રાજ્ય, ૧૧ સુરશ્રી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. એકવીશ હજાર વર્ષ દીક્ષા પાળી, ૧૩ મુક્તે ગયા, ૧૪ સ્વયં તીર્થંકર થયા

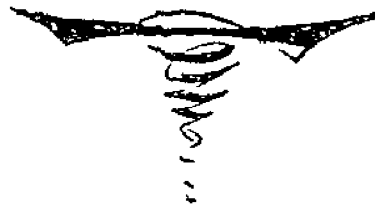
૮. સુભૂમચક્રી. ૨. વાણારશી નગરી, ૩. કાર્તિવીર્ય રાજા પિતા, ૪ તારા રાણી માતા, ૫ સાઠ હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય, ૬. અઠાવીશ ધનુષ્યનુ દેહમાન, ૭ પાચ હજાર વર્ષ કુંવર, ૮. પાચ હજાર વર્ષ મંડલિક, ૯. પાચસે વરસ દેશસાધના ૧૦ ઓગણપચાસ હજાર ને છસો વર્ષ રાજ્ય, ૧૧ પદ્મશ્રી રાણી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. દીક્ષા ન લીધી, ૧૩ સાતમી નર્કે ગયા, ૧૪. શ્રી અરનાથના તીર્થમા ગયા

૯ મહાપદ્મચક્રી. ૨ હસ્તિનાપુર, ૩. પદ્મરથ રાજા પિતા, ૪. જવાલા માતા, ૫. ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, ૬. વીશ ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭ પાચ હજાર વર્ષ કુંવર, ૮. પાચ હજાર વર્ષ મંડલિક, ૯ ત્રણસે વર્ષ દેશસાધના, ૧૦ અઢાર હજાર સાતસે વર્ષ રાજ્ય, ૧૧. વસુધરા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. એક હજાર વર્ષ દીક્ષા, ૧૩. મુક્તે ગયા, ૧૪. મુનિસુવ્રતસ્વામીના તીર્થમાં ગયા

૧૦. હરિષેણચક્રી. ૨. કપિલપુરનગર, ૩. મહાહરી રાજા પિતા, ૪. મેરાદેવી માતા, ૫ દશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, ૬. પદર ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭ સવા ત્રણસે વર્ષ કુંવર, ૮. સવા ત્રણસે વર્ષ મંડલિક, ૯ દોઢસો વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. એક હજાર આઠસે સીત્તેર વર્ષ રાજ્ય, ૧૧. દેવીરાણી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. સાત હજાર ત્રણસે ત્રીશ વર્ષ દીક્ષા, ૧૩. મુક્તે ગયા, ૧૪. નમિનાથના તીર્થમા થયા.

૧૧ જયચક્રી, ૨. રાજગૃહીનગરી, ૩. સમુદ્રવિજય રાજા પિતા, ૪. વિપ્રા માતા, ૫. ત્રણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, ૬ બાર ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. ત્રણસો વર્ષ કુંવર, ૮. ત્રણસો વર્ષ મંડલિક, ૯. એકસો વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. એક હજાર નવસો વર્ષ રાજ્ય, ૧૧ લક્ષ્મણા સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. ચારસો વર્ષ દીક્ષા, ૧૩. મુક્તે ગયા, ૧૪. નમિનાથના તીર્થમા થયા.

૧૨. બ્રહ્મદત્તચક્રી. ૨. કપીલપુરનગર, ૩. બ્રહ્મરાજા પિતા, ૪. ચુલણી માતા, ૫ સાતસો વર્ષનુ આયુષ્ય, ૬. સાત ધનુષ્યનું દેહમાન, ૭. અઠાવીશ વર્ષ કુંવર, ૮. છપ્પન વર્ષ મંડલિક, ૯. સોળ વર્ષ દેશસાધના, ૧૦. છસો વર્ષ રાજ્ય, ૧૧. કુર્મતી સ્ત્રીરત્ન, ૧૨. દીક્ષા ન લીધી, ૧૩. સાતમી નર્કે ગયા, ૧૪ નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથના આતરામાં થયા

વીરપણું તે આતમઠાણે.

લેખકઃ-ચોકસી.

યોગીરાજ આનંદઘનકૃત ચોવીશી (બાવીશી) અને એમાં સમાવેલ અધ્યાત્મ વિષયિક અપૂર્વ સામગ્રીનો વિચાર કરતાં આજે આપણે પ્રાંત ભાગે આવી ચૂકયા. ચરમ જિનપતિ શ્રી વર્ધમાનપ્રભુના સ્તવન સંબંધી ઊહાપોહ સાથે આ લેખમાળાનો અંત આવે છે. ચોવીશમા તીર્થંકર 'શ્રી મહાવીર' તરીકે સવિશેષ પ્રસિદ્ધિને પામ્યા છે. વિશ્વમાં સવિશેષ કીર્તિ મહાવીર યાને પરાક્રમીઓની જ ગવાય છે. તેઓશ્રીના સ્તવનમાંથી આપણે પણ 'વીરપણું' જ માગીએ છીએ. વીરતા વિનાના જીવનની કંઇ જ કિંમત નથી. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી પરમાત્મા શ્રીવીર પ્રભુ સંબંધી લખતાં કહે છે કે—

विदारयति यः कर्म, तपसा च विराजते ।
तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्मात् वीर इति स्मृतः ॥

અર્થાત્ કર્મોનું વિદારણ—હણન—કરવામાં જે બળવાન છે અને દેહનું દમન કરી તપસાધનામાં જે અજોડ છે એવા અર્થાત્ 'તપ ને વીર્ય' રૂપ બેલડીવાળા બળવાન સંત તે જ સાચા શૂરવીર અને તે જ આપણા 'વીર'.

વીર પરમાત્મા પાસે આત્મા કેવા પ્રકારની માગણી કરે છે ? સ્તવનના શ્રી ગણેશાય નમઃ કરતાં જ રચયિતા એ વાત જણાવે છે.

વીર જિનેશ્વર ચરણે લાગું,
વીરપણું તે માગું રે.

વીરપણું તો ખરું પણ એ કેવા પ્રકારનું એ પ્રશ્ન સહજ છે. અહીં ક્ષાયિક વીર્યપણાની વાત છે કેમકે એ જાતનો વીર્યોલ્લાસ થયા વગર મિથ્યાત્વ અને મૂઢતારૂપ અંધકાર દૂર થતાં જ નથી. છદ્મસ્થ વીરતા ઘણીયે વાર પ્રાપ્ત કરી એથી સંસારભ્રમણ ચાલુ રહેવા સિવાય અન્ય કંઈ લાભ થયો નથી, એ વાત બીજી ગાથામાં દર્શાવી કમ્મપયડી ગ્રંથમાં વર્ણવેલા અસંખ્ય પ્રદેશ ને અસંખ્યાતા યોગની વાત ત્રીજી ગાથામાં બતાવી. મુદ્દાની વાત કહે છે અને તે એ જ કે જ્યાં અનંતવીર્ય હોય ત્યાં કર્મ ન લાગે. આત્માના આઠ રુચકપ્રદેશમાં કર્મગ્રહણરૂપ ક્રિયા નથી અર્થાત્ જ્યાં યોગની નિશ્ચળતા છે ત્યાં આત્મશક્તિને કોઇ કર્મ રુંધી શકે નહીં એ વાત ચોથી ગાથામાં ટૂંકામાં કહેલી છે જે હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવી છે.

ઉત્કૃષ્ટે વીરયને વેસે,
યોગ ક્રિયા નવિ પેસે રે;
યોગતણી ધ્રુવતાને લેસે,
આતમ શક્તિ ન ખેસે રે.

પાંચમી ગાથામાં ભોગી પુરુષનું દષ્ટાંત આપી મુદ્દો સ્પષ્ટ કર્યો છે અને છઠ્ઠી ગાથામાં પુરવાર કર્યું છે કે જે વીરપણાની માગણી કરવા આત્મા તત્પર થયો છે, એ કંઈ બહાર શોધવા જવાપણું નથી.મૃગની ડુંટીમાં કસ્તૂરી હોવા છતાં મૂઢ એવું હરણ એ સારુ અરણ્યમાં કૂદકા મારે છે તેમ મોહનિદ્રામાં પડેલ જીવડો પણ ચેષ્ટા કરી રહેલ છે. વીર પ્રભુના સામે

એક વાર બરાબર મીંટ માંડી, તેઓશ્રીએ ગ્રહણ કરેલ માર્ગ યથાર્થ રીતે વિચારે તો બેડાપાર થયા વગર રહે જ નહિં એ માટે સ્તવનકારના શબ્દો આ રહ્યા—

વીરપણું તે આતમ ઠાણે,
'જાણ્યું તુમચી વાણે રે,
ધ્યાન વિનાણે શકિત પ્રમાણે,
નિજ ધ્રુવપદ પરિમાણે રે.

આમ ચરમ જિનના સ્તવનમાં ઉપરની છઠ્ઠી ગાથા એ નિચોડરૂપ છે. સાતમીમાં તો કેવળ ઉપસંહાર છે. એ સાથે એક નોંધ પણ પ્રાપ્ત થાય છે કે આનંદઘનજીકૃત ચોવીશીના પાછલા બે સ્તવનો શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ તથા પંડિત દેવચંદ્રજીએ રચ્યા છે. એથી પૂર્વે જે વિચારણા કરી ગયા તે સાવ પાયા વગરની નથી એમ પુરવાર થાય છે. દરેક સ્તવનના અંત ભાગે આનંદઘન નામ આવતું હોવાથી કયું કોનું રચેલું છે એ શોધવું મુશ્કેલ છે. ઉપર જે બે વિદ્વાનોની વાત કરી એ પણ આગમના અભ્યાસી મહાત્માઓ છે એટલે એમના સ્તવનમાં યોગીરાજનો અધ્યાત્મક્રમ જળવાયેલો ન જણાય છતાં તાત્વિક ને દ્રવ્યાનુયોગ સબંધી વિદ્વત્તા ભરેલી છે તે છુપી નથી રહેતી એ સ્તવનો આજકાલના મામૂલી ને કેવલ 'અલબેલડા' કે નાટકી રાગ ને સ્વાગથી સજાયેલા સ્તવનો કરતાં અતિ ઘણા ઉચ્ચ ભાવથી ભરપુર છે.

શ્રી પાર્શ્વજિનના ત્રણ સ્તવન મુજબ અહીં પણ ત્રણ સ્તવન ઉપલબ્ધ થાય છે ઉપર એકની વાત કરી ગયા. બીજાની શરૂઆત નિમ્ન પ્રકારે થાય છે.

ચરમ જિણેસર વિગત સ્વરૂપનું રે,
ભાવું કેમ સ્વરૂપ ?
સાકારી વિણ ધ્યાન ન સંભવે રે,
એ અવિકાર અરૂપ.

આમાં પ્રભુશ્રી વીરના સાકાર-નિરાકાર સ્વરૂપથી શરૂઆત કરી, આગળની ગાથાઓમાં એની ચર્ચા ચલાવી અપેક્ષાથી ઘટનામાં બન્ને પ્રકાર સમાય છે એ દર્શાવ્યું છે. પ્રાંતની બે ગાથાઓ મનન કરવા જેવી છે

આતમતા પરિણતિ જે પરિણમ્યો,
તે મુજ ભેદાભેદ;
તદાકાર વિણ મારા રૂપનું રે,
ધ્યાવું વિધ પ્રતિષેધ. ૬

અંતિમ ભવગહણે તુજ ભાવનું રે;
ભાવ શું શુદ્ધ સરૂપ;
તદ્યે આનંદઘન પદ પામશું રે,
આતમ રૂપ અનૂપ. ૭

ત્રીજા સ્તવનમા પ્રભુ શ્રી વીરને અનુભવી તરિકે વર્ણવી, અતીન્દ્રિય પદાર્થો કે જેનું સ્વરૂપ બાળજીવોને માટે અગોચર ને અલક્ષ્ય છે તે કરુણા કરી સાચી મૈત્રી-ભાવના દાખવી બતાવ્યું તે માટે ઉપકારની લાગણી રજુ કરી છે.

વીર જિનેશ્વર પરમેશ્વર જયો,
જગજીવન જિન ભૂપ;
અનુભવ મિત્તે રે ચિત્તે હિતકરી,
દાખ્યું તાસ સ્વરૂપ

પદાર્થની ઓળખાણ કેવી વિષમ છે એ દર્શાવતા કહે છે કે—

' નય નિક્ષેપે જે ન જાણીયે,
નવિ જીહાં પ્રસરે પ્રમાણ;

શુદ્ધ સ્વરૂપે રે તે બ્રહ્મ દાખવે,
કેવળ અનુભવ ભાણ. ૩

આગળની ગાથાઓમાં પ્રભુની શક્તિ સૂચવતા ને ગુણ વર્ણવતાં અંતમાં (ગાથા ૭ મીમાં) જણાવે છે કે—

અનુભવ સંગે રે રંગે પ્રભુ મલ્યા,
સફળ ફળ્યા સવિકાજ;

નિજ પદ સંપદ જે તે અનુભવે,
આનંદઘન મહારાજ.

આમ જે લેખમાળા લગભગ બે વર્ષ ઉપર આરંભી હતી તે આજે પુર્ણ થાય છે. યોગીરાજ આનંદઘનજીના સ્તવનોમાં જે અધ્યાત્મભાવ ભર્યો છે તે આપણે વિસ્તારથી જોઈ ગયા. એ સાથે ક્રમસર પ્રગતિ સાધતો અભ્યાસી આગળ વધતાં કેવી રીતે આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરી શકે એનો પણ વિચાર કરી ગયા. આમાં ટુંકમાં કહીએ તો શ્રીમદ્ આનંદઘનજીએ પ્રભુના સ્તવનરૂપે સારો ય ઉન્નતિક્રમ મુમુક્ષુ આત્મા માટે આંકયો છે અને ટુંકાણમાં આગમના ઉમદા અને કિંમતી રહસ્યો એમાં ગુંથ્યા છે. સ્તવનોમાં રહેલી આવી અપૂર્વતા ને અલૌકિકતા આગળ વર્તમાન કાળના નાટકી રાગોના સ્તવનો ફ્રાસ-ફુસીઆ ને છીછરા જણાય છે.

અધ્યાત્મરસિક બંધુઓ આ સ્તવનો સતત દૃષ્ટિ સન્મુખ રાખે અને એના ભાવમાં રમણ કરવાનો અભ્યાસ પાડે તો જરૂર મુકિત સન્મુખ જીવનનાવ દોરી શકે. ૐ શાંતિ.

ઉપદેશ પદ.

સફર આ પૂરી થઈ ગઈ છે.
તમે તરછોડી મમતાને,
વળોને શ્રેયની વાટે,
પ્રમાદી કયાં સુધી રહેશો ? સફર૦...૧
વીત્યાં ચાલીશ આશામાં,
મળ્યું ના દ્રવ્ય તોયે કાંઈ,
થશો ઘરડા હવે ચેતો. સફર૦...૨
વળે છે ઝાંખ આંખોમાં,
કાન પણ થઇ ગયા બ્હેરા,
હવે તો કાંઈ સમજોને. સફર૦...૩
ગયો સહુ જન્મ ધંધામાં,
લોભનો અંત ના આવ્યો,
ધર્મ કરશો તમે કયારે ? સફર૦...૪
ધરા ધન ધામ દારાની,
કરી સેવા ગયા થાકી,
કરો સેવા નિજાતમની. સફર૦...૫
રડાવ્યા દીન દુઃખિયાને,
ચઢીને માનના ઘોડે,
ખમાવી લો તમે જલદી. સફર૦...૬
બનીને લીન સ્વારથમાં,
કર્યાં કૃત્યો ઘણાં કૂડાં,
હવે સત્કૃત્યમાં વળગો. સફર૦...૭
થયા સિત્તેર પંચોતેર,
કર્યો સાથી તમે માંચો,
પ્રભુનું નામ સંભારો. સફર૦...૮
રાજયક્ષ્મા પછો લાગુ,
અશક્તિ બહુ વધી ગઇ છે,
આશક્તિને હવે છોડો. સફર૦...૯
જવું ચોક્કસ બધું મૂકી,
વદીને કેમ ભૂલો છો ?
મૂંઝાઓ કેમ છો મનમાં ? સફર૦...૧૦
પ્રભુના પંથમાં રહીને,
પ્રભુરૂપે તમે થઇને,
બતાવી દો જગતને કે. સફર૦...૧૧

આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

પટ્ટદર્શન અને જન્મજયંતી.

શીઆલકોટ શહેરના શ્રી આત્માનંદ જૈન ભવનમાં પૂજ્ય આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે કાર્તિકી પુનમના દિવસે જૈન-અજૈનોની મોટી સભામાં પરમપુનિત શ્રી શત્રુંજયતીર્થના માહાત્મ્ય ઉપર પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. ભગવત્પ્રતિમાપૂજન શાસ્ત્રસિદ્ધ છે એમ સાબિત કરી બતાવ્યું હતું.

બપોરે શ્રી શત્રુંજય તીર્થના પટના દર્શનાર્થે આચાર્યશ્રીજી મુનિમંડળી અને શ્રી સંઘની સાથે વાજતેગાજતે રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માજીસ્ટ્રેટની કોઠીએ પધાર્યા હતા. ત્યાં લાહોર અને નારાવાલથી આવેલ શ્રીશત્રુંજયના પટ્ટ બાંધવામાં આવ્યા હતા. સ્તુતિ, ચૈત્યવંદન આદિ વિધિવિધાન કરવામાં આવ્યા. આચાર્યશ્રીજીએ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી રચિત 'જિણંદા તોરે ચરણકમલકી રે' એ સ્તવન બોલી ભાવના ભાવી હતી. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ પંજાબના વિદ્યાર્થીઓ અને ભાઈઓએ પણ પ્રભુસ્તુતિના સ્તવનો ગાયા હતા.

આ અવસરે મુંબઈથી રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજીનો ચાતુર્માસ નિર્વિઘ્નપણે સાનંદ પૂરું થયું એની ખુશાલીનો તાર આવ્યો. શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતાજીએ વાંચી સંભળાવતાં સર્વે ઉત્સાહિત થઈ ગયા હતા.

રાતના સાત વાગે લાલાજીની કોઠીએ જ શહેરના સુપ્રતિષ્ઠિત પંડિત જમનાદાસ વકીલની અધ્યક્ષતામાં કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીની જન્મજયંતી સમારોહથી ઉજવવામાં આવી.

પ્રથમ શ્રી ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓએ મંગલાચરણ કર્યું. પછી લાહોરનિવાસી પંડિત પુરુષોત્તમચંદજી જૈન શાસ્ત્રી એમ. એ. એમ. ઓ. એલ. એ કવિ કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીના જીવન પર બોલતા જણાવ્યું હતું કે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીની ધર્મનીતિ, રાજનીતિ અને યોગશાસ્ત્રાદિ અન્ય ભારતીય ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં કેટલું ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવે છે તે ઉદાહરણોદ્વારા ગવેષણાત્મક દૃષ્ટિથી સ્પષ્ટ કર્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે જૈનધર્મના ખરા સ્વરૂપને સમજવું હોય તો જૈન-અજૈન શાસ્ત્રોના અગાધ વિદ્વાન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીની કૃતિઓ વાંચવી જોઈએ. એ પછી ભૂતપૂર્વ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના વિદ્યાર્થી પંડિત હીરાલાલજી દુગડે ઉદાહરણો આપી જયંતીનાયકની જીવની ઉપર પ્રકાશ ફેંક્યો હતો,

આચાર્યશ્રીજીના દર્શનાર્થે આવેલ વડોદરાનિવાસી ડૉ. ત્રિભોવનદાસ લહેરચંદે ઐતિહાસિક ભાષણ આપ્યું હતું. એ પછી સંગીત થયા બાદ અધ્યક્ષ મહાશયે જયંતીનાયકને વિનમ્રભરી શ્રદ્ધાંજલી અર્પણ કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે આવા મહાપુરુષો ગમે તે ધર્મના હોય તેઓના ચરણોમાં મારું મસ્તક ઝુકી પડે છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીનો વિશ્વપ્રેમ અને એઓની ઉદારતા મને ઘણી જ પ્યારી લાગે છે. જે સમાજમાં, જે ધર્મમાં આવા પ્રભાવશાળી-પ્રૌઢ વિદ્વાન થઈ ગયા હોય અને શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજી જેવા પ્રભાવશાળી વિદ્વાન મોજુદ હોય, ખરેખર એ સમાજનું સદ્ભાગ્ય છે. ઈત્યાદિ સુગમ વિવેચન કર્યું. દશ વાગે સભા વિસર્જન થઈ.

શીઆલકોટ સીટીમાં ચાતુર્માસ સમાપ્ત

આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે શીઆલકોટ શહેરની જૈન અજૈન જનતાની

આગ્રહભરી વિનંતીને માન આપી ભગવાનશ્રી હેમચંદ્રાચાર્યરચિત જૈન રામયણુ જેમાં આવેલ દરેકે દરેક વિષયો પર સુંદર વિવેચનો કરી સમજુતીપૂર્વક વાંચવા પ્રારંભ કરી હતી તે કા. વ. ૧૩ જયજયકારની સાથે સમાપ્ત થઇ છે એની ખુશાલીમાં પૂજા ભણાવવામાં આવી અને પ્રભાવના કરવામાં આવી.

પાલેજમાં અઠ્ઠાઇમહોત્સવ તથા શાંતિસ્નાત્ર સમારોહ.

આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી વિગેરેના સપરિવારના પાલેજમાં શુભાગમન બાદ બહુવિધ ધર્મકાર્યો થવા પામ્યા છે. શેઠ મૂળચંદ લક્ષ્મીચંદની સદિચ્છાથી ઉપસ્થિત થએલ આ મહોત્સવ નિમિતે કલકત્તા, દિલ્હી, આગ્રા, મુંબઇ, ગુજરાત આદિ શહેરોમાં તથા પંજાબ, મારવાડમાં આમત્રણપત્રિકા પાઠવવામાં આવી હતી અને તેને માન આપી ગુજરાત, મુંબઇ અમદાવાદ, અમલનેર આદિ શહેરોના સંબંધ ધરાવતા ઘણા શ્રીમંતો આવી પહોંચ્યા હતા. વિધિ માટે વલાદ ગ્રામનિવાસી શેઠ ફૂલચંદ ખીમચંદ તથા પૂજા માટે ગવૈયા શ્રી ભૂરાલાલ ફૂલચંદ તથા માસ્તર મુકુન્દ તથા ઉમેદપુરથી (મારવાડથી) ભજનમંડળી તથા વડોદરાથી રથ અને ભરુચથી બેન્ડ મંગાવી ઉત્સવની શોભામાં અદ્દભુત વધારો થયો હતો. નવકારશીઓ પણ થઇ હતી.

શાન્તિસ્નાત્ર સમયે શ્રીમાન શેઠ મૂળચંદ લક્ષ્મીચંદ તથા શેઠ મનસુખલાલ બહેચરદાસને સ્થાનિક તેમજ આસપાસના સ્થળના જૈન સંઘો તરફથી કિંમતી દુશાલા આદિ અર્પણ કરી સન્માનવામાં આવ્યા હતા. અને દેવદ્રવ્ય, જીવદયા આદિમાં પણ લોકોએ સારો ફાળો આપ્યો હતો. ઉપરોકત રીતે મહોત્સવ આનંદપૂર્વક સમાપ્ત થયો હતો

શ્રી અંધેરી ઉપધાનમહોત્સવ.

આચાર્યદેવશ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજી મહારાજના ઉપદેશશ્રવણથી ઉપધાનતપ આરાધન કરવાની શેઠ શ્રી માણેકલાલ ચુનીલાલના ધર્મપત્ની અ. સૌ. કમળાબહેનની ભાવના જાગૃત થતાં વિનંતિ કરવાથી ઉપધાનતપ આરાધન કરવાનું પ્રવેશ મુહૂર્ત (પ્રથમ) માગશર શુદ ૯ તા. ૨૭-૧૧-૪૧ ના રોજ સવારના મુંબઇના પ્રતિષ્ઠિત જૈન બંધુઓની હાજરી વચ્ચે આચાર્યશ્રીએ આરાધક ભાઇઓ તથા બહેનોને ઉપધાનતપક્રિયાની શરૂઆત કરાવી હતી. શ્રીમતી કમળાબહેને ઘણા જ હર્ષપૂર્વક બીજાઓ સાથે કરી હતી. ૨૦૦ પુરુષો અને ૪૦૦ બહેનોએ ભાગ લીધો છે. બીજું મુહૂર્ત, માગશર શુદ ૧૩ નું નક્કી થયેલ છે.

સ્થળ, શેઠ કરમચંદ જૈન પૌષધશાળા પાસે, શેઠ માણેકલાલભાઇની પોતાની જગ્યામાં બાંધેલા વિશાલ મંડપમાં. મળેલું

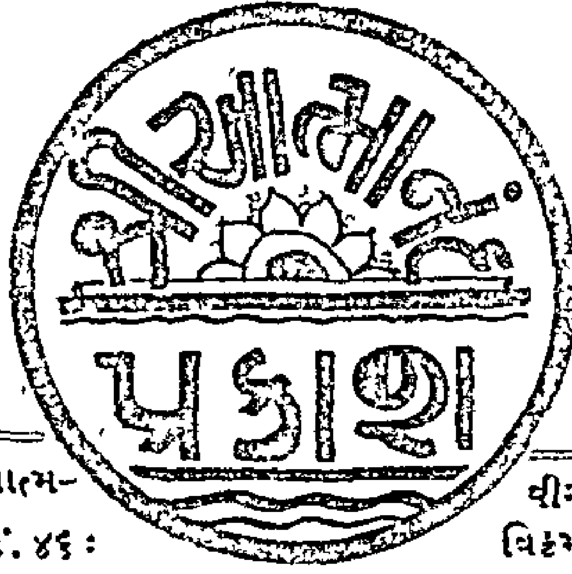
સમુદાયે કરેલો બહિષ્કાર.

મુનિશ્રી સત્યવિજયજીની સ્વચ્છંદ અનુચિત્ત પ્રવૃત્તિ જોઈ શ્રી ગુજરાંવાલાના શ્રી સંઘે અનેક રીતે તે છોડવા સમજાવ્યાં છતાં પોતાની આદત નહિ ભૂલવાથી તેમજ સાધુવેશની પણ નિભંચ્છના કરવાથી શીયાલકોટથી શ્રીમાન્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીની ગુજરાનવાલા સંઘે આજ્ઞા લઈ તે સત્યવિજયને તેના વતન અમદાવાદ વિદાય કરેલ છે. જેથી સર્વ સાધુમુનિરાજ તેથી સાવચેત રહે.

શ્રી આત્માનંદ જૈન મુક્તિમંદિરનું ખાંત મુહૂર્ત.

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના સદુપદેશથી અને એઓશ્રીજીની ઉપસ્થિતિમાં શીયાલકોટ શહેરમાં માગશર સુદિ ૧૦ તા. ૨૮-૧૧-૪૧ શુક્રવારે શ્રી આત્માનંદ જૈન મુક્તિમંદિરનું ખાંત મુહૂર્ત ગુજરાંવાલાનિવાસી લાલા કપૂરચંદજી દુગડ જૈનના સુપુત્રી કુમારી પુષ્પાવતીના હાથે કરવામાં આવ્યું છે. આની ખુશાલીમાં રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનેરરી માજીસ્ટ્રેટે પાંચ રૂપીયા કુમારી પુષ્પાવતીને બક્ષીશ આપ્યા, કુમારી પુષ્પાવતીએ પોતાના તરફથી ૭ રૂપીયા ઉમેરી ૧૨ રૂપીયા શ્રીમંદિરને અર્પણ કર્યા.

આ પ્રસંગે રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ, લાલા ગોપાલશાહજી, બાબુ ભોળાનાથજી, બાબુ શોરીલાલજી બી. એ., લાલા રામલાલજી પ્યારાલાલજી, ખજાનચીલાલજી વિગેરે અને ગુજરાંવાલાનિવાસી લાલા ચરણુદાસજી પનાલાલજી, દીવાનચંદજી, છોટાલાલજી, કપૂરચંદજી, ચૌધરી દીનાનાથજી વિગેરે-જૈન અજૈન બંધુઓની ઉપસ્થિતિ ખાસ ધ્યાન ખેંચનારી હતી. શીલાન્યાસની તૈયારી ચાલી રહી છે.

પુસ્તક : ૩૯ મું · આત્મ- વીર સં. ૨૪૬૮ : પોષ :
અંક : ૬ ઠ્ઠો : સં. ૪૬ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ · જાન્યુઆરી :

ભદ્રેશ્વર તીર્થમંડન શ્રી મહાવીર–સ્તવન.

(ઝટ જાઓ ચંદનહાર લાવો ...)

ભજો ભાવે પ્રભુ મહાવીર રે, નિરંજન અવિનાશી,
પ્રભુ ધર્મધુરધર ધીર રે, ભદ્રેશ્વર તીર્થવાસી–ટેક

ભામંડળ શુભ શોભતું, વિદ્યુતનો ચમકાર,
મુખકેરી પ્રતિભા રૂડી, જેની શોભાતણો નહિ પાર રે નિરંજન. ૧

ઊંચા ત્રણ ગઢ દીપતા, ઇન્દ્રધનુ સમ રમ્ય,
દેવદુન્દુભિ ગડગડે, જેનો નાદ સુણાયે અગમ્ય રે. નિરંજન. ૨

ભવિજનકેરા નૃત્યમાં, મોરક્રીડાનો ભાસ,
ચામર ઢોળાયે ઘણા, જાણે હંમતતીનો ઉલ્લાસ રે નિરંજન. ૩

અમૃતસમ એ દેશના, ચાતક સમ સૌ લોક,
સમકિતની સુધા ગ્રહી, કરે કષાય સઘળા ફોક રે. નિરંજન ૪

બુદ્ધિદાતા ! આપજો, અજિત ધામ શિવપુર,
મુનિ હેમેન્દ્ર સુણે ઊરે, આત્મબંસીના મીઠા સૂર રે. નિરંજન. ૫

મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ

" ધર્મરૂપી ઢાલ."

ધર્મ એવ હતો હન્તિ, ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ ।
[હણાએલો ધર્મ આપણને હણે છે, અને રક્ષણ કરાએલો ધર્મ રક્ષણ કરે છે.]

દોહરો.

સંકટ સમયે સર્વનું, કરે કાર્ય પ્રતિપાળ;
અડગ એક ઓજાર છે, ધર્મની ધીંગી ઢાલ. ૧

હરિગીત છંદ.

સંકટ વિષે સપડાઇ છે, આજે બધીય વસુંધરા,
ચોતરફ લાગી લ્હાય, હાય! પુકારતી ધ્રૂજે ધરા;
લાખો-કરોડો માનવીનો, મૃત્યુવાયુ હાલ છે,
આફતથકી ઉગારનારી, ધર્મકેરી ઢાલ છે. ૧
મૃત્યુતણો વરસાદ વરસે, વિવિધ યાંત્રિકના બળે,
આશ્ચર્ય અદ્‌ભૂત ઉપજે, કોઇ રાક્ષસી બળ આફળે;
જળ-થળ વિષે યુધ્ધો કરે, મહાક્રૂર જાણે કાળ છે.
એમાંથી રક્ષણહાર તો, ધાર્મિક ધીંગી ઢાલ છે. ૨
શાસ્ત્રો અને સુજ્ઞો વદે છે, આ સમયનાં રક્ષણો,
માનવમતિ ચાલે નહિ, ત્યાં ધર્મને રક્ષક ગણો;
અગ્ન્યાસ્ત્રને પણ ઓલવે, જેનો પ્રતાપ વિશાળ છે,
શરણું ગ્રહો સદ્ધર્મનું, એ અજબ ધીંગી ઢાલ છે. ૩
સધ્ધર્મનું પાલન ગયું, મહાપાપ કાંપો જામીયા,
નીતિ ગઇ, ન્યાયો ગયા, તેનાં વિષમફળ પામીયા;
છે 'ધર્મનો જય-પાપનો ક્ષય,' સિધ્ધ વાક્ય સદાય છે,
શિર ધર્મકેરી ઢાલ ઓઢો, તો જ રક્ષણ થાય છે. ૪

દોહરા.

પ્રલયકાળ સમ પેખતી, ધરતી કરે પુકાર,
ઓ! મારાં તનુજો ગ્રહો, ધર્મશર્ણ આ વાર. ૧
લા લાગી છે લક્ષધા, નથી ઉગરવા દ્વાર,
ઓ! મારાં તનુજો ધરો, ધર્મતણો આધાર. ૨
રાવણ જેવો રાજવી, સકળ સંપત્તિવાન,
"નામ નિશાન રહ્યું નહીં, "અધર્મનાં એંધાણ". ૩
સંકટનાં શાકાં પડે, શિર શત્રુ વિકરાળ,
વાળ ન વાંકો થઇ શકે, (જ્યાં) ધર્મની ધીંગી ઢાલ. ૪

લી૦ ધર્મોપદેશક–
રેવાશંકર વાલજી બધેકા

રચનાર અને વિવેચનાર -ડૉ. ભગવાનદાસ મન. સુખભાઈ મહેતા.

શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર.

*સંબંધ-અભિધેયાદિ. વસંતતિલકાવૃત્ત—

'એવું કરી સ્તવન શ્રી અરિહંતકેરું,
લૌકિક દેવથી વિલક્ષણ ને અનેરું;
શ્રી સિદ્ધનું સ્તવન હું અધુના કરીશ,
સ્વાત્મપ્રદેશ શુભ પુણ્યભરે ભરીશ.

શબ્દાર્થ—એવા પ્રકારે લૌકિક દેવથી વિલક્ષણ અને જુદા જ પ્રકારનું એવું શ્રી અરિહંતનું સ્તોત્ર રચીને, હવે હું શ્રી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્તવન કરીશ, અને એમ કરતાં પોતાના આત્મપ્રદેશોને શુભ પુણ્યસંભારથી ભરીશ.

વિવેચન—

અત્રે આ સ્તોત્રનો પૂર્વાપર સંબંધ, અભિધેય વિષય અને પ્રયોજન તથા ફલ બતાવવામાં આવ્યા છે.

વિશ્વની વિશિષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ પંચપરમેષ્ઠિ છે. તેમાં પ્રથમ શ્રી અરિહંતદેવનું સ્તોત્ર, કે જે ઇતર લૌકિક દેવથી વિલક્ષણ-વિશિષ્ટ લક્ષણવાળું અને કંઇક ઓર જ પ્રકારનું છે,-તે યથાશક્તિ યથાભક્તિ કરીને, હવે હું શ્રી સિદ્ધ ભગવાનનું સ્તોત્ર રચવાને પ્રવૃત્ત થાઉં છું. પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા* પ્રમાણે આ લેખકે પંચપરમેષ્ઠિનું-પ્રત્યેકનું સ્વતંત્ર સ્તોત્ર રચવાનો ઉપક્રમ કર્યો છે, તેથી ક્રમપ્રાપ્ત આ બીજું સ્તોત્ર છે. આમ પૂર્વાપર સંબંધ અને અભિધેય વિષય બતાવ્યા.

અને તેમ કરીને પોતાના આત્મપ્રદેશોને હું પુણ્યભરથી-પુણ્યના પ્રાગ્ભારથી ભરી દઈશ,-એ ઉપરથી અનંતર પ્રયોજન તથા ફલ બતાવ્યા, કારણ કે પુણ્યાત્માની ભક્તિમાં-ગુણસ્તુતિમાં પ્રવૃત્ત થવું એ પ્રશસ્ત રાગજન્ય શુભ યોગની પ્રવૃત્તિ છે, અને એવા શુભ યોગની પ્રવૃત્તિ તે પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનું કારણ છે તે અંગે આચાર્યચૂડામણિ શ્રી કુંદકુંદસ્વામી કહે છે:-

" अरहंतसिद्धसाहुसु भत्ती धम्मम्मि जाय खलु चेट्ठा ।
अणुगमणं पि गुरूणं पसत्थरागो त्ति वुच्चंति " ॥ —શ્રી પંચાસ્તિકાય.

---

* પંચ પરમેષ્ઠિ પ્રણમીને, રચું પરેષ્ઠિ સ્તોત્ર
તેથી બીજે હોય શું, મંગલ સરિતા સ્રોત ?
હું પામર તે પરમને, સ્તવવા ધરતો હામ,
શ્રુતધર બુધને હાસ્ય વા, હર્ષનું પ્હેરા ઠામ!"

ઇત્યાદિ આ પરમેષ્ઠિસ્તોત્રના પ્રારંભમાં જ જણાવ્યું હતું. તદંતર્ગત પ્રથમ શ્રી અરિહંતસ્તોત્ર શ્રી 'જૈનધર્મપ્રકાશમાં છપાઈ રહ્યું છે, અને બીજું આ શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર અત્રે આપવામાં આવે છે, બાકી અનુક્રમે રચાશે.

" અરિહંત-સિદ્ધ-સાધુ પ્રત્યે ભક્તિ, ધર્મમાં ચેષ્ટા-આચરણ અને ગુરુઓનું અનુગમન-અનુસરણ,-તે પ્રશસ્ત રાગ કહેવાય છે. " (જેનું ફલ પુણ્ય આસ્રવ છે.)

અને તેમ કરતાં ઉત્તરોત્તર આત્મપરિણામની નિર્મલતા થતાં યોગની શુદ્ધતાથી નિર્જરા થાય છે અને તેથી પરંપરાએ મુક્તિ સાંપડે છે. આમ પરંપર પ્રયોજન તથા ફલસિદ્ધિ-પ્રાપ્તિ છે.

જેમ રચનાર સ્તોત્રકારનું આ પ્રયોજન છે, તેમ વાંચનાર-વિચારનારનું પ્રયોજન પણ ઉપલક્ષણથી તેમજ સમજવું.

અત્રે વિશેષમાં એટલું જાણવું કે દેવત્વસ્વરૂપે દ્રવ્યાર્થિક નયથી અરિહંત અને સિદ્ધમાં કંઇ સ્વરૂપભેદ નથી; જે અરિહંતનું આંતરિક સ્વરૂપ છે તે સિદ્ધનું સ્વરૂપ છે, કારણ કે શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ એક સરખી છે; ભેદ પર્યાયાર્થિક નયથી છે. એટલે પૂર્વોક્ત અરિહંતનું આંતરિક વર્ણન સિદ્ધને પણ લાગુ પડે છે. **મહાતાત્ત્વિક શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી** પ્રકાશે છેઃ—

" एको यथा सद्द्रव्यार्थात् सिद्धेः शुद्धात्मलब्धितः ।
अर्हन्निति च सिद्धश्च पर्यायार्थात् द्विधा मतः ॥ " —શ્રી પંચાધ્યાયી.

પ્રથમ તો સિદ્ધનો મહામહિમા બતાવે છે—

જેનું સ્મરે પુનિત નામ જિનેંદ્રવૃંદો,
જેનું સ્તવે સ્વરૂપ સર્વ સુરાસુરેંદ્રો;
યોગીંદ્ર જેહ શિવરૂપનું ધ્યાન ધારે,
તે સિદ્ધના ચરણ હો શરણું અમારે. ૧

શબ્દાર્થ—જેના પવિત્ર નામનું જિનેંદ્રવૃંદો સ્મરણ કરે છે, જેના સ્વરૂપનું સર્વ સુરાસુરેંદ્રો સ્તવન કરે છે, અને યોગીશ્વરો જે શિવરૂપનું ધ્યાન ધરે છે,—એવા **તે સિદ્ધના ચરણ અમને શરણરૂપ હો !**

વિવેચન—

વિશ્વની પરમ વિભૂતિરૂપ જિનેશ્વરો કે જે અનંત નિરુપમ આત્મલક્ષ્મીના સ્વામી છે, તે પણ ' नमो सिद्धाणं ' એમ કહી શ્રી સિદ્ધ ભગવાનના પાવન નામનું સ્મરણ કરે છે.

જગતમાં ઊંચી પદવીના અને અઢળક ઋદ્ધિના ધણી, તથા સકલ વાઙ્મયના પારને પામેલા મહામતિ સુરેંદ્રો અને અસુરેંદ્રો શ્રી સિદ્ધના સ્વરૂપની સ્તુતિ કરવા મથે છે, પણ તે પણ તેનું સ્વરૂપ વર્ણવવા સમર્થ થતા નથી. કહ્યું છે કેઃ—

" यः संस्तुतः सकलवाङ्मयतत्त्वबोधा-
दुद्भूतबुद्धिपटुभिः सुरलोकनाथैः । " શ્રી ભક્તામરસ્તોત્ર.

" यस्य स्वयं सुरगुरुर्गरिमाम्बुराशेः
स्तोत्रं सुविस्तृतमतिर्न विभुर्विधातुम् । " શ્રી કલ્યાણમંદિરસ્તોત્ર.

" अपि सर्वविदां वाचो यदंचति न गोचरम् ।
स्वात्मानुभववेद्यं तच्चिदानंदमहः स्तुमः ॥ "

શ્રી જયશેખરસૂરિકૃત પ્રબોધચિંતામણિ

" જે પદ દીઠું શ્રી સર્વજ્ઞે જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહિ પણ તે શ્રી ભગવાન જો;
તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો.
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ? "

મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

અને યોગીશ્વરો પણ તે શિવરૂપ સિદ્ધનું નિરંતર ધ્યાન ધરે છે. શિવ એટલે નિરુપદ્રવ કલ્યાણમય દેવતાવિશેષ.

" नत्वाद्यन्तविनिर्मुक्तं शिवं योगीन्द्रवन्दितम् । "
" मोक्षहेतुर्यतो योगः भिद्यते न ततः क्वचित् । "

શ્રી હરિભદ્રાચાર્યકૃત યોગબિંદુ.

મોક્ષની સાથે યોજે-જોડે-યુંજન કરે તે મોક્ષના કારણરૂપ ' યોગ ' કહેવાય છે શિવરૂપ સિદ્ધના સ્વરૂપધ્યાનમા અનુસંધાન કરવું-યોજાવું તે યોગનો વિશિષ્ટ પ્રકાર છે. એવો મોક્ષસાધક યોગ જે સાધે છે તે સાધક સાધુ અથવા યોગી કહેવાય છે, અને તેમાં પણ જે ઉત્કૃષ્ટ દશાને પ્રાપ્ત થયેલા ગણધર દેવાદિ મહામુનીશ્વરો છે તે યોગીંદ્રો કહેવાય છે એવા યોગીંદ્રો પણ શ્રી સિદ્ધને ધ્યાવે છે

આમ જેને આવા આવા મહિમાવંત મહાજનો સ્મરે છે, સ્તવે છે, ધ્યાવે છે, તેનો મહિમા કેટલો બધો મહાન્ હોવો જોઈએ ? એવા પ્રકારના વચનવિન્યાસથી અત્રે સિદ્ધનો અતિશય બતાવવામાં આવ્યો તે ઉદાત્ત અલંકારનો પ્રકાર છે.

' उदात्तं वस्तुनः संपत् महतां चोपलक्षणम् । ' શ્રી કાવ્યપ્રકાશ

એવા મહામહિમાવંત શ્રી સિદ્ધના ચરણ અમને શરણરૂપ હો !-અત્રે ચરણ શબ્દ બન્ને અર્થમા ઘટી શકે છે એક તો ચરણ એટલે પદ શ્રી સિદ્ધને દેહ તો નથી તો ચરણ કેમ ઘટે ? એનો ઉત્તર એ છે કે સિદ્ધને ચરમ દેહના આકારની ત્રિભાગહીન અવગાહના હોય છે તે અપેક્ષાએ, અથવા ભૂતપૂર્વ ન્યાયે, અથવા આલંકારિક દૃષ્ટિએ એ અર્થ ઘટે છે. અને બીજો અર્થ ચારિત્ર એટલે સ્વસ્વરૂપમા રમણ એ છે અત્રે ઉપલક્ષણથી કહેવાનો આશય તો સ્પષ્ટ એ જ છે કે સિદ્ધનો શુદ્ધ આત્મા અમને શરણરૂપ હો '

શરણ એટલે આશ્રયસ્થાન, ભયમાથી બચવાનુ રક્ષણસ્થાન-વિશ્રામસ્થાન. ભવભ્રમણ ભયથી બચવાને માટે જીવને એવુ પરમ નિર્ભય રક્ષણસ્થાન-આશ્રયભૂમિ-શરણ શ્રી સિદ્ધનું ચરણ છે. સત્પુરુષો કહી ગયા છે કે-

" शरणमेकमनुसर चतुरङ्गम् । " શ્રી વિનયવિજયજીકૃત શાંતસુધારસ.

" હે વિનય ! આમ સર્વ પ્રકારે આ જગત્ અનાથ-અશરણ છે એમ જાણી, તું જેના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપ એ જ્ઞાન ચતુષ્ટયીરૂપ ચાર અંગ છે એવા તારા શાશ્વત આત્માનો જ આશ્રય કર; અથવા જેને એ ચતુષ્ટયી વ્યક્ત થઈ છે એવા વીતરાગ પરમાત્માનું શરણ લે; અથવા દાન-શીલ-તપ-ભાવરૂપ જેના અંગ છે એવા પવિત્ર ધર્મનો આશ્રય લે." શ્રી મનઃસુખભાઇ કીરતચંદકૃત વિવેચન.

" સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી,
આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;
અનાથ એકાંત સનાથ થાશે,
એના વિના કોઇ ન બાંહ્ય સ્હાશે."

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત ભાવનાવબોધ.

" तन्मे त्वदेकशरणस्य शरण्य भूयाः,
स्वामी त्वमेव भुवनेऽत्र भवान्तरेऽपि । " શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર.

" જન્મ કૃતારથ તેહનો રે, દિવસ સફલ પણ તાસ;
જગતશરણ જિન ચરણને રે, વંદે ધરિય ઉલ્લાસ. "

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી.

હવે સિદ્ધ શબ્દની નિરુક્તિ આવતા અંકમાં બતાવવામાં આવશે. (ચાલુ)

નૈતિક-ઉપદેશક પદ.

[તર્જ નદી કિનારે બૈઠકે આવો...]

જુવોને જગમાં ધનવાનોને; નાણાં કેમ કમાયા? જુવોને.
શેર સટ્ટાઓ ખેલી કરીને, વ્યાજવટાવ વટાવ્યા. જુવો૦ ૧
પોતાને હસવાને સુખને માટે, હસતાં કંઇક રડાવ્યાં,
ભાગ્યરૂપી વરસાદ વરસ્યો તિહાં, ક્ષણભર સૌ છલકાયાં. જુવો૦ ૨
નાળા, નદીઓ આખર સાગર, જલમેં જોને શોષાયા,
દુનિયાકી એ રીતિ હઠાકર, સુયશ નીતિ બસાવો. જુવો૦ ૩

મુનિશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ

(પ્રભાસપાટણ)

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

લેખક—પંન્યાસ શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ.

[પ્રાસંગિક. સમ્યગ્દર્શનના પાચ લક્ષણો પૈકી પચમ લક્ષણ]

આસ્તિક્યનું સ્વરૂપ.

(નોંધ-આ લેખ ઘણા વખતથી આ માસિકમા ચાલુ કરેલ છે, વચ્ચે પઠન-પાઠનાદિ) ધાર્મિક પ્રવૃત્તિને અગે અવકાશના અભાવે લેખ લખવાનુ બની શક્યુ ન હતુ. પુન તે લેખ શરૂ થાય છે, વાચકો પૂર્વનુ અનુસધાન સ્વબુદ્ધિથી કરી લેશે.)

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૧૮૪ થી શરૂ)

મોક્ષના મૂલકારણભુત સમ્યગ્દર્શન-ગુણ સ્વ-આત્મામા પ્રગટ થયેલ છે કે કેમ? તે જાણવા માટે જૈનદર્શનમા શમ-સવગ-નિર્વેદ-અનુકમ્પા અને આસ્તિક્ય એ પાચ લક્ષણો જણાવેલા છે, એ પાચ લક્ષણો જો પોતાના આત્મામા વર્તતા હોવાનુ સ્વાનુભવથી ખ્યાલમા આવતુ હોય તો સમ્યગ્દર્શનગુણ પ્રગટ થયાનુ અનુમાન થઈ શકે છે. એ પાચ લક્ષણો પૈકી શમ-સવેગાદિ પ્રથમના ચાર લક્ષણોની વ્યાખ્યા અગાઉ કરવામા આવેલ છે, હવે ' આસ્તિક્ય ' નામના પચમ લક્ષણની યથાયોગ્ય વ્યાખ્યા અહિ કરવામા આવે છે.

' આસ્તિક્ય ' એ શબ્દનું તાત્પર્ય.

અખિલ વિશ્વમા જેટલા આસ્તિકદર્શનો છે તે બધા ય આત્માદિ પદાર્થોને ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિએ અવશ્ય માનવાવાળા છે. 'આત્મા-પુન્ય-પાપ-બધ-મોક્ષ ' ઈત્યાદિ પદાર્થોને જે માને તે આસ્તિક' આવું સામાન્ય લક્ષણ તો સર્વ આસ્તિકદર્શનોમા ઘટી શકે છે, પરતુ તેટલા માત્રથી દરેક આસ્તિકદર્શનને માનવાવાળા ' આસ્તિક્ય ' લક્ષણથી યુક્ત છે અને તેથી તે બધા ય સમકિતવત છે એવું માનવાની જરૂર નથી. એવુ જો માનવામા આવે તો નાસ્તિક-ચાર્વાકદર્શનને માનવાવાળી વ્યક્તિઓ સિવાય બધા ય દર્શનવાળાઓ સમકિતવત ગણાશે, પરતુ જૈનશાસનની પ્રણાલિકા પ્રમાણે તે વિચાર સુસગત નથી. આત્માદિ પદાર્થોને માને તટલા માત્રથી તેમા આસ્તિક્ય માનવાનું નથી, પરતુ અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વર-દેવોએ કેવલજ્ઞાનના બલવડે એ આત્માદિ પદાર્થોનુ જે પ્રમાણે યથાર્થ નિરૂપણ કરેલ છે તે પ્રમાણે જ તે આત્માદિ પદાર્થોને માનવા તેનુ નામ ' આસ્તિક્ય ' છે.

સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાયો જાણવાની શક્તિ કેવલજ્ઞાનમાં જ હોય.

આત્માદિ સર્વ પદાર્થોનું યથાર્થ અને સપૂર્ણ જાણપણું તો જ્યારે સ્વ-આત્મામાં કેવલજ્ઞાન-કેવલદર્શનગુણ પ્રગટ થાય ત્યારે જ થઇ શકે છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યવ એ ચારે ય જ્ઞાનો ભલે પોતપોતાની મર્યાદામા ઉત્કૃષ્ટતયા પ્રગટ થયાં હોય તો પણ તે ચારે ય જ્ઞાનો ક્ષાયોપશમિક ભાવના હોવાથી લોકાલોકવર્ત્તી ત્રૈકાલિક ભાવોને

સંપૂર્ણપણે જાણવા માટે શક્તિસંપન્ન નથી, એ ચારેય જ્ઞાનોવડે આ આત્માએ જેટલું જાણેલું છે તે અપેક્ષાએ નહિં જાણેલું અનન્તગુણ બાકી છે. ક્ષાયોપશમિક ભાવે પ્રગટ થયેલી જ્ઞાનશક્તિ ગમે તેવી ઉત્કૃષ્ટ હદની હોય તો પણ તે શક્તિ વધુમાં વધુ અસંખ્ય દ્રવ્યો તેમજ પ્રત્યેક દ્રવ્યના અસંખ્ય ભૂત, ભાવિ પર્યાયો જાણવા માટે સમર્થ છે, પરંતુ અનન્ત દ્રવ્યો તેમજ પ્રત્યેક દ્રવ્યના અનન્ત પર્યાયો પ્રત્યક્ષ જાણવાની શક્તિ ક્ષાયોપશમિક ભાવે પ્રગટ થયેલા જ્ઞાનમાં નથી. એ અનંત દ્રવ્યો તેમજ અનંત પર્યાયો જાણવાની શક્તિ ક્ષાયિક ભાવે પ્રગટ થયેલા કેવલજ્ઞાનમાં જ હોય છે. કોઈપણ ગુણ સંબંધી ક્ષાયોપશમિક ભાવ એ અપૂર્ણ હોય છે; જ્યારે ક્ષાયિક ભાવ એ ગુણની પૂર્ણતાસૂચક છે.

આસ્તિક્ય અને સમ્યગ્દર્શનનો અન્વય-વ્યતિરેક સંબંધ.

સર્વ દ્રવ્યો અને સર્વ પર્યાયોનું યથાર્થ જ્ઞાન તો યદ્યપિ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેવલજ્ઞાનવડે જ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે, તો પણ જે આત્મામાં દર્શનમોહનો ઉપશમ-ક્ષયોપશમ કિંવા ક્ષય થયો હોય તે આત્મામાં કેવલજ્ઞાનના અંશ સરખું એવું એક રુચિ સ્વરૂપલોકોત્તર જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે કે તે જ્ઞાનવડે ભલે તે આત્મા લોકાલોકવર્ત્તી ત્રૈકાલિક ભાવોનું યથાર્થ પ્રત્યક્ષ દર્શન ન કરી શકતો હોય તો પણ" અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વરદેવોએ જીવાજીવાદિ પદાર્થો જે પ્રમાણે કહ્યાં છે તે યથાર્થ જ છે. નિઃશંક છે અને સત્ય છે." આવા પ્રકારનું સચોટ મન્તવ્ય તે આત્મામાં પ્રગટ થાય છે, જેનું નામ સમ્યગ્દર્શન કહેવામાં આવે છે, અને એ સમ્યગ્દર્શન ગુણ જે આત્મામાં પ્રગટ થયો હોય તે આત્મામાં 'આસ્તિક્ય' લક્ષણ પણ અવશ્ય હોય છે. સમ્યગ્દર્શન અને આસ્તિક્ય એ બન્નેનો અન્વયવ્યતિરેક સંબંધ છે. જ્યાં જ્યાં સમ્યગ્દર્શન હોય ત્યાં આસ્તિક્ય અવશ્ય હોય, જ્યાં આસ્તિક્ય હોય ત્યાં સમ્યગ્દર્શન પણ અવશ્ય હોય, જ્યાં આસ્તિક્ય નથી ત્યાં સમ્યગ્દર્શન પણ નથી અને જ્યા સમ્યગ્દર્શન નથી ત્યાં આસ્તિક્ય પણ નથી.

બૌદ્ધ, સાંખ્ય, વૈશેષિક વિગેરે દાર્શનિકો આત્માદિ પદાર્થોને માનવાવાળા હોવા છતાં તેઓના તે માન્યતા અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વર-દેવકથિત આત્માદિ પદાર્થોના સ્વરૂપની અપેક્ષાએ વિરુદ્ધ તેમજ પૂર્વાપર વિસંવાદી હોવાથી તેઓને 'આસ્તિક્ય' લક્ષણવાળા ગણવામા નથી આવતા, અને 'આસ્તિક્ય'ના અભાવે તેઓ સમકિતવંત પણ નથી હોઇ શકતા.

'આસ્તિક્ય' વિનાના શમસંવેગાદિ સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણો નથી.

સમ્યગ્દર્શનના શમસંવેગાદિ જે પાંચે લક્ષણોના નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે, તે પાંચે ય લક્ષણો યદ્યપિ સમકિતવંત આત્મામાં હોવા જ જોઇએ, તથાપિ શમ-સંવેગાદિ પ્રથમના ચાર લક્ષણો કદાચ કોઇ તેવા કર્મોદયજન્ય નિરુપાયના પ્રસંગોમાં ન્યૂનપણે દૃષ્ટિગોચર થાય તેટલા માત્રથી સમ્યગ્દર્શનમાં ક્ષતિ માનવાનું સાહસ કરવું ઉચિત નથી, પરંતુ જેનું નિરૂપણ ચાલે છે તે 'આસ્તિક્ય' નામના પંચમ લક્ષણમાં એક અક્ષર માત્ર પણ

અરુચિ—અશ્રદ્ધાન થાય તો તે આત્મા સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે. કોઇ અપેક્ષાએ એમ કહેવામાં આવે કે—"આસ્તિક્ય વિનાના શમ-સંવેગાદિ લક્ષણો આત્મિક વિકાસ માટે નિરર્થક છે" તો તે કથન અસંગત નથી.

'આસ્તિક્ય'નો પ્રભાવ.

જે આત્મામા 'આસ્તિક્ય' લક્ષણ બરાબર છે તે આત્મા સંયોગવશાત્ કદાચ ક્રોધી બની જશે તો પણ ક્રોધને સારો તો નહિ જ માને, બલકે આવેલા ક્રોધને અંગે અમુક સમય બાદ તેને પશ્ચાતાપનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થશે, 'આસ્તિક્ય'સંપન્ન આત્મા કર્મની પરાધીનતામા મોક્ષની અભિલાષાને ગૌણ રાખી પુદ્ગલાનંદી બનવા સંસારની લાલસાવાળો ઉપલક દૃષ્ટિએ એક વખત દેખાતો હશે તો પણ તે આત્માની આંતરજાગૃતિ મોક્ષાભિલાષાની જ હોવાથી સહજ નિમિત્ત મળતાની સાથે બાહ્ય દૃષ્ટિએ નજરમા આવતી સંસારલાલસાને તુર્ત જ તે તિલાંજલિ આપી દેવા તૈયાર થઇ જશે ચરિતાનુયોગમા આવતા મહાન્ આત્માઓના પ્રસંગો જો લક્ષ્યમાં લેવાય અને બરાબર બારીકાઇથી વિચારાય તો આ બાબત જરૂર ખ્યાલમા આવે તેવી છે.

નંદિષેણ અને આષાઢાભૂતિ.

'વેશ્યાને ઘેર વસનાર નંદિષેણજી હંમેશા દશ દશ આત્માઓને પ્રતિબોધ આપે અને મુક્તિમાર્ગે સંચરતા કરે તે ઉપરાંત પ્રતિબોધ નહિં પામનાર સોનીના પ્રસંગમાં કહેવાયેલા વેશ્યાના મશ્કરીના વચનોનું નિમિત્ત મળવાની સાથે ઓઘો—મુહપત્તિ લઇને પુનઃ પ્રભુ પાસે આવી જાય એ 'આસ્તિક્ય' લક્ષણની જાગૃતિમય અંતર્જ્યોતિ વિના બનવુ અસંભવિત છે. નાટકણીના મોહમા મુગ્ધ બનેલા **આષાઢાભૂતિ** ઓઘો—મુહપત્તિ ગુરુદેવને અર્પણ કરવા આવે અને ગુરુમહારાજને એ ધર્મધ્વજ અર્પણ કર્યા બાદ રખેને ગુરુને પૂઠ ન પડે એ આશયથી પાછા પગલે ઉપાશ્રયના દ્વારમાથી બહાર નીકળે, બહાર નીકળતા નીકળતા પણ "પરમ ઉપકારી ચિંતામણિ રત્નથી પણ અધિક કિંમતનું ચારિત્ર અર્પણ કરનાર, ભવોદધિમાથી પાર ઉતારનાર આ ગુરુદેવના ચરણકમલની સેવા પુનઃ મને કયારે પ્રાપ્ત થશે" એવી સુંદર ભાવના ભાવે અને નાટકણીને ત્યા ગયા બાદ નાટકણીએ કરેલા મદિરાપાનના નિમિત્તને પ્રાપ્ત કરવાની સાથે જ એકદમ વૈરાગ્યમય બની ફેર ગુરુદેવ પાસે આવવા માટે ચાલી નીકળે એ અંતરમા જાગતા સમ્યગ્દર્શન સહચારિ આસ્તિક્ય વિના ઘટવુ અસંભવિત છે. કદાચિત્ ચારિત્રમોહના ઉદયથી આત્મા આચારપતિત બની જાય પરંતુ દર્શનમોહના ઉપશમાદિને અંગે પરિણામ સુંદર વર્તતા હોય અર્થાત્ પરિણામપતિત ન થવાયું હોય ત્યા સુધી તે આત્માની ઉન્નતિ કષ્ટસાધ્ય નથી **આસ્તિક્યના પ્રભાવે સહેજના નિમિત્તને પામી આચારપતિત થયેલો આત્મા પુન. આચારસંપન્ન બની જાય છે.** આચારપતિતપણાની સાથે પરિણામપતિતપણાનો જો યોગ થયો તો તે આત્માનો પુનઃ આત્મવિકાસ થવો મુશ્કેલ બને છે. આચારપતિતપણુ થવા છતા પરિણામપતિત ન થવા દેનાર જો કોઇ પણ હોય તો સમ્યગ્દર્શન સહચારી આસ્તિક્ય લક્ષણ જ છે.

ભલે બધું હોય પરંતુ આસ્તિકયમાં ખામી તો સમ્યકૃત્વમાં પણ ખામી.

શમ, સંવેગ, નિર્વેદ અને અનુકમ્પા એ ચારે ય લક્ષણો પૂર્ણકોટિએ કોઇ આત્મામાં દૃષ્ટિગોચર થતા હોય પરંતુ જો 'આસ્તિકય' લક્ષણમાં ખામી હોય તો શમ–સંવેગાદિ ઉચ્ચ કક્ષાના હોવા છતાં તે આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનનો પ્રાયઃ અભાવ હોય છે. એક આત્મા દેવાધિદેવ અરિહંત પરમાત્માને શુદ્ધ દેવ તરીકે, પંચ મહાવ્રતપાલક સાધુમુનિરાજને શુદ્ધ ગુરુ તરીકે અને અરિહંતમહારાજાએ કહેલા દયાપ્રધાન ધર્મને શુદ્ધ ધર્મ તરીકે માનતો હોય, પરંતુ એ અનંત ઉપકારી અરિહંત મહારાજાએ નિરૂપણ કરેલા જીવાજીવાદિ પદાર્થોને અથવા તેઓના વચનો પૈકી એક પણ અક્ષરને ન માનતો હોય તો તે આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે, અર્થાત્ એક અક્ષર જેટલા વચનમાં પણ અશ્રદ્ધા રાખનાર આત્માને સમકિત હોઈ શકતું નથી, કારણ કે એક પદ કિંવા એક અક્ષરમાં પણ જો અશ્રદ્ધાન થાય તો પરિણામે દેવાધિદેવ અરિહંત ભગવંતમાં, તેઓના સર્વજ્ઞપણામાં અને તેઓએ અર્થસ્વરૂપે પ્રકાશેલા પદાર્થનિરૂપણમાં અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાનો પ્રસંગ આવે છે. એવી સ્થિતિમાં કોઇપણ રીતે સમ્યગ્દર્શન ટકી શકે જ નહિં.

જમાલિનું ઉદાહરણ.

જમાલિ શમ–સંવેગાદિ પ્રથમના ચાર લક્ષણોથી રહિત હતા, તેમ તેઓના ત્યાગ-વૈરાગ્યમય જીવનને જાણનાર નહીં કહી શકે. જમાલિ અરિહંત સિવાય બીજા કોઇને દેવાધિદેવ તરીકે માનતા હતા, અથવા શુદ્ધ સાધુ–નિર્ગ્રન્થ અણગાર સિવાય અન્યમાં ગુરુબુદ્ધિ ધરાવતા હતા, અથવા અરિહંત પ્રતિપાદિત દયાપ્રધાન વિશુદ્ધ ધર્મ સિવાય અન્ય ધર્મમાં તેઓનો આદર હતો એમ કોઇ પણ સુજ્ઞ વ્યક્તિ નહિં કથન કરી શકે. આ રીતિએ શમ–સંવેગાદિ સમ્યગ્દર્શનના પ્રાથમિક ચાર લિંગોનો સદ્ભાવ હોવા છતાં તેમજ શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મમાં દેવગુરુધર્મનું મન્તવ્ય હોવા છતાં ફક્ત 'कडेमाणे कडे, चलेमाणे चलिए' ઇત્યાદિ અમુક પદોને અંગે વિરુદ્ધ મન્તવ્યનો યોગ થવાથી તેઓને મિથ્યાદૃષ્ટિ સાથે નિહ્નવનું ઉપનામ પ્રાપ્ત થયું. આ ઉપરથી એ નક્કી થાય છે કે–શમ, સંવેગાદિ પાંચે ય લક્ષણોમાં આસ્તિકય એ સમ્યગ્દર્શનનું પ્રધાન લક્ષણ છે. ભગવાન્ હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજાએ એ કારણથી જ " रुचिर्जिनोक्ततत्त्वेषु सम्यक् श्रद्धान मुच्यते " એ સમ્યગ્દર્શનના લક્ષણને સર્વવ્યાપક કહ્યું છે અને या देवे देवताबुद्धि-र्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥१॥ આ શ્લોકમાં કહેલા સમ્યકૃત્વના લક્ષણને દેશવ્યાપક (શ્રાવકોની અપેક્ષાએ) લક્ષણ કહેલ છે.

ચાલુ–

સ૦-પંન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

ઉપદેશક પુષ્પો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૧૭ થી શરૂ)

આલોચના

"અનાદિકાલથી અવ્યવહારરાશિમાં વસતા મે જે અનંત જંતુઓને દુભવ્યા તે ખમાવું છું. વ્યવહારરાશિમા પૃથ્વીકાયમાં આવતાં લોહ, પત્થરાદિ થઇને મેં જેમને હણ્યા તેમને ખમાવુ છુ, નદી, સમુદ્ર અને કૂવાદિમાં જલરૂપે મે જે આશ્રિત જંતુઓને હણ્યા તેમને ખમાવું છુ આગ, વિજળી, દવ અને દીપ વિગેરેના રૂપથી અગ્નિકાય થઇને મે જે જંતુઓને હણ્યા તેમને ખમાવું છું. મહાવૃષ્ટિ, હિમ અને ગરમ રજથી દુર્ગંધી આપતા પવનરૂપે મેં જેમને સતાવ્યા (હોય) તેમને ખમાવું છું. દંડ, ધનુષ્ય, બાણ તથા રથાદિરૂપે વનસ્પતિકાયમા મે જે જીવોને પીડ્યા તેમને ખમાવું છુ પછી કર્મયોગે ત્રસપણાને પામી રાગ, દ્વેષ અને મદથી અંધ બનીને જે જીવોને મે સતાવ્યા તેમને ખમાવુ છુ. તે બધા જંતુઓ સર્વત્ર મારા અપરાધને ક્ષમા કરો સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે મારે મૈત્રી છે, કોઈ સાથે મારે વેર નથી મહાવ્રતોમાં (વ્રતોમા) મે કોઈ અતિચાર લગાડ્યો હોય તો ગુરુસાક્ષીએ મારુ તે દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ. અવ્યવહારરાશિમા અનંત જંતુઓના સંઘટ્ટનથી મારું કર્મ ક્ષીણ થયુ તે પીડાની પણ હું અનુમોદના કરુ છું. તીર્થંકરોના બિંબ, ચૈત્ય, કળશ અને મુગટ વિગેરેમાં પૃથ્વીકાયનું મારું શરીર ઉપયોગમા આવ્યુ હોય તેને હું અનુમોદું છું. જિનના સ્નાત્રપાત્રોમાં દૈવયોગે હુ જે જળરૂપે કામ લાગ્યો તેની અનુમોદના કરૂં છું. ધૂપના અંગારમાં કે દીપકમાં જિનેશ્વરોની આગળ હું જે તેજસ્કાયરૂપે ખપ લાગ્યો તેને હુ અનુમોદું છું. પ્રભુ પાસે ધૂપને ફેલાવવામાં તથા તીર્થમાર્ગે સંઘ થાકી જતા વાયુકાયરૂપે હું જે કામ લાગ્યો તેની અનુમોદના કરું છું, મુનિઓના પાત્ર કે દંડમા તથા જિનપૂજાના પુષ્પોમાં હું વૃક્ષરૂપે જે કામ લાગ્યો તેને હું અનુમોદું છું. વળી સત્કર્મના યોગે જિનધર્મને ઉપકારી એવા ત્રસકાયરૂપે હું થયો તે અનુમોદું છું. ઈત્યાદિ અનંતભવોમાં ઉપાર્જેલા દુષ્કૃતની નિંદા અને સુકૃતની અનુમોદના કરૂ છું. અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને ધર્મ મને શરણરૂપ થાઓ ઈત્યાદિ."

卐 卐 卐

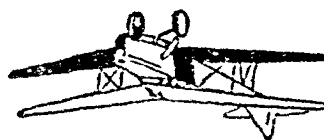
"અહો ! સમસ્ત જ્ઞાનની હાનિ કરનાર આ તે કેટલો બધો મોહ છે ? કે જેના પ્રભાવથી ભવ્યોના હ્રદયમા અનિષ્ટ ભાવ તે સદ્‌ભાવરૂપે પરિણમે છે વિમાનમાં જાણે દેવાંગના બેઠી હોય તેમ હીંચકા પર બેઠેલી રમણીને જુએ છે પણ અંધજનો ધૈર્યનો ધ્વંસ કરનારી પાશમાં બાંધેલી એ શિલા છે એમ

જોઇ શકતા નથી. મુગ્ધજનો પોતાને હીંચકામાં ડોલતા જાણે છે, પણ એણે શું કર્મો કર્યાં છે. એને કઇ ગતિમાં લઇ જવો ? એમ તુલના કરવાને વિધાતાએ એ કાંટો માંડયો છે તેમ સમજી શકતા નથી. અશ્રુજળથી રક્ત થયેલ પ્રિયાના નેત્રને રાગસાગરના તરંગ સમાન સમજે છે, પણ તે જડો પ્રમાદાગ્નિથી દગ્ધ થયેલ પુણ્ય ભવનની જ્વાલા સમજતા નથી. મૂર્ખજનો ક્રીડાના જલકણોને પોતાના શરીર પર મોતીઓ માની લે છે, પણ વિષયથી તપ્ત થયેલ કલ્યાણરૂપ શરીર પર એ ફોલ્લાં છે એમ સમજતા નથી. અલ્પબુદ્ધિ લોકો ગીતને કામશાસ્ત્રના ટંકાર સમાન માને છે, પરંતુ તે દુર્ગતિદ્વારના કમાડ ઉઘાડવાનો ધ્વનિ છે એમ સમજતા નથી. અજ્ઞજનો ગીતગાનમાં પ્રશંસા કરતાં મસ્તક હલાવે છે પણ એ મોટો પ્રમાદ છે એવો નિષેધ કરવા માટે તે શિર કંપે છે એમ કેમ કોઇ જાણતા નથી ! ત્રણે લોકની સમૃદ્ધિ આપતાં પણ નરજન્મ ન મળે. અહો ! તે આવી રીતે વૃથા હારી જાય છે, એ પણ મોટામાં મોટો મોહ છે. એ પ્રમાણે મૂઢજનો સંસારને સર્વથા વધારે છે, પરંતુ સુજ્ઞ મહાત્માઓને તો એ તજવા યોગ્ય જ છે.”

卐 卐 卐

“હે ભવ્યજનો ! અતિશય ભાગ્યથી જ આ નરભવ પ્રાપ્ત થાય છે માટે તે મનુષ્યજન્મ પામી સંસારનો ત્યાગ કરીને તમે નિવૃત્તિ (મુક્તિ) પામો, કેમકે જંતુથી વ્યાપ્ત પીપળાંના ફળને જેમ બુધજનો સેવતા નથી તેમ ઘણા શોક અને દુઃખથી ભરપૂર આ સંસારનો મોહ કરતા નથી. મોક્ષને માટે તત્પર થયેલા ભવ્યોએ શાશ્વત સુખની ભાવના ભાવવી કે જેથી શુભાત્માઓને સંસારના દુઃખો પ્રાપ્ત જ ન થાય. જે મોક્ષમાં અનંત શક્તિ, જ્ઞાન અને આનંદ રહેલાં છે, તો સંસારસુખની ભ્રાંતિથી તે મોક્ષને માટે કોણ ઉદ્યમ ન કરે ? જે સંસારસુખના સ્વાદથી મોક્ષસુખનો અનાદર કરે છે તે દુર્બુદ્ધિ માણસ કાદવ ખાવામાં મસ્ત બની અમૃતની અવગણના કરે છે. સંસારમાં પરમદુઃખ છે અને મોક્ષમાં પરમસુખ છે, એમ સત્ય સમજીને ભવ્યોએ મોક્ષ સાધવા તત્પર થવું. વૃક્ષના બીજની જેમ તેનું આદ્ય કારણ ધર્મ છે, માટે સુજ્ઞ જનોએ પ્રમાદ વિના તેમાં પ્રયત્ન કરવો. એ ધર્મ સાધુ અને શ્રાવક આશ્રયી બે પ્રકારે છે. તે બન્ને ધર્મથી અલ્પકાળે અને લાંબા કાળે મોક્ષ મળે છે. તેમાં સદાને માટે સર્વથકી સાવદ્ય યોગની જે વિરતિને નિર્દોષ ચારિત્રરૂપ સાધુધર્મ છે. જે દેશથકી સાવદ્ય યોગની વિરતિ હોય તે શ્રમણોપાસક ગૃહસ્થોનો ધર્મ છે. એ દ્વિવિધ ધર્મ શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી આચરવો. તે શ્રદ્ધા સુગુરુથી કે શ્રવણ કરવામાં આવેલ તત્ત્વોપદેશથી પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ઉપદેશ પણ આસ્તિકપણાના પાત્રમાં ફળે છે, બીજામાં ન ફળે. શુદ્ધમતિ વિગેરે મનનાં પરિણામ વિવિધ હોય તો મનોભાવ પ્રમાણે ફળે છે.”

ચાલુ.

લેખક–મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞપાક્ષિક)

નિશ્ચય અને વ્યવહારથી બાર વ્રતનું સ્વરૂપ.

[શ્રી વીતરાગ શાસનમા વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બન્ને ય નય પ્રમાણ છે જેવી રીતે સુજ્ઞ શ્રાવકો વ્યવહારથી વ્રતસ્વરૂપને જાણે છે, તેવી રીતે નિશ્ચયથી–પરમાર્થથી પણ વ્રતસ્વરૂપને જાણવું જોઇએ. જ્યાં સુધી પરમાર્થથી વસ્તુ સ્વરૂપનું જ્ઞેયપણું નથી હોતું ત્યા સુધી તેના ઉપાદેયનો ઇચ્છક ભવ્યાત્મા પણ પોતાના અજ્ઞપણાના અંગે તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવા શક્તિમાન્ થઇ શકતો નથી. એક વસ્તુ ઉપાદેયમાં મૂકી શકાય, કે નહિ તે એક જુદી વાત છે, કારણ કે એ સૌ સૌના ક્ષયોપશમ ઉપર આધાર રાખે છે, કિન્તુ જ્ઞેયપણુ એ કોઇ ને કોઇ વખતે તથાપ્રકારનો વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ થતાં ઉપાદેયત્વમાં ઉપયોગી થઇ શકે છે. અન્યથા તેમ બની શકતુ નથી. અત્ર બન્નેયનુ ટૂંક સ્વરૂપ ગ્રથાધારે લઇ આપવામા આવેલુ છે.]

एकैक व्रतमप्येषु, द्विद्विभेदेन साधितम्।
तद्विज्ञाय सुधीश्राद्धैः, रुचिः कार्याव्रतादरे॥ १॥

“ બાર વ્રતો માંહેલા એક એક વ્રત નિશ્ચય અને વ્યવહાર એવા બે બે ભેદથી કહેલા છે. તે બરાબર જાણીને સદ્બુધ્ધિવાળા શ્રાવકોએ તે વ્રતોને આદરવા રુચિ કરવી ”

૧. જે બીજાના જીવને પોતાના જીવની જેમ ક્ષુધાદિ વેદનાથી પોતા સમાન જાણી તેની હિંસા કરે નહિ એ “ વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ પહેલુ વ્રત છે.” અને આ પોતાનો જીવ (આત્મા) અન્ય જીવની હિંસા કરવાવડે કર્મ બાંધી દુ ખ પામે છે, તેથી પોતાના આત્માને કર્માદિકનો વિયોગ પમાડવો યોગ્ય છે વળી આ આત્મા અનેક સ્વાભાવિક ગુણસ્થ્ય છે, તેથી હિંસાદિવડે કર્મગ્રહણ કરવાનો તેનો ધર્મ નથી, એવી જ્ઞાનબુધ્ધિથી હિંસાના ત્યાગરૂપ આત્મગુણને ગ્રહણ કરવો એ “ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ પહેલું અહિંસા વ્રત છે.”

૨. લોકનિંદિત એવા અસત્ય ભાષણથી નિવૃત્ત થવું “ એ વ્યવહારથી બીજું વ્રત છે.” અને ત્રિકાળજ્ઞાની ભગવતે કહેલ જીવ, અજીવ (ચેતન–જડ)નુ સ્વરૂપ અજ્ઞાનવડે વિપરીત કહેવું અને પરવસ્તુ જે પુદ્ગલાદિક છે તેને પોતાની કહેવી તે જ ખરેખર “ મૃષાવાદ ” છે, તેનાથી વિરમવુ તે ‘ નિશ્ચયથી બીજું વ્રત છે.’ આ વ્રત સિવાય બીજા વ્રતોની વિરાધના કરે તેનુ ચારિત્ર જાય છે, પણ જ્ઞાન તથા દર્શન રહે છે, પરતુ નિશ્ચય મૃષાવાદથી વિરાધિત થતા જ્ઞાન–દર્શન ને ચારિત્ર ત્રણે જાય છે.

૩ જે અદત્ત એવી પરવસ્તુ ધનાદિક લે નહિ, તેનુ પ્રત્યાખ્યાન કરે તે “ વ્યવહારથી ત્રીજુ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત છે.” અને જે દ્રવ્યથી અદત્ત વસ્તુ ન લેવા ઉપરાંત પુણ્યતત્ત્વના બેતાળીશ ભેદ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાએ ધર્મકાર્ય કરે છે અને પાચ ઇંદ્રિયોના ત્રેવીશ વિષયો, જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મની વર્ગણા વિગેરે પરવસ્તુ ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કરતો નથી–તેનો નિયમ કરે છે તે “ નિશ્ચયથી ત્રીજુ વ્રત છે ”

૪. શ્રાવકોને સ્વદારાસતોષ અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ તથા સાધુને સર્વ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ એ “ વ્યવહારથી ચોથુ વ્રત છે.” અને વિષયની અભિલાષા, મમત્વ અને તૃષ્ણાનો ત્યાગ એ ‘ નિશ્ચયથી ચોથુ વ્રત છે ’ અહીં એટલુ સમજવુ કે–બાહ્યથી સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યા છતાં અતરમા

તેની લોલુપતા હોય છે તો તેને વિષય સંબંધી કર્મનો બંધ થયા કરે છે.

૫. શ્રાવકોને નવ પ્રકારના પરિગ્રહનું પરિમાણ કરવું અને મુનિઓને સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો તે "વ્યવહારથી પાંચમું વ્રત છે" અને ભાવકર્મ જે રાગદ્વેષ અને અજ્ઞાન તથા દ્રવ્યકર્મ આઠ પ્રકારના કર્મ તથા દેહ તથા ઇંદ્રિયના વિષયોનો ત્યાગ એ "નિશ્ચયથી પાંચમું વ્રત છે." કર્માદિ પરવસ્તુ પર મૂર્ચ્છાનો ત્યાગ કરવાથી જ ભાવથી પાંચમું વ્રત થાય છે. કારણ કે શાસ્રકારે મૂર્ચ્છા(આસક્તિ-મમત્વ)ને જ પરિગ્રહ કહેલો છે. 'मूच्छा परिग्गहो वुत्तो' ઇત્યાદિ વચનાત્.

૬. છ દિશાએ જવા આવવાનું પરિમાણ કરવું "તે વ્યવહારથી છઠ્ઠું વ્રત છે" અને નારકાદિ ગતિરૂપ કર્મના ગુણને જાણી તે પ્રત્યે ઉદાસીભાવ રાખવો અને સિધ્ધ અવસ્થા પ્રત્યે ઉપાદેય ભાવ રાખવો એ નિશ્ચયથી છઠ્ઠું વ્રત છે.

૭. ભોગોપભોગ વ્રતમાં સર્વ ભોગ્ય વસ્તુનું પરિમાણ કરવું એ "વ્યવહારથી સાતમું વ્રત છે." તથા વ્યવહાર નયના મતે કર્મનો કર્ત્તા અને ભોકતા જીવ જ છે અને નિશ્ચય નયને મતે કર્મનું કર્તાપણું કર્મને જ છે; (પણ જીવ આત્માને નથી)

"પુદ્દગલ કર્માદિકતણો કર્તા વ્યવહારે,
કર્ત્તા ચેતન કર્મનો નિશ્ચય સુવિચારે."

પૂ. ઉપાધ્યાયજી

કારણ કે મન-વચન, કાયાના યોગ જ કર્મના કર્ત્તા છે, તેમ ભોકતાપણું પણ યોગમાં જ રહેલું છે. અજ્ઞાને કરીને જીવનો ઉપયોગ મિથ્યાત્વાદિ કર્મ ગ્રહણ કરવાના સાધનમાં મળે છે. પરમાર્થ વૃત્તિએ તો જીવ કર્મના પુદ્દગલોથી ભિન્ન છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણોનો કર્ત્તા અને ભોકતા છે. પુદ્દગલો જડ, ચલ અને તુચ્છ છે. વળી જગતના અનેક જીવોએ તે ભોગવી ભોગવીને ઉચ્છિષ્ઠ (એઠા) થયેલા ભોજનની જેમ મૂકી દીધેલા છે. તેવાં પુદ્દગલોને ભોગ-ઉપભોગપણે ગ્રહણ કરવાનો જીવનો ધર્મ નથી. આ પ્રમાણે ચિંતન કરી તેથી વિરમવું તે "નિશ્ચયથી સાતમું વ્રત છે."

૮. પ્રયોજન વિનાના પાપકારી આરંભથી વિરામ પામવું તે "વ્યવહારને આશ્રી આઠમું અનર્થદંડવિરમણ વ્રત છે." અને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ એના ઉત્તરભેદ સત્તાવન જે કર્મબંધના હેતુ છે તેનું નિવારણ કરવું તે "નિશ્ચયથી અનર્થદંડવિરમણ નામે આઠમું વ્રત છે."

૯. આરંભના કાર્ય છોડી સામાયિક કરવું તે "વ્યવહારથી નવમું સામાયિક વ્રત છે" અને જ્ઞાનાદિ મૂળ સત્તાધર્મવડે સર્વ જીવોને સરખા જાણી સર્વને વિષે સમતા પરિણામ રાખવા તે "નિશ્ચયથી નવમું સામાયિક વ્રત છે"

૧૦. નિયમિત ક્ષેત્રમાં સ્થિતિ કરવી તે "વ્યવહારથી દશમું દેશાવગાશિક વ્રત છે" અને શ્રુતજ્ઞાનવડે જીવાસ્તિકાય આદિ ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઓળખી ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યમાં ત્યાજ્ય બુધ્ધિ રાખી જ્ઞાનમય જીવનું ધ્યાન કરવું, તેમાં સ્થિતિ કરવી તે "નિશ્ચયથી દશમું દેશાવગાશિક વ્રત છે."

૧૧. અહોરાત્ર સાવદ્ય વ્યાપારને છોડી સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે "વ્યવહારથી અગિયારમું પૌષધ વ્રત" છે. અને આત્માના ગુણનું જ્ઞાનધ્યાનાદિવડે પોષણ કરવું તે "નિશ્ચયથી અગિયારમું વ્રત છે"

૧૨. પૌષધના પારણે અથવા હંમેશા સાધુ અને શ્રાવકોને અતિથિસંવિભાગ કરી (દાન દઇ) ભોજન કરવું તે "વ્યવહારથી બારમું અતિથિસંવિભાગ વ્રત છે" અને પોતાના આત્માને

તેમજ બીજાને જ્ઞાનાદિકનું દાન કરવું, પઠન-પાઠન, શ્રવણ વિગેરે કરવું તે "નિશ્ચયથી અતિથિસંવિભાગ વ્રત" છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચય અને વ્યવહાર બન્ને ભેદે કરી સહિત બાર વ્રત પાંચમે ગુણઠાણે રહેલા શ્રાવકોને મોક્ષ આપનારા થાય છે, અને એકલા વ્યવહારથી અંગીકાર કરેલા બાર વ્રત નિશ્ચયની સાધ્યબુધ્ધિપૂર્વકના હોય તો સ્વર્ગ-સુખને અને પરંપરાએ મોક્ષસુખને આપનારા થાય છે.

વ્યવહારરૂપ કારણ વિના નિશ્ચયરૂપ કાર્યની નિષ્પત્તિ થતી જ નથી અર્થાત્ નિમિત્ત કારણ વિના ઉપાદાન કારણની સિધ્ધિ થતી નથી તેમજ નિશ્ચયની સાધ્યબુધ્ધિ વિનાનો એકલો વ્યવહાર સાચા કારણ ભાવને યોગ્ય કહી પણ શકાતો નથી, જેથી કોઇ કોઇનો અપલાપ કરવો તે મોક્ષનો જ અપલાપ કરવા બરાબર છે. બન્ને ય નય પ્રમાણ છે અને તે પોતપોતાના ગુણઠાણાને વિષે યોગ્ય જ છે. આ વિષે ઉ૦ ભગવાન યશોવિ૦ કહે છે કે-

> તસ સાધન તું જે જે દેખે,
> નિજ નિજ ગુણઠાણાને લેખે;
> તેહ ધરમ વ્યવહારે જાણો,
> કારજ કારણ એક પ્રમાણો.

અર્થ-તે નિશ્ચય ધર્મનાં જે જે સાધન તું દેખે-જાણે છે, તે તે સાધનો પોતપોતાના ગુણઠાણાને વિષે યોગ્ય જ છે અને તેજ વ્યવહારથી ધર્મ કહેવાય છે, કાર્ય અને કારણ બન્ને ય પ્રમાણ છે-

અન્યત્ર મહર્ષિઓએ ઉપદેશ્યું છે કે-

> केवलं व्यवहारोऽन्त, नैति नद्योघगामिवत् ।
> मरोत्सर्गोऽप्यगच्छेदाद्, ऋजुगामीव नो मत ॥१॥
> यथैवाऽछिन्दता वृक्षं, गृह्यते तस्य दत फलम् ।
> व्यवहारमनुलङ्घ्य, धातव्यो निश्चयस्तथा ॥ २ ॥
> निश्चयस्तत्त्वसारोऽपि, व्यवहारेण निर्वहेत् ।
> मकलस्याऽपि देवस्य, रक्षा प्राहरिकैर्भवेत् ॥३॥

અર્થ-કેવળ એકલો વ્યવહાર નદીના પાણીના સમૂહના વહનની જેમ મોક્ષના અંતને પમાડતો નથી, તેમ એકલો ઉત્સર્ગ-નિશ્ચય પણ સરલ સીધી રીતે અંતપણાને પમાડે છે એમ માન્યો નથી. તાત્પર્ય એ કે વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને સાથે હોય તો જ મોક્ષના અંતને પમાડે છે ૧

જેમ વૃક્ષને નહિ છેદતા-કાપતા એવા પુરુષ-વડે વૃક્ષનું ફળ ગ્રહણ કરાય છે, તેમ વ્યવહારનું ઉલ્લંઘન નહિ કરીને, નિશ્ચયને ધ્યાવો જોઇએ-અવલંબન લેવું જોઇએ ૨

નિશ્ચય નય એ તત્ત્વના સારરૂપ હોવા છતા વ્યવહારવડે તેનો નિર્વાહ થાય છે જેમ સબળા માલીકની રક્ષા નોકરોથી થાય છે તેમ વ્યવહાર વિના નિશ્ચયનું રક્ષણ થઇ શકતું નથી. ૩

વિનયઃ સાચું આભૂષણ.

આકાશનું ભૂષણ સૂર્ય છે, કમળના વનનું ભૂષણ ભમરો છે. વચનનું ભૂષણ સત્ય છે, ઉત્તમ વૈભવનું-ધનનું ભૂષણ દાન છે, મનનું ભૂષણ મૈત્રી એટલે સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર મૈત્રીભાવ રાખવો તે છે, વસંતઋતુનું ભૂષણ કામદેવ છે, સભાનું ભૂષણ સારી નીતિ યુક્ત વાણી છે અને સમગ્ર ગુણોનું ભૂષણ વિનય છે.

—સુભાષિત પદ્ય-રત્નાકર, ભાગ ૧લો.

સાવ જુદા છે એનો સ્વીકાર વિદ્વાનોએ મંજૂર રાખ્યો છે. જ્ઞાતપુત્ર શ્રી વર્ધમાન અર્થાત્ ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર એકલા જ ઇતિહાસની નજરે એક વાર સાચા જણાતા હતા ત્યાં આજે ત્રેવીશમા પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથ પણ ઐતિહાસિક વિભૂતિ તરિકે પુરવાર થઈ ચૂકયા છે અને બાવીશમા નેમિનાથ કે પ્રથમ જિનપતિ શ્રી ઋષભદેવ એ સાવ કલ્પિત વિભૂતિઓ નથી પણ એ પાછળ જે વાતો જોડાયેલી છે એ જોતાં વધુ શોધખોળ કરવામાં આવે તો ઇતિહાસની નજરે પણ સાચી અને સમર્થ વ્યક્તિઓ પુરવાર થાય એવો મસાલો પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો છે.

આટલું લંબાણુ એક જ હેતુથી કરવામાં આવેલ છે કે માત્ર ઇતિહાસની બુમરાણ કરવા કરતાં અભ્યાસ વધારી આગમના ઉલ્લેખો પર શ્રદ્ધા કેળવી, પૂર્વાચાર્યોના લખાણો પર વિશ્વાસ રાખી, એ સર્વ આજના યુગના માનવીઓને કેવી રીતે પ્રમાણપુરસ્સર ગળે ઉતારી શકાય એના સાધનો મેળવવા કમર કસવાની જે સવિશેષ જરૂર છે એ ધ્યાનમાં આવે.

એ સંબંધમાં શ્રી આપ્પા ભાઉ મગદૂમ તરફથી ભગવાન્ પાર્શ્વનાથ નામાના મરાઠી લઘુ પુસ્તિકામાં જે કેટલાક અભિપ્રાયો સંગ્રહિત કરાયેલાં છે તે રજૂ કરી સંતોષ માનીશું. એ ઉપરથી સહજ જણાય તેમ છે કે જૈનધર્મના કથાનકો સાથે ઇતિહાસનો મેળ સવિશેષ છે. ઊણપ છે માત્ર સાચા શોધકોની. "કલિંગ દેશ(ઓરિસ્સા પ્રાંત)માં આવેલી ઉદયગિરિ, ખંડગિરિ નામની ટેકરીઓમાં જે ગુફાઓ દૃષ્ટિગોચર થાય છે એમાં 'હાથીગુફા' તરિકે ઓળખાતી ગુફામાં કલિંગ સમ્રાટ મહામેઘવાહન ખારવેલના કોતરાવેલા કેટલાક શિલાલેખ છે. ખારવેલ નૃપનો સમય ઈ. સ. પૂર્વે ૨૧૨ નો નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ છે. હવે તે ગુફાઓમાં ભગવાન્ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ કોતરેલી ઘણી જગ્યાએ છે તેમજ તેમના ચરિત્ર પ્રસંગોના આલેખન પણ છે. આમ ત્રણ હજાર વર્ષ પૂર્વે થઇ ગયેલ વિભૂતિ સંબંધી જયારે આ જાતના સાધન ઉપલબ્ધ થાય છે ત્યારે એમ તો કોણ કહી શકે કે શ્રી પાર્શ્વનાથ એક ઐતિહાસિક વ્યક્તિ ન હતી? ત્યાંની એક 'ત્રિશૂલ ગુફા'માં ચોવીશ તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ છે છતાં એની રચનામાં પાર્શ્વપ્રભુની મૂર્તિ મધ્યસ્થાને છે તેથી એમ અનુમાની શકાય છે કે શ્રી મહાવીરજિનના સમય પૂર્વે અને શ્રી પાર્શ્વજિનના નિર્વાણ પછી તરતમાં આ કોરવાનું કાર્ય થયેલું હોવું જોઇએ.

બંગાળ, બિહાર અને ઓરિસ્સા પ્રાંતમાં જૈનોની માફક અજૈન જાતિઓમાં પણ શ્રી પાર્શ્વનાથનું નામ પ્રચલિત હોઇ, તેમની ભક્તિ કરનાર વર્ગ મળી આવે છે. અરે 'પાર્શ્વનાથનો ધર્મ' એટલે 'જૈનધર્મ' એવી ઓળખ પણ અપાય છે. સરાક જાતિ કે જેની ગણના હિંદુ વિભાગમાં કરવામાં આવે છે તે સામાન્ય રીતે જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોથી અત્યાર પર્યંત અજાણ હોવા છતાં કેવળ શાકાહારી છે અને શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ વિના બીજા કોઇની ભક્તિ કરતી નથી. વર્ષમાં એક વેળા ખંડગિરિ–ઉદયગિરિમાં એકઠા થઈ પ્રભુજીનો ઉત્સવ કરે છે. શ્રી સમેતશિખર તીર્થ 'પાર્શ્વનાથ હીલ' તરિકે સુવિખ્યાત છે. બૌદ્ધસાહિત્યમાં શ્રી મહાવીર પૂર્વે થયેલાં અનેક

નિર્ગ્રંથના નામો ઉપલબ્ધ થાય છે-એ બધા ઉપરથી સહજ સમજાય છે તેમ કે જૈન ધર્મ શ્રી મહાવીર પૂર્વે હતો અને શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ છે. નીચેના ઉલ્લેખો એ વાતને વધુ વજનદાર બનાવે છે

'જગતમાં પ્રાચીનતમ ભિક્ષુસંઘ જૈનોએ સ્થાપ્યો છે. એ જોયા પછી જ બૌદ્ધોએ એનું અનુકરણ કર્યું છે.'

પ્રો. રોબર્ટ બ્હ્યૂમ પીએચ. ડી ધી વર્લ્ડસ લિવિંગ રીલીજીયન્સ

' એ તો નિશ્ચિંત છે કે જૈનધર્મ બૌદ્ધ ધર્મની પહેલાનો છે અને તે મહાવીર પૂર્વે થઇ ગયેલ પાર્શ્વનાથ અગર બીજા કોઈ તીર્થંકરે સ્થાપન કરેલો છે'

ડા. પી. કે. લદ્દૂ. બી. એ. પીએચ. ડી.

'પાર્શ્વનાથે સ્થાપેલા જૈનધર્મનો પ્રચાર ઉત્તર ભારતમા વૈશાલીના ક્ષત્રિયો મધ્યે વિશેષ હતો'

ડા વિમલ ચરણ લો. એમ એ પી એચ ડી

ભગવાન મહાવીરની નિકટવર્તી પૂર્વજ પાર્શ્વનાથ થઇ ગયા કે જેમનો જન્મ ઈ. સ પૂર્વે ૮૭૭ અને નિર્વાણ ઇ. સ પૂર્વે ૭૭૭ માનવામાં આવે છે'

પ્રો. રંગાસ્વામી આયંગાર એમ. એ.
' ભગવાન્ પાર્શ્વનાથ તે જૈનોના ત્રેવીશમા તીર્થંકર છે. તેમનો સમય ઇ. સ ૮૦૦ પૂર્વે આવે છે.'

સાહિત્યાચાર્ય લાલા કન્નોમલ એમ, એ.
'જૈનધર્મ બૌદ્ધધર્મની અપેક્ષાએ ઘણો જૂનો છે અને શ્રી પાર્શ્વનાથ એક ઐતિહાસિક વ્યક્તિ હતી એ વાત ઘણુંખરું સર્વ વિદ્વાન્ કબૂલ કરે છે.'

પ્રો. ડા. હર્મન જેકોબી.

' જૈન તીર્થંકરોમાંના છેવટના બે, પાર્શ્વનાથ અને મહાવીર એ નિઃસંદેહ વાસ્તવિક મહાપુરુષ થઇ ગયા છે, કેમકે અનેક ઐતિહાસિક સાહિત્ય ગ્રંથોમાં તેમના સબંધી ઉલ્લેખ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.'

સર પેટ્રિક ફ્રેગલ કે. સી. આઈ. ઈ. સી. એસ. આઇ.

પાર્શ્વનાથ એક ઐતિહાસિક મહાપુરુષ થઇ ગયા એ વાતમાં શંકા નથી જ, પરંતુ તેમના પૂર્વે બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ થયા કે જે શ્રી કૃષ્ણના ભાઈ થાય જો શ્રી કૃષ્ણ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ મનાય તો શ્રી નેમિનાથને પણ ઐતિહાસિક માનવા જોઇએ.'

શ્રી નાગેદ્રનાથ બસુ એમ. આર. એ.એસ.

' બુદ્ધધર્મ અને જૈનધર્મ વચ્ચે ઘણો ફેર છે. એ બન્ને ધર્મના પ્રવર્તકો સમકાલીન થયા છે એવો કેટલાક પંડિતોનો મત છે, તો પણ જૈન ધર્મના તત્ત્વો નિર્ગ્રંથ લોક તેમના થયાં પહેલાં પહેલા પણ આચરતા હતા 'તે વાતથી પુરવાર થાય છે કે જૈનધર્મનું અસ્તિત્વ ઘણું જૂનું છે.'

ચિત્રમય જગત 'ધાર્મિક સિંહાવલોકન ઓકટોબર ૧૯૩૩.

આટલા ઉતારા ઉપરથી વર્તમાન સાધુગણે અને પ્રત્યેક જૈને એટલો તો સાર ગ્રહણ કરવો જોઇએ કે અભ્યાસ વધારી આપણી દરેક વાત દાખલા-દલીલોથી જનતા સમક્ષ રજુ કરવી કે જેથી ઉપસ્થિત થતાં શંકાના વમળો ભેદાઇ જાય.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક: મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B. A. LL. B. Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૭૧ થી શરૂ)

૬ **વિદ્યાગુરૂ જ્ઞાનસાગરસૂરિ**—ગ્રંથકાર પોતાની ગુર્વાવલીમાં દેવસુંદરસૂરિની પાસે ૫૦ નો અંક મૂકી તપાગચ્છના ૫૦મા પટ્ટધર તેને બતાવી તેના પટ્ટધર તરીકે ૫૧ નો અંક તેના શિષ્ય જ્ઞાનસાગરસૂરિ અને સોમસુંદરસૂરિ બંને પાસે મૂકી બંનેને સૂચવે છે. આ પૈકી જ્ઞાનસાગરસૂરિ આપણા ગ્રંથકારના વિદ્યા–ગુરુ હતા, કારણ કે ગુર્વાવલી પહેલાંની ત્રૈવેદ્યગોષ્ઠી નામની કૃતિના આદિ મંગલમાં તથા અંતના બે શ્લોકમાં પોતે જ જણાવે છે કે:– 'શ્રી જ્ઞાનસાગર નામના સ્વગુરુના જ્ઞાન–સમુદ્ર જેવા ઉપદેશ પર આધાર રાખીને હું ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠી રચું છું. શ્રીમન્ તપાગણરૂપી આકાશને આંગણે સૂર્ય જેવી કાંતિવાળા શ્રી દેવસુંદર ગચ્છનાયકના શિષ્ય અને જેને શ્રી જ્ઞાનસાગર નામના ઉત્તમ ગુરુએ ભણાવ્યો છે એવા મુનિસુંદરે (મેં) બાલ્યાવસ્થામાં પણ તર્કના કૌતુકથી આ ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠી પોતાના અને અન્ય વિદ્વાનોના શિશુકાલમાં જીભની પટી માટે–જીભનો પડદો ખોલવા માટે–સં. ૧૪૫૫માં રચી'.[1]

વળી ગુર્વાવલી પછી પાકટ વયે સૂરિકાળમાં રચેલી ઉપદેશ–રત્નાકર નામની કૃતિના આરંભના દશમા શ્લોકમાં ગ્રંથકાર કહે છે કે: 'આ મારા જેવા કઠણ પથ્થર જેવામાં પણ જેમણે પોતાનાં વચનોરૂપી કિરણોથી ઉત્તમ બોધરૂપી રસ ઉપજાવ્યો છે અને અમૃતનું દાન દેવા તત્પર એવા આ નવા ચંદ્ર સરીખા શ્રી જ્ઞાનસાગર ગુરુને હું ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરું છું.'[2]

ગુર્વાવલીમાં શ્લોક ૩૨૭ થી ૩૪૭ માં પ્રથમ કથેલ છે કે જ્ઞાનસાગરસૂરિનો જન્મ સં. ૧૪૦૫, દીક્ષા સં. ૧૪૧૭, સૂરિપદ ખંભાતમાં ધન (તથા તેના ભાઈ સહદેવ) નામના સંઘપતિએ કરેલા ઉત્સવપૂર્વક સ્તંભન પાર્શ્વનાથ ચૈત્યમાં સં. ૧૪૪૧ (વળી જુઓ પાટણ સૂચિ પૃ. ૨૫૮) અને સ્વર્ગવાસ સં. ૧૪૬૦માં થયાં. પછી ખાસ કહ્યું છે કે 'સોમસુંદર ગુરુ પ્રમુખ ઈત્યાદિ તેમના (જ્ઞાનસાગરસૂરિના) ત્રિવિદ્યારૂપી અગાધ સાગરમાં ડૂબકી મારી ઉત્તરાર્થરૂપી મણિના ઢગની મોંઘી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી પુરુષોત્તમપણું ધરાવે છે અને તે સાગર ગર્જતો હતો ત્યારે મારા (ગ્રંથકારના) જેવો એક વાદળરૂપે ઉચ્ચ પદ લઈ બેઠો હતો; તે સારસ્વત પ્રવાહ શોષાઈ જતાં જેમ

---

૧. श्रीज्ञानसागराह स्वगुरुणां ज्ञानवारिधिं । उपजीव्योपदेशं च कुर्वे त्रैविद्यगोष्ठिकम् । श्रीमत्तपागगनसोऽगणभास्कराभ श्रीदेवसुन्दरगणाधिपशिष्यकेण । श्रीज्ञानसागरगुरूत्तमपाठितेन बाल्येऽपि तर्ककुतुकान्मुनिसुन्दरेण ॥ शरशरमनुमितवर्षे १४५५ स्वस्यान्येषां च शैशवे बुधियां । जिह्वापटिमोपकृते विदधे त्रैविद्यगोष्ठीयं ॥—ત્રૈવેદ્યગોષ્ઠી.

૨. यैर्मादृशेऽपि कठिनोपलसंनिभेऽस्मिन् वोभिर्व्यधायि वरबोधरसोद्भवः स्वैः, नव्यानिमानमृतदानपरान् सुधांशून् श्रीज्ञानसागरगुरून् प्रणतोऽस्मि भक्त्या ॥ ઉપદેશરત્નાકર.

હાલના કાળમાં લોકો નદીનો પ્રવાહ શોષાતાં કૂવાઓથી કામ ચલાવે છે તેમ શિષ્યોથી વિદ્યારૂપી જલકૂવાથી ચલાવાય છે. જ્ઞાનસાગરના સમયમાં સાધુસંઘ 'દુઃસ્થ' હતો એમ ૩૨૭મા શ્લોકના 'घोष्याऽन्वयं सुगतवत् किल दुःस्थमेवः' એ ચરણથી જણાય છે. તેમનું તો ઉત્તમ સંયમ-ચરિત્ર હતું ને તે મહાપુરુષ ભારે યોગી હતા એમ ગુર્વાવલીના ઉલ્લેખોથી કળી શકાય છે. તેમણે કેટલીક અવચૂર્ણીઓ (સૂત્રો ઉપરની નાની નાની વ્યાખ્યાઓ) કરેલી છે અને ભરુચ તથા ઘોઘા તીર્થનાં સ્તોત્રો પણ રચેલાં છે.

શ્રી સોમસુન્દરના દીક્ષા-ગુરુ જયાનન્દસૂરિના સં. ૧૪૪૧માં સ્વર્ગવાસ થયા પછી સોમતિલકસૂરિના અનન્ય પટ્ટધર બનેલા દેવસુન્દરસૂરિએ સોમસુંદર મુનિને ઘણા દુર્ગમ અને વિશેષાર્થવાળા સદ્ગ્રંથો સમજવા અને ભણવા માટે જ્ઞાનસાગરસૂરિ પાસે મોકલ્યા હતા અને તેની પાસેથી આગમાદિ શીખી લીધાં હતા. (સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૫, શ્લોક ૧૨) આ પરથી સોમસુન્દર (કે જે પછી સૂરિપદ પામી છેવટે દેવસુંદરસૂરિના પટ્ટધર થાય છે)ના પણ જ્ઞાનગુરુ, જ્ઞાનસાગરસૂરિ હતા, કે જેને પોતે સૂરિ થયા પછી પણ સોમસુંદરસૂરિએ પોતાના રચેલા 'યુષ્મદ્ અસ્મદ્ શબ્દ રૂપાંકિત અષ્ટાદશસ્તવો'માં છેવટે ભૂલી ગયા વગર 'પોતે તેમના પાદ-પદ્મ-રેણુ છે' એમ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો છે.[૨] ચાલુ

૧ श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रमुखास्तदीय ।
त्रैवेद्यसागरमगाधमिहावगाह्य ।
प्राप्योत्तरार्थमणिराशिमनर्घ्यलक्ष्मी-
लीलापदं प्रदधते पुरुषोत्तमत्वम् ॥
न स्थैर्यं सुमनः पथं प्रविदधच्चैवापि वर्णोज्वलं,
प्रोद्यचापलं उल्लसज्जडतया यो निम्नगोल्लासकृत् ।
यद् गर्जत्यपि मादृशो जलदवत्सोच्चैः पदं संश्रितः,
तत् त्रैवेद्यमहाब्धिशीकरकणादानस्य तज्जृम्भितम् ॥
सारस्वते प्रवाहे तेषां शोषंगतेऽधुना कालात् ।
शिष्यैरुपक्रियन्ते विद्याम्भः कूपकैर्लोकाः ॥
—ગુર્વાવલી શ્લોક ૩૪૫ થી ૩૪૭

૨ श्रीदेवसुन्दरगुरूत्तमशिष्यमुख्यश्री,
ज्ञानसागरगुरुक्रमपद्मरेणो ।
श्रीसोमसुन्दरगुरोरिति युष्मद् ।
स्मदष्टादशस्तवकृतिः कृतिनां मुदेऽस्तु ॥
જૈનસ્તોત્રસંગ્રહ ૧, પૃ ૨૭

સુધારો

૧ ગતાંક પમાની અંદર પૃષ્ઠ ૧૦૧ ઉપર આવેલ 'આત્મ-સમર્પણ' કાવ્યની ચોથી કડીની બીજી લાઇન ભૂલથી રહી ગયેલ છે તે નીચે પ્રમાણે સુધારી વાંચવા નમ્ર વિનંતી છે

પરમેષ્ઠિમાં એક સદા તું. દુઃખ હરજે ભવનું,
પરમજ્યોતિ તું અલખનિરંજન, અગમ અગોચર તું. ૪

૨ ચાલુ સં ૧૯૯૮ ની સાલના આ સભા તરફથી પ્રકાશિત થયેલ કાર્તિકી પંચાંગમાં પોષ મહિનાની શુદિ ૭ એ પછી શુદિ ૮ એ પ્રેસદોષથી છપાયેલ છે તેને બદલે બીજી ૮ ને બદલે ૯ સમજવી, અને તે પ્રમાણે સુધારી લેવા નમ્ર સૂચના છે

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

(શ્રી શીઆલકોટ શહેરમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન મુક્તિમંદિરનું શિલાન્યાસ)

માગશર (પંજાબી પોષ) વદિ બીજ તા. ૫-૧૨-૪૧ શુક્રવારનો માંગલિક શુભ દિવસ શીયાલકોટ શહેરના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે અંકિત રહેશે.

આજના શુભ દિવસે શુભમુહૂર્ત્ત છાયા લગ્ન (૧૦ અને પંચાવન મિનિટે) જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના** સદુપદેશથી અને એઓશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં જ શ્રી આત્માનંદ જૈન મુક્તિમંદિરનું શિલાન્યાસ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટના શુભ હસ્તે ધામધૂમપૂર્વક થયું.

આ વખતે અનેક વાજીંત્રો, બેન્ડોના મધુર ધ્વનિના મીઠા સાદ અને ભોજકોના શ્રી તીર્થંકર દેવના ગુણાનુવાદે દશે દિશાઓને ગુંજવી દીધી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ મૂર્ત્તિપૂજા ઉપર પ્રભાવશાળી-મનનીય ઉપદેશ આપતાં જણાવ્યું કે એક જ વસ્તુ પ્રાણીઓને દૃષ્ટિભેદથી જુદી જુદી ભાસે છે. આથી પ્રત્યક્ષ છે કે અમે જે વસ્તુને માનવજીવન સારૂ આદર્શ અને શ્રદ્ધાની નજરે જોઇએ છીએ તેને જ બીજાઓ ઉપેક્ષાની નજરે જુએ છે, પરંતુ આ શાશ્વતા ચાર જિનેશ્વરદેવોના મંદિરજીનો પાયો નંખાયો છે તે એ લોકોની સાચી ભાવનાઓનું પ્રતિબિંબ છે કે જેઓની જૈનાગમ ઉપર નિષ્પક્ષ અટલ શ્રદ્ધા છે. શ્રી સ્થાનાંગ, ઉવવાઇ, રાયપસેણી, જીવાભિગમ, ભગવતી આદિ આગમોમાં ઠેકાણે ઠેકાણે શ્રી પ્રતિમાઓનું વિધાન આવે છે, બાકી રહી માનવાની વાત. એના માટે નિષ્પક્ષતા અને સત્યગ્રાહકતાની જરૂરત છે-ઇત્યાદિ સચ્ચોટ ઉપદેશ અપાયા પછી શિલાન્યાસ થયું.

કાશ્મીર રેવન્યુ કમિશ્નર રાયબહાદુર બાબુ ફૂલચંદજી મોધા જૈનની અધ્યક્ષતામાં શીઆલકોટ જનતા તરફથી અભિનંદન પત્ર સુપ્રસિદ્ધ પંડિત જમનાલાલજી વકીલે સભામાં વાંચી સંભળાવીને આચાર્યશ્રીના કરકમલોમાં અર્પણ કર્યો.

પંજાબ શ્રી સંઘના તરફથી શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતા બાબુ અનંતરામજીએ વાંચી સંભળાવી, રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટના હસ્તકમલોમાં અર્પણ કર્યો. લાલાજીએ અભિનંદન પત્રનો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે મેં કંઇ પણ કર્યું નથી. જે કંઈ થયું છે તે ગુરુદેવની કૃપાથી એઓની શકિતથી થયું છે. ઇત્યાદિ—

અમૃતસરનિવાસી સનાતનધર્મપ્રચારક અને અને અર્જુન પત્રના એડીટર પંડિત રલીયારામજીનું મૂર્ત્તિપૂજા ઉપર હેતુ-યુક્તિઓ સહિત સચ્ચોટ ભાષણ થયું. વકીલ સાહેબ પંડિત જમનાદાસે ગુરુદેવની સ્તુતિની પોતાની બનાવેલ અદ્દભુત કવિતા સંભળાવી. અંતમાં કન્યાઓના ગાયનો થયા.

લાલા મદનમોહન ક્ષત્રી અને લાલા પ્રાણુનાથ અગ્રવાલ તરફથી વિદ્યાર્થીઓ અને કન્યાઓને મેડલ આપવામાં આવ્યા.

પ્રમુખસ્થાનેથી રાયબહાદુરે દહેરાસર માટે ૫૦૧) જાહેર કર્યા. નારોવાલનિવાસી લાલા જાંગીરીમલ જૈને ૫૦૧) નગદ આપ્યા. ૧૨૫) અગ્રવાલ જ્ઞાતિ શીયાલકોટ. ૫૧) લાલા ભગવાનદાસજી અગ્રવાલ, ૫૧) પંડિત રલધ્ધુરામજી ઇત્યાદિ એ દાનનો પ્રવાહ વહેવડાવી દીધો હતો. આ સમયે જૈન અજૈન સર્વે કોમોને ઘણો જ ઉત્સાહ વ્યાપી રહ્યો હતો.

સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ લાલા ગોપાળશાહજી જૈનના તરફથી મોદકોની પ્રભાવના કરવામા આવી અને બજારોમાં પૂણ વહેચવામા આવ્યા

સભામા શીયાલકોટના આગેવાનો, અધિકારી-વર્ગ આદિ નાગરિકોની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચ-નારી હતી.

ત્રણ વાગે આચાર્યશ્રીજીની સમક્ષ મંદિર પ્રબંધક કમિટી બનાવવામા આવી.

રાતના સાતવાગ્યે વકીલ સાહેબ પંડિત જમનાદાસજીની અધ્યક્ષતામા વિરાટ સભા ભરવામા આવી શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી ન્યાયતીર્થ પં. હીરાલાલજી જૈન અને ગુરુકુળના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી અને વર્તમાન અધ્યાપક પંડિત પૃથ્વીરાજજીના જૈન ધર્મ અને મૂર્તિપૂજા વિષય ઉપર મનોહર અસરકારક ભાષણો થયા

લાહોરનિવાસી પંડિત પુરષોત્તમચંદ્ર જૈન શાસ્ત્રી એમ. એ, એમ. ઓ. એલ. એ ગવેષણાત્મક મૂર્તિપૂજાની વિશ્વવ્યાપકતા બતાવતા જણાવ્યુ કે પાશ્ચાત્ય અને ભારતીય વિદ્વાનોના શોધખોળથી ભૂગર્ભમાથી મળી આવેલા પ્રાચીનમા પ્રાચીન મૂર્તિઓદ્વારા મૂર્તિપૂજા ઇસા પૂર્વ ૧૦૦૦૦ દશ હજાર વર્ષ પહેલા પ્રચલિત હતી એમ સિદ્ધ થઇ ચૂક્યુ છે

સભાપતિ મહોદયે જૈનધર્મની પ્રશંસાના પુષ્પો વેરતા મૂર્તિપૂજાની નિતાન્ત આવશ્યકતા જણાવી સંગઠન ઉપર ભાર મૂક્યો હતો. દશ વાગ્યે જય-નાદોની સાથે સભા વિસર્જન થઇ

આજના શુભ પ્રસંગને લઇ શ્રી શીઆલકોટ શ્રી સંઘના આમંત્રણને માન આપી ગુજરાવાલા લાહોર, અમૃતસર, નારોવાલ, જમ્મુ, જહેલમ આદિથી સેંકડો ભાવિકો પધાર્યા હતા.

શીઆલકોટનો પ્રવેશ મહોત્સવ, ચાતુર્માસ અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનુ મંદિર નિમાણ રાયસાહબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનેટરી માજીસ્ટ્રેટની ઉદારતા અને ભક્તિ તેમજ નગરનિવાસી (હિન્દુ મુસલમાન) એનો સહયોગ આદિ શીયાલકોટના ઇતિહાસમા રેકોર્ડ રહેશે.

વિહાર અને પ્રવેશ

આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહા-રાજ શીયાલકોટ શહેરના ચાતુર્માસને અનેક શુભ કાર્યોદ્વારા સફળ કરી માગશર (પંજાબી પોષ) વદિ ૧૧ તા. ૧૪-૧૨-૪૧ રવિવારે વિજયમુહૂર્તમા વિહાર કરી પાચ માઇલ પર આડગામમા પધાર્યા. વિહારના સમયે અધિકારી વર્ગ, વિદ્વજ્જન, વકીલ પાર્ટી વિગેરે હિન્દુ મુસલમાન સેંકડો નરનારી બે-ત્રણ માઇલ સુધી વળાવવા આવ્યા હતા અને સો મવાસો આડગામ સુધો સાથે આવ્યા હતા.

આ અવસરે ગુજરાવાલા, નારોવાલ, પસરૂર, જમ્મુ આદિથી ઘણા ભાવિકો પધાર્યા હતા અને ગુજરાંવાલા સુધી સાથે ચાલ્યા હતા.

આચાર્યશ્રીજી આડથી વિહાર કરી જામકે, ડશકા, ઓડીયા થઇ ગુરુવારે શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળમા પધાર્યા. ગુરુકુળે પોતાના કુલપતિ આચાર્યદેવનુ ભાવભીનુ સુંદર સ્વાગત કર્યું. અને શહેરમાથી સેંકડો નરનારીઓએ આવી દર્શનનો લાભ લીધો રસ્તાના ગામોમા ગુજરાવાલાના આગેવાનો અને ગુરુકુળના કાર્યકર્તા આવતા જતા રહ્યા.

ગુરુકુળમા બે દિવસની સ્થિરતા કરી પો. સુ બીજે શનિવારના દિવસે દબદબાભર્યા સામૈયા સાથે આચાર્યશ્રી મુખ્ય મુખ્ય બજારોમા થઈ ઉપાશ્રયે પધાર્યા.

ગુરુકુળના અધિષ્ઠાતા બાબુ અનંતરામજી વકીલે પ્રસંગોચિત જોરદાર ભાષણ આપી ગુરુદેવના ગુણા-નુવાદ ગાયા. અંતમા આચાર્યશ્રીજીએ માંગલિક સંભળાવ્યુ.

એક વર્ષ બાદ આચાર્યશ્રી પુનઃ ગુજરાવાલા પધારતા હોવાથી શ્રી સંઘમા અને નગરનિવાસી-ઓમા ભારે ઉત્સાહ જોવાયા હતા.

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળના વિદ્યાર્થી અને શ્રી આત્માનંદ જૈન વિદ્યાલયના વિદ્યાર્થીઓ હાથમા ધ્વજાઓ લઇ સામૈયામા ચાલતા જયનાદોથી

આકાશને ગુંજવી રહ્યા હતા. ગુરુકુળ આદિના બેન્ડો પ્રેક્ષકોને આનંદિત કરી રહ્યા હતા.

રવિવારે લાહોર આદિના ભાવિકો વિનંતિ કરવા પધાર્યા અને શીઆલકોટ શહેરથી લાલા ગોપાલશાહજી જૈન, પંડિત કુંદનલાલજી, પંડિત જગદીશ્વરલાલજી ચૌધરી ચરણદાસજી, પંજુલાલજી આદિ જૈન-અજૈન હિન્દુ મુસલમાન સોએક ભાઇ-બહેનો દર્શનાર્થે પધાર્યા. વ્યાખ્યાનમાં માણસોની એટલી બધી ભીડ વધી પડી હતી કે ચાલતા વ્યાખ્યાને આગેવાનોને લાઉડ સ્પીકરની વ્યવસ્થા કરવી પડી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ આત્મા વિષે મનનીય કિંમતી બોધ આપ્યો હતો, ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓ અને લાલા તેજરામજી સોનાર, લાલા દેવરાજજી જૈનના ગુરુભક્તિના ગાયનોથી સભાજનો ઘણા ખુશ થયા.

બપોરે શીઆલકોટ આદિના ભાવિકો અને ગુજરાંવાલાના આગેવાનો સાથે આચાર્યશ્રીજી સમાધિમંદિરના દર્શન કરી શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળની નવી બંધાતી બીલ્ડીંગ જોવા પધાર્યા.

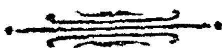
લાલા કપુરચંદજી દુગડ જૈન સુપરવાઇઝર અને બાબુ જ્ઞાનચંદજી દુગડ જૈન બીલ્ડીંગ કમિટી મેનેજર સાથે રહી બીલ્ડીંગ બતાવી હતી. બીલ્ડીંગ જોયા પછી બધા નરનારી સભાના રૂપમાં ગોઠવાઇ ગયા.

આચાર્યશ્રીજી ગુજરાંવાલા નિવાસીઓની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી થોડા દિવસની સ્થિરતા કરી લાહોર, કસૂર તરફ પધારશે.

હાલ પત્રવ્યવહાર આ શીરનામે કરવો.

મારફત શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળ પંજાબ.

ગુજરાંવાલા (પંજાબ)

પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની જયંતિ.

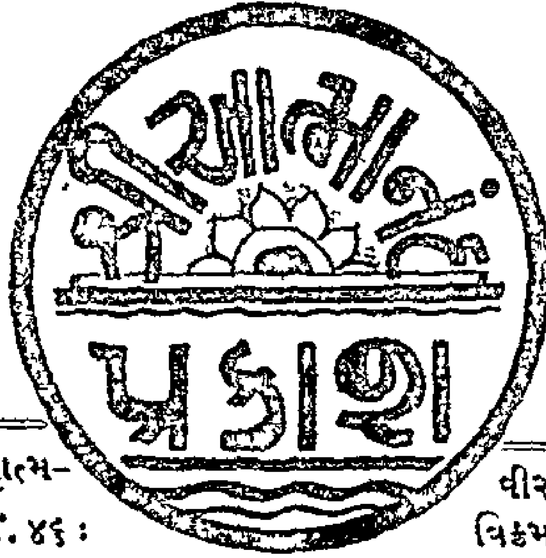
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર તરફથી ગયા માગશર વદિ ૬ બુધવારના રોજ પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ સ્વ. મહાત્માશ્રી મૂળચંદજી મહારાજશ્રીની સ્વર્ગવાસતિથિ હોવાથી તે દિવસે જયંતિ પ્રસંગે સવારના સાડાનવ વાગે શ્રી દાદા સાહેબના જિનાલયમાં સુંદર રાગરાગણીપૂર્વક પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી અને આંગી, લાઇટ વિગેરે કરવામાં આવેલ તેમજ શ્રીમદ્ મૂળચંદજી મહારાજશ્રીના પગલે આંગી રચાવવામાં આવી હતી. બપોરના બાર વાગે શ્રી સોકાસંઘના વંડે સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

સ્વીકાર અને સમાલોચના.

શ્રી માણિભદ્ર ચરિત્ર-લેખક—પ્રસિદ્ધ વક્તા મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજ. પાટણ શહેરના જુના ભંડારમાંથી મળેલી પ્રાચીન પ્રત પરથી આ ચરિત્ર બહુ જ સુંદર અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં લખવામાં આવેલ છે. ચરિત્ર તો સુંદર છે પરંતુ આદિ નિવેદનમાં મહારાજશ્રીએ કરેલી સૂચના “ માણિભદ્રજીનું મહાત્મ્ય ” ભુલાયું છે, ભક્તિમાં બેદરકાર બન્યા છીએ તેથી તપાગચ્છના મંદિરો અને ઉપાશ્રયોમાં અવશ્ય માણિભદ્રજીની સ્થાપના થવી જોઇએ, હોવી જોઇએ જેથી કે આ જિનાલયો, આ ઉપાશ્રયો તપગચ્છના છે એવો જડ પુરાવો ભવિષ્યમાં મળી રહે માટે જરૂર છે તેટલું જ નહિ પણ મંદિરો અને સમાજની કુશળતા અને અભ્યુદય માટે તપગચ્છ અધિષ્ઠાયક શ્રી માણિભદ્રની મૂર્તિની સ્થાપનાની પણ અવશ્ય જરૂર છે. પ્રકાશક સમયધર્મ ઓફિસ-સોનગઢ કિંમત આઠ આના.

પુસ્તક : ૩૯ મું · આત્મ- વીર સં ૨૪૬૮ · માઘ :
અંક : ૭ મો : સં. ૪૬ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ : ફેબ્રુઆરી :

तडागान्योक्ति.

शिखरिणीवृत्त.

इयत्यां संपत्तावपि च सलिलानां त्वमधुना,
न तृष्णामार्तानां हरसि यदि कासार सहसा ।
निदाघे चण्डांशौ किरति परितोऽङ्गारनिकरं,
कृशीभूतः केषामहह परिहर्तासि खलु ताम् ॥ १ ॥

એક સરોવર કે જે જળરૂપી સમૃધ્ધિથી છલોછલ ભરેલુ હતુ તેને જોઇ કોઇ વિદ્વાન કવિસંબોધન કરે છે કે–હે ભાઇ ! જરા સાભળ, આજ તુ જળરૂપી સંપત્તિથી ભરપૂર છો, વાહ શો તારો જળવૈભવ !! પણ ભાઈ આટલી વિભૂતિથી સંપન્ન થયા છતાં તું, તારા તરફ આકર્ષાઇ આવતા તૃષાથી વ્યાકુળ બનેલા મુસાફરોની તૃષા નિવારણુ કરતો નથી, તો આ તારી ગૃહસ્થાઇને ધિક્કાર છે ! અત્યારે તો તુ મગરૂર બની તરંગોથી ઉછળી રહ્યામાં મોટાઇ માની રહ્યુ છો તે ભલે, પણ તે ભવિષ્યનો કશો ય વિચાર કર્યો જણાતો નથી. તું ખચિત માનજે કે આ ઋતુ અને આ દેશ-કાળ (સ્થિતિ) સતત રહેવાની નથી જ, કાળક્રમે થોડા જ સમયમાં ઉષ્ણુકાળનો અમલ જામશે 'અને આ તારો જળભંડાર સૂર્યના પ્રચંડ–પ્રખર કિરણો પડતાં જ બધો જળસમુદાય શોષાઇ જશે અને મહોન્મત્ત તરંગોને સ્થળે છાવડછટ થઇ

જશે, એ વખતે તું તારા તરફ આવેલા તૃષાતુરોની વ્યથાને શી રીતે શાંત કરીશ? માટે હે જળસંપત્તિસંપન્ન! તું આજથી જ ચેત! ચેત! અને ભાવિનો ખ્યાલ દીર્ઘદૃષ્ટિથી કરી લે, ભાઈ કરી લે!!!

તેં કદી દુનિયાદારીનો અનુભવ કર્યો છે? કાળચક્રની અવિચ્છિન્ન ફરતી ગતિને નિહાળી છે? આખું ય જગતતંત્ર એકરંગે કે એક જ સ્થિતિમાં રહેતું જ નથી, રહેવાનું નથી જ, માટે હાથમાં આવેલી તકનો લાભ લઇ લેવો એ જ મારા આજના સંબોધનનો કે માનવજીવન કર્તવ્યનો સાર છે. એ ખરું ડહાપણ છે. કં બહુના?

આ સંસારવ્યવહારમાં હંમેશાં આ ક્રિયા ચાલ્યા જ કરે છે. ચેતનહાર-ચતુરજનો તક-સમય-હાથમાં આવેલી બાજી-એ સૌનો લાભ લઇ શક્યા છે, જેઓ ગાફિલ-ગર્વિષ્ઠ રહ્યા છે એ બધા પૂર્ણ પસ્તાયા છે. ધન, યૌવન-અને જીવન ક્ષણભંગુર છે, કાળ તો માથે ઝઝુમી રહ્યો છે, એ પોતાનું અફર-ઇશ્વરી વારંટ ક્યારે, કઇ સ્થિતિમાં બજાવશે, એ કહેવા કોઇ નજુમી સમર્થ નથી, માટે હે જળરાશિ! હમણાં જ પરમાર્થ કાર્ય કરી લે, કાળનાં વિવિધ-અનેકરૂપો હોય છે, તારી મિલ્કતનો કાળ જરૂર ઉભુઋતુ જ છે, માટે એ પ્રાપ્ત થયા પહેલા જ તું તારી મૂડીનો સદુપયોગ કરી લે, આગ લાગ્યા પછી કૂવો ખોદવો એ માનવમૂર્ખાઇની પરિસીમા છે.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

રે! રે!! સરોવર છલોછલ તું ભર્યું છે,
એ પાણીથી તૃષિતનું દુઃખ કૈં હર્યું છે?
છે આજ તો પરમવૈભવની વડાઇ,
એ ઉષ્ણકાળમહીં સર્વ જશે સૂકાઇ.—૧
જ્યારે પ્રચંડ તપશે રવિકિર્ણધારા,
શોષાઇ શુષ્ક બનશે સહુ અંગ તારાં;
ત્યારે તૃષા નહીં નિવારી શકીશ ભાઇ!
ભાવિતણો મન વિચાર કરે સદાઇ.—૨

સારશોધક વહાલા વાચક બન્ધુઓ!
આ અન્યોક્તિ આપણી આંખો પણ શું નથી ઉઘાડતી?

લી૦ શુભસંદેશવાહક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર.

ભાવનગર. વડવા.
તા. ૨૪-૧-૧૯૪૨.

સર્વવ્યાપી આત્મદેવને.

(હરિગીત)

ચન્દ્રકેરી ચન્દ્રિકામાં પુષ્પના પરિમલ વિષે,
સર્વ રૂડી કલ્પનામાં તુજ છબી હસતી દીસે;
મંજુલા સરિતા સરે ને રમ્ય ઊર્મિ ઉછળે,
ગર્જન કરે સાગર અતિ ત્યાંયે છટા તારી મળે. ૧

તારા વિના નવ અન્ય કાંઇ, તુજ સ્મૃતિ હૃદયે વસે,
સર્વ ટાણે સર્વ સ્થાને તુજ વિના નવ કો' હસે;
જ્યાં દૃષ્ટિ મારી જઇ પડે ત્યાં તુ જ મુજ નજરે ચડે,
તારા વિના વિશ્રાન્તિનું ના અન્ય કો' શુભ સ્થળ જડે. ૨

હું તુજ વિષે, તું મુજ વિષે નવ ભેદભાવ જરી ગણું,
હું તુ બન્યા જ્યાં એકસ્વરૂપી મસ્ત સ્થિતિ શુ વર્ણવું ?
તું યોગીઓને ગમ્ય છે ને ભક્તજનને બહુ ગમે,
મન વાણીથી ગુણ વર્ણવુ શું ? શિર સદા ચરણે નમે. ૩

તારા વિના આ વિશ્વમાં નવ અન્ય કાંઇ કદી ચહું,
જે ચાહતો હું પામવા તે તુ, અવર યાચું ન હું;
દર્શનતણી અતિ ચાહના તું સર્વ જીવનાધાર છે,
મારે સદા આ જીવનમાં તું સ્નેહી સઘળો સાર છે. ૪

સાગર જલોર્મિ છાંટતો ને સ્થાન સહુ નિર્મળ કરે,
પૃથ્વીતણો શુભ થાળ આરતિ દિવ્ય શશિ રવિ આદરે;
તારાવલિનાં પુષ્પને પ્રણયાર્દ્ર થઇ ચરણે ધરે,
આગમ નિગમના સ્તોત્ર મંગલ સર્વના મુખથી સરે. ૫

અવિનાશી ને અવિકારી તું, વીતરાગ અલખ અવર્ણ્ય તું
સમદૃષ્ટિથી સૌને જુએ કરુણાથકી પરિપૂર્ણ તું;
મમ અંતરે આવી વસો સદ્‌ગુણ નિરંતર આપજે,
હેમેન્દ્ર સમદર્શી બનાવી અજિતપદમાં સ્થાપજે. ૬

રચયિતા—

મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

લેખક : આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ-

સાવધાન સદા સુખી.

દેહ અનિત્ય-ક્ષણિક છે. દેહદ્વારા મળતા સુખ તથા આનંદ ક્ષણિક છે.જે સુખ તથા આનંદ મેળવવા માટે આત્માને જડ વસ્તુની જરૂરત પડે છે તે સુખ, સુખ નથી, તે આનંદ આનંદ નથી. આનંદ તથા સુખ આત્માના જ ધર્મ છે. અને તે આત્મા ઉપર ફરી વળેલા આવરણો દૂર થવાથી પ્રગટ થાય છે. જડાત્મક સુખોને સર્વથા ભૂલી જનારને જ આત્મિક સુખ મળી શકે છે.

અનંતા દેહરૂપી ગેહ પ્રાપ્ત થયાં છે તેના માટે હર્ષ કે શોક કરવો આત્માને ઉચિત નથી. જેમ પક્ષીઓને પાંજરામાં-પછી તે લોઢાનું હોય કે સોનાનું-પુરાવું ઇષ્ટ નથી. સ્વેચ્છાવિહાર તેમજ સ્વતંત્રતા પ્રિય હોય છે તેમજ આત્માને દેવનું હોય કે મનુષ્યનું-શરીરમાં પુરાવું ઇષ્ટ નથી. દેહ તથા આત્મા સર્વથા ભિન્ન છે એવો અનુભવ આપણને ઘણી વખત થયો છે. સારી રીતે જાણીએ છીએ કે આત્મા તથા દેહ સર્વથા ભિન્ન સ્વભાવ, ગુણધર્મવાળા છે. ઉભયનો જેટલો સંબંધ છે-અવધી પૂરી થયે બન્ને છૂટા પડી જાય છે. આત્મા ઉપર રાગદ્વેષની ચીકાશ જ્યાં સુધી લાગેલી છે ત્યાં સુધી અનેક શરીરો ચોંટ્યા કરશે જ. ચીકાશ મટી ગયા પછી શરીરનો સંબંધ અટકશે. આપણા શરીરે ખૂબ મેલ ચોંટી જાય અને પછી તે મેલ કોઇ પ્રયોગથી છૂટો પડી જાય તો આપણે શોક નથી કરતા પણ ખુશી થઇએ છીએ.

આપણા આત્મા ઉપર કર્મમેલ ચોંટી જઇને શરીરાદિ અનેક વિચિત્રતામાં આત્મા મુકાઇ જાય-પછી શુભ વિચાર તથા વૃત્તિઓના પ્રયોગથી કર્મમેલની સાથે જ શરીરાદિની વિચિત્રતાથી નષ્ટ થઈ જાય તો આપણે ખુશ જ થવું જોઇએ. કોઇએ કોઇ વ્યક્તિને લાખોનાં નાણાં ધીર્યાં હોય, સારી સ્થિતિમાં હોવાથી ધીરેલાં નાણાં સર્વથા ભૂલી જવાયાં હોય, કાળાંતરે નબળી સ્થિતિ થઇ ગઇ હોય, મહામુશીબતે પોતાનો નિર્વાહ કરતો હોય તેવામાં દેણદાર વ્યાજ સહિત નાણાં પાછાં આપી જાય તો તેને હર્ષ થાય કે શોક? આપણાં નાણાં ઘાલી બેઠેલા મોહનીયાદિ કર્મને આપણી નબળી સ્થિતિમાં આપણને અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતજીવન, અનંતસુખ આદિ આપણાં નાણાં આપે તો આપણે સુખ મનાવવું છે કે દુઃખ? જો આપણને આપણી વસ્તુ મળતી હોય તો આપણે રાજી થવું જોઇએ.

ઉદયાધીન આત્માને ઘણું જ સાવધાન રહેવું પડે છે. અસાવધાન સ્વતંત્ર બની શકતા નથી. ઉદયના અંતની ઇચ્છા સહુ કોઇને હોય છે. અબંધની ઇચ્છાને કયાંય પણ સ્થાન મળી શકતું નથી. ચેતે તે ચેતન નહી તો અચેતન છે જ. આનંદ તથા સુખ ચેતનના ધર્મ છે. અચેતનના નથી. જે ધર્મનો જે ભોક્તા તે ધર્મનો તે ધર્મી કહેવાય. હું વર્ણ ગંધાદિનો ભોક્તા છું એવું જ્યાં સુધી મનાય ત્યાં સુધી તેને ચૈતન્ય કેમ કહેવાય? શરીરના ધર્મ-હું સ્થૂળ છું, હું કૃશ છું, હું ગૌર છું, હું કૃષ્ણ છું ઇત્યાદિને પોતાના માને તેને ચેતન કોણ કહે? પાર્થિવ સંપત્તિનો વિનાશ, રૂપાંતર, અવસ્થાંતર થવાથી શોક કરે તથા પોતાના વિનાશ-અભાવની આશંકાથી ભયભીત બને તે ચેતન શબ્દોના વાચકનો વાચ્ય કેવી રીતે બની શકે? અસાવધાન જગત, ગયે-

તન જગત જડોપાસક અને તેમાં કાંઇ નવાઇ જેવુ નથી. સુખનો સાગર ચૈતન્યની સૃષ્ટિમાં છે. અચૈતન્યની સૃષ્ટિમાં નથી સાવધાન એટલે સ્વતંત્ર અને અસાવધાન એટલે પરતંત્ર. સ્વતંત્રતા એટલે મુક્તિ અને પરતંત્રતા એટલે અમુક્તિ મુક્તિ સિવાય સુખ છે જ નહિ જગતમાં અસાવધાન મુઝાય છે, કારણ કે તે ઉદયની ઇંદ્રજાળને પોતાની માને છે શુભોદયમાં આનંદ અને અશુભોદયમા શોકને આધીન થાય છે પુદ્ગલોની વિકૃતિ તે કર્મ અને કર્મની વિકૃતિ તે ઉદય, અર્થાત્ ઉદય તે વિકૃતિની વિકૃતિ છે આવી વિકૃતિને પોતાની પ્રકૃતિ માનનાર પોતાને ભૂલી જાય છે જે પોતાને જ ભૂલે છે તે કેમ ન મુઝાય? પોતાની સ્મૃતિ અને પરની વિસ્મૃતિ તે જ સાવધાનતા છે અવધાન એટલે ઉપયોગ. તે અવધાન સહિત હોય-ઉપયોગ સહિત હોય તે સાવધાન કહેવાય. ઉપયોગ આત્માનો ધર્મ છે. ઉપયોગ અને ચેતના એક અર્થને ઓળખાવનાર શબ્દો છે, માટે જ સાવધાન તે ચૈતન અને અસાવધાન અચેતન કહેવાય છે. જડની સૃષ્ટિમાં વસતા અનેક પ્રકારના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય છે, તો પ્રસગો ચેતનને અચેતન બનવાના નિમિત્ત હોય છે. પણ પ્રતિકૂળ પ્રસગોમા ચેતનને હું ચેતન છુ એવી સ્મૃતિ બની રહે તો ચેતન અચેતનદશાને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

સાવધાન-અપ્રમત્ત દશામાં રહેનાર પોતાનુ ખોતો નથી. પ્રમતદશા તે વિકૃતવિભાવદશા છે અને તે વિકૃત જગતમાં વિચરવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. ભૌતિક વિકારોથી-વિકૃતિથી ચેતનમા વિકૃતદશા જન્મે છે, પરંતુ ભૌતિક પ્રકૃતિ ચેતનમા વિકૃતિ કરી શકતી નથી. વસ્તુ માત્રની પ્રકૃતિ ચેતનમા થયેલી વિકૃતિની વિનાશ કરવાવાળી છે આ વાત નીચે લખેલા એક જ ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે.

આપણે પેરીસ જેવા શહેરમાં ફરવા નીકળીએ એટલે આપણી દૃષ્ટિમાં દરેક દૃશ્ય આવે જ છે આપણી દૃષ્ટિમાં એક મોટું મકાન આવ્યું એટલે આપણે તે જ સ્થળે ઉભી ગયા અને આભા બની અસાવધાનતાથી તે મકાનના વખાણ કરવા લાગ્યા. અહા! કેવું સુંદર મકાન છે? એની બાંધણી કેવી છે? એમાં ચિત્રવિચિત્ર કેવું કામ બન્યુ છે?

આ પ્રમાણે પાર્થિવ વિકૃતિ આપણી પ્રકૃતિમા વિકૃતિદશા ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ બની શકી, પણ, આપણે વિકૃતિ તરફ દૃષ્ટિ ન આપતા તેની પ્રકૃતિ તરફ દૃષ્ટિ આપીશુ તો તે પ્રકૃતિ એટલે આ મકાનમા ઇટ, ચુનો, માટી, લાકડા અને લોઢા સિવાય બીજી એવી કઇ વસ્તુ છે કે જેને હુ સુંદર માની રહ્યો છુ? આવો વિચાર આવતા જ ચેતનમાં ઉત્પન્ન થયેલી વિકૃતિનો વિનાશ થશે જ.

પ્રકૃતિમાં રહેલા પદાર્થો વિકૃતભાવ પેદા કરી શકતા નથી પણ વિકૃત જ વિકૃતિ કરે છે પ્રકૃતિ વિકૃતિનું નિમિત્ત-કારણ બની શકતી નથી

અસાવધાનતા વિકૃતિને ઉત્પન્ન કરે છે અને સાવધાનતા વિકૃતિનો વિનાશ કરી પ્રકૃતિને પ્રગટાવે છે, માટે જ અસાવધાન જગત પરમ દુઃખી છે આપણે સુખના અભિલાષી છીએ માટે આપણે સાવધાનતાની આવશ્યકતા છે. સાવધાનતા આત્માનો ગુણ છે તેને કોઇ પણ પ્રયોગથી પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરવાની આવશ્યકતા છે.

અસાવધાન જગતને અનિષ્ટ એવા મૃત્યુ જેવા પ્રસગમા પણ સાવધાન પરમ સુખનો ભોકતા હોય છે.

અસાવધાનને અનિષ્ટ તે જ સાવધાનને ઇષ્ટ હોય છે જ્યા, સુધી ભૌતિક વિકૃતિમાં આપણું ઇષ્ટાનિષ્ટપણું છે ત્યા સુધી આપણે અસાવધાન છીએ માટે ભૌતિક વિકૃતિઓની પ્રકૃતિઓ તરફ ધ્યાન આપીને આપણે અસાવધાનતા ટાળવા ઇષ્ટાનિષ્ટપણાનો અંત આણવો જોઇએ.

સં:-પંન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.

ઉપદેશક પુષ્પો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૩૬ થી શરૂ.)

" પ્રાણીને અનંત ભવો થાય છે તેમાં નરભવ જ વખણાય છે. કેમકે તેનાથી સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખો મેળવી શકાય છે. એ નરભવ પણ પુરુષાર્થ સાધવાથી પ્રશસ્ત છે, તે વિના તો બીજા ભવોની સંખ્યાને પૂરવારૂપ છે. તે જ પુરુષ પ્રશંસનીય છે કે જે પુરુષાર્થોને બરાબર બજાવે છે. તે જ સરોવર સેવનીય છે કે જેમાં પાણી પુષ્કળ છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચાર પુરુષાર્થો લોકમાં વિખ્યાત છે પરંતુ તેમાં અર્થ, કામ અને મોક્ષના કારણરૂપ તો એક ધર્મ જ છે, માટે સમસ્ત અર્થરૂપ વૃક્ષોના બીજરૂપ ખરેખર ધર્મ છે એમ માનીને સુજ્ઞજનોએ ધર્મનું નિરંતર સેવન કરવું. એ ધર્મની વૃદ્ધિને માટે શુદ્ધબુદ્ધિ ગૃહસ્થોએ બરાબર સમજીને બારે વ્રત સેવવા જોઇએ. તેમાં સર્વથકી અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ-એ સાધુના પાંચ મહાવ્રત છે અને દેશથકી ગૃહસ્થોના એ પાંચ અણુવ્રતો ગણાય તથા દિશિવ્રત, ભોગોપભોગવ્રત અને અનર્થદંડવિરમણવ્રત એ ત્રણ ગુણવ્રત જાણવા; તેમજ સામાયિક, દેશાવગાશિક, પૌષધ તથા અતિથિસંવિભાગ એ ચાર શિક્ષાવ્રત છે. જેમ ગુણોમાં ઔદાર્ય અને તપમાં ક્ષમા-તેમ એ બાર વ્રતોમાં સમ્યક્ત્વ એક જીવિતરૂપ છે. સર્વજ્ઞ, સદ્દગુરુ અને ધર્મ પર જો અંતરમાં અચલ શ્રદ્ધા હોય તો તત્ત્વજ્ઞજનોએ આત્મહિતકારી તે સમ્યક્ત્વ સમજવું. એ સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી દેવતાઓ મનુષ્યોના દાસ બને છે અને વિક્રમ રાજાની પેઠે સમસ્ત લક્ષ્મીને સાંપડે છે. "

卐 卐 卐

"નમસ્કાર હાસ્યથી, વિનયથી, પ્રેમથી, પ્રભુભાવથી અને પ્રભેદથી એમ પાંચ પ્રકારે થાય છે. વિક્રિયા જાણવામાં આવ્યા છતાં ચિત્તમાં મત્સર લાવીને ક્રિયા કરનારા જે નમસ્કાર કરે તે હાસ્યપ્રણામ ગણાય. પુત્રો વિગેરે પિતાદિને વિનયથી જે નમે તેને સુજ્ઞજનો વિનયપ્રણામ કહે છે. પ્રેમ-કોપયુક્ત, મિત્રો કે સ્નેહીઓને પ્રસન્ન કરવા જે પ્રણામ કરવામાં આવે તે પ્રેમપ્રણામ. માન, સન્માન અને લક્ષ્મીદાનથી શોભતા ઐહિક સ્વામીને નમસ્કાર તે પ્રભુપ્રણામ; તેમજ સદ્દગુરુ કે વીતરાગ દેવને નમસ્કાર તે ભાવ નમસ્કાર કહેવાય છે."

卐 卐 卐

" સંસારની વિચિત્રતા વિદ્વાનો પણ ન જાણી શકે તેવી છે, કેમકે માણસ એક ચિંતવે છે અને બીજું થાય છે. ગ્રીષ્મના તાપથી આતુર થયેલ માણસ શાંતિ પામવા વૃક્ષની છાયામાં આવે છે, પણ અહા! તેના પોલાણમાં રહેલ મહાસર્પ તે બિચારાને દંશે છે, અહો! શત્રુને મારવાને માટે મનુષ્ય શસ્ત્ર ઉપાડે છે

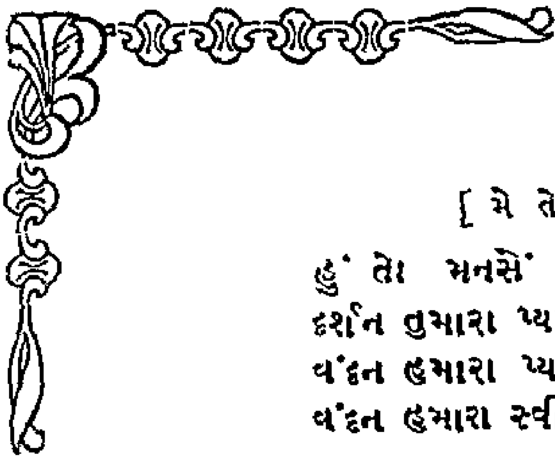
પણ કોઈ વાર દૈવયોગે તેજ શસ્ત્રથી તે હણાય છે. કોઇ પોતાના મનોરથ પ્રમાણે જે ફળ પામે છે, તે મહાવિડંબના-જાળમા નાખવા માટે વિશ્વાસ ઉપજાવવારૂપ હોય છે ”

卐 卐 卐

શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થનું માહાત્મ્ય

“ ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષના ઉપવન સમાન તથા ધર્મરૂપ કામધેનુના ગોકુળ સરખા એ ગિરિનો જેઓ આશ્રય કરે છે તેઓ ધર્મ-ચિતામણીની ખાણ જુએ છે. જે પર્વત પર ચઢવાથી મોટામા મોટો સસારસાગર ખાબોચિયા સમાન દેખાય છે અને મુક્તિને પોતાના હાથે સ્પર્શ કરી શકાય છે, મોક્ષે જવાને પ્રથમ સોપાન સમાન જે ગિરિને પામીને પુડરીકાદિ કોટાનુકોટી મુનિઓ સિદ્ધ થયા. મારા સિદ્ધક્ષેત્રપણાને ધિક્કાર છે કે હજી અનત જતુઓ આર્ત્ત થઇને સસારમા ભ્રમણ કરે છે એમ માનીને નિર્ઝરણાવડે જે પર્વત રૂદન કરે છે, અહો ! જેનો કઠીનતા ગુણ કોઈ અત્યત દુર્લભ છે કે જ્યા શરીરને તજનાર આત્મા અધોગતિમા જવાને સમર્થ નથી, જ્યા ક્રૂર મન અને વચન વાળા કૃષ્ણપક્ષીઓ, પવિત્રતા રહિત અને જાણે પાપમા દ્રુત હોય તેવા પાપીજનો પગલુ દઈ શકતા નથી હિમાલયની ગિરિરાજતા તો કવિઓની વાણી માત્રમા છે પરતુ સાચી ગિરિરાજતા તો અહીં જ છે કે જ્યા આદ્ય જગદ્-ગુરુ પોતે તિલક સમાન બિરાજમાન છે એ ગિરિરાજના ગુણો કહેવાને સર્વજ્ઞો પણ સમર્થ નથી, કારણ કે તેમનુ આયુષ્ય પ્રમાણવાળુ હોય છે અને વચનક્રમથી તો બોલી શકાય છે.”

પ્રભુ સ્તુતિ.

[મે તો તુમસે બધી રહુ-ભૈરવી]

હું તો મનસે ભજી લઉ, તનસે નમી લઉ.
દર્શન તુમારા પ્યારા, હે પ્રભુ ! દર્શન તુમારા પ્યારા
વંદન હમારા પ્યારા, તૂટે મેરે પાપોંકા બંધન ભારા,
વંદન હમારા સ્વીકારો પ્રભુ મેરે નયનોંકા અંજનકારા;
સેવું પૂજનસે દિલકે દુલારા-હે પ્રભુ ૧
દર્શન તુમારા પ્યારા હુવે, મેરે જીવનકા મંગલકારા,
સુયશ નૈનાકા સીતારા, ગાયે તેરે ગુણોકી સિરગમ સારા;
હુયે આનદકા ઊડતે ફુવારા-હે પ્રભુ ૨

સુયશ—

રચનાર અને વિવેચનારઃ—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા.

શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૩૦ થી શરૂ)

હવે 'સિદ્ધ' શબ્દની નિરુક્તિ બતાવે છેઃ—

શુદ્ધૈક કેવળ સ્વભાવ કર્યો જ સિદ્ધ,
જે તેથી 'સિદ્ધ' અભિધાન ધરે પ્રસિદ્ધ;
જે કર્મજાલથી વિવિક્ત જ આત્મ ધારે,
તે સિદ્ધના ચરણ હો શરણું અમારે. ૨.

શબ્દાર્થ—જેણે કેવલ એક શુદ્ધ સ્વભાવ જ સિદ્ધ કર્યો છે, તેથી જે 'સિદ્ધ' એવું પ્રસિદ્ધ નામ ધારણ કરે છે અને આમ કર્મજાલથી વિવિક્ત-વિખૂટો પડેલો આત્મા જ જે ધરાવે છે તે સિદ્ધના ચરણ અમને શરણ હો!

વિવેચન

કેવલ શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ-શુદ્ધ નિજ દ્રવ્યનો સ્વભાવ જ સિદ્ધ-નિષ્પન્ન કર્યો હોવાથી, શ્રી સિદ્ધનું 'સિદ્ધ' એવું સાન્વયાર્થ યથાર્થ નામ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

ખાણમાં પડેલા સુવર્ણપાષાણ જેમ આ આત્મા અનાદિકાળથી કર્મજનિત અશુદ્ધ અવસ્થામાં ચાલ્યો આવતો હતો.

" द्वयोरनादिसंबंधः कनकोपलसन्निभः । "
—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીકૃત પંચાધ્યાયી

" કનકોપલવત્ પયડિ પુરુષતણી; જોડી અનાદિ સ્વભાવ. "
—શ્રીમાન આનંદઘનજી

એવી કર્મજન્ય અશુદ્ધ અવસ્થામાંથી, પરમ તપરૂપ અગ્નિવડે કર્મરૂપ મૃત્તિકાની અશુદ્ધતા દૂર કરી એટલે કેવલ શુદ્ધ સુવર્ણરૂપ શુદ્ધ આત્મા જ અવશિષ્ટ-બાકી રહ્યો. આમ નિજ આત્મદ્રવ્યની સિદ્ધિ કરવારૂપ મોટામાં મોટો-પરમ પુરુષાર્થ સાધ્યો હોવાથી 'સિદ્ધ' અભિધાનનું સાર્થકપણું જણાય છે. મોક્ષ એટલે શુદ્ધતા સિવાય બીજું કંઇ નહિં, સિદ્ધ એટલે શુદ્ધ.

" सुद्धस्स य णिव्वाणं सो च्चिय सिद्धे णमो तस्स "
—શ્રી કુંદકુંદાચાર્યજીકૃત પ્રવચનસાર

" મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા " —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

" येनात्माबुध्यतात्मैव परत्वेनापि चापरम् । "
—શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીકૃત સમાધિશતક

" અહો શ્રી સુમતિ જિન શુદ્ધતા તાહરી,
સ્વગુણપર્યાય પરિણામરામી. "

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી.

આમ અશુદ્ધમાંથી શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિરૂપ સિદ્ધ સ્વરૂપની વ્યક્તિ પર્યાયાર્થિક નયથી છે,—'धातुपाषाणे सुवर्णपर्याय परिणति व्यक्तिवत् (શ્રી અક્ષદેવજી) કનકપાષાણમાં સુવર્ણપર્યાય પરિણતિની વ્યક્તિ જેમ. પણ દ્રવ્યાર્થિક નયથી, શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી, શક્તિ અપેક્ષાએ સર્વ જીવ સિદ્ધ સમા છે

" सव्वे सुद्धा हु सुद्धणया "

—શ્રી નેમિચંદ્રસિદ્ધાન્તચક્રવર્તીકૃત બૃહદ્‌દ્રવ્યસંગ્રહ.

" સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય;
સદ્‌ગુરુ આજ્ઞા જિન દશા, નિમિત્ત કારણ માંય. "

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત શ્રીઆત્મસિદ્ધિ.

પણ આ શક્તિરૂપ સિદ્ધતાની વ્યક્તિ માટે તો અન્ય આત્માઓને પુષ્ટ આલંબનરૂપ શ્રી સિદ્ધ ભગવાન્ છે, કે જેને તે સ્વરૂપની વ્યક્તિ થઇ છે. આત્મારૂપ ઉપાદાનને પ્રગટ કરવા માટે તે નિમિત્ત કારણ છે, આત્માને અનુસરવા માટે પ્રતિચ્છંદ સ્થાનીય-આદર્શરૂપ છે, બકરાના ટોળામાં રહેલા સિંહને, જેમ સિંહને દેખતા પોતાના સાચા સ્વરૂપનું ભાન થાય, તેમ પ્રભુના સ્વરૂપદર્શનથી જીવને નિજસ્વરૂપનું ભાન જાગ્રત થાય છે.

"ઉપાદાન આતમા સહી રે, પુષ્ટાલંબન દેવ;
ઉપાદાન કારણપણે રે, પ્રગટ કરે પ્રભુ સેવ.
અજકુલગત કેસરી લહે રે, નિજપદ સિંહ નિહાળ;
તિમ પ્રભુભક્તે ભવિ લહે રે, આતમશક્તિ સંભાળ. "

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી.

અને એટલા માટે જ, એવા શ્રી સિદ્ધનું અમને શરણ હો, કે જેણે અનાદિકાળથી સંચિત કરેલી, આત્મા સાથે ક્ષીરનીર જેમ ભળી ગયેલી અનંતકર્મજાલને, પરમ આત્મપુરુષાર્થથી શીઘ્ર ભસ્મ કરાવી દઇ, નિજ આત્માને સર્વથા વિવિક્ત કર્યો છે—ક્ષીરનીરને હંસ જુદા કરે તેમ જુદો કર્યો છે.

—ચાલુ

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

લેખક:—પંન્યાસજી શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૩૪ થી શરૂ)

સમ્યગ્દર્શનનો વિષય સર્વદ્રવ્યો-સર્વપર્યાયો.

જે આત્મા 'આસ્તિક્ય' લક્ષણના યોગે સમકિતવંત છે તે આત્મા સ્વયં ભલે ન્યૂન જ્ઞાનવાળો હોય તો પણ સમ્યગ્દર્શનના પ્રભાવે તે આત્મામાં ભાવશ્રુતનો એવો સાચો અંશ પ્રગટ થયેલો હોય છે કે-અનંતજ્ઞાની જિનેશ્વરદેવોએ નિરૂપણ કરેલા અને ગણધર મહર્ષિઓએ સૂત્રરૂપે ગુંથેલા સર્વ ભાવોને તે યથાર્થ સદ્દહે છે અને એ કારણથી જ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનના આદેશથી સર્વ દ્રવ્યો તથા સર્વ પર્યાયો વિષયભૂત છે તે પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શનને પણ સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ પર્યાયગત માનવામાં આવેલું છે. **માષતુષ** મુનિ જેવા આત્માઓ એક અંશ જેટલા આવા ભાવશ્રુતના પ્રભાવે જ તદ્ભવમાં કેવલજ્ઞાન અને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે.

સાહજિક અજ્ઞાન અથવા ગુરુનિયોગના કારણે આસ્તિક્યમાં ખામી હોય તો સમ્યક્ત્વ ટકે કે કેમ?

શંકા:-પોતાની અભિલાષા-અરિહંત ભગવંતે જે તત્ત્વો જે પ્રમાણે કહ્યાં છે તે પ્રમાણે જ શ્રદ્ધા રાખવાની છે; પરંતુ જે ગુરુદેવની નિશ્રામાં પોતે રહેલ હોય તેઓ કોઈ વખતે જાણતા-અજાણતા જીવા-જીવાદિ પદાર્થોનું અન્યથા અર્થાત્ વિપરીતરૂપે નિરૂપણ કરે અને ગુરુદેવ ઉપર પોતાનું શ્રદ્ધાન હોવાથી ગુરુએ વિપરીત સ્વરૂપે કહેલા તે ભાવોને સ્વયં સદ્દહે છે, તો તેવા પ્રસંગોમાં તે આત્માઓ માટે શું સમજવું? તેઓને સમકિતવંત માનવા કે મિથ્યાદૃષ્ટિ માનવા?

સમાધાન—આ શંકાના સમાધાનને અંગે ઘણો જ વિચાર કરવાની જરૂર છે. પોતાની અભિલાષા તો એક જ છે કે-"મારે તો જિનેશ્વરદેવોએ જે કહ્યું તે જ સાચું છે" જે ગુરુદેવની નિશ્રામાં પોતે રહેલ છે તે ગુરુદેવ ત્યાગી-વૈરાગી શુદ્ધ માર્ગપ્રતિપાદક અને પ્રભુશાસનના સાચા વફાદાર છે, એમ દૃષ્ટિરાગથી નહિ પણ ગુણાનુરાગથી માને છે, એમ છતાં તે ગુરુના મુખથી પણ માર્ગવિરુદ્ધ ધર્મદેશના આભોગ કિંવા અનાભોગથી અપાઈ જાય, જીવાજીવાદિ પદાર્થનિરૂપણમાં ઉત્સૂત્રનિરૂપણ થઈ જાય તે અવસરે જ્યાં સુધી પોતાને અન્ય ગીતાર્થ મહર્ષિઓના સમાગમના અભાવે સાચી વસ્તુનું જાણપણું ન થાય અને ગુરુનિયોગ-ગુરુપરતંત્રતાને અંગે ગુરુએ જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે સાચું છે એમ માને, તેટલા માત્રથી (વિરુદ્ધ મન્તવ્ય છતાં) તે આત્માઓ સમકિતથી ભ્રષ્ટ ન ગણાય અર્થાત્ મિથ્યાદૃષ્ટિ ન કહેવાય, કારણ કે તે આત્માનું તો એક જ લક્ષ્ય છે કે-મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ પ્રભુમાર્ગને યથાર્થ અનુસરનારા છે અને પ્રભુના વચન પ્રમાણે તેઓ

જે કાંઇ કહે છે તે સાચું જ છે. અન્ય ગીતાર્થ મહર્ષિઓનો સમાગમ થાય, તે પ્રસંગે 'આ પ્રમાણે આ પદાર્થોને અંગે મન્તવ્ય રાખવું એ પ્રભુના માર્ગથી વિરુદ્ધ છે' એમ યુક્તિપૂર્વક અને શાસ્ત્રની પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ પ્રણાલિકાથી સમજાવવામાં આવે તે અવસરે "મારું મન્તવ્ય ખોટું છે એમ જાણવા-સમજવા છતાં પોતાના મન્તવ્યમાં ફેરફાર ન થાય અને કદાગ્રહમા આવી જાય તો તે આત્માઓ સમ્યગ્દર્શનથી ભ્રષ્ટ બની મિથ્યાત્વની ભૂમિકાએ પહોચી જાય છે.

શ્રી કર્મપ્રકૃતિ મહાશાસ્ત્રમાં-ભગવાન્ શિવશર્મસૂરિ મહારાજાએ આ વસ્તુ નીચેની ગાથામાં ઘણી જ સ્પષ્ટ રીતિએ રજૂ કરેલ છે

सम्मद्दिट्ठि जीवो, उवइट्ठं पवयणं तु सद्दहइ ।
सद्दहइ असब्भावं, अजाणमाणो गुरुनियोगा ॥१॥

(ઉપશમના કરણ)

ભાવાર્થ—સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા જિનેશ્વરદેવે ઉપદેશેલા પ્રવચનને જ સદ્દહે-માને, (અર્થાત્ બીજા પ્રવચનને ન માને) સમ્યગ્દૃષ્ટિ છતા અસદ્ભૂતભાવોને માને તો તે પણ ક્યારે માને? કે સ્વયં વસ્તુતત્ત્વથી સ્વાભાવિક અજ્ઞાત હોય અને ગુર્વાદિક વડિલોની પરતંત્રતામા સ્વયં વર્તતો હોય આ ગાથા ઘણા જ ગંભીર અર્થથી ભરેલી છે.

આ ગાથાની ટીકામાં જ પૂજ્યપ્રવર સમર્થ ટીકાકાર શ્રીમાન્ મલયગિરિ મહારાજાએ તેમજ ન્યા. વિ. પૂ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજાએ જમાલિનુ દૃષ્ટાંત આપીને વસ્તુતત્ત્વનો વિશેષ સ્ફોટ કરેલ છે. સુજ્ઞોએ તે સ્થાન જોઇને વિશેષ નિર્ણય ગીતાર્થોદ્વારા સમજી લેવો. આ વિષયને અંગે અહિં જે કાંઈ લખવામાં આવ્યું છે તે શાસ્ત્રો અને તેમાં જણાવેલા વિચારો તરફ ખ્યાલ રાખીને લખવામાં આવેલ છે, છતા કાંઇ પણ સિદ્ધાન્તવિરુદ્ધ લખાયુ હોય તો તે સંબંધી 'મિથ્યાદુષ્કૃત' છે.

વર્ત્તમાન પરિસ્થિતિનો વિચાર.

અંતિમ તાત્પર્ય એ છે કે-આત્મકલ્યાણાભિલાષી મુમુક્ષુ આત્માએ ઉપર જણાવેલા 'આસ્તિક્ય' ના નિરૂપણને ધ્યાનમા રાખી હરકોઈ પ્રસંગોમાં તે સર્વોત્તમ લક્ષણથી આત્મા વંચિત ન થઇ જાય, દૃષ્ટિરાગ કિંવા લોકૈષણા આત્માને વિરુદ્ધ માર્ગનિરૂપણમા ન ઘસડી જાય તે માટે બહુ જ જાગૃતિ રાખવાની જરૂર છે. યદ્યપિ આજના દુષમકાળમા કોઇ સાતિશયજ્ઞાનીમહર્ષિ નથી, જેથી અન્યોન્યના ભિન્ન મંતવ્યોમા કયું મન્તવ્ય સત્ય છે? તેનો સાક્ષાત્કાર કરાવી આપે, તો પણ શાસ્ત્રદૃષ્ટિ, ગીતાર્થમહર્ષિઓ અને સુવિહિત પરંપરા એ ત્રણેયનો સુમેળ થાય તો જરૂર સત્ય તત્ત્વ તરી આવે.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માની આત્મજાગૃતિ.

ધર્મનો આરંભ, ધર્મનો આધાર, ધર્મનું ભાજન ઇત્યાદિ જે કાંઈ કહો તે સમ્યગ્દર્શન જ છે. અને ઉપર જણાવેલ 'આસ્તિક્ય' લક્ષણ જ્યાં હોય છે ત્યા જ એ ઉત્તમોત્તમ સદ્ગુણ ઘટી શકે છે. સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થયા બાદ આત્મિક દશા એકદમ પરાવર્ત્તન પામી જાય છે. બાહ્યવૃત્તિની મંદતા થવા સાથે આંતરવૃત્તિ વિકાસ પામે છે. પુદ્ગલાનંદીપણાનો ત્યાગ થવા સાથે એ મુમુક્ષુમાં આત્માનંદીપણુ જાગૃત થાય છે. સ્વ-પરનો વિવેક પેદા થાય છે. સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાની શક્તિ

જાગે છે અને પાપકાર્યમાં તે આત્માને રુચિ થતી જ નથી. કદાચ કરવું પડે તો પણ નિરૂપાયે બીતાબીતા કરવું પડે છે. ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિમહારાજાએ શ્રી ષોડશક ગ્રન્થમાં જણાવ્યું છે કે–

यद्यपि कर्म्मनियोगात्
करोति तत्तदपि भावशून्यमलम् ।
अत एव धर्मयोगात्
क्षिप्रं तत् सिद्धिमाप्नोति ॥ १ ॥

ભાવાર્થઃ–જો કે કર્મના યોગે સમકિતવંત આત્મા તે તે પાપપ્રવૃત્તિઓ કરે છે તો પણ તે આત્મા તે તે પાપકર્મો ભાવ વિના કરતો હોવાથી કાલાંતરે ધર્મસંયોગના સાધનોદ્વારા પૂર્વના સર્વ પાપોનો અલ્પકાળમાં નાશ કરી સિદ્ધિ–મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

સમ્યગ્દર્શનનો સંક્ષિપ્ત મહિમા.

ભગવાન્ હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ સમ્યગ્દર્શનનો ચાર–પાંચ શ્લોકોમાં જે મહિમા વર્ણવ્યો છે તેનો ઉલ્લેખ કરી આ સમ્યગ્દર્શન ગુણના વર્ણનને સમાપ્ત કરવું ઉચિત ધાર્યું છે.

"मूलं बोधिद्रुमस्यैतत्, द्वारं पुण्यपुरस्य च ।
पीठं निर्वाणहर्म्यस्य, निधानं सर्वसम्पदाम् ॥ १ ॥"

"આ સમ્યગ્દર્શન રત્નત્રયી સ્વરૂપબોધિવૃક્ષનું મૂળ છે, પુન્યાનુબંધીપુન્યપુરીનું પ્રવેશદ્વાર છે, મોક્ષપ્રાસાદની પીઠિકા છે અને બાહ્ય–આભ્યંતર સર્વ સંપત્તિનું નિધાન છે."

"गुणानामेक आधारो, रत्नानामिव सागरः ।
पात्रं चारित्रवित्तस्य, सम्यक्त्वं श्लाघ्यते न कैः ॥ २ ॥"

"રત્નોનો આધાર જેમ સમુદ્ર છે તેમ સર્વ ગુણોનો આધાર–આ સમ્યગ્દર્શન છે, ચારિત્રરૂપી આત્મધનના રક્ષણ માટેનું સર્વોત્તમ પાત્ર છે, આવા સમ્યગ્દર્શનની કોણ પ્રશંસા ન કરે?"

"अवतिष्ठेत नाऽज्ञानं, जन्तौ सम्यक्त्ववासिते ।
प्रचारस्तमसः कीदृग्, भुवने भानुभासिते ॥ ३ ॥"

"સમ્યગ્દર્શનથી વાસિત આત્મામાં અજ્ઞાન (તો) રહેતું જ નથી, સૂર્યથી પ્રકાશિત પૃથ્વીતલ ઉપર અંધકારનો પ્રચાર કેવો? અર્થાત્ ન જ હોય."

"तिर्यङ्नरकयोर्द्वारे, दृढा सम्यक्त्वमर्गला ।
देव-मानव-निर्वाण-सुखद्वारैककुंचिका ॥ ४ ॥"

"સમ્યગ્દર્શન એ તિર્યંચગતિ તથા નરકગતિના દ્વારની ભોગળ છે, તેમજ દેવસુખ–માનવસુખ અને સર્વોત્તમ મોક્ષસુખના દ્વારની મુખ્ય કુંચી–ચાવી છે."

"भवेद्वैमानिकोऽवश्यं, जन्तुः सम्यक्त्ववासितः ।
यदि नोद्वान्तसम्यक्त्वो बद्धायुर्वापि नो पुरा ॥५॥"

"નરકાદિ ગતિનું આયુષ્ય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા અગાઉ ન બાંધ્યું હોય, તેમજ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીને સમ્યક્ત્વને ન વમી નાંખ્યું હોય એવો સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા (તે ભવમાં કદાચ અન્ય સામગ્રીના અભાવે મુક્તિ ન પામે તો પણ) અવશ્ય વૈમાનિક દેવલોકમાં જ ઉત્પન્ન થાય."

अन्तर्मुहूर्त्तमपि यः समुपास्य जन्तुः
सम्यक्त्वरत्नममलं विजहाति सद्यः ।

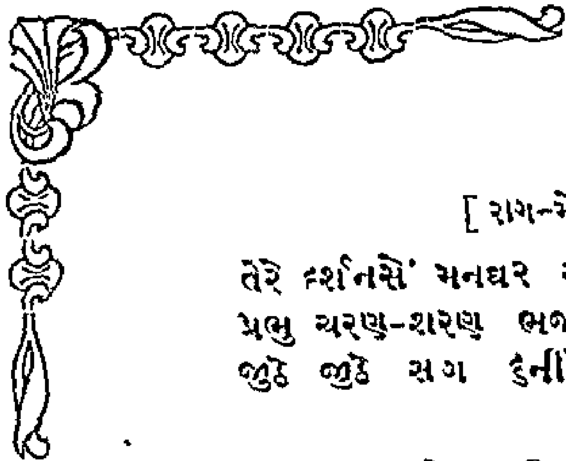
बम्भ्रम्यते भवपथे सुचिरं न सोऽपि,
तद्बिभ्रतश्चिरतरं किमुदीरयामः ॥ ६ ॥

" જે આત્મા અન્તર્મુહૂર્ત્ત જેટલો અલ્પ સમય પણ સમ્યગ્દર્શન ગુણની સેવના કરી અનન્તાનુબંધી કષાયાદિ નિમિત્તને પામી પુનઃ તેનો ત્યાગ કરે છે તે આત્મા પણ ચિરકાલ સુધી (અપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત્તનથી વધુ સમય) સંસારમા પરિભ્રમણ કરતો નથી, તો પછી તે જ સમ્યગ્દર્શન ગુણને દીર્ઘકાળ સુધી ધારણ કરનાર ભાગ્યવાન્ ભવ્યાત્મા માટે તો અમો શું કહીએ ? અર્થાત્ તે આત્મા તો શીઘ્ર ભવપરંપરાનો અંત કરીને મુક્તિસુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

સમ્યક્શ્રુત-મિથ્યાશ્રુત.

આવુ ઉત્તમોત્તમ સમ્યગ્દર્શન જે આત્મામા હોય તેનું શ્રુત તે **સમ્યક્શ્રુત** કહેવાય છે, અને જે આત્મામા હજુ સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રગટ થયેલ નથી, તે આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ હોવાથી તેનુ શ્રુત પણ **મિથ્યાશ્રુત** કહેવાય છે.

હવે પછી સાદિ-સપર્યવસિત, અનાદિ-અપર્યવસિત વિગેરે શ્રુતના ભેદોનો વિચાર શાસ્ત્રાનુસારીપણે કરવામા આવશે (ચાલુ)

પ્રભુ સ્તુતિ.

[રાગ-મેરે જીવનકે પથપર છાય હે.]

તેરે દર્શનસે મનઘર આયે હે, હે નાથ ! જીવન કે સારથી.
પ્રભુ ચરણ-શરણ ભજ ભાઇ હે નાથ ! જીવન કે સારથી.
જુઠે જુઠે સંગ દુનીકે તુમ છોડો ભઈ મન જોડો ભાઇ,
ગુણગાન પ્રભુકે ગાઇ હે નાથ ! ૧

આજ બની હે અંગીયા અમૂલી, પ્રભુ પાર્શ્વેશ્વર તેરે ગાન તાન,
ઝગમગ જ્યોતિ તુજ અંગ આજ, યશ ગાન દેવળ ખીલજાઈ
હે નાથ ! ૨

સુયશ—

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખકઃ મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B. A. LL. B. Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૪૫ થી શરૂ)

શ્રી દેવસુંદરસૂરિ સં. ૧૪૬૮માં સ્વર્ગસ્થ થયા, ને તેમના સૂરિશિષ્યો–જ્ઞાનસાગરસૂરિ સ્વ. સં. ૧૪૬૦, કુલમંડનસૂરિ સ્વ. ૧૪૫૫ ચૈત્ર, ગુણરત્નસૂરિ સં. ૧૪૬૬ની દેવસુંદરસૂરિના નિર્દેશથી વ્યાકરણ પરની ક્રિયારત્નસમુચ્ચયની કૃતિ પછી તેમનો પ્રતિષ્ઠાલેખ સં. ૧૪૬૯ નો મળે છે (બુ. ૧ નં. ૧૨૦૧) અને 'સંસ્તારક' પયન્નાની અવચૂરિ સં. ૧૪૮૪ માં રચેલી પીટર્સન ૩, પૃ. ૪૦૬ માં જણાવાઇ છે પણ તેમાં સંવતદોષ લાગે છે કારણ કે સં. ૧૪૮૨ પહેલાં જિનવર્ધનના કથન મુજબ સ્વર્ગસ્થ થયા છે, તેથી સં. ૧૪૬૯ પછી અને સાધુરત્નસૂરિ સં. ૧૪૫૬માં યતિજિતકલ્પવૃત્તિની રચના કર્યા પછી સં. ૧૪૫૮માં પાટણમાં આચાર્યપદ મેળવ્યા પછી થોડા વર્ષમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. આ ચારેના સ્વર્ગવાસ પછી સોમસુંદરસૂરિ અનન્ય તપાગચ્છનાયક બન્યા. (જિનવર્ધનકૃત સં. ૧૪૮૨ની પટ્ટાવલી) એટલે સં. ૧૪૬૯ પછી અને સં. ૧૪૭૨ સુધીમાં અવશ્ય તેઓ ગણાધીશ થયા. તેમનો પહેલો પ્રતિષ્ઠાલેખ સં. ૧૪૭૧ નો મળે છે (બુ. ૨ નં. ૫૦૦). (બુ. ૧,નં. ૧૩૮૦માં સં. ૧૪૪૯ નો સંવત લેવામાં ભૂલ થઈ લાગે છે, તે સંવત ૧૪૮૯ હોવો સંભવિત છે.) સં. ૧૪૭૧ના તથા સંવત ૧૪૭૨ના લેખમાં 'તપાગચ્છ નાયક શ્રી દેવસુંદરસૂરિ શિષ્ય શ્રી સોમસુંદરસૂરિભિઃ' એમ અને સં. ૧૪૭૪ થી લેખોમાં 'તપગચ્છેશ' યા 'ભટ્ટારક' એમ તેમના માટે જણાવેલ છે.

૭. પદવીદાતા ગુરુ-સોમસુંદરસૂરિ. ગ્રંથકારને સૂરિપદ આપનાર સોમસુંદરસૂરિ હતા, અને તેમના સં. ૧૪૯૯ માં થયેલા સ્વર્ગવાસ પછી આ મુનિસુંદરસૂરિ અને જયચંદ્રસૂરિ બંને પટ્ટધર થયા હતા. સં. ૧૫૨૪ માં રચાયેલા સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય પ્રતિષ્ઠાસોમના સોમસૌભાગ્ય કાવ્યમાં જણાવ્યું છે કે વૃદ્ધનગર(વડનગર–ગુજરાત)માં સમેલા નામનું તળાવ અને જીવંતસ્વામી તથા વીરના બે વિહારો નગરની શોભારૂપ હતાં, ત્યાં દેવરાજ, હેમરાજ અને ઘડસિંહ–ઘટસિંહ એ ત્રણે ભાઇઓ શ્રીમંત શ્રાવકો હતા. દેવરાજે ભાઈઓની સંમતિથી કરેલા ઉત્સવપૂર્વક સોમસુંદર સૂરિએ મુનિસુંદર વાચકને સૂરિપદ આપ્યું. (સં. ૧૪૭૬, ધર્મસાગર પટ્ટાવલીમાં સં. ૧૪૭૮); પછી દેવરાજે સંઘપતિ થઇને મુનિસુંદરસૂરિ સાથે શત્રુંજય અને ગિરિનારની યાત્રા કરી. (સર્ગ ૬, શ્લો. ૩૧થી ૫૯) (આ યાત્રા વખતે રચેલાં શત્રુંજય અને ગિરિનારના નાયકના સ્તવનોની રચ્યા સાલ મુનિસુંદરસૂરિ સં. ૧૪૭૬ આપે છે. જુઓ જૈન સ્તોત્ર રત્નકોશ સંબંધી હવે પછી જણાવેલ વિગત.) શ્રી સોમસુંદરસૂરિપટ્ટે શ્રીમાન્ મુનિસુંદરસૂરિ વિરાજ્યા, કે જે સૂરિને સૂરિમંત્રના સ્મરણથી પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિ જગતને વિસ્મયકારી થઈ હતી. (સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૧૦, શ્લો. ૧ થી ૪). ગ્રંથકારે ગુર્વાવલીમાં સોમસુંદરસૂરિનું વર્ણન શ્લોક ૩૪૫,

૩૪૮ થી ૩૬૩, ૩૯૧ થી ૪૦૬ મા કર્યું છે. તે સૂરિએ પાચને સૂરિપદવી આપી હતી:-(૧) મુનિસુંદરસૂરિ (૨) જયચંદ્રસૂરિ (૩) ભુવનસુંદરસૂરિ (૪) જિનસુંદરસૂરિ અને (૫) જિનકીર્તિસૂરિ [વીરવંશાવલીમા ઉક્ત સ. દેવરાજ સબધી તથા તેણે મુનિસુંદરસૂરિનો પદોત્સવ કર્યો તે વખતે જ બીજા ત્રણને સૂરિપદ આપેલ હતુ એમ જણાવેલુ છે કેઃ— "તિહાં (શ્રી વૃદ્ધનગરઇ) પ્રાગ્વાટ વૃ. સ. દેવરાજે શ્રી અભિનંદન સ્વામીનઉ બિંબ સપ્ત ધાતુમયી નિપજાવ્યો. તે શ્રી સૂરિઇ (સોમસુંદરસૂરિએ) પ્રતિષ્ઠયો. તિણહિજ અવસરિ સ. દેવરાજિનઇ હર્ષિં, સ્વ ચ્યાર શિષ્યનઇ સૂરિપદ દીધા, તેહના નામ-પ્રથમ મોહનનંદન નામ શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ નામ દીધો ૧. બીજા શિષ્ય જયઉદય નામ શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ દીધો ૨ ત્રીજા શીષ્ય શ્રી ભુવનધર્મ નામ શ્રી ભુવનસુંદરસૂરિ દીધો ૩. ચોથા જયવંતહર્ષ તેહનો નામ શ્રી જિણસુંદરસૂરિ દીધો ૪. વિ. સ. ૧૪૭૮ વર્ષ છત્રીસ હજાર ટકા વ્યયઇ સૂરી પદોત્સવ કીધા." આ પરથી મુનિસુંદરસૂરિનું નામ મુનિ અને ઉપાધ્યાય તરીકે હતા ત્યારે **મોહનનંદન** હશે એમ જણાય છે સૂરિપદ આપતા ઘણી વખત મૂળ નામ બદલાય છે—એ રીતે અહીં ચારેના નામ બદલાયા.]

આમ દીક્ષા, વિદ્યા ને પદવી આપી થયેલા ગ્રંથકારના ત્રણ ગુરુઓનુ સ્મરણ પોતે પોતાના ઉપદેશરત્નાકરના આરંભના ૯ થી ૧૧ શ્લોકમા કરે છે.

विश्वोत्तमैर्महिमलब्धिगुणैरशेषे
भास्वन्तु येषु किरणैरिव भासवत्सु!
खद्योतवन्ति निखिला अपि सूरयोऽन्ये,
श्रीदेवसुन्दरगणप्रभवो मुदे ते ॥ ९ ॥
यैर्मादृशेऽपि कठिनोपलसंनिभेऽस्मिन्,
गोभिर्व्यधायि वरबोधरसोद्भव स्वैः।
नव्यानिमानमृतदानपरान् सुधाङ्कान्,
श्रीज्ञानसागरगुरून् प्रणतोऽस्मि भक्त्या ॥१०॥
मूर्त्तिं सुधारसमयीमिव वीक्षमाणा,
येषा सुधाप्लवसुखं ददता दृशां द्राक्।
अक्ष्णामवाप्य मतिकृत्यमुदासते ते,
श्रीसोमसुन्दरगणप्रभवो जयन्तु ॥ ११ ॥

—મહિમા અને લબ્ધિરૂપ સર્વ વિશ્વોત્તમ ગુણોરૂપી કિરણોએ કરીને જે સૂર્યની પેઠે પ્રકાશિત હોતે છતે, બીજા બધા આચાર્યો સૂક્ષ્મ તારા સમાન લાગે છે એવા તે શ્રી દેવસુંદર ગણપ્રભુ-ગચ્છનાયક (મારા) હર્ષ માટે થાઓ. (૯) આ મારા જેવા કઠણ પત્થર જેવામા પણ જેમણે પોતાના વચનોરૂપી કિરણોથી ઉત્તમ જ્ઞાનરૂપી રસની ઉત્પત્તિ કરી છે, તથા અમૃતનુ દાન દેવામા તત્પર એવા આ નવા ચંદ્ર સરીખા શ્રી જ્ઞાનસાગર ગુરુને હુ ભક્તિપૂર્વક નમેલો છું. (૧૦) આંખોને અમૃતના છટકાવનુ સુખ આપનારા એવા જે છે અને જેની અમૃતરસમય મૂર્ત્તિને જોનારા વિદ્વાનો પોતાની આંખોનુ કૃતકૃત્યપણુ પામે છે એવા ગચ્છનાયક શ્રી સોમસુંદરસૂરિ જયવતા વર્તો. (૧૧)

અને તે ગ્રંથ અને બીજા પોતાના ગ્રંથની અંતે પણ પોતાને ઉક્ત ત્રણે સૂરિઓના શિષ્ય તરીકે તે જણાવે છે.

ગુજરાતના સુલતાન અહમદશાહના માન્ય ગુણરાજ સાધુના ભાઈ આમ્ર-આંબાએ શ્રી, સંપત્તિ આદિ તજી વૈરાગ્યવાન્ થઇ દેવસુંદરસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી તેને મુનિસુંદર-

લેખક-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞપાક્ષિક)

ચારિત્રાચારના સંક્ષેપમાં આઠ પ્રકાર.

(અષ્ટપ્રવચનમાતા.)

૧. ઈર્યાસમિતિ-પ્રકાશમાન એવા રસ્તા ઉપર યુગપ્રમાણ ભૂમિ જોઈને કાચી માટી, વનસ્પતિ, જળ, બીજ, સ્થાવર, કુંથુંવા, કીડી વિગેરે ત્રસ જંતુની રક્ષા માટે પગલે પગલે સારી રીતે જોઈને ચાલવું, સમ્યક્પ્રકારે જિન-પ્રવચનને અનુસારે આત્માની પ્રવૃત્તિરૂપ ચેષ્ટા કરવી તે પહેલી 'ઈર્યાસમિતિ.'

ગતિ કરવી તે પણ આલંબન, કાળ, માર્ગ અને યતના એ ચાર કારણે કરીને નિયમિત રીતે કરવી.

(૧) આલંબન-તે જ્ઞાનાદિક જાણવું. જ્ઞાન એટલે સૂત્ર અને તેનો અર્થ એ બન્ને રૂપ આગમ દર્શન અને ચારિત્ર તે પ્રત્યેક જ્ઞાનાદિકનો આશ્રય કરીને અથવા બે બેના સંયોગે કરીને ગમન કરવાની અનુજ્ઞા આપી છે, પરંતુ જ્ઞાનાદિકના આલંબન વિના જવું--આવવું થઇ શકે નહિ. (બે બેના સંયોગે એટલે જ્ઞાન ને દર્શન અથવા જ્ઞાન ને ચારિત્ર અથવા દર્શન ને ચારિત્ર. આ આલંબન વિના ગતિ-વિહાર જવું-આવવાનો નિષેધ છે.)

(૨) કાળ-ગમનના વિષયને માટે દિવસે જ શ્રી જિનેશ્વરે કહેલો છે પણ રાત્રે નહિ.

(૩) માર્ગ-ઉન્માર્ગનો ત્યાગ કરીને લોકો પુષ્કળ ચાલતા હોય તેવો માર્ગ.

(૪) યતના-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ને ભાવ એ ચાર ભેદે છે. તે નીચે પ્રમાણેઃ--

૧. દ્રવ્યથી યતના એટલે યુગપ્રમાણ પૃથ્વીને આશ્રીને રહેલા જીવાદિક દ્રવ્યને નેત્ર-વડે જોવાં.

૨. ક્ષેત્રથી યતના એટલે યુગપ્રમાણ પૃથ્વીને જોઈને ચાલવું તે.

૩. કાળથી યતના એટલે જેટલો કાળ ગતિ કરવી તેટલો કાળ ઉપયોગ રાખવો.

૪. ભાવથી યતના એટલે ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું તે અર્થાત્ શબ્દાદિક ઇંદ્રિયોના વિષયને તથા પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય(વાચના પૃચ્છનાદિ)-ને તજી દઈને ચાલવું તે. કેમકે તેનો ત્યાગ નહિ કરવાથી ગતિના ઉપયોગનો ઘાત થાય છે. ગતિ વખતે બીજો કોઇ પણ વ્યાપાર યોગ્ય નથી.

ગતિ વખતે જ ઈર્યાસમિતિ રાખવી એમ નહિ પણ બેઠા બેઠા હાલતાચાલતા ચેષ્ટા થાય છે ત્યાં પણ ઈર્યાસમિતિની જરૂર છે.

૨. ભાષાસમિતિ-સર્વ જીવોને હિત-કારી અને દોષ રહિત તેમજ મિત (માનવાળું અલ્પ) વચન હોય તે ધર્મને માટે બોલવું. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, ભય, મુખરતા અને વિકથા એ આઠ સ્થાન વર્જીને ભાષા બોલવાનું સાધુને માટે કહેલું છે.

૩. એષણાસમિતિ-આધાકર્મી આદિ બેંતાલીશ દોષ ગોચરીના તથા પાંચ દોષ આ-હાર વાપરવા સંબંધીના એમ સુડતાલીશ દોષ રહિત આહારપાણી ધર્મયાત્રા માટે વાપરવા તે.

૪. આદાનનિક્ષેપસમિતિ—ધર્મના ઉપગરણો જોઈને પ્રમાર્જીને મૂકવા તે. રજો-હરણ, મુખવસ્ત્રિકા, સંથારો, દાંડો અને બીજું કોઇ પ્રયોજન માટે લેવું પડે તે પડિ-લેહીને હસ્તાદિકમાં ગ્રહણ કરવા. પડિલેહણ કરતાં કરતાં પરસ્પર વાતો કરે અથવા દેશકથા

લેખક–મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી (સંવિજ્ઞપાક્ષિક)

ચારિત્રાચારના સંક્ષેપમાં આઠ પ્રકાર.

(અષ્ટપ્રવચનમાતા.)

૧. ઇર્યાસમિતિ–પ્રકાશમાન એવા રસ્તા ઉપર યુગપ્રમાણ ભૂમિ જોઇને કાચી માટી, વનસ્પતિ, જળ, બીજ, સ્થાવર, કુંથુંવા, કીડી વિગેરે ત્રસ જંતુની રક્ષા માટે પગલે પગલે સારી રીતે જોઇને ચાલવું, સમ્યક્પ્રકારે જિન-પ્રવચનને અનુસારે આત્માની પ્રવૃત્તિરૂપ ચેષ્ટા કરવી તે પહેલી 'ઇર્યાસમિતિ.'

ગતિ કરવી તે પણ આલંબન, કાળ, માર્ગ અને યતના એ ચાર કારણે કરીને નિયમિત રીતે કરવી.

(૧) આલંબન–તે જ્ઞાનાદિક જાણવું. જ્ઞાન એટલે સૂત્ર અને તેનો અર્થ એ બન્ને રૂપ આગમ દર્શન અને ચારિત્ર તે પ્રત્યેક જ્ઞાનાદિકનો આશ્રય કરીને અથવા બે બેના સંયોગે કરીને ગમન કરવાની અનુજ્ઞા આપી છે, પરંતુ જ્ઞાનાદિકના આલંબન વિના જવું--આવવું થઇ શકે નહિ. (બે બેના સંયોગે એટલે જ્ઞાન ને દર્શન અથવા જ્ઞાન ને ચારિત્ર અથવા દર્શન ને ચારિત્ર. આ આલંબન વિના ગતિ–વિહાર જવું–આવવાનો નિષેધ છે.)

(૨) કાળ–ગમનના વિષયને માટે દિવસે જ શ્રી જિનેશ્વરે કહેલો છે પણ રાત્રે નહિ.

(૩) માર્ગ–ઉન્માર્ગનો ત્યાગ કરીને લોકો પુષ્કળ ચાલતા હોય તેવો માર્ગ.

(૪) યતના–દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ને ભાવ એ ચાર ભેદે છે. તે નીચે પ્રમાણેઃ--

૧. દ્રવ્યથી યતના એટલે યુગપ્રમાણ પૃથ્વીને આશ્રીને રહેલા જીવાદિક દ્રવ્યને નેત્ર-વડે જોવાં.

૨. ક્ષેત્રથી યતના એટલે યુગપ્રમાણ પૃથ્વીને જોઇને ચાલવું તે.

૩. કાળથી યતના એટલે જેટલો કાળ ગતિ કરવી તેટલો કાળ ઉપયોગ રાખવો.

૪. ભાવથી યતના એટલે ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું તે અર્થાત્ શબ્દાદિક ઇંદ્રિયોના વિષયને તથા પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય(વાચના પૃચ્છનાદિ)–ને તજી દઇને ચાલવું તે. કેમકે તેનો ત્યાગ નહિ કરવાથી ગતિના ઉપયોગનો ઘાત થાય છે. ગતિ વખતે બીજો કોઇ પણ વ્યાપાર યોગ્ય નથી.

ગતિ વખતે જ ઇર્યાસમિતિ રાખવી એમ નહિ પણ બેઠા બેઠા હાલતાચાલતા ચેષ્ટા થાય છે ત્યાં પણ ઇર્યાસમિતિની જરૂર છે.

૨. ભાષાસમિતિ–સર્વ જીવોને હિત-કારી અને દોષ રહિત તેમજ મિત (માનવાળું અલ્પ) વચન હોય તે ધર્મને માટે બોલવું. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, ભય, મુખરતા અને વિકથા એ આઠ સ્થાન વર્જીને ભાષા બોલવાનું સાધુને માટે કહેલું છે.

૩. એષણાસમિતિ–આધાકર્મી આદિ બેંતાલીશ દોષ ગોચરીના તથા પાંચ દોષ આ-હાર વાપરવા સંબંધીના એમ સુડતાલીશ દોષ રહિત આહારપાણી ધર્મયાત્રા માટે વાપરવા તે.

૪. આદાનનિક્ષેપસમિતિ—ધર્મના ઉપગરણો જોઇને પ્રમાર્જીને મૂકવા તે. રજો-હરણ, મુખવસ્ત્રિકા, સંથારો, દાંડો અને બીજું કોઇ પ્રયોજન માટે લેવું પડે તે પડિ-લેહીને હસ્તાદિકમાં ગ્રહણ કરવા. પડિલેહણ કરતાં કરતાં પરસ્પર વાતો કરે અથવા દેશકથા

કરે, પચ્ચખાણ આપે, કોઈને વંચાવે, અથવા પોતે વાચના ગ્રહણ કરે તો તેમ કરતાં પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય તથા ત્રસકાય એ છએની પડિલેહણમાં પ્રમાદી સાધુ વિરાધના કરે છે. (ઉપલક્ષણથી પૌષધ કરનાર શ્રાવક)

૫. પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ—જીવ વગરના, પોલાણ વિનાના પ્રદેશમા જોઈને પૂજીને મળમૂત્રાદિકનો ત્યાગ કરવો, રેલો ન ચાલે તેમ પૃથક્ પૃથક્ પરઠવવુ તે

દૃષ્ટાંત—કોઇ ગચ્છમા ધર્મરુચિ નામના સાધુ હતા. તે એક વખત પરોપકારના કાર્યમા વ્યગ્ર રહેવાથી સ્થડિલની પ્રતિલેખના કરવી ચૂકી ગયા. રાત્રે પેસાબ કરવાની શકા થવાથી બાધા થવા લાગી. તે વ્યથાથી,-પીડાથી પ્રાણ જવાની તૈયારી હતી તેવામાં કોઇ દેવતાએ પ્રકાશ દેખાડયો તથા તેમણે શુધ્ધ સ્થડિલ (જીવાકુલ-વિનાની શુધ્ધ ભૂમિ) જોઇ લીધુ અને લઘુશકા ટાળી. ત્યારપછી અધકાર થયો તેનુ મિથ્યા દુષ્કૃત આપ્યુ. એ પ્રમાણે ધર્મરુચિ સાધુની જેમ પાચમી સમિતિનુ પાલન દ્રવ્યક્ષેત્રકાળાનુસારે કરવું જોઇએ

૬. મનોગુપ્તિ—કલ્પનાના સમૂહરહિત સત્ય વસ્તુનુ ચિતવન કરીને જે મનની સ્થિરતા કરવી તે મનોગુપ્તિ કહેવાય છે તેના ત્રણ ભેદ છે. ૧ આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનના અનુબધવાળી, ૨ ધર્મધ્યાનના અનુબંધવાળી અને ૩ શુભ-અશુભ મનની સમગ્ર વૃત્તિઓનો નિરોધ કરીને આત્મરમણતા કરવારૂપ. પહેલો ભેદ સર્વથા ત્યાજ્ય છે અને બે ભેદ ઉપાદેય છે

૭. વચનગુપ્તિ—સંજ્ઞાદિકનો ત્યાગ કરીને સાધુ જે મૌન ધારણ કરે અથવા વાણીની વૃત્તિનો નિરોધ કરે તે વચનગુપ્તિ કહેવાય છે તેના બે પ્રકાર છે.

(૧) ચેષ્ટા વિગેરે કરીને પોતાના કાર્યનુ સૂચન કરવુ અને મૌનનો અભિગ્રહ કરવો તે નિષ્ફળ જ છે.

(૨) વાચના, પૃચ્છના અને બીજાના પ્રશ્નના જવાબમા લૌકિક આગમના વિરોધ રહિત મુહપત્તિથી મુખનુ આચ્છાદન કરીને બોલતાં છતા વાગ્વૃત્તિને જે નિયમમાં રાખવી તે

જે સમિતિવાન્ (ભાષાસમિતિવાન્) હોય તે અવશ્ય ગુપ્તિવાળો હોય છે અને જે ગુપ્તિવાળો હોય તેને સમિતિની ભજના હોય છે તેથી જે યથાર્થ વચન બોલનાર હોય તેને સમિતિ અને ગુપ્તિ બન્ને હોય છે

૮. કાયગુપ્તિ—આગમને અનુસારે કાયગુપ્તિ બે પ્રકારની છે. પહેલી સર્વથા ચેષ્ટાની નિવૃત્તિ લક્ષણવાળી અને બીજી ચેષ્ટાના નિયમ લક્ષણવાળી.

પહેલી કાયગુપ્તિ-દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચે પોતાના કરેલા આસ્ફાલન, પતન વિગેરે ચાર પ્રકારના ઉપસર્ગનો તથા ક્ષુધા, તૃષા વિગેરે પરિષહોનો સંભવ છતા દેહને નિશ્ચળ રાખવો તે.

બીજી કાયગુપ્તિ-શયન, આસન, નિક્ષેપ (મૂકવુ), આદાન (લેવુ) વિગેરેમા સ્વચ્છદપણાનો પરિહાર કરીને શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયાપૂર્વક કાયચેષ્ટાને નિયમમા રાખવી તે તેમાં શયન તે રાત્રિને વિષે જ કરવુ પણ દિવસે નહિ, રાત્રિએ પણ પ્રથમ પ્રહર વ્યતીત થયા પછી ગુરુની આજ્ઞા લઇને, ભૂમિને પુજીને, સથારાના બે પડ ભેગા કરીને (સંથારો ને ઉત્તરપટ્ટો એમ બે, ત્રીજું નહિ), મસ્તક, શરીર, પગ વિગેરે મુખવસ્ત્રિકા તથા રજોહરણવડે પુજીને પછી આજ્ઞા આપેલા સથારા પર બેસી પોરસી ભણવી. જે સ્થાને બેસવાની ઇચ્છા હોય તે સ્થાન ચક્ષુથી પુંજીને બેસવાનું આસન પાથરીને બેસવુ અશુધ્ધ સ્થંડિલ હોય તો કાયગુપ્તિ વિશેષે કરવી. તે ઉપર દૃષ્ટાત-કોઇ એક સાધુએ સાર્થ સાથે વિહાર કર્યો એક દિવસ અરણ્યમાં મુકામ થયો. તે અરણ્યમાં ભૂમિ બહુ જીવવ્યાકુલ

હોવાથી શુધ્ધ સ્થંડિલ મળ્યું નહિ, તેથી તે સાધુ રાત્રિએ એક પગ પૃથ્વી પર રાખી ઊભા રહ્યા. તે જોઇને ઇંદ્રે સભામાં તે સાધુની પ્રશંસા કરી. તે સાંભળીને મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાએ સિંહરૂપે આવી ચપેટાથી પ્રહાર કર્યો. તે ચપેટાથી પડી જતાં સાધુએ વારંવાર પ્રાણીની વિરાધનાનો સંભવ જાણીને મિથ્યાદુષ્કૃત આપ્યું. દેવતા પ્રગટ થયો, સાધુની પ્રશંસા કરી ખમાવ્યા. આવી રીતે સાધુએ કાયગુપ્તિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવ શક્તિ અનુસારે ધારણ કરવી જોઇએ.

ઉપર કહેલી યુક્તિથી ત્રણે ગુપ્તિનું મુનિએ પાલન કરવું જોઇએ. તે વિષે દષ્ટાંત--

કોઇ એક નગરમાં એક સાધુ શ્રાવકને ઘેર ભિક્ષા લેવા ગયા. તેને તે શ્રાવકે નમન કરીને પૂછ્યું કે પૂજ્ય ! તમે ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્ત છો ? તેના જવાબમાં મુનિએ કહ્યું કે-હું ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્ત નથી. શ્રાવકે કારણ પૂછ્યું. એટલે મુનિએ કહ્યું કે-એક દિવસ કોઇને ઘેર ભિક્ષાએ ગયો, ત્યાં તેની સ્ત્રીની વેણી જોઇ તેથી મને મારી સ્ત્રીનું સ્મરણ થયું, માટે મારે મનોગુપ્તિ નથી. એકદા શ્રીદત્ત નામના ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે ગયો હતો. તેણે મને યોગ્ય જાણી કેળાં વહોરાવ્યા. ત્યાંથી હું બીજે ઘેર ગયો. તે બીજા ઘરવાળાએ મને આ કેળા કોણે આપ્યાં ? એમ પૂછ્યું એટલે મેં સત્ય વાત જણાવી. તે શ્રાવક પેલા કેળા આપનાર શ્રાવકને દ્વેષી હતો. પરંપરાએ દ્વેષ વધ્યો. શ્રીદત્તને રાજાએ શિક્ષા કરી તેથી મારે વાગ્ગુપ્તિ નથી, કેમકે શ્રેષ્ઠિને દંડ કરાવવામાં હું કારણભૂત થયો. એકદા વિહાર કરતાં અરણ્યમાં ગયો. ત્યાં થાકી જવાથી નિદ્રા પામ્યો. તે ઠેકાણે સાર્થ આવીને રહ્યો. રાત્રિએ સાર્થપતિએ કહ્યું કે-હે માણસો ! પ્રાતઃકાળે અહીંથી વહેલા ચાલવું છે, માટે વેલાસર ભોજન સામગ્રી તૈયાર કરી લ્યો. તે સાંભળી સૌ રસોઇ કરવા લાગ્યા. તે વખતે અંધકાર હોવાથી એક માણસે મારા મસ્તક પાસે પત્થર મુકીને ચુલો કર્યો. પછી અગ્નિ સળગાવ્યો. તે અગ્નિની ગરમી લાગવાથી મેં મારૂં મસ્તક લઇ લીધું તેથી મારે કાયગુપ્તિ પણ નથી માટે હું ભિક્ષાને યોગ્ય મુનિ નથી. આ પ્રમાણે તે મુનિના સત્ય ભાષણથી શ્રેષ્ઠિ બહુ હર્ષ પામ્યો અને મુનિને પ્રતિલાભ્યા. આ પ્રમાણે બીજા સાધુએ પણ જેવી રીતે પોતામાં હોય તેમ સત્ય જણાવવું જોઇએ.

આ આઠે પ્રવચનની માતાઓ કહેવાય છે. તે સમગ્ર દ્વાદશાંગીને ઉત્પન્ન કરનાર છે, કેમકે તે આઠમાં સમસ્ત પ્રવચન અંતર્ભાવ પામે છે. પહેલી સમિતિમાં પહેલા વ્રતનો સમાવેશ થાય છે અને તે વ્રતની વાડ સમાન બાકીના વ્રતો હોવાથી તે પણ તેમાં જ અંતર્ભાવ પામે છે. ભાષાસમિતિ સાવદ્ય વાણીનો પરિહાર કરીને નિરવદ્ય વાણી બોલવારૂપ છે, તેથી તે સમિતિમાં સમગ્ર વચનના પર્યાય આવી ગયા; કેમકે દ્વાદશાંગી કાંઇ વચનપર્યાયથી ભિન્ન નથી. એ પ્રમાણે એષણાસમિતિમાં પણ સ્વબુધ્ધિથી ભાવના કરવી.

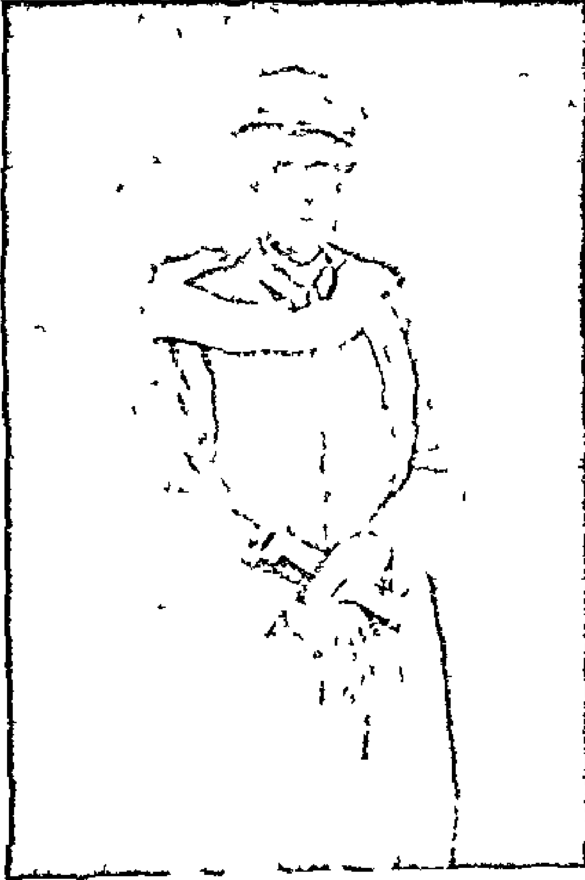
પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિથી પવિત્ર એવું જે ચારિત્ર તે જ સમ્યક્ ચારિત્ર છે.

જ્ઞાનદર્શન વિના ચારિત્ર હોય જ નહિ અને અર્થથી જ્ઞાન દર્શન એ ચારિત્રથી ભિન્ન છે જ નહિ, તેથી આ આઠે પ્રકારમાં સર્વ પ્રવચનનો સમાવેશ થાય છે, માટે ચારિત્રધારી મુનિઓએ પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને આ આઠે પ્રવચન માતાની ઉપાસના કરવી જોઇએ કેમકે આઠેમાં સર્વ પ્રવચનનું રહસ્ય સમાયેલ છે

[લેખક પોતે કહે છે કે-હું ત્રિગુપ્તિએ ગુપ્ત નથી, તેમજ સમિતિમાં પણ ઉપયુક્ત ભાવે નથી, પ્રમાદશીલ-શિથિલ હું-પાળી શકવા સમર્થ નથી.]

વર્તમાન સમાચાર.

શેઠ શ્રી ગુલાબચંદ આણંદજી.

આ સભાના માનનીય પ્રમુખ શેઠ શ્રી ગુલાબચંદભાઇની ભાવનગરના નામદાર મહારાજા સાહેબે રાજ્યની ધારાસભાના સભ્ય તરીકે હાલમા નિમણુક કરી છે, જે માટે આ સભા પોતાનો સંપૂર્ણ આનંદ વ્યક્ત કરે છે

આ સભાના તેઓશ્રી ઘણા વર્ષથી પ્રમુખ છે. તેઓશ્રીની પ્રમુખ તરીકેની નિમણુક સભાએ કર્યા પછી સભાની દિવસાનુદિવસ વિશેષ પ્રગતિ થયેલી છે. તેઓશ્રીના પ્રત્યે સર્વ સભ્યો સંપૂર્ણ માન ધરાવે છે, તેમજ તેમના બહોળા સ્નેહીમંડળનો પણ તેટલો જ પ્રેમ હોવાથી આ સભાની જેમ સ્નેહીઓ માટે પણ આનંદજનક પ્રસંગ કહેવાય.

શેઠ શ્રી ગુલાબચંદભાઇ આ સભાના પ્રમુખ હોવા સાથે શ્રી જૈન ભોજનશાળાના પ્રમુખ અને શ્રી ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળાના પણ ઘણા વર્ષોથી તેઓ ટ્રસ્ટી હોવાથી તે ખાતાઓમા તેમની સેવા જાહેર છે એમનો સ્વભાવ માયાળુ, સરલ અને તેમનામા કાર્યવાહકપણુ હોવાથી આ રાજ્યના અધિકારીવર્ગનો મોટો ભાગ તેમને એક સજ્જન પુરુષ ગણે છે તેથી જ આ રાજ્યે આજથી અઢાર વર્ષ પહેલા તેઓની ઓનરરી માજીસ્ટ્રેટ તરીકે નિમણુક કરેલી જે રાજ્યની સેવા સ્વીકારી છે. હાલ મેજીસ્ટ્રેટની બેંચમા તેઓ પ્રેસીડેન્ટનો હોદ્દો ભોગવે છે ઉપરના અધિકારી સાહેબો તેઓના આ કાર્ય માટે સંતોષ ધરાવે છે જાહેર ખાતાઓમા શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહજી અંધ ઉદ્યોગશાળા, શ્રી ભાવસિંહજી કલબ, શ્રી ભાવનગર રાષ્ટ્રિય શાળા, રેડ ક્રોસ સોસાયટી, આ રાજ્યની જાહેર બાર્ટન લાઇબ્રેરી વિગેરે ખાતાઓની કમિટીમા સભ્ય હોઇ ત્યા પણ બનતી સેવા કરે છે. આટલા તેઓ આપબળે જ આગળ વધ્યા છે

શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલ
મેનેજર, મહાલક્ષ્મી મિલ્સ, ભાવનગર

શ્રી ભોગીલાલભાઇની પણ નામદાર દરબારશ્રીએ ધારાસભાના સભ્ય તરીકે કરેલી નિમણુક આ સભાના તેઓ માનનીય લાઇફ મેમ્બર હોવાથી પણ આ સભા આનંદ જાહેર કરે છે.

વિનંતિનો સ્વીકાર કરી શ્રી સંઘ સહિત પધાર્યા અને સપ-માંસત્યાગ ઉપર મનનીય ઉપદેશ આપ્યો. એનો જનતા ઉપર ઘણો જ સારો પ્રભાવ પડ્યો હતો.

સરકારે પંજાબભરના વેપારીઓ પર સેલ ટેક્સ નાખેલ હોઇ પંજાબભરના વેપારીઓએ હડતાલ પોષ વદિ સાતમથી પાડેલ હોવાથી સર્વે કોમોના ભાઇઓને રાહત મળે એ આશયથી ગુજરાંવાલા શ્રી સંઘે સસ્તા લોટની દુકાન પોષ વદિ આઠમથી ઉઘાડી-ખુલ્લી મૂકી છે એના લાભ લેવા માટે હિન્દુ-મુસલમાનોની ભારે ભીડ રહે છે. દરરોજ પ્રાય સાતસો રૂ.પયાનો લોટ વેચાય છે. આ કામમાં શ્રી આત્માનંદ જૈન સેવકમંડળ ખૂબ રસ લઈ રહેલ છે શ્રી બુદ્ધિવિજયજી જૈન લાઇબ્રેરીનું મકાન તૈયાર થઇ ગયું છે હવે એની ઉદ્દ્ઘાટન ક્રિયા થવાની છે

આવી રીતે આચાર્યશ્રીજીના સદુપદેશથી શાસનોન્નતિના કાર્યો થતા રહ્યા છે.

અત્રેથી વિહાર કરી આચાર્યશ્રીજી લાહોર થઇ કસૂર પધારશે ત્યાંના નવીન શ્રી જિનમંદિરજીની પ્રતિષ્ઠાનો વિચાર છે

શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની જયંતિ ફંડ.

આ સભા તરફથી ગુરુભક્તિ તરીકે પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ શ્રી મૂળચંદજી મહારાજની દરેક વર્ષે ઉજવાતી જયંતી ફંડમાં રૂા. ૧૨૫) અંકે એકસો પચીસ આ સભાના પ્રમુખ શેઠશ્રી ગુલાબચંદભાઈ આણંદજીએ ભર્યા છે. ફંડ ચાલુ છે. ગમે તે ગુરુભક્ત જૈનબંધુ આ ફંડમાં રકમ ભરી શકે છે.

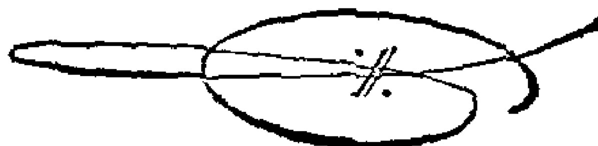
માલેગાંવમાં નિમાએલી ઐક્ય સમિતિની બેઠક.

આજથી દશેક મહિના ઉપર માલેગાંવ મુકામે અમુક ધાર્મિક સમારંભ નિમિત્તે એકત્ર થયેલા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોએ શ્રી જૈન કોન્ફરન્સે બાળ-દીક્ષા વિરોધી ઠરાવો કરેલા જેથી શ્વેતાંબર મૂર્તિ-પૂજક વિભાગમાં પડી ગયેલા પક્ષોને એકત્ર કરવાના હેતુથી શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઇના પ્રમુખપણા નીચે બંને પક્ષના લગભગ ત્રીશેક સભ્યોની એક ઐક્ય સમિતિ નીમાઇ હતી. એ સમિતિએ થોડા દિવસ પહેલા મળીને નીચે મુજબના સમાધાન માટે બે ઠરાવો કર્યા છે.

ઠરાવ ૧. "શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક કોન્ફરન્સ સને ૧૯૩૪માં અમદાવાદ મુકામે સાધુ સંમેલને કરેલા દીક્ષા સંબંધી ઠરાવને વધાવી લે છે અને તેણે (કોન્ફરન્સે) અથવા તેની કોઇ પણ પેટા સમિતિએ કરેલા વડોદરા રાજ્યના દીક્ષા સંબંધના અને બીજા દીક્ષા સંબંધના ઠરાવો આથી રદ કરે છે.

આ ઠરાવ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સે પાસ કરવાનો છે.

ઠરાવ ૨. ઐક્ય સમિતિ જૈન સમાજને ભારપૂર્વક ભલામણ કરે છે કે જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક ધર્મના સિદ્ધાંતો અને પ્રચલિત અનુષ્ઠાનો જે પ્રમાણે માન્ય રખાતા આવ્યા છે, તે પ્રમાણે જૈન સંસ્થાઓ તેને માન્ય રાખશે એટલું જ નહિ પણ તેના અધિકારી કે હોદ્દેદારો તરફથી તેને હીણપત પહોંચે તેવું બોલવા કે લખવામાં આવશે નહિ. આ ઠરાવ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ અને ધી યંગમેન્સ જૈન સોસાયટીએ પાસ કરવાનો છે.

"જૈનાચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી."

[શ્રી આત્મારામજી મહારાજ.]

૭૨ અર્થી કાવ્ય.

આજથી પચાસ વર્ષ ઉપર સં. ૧૯૪૮ અશાડ શુદ ૧૦ના રોજ પરમહંસ શ્રી યોગજીવાનંદ સરસ્વતી કે જે વેદધર્મના પારંગત સ્વામીજી હતા તેમણે શ્રી આત્મારામજી મહારાજના પરિચયમાં આવતાં, ઉપદેશ શ્રવણ કરતાં આચાર્ય મહારાજકૃત જૈન તત્ત્વાદર્શ, અજ્ઞાનતિમિરભાસ્કર વિગેરે ગ્રંથો વાંચતા મહારાજના ત્યાગ-જ્ઞાન ઉપર શ્રદ્ધા થતાં એક પત્ર ઉપર નિમિત્તે એમણે આચાર્ય મહારાજ ઉપર લખ્યો હતો. તેમાં નીચે લખેલ એક શ્લોક (માલાબંધ ૫૧ અર્થગર્ભિત કાવ્ય લખેલ છે) મહારાજની સ્તુતિ-પ્રશંસાનો છે, જેના ઉપર શ્રીમાન પંડિત વૈજનાથ શર્મા-શાસ્ત્રી, ભિષગાચાર્યે ટીકા કરેલ છે જેના ૭૨ અર્થ જુદા જુદા થાય છે, તે ઘણા વર્ષોથી અપ્રકટ દશામાં પડેલ હતા તે ટીકા અને હિંદી ભાષામાં અર્થ સાથે આ ગ્રંથમાં બાબુ જશવંતરાય જૈનીના પ્રયાસથી અંબાલાનિવાસી લાલા લાલચંદજીના ધર્મપત્ની શ્રી દ્રૌપદીના ટ્રસ્ટીઓની સહાયથી પ્રકટ થયેલ છે. વિદ્વાન પંડિતો પોતાની વિદ્વત્તાવડે શું શું કરે તે આવા ચમત્કારિક, મધુર સુંદર કાવ્યોના પઠનપાઠનથી જણાય છે. આચાર્ય મહારાજના જીવનના આવા સુંદર પ્રસંગો, જૈનેતર વિદ્વાનોના પરિચયો વિગેરે જાણવા યોગ્ય અનેક છે, તેમાંથી આ પણ એક છે.

ઉપરોકત જણાવ્યા પ્રમાણેનો ૭૨ અર્થી શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે.

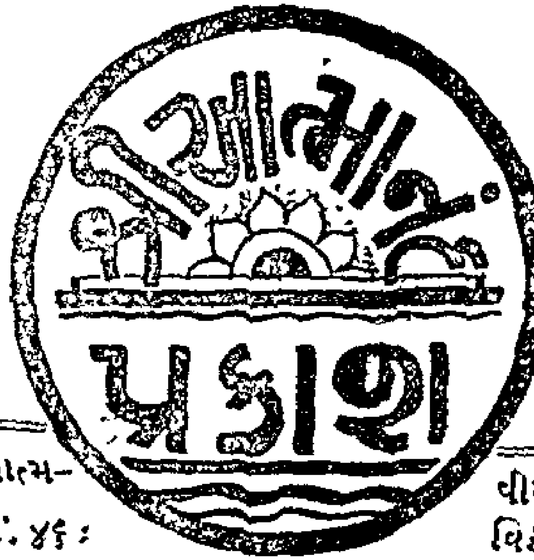
योगाभोगानुगामी द्विजभजनजनिः शारदारक्तिरक्तो,
दिग्जेताजेतृजेतामतिनुतिगतिभिः पूजितो जिष्णुजिह्वैः ।
जीयाद्वायाद्ययायी खलबलदलनो लोललीस्वलज्जः;
वेदारौदास्यदारी विमलमधुमदोद्दामधामप्रमत्तः॥

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય રજત મહોત્સવ સ્મારક અંક.

આજથી પચીશ વર્ષ ઉપર પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની પ્રેરણા અને ઉપદેશવડે શ્રી મુંબઇમાં શ્રી મહાવીર વિદ્યાલયનું સ્થાપન થયું હતું. ઉચ્ચ કેળવણીને ઉત્તેજન આપવા અને શ્રાવકક્ષેત્રની ઉન્નતિ કેમ થાય તે સમયોચિત જરૂરીયાત સમજી અનેક કેળવણીની સંસ્થાઓ મુંબઈ ઈલાકામાં જૂદા જૂદા સ્થળોએ જેમના ઉપદેશવડે સ્થાપિત થઇ છે એવા મહાપુરુષ આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની અમીભરી દૃષ્ટિ અને આશીર્વાદનું જ ફળ છે એમ મહાવીર વિદ્યાલયનો આ પચીશ વર્ષનો તેની કાર્યવાહીનો રિપોર્ટ વાંચતા ખાસ જણાય છે. જૈન ગૃહસ્થોની ઉદારતાને પણ આભારી છે. સુમારે અઢીસેંહ ગ્રેજ્યુએટો અને તેથી ઉતરતી કેળવણી પણ કેટલાક જૈન વિદ્યાર્થીઓએ લીધેલ છે. આવી સંસ્થાની જરૂરીયાત હતી તે તેના આ ઉજવાયેલા રજત મહોત્સવથી જણાય છે. સ્મારક અંકમાં જૈન અને જૈનેતર વિદ્વાનોના લેખો અને જૈન ગૃહસ્થોના લેખો અને મુનિ મહારાજાઓના લેખો પૈકી કેટલાક વાંચવા જેવા છે.

આવી સંસ્થા હિંદમાં જૈન વસ્તીવાળા દરેક પ્રાંતો ને જીલ્લામાં સ્થાપિત થવાની જરૂર છે.

કિંમત રૂા ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જૂદું. મુંબઇ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, ગોવાલીયા તલાવના સરનામે મળી શકશે.

પુસ્તક : ૩૯ મું આત્મ- સં. ૪૬ : અંક : ૮ મો :
વીર સં. ૨૪૬૮ ફાલ્ગુન : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ માર્ચ.

પ્રભુનું ગાન.

[તર્જ-પીયુ પીયુ બોલ.]

મીઠું મીઠું બોલ, મીઠું મીઠું બોલ;
ગાન પ્રભુનુ મીઠું મીઠુ બોલ-મીઠું.

તેરે ગાન કીયે દીલડામેં, આજ હુએ આનંદ અજોડ. ગાન. ૧

ઝટપટ ભજમન ધૂન લગાદે, તુઝે વસનકા ધામ બતાદે;
ઇશકા ધામ સજાવટ શંકર, યશકા કોડ કહા કરજોડ. ગાન. ૨

તનમન વીરજિન નામ પુકારે, કરે અંતરકા ધ્યાન તુમારે;
જિનકા ગાન ભલા ભયભંજન, સુખકા બોલ સુના અણમોલ ૩

—સુયશ.

પ્રભુ મહાવીર પંચકલ્યાણક મહિમા (રાસ)

(આવો રબારણ હો મારે નેસલડે–એ રાગ)

ગોરી દેવાંગના હો ચેલડી રાસે રમંતી,
વાગંતી ઘુઘરી મધુરી ચરણમાં હો રાસે રમંતી. ધ્રુવ

પ્રાણત દેવલોક સ્થાનથી બ્હેનડી આવીયા મહાવીર,
આષાઢ શુકલ ષષ્ટીદિને, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૧

ક્ષત્રિયકુંડમાં હો બેનડી જન્મ્યા મહાવીર,
માતપિતા હર્ષ પામ્યાં દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૨

(ક્ષણ) નારકી પ્રકાશ્યાને, ઇન્દ્ર સૌ અભિષેકે મહાવીર,
મેરુહિલોળી સુર સંતોષ્યા, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૩

ચૈત્ર સુદ તેરસે વર્ધમાન નામથી જાણ્યા મહાવીર,
શૌર્યથી મહાવીર ગણાયે, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૪

પત્ની યશોદા સંગમાં, વિરક્ત ભોગ માણ્યા મહાવીર,
અંતરમાં જ્ઞાનદીપ જાગ્યો, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૫

સુવર્ણદાનથી દીનને, વર્ષીદાન દેતા મહાવીર,
દારિદ્રય દીનનાં હઠાવ્યા, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૬

દીક્ષા ગ્રહીને રે, તારવું જગતે મહાવીર,
નંદિવર્ધન આંસુ સારે, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૭

બંધુ રીઝાવી હોંસથી, વનવાટ લીધી મહાવીર,
રાગ દ્વેષ મોહને હઠાવ્યા, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૮

માર્ગશીર્ષ ને કૃષ્ણપક્ષમાં દિન છે દશમનો મહાવીર,
દીક્ષા અમૂલી ધારી, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૯

અહં વિસાર્યું અંતરે ઉચ્ચરે સામાયિક મહાવીર,
ચારિત્ર ભાવના વિકાસી, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૧૦
ઋજુવાલિકાને કાંઠડે વૈશાખ સુદ દસમે મહાવીર,
વર્યા કેવળજ્ઞાન સ્વામી, દેવાંગના હો રાસે રમતી. ૧૧
દિવ્ય જ્ઞાનના પ્રભાવે વિશ્વને ઉધ્ધાર્યું મહાવીર,
મહાનંદ પામ્યા પમાડ્યો, દેવાંગના હો રાસે રમતી. ૧૨
અખંડ દેશના અંતની પ્રહર સોળકેરી મહાવીર,
પુણ્ય પાપ અધ્યયનો પ્રકાશ્યાં દેવાંગના હો રાસે રમંતી ૧૩
અમાસ કાર્તિકીનાં દિને નગરી અપાપા મહાવીર,
નિર્વાણ બોધતાં જ પામ્યા, દેવાંગના હો રાસે રમતી ૧૪
દ્રવ્ય ઉદ્યોતના દીપકો, ગણરાજ યોજે મહાવીર,
રત્નદીપ દેવો પ્રગટાવે, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૧૫
દીપાવલી દિન ઉજવો પ્રસિધ્ધ વિશ્વ બધે મહાવીર,
ગૌતમ કેવળ પામ્યા, દેવાંગના હો રાસે રમંતી. ૧૬
અંતરમાં ભાવના દર્શની, દાસને પ્યારા મહાવીર,
હૈયામાં ઝંખના પ્રભુની, દેવાંગના હો રાસે રમંતી ૧૭
કલ્યાણક પંચ મહાવીરનાં અજિત પદ માટે મહાવીર,
હેમેન્દ્ર હર્ષથી ગજાવો દેવાંગના હો રાસે રમંતી ૧૮

વીરકા ધ્યાન.

[તર્જ—ચલ ચલ રે નવજવાન]

તન મનસે તુ લગાવ, વીરકા પ્યારા ધ્યાન ધ્યાન. મન૦
જૂઠે માયાજાલ, ઓર ભમે કાલ;
ઈતની તું સમજણ, લે કે જાના શરણ,
ચૂકના તેરા ધર્મ નહિ, જપના પ્રભુ નામ. તન૦ ૧
તું માયાસે બચેજા, આપતસે હઠેજા;
જીવનકા તું સુકાન, 'સુયશ' કરો કલ્યાણ ચુકના૦ ૨

—સુયશ

રચનાર અને વિવેચનારઃ—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા.

શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫૭ થી શરૂ.)

પ્રકારાંતરે સિદ્ધ નામનું યથાર્થપણું બતાવે છેઃ—

વસંતતિલકા વૃત્ત—

નિષ્પન્ન ધાન્ય થયું સિદ્ધ યથા કથાય,
નિષ્પન્ન રૂપ નિજ સિદ્ધ થયું તથા ચ;
તેથી કૃતાર્થ અભિધા અરથાનુસારે,
તે સિદ્ધના ચરણ હો શરણું અમારે ! ૩

શબ્દાર્થઃ—નિષ્પન્ન-પાકેલા ધાન્યને જેમ 'સિદ્ધ થયું' એમ કહેવામાં આવે છે, તેમ જેનું નિષ્પન્ન થયેલું નિજરૂપ સિદ્ધ થયું એમ કહેવાય છે; અને તેથી કરીને જે 'સિદ્ધ'-કૃતાર્થ એવું અર્થાનુસારી યથાર્થ નામ ધારણ કરે છે. એવા તે સિદ્ધના ચરણ અમને શરણરૂપ હો !

વિવેચન—નિષ્પન્ન થયેલું-પાકેલું-પરિણુત થયેલું ધાન્ય સિદ્ધ થયું એમ કહેવાય છે. એક વાર પરિપકવ થયા પછી જલસિંચન આદિ કોઇપણ ક્રિયા-પ્રક્રિયાઓની આવશ્યકતા રહેતી નથી. 'નિષ્પન્ન શાલિવાળા વનથી શોભતા જીવલોકમાં જલભારથી નમેલા જલધરોનું કામ શું ?'

" निष्पन्नशालिवनशालिनि जीवलोके,
कार्यं कियज्जलधरैर्जलभारनम्रैः ? ।" श्री ભક્તામરસ્તોત્ર.

આમ પરિપાકરૂપ તેનું કાર્ય પર્યાપ્ત થયું છે, એટલે કોઇ કાર્ય અવશિષ્ટ નહિં રહ્યું હોવાથી તેની કૃતકૃત્યતા થઇ છે અને એક વાર નિષ્પન્ન થયેલું ધાન્ય, પુનઃ અનિષ્પન્નપણું પામે એમ કોઇએ કદી દીઠું કે સાંભળ્યું નથી; એટલે કે તેની નિષ્પન્ન અવસ્થિતિમાં કોઇકાળે ફેર પડતો નથી.

તે જ પ્રકારે સિદ્ધ ભગવાનને નિજરૂપ નિષ્પન્ન થયું છે, પરિપકવ સ્વરૂપે પરિણુત થયું છે, સિદ્ધ થયું છે, અને એક વાર તે પરિણુત સ્વરૂપ નિષ્પન્ન થયું, એટલે પછી તથારૂપ પરિણુતિની સાધના માટે કોઇપણ સાધનરૂપ ક્રિયા-પ્રક્રિયાનો અવકાશ રહેતો નથી. પરદ્રવ્યથી વિયુક્ત એવા સ્વદ્રવ્યની સિદ્ધિરૂપ અભીષ્ટ કાર્ય પરિપૂર્ણ થતાં, કંઇ પણ કર્ત્તવ્ય બાકી રહેતું નથી.

આમ કૃતકૃત્યપણું સિદ્ધ થયું હોવાથી, 'સિદ્ધ' નામની સાર્થકતા જણાય છે. અને એ કૃતકૃત્યપણું થયા પછી કોઇ કાળે સ્વરૂપાન્તર થતું નથી, નિષ્પન્ન પરિણુતિમાં ફેર પડતો નથી, કૃતાર્થ—નિષ્ઠિતાર્થ એવા સિદ્ધની સદાકાળ-સાદિ અનંત ભાંગે-તેમજ અવસ્થિતિ રહે છે; શુદ્ધ ચેતનાને સિદ્ધરૂપ પ્રિયતમનો સંગ થયા પછી, તેનો સંગ કદી છૂટતો નથી, કદી વિરહદુઃખ અનુભવવું પડતું નથી.

" રીઝયો સાહેબ સંગ ન પરિહરે રે,
ભાંગે સાદિ અનંત "—શ્રીમાન્ આનંદઘનજી.

" निष्ठितार्थमजं नौमि परमात्मानमव्ययम् । "

—શ્રી શુભચંદ્રાચાર્યજીકૃત જ્ઞાનાર્ણવ.

" तं जिनसिंहं कृतकरणीयं मल्लिमशल्यं शरणमितोऽस्मि । "

- -શ્રી સમંતભદ્રાચાર્યજીકૃત બૃહત્સ્વયંભૂ સ્તોત્ર.

" સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો-
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ? " —શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી.

આમ કૃતકૃત્ય એવા શ્રી સિદ્ધના ચરણનું અમને શરણ હો!

હવે સિદ્ધનું સચ્ચિદાનંદપણું વર્ણવે છે'—

આનંદના જ ઘન ચિદ્ઘન સત્સ્વરૂપી,
વિશ્વસ્વરૂપ નિરૂપે પણ જે અરૂપી;
અત્યક્ષ અક્ષર જ જે ગત જન્મપારે,
તે સિદ્ધના ચરણ હો શરણું અમારે! ૪

શબ્દાર્થ:-જે આનંદના જ ઘન છે ચિદ્ઘન છે, સત્ સ્વરૂપી છે; જે અરૂપી છતાં વિશ્વસ્વરૂપને નિરૂપે છે અને જે અતીંદ્રિય, અક્ષર (અવ્યય) અને જન્મનો પાર પામેલા-અજન્મા છે,-એવા તે સિદ્ધના ચરણનું અમને શરણ હો.'

વિવેચન—અત્રે ભગવાનનું આનંદઘનપણું, ચિદ્મયપણું, સત્સ્વરૂપપણું ઇત્યાદિ બતાવવામા આવ્યું છે. તે અનુક્રમે વિવેચીએ.

આનંદઘન.

ભગવાન્ સિદ્ધ આનંદઘન છે, આનંદ, આનંદ અને આનંદ-એ સિવાય બીજું કંઇ નહિં એવા છે. ઘન એટલે નક્કર વસ્તુ (Solid),—જેને લંબાઇ, પહોળાઇ અને ઊંચાઈ એ ત્રણ મર્યાદાવિસ્તાર (Dimensions) હોય છે, તેને ઘન (cube) ભૂમિતિશાસ્ત્રમાં કહે છે. જેમકે લોઢાનો ટુકડો, તે ઉક્ત ત્રણે વિસ્તારમા લોહ, લોહ અને લોહ જ છે, સર્વપ્રદેશે તે લોહમય જ છે, અથવા તો મીઠાનો ગાંગડો, તે ત્રણે વિસ્તારમાં મીઠું, મીઠું અને મીઠું જ છે, સર્વપ્રદેશે તેનો આસ્વાદ લવણમય જ છે.

" सर्वतः सैन्धवं खिल्यमर्थादेकरसं स्वयम् । "

-શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યકૃત પંચાધ્યાયી

તે જ પ્રકારે શ્રી સિદ્ધ ભગવાન્ પણ આનંદના જ ઘન છે, આનંદ, આનંદ અને આનંદમય જ છે, એમના સમસ્ત પ્રદેશે પરમ આનંદલહરીની જ અનુભૂતિ થાય છે. પરમતત્ત્વરંગી મુનિવર્ય દેવચંદ્રજી પ્રકાશે છે-

" શ્રી સુપાસ આનંદમે, ગુણ અનંતનો કંદ, હો જિનજી!
જ્ઞાનાનંદે પૂરણો રે, પવિત્ર ચારિત્રાનંદ હો જિનજી!

અને તે આનંદ કેવો છે?—

" એકાન્તિક આત્યંતિકો, સહજ અકૃત સ્વાધીન, હો જિનજી!
નિરુપચરિત નિર્દ્વંદ્વ સુખ, અન્ય અહેતુક પીન, હો જિનજી!
" એક પ્રદેશે તાહરે, અવ્યાબાધ સમાય, હો જિનજી!
તસુ પર્યાય અવિભાગતા, સર્વાકાશ ન માય, હો જિનજી!"

જુઓ, દેવચંદ્રજી ચોવીશી,સ્વોપજ્ઞટીકા.

"આનંદઘન પદ રેખ"-શ્રી. આનંદઘનજી. (ચાલુ)

લે:-આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

ધર્મ સ્વરૂપ.

ધર્મ એટલે વસ્તુસ્વભાવ. દરેક વસ્તુમાં ધર્મ રહેલો હોય છે. તે ધર્મદ્વારા વસ્તુ ઓળખાય છે. વસ્તુ ધર્મી છે અને તે વસ્તુને ઓળખાવનાર અસાધારણ ગુણ તે ધર્મ કહેવાય છે. સાકર ધર્મી છે અને તેમાં રહેલો અસાધારણ મીઠાશ ગુણ તે ધર્મ છે. સાધારણ ગુણ ધર્મ ન થઈ શકે. સાકરમાં સાધારણ ગુણ કઠીનતા તથા શ્વેતતા છે, પણ તે ગુણો સાકરના જ નથી. પત્થર તથા ફટકડી વિગેરેમાં પણ કઠોરતા તથા શ્વેતતા આદિ ગુણો રહેલા હોય છે માટે તે અસાધારણ ગુણો ન કહેવાય.

આવી રીતે આત્મા ધર્મી અને જ્ઞાનાદિ ધર્મ, ઉષ્ણતા ધર્મ અને અગ્નિ ધર્મી, શીતતા ધર્મ અને પાણી ધર્મી. આ પ્રમાણે વસ્તુ માત્રમાં રહેલો અસાધારણ ગુણ તે ધર્મ કહેવાય છે.

અનંત ધર્મવાળી જે વસ્તુ કહેવાય છે તે પર્યાયોને આશ્રયીને કહેવામાં આવે છે. દ્રવ્ય માત્રમાં પ્રત્યેક સમયે પરિવર્તન થયા કરે છે. આ પરિવર્તનો પર્યાયોના નામે ઓળખાય છે અને એને જ લક્ષમાં રાખીને અનંત ધર્મવાળી વસ્તુ કહેવાય છે.

સંસારમાં જેવો જેવો અધિકારી હોય તે પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે તે પોતાની ફરજ 'બજાવવારૂપ ધર્મ' કહેવાય છે. ધર્મ વસ્તુ જ એવી છે કે તે માન્યતાગ્રાહ્ય કે કલ્પનાગ્રાહ્ય થઈ શકતી જ નથી, જેમકે કોઇ કલ્પના કરે અથવા માની લે કે અગ્નિ શીતલ છે અને તે તપેલાને શાન્તિ પમાડે છે; પાણી બાળે છે; આત્મા જ્ઞાનશૂન્ય છે વિગેરે વિગેરે. આવા પ્રકારની કોઈ કલ્પના કરે કે માન્યતા ધરાવે તો તેનો આશરો લેવાની સર્વથા આવશ્યકતા નથી, કારણ કે આ કલ્પનાઓ તથા માન્યતાઓ ખોટી છે. કોઈ અપેક્ષાને લક્ષમાં રાખીને જો એમ કહેતો હોય તો તે અમુક અંશે સત્ય હોવાથી ગ્રાહ્ય થઇ શકે; નહિ તો આબાળગોપાળ પ્રસિદ્ધ વસ્તુ સ્વભાવધર્મમાં મતભેદનો અભાવ હોવાથી અમુક અમુક કાર્ય પ્રસંગે અમુક અમુક ધર્મસ્વરૂપ ધર્મીનો આશરો લેવો પડે છે. ઉષ્ણતાની આવશ્યકતા હોય તો અગ્નિ, મીઠાશની આવશ્યકતાવાળાને સાકર તેવી જ રીતે અન્યાન્ય ધર્મની આવશ્યકતાવાળાને અન્યાન્ય દ્રવ્યનો આશરો લેવો પડે છે અથવા તો બાળવાની આવશ્યકતાવાળાને ઉષ્ણતાધર્મ, ઠંડકની ઇચ્છાવાળાને શીતળતાધર્મ ઈત્યાદિ સર્વમાન્ય તથા મતભેદશૂન્ય ધર્મનો આશ્રય ઇચ્છિત કાર્ય સાધવા લેવો જ પડે છે, અને તે તે ધર્મોનો આશ્રય લેવાથી તે પોતાનું કાર્ય સાધી શકે છે. જ્ઞાનધર્મનો આશ્રય લઇને વસ્તુસ્થિતિનું ભાન કરી શકે છે તથા સુખશાંતિ અને મુક્તિ મેળવી શકે છે. હવે આ સ્થળે વિચારવાની એટલી જ જરૂરત છે કે ધર્મ શબ્દનો પ્રયોગ ઘણે સ્થળે કરાતો

નેવામા આવે છે. જેમકે પતિધર્મ, ક્ષત્રિય-ધર્મ વિગેરે વિગેરે. ઉપર બતાવેલ ધર્મ શબ્દ તો આવા સ્થળોએ જોડાઇ શકતો નથી પરંતુ ફરજ જે ધર્મનો અર્થ થાય છે તે ધર્મ શબ્દ આવા સ્થળોએ જોડાઇ શકે ખરો.

પતિનો અધિકાર ધરાવનાર વ્યક્તિએ પત્નીની સાથે વર્તવાના નિયમોને અનુસરવુ તે પતિધર્મ કહેવાય છે. ક્ષત્રિયપદ ધારણ કરનારે દુઃખી, નિરાધાર તથા પીડાતાઓનુ રક્ષણ કરવું તે ક્ષત્રિયનો ધર્મ કહેવાય છે. આવી જ રીતે માતા, પિતા, પુત્ર, રાજા આદિના પણ ધર્મ તેમની ફરજોને આશ્રયીને કહેવાય છે. ગૃહસ્થધર્મ અને સાધુધર્મમા કાઇક ફરક રહે છે. પૂર્વે બતાવેલ ધર્મોને આત્મધર્મના સાથે કાઇપણ સબધ નથી. નીતિના સાથે સબધ કહી શકાય સસારવ્યવહારને આશ્રયીને જ એ ધર્મોની પ્રવૃત્તિ થઇ હોય તેમ લાગે છે. અને એ સર્વ ધર્મોમાથી કેટલાક પુણ્યકર્મના ઉત્પાદક હોવાથી અમુક અંશે ધર્મના સાધન માની તેમા ધર્મના ઉપચાર થાય છે અને તેથી કરીને ઔપચારિક ધર્મ કહી શકાય.

ગૃહસ્થધર્મ તથા સાધુધર્મ દેશવિરતિ તથા સર્વવિરતિને આશ્રયીને જ ક્રિયાના રૂપમા મૂકાય છે. તે ઔપચારિક ધર્મ કહેવાય છે. વાસ્તવમા-પરમાર્થથી આત્મધર્મ તો આત્માની નિષ્કર્મતાથી ઉત્પન્ન થયેલી પરમ વિશુદ્ધ પરમાત્મદશા જ છે.

સસારવ્યવહારને આશ્રયીને ગૃહસ્થધર્મ તે ગૃહસ્થમા રહેલ વ્યક્તિની ફરજરૂપ છે ગૃહસ્થની ઝુસરી ગળામા નાખનાર વ્યક્તિએ સસારની જનતા સાથે ગૃહસ્થના નિયમાનુસાર વર્તવુ તે ગૃહસ્થધર્મ વ્યવહારિક કહેવાય છે.

ધર્મના વિભાગો પડી શકતા નથી પણ ધર્મના સાધનોના વિભાગો પડી શકે છે. આત્માની વિશુદ્ધ પરમાત્મદશામા કોઇનો પણ મતભેદ નથી, પરન્તુ પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવાના ધર્મના વ્યાપારોમા મતભેદ રહે છે. પૈસા મેળવવાના સાધ્યમા તો કોઇનો પણ મતભેદ નથી, પરન્તુ પૈસા મેળવવાના સાધન-વ્યાપારમા મતભેદ પડે છે. કોઇ અમુક વ્યાપારને પૈસા પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન માને છે ત્યારે કોઇ તેનાથી ભિન્ન અમુક વ્યાપારને તેનું સાધન માને છે. જેવા કે ઝવેરાત, કાપડ, સોનાચાંદી, અન્ન, કરિયાણુ વિગેરે વિગેરે. સર્વત્ર સ્થળે સાધ્યને અનુકૂળ સાધન હોય તો જ સાધ્ય સિદ્ધ થઇ શકે છે.

પ્રતિકૂળ સાધનથી સાધ્ય સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. આત્માને દોષમુક્ત કરવા નિર્દોષ સાધનોની અત્યાવશ્યકતા રહે છે. સદોષ સાધનોનો ઉપયોગ કરીને કોઇપણ નિર્દોષ બની શકતુ નથી, માટે જ આત્મા વિશુદ્ધિ, પરમાત્મદશા, મુક્તિપદ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાએ દોષોને સારી રીતે જાણીને નિર્દોષ સાધનોનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ.

સસારમા દોષોના કેન્દ્ર કષાય તથા વિષયાસક્તિ છે. જે સાધનોમા કષાય તથા વિષયાસક્તિ રહેલા છે તે શાશ્વત ધર્મના સાધન બની શકતા જ નથી. પ્રાણીવધાદિનો પણ કષાય તથા વિષયાસક્તિમા સમાવેશ થઇ જાય છે. દેવીદેવતાને અપાતા પ્રાણીઓના બલિદાનો પણ વિષયાસક્તિને લક્ષીને જ હોય છે. પરમાત્માની વિશુદ્ધ ઉપાસના સિવાયની

સંસારમાં જેટલી ઉપાસનાઓ છે તે સઘળી કેવળ વિષયાસક્તિને માટે જ કરાય છે.

કોઇપણ દેવી કે દેવતાની આગળ પ્રાણીનો વધ કરે છે તે વધ કરનારની જેના આગળ વધ કરાય છે તે દેવ તથા દેવીને પ્રસન્ન કરીને ધન, જીવન, સ્ત્રી આદિ વસ્તુઓ મેળવવાની ઇચ્છા હોય છે અથવા તો શત્રુના વિનાશની, કોઇને વશ કરવાની કે પોતાના કાર્યમાં આડા આવનારને દૂર કરવાની ભાવના હોય છે; માટે તે બલિદાન ધર્મનું સાધન હોઈ શકે જ નહિ. કેટલાક પૂણ્યકર્મ માટે યજ્ઞાદિમાં પશુવધ કરે છે પણ તે પુણ્યકર્મનું સાધન જ નથી. "परोपकारश्च पुन्याय, पापाय परपाडनं" નીતિ પણ આમ જ કહે છે કે પરોપકારથી પુન્ય થાય છે અને પરને પીડા આપવાથી પાપ થાય છે માટે જેઓ પુણ્યને માટે પ્રાણીઓનો વધ કરે છે તે સર્વથા ધર્મનું વિકળ સાધન છે; એટલું જ નહિ પણ પુણ્યનું પણ વિકળ સાધન છે માટે જે દેવીદેવતાઓને બલિદાન આપવામાં ધર્મ માને છે તે વાસ્તવિક ધર્મને સમજતા જ નથી, પરંતુ તેમના કુળનો ધર્મ હોય તો ના ન કહેવાય.

જ્યાં આત્માની પરમાત્મદશા પ્રગટ કરવાનો આશય હોય છે ત્યાં પ્રાણીવધનો સર્વથા નિષેધ છે અને કોઈ પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રાણીવધ કરે તો તે સર્વથા અજ્ઞાની જ છે. અને તેનો પ્રયત્ન વિષપાન કરીને જીવવાને ઇચ્છવા જેવું છે. આ લોકનાં વિષયાદિ સુખોને માટે કદાચ તેનો પ્રયત્ન પ્રારબ્ધ અનુસાર સફળ થવામાં દેવીદેવલાં નિમિત્તભૂત થઇ શકે ખરાં; પરંતુ વિશુદ્ધ ધર્મ કે ઔપચારિક પુણ્યધર્મના માટે તો તે પ્રયત્ન સર્વથા નિષ્ફળ જ છે એટલું નહિ તેના આત્માના માટે તો અત્યંત અનિષ્ટ છે, અનેક યાતનાઓનો ઉત્પાદક છે.

જે વાસ્તવિક ધર્મ છે તે તો સર્વને એક સરખો જ માન્ય છે માટે પોતે માની લીધેલો ધર્મ તે ધર્મ કહી શકાય નહિ. ધર્મ તો વસ્તુનો ગુણ છે. તેમાં માનવાપણું કે ન માનવાપણું એવો કાંઇ મતભેદ રહેતો નથી, પોતાની માન્યતાનો ભેદ ધર્મના સાધનવ્યાપારમાં પડી શકે છે, માટે વાસ્તવિક ધર્મને સમજીને તેને પ્રગટ કરવા પોતે જે કાંઇ વેપાર કરી રહ્યો હોય અને અન્ય વ્યક્તિ સમજપૂર્વક વિશુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરવા સાનુકૂળ અન્ય વ્યાપાર કરી રહ્યો હોય તો તે કાંઇ અધર્મનો વ્યાપાર કહેવાય જ નહિ, અને તેનો નાશ કરવાની કે તેને હરાવવાની ભાવના વિશુદ્ધ ધર્માવલંબીને હોય જ નહિ પરંતુ વિશુદ્ધ સાધ્ય સાધવામાં કદાચ કોઇ વ્યક્તિ વિકળ સાધનનો ઉપયોગ કરતા અનુકૂળ સાધનના ઉપયોગ કરતાને જણાય તો તે હિતબુદ્ધિથી વિકળ સાધનવાળાને અનુકૂળ સાધનનો ઉપદેષ્ટા થઈ શકે છે. વિશુદ્ધ સાધ્ય તેમજ વિશુદ્ધ સાધનવાળાને ઇર્ષા, વિરોધ કે અહંતા પીડી શકતા જ નથી. હરાવવાની કે નાશ કરવાની જેની બુદ્ધિ થાય છે તે ધર્મથી સર્વથા અજ્ઞાન છે. તેણે ધર્મને ઓળખ્યો જ નથી. કદાચ કોઇક પુસ્તકમાં વાંચ્યો હશે કે કાને સાંભળ્યો હશે પણ તેથી કાંઇ તે ધર્મનો જ્ઞાતા કહી શકાય નહિ. તેનાથી તો જડસ્વરૂપ પુસ્તક વધી જાય છે, કારણકે પુસ્તક રાગદ્વેષ રહિત થઇને અનેકને બોધ થવામાં નિમિત્તભૂત થાય છે.

અનાદિ કાળથી સંસારસરિતાનાં પ્રબળ વેગથી વહેતા કષાય તથા વિષયરૂપ પ્રવાહના સન્મુખ પૂરે-વીર્યબળપૂર્વક સરિતાના

પૂરમાથી કહિ આવી જવુ તે ધર્મ. આત્માના અનતજ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય, સુખ આદિના ભોક્તા બનવું તે ધર્મ, અને વર્ણ, ગંધ, રસ તથા. સ્પર્શ આદિના ભોક્તા બનવું તે અધર્મ. (ભોક્તા એટલે તે તે ધર્મમાં વૃત્તિની સ્થિરતા--આસક્તિ). મહિનાઓ સુધી અન્નજળ છોડી દઇને જેઠ મહિનાના પ્રખર તાપથી તીવ્ર તપી ગયેલા રેતમાં નગ્ન શરીરે આતાપના કેમ ન લેતો હોય, સહસ અગ્નિના કુડો બનાવી તેની વચમાં બેસીને આતાપના કેમ ન લેતો હોય, શીતકાળની હિમમિશ્રિત સખ્ત શરદીમાં જળાશયમા ઊભો રહીને શીત આતાપના કેમ ન લેતો હોય, સંસ્કૃત પ્રાકૃત આદિ ભાષાઓમા લખેલા પુસ્તકો વાચીને આત્માની, જડની, કર્મની, સસારની તેમજ મોક્ષ આદિની વાતો કરીને તત્ત્વજ્ઞાની જેવો કેમ ન દેખાતો હોય, બબ્બે મહિના સુધી અન્નજળ ત્યાગીને મોટો તપસ્વી કેમ ન બન્યો હોય, સસારની સઘળી સપત્તિ છોડી દઇને એકાતે નિર્જન સ્થળમાં કેમ ન વસતો હોય પરંતુ જ્યાંસુધી તેની મનોવૃત્તિ વર્ણ, ગંધ, શબ્દ તથા સ્પર્શ આદિ જડ ધર્મમાં વીખરાયેલી રહે છે, અતિશય આસક્તિવાળી રહે છે તો તે અધર્મ સેવે છે, માટે તે અધર્મી કહી શકાય. અને સર્વ જડ અધર્મોથી નિવૃત્ત થઇને આત્મધર્મ જ્ઞાનાદિમાં રમણ કરતી હોય તો ભલે તે પછી બાહ્યથી કોઇપણ વસ્તુનો ત્યાગી ન હોય અથવા તો ગમે તેવા કપડામાં વિચરતો હોય તો તે પણ ધર્મી કહી શકાય છે, માટે અમુક બાહ્ય પ્રવૃત્તિ માત્રનું નામ ધર્મ નથી તેમ અધર્મ નથી. ઉપયોગમા ધર્મ છે અને ઉપયોગ-શૂન્યતામાં અધર્મ છે. બાકી તો સંસારમાં મનુષ્યોએ કલ્પના કરેલા ધર્મ-અધર્મથી કાઇપણ હિતાહિત થઇ શકતુ નથી.

મુનિનું સ્વરૂપ—

જે મહાત્માઓનું મન ઇંદ્રિયોના વિષયમા આસક્ત થતું નથી, કપાયોથી વ્યાપ્ત થતું નથી, જે (મન) રાગદ્વેષથી મુક્ત રહે છે, જેણે પાપકાર્યોને શાંત પમાડ્યાં છે, જેણે સમતાવડે અદ્વૈત સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જે ભાવના ભાવતુ ભાવતુ આત્મસયમના ગુણોરૂપી ઉદ્યાનમાં હમેશા બેસે છે, આવા પ્રકારનુ જેમનું મન થયેલું છે તે મહામુનીશ્વરો આ સસાર તરી ગયા છે અને તેઓને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.

સુભાષિત પદ્યરત્નાકર.

કૃત્રિમતા (ડોળ—દંભ) વિષે

શ્વાનોક્તિ.

वसंततिलका वृत्त.

आवद्ध कृत्रिमसटा जटिलांस भित्ति,
रारापितो मृगपतेः पदवीं यदि श्वा ।
मत्तेभकुम्भतटपाटनलम्पटस्य,
नादं करिस्यति कथं हरिणाधिपस्य ॥ १ ॥

આ જગતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં કૃત્રિમતા એટલી બધી વધી પડી છે કે, ઘણા ભોળા-ભલા અને બારિકતાથી નિરક્ષણુ નહીં કરનારાઓ એવા દાંભિક દેખાવોથી છેતરાય છે. તેની આ અન્યોક્તિ બોધક છે.

એક શ્વાનને કોઇએ મૃગરાજ (સિંહનું) ચિત્રવિચિત્ર ચટાપટાવાળું ભભકાદાર ચામડું ઓઢાડીને સિંહ સમાન દેખાવમાં ખડો કર્યો હતો, તેને કોઇ વિચક્ષણ અવલોકનહારે જોયો, અને તેને સંબોધ્યો કે-હે શ્વાન! મૃત સિંહનું ચામડું ઓઢી ભલે તેં સિંહનો સ્વાંગ સજ્યો હોય, અને તારૂં આવું વનરાજનું સ્વરૂપ દેખી પશુ-પંખીઓ અને ઇતર પ્રાણીઓ ભય પામી ભાગતાં હોય, અને આ આડંબરથી ભલે તું ગર્વિષ્ઠ બન્યો હો, પણ હે શ્વાન, એ તારી કૃત્રિમ ગૌરવતા કયાં સુધી ટકી શકશે? જ્યારે તારા પાસેથી મત્તગયંદ (મદોન્મત્ત હસ્તિ) પસાર થશે ત્યારે તેનાં કુંભસ્થળ ભેદવાની જેનામાં કુદરતબક્ષીશ બળ-ચાતુર્ય હોય છે એવા પર્વતાધિપતિ કુંજરમાં જે આકાશપર્યંત અને સકળ વનવાટિકાને ગર્જાયમાન કરનારી ભવ્ય ગર્જના-ભયંકર ત્રાડ મારવાની શક્તિ હોય છે તે તું કયાંથી લાવવાનો હતો? એ જ સમયે પરીક્ષા થઇ જશે કે સિંહ તે સિંહ અને તું તો ભષક્ શ્વાન!!!

આ અન્યોક્તિ જગતવ્યવહારમાં પણ લાગુ પડે છે.

સાચી શક્તિ અથવા સ્વભાવજન્ય-કુદરતી બળ; અને એ શક્તિ માટે ઊભો કરેલો દાંભિક વેશ, એ બેમાં જમીન આસમાનનો તફાવત છે.

પ્રભુને સાનિધ્ય લાવનારી જે અજબ-અનોખી ચીસ (આર્ત્તનાદ) ગજેન્દ્રે પાડી હતી.

લજ્જા જવાની અણી પર આવેલી તકે જે પોકાર (પ્લુતોચ્ચાર) કૃષ્ણા (દ્રૌપદીએ) દિશાઓને ભેદી નાખનારી આતુરતાથી કર્યો હતો.

વિગેરે વિગેરે સાચી શક્તિનાં પ્રમાણોનાં અનેક દૃષ્ટાંતો સર્વધર્મનાં પુસ્તકો મોજુદ છે.

ભક્તિના કૃત્રિમ વેશો, દંભી દેખાવો, નાટકીય પૂજાઓ, સ્તવનો-ભજનો એ વિગેરે આડંબરી ક્રિયાઓ સત્યને શોધી શકતી નથી, માટે જ શાસ્ત્રો તમામનો પ્રસિદ્ધ મુદ્રાલેખ એ જ છે કે—

सत्यमेव जयते, नानृतं ।

વસંતતિલકા

રે શ્વાન ! તું મન વિષે મગરૂર થા માં,
આ સિંહચર્મ ધરી આપગુણો તું ગા માં;
મોટા ગજેન્દ્રતણું મસ્તક છેદવાને,
ક્યાંથી કરી શકીશ ભવ્ય જ ગર્જનાને. ૧

આત્માને પ્રકાશમય રાખવાના પ્રયત્નોમાં અગ્રતા ધરાવનારા વહાલા વિવેકી વાચકવૃંદ ! આપણે પણ કૃત્રિમ દોષોથી અલગ રહેવા ઇચ્છીશું ખરા નાં ?

સત્ય સંશોધક-બોધક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
ધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર.

ભાવનગર-વડવા
તા. ૨૮-૨-૪૨ ભૃગુ

જ્ઞાન અને ક્રિયા—

કેટલાક મનુષ્યો તત્ત્વને જાણે છે, પરંતુ તે પ્રમાણે કરવાને સમર્થ નથી, જેઓ કરવાને સમર્થ છે, તેઓ તત્ત્વને જાણતા નથી; માટે જેઓ તત્ત્વને જાણે અને તે પ્રમાણે કરવા સમર્થ હોય તેવા પુરૂષો લોકમાં કોઈક વિરલ જ હોય છે. જ્ઞાન, ભક્તિ, તપ, અને ક્રિયાનું જે કાંઇ પણ પ્રયોજન હોય તો તે એક જ છે, તે એ કે ચિત્તની સમાધિ થવાથી કર્મલેપનો નાશ થાય અને તેથી આત્માના ગુણનો પ્રકાશ થાય ઇંદ્રિયો અને મન જેને વશ ન હોય તેવા પુરૂષની ક્રિયા હાથીના સ્નાનની જેમ વ્યર્થ છે અને ક્રિયા રહિત જ્ઞાન પણ દુર્ભાગી માણસના આભૂષણની જેમ ભારરૂપ છે.

સુભાષિત પદ્યરત્નાકર.

સં:-મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

અજિત-સુક્તમાળા.

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી શરૂ)

(૮૧) ધર્મની કરણી કરે તે પંડિત છે, જે સત્ય વચન બોલે છે તે વાચાલ છે તથા જે મારતા જીવને ઉગારે છે તે દાતાર જાણવો.

(૮૨) ઉજમણા વખતે કેટલાક શ્રાવકો પાંચસેં પાંચસેં હજારો હજારો રૂપિઆના છોડ ભરાવી ઠામઠામ ઉજમણું કરે છે પણ પુસ્તકો પાંચ કે પંદર રૂપિઆનાં લાવે છે. આશ્ચર્યની વાત ! "જ્ઞાનાધારે" સૌ કોઇ કામ બને છે તે જ્ઞાનનું તો ઠેકાણું નહિ ને અન્ય ઠાઠમાઠ ? ? પણ ખાસ સમજવું કે જ્ઞાનમાં વધારે ખર્ચ કરી પાંચસે રૂપિઆનું પુસ્તક લાવી મૂકવું ને તેથી વધારે ઉત્સુકતા માટે છોડો પણ સારા ભરાવવા, કારણ કે છોડ તે જ્ઞાનભક્તિના માટે છે. ઉજમણું તો જ્ઞાનાદિનું છે.

(૮૩) પૈસાદાર પોતાની કીર્ત્તિ મેળવવા માટે બીજાં દેહરાસરો છતાં પણ નવીન દહેરાસર બંધાવે છે પણ શત્રુંજયાદિ જીર્ણ તીર્થોની સંભાળ ન લે તે કેટલું બધું અકથનીય ! જીર્ણોદ્ધાર કરાવવામાં કેટલું બધું ઉગ્ર પુણ્ય છે તે ધ્યાનમાં રાખવું.

(૮૪) માતાપિતાઓની એ જ ફરજ છે કે બાળકને સારા સદ્ગુણો શિખવવા, વિદ્યાભ્યાસ સારો કરાવવો ને આનંદથી તેમનું ભરણપોષણ કરવું યોગ્ય છે. વિદ્યાદાન આપવું તે શ્રેષ્ઠ છે.

(૮૫) પોતાનાં છોકરાંને સુવર્ણાદિ ઘરેણાં પહેરાવ્યા કરતાં વિદ્યાલંકાર "આભૂષણ" "વધારે પહેરાવવાં" કારણ "विद्यासमं नास्ति शरीरभुषणम्" વિદ્યા સમાન અન્ય શરીરભૂષણ છે જ નહિ. ગમે તેટલાં ઘરેણાં તથા મોતીની માળાઓ પહેરો પણ સદ્ગુણથી વિમુક્ત અર્થાત્ વિદ્યા ન હોય તો તે શોભે નહિ. વિદ્યાદિ ગુણો જ્યાં સુધી પ્રાપ્ત નથી કર્યા ત્યાંસુધી રૂપાદિ ગુણો શા કામના છે ? માટે સર્વોત્કૃષ્ટતામાં વધારે સદ્ગુણભૂષણ વિદ્યા જ છે. કારણ આભૂષણો ક્ષીણ છે ને વિદ્યાભૂષણ સર્વદા અક્ષય છે.

(૮૬) પંડિતોની સભામાં મૂર્ખાઓએ મૌન ધારણ કરવું તેના જેવું બીજું એકે શ્રેષ્ઠ નથી.

(૮૭) લક્ષ્મીપણું, રૂપપણું, શાસ્ત્રજ્ઞપણું, શીયળપણું, વિવેકપણું, વિનયપણું, સમતાપણું અને મનનું મોટાપણું. એ આઠ વાનાં અતુલ્ય પુણ્યના જોગથી પમાય છે.

(૮૮) મુખથી મીઠી વાણી બોલવી તે મુખનો શણગાર છે. વળી મૃદુ મીઠું વચન તે કામણ વિના વશીકરણ છે. વળી લક્ષ્મીપણું પામવાનું કારણ પણ મૃદુ વચન છે.

(૮૯) જે માણસ અન્નદાન કરે છે તે પરમ પ્રભાવશાળી પુણ્ય પામે છે.

(૯૦) ક્રોધના આવેશમાં ભોજન કરવું નહિ.

(૯૧) ભોજનની પહેલાં પાણી પીવું નહિ કારણ કે પથ્થર સમાન પાણી કહેલું છે. ભોજન મધ્યે પાણી પીવુ તે અમૃતસમાન છે " भोजनांते विषं वारि मध्ये वारि बलप्रदम् " માટે આદ્યઅંતમા પાણી ન પીતા અર્ધભોજન થયા બાદ જલ પીવું, તેથી શરીરની આરોગ્યતા સારી રહે છે

(૯૨) ગરિબ, અંધા, લુલા, પાગળાને ખાવાનું આપતા ભૂલવુ નહિ અર્થાત્ તેમને ખવરાવવું.

(૯૩) જૈન બાળકોએ કુગુરુ, કુદેવ, કુધર્મની સંગતિ કરવી નહિ

(૯૪) પહેલાના વખતમાં લોકો ઘણા ધનવાન હતા તેનું કારણ એ છે કે જે તેઓ વિદ્વાન, ઉદ્યોગી અને ધર્માશ્રયીઓ હતા

(૯૫) પ્રમાણિકપણું રાખવા પ્રયત્ન કરવો.

(૯૬) જે વચન મુખમાથી બોલ્યા તે પ્રમાણે વર્તવું પણ અબી બોલ્યા ને અબી ફોક એમ ન કરવું. દરેક વખતે વચન વદવુ તે વિચારીને વદવુ. .

(૯૭) જે છોકરાઓ, જે શિષ્યો, જે શિષ્યાઓ લક્ષબિન્દુ આપીને ખંત રાખીને બરાબર વિદ્યા પ્રાપ્ત કરતા નથી તે અંતે પસ્તાય છે-દુઃખ વેઠે છે.

(૯૮) પૈસાદારના છોકરાઓ એમ ધારે છે કે આપણે કયા રળવું કે કમાવુ છે? આપણે ઘેર ધન પુષ્કળ છે એમ જાણીને બેસી રહીને ઉદ્યમ કરતો નથી, તો જરૂર ઉદ્યમ કરવો. નકામો ટાઇમ વ્યતીત ન કરતા અભ્યાસમા લક્ષ દેશો તો સુખી થશો.

(૯૯) અપર કાર્ય કરીને ધર્માદિ પુસ્તકો દૃઢ શ્રદ્ધાથી ભણવાં, વાંચવાં.

(૧૦૦) જૈન બાળકોએ અહર્નિશ પ્રભુ, ગુરુદર્શન વંદન કરવા જ.

(૧૦૧) શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય પાસે જે સુંદરમા સુંદર ચીજ હોઇ શકે તે કેળવણી છે.

(૧૦૨) વિદ્યા વિનય દે છે, વિનયથી યોગ્યતાને પામે છે, યોગ્યતાથી ધન મળે છે, ધનથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે અને ધર્મથી સુખ મળે છે. (હિતોપદેશ)

(૧૦૩) દાંભિક માનવજીવનમા જીવવા કરતા પશુજીવનમા જીવવું શ્રેષ્ઠતર છે.

(૧૦૪) હાલના નોવેલ પુસ્તકો વાચવાથી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય છે, ધાર્મિક વ્યવહારિક શિક્ષણ સારી રીતે લ્યો

(૧૦૫) ધર્મનો ઉપદેશ નહિ કરનાર સાધુ પાદડા સમાન છે કેમકે તે પોતે તરે છે પણ બીજાને તારવા સમર્થ નથી.

(૧૦૬) "સજ્જન" થવા માટે સાદાઈ, પ્રમાણિકતા અને સરળતાની ખાસ જરૂર છે, અને એ ખીલે ત્યારે પ્રેમ અને મનને ખેંચી લાવે છે.

(૧૦૭) તમારો મુદ્દો ન ચૂકો, તમારું લક્ષ્ય ન ખુઓ, તમારી નેમ નજરથી દૂર ન રાખો, પણ ભાષામા કડવાશ લાવશો નહિ.

(૧૦૮) ઉદ્યોગ અને ધૈર્યનો બદલો માણસને જરૂર મળે છે (અસ્તુ)

લેખક—ચોકસી.

અહિંસાની અદ્ભુત શક્તિ.

વર્તમાનકાળમાં નજર નાખતાં સહજ માલૂમ પડશે કે દુનિયાના મોટા ભાગ પર હિંસાનું પ્રચંડ તાંડવનૃત્ય ચાલી રહ્યું છે. ભારતવર્ષનો મર્યાદિત પ્રદેશ બાદ કરીએ તો બાકીનામાં દિન ઊગ્યે જે પ્રકારની કત્લેઆમ પ્રવર્તી રહી છે અથવા તો એ જાતની વૃત્તિને ઉશ્કેરે કિંવા વધુ જોરદાર બનાવે એવા સાધનો ઉત્પન્ન કરવાની પ્રવૃત્તિ વિદ્યુત્વેગે ચાલી રહી છે એથી પુરવાર થાય છે કે માનવગણનો મોટો સમુદાય અહિંસામાં છુપાયેલી અમોઘ શક્તિ વીસરી ગયો છે. એની નજરમાં મહાત્મા ગાંધીજી જે અહિંસાની વાત ઉચ્ચારે છે તે હાસ્યાસ્પદ જણાય છે. પરમાત્મા મહાવીર દેવે જે મહાન્ તત્ત્વ જગતની ચક્ષુ સામે પચીસો વર્ષ પૂર્વે અવતાર્યું અર્થાત દેશકાળની પરિસ્થિતિનો તાગ કાઢી, એને અનુરૂપ આવે તેવો સ્વાંગ સજાવી રજૂ કર્યું તે આજે સંરક્ષણ કે શાંતિ માટે અપૂર્ણ ભાસે છે. અરે, કેવળ અધ્યાત્મ જીવન પૂરતું ઉપયોગી જણાય છે! આ જાતની સમજ ધરાવનાર જનતાનો વિશાળ વર્ગ ઉપરછલ્લી માન્યતા ત્યજી દઈ, બારિકાઈથી વસ્તુસ્થિતિનું અવલોકન કરશે તો જણાશે કે સાચું સુખ આત્મિક દશાની પ્રગતિમાં સમાયેલું છે અને આત્માની સ્વતંત્રતા સિવાયની અન્ય પૌદ્ગલિક લાલસાઓ કિંવા કલ્પી લીધેલી સુખ-વાસનાઓ સત્ય સ્વરૂપે હરગીજ ઉપયોગી નથી જ. એટલે અધ્યાત્મ જીવન એ હસવા જેવી ચીજ નથી. બરાબર રીતે સમજાય તો એ જ માનવભવનું મુખ્ય ધ્યેય છે અને એમાં જ જીવનની સાચી સૌરભ સમાયેલી છે; અને એ સર્વનો મૂળ પાયો કેવલ અહિંસા ઉપર જ નિર્ભર છે. અહિંસાની શક્તિ અદ્ભુત છે. એ ગહન વાત સમજવા સારુ 'અહિંસેચા વિજય' નામની મરાઠી પુસ્તિકા કે જે 'આપ્પા ભાઉ મગદૂમ' તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવી છે તેમાંનો સાર નિમ્ન પ્રકારે રજૂ કરવો ઉચિત જણાયો છે. એ આખા કથાનક પાછળ ઈતિહાસના કેટલાય પ્રમાણભૂત આધાર છે તે કહેવા કરતાં એટલું કહેવું પર્યાપ્ત થશે કે એમાં જે પ્રકારનું ચિત્રણ આલેખાયું છે તે આજે પણ બનતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને ચાલુ સમયને બંધબેસતું છે તેથી ચાલુ યુગની જનતા માટે અવલંબનરૂપ છે.

'અહિંસા' અને 'સત્ય' જેવા મહાન્ તત્ત્વોનું સંપૂર્ણપણે અવગાહન કરવા સારુ પ્રખર બુદ્ધિ, પ્રચુર અભ્યાસ અને પ્રવીણ તત્ત્વજ્ઞની સહાય આવશ્યક ગણાય. ઉપરછલ્લા અવલોકન માત્રથી કે ઈધરઉધરની આડીતેડી દલીલો વાંચી લેવાથી એનું હાર્દ હરગીજ ન સમજી શકાય. હવે જ્યારે આમ જનસમૂહનો અતિ વિશાલ વર્ગ ઉપર આંકેલી મર્યાદામાં આવી શકતો ન હોય ત્યારે ઉક્ત તત્ત્વબેલડીનો સાર આ વિશાલ ગણના હૃદયમાં અંકિત કરવા સારૂ ઉદાહરણ કિંવા નાનકડા કથાનકદ્વારા કામ લેવું એ વધારે

અનુકૂળ થઇ પડે છે. ગહન અને ગુચો-ભર્યા પ્રશ્નો પણ જ્યારે વાર્તાપ્રવાહમાં વહેતા મૂકવામાં આવે છે ત્યારે સામાન્ય જન-સમૂહ એનું હોશે હોશે પાન કરવા માડે છે કથાનકો મારફત ઉમદા સત્યોનું આમસમૂહને પાન કરાવવું એ પૂર્વપુરુષોએ નિયત કરેલો રાજમાર્ગ છે. શ્રી મગદૂમ પોતાની સપાદ-કીય નોધમા જણાવે છે કે–

જૈન સમાજમાં વાંચનની અભિરુચિ પેદા કરવા સારુ નાની પુસ્તિકાઓ પ્રગટ કરવી જરૂરી છે. પોતે જે 'શ્રી વીર ગ્રથમાળા' ચલાવે છે એની પાછળ એ જ હેતુ સમાયેલો છે.

તાત્ત્વિક પુસ્તકો વાચવાનો કંટાળો સામાન્ય જનસમૂહને વિશેષ હોય છે. ઘણુ-ખરૂં કથા કે વાર્તાના પુસ્તકો પ્રતિ આમ-સમૂહના મોટા ભાગનું દિલ સહજ આકર્ષાય છે એથી વાર્તાના પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની અને એમાં ધર્મપ્રેમ વૃદ્ધિંગત થાય, કઠીણ તત્ત્વોમાં છુપાયેલા ઉમદા રહસ્યો સરળતાથી સમજાય, અને પૂર્વજોના પરાક્રમશાળી કાર્યોનું ભાન થતા પોતાનામા શૂરાતનનો આદુર્ભાવ થાય એવી જાતના આલેખનની આ યુગમાં ખાસ આવશ્યકતા છે.

રાવસાહેબ પાટીલ વકીલે (સાગલી) 'જૈનોનો ઇતિહાસ' એ નામના મરાઠીમા બે સુદર પુસ્તક લખ્યા છે હિંદી ભાષામાં પણ એ પ્રકારના ગ્રથો લખાયેલા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. એમાંથી ઐતિહાસિક પ્રસગો શોધી કાઢી નાના નાના પુષ્પો (ટેકટો) રૂપે જુદા જુદા પ્રાતની ભાષામા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે તો જૈન સમાજમા આજે જે સુષુપ્ત દશા અને જીવનમા શિથિલતા જણાય છે તે સદાને માટે અસ્ત થઈ જાય.

'અહિંસેચા વિજય' ચોપ્પીસ પાનાની લઘુ પુસ્તિકા છે. એમાં દેવી સમક્ષ ભોગ ધરવાથી સુખ મળે છે એવી માન્યતા જે અજ્ઞાન લોકોમા ઘર કરી રહેલ છે તે કેવી નિર્મૂલ છે એનો ખ્યાલ આપી, ધર્મના નામે પશુબળિ ચઢાવવાની પ્રથા કેવી રીતે પ્રવર્તી અને એમા ઢોગી ગુરુના કારસ્થાન કેવો ભાગ ભજવે છે એનો ચિતાર રજૂ થાય છે. જૈન સંતે અહિંસા પર દૃઢ શ્રદ્ધા દર્શાવી જીવનના ભોગે પણ હિંસાનો પ્રતિકાર કરવાની ઉલટ દાખવી જનસમૂહના અજ્ઞાનતાના પડલો કેવી-રીતે છેદ્યા અને કેવો સુદર અંત અહિં-સાના વિજયમા પરિણમ્યો, એ આ નાનકડી પુસ્તિકાનો વિષય છે. એનો ભાવ શક્તિ અનુસાર, અને ઉચિત ટુકાણ કરી ગુજરા-તીમા ઉતારવા ધાર્યો છે જેનો આરંભ હવે પછીના લેખથી થશે.

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક: મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B. A. LL. B. Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૬૫ થી શરૂ.)

૯. સૂરિ થયા પછીનું વર્ણન— ગ્રંથકારના જ શિષ્ય ચંદ્રરત્ન ગણિ તેમના ગ્રંથ નામે જયાનન્દ કેવલિ ચરિતના સંશોધક હતા; તેમણે તે ગ્રંથની અંતે ચાર શ્લોકની નીચેની પ્રશસ્તિમાં[1] પોતાના ગુરુનો પરિચય ટૂંકમાં કરાવ્યો છે:—

' ચંદ્રકુલમાં તપાગચ્છમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા શ્રી સોમસુન્દર ગુરુની પાટે પ્રતિષ્ઠિત કરાયેલા શ્રી મુનિસુન્દર સૂરિરાજમાં ઇંદ્ર જેવા (છે) કે જેનાં ગીતો મારિના ઉપદ્રવનું નિવારણ કરવા અર્થે શાંતિસ્તવથી કરેલા સંઘના રક્ષણ આદિથી તેમના ગણ અને પ્રગણથી ભદ્રબાહુ ગુરુ પેઠે ગવાય છે, (કારણ કે પૂર્વે ભદ્રબાહુસ્વામીએ ઉપસર્ગહર સ્તોત્ર પ્રાકૃતમાં રચી સંઘરક્ષણ કર્યું હતું) અને જે મરુદેશ આદિ દેશોમાં અમારિનો પડહો વગડાવી પ્રસિદ્ધ થયેલા હોઇ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિનું પોતાની શક્તિવડે સ્મરણ કરાવતા હતા (કારણ કે હેમાચાર્યે કુમારપાલ રાજાને પરમાર્હત બનાવી તેની પાસે અમારિ પ્રવર્ત્તાવી હતી), તે ઉત્તમ ગુરુના ઉત્તમ શિષ્ય ચંદ્રરત્ન ગણિ અને પંડિતે ગુરુભક્તિથી પોતાની બુદ્ધિથી શોધી શોધીને આ ગ્રંથ શુદ્ધ કર્યો. (૧-૪)

સોમસુંદરસૂરિના સં. ૧૪૯૯ માં સ્વર્ગવાસ પછી તેના એક પટ્ટધર તરીકે મુનિસુંદરસૂરિનું વર્ણન સોમસૌભાગ્યકાવ્યના દશમા સર્ગના પ્રથમના ચાર શ્લોકમાં આપેલું છે કે:-

' યુગપ્રધાન શ્રી સોમસુંદરસૂરિની પાટે શ્રીમાન્ મુનિસુંદરસૂરિરાજ વિરાજ્યા, કે જેમની ઉત્તમ શ્રી સૂરિમંત્રના સ્મરણથી જ પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિ પૃથ્વી પર વિસ્મયકારી દાન આપવામાં દક્ષ હતી. શ્રીરોહિણી (શિરોહી) નામના નગરમાં તીડના ઉપદ્રવને ટાળવાથી જેનું હૃદય ચમત્કૃત થયું હતું એવા તેના રાજાએ મૃગયા કરવાનો (શિકારનો) નિષેધ સ્વીકાર્યો, અને પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પ્રવર્ત્તાવી. તે પહેલાં દેવકુલપાટક(મેવા-

---

१ चन्द्रकुले तपागच्छे ख्याताः
श्रीसोमसुन्दर गुरूणां ।
पट्टप्रतिष्ठिताः श्रीमुनिसुन्दर
सूरीराजेन्द्राः ॥ १ ॥
(मार्यामुपद्रव) मारीत्यवमनिषारणा—
शान्तिस्तवसंघरक्षणप्रमुखैर्ये ।
गीयन्ते स्वगणैः प्रगणैः
प्रति भद्रबाहु गुरोः ॥ २ ॥
मरुदेशादिषु दशष्वमारि—
पटहप्रघोषणैः प्रथिताः ।
श्रीहेमचन्द्रसूरिन् स्मारितवन्तः
स्वशक्त्या ये ॥ ३ ॥
तेषां गुरुत्तमानां शिष्यवरैश्चन्दर—
रत्नगणिविवुधैः ।
शोधं शोधं स्वधिया
व्यधायि शुद्धं गुरुभक्त्या ॥ ४ ॥

ડના દેલવાડા)માં સંતિકર (શાંતિકર) નામના (પોતે પ્રાકૃત ભાષામા રચેલા) સ્તવનથી રાજાઓ જેના ચરણકમળમા ઢળે છે એવા આ સૂરિરાજે મહામારિના ઉપદ્રવનો નાશ કર્યો. એવાં શાસનની ઉન્નતિ કરનારાં પ્રસિદ્ધ કાર્યોથી ચમત્કૃતિ કરનારા અને કુમુદ જેવા ઉજ્જવળ ગુણોથી તે (સૂરિ)એ શ્રી માનદેવ* અને પવિત્ર માનસવાળા માનતુંગ× આદિ પ્રભાવક ગુરુઓનું સ્મરણ કરાવ્યું હતું. '૧

સં. ૧૫૦૧માં લક્ષ્મીસાગર મુનિને મુંડસ્થલમાં વાચકપદ આપ્યુ અને તેનો ઉત્સવ સંઘપતિ ભીમે કર્યો (ગુરુ-ગુણરત્નાકર ૧, ૯૦).

* લઘુશાંતિ નામનુ મહિમાવાળું સ્તોત્ર રચનાર પૂર્વાચાર્ય.

× નમિઊણ અપરનામ ભયહર સ્તોત્ર તથા ભક્તામર સ્તોત્ર એ બે મહિમાવાળા સ્તોત્રના રચનાર પૂર્વાચાર્ય.

૧ श्री सोमसुन्दर-सुगोत्तमसूरिपट्टे
श्रीमान् रराज मुनिसुन्दरसूरिराज' ।
श्रीसूरिमन्त्रवरसंस्मरणैकशक्ति-
र्यस्याभवद् भुवनविस्मयदानदक्षा: ॥ १ ॥
श्रीरोहिणीति विदिते नगरे ततोऽति
पश्चात्कृते किल चमत्कृतहृत्सुरेश. ।
क्रीचकार मृगयाकरणे निषेधं
प्रावर्तयत्तिखिलनीवृतिमाप्यमारिं ॥ २ ॥
प्रागेव देवकुलपाटकपत्तने यो
मारेरुपद्रवदलं दलयाचकार ।
श्रीशांतिकृत्स्तवनतोऽवनतोत्तमांग-
भूपालमौलिमणि-घृष्टपदारविन्दः ॥ ३ ॥
श्री मानदेवशुचिमानस मानतुंग-
मुख्यान् प्रभावकगुरून् स्मृतिमानयत् ।
श्रीशासनाभ्युदयद-प्रथितावदा-
तैस्तैश्चमत्कृतिकरैः कुमुदावदातैः ॥ ४ ॥

૧૦. તે સમયનાં અન્ય વૃત્તાંતો—ગુરુ-ગુણરત્નાકર કાવ્ય સં. ૧૫૪૧ માં સોમચારિત્ર નામના મુનિએ સંસ્કૃતમાં લક્ષ્મીસાગર સૂરિના ચરિત્રરૂપે રચ્યું. તેમાં તે સૂરિને મૂળ દીક્ષા અને વાચકપદ આપનાર શ્રી મુનિસુંદરસૂરિના કેટલાક ગુણોનું ટૂંક સમુચિત વર્ણન પ્રથમ સર્ગ શ્લોક ૬૭ થી ૭૧મા કરેલું છે–

अध्यात्मकल्पद्रुम-चरगुरुर्वावली-
विचित्राऽऽप्तपतिस्तवादीन् ।
ग्रन्थान् बहून् प्रेथुरजिह्मसत्या
येऽपास्तवाचस्पतिदर्पदीप्त्या ॥ ६७ ॥
श्रीसूरिमंत्रस्मरणाऽतिशेषात्
षष्ठाष्टमादेश्च तपोविशेषात् ।
प्रत्यक्षतामापयुरार्यपद्मावत्या-
दिदेव्य प्रमदेन येषाम् ॥ ६८ ॥
निर्माय यैः शान्तिकरं स्तवं नव
निवारिता मारिरिहाऽतिदुस्तरा ।
ध्यानात्तथा तिडुमरेतिरऽञ्जसा
त्वामद्‌गुणैर्जैनमतप्रभावकैः ॥ ६९ ॥
पियूषयूषमधुरात्मगिरा दुरन्तमा-
ऽऽनेमुपामिह विमोहविषं हरन्तः ।
भव्योत्सवं भुवि विहारविधिं सृजन्त,
श्रीमानतुङ्गगुरुवन्महिमर्द्धिमन्तः ॥ ७० ॥
सरसुलाभमनिभमुलमंविदेकाऽऽ-
लोकात् समीक्ष्य मुनिसुन्दरसूरिराजा ।
स्थाप्यम्युमापुरमुमापुरनामधेयं
ग्रामं क्षमावनुपम तमुपागमंस्ते (युग्मं)

—'અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, સુંદર ગુર્વાવલી, આપ્તોમાં મુખ્ય એવાના જુદા જુદા સ્તવો વિગેરે બહુ ગ્રંથોને સરલ મતિથી અને વાચસ્પતિના અભિમાનને અસ્ત કરનારી દીપ્તિવડે જેમણે રચ્યા, શ્રી સૂરિમંત્રના બહુ સ્મરણથી છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિના તપ-વિશેષથી જેમની

પાસે આર્ય પદ્માવતી આદિ દેવીઓ પ્રત્યક્ષ થઈ આવતી હતી, જે જિનમત પ્રભાવકે પૃથ્વીમાં નવું શાન્તિકર સ્તવ રચીને અતિ દુસ્તર એવી મારિ તથા ધ્યાન ધરીને તીડોના ટોળાનો ઉપદ્રવ જાગ્રદ્ ગુણોવડે શીઘ્રતાથી નિવારેલ હતાં, તેઓ પિયૂષના રસ જેવી મધુર વાણીથી પોતાને નમનારા લોકોના વિમોહરૂપી ઝેરને દૂર કરનારા, પોતાની વિહારવિધિ અને ભવ્યોત્સવ રચતા શ્રી માનતુંગ ગુરુ પેઠે મહિમાની ઋદ્ધિવાળા મુનિસુંદરસૂરિ........વિહાર કરતા કરતા ઉમાપુર આવ્યા.'

આ કાવ્યની પહેલાં ને સૂરિજીની હયાતીમાં (૧) સં. ૧૪૭૯ ની લખાયેલી દેવચંદ્રસૂરિકૃત શાંતિનાથ ચરિતની લેખક-પ્રશસ્તિમાં દેવસુંદરસૂરિના પટ્ટે આવેલા સોમસુંદરસૂરિની હયાતીમાં તેમના ચાર શિષ્યો ૧. મુનિસુંદર, ૨ જયચંદ્ર ૩ ભુવનસુંદર અને ૪ જિનસુંદર. એ ચાર શિષ્ય-સૂરિઓનાં વર્ણન આપતાં પ્રથમ આપણા ગ્રંથકારને વર્ણવે છે કેઃ-

(૧) શાંતિસ્તવથી જેમણે લોકોમાં ચાલતી મારિને હરી લીધી, સહસ્રનામાવધાની એવું બિરુદવાળા, મહિમાના અનન્ય ધામ અને વિવિધ શાસ્ત્રના વિધાનમાં વિધાતા જેવા જેઓ હતા તે પહેલા શિષ્ય મુનિસુંદરસૂરિ જયવંત છે.[૧]

(૨) રત્નશેખરસૂરિ પણ સં. ૧૪૯૬ માં પોતાની 'શ્રાદ્ધવિધિ' નામના ગ્રંથની અંતે એમ જ જણાવે છે.[૧]

(૩) લક્ષ્મીભદ્ર ગણિએ રચેલી ને સં. ૧૪૯૮માં પાલણપુરમાં લખાયેલી તે વખતની ગૂજરાતી ભાષામાં 'શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ વિજ્ઞપ્તિ' એ નામની દશ કડીની ટૂંકી કૃતિમાં કડી ૭ થી ૯ સુધીમાં જે જણાવ્યું છે તે આપણા ગ્રંથકારશ્રીનો પરિચય આપતાં આદિમાં જ મૂકેલું છે. (ઐ. સજ્ઝાયમાળા પૃ. ૫૮ થી ૬૦)

(૪) ચારિત્રરત્નગણિએ સં. ૧૪૯૯માં પોતાના 'દાનપ્રદીપ' પુસ્તકની અંતે કહ્યું છે કે 'તેઓ મારિનું નિવારણ કરવાના પૂર્વ અવદાતથી ભદ્રબાહુ જેવા પરમ મહિમાવાળા છે.[૨]

(૫) સોમધર્મ ગણિએ પણ સં. ૧૫૦૩માં રચેલા ઉપદેશ-સપ્તતિના પ્રાંતે એ પ્રકારનું દર્શાવ્યું છે કે 'જેમણે શાંતિકરસ્તોત્ર રચ્યું ને રાજા વિગેરેને પ્રતિબોધ્યા, પ્રવાદોમાં જય મેળવ્યો એવા શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ શોભે છે.[૩]

(૬) સૂરિજીની હયાતી બાદ-સોમમંડનગણિ યુગાદિદેશનાને અંતે 'તેઓ યુગો-

૧ શાંતિસ્તવેન જનમારિહૃતસ્સહસ્રનામાવધાનિવિરુદા મહિમૈકધામ । તેષ્વાદિમા વિવિધશાસ્ત્રવિધાનધાતૃતુલ્યા જયંતિ **મુનિસુન્દર** સૂરિરાજાઃ ॥

—જુઓ પાટણ સૂચિ નં. ૩૨૭ પૃ. ૨૦૦; પ્રશસ્તિ સંગ્રહ નં. ૧૧૩ પૃ. ૭૪; શ્રી જિનવિજયસંપાદિત જૈન પુ. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ નં ૪૯ પૃ. ૫૦

૧ મારીત્યવમનિરાકૃતિ સહસ્રનામ-સ્મૃતિપ્રભૃતિકૃત્યઃ।
શ્રીમુનિસુન્દરગુરવશ્ચિરન્તનાચાર્યમહિમભૃતઃ ॥
—રત્નશેખરસૂરિના સં. ૧૪૯૬ ના શ્રાદ્ધવિધિ ગ્રંથની પ્રશસ્તિ. શ્લોક ૮.

૨ શ્રીમુનિસુન્દરગુરવઃ પ્રથમાઃ પ્રથમાનપરમમહિમાનઃ।
મારિનિવારણપૂર્વૈરવદાતૈર્ભદ્રબાહું પ્રતિ યે ॥ ૧૦ ॥

૩ કૃતશાન્તિકરસ્તોત્રાઃ નૃપાદિપ્રતિબોધકાઃ।
જિતપ્રવાદા માન્તિ શ્રીમુનિસુન્દરસૂરયઃ ॥ ૩ ॥

ત્તમના ગુણવાળા, વિસ્તૃત ઉદયવાળા અને સહસ નામોના અવધાની હતા' એમ કહે છે.[૪]

(૭) હેમહંસગણિએ અમદાવાદમાં રચેલી સં. ૧૫૧૫ની ન્યાયાર્થ-મંજૂષા નામની કૃતિની પ્રશસ્તિમા જણાવેલ છે કે 'સુર-દેવથી કરેલી મારિ જેણે શાંતિસ્તવ રચીને નિવારી તે શ્રીમાન્ મુનિસુંદર નામના ગુરુ મારા દીક્ષા-ગુરુ હતા.'[૫]

ધર્મસાગરજી સં. ૧૬૪૬ની પટ્ટાવલીમા જણાવે છે કે 'સંતિકર નામનુ મહિમાવાળું સ્તવન કરીને જોગણીઓએ કરેલા મારિના ઉપદ્રવના નિવારક, ૨૪ વાર વિધિપૂર્વક સૂરિ-મંત્રનું આરાધન કરનાર તેઓ હતા અને તેમા પણ ૧૪ વાર (કરતા) તેમના ઉપદેશથી ચંપકરાજ, દેપા, ધારા આદિ રાજાઓએ પોતપોતાના દેશમાં અમારિ પ્રવર્ત્તાવી હતી. શિરોહી દેશમાં સહસમલ્લ રાજાએ પણ અમારિ પ્રવર્ત્તાવી હતી તેથી તેમણે તીડોનો ઉપદ્રવ દૂર કર્યો હતો.'[૧]

૪ गुणोत्तमगुणाश्चासस्तत्पदे प्रथितोदया ।
सहस्राख्यावधाना. श्रीमुनिसुन्दरसरय ॥ ३ ॥

५ मारिर्येन निवारिता सुरकृता संसूत्र्य शांतिस्तव ।
स श्रीमान्मुनिसुन्दराभिधगुरुर्दीक्षागुरुर्मेऽभवत् ।
(પી ૪ નં. ૫૦૦ પૃ ૧૮)

૧ 'सन्तिकरमिति समहिमस्तवनकरणेन योगिनीकृतमार्युपद्रवनिवारकः । चतुर्विंशति वार २४ विधिना सूरिमन्त्राराधक । तेष्वपि चतुर्दश १४ वार यदुपदेशतः स्वस्वदेशेपु चम्पकराज देपा धारादि राजभिरमारिः प्रवर्त्तिता । सीरोही दिशि सहस्रमल्लराजेनाप्यमारि-परिवर्त्तने कृते मति येन तिड्डकोपद्रवो निवारित' ।

આમાં શિરોહીમા રાજાએ અમારિ પ્રવર્ત્તાવી એટલે આ સૂરિએ તીડનો ઉપદ્રવ ટાળ્યો, એ જણાવ્યું છે તે યોગ્ય નથી; આથી ઊલટુ મુનિસુંદર-સૂરિ-વિજ્ઞપ્તિ, સોમસૌભાગ્ય કાવ્યાદિમા જણાવ્યુ છે એ યોગ્ય અને યુક્તિસર છે. કારણ કે જૈન આચાર્ય અમુકના બદલામા અમુક કરે એમ બને નહિ, તે જે કરે તે પરોપકારાર્થે ફલની ઈચ્છા વગર કરે.

ઐતિહાસિક સજ્ઝાયમાળાની પ્રસ્તાવનામાં મુનિશ્રી વિદ્યાવિજય વિશેષમાં જણાવે છે કે 'વળી કૂવામાંથી ઋષભદેવની મૂર્ત્તિ કઢાવીને તે શીરોહીના લાખા રાજાને આપી હતી. રાજાએ તે મૂર્તિ પોતાના મહેલની ડાબી તરફના મોટા દેરાસરમાં સ્થાપિત કરી હતી.' આ માટે શો આધાર છે તે ત્યા દર્શાવેલ નથી, તેમ અમને આ વાત બીજે કયાંઇ જણાઈ નથી; તેથી તે દંતકથા હોઇ શકે.

૧૧. બિરુદો-તેમનું બિરુદ 'સહસ્રનામાવધાની' હતું એ ચોક્કસ છે સં. ૧૪૮૯માં લખાયેલી કલ્પભાષ્ય, નન્દિસૂત્રની પ્રતમા તે વાત 'सहस्रनामावधानि बिरुदा महिमैकधाम' એમ કહેલ છે તે પરથી સિદ્ધ થાય છે. (પાટણ ભં. સૂચિ પૃ. ૨૦૦, પ્રશસ્તિસંગ્રહ પ્રથમ પૃ. ૭૭).

સં. ૧૬૪૬માં પૂર્ણ કરેલી પટ્ટાવલીમા ધર્મ-સાગર ઉપાધ્યાય જણાવે છે કે:-આ આચાર્યને ખંભાતના દફરખાને 'વાદિ-ગોકુલસંડ'નુ બિરુદ આપ્યું હતુ, અને દક્ષિણમા 'કાલિસરસ્વતી'[૧] નું બિરુદ મળ્યું હતુ. ધર્મસાગરજીને દેવ-વિમલ ગણિ ટેકો આપે છે, કારણ કે હીર સૌભાગ્ય કાવ્યમાં સર્ગ ૧૪ શ્લોક ૨૦૪ માં

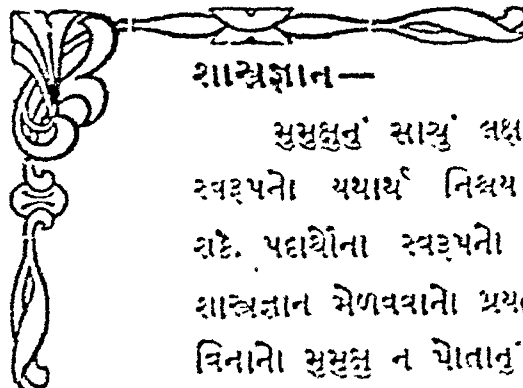
૧ स्तम्भतीर्थे दफरखानेन 'वादिगोकुल-सण्ड' इति भणितः दक्षिणस्यां कालिसरस्वतीति प्राप्तबिरुद. ।

'વાદિ–ગોકુલ–સંકટ' એ બિરુદ ખંભાતમાં દફ્ફરખાન સૂબાએ (જુઓ પત્ર ૩–૧ ની ટિપ્પણી નં. ૧) અને સર્ગ ૪, ૧૨૭ માં 'કાલીસરસ્વતી' બિરુદ દક્ષિણના પંડિતોએ આપ્યું એમ ખાલી જણાવ્યું છે. આ દફ્ફરખાન સંબંધી અગાઉ કહેવાયું છે. ['સં. ૧૪૨૯ માં કા. શુ. ૪ રવિવારે પત્તન-(પાટણ)માં પૂર્ણિમા પક્ષના જ્ઞાનકલશ મુનિ-દ્વારા લખાયેલ નલાયન મહાકાવ્યના પુસ્ત-કના અંતમાં ઉલ્લેખ છે કે—તે સમયે મહા-રાજાધિરાજ પીરોજ પાતસાહિથી નિયુક્ત ખાન દફ્ફરખાન સમસ્ત ગૂર્જર ધરિત્રીનું પરિ-પાલન કરતા હતા'—[મારા મિત્ર પંડિત શ્રી લાલચંદ્રકૃત 'શ્રી જિનપ્રભસૂરિ અને સુલ-તાન મહમદ' પૃ. ૧૧૫, આ દફ્ફરખાન (પહેલો) ભિન્ન સમજવો.] આ બિરુદોનો ઉલ્લેખ તત્કાલીન અગર તે સમયની આસ-પાસના ગ્રંથોમાં જણાતો નથી. આ અધ્યા-

૧ अलम्भि याम्यां दिशि येन काली सरस्वतीदं बिरुदं बुधेभ्यः । रवेरुदीच्यामिव तत्र तेजोऽतिरिच्यते यत्पुनरत्र चित्रम् ॥

કલ્પતરુદ્રુમના ટીકાકાર અને ધર્મસાગરજીના સમકાલીન ધનવિજય ગણિ 'સહસ્રાવધાન-ધારી, સાક્ષાત્સરસ્વત્યનુકારી, શ્રી સોમસુંદર-સૂરિના પટ્ટાલંકારી, તપાગચ્છનાયક યુગપ્ર-ધાન સમાન મુનિસુંદરસૂરિ' એટલું પોતાની ટીકાની આદિમાં જણાવે છે, તેમાં ઉક્ત બે બિરુદોનો ઉલ્લેખ નથી. જયચંદ્રસૂરિને રાજ-સભા સમક્ષ દક્ષિણના વાદીઓએ 'કૃષ્ણસર-સ્વતી' કહ્યા (ગુરુ–ગુણરત્નાકર કાવ્ય ૧, ૯૨); સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય ચારિત્રરત્ને 'કૃષ્ણ સરસ્વતી'નું બિરુદ ધારણ કર્યું હતું એમ તે સૂરિના શિષ્ય પં. પ્રતિષ્ઠાસોમ સોમ-સૌભાગ્ય કાવ્યના સર્ગ ૧૦ માના શ્લોક ૫૧ માં જણાવે છે. આમ કાલી કે કૃષ્ણ સરસ્વતીનાં બિરુદો તત્સમયના ગ્રંથો મુનિ-સુંદરસૂરિથી અન્યને અપાયા હોવાનું ઉલ્લેખે છે. મને લાગે છે કે જયચંદ્રસૂરિનું 'કૃષ્ણ સરસ્વતી' બિરુદ મુનિસુંદરસૂરિના નામે અસાવધાનતાથી ચડી ગયું જણાય છે.

(ચાલુ)

શાસ્ત્રજ્ઞાન—

મુમુક્ષુનું સાચું લક્ષણ એકાગ્રતા છે. પરંતુ, જેને પદાર્થોના સ્વરૂપનો યથાર્થ નિશ્ચય થયો હોય, તે જ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરી શકે. પદાર્થોના સ્વરૂપનો નિશ્ચય શાસ્ત્રદ્વારા જ થઈ શકે; માટે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન સૌ પ્રયત્નોમાં ઉત્તમ છે. શાસ્ત્રજ્ઞાન વિનાનો મુમુક્ષુ ન પોતાનું સ્વરૂપ સમજી શકે અને જેને પદાર્થોના સ્વરૂપની સમજ નથી તે કર્મોનો ક્ષય કેવી રીતે શકે ?

શ્રીમાન્ કુંદકુંદાચાર્ય—

વિશ્વસંસ્કૃતિમાં જૈન ધર્મનું સ્થાન.

જૈનધર્મ અને જૈન સંસ્કૃતિના વિકાસની પાછળ સેંકડો શતાબ્દિઓનો ઇતિહાસ રહેલો છે. ચાલુ ચોવીશીના આદ્ય તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવથી પ્રારંભી બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ પર્યન્તની પુરાણી વાત બાજુ પર રાખીએ તો પણ આપણે એવા અનુમાન પર આવવું જ પડે છે કે ઈ. સ. પૂર્વે ૮૭૨ મા ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનો જન્મ થયો હતો તેમણે ત્રીશ વર્ષની વયે સંસારનો ત્યાગ કર્યો અને ઈ. સ ૭૭૨માં બિહાર પ્રાંતમા આવેલ શ્રી પાર્શ્વનાથ પહાડ (શ્રી સમેતશિખર તીર્થ) પર શિવપદની પ્રાપ્તિ કરી ભગવાન પાર્શ્વનાથે જે સાધુ સંપ્રદાયની સ્થાપના કરી હતી, અને તેમા કાળપ્રભાવથી જે દોષોદ્ભવ થયો હતો તેમા ભગવાન મહાવીરે સુધારો કર્યો. શ્રી મહાવીર પોતાના આત્મા પરના વિજયને અંગે 'જિન' કહેવાયા અને તેમના અનુયાયી-પ્રકૃતિ પર પ્રભુત્વ ધરાવનારાઓ જૈન કહેવાયા જેમનું મુખ્ય લક્ષબિંદુ આત્મિક ઉન્નતિ અને આત્મવિકાસ હતું આ હકીકત પરથી આપણને સુચારુ રૂપથી માલૂમ પડે છે કે ભગવાન મહાવીર એ જૈન ધર્મના સંસ્થાપક નહી પરન્તુ ચાલ્યા આવતા પ્રાચીન જૈન ધર્મના સુધારક હતા

પ્રાચીન ભારતીય સાહિત્યમાં શ્રી મહાવીર, તેમના સમકાલીન ગૌતમ બુદ્ધની પૂર્વે જન્મ્યા હતા તેવો ઉલ્લેખ નજરે પડે છે. જૈન સાહિત્યમા કેટલાક સ્થાનો પર ગૌતમ બુદ્ધને માટે એવો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે તેઓ શ્રી મહાવીરના 'ગૌતમ' એના નામથી પ્રસિદ્ધ શિષ્ય હતા, બાદ પરસ્પર ઉદ્ભવેલ પક્ષપાત અને વિરોધને અંગે બૌદ્ધ લેખકોએ શ્રી મહાવીરને બુદ્ધના પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે આળેખ્યા. સાચી રીતે કહીએ તો બંનેના દૃષ્ટિકોણમા તફાવત છે, કારણ કે બૌદ્ધધર્મનો દુનિયાના ઘણા વિભાગોમા પ્રસાર થયો, જ્યારે જૈન ધર્મ આર્યાવર્તનો રાષ્ટ્રીય ધર્મ બની રહ્યો, પરન્તુ ડો. વીંટરનીત્ઝે કહ્યું છે તે ખરેખર સત્ય અને સચોટ છે કે દર્શન શાસ્ત્રની અપેક્ષાએ જોઇએ તો જૈન ધર્મ જ એક માત્ર વિશ્વધર્મ છે, કારણ કે તે ફક્ત અમુક જ્ઞાતિઓ કે જાતિઓનો જ ધર્મ નથી પરન્તુ તે પશુઓ, દેવો અને પાતાલવાસીઓનો પણ ધર્મ છે. વિશ્વ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને મૈત્રીનો બૌદ્ધ ધર્મનો સિદ્ધાંત જૈન ધર્મની અહિંસાના વ્યાપક સિદ્ધાંતમાં ગુંથાઈ ગયો છે. અને તેટલા ખાતર જૈન તેમજ બૌધ્ધ ધર્મનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવો જોઇએ ઈ. સ પૂર્વે ૧૦૦૦ વર્ષ પર જે આધ્યાત્મિક આંદોલનો ઉત્પન્ન થયા તેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે સમસ્ત એશિયામા તે સમયે રાજનૈતિક અને સામાજિક પરિવર્તનો થતા હતા તેમજ તે સમયે મહાન્ ધર્મસ્થાપકો ઉત્પન્ન થયા હતા, જેવા કે—

ઈરાનમાં જરથુસ્ત્ર, ચીનમા લાઓત્ઝે અને કન્ફ્યુસીયસ

જૈન ધર્મ અને બ્રાહ્મણ ધર્મ સંબંધી વિચાર કરતાં આપણને જણાશે કે બૌદ્ધ ધર્મ કરતા જૈન સાહિત્ય બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિ તરફ વિશેષ ઢળતુ રહે છે. ડો વીંટરનીઝ, પ્રો જેકોબી અને અન્ય ઘણા વિદ્વાનોએ આ વાત સ્વીકારી છે કે ભારતીય સાહિત્ય સમૃદ્ધિને વિકસિત કરવામાં જૈન લેખકોનો હિસ્સો અપૂર્વ છે. એમ પણ જાહેર કરવામા આવ્યુ છે કે ' ભારતીય સાહિત્યનુ કોઈ પણ એવુ અંગ નહી હોય જેમા જૈન લેખકોએ પોતાનું વિશિષ્ટ

સ્થાન પ્રાપ્ત ન કર્યું હોય.' ઇતિહાસ અને વૃત્ત, કાવ્ય અને કથા, નાટક અને સ્તુતિ તેમજ જીવન-ચરિત્ર તથા વ્યાકરણ અને કોષમાં જ નહિં પરન્તુ વૈજ્ઞાનિક ગ્રંથમાં પણ જૈનોની સંખ્યા અલ્પ નથી. આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ, કુંદકુંદાચાર્ય, જિનસેન, આ. શ્રી હેમચંદ્ર, હરિભદ્રસૂરિ આદિ પ્રાચીન તેમજ મધ્ય-કાલીન લેખકોએ આધુનિક આર્યાવર્તવાસીઓને અતુલ સાંસ્કૃતિક સંપત્તિ સુપ્રત કરી છે. આ વસ્તુનું પ્રતિપાદન સુપ્રસિદ્ધ તપાગચ્છીય વિદ્વાન ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયે કર્યું છે, કે જેમનો સમય ઇ. સ. ૧૬૨૪–૮૮ નો છે. ઇ. સ. ના પહેલા સૈકામાં જૈનોના શ્વેતાંબર અને દિગંબર બે ફીરકા થઈ ગયા તેમનામાં ઐક્ય સ્થાપવા આ મહાપુરુષે મહાપ્રયાસ કર્યો હતો.

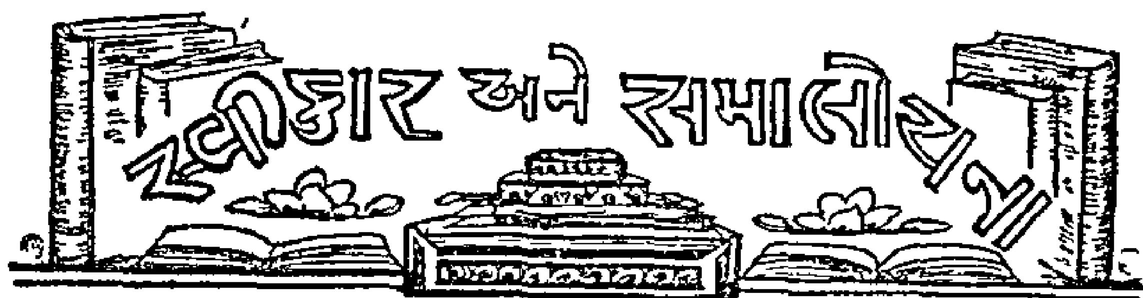
આ મહાન્ સાહિત્ય તેમજ આધ્યાત્મિક સામ-ગ્રીની પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષા કરવી તે ફક્ત શ્વેતાંબરો, દિગંબરો, સ્થાનકવાસીઓ, તેરાપંથીઓ અગર તો બીજા કોઇ સંપ્રદાયની જ ફરજ નથી પરન્તુ ભાર-તીય સંસ્કૃતિ તેમજ ભારતીય જ્ઞાનપ્રેમીઓનું આ-વશ્યક કર્ત્તવ્ય છે. જૈનોનું સિદ્ધાન્ત સંબંધી સાહિ-ત્ય કેટલાક તેમના વિશિષ્ટો તેમજ અમુક સંપ્ર-દાયોના જનસમૂહ પૂરતું મર્યાદિત છે, અને આજે પણ એવું અપૂર્વ સાહિત્ય ભર્યું પડ્યું છે કે જેનું અદ્યાપિ પર્યન્ત અધ્યયન નથી થયું.

હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ જાણવાને ઇચ્છે છે કે જૈન ધર્મના સાહિત્યે ન્યાય અને બીજા દુર્ગ-મ્ય સિદ્ધાંતોના વિકાસમાં કેટલો હિસ્સો આપ્યો છે. જૈન લેખકોએ રામાયણ, મહાભારત તથા પુરાણો ઉપર પણ વિવેચન તેમજ વૃત્તાંતો આળેખ્યા છે. કલાપ્રિય ભારતીય યુવાનો એ પણ સારી રીતે જાણે છે કે અજંટાની ચિત્રકલા તેમજ મધ્ય-યુગની ચિત્ર-કલામાં જૈનોનો કેટલો અપૂર્વ હિસ્સો હતો. આ ઉપરાંત જૈન લેખકોએ હિંદની વિવિધ ભાષા ગુજરાતી, મારવાડી, હિંદી, તામિલ, તેલગુ અને કનડીમાં સાહિત્ય-રચના કરી છે. આજે પણ આ ભિન્ન ભિન્ન ભાષાઓમાં જુદા જુદા પ્રબન્ધો અને પુસ્તકો છપાઇ રહ્યા છે પરન્તુ ખેદની વાત છે કે જૈન જેવો સમાજ આ સર્વ સામગ્રીની સરલતાથી સમજણ મળી શકે તે માટે વિસ્તૃત સૂચિ તૈયાર કરવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી. લગભગ ઇ. સ. ૧૮૭૩–૭૮ માં પ્રોફેસર બુહ્લરે બર્લીનની રોયલ લાઈબ્રેરીને માટે હસ્તલિખિત જૈન ગ્રંથોની સૂચિ તૈયાર કરી હતી અને જૈન સાહિત્યના વિસ્તૃત વિવેચનને માટે પ્રો. વેબરને ઇ. સ. ૧૮૮૩–૮૫ માં પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઇ. સ. ૧૯૦૬ અને ૧૯૦૮ ના ગાળામાં પેરીસના પ્રખ્યાત પ્રોફેસર એ૦ ગુરીનાંટે "Studies of Jaina Bibliography" પ્રકાશિત કર્યું હતું. આ દિશામાં વિશેષ પ્રયત્ન કરવા બાદ છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં ઉત્તર તેમજ દક્ષિણ ભારતમાં નવીન હસ્તલિખિત જૈન ગ્રંથો તેમજ શિલાલેખો વિશેષ પ્રમાણમાં મળી આવ્યા છે.

આધુનિક સમયે દક્ષિણ ભારતમાં જૈન ધર્મ તરફ વિદ્વાનોનું સારું આકર્ષણ થયું છે. ડૉ. એમ. એચ. કૃષ્ણને 'શ્રવણ બેલગોલામેં ગોમટેશ્વર કે મસ્તકાભિષેક' પરત્વે સંશોધનપૂર્ણ વિવેચન કર્યું હતું. ડૉ. બી. એલ. સાલેગોર અને શ્રી એમ. એસ. રામસ્વામી આયંગરને જૈન ધર્મના વિવેચન અને સંશોધનમાં સારો પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે. ઇંડિયન મ્યુઝીઅમના ક્યુરેટર ટી. એન. રામચંદ્રને તેમના 'તિરુપ્પરુતી કુનરન અને ઉસકે મંદિર' નામના પુસ્તકમાં દક્ષિણ ભારતના જૈન સ્મારકો પરત્વે સારું આલેખન કર્યું છે. ડૉ. સી. મીનાક્ષીને કેટલા-એક જૈન ગુફાઓ અને જૈન ચિત્રોની શોધ કરી છે કે જેમાં જિનેશ્વર ભગવંતના જીવનની હકીકતો અને સામગ્રીઓ મળી આવી છે. આ શોધનું કેંદ્ર પુદુકોટા રાજ્યમાં આવેલ 'સિત્તન્નવાસલ' નામનું ગામ છે.

આવી રીતે જૈન સાહિત્ય, સંસ્કૃતિના સંબંધમાં અતિશય સાધનો અને સામગ્રીઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે–જરૂર છે એક માત્ર તેને સુવ્યવસ્થિત કરી તેના અધ્યયન–અધ્યાપનના માર્ગની. જૈન ભાઇઓ આ સંબંધમાં સુયોગ્ય યોજના વિચારી તેને અમલમાં મૂકે.

(ઉધ્ધૃત)

૧. અમારા ગુરુદેવ—પૂજ્યપાદશ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજીના જીવનચરિત્રનો આ ગ્રંથ કે જેના લેખક ભાઈ સુશીલ છે. જીવનના દરેક પ્રસંગો આપવાને બદલે તેમાંથી તારવી કાઢેલા જુદા જુદા ભાવવાહી વર્ણનો સાદી અને સરળ ભાષામા લેખકે આપ્યા છે. લેખક વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં બનારસ પાઠશાળામાં ગુરુદેવના ભક્ત શિષ્ય તરીકે પરિચિત હોવાથી ગુરુરાજના આંતરિક જીવન અને સ્વભાવ જીવનની અનેક ઘટનાઓ આ ગ્રંથમા રજુ કરી છે. આ જીવનચરિત્ર મનનીય અને અનેક વસ્તુઓ અનુકરણીય છે. પ્રકાશક શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળા, છોટા સરાફા; ઉજ્જૈન (માળવા) કિંમત રૂા ૧–૪–૦

૨ વસ્તુપાળચરિત્ર જિનહર્ષગણિ વિરચિત (પદ્યાત્મકમ્)–આ ઐતિહાસિકગ્રંથ સંસ્કૃત ભાષામા સં. ૧૭૯૩મા ચિત્રકૂટપુરમા રચવામા આવેલો છે અને સંપાદનનું કાર્ય પંન્યાસજી શ્રી કીર્તિમુનિરાજે કરેલ છે. શ્રી ક્ષાન્તિસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળાના પાચમા ગ્રંથ તરીકે પ્રગટ થયેલ છે આ ગ્રંથમા રસિક હોવા સાથે અંતર્ગત કથાઓ આપવામાં આવેલ છે. વસ્તુપાળ વીરધવલ રાજાના મંત્રી હતા ફકત મંત્રી નહિ પણ મહાન યોદ્ધા અને વસ્તુત જૈન કવિ તથા સાહિત્યરસિક હતા આખુ ચરિત્ર વાચવા યોગ્ય અને ઉપદેશક છે. પ્રતાકારે પ્રગટ થયેલ હોવાથી મુનિમહારાજ માટે વ્યાખ્યાનને માટે ઉપયોગી બનેલી છે સારા કાગળો અને સુંદર ટાઇપમા પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત રૂા ૨–૧૩–૦ મળવાનુ ઠેકાણુ મહુધા (ગુજરાત) શ્રી ક્ષાતિસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળાના કાર્યવાહકો

૩ સુયશ સ્તવનાવલી—(આવૃત્તિ છઠ્ઠી) રચયિતા મુનિપ્રવર શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ. શ્રી વિજયમોહનસૂરિ મહારાજના પ્રશિષ્ય પં. ધર્મવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય શ્રી યશોવિજયજીના બનાવેલા હાલની પ્રચલિત નાટકોની તર્જની શૈલીએ રચેલા ભાવવાહી સ્તવનો છે. શ્રી યશોવિજયજી મહારાજની લઘુવય માત્ર એકવીશ વર્ષની હોવા છતા તેમનો સંસ્કૃત–પ્રાકૃત ભાષા અને પ્રકરણોનુ જ્ઞાન ઘણુ સારું છે બૃહત સંઘયણુ જેવા અભ્યાસી ગ્રંથનું મૂળ અને ટીકાનુ વિસ્તૃત ગુજરાતી ભાષામા સરલ અને સાફ ભાષાતર, ચિત્રોની સમજ સાથેનો પ્રકાશિત થયેલો ગ્રંથ તેની વિદ્વત્તાનો પુરાવો છે કિંમત રૂ.૦–૨–૦ યોગ્ય છે

૪. 'દિગંબર જૈન'માસિકનો આંતરજાતીય વિવાહાંક– પ્રકાશક. મૂળચંદ કિસનદાસ કાપડીયા. સંપાદકે શાસ્ત્રીય પ્રમાણો આપી આંતરજાતીય લગ્ન વ્યાજબી છે તેમ જણાવ્યુ છે. આ સવાલ મનુષ્યો–ધર્મીઓ, જ્ઞાતિઓ માટે તો વિચારણીય છે ભૂતકાળમાં જ્ઞાતિ વચ્ચે વ્યવહાર નિયમિત ચાલે તે માટે દરેક જ્ઞાતિઓ અને સમાજમા મોટી સંખ્યામાં મનુષ્યો હશે તે વખતે જરૂરીયાત નહિ હોય કે કદાચ અવનતિ જણાતી હશે અને યોગ્ય લાગે ધર્મી ધર્મીઓ, જ્ઞાતિએ જ્ઞાતિઓમા વિવાહ થતા હશે અને થાય તે સમયાનુસાર યોગ્ય લાગ્યુ હશે પરંતુ વર્તમાનકાળ અમુક સમાજ અને જ્ઞાતિઓમા જનસંખ્યા ઘણી ઘટી જવાથી એક સમાજ કે જ્ઞાતિમા કન્યા અછતે મનુષ્ય જિંદગીભર લગ્ન વગર રહે વળી તે જ રીતે વરની અછતે કન્યાને ગમે ત્યા ગમે તેવા સાથે આપવી પડે કે લાબી ઉમર થતા વિવાહને

અભાવે રહેણીકરણી કે આચારમાં ભ્રષ્ટતા થતી જાય તેવા સંયોગો બની જાય તેવી સ્થિતિમાં કોઇ પણ સમાજ કે જ્ઞાતિ એ સમયનો વિચાર કરી વ્યવહાર, આચારશુદ્ધિ માટે સમાજ અને જ્ઞાતિનું અધઃપતન થતું અટકાવવા સ્ત્રીપુરુષોનો સંસાર-વ્યવહાર શુદ્ધ ચલાવવા માટે કદાચ ભાણે ખપતી જ્ઞાતિઓ વિગેરે સાથે દિકરી લેવા-દેવાનો લગ્નવ્યવહાર કરવો ઉચિત લાગે છે, કોઇ પણ સમયે વ્યવહારની પ્રણાલિકા, રૂઢીઓ, રિવાજોને શુદ્ધ વ્યવહાર રાખવાની દૃષ્ટિએ જ્ઞાતસમાજના વ્યવહારની અવનતિ વિગેરે અટકાવવા (શાસ્ત્રીય બાદ ન આવે) તેવા ફેરફારો દરેક સમાજ-જ્ઞાતિઓએ કરેલા હોય એમ ઇતિહાસવાચકોને જણાય છે આટલું પણ સમયોચિત ફેરફાર ન કરવામાં આવે તો પછી હાલમાં બનતા જ્ઞાતને બાજુએ રાખી ભાણે ખપતી વાતની તિલાંજલી આપી, વ્યવહારનો ઉચ્છેદ કરી લાકડે માંકડે વરકન્યા ગમે તે જાતિ હોય તેવા લગ્નો વધી જાય એ સ્વાભાવિક છે કે જે વસ્તુ વ્યવહાર, આચારશુદ્ધિ સમાજ અને જ્ઞાતિઓનું વિશેષ અધઃપતન કરી જતાં છેવટ ધર્મને બાધા પહોંચે એમ જણાય છે.

૫. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય—લેખક ન્યાયતીર્થ વિદ્યાભૂષણ ઇશ્વરલાલ જૈન, પ્રકાશક શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલ ગુજરાનવાલા, પંજાબ

હિંદી ભાષામાં તે ભાષાના જાણકાર માટે બહુ જ સુંદર અને ટુંકામાં લખેલ આ ચરિત્ર છે. લેખક પણ વિદ્વાન હોવાથી સુંદર ભાષામાં આલેખેલ છે. કિંમત બે આના. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

૬. સુબોધ કથા—લેખક ગોપાળજી ઓધવજી ઠક્કર. લેખકે ધંધામાંથી ફારેગ થઇ નિવૃત્તિપરાયણ જીવન જીવી મનુષ્યના હિત માટે સરલ ગુજરાતી ભાષામાં આવા સુબોધક ગ્રંથો લખવાનો વ્યવસાય સ્વીકારેલો છે. તેઓના લખેલા પુસ્તકો સર્વમાનનીય છે-વાંચવા જેવા છે.

૭. જ્ઞાનસાર—ન્યાયવિ ઉપાધ્યાયવિરચિત (સ્વો સહિત) સંપાદક પંડિત ભગવાનદાસ હરખચંદ

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તાર્કિકશિરોમણિ, શાસ્ત્રજ્ઞ, સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાના મહાન વિદ્વાન હોવાથી તેઓશ્રીએ તર્ક, આગમ, અધ્યાત્મ, યોગ વિગેરેના અનેક ગ્રંથો વિદ્વત્તાપૂર્ણ રચ્યા છે. તેઓના જેવા ત્યારપછી કોઇ વિદ્વાન થયા નથી. તે મહાન પુરુષે અધ્યાત્મના વિષય ઉપર આ જ્ઞાનસારની રચના કરી છે. આ ગ્રંથના અનુવાદો ઘણા થયા છતાં પંડિતજી ભગવાનદાસભાઈ જેવા વિદ્વાનના હાથે થયેલ આ અનુવાદ શુદ્ધ અને સરલ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રગટ થયેલ છે. ફુટનોટમાં શબ્દાર્થ આપવાથી અભ્યાસીઓને સરલતા કરી આપી છે. સર્વને નિરંતર મનનીય આ ગ્રંથ છે. મળવાનું સ્થળ શાહ હીરાલાલ દેવચંદ, પાનકોર નાકા-શારદા મુદ્રણાલય અમદાવાદ.

૮. કલ્યાણ સાધન દિગ્દર્શન—લેખક ન્યાયવિશારદ ન્યાયતીર્થ મુનિરાજ શ્રી **ન્યાયવિજયજી.**

માનવજીવનને હિતાવહ ધર્મોપદેશ-સરલ સદુપદેશ મળે તેવી સુંદર શૈલીમાં ધાર્મિક સંકુચિતતા દૂર કરવા આ ગ્રંથની રચના કરવામાં આવી છે. લેખક મુનિમહારાજના આવા ઉપદેશક દરેક ગ્રંથો મનનીય હોય છે. કિંમત ભેટ. પ્રકાશક ફૂલચંદ અમૃતલાલ શાહ, જૈન પુસ્તકાલય નવાપરા-જામખંભાળીયા.

વર્તમાન સમાચાર

ઉદ્યોગશાળાનું ઉદ્‌ઘાટન

અત્રેની શ્રી ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળા કે જેનો વહીવટ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાને કમિટી તરફથી સુપ્રત કરવામાં આવેલ છે, તે પછી તે પ્રગતિશીલ બની છે. ભણતી બાળાઓની ઇચ્છાનુસાર હાલમાં ફાગણ શુદિ ૫ શુક્રવારના રોજ આ કન્યાશાળાના અંગે ઉદ્યોગશાળા તેની કમિટી તરફથી ખોલવામાં આવેલ છે, જેમાં શીવવા, વેતરવા વિગેરેનું કાર્ય તેના નિષ્ણાત સ્ત્રીશિક્ષિકા રાખી શરૂ કરવામાં આવેલ છે. આગળ ઉપર તેને સ્ત્રી પયોગી હુન્નર-ઉદ્યોગ (ઘરગતુ) શીખવવા માટેનો ગ્ને પ્રબંધ કરવા વિચાર છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા–ભાવનગર.

સં. ૧૯૯૭ના કાર્તિક શુદ ૧ થી આસો વદિ ૦)) સુધીનો (૪૫ મો)

વાર્ષિક રિપોર્ટ.

આ સભાને સ્થાપન થયા ૪૬ વર્ષ થયાં છે આપની સમક્ષ આ ૪૫ મા વર્ષનો રિપોર્ટ, આવકજાવક, હિસાબ સાથે રજૂ કરતા અમોને હર્ષ થાય છે અત્યાર સુધીમાં ગુરુકૃપાથી અનેક વિઘ્નોમાંથી પસાર થઇ, આજે તે ૪૬ મા વર્ષમા પ્રવેશ કરે છે તે તેની પ્રૌઢ વય કહી શકાય. આ સભાનો જન્મ થવાનો મૂળ હેતુ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના સ્મરણ નિમિત્તે હોવા છતા ગુરુભક્તિ ખાસ છે. આ તો મૂળ સ્થાપનાનો હેતુ જણાવ્યો, પરંતુ સ્થાપન થયા પછી સભાએ જે ઉદ્દેશ નક્કી કરેલ અને ત્યારબાદ જરૂરીયાત પ્રમાણે તેમાં સુધારોવધારો કરતાં આ સભા જે પ્રગતિશીલ થઇ છે તેમા આપ સર્વનો ફાળો છે, તેમ જ સ્વર્ગવાસી પૂજ્યપાદ ગુરુરાજ શ્રી આત્મારામજી મહારાજના પરિવારમંડળની કૃપા, સહાનુભૂતિ અને કિંમતી સલાહ પણ છે, તેથી જ સભાના ચાલતાં કેટલાક ખાસ કાર્યોથી તે આપણા સમાજમા સારી પ્રતિષ્ઠા પામેલ છે.

સભાના ઉદ્દેશ પ્રમાણે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ, યોગ્ય વ્યવસ્થા, કરકસરવાળો વહીવટ, જનસમાજને બ્હોળા પ્રમાણમાં વાચનનો લાભ આપનારી ફ્રી લાઇબ્રેરી, અપૂર્વ પ્રાચીન, અર્વાચીન સાહિત્યનું સુંદર પ્રકાશન અને તેને સ્થિતિ અને સંયોગના પ્રમાણમાં બ્હોળો પ્રચાર કરવાની વધતી જતી યોજના, 'આત્માનંદ પ્રકાશ' માસિકમા આવતા લોકભોગ્ય લેખો, કેળવણીને ઉત્તેજન, શ્રી ઉજમબાઈ જૈન કન્યાશાળાનો વહીવટ અને તેને વ્યવસ્થિત કરવામાં આવતો ઉત્તમ પ્રયાસ, વિગેરે કાર્યોથી દિનસાનુદિવસ સભાસદોમા થતો વધારો આ વિગેરે કાર્યોથી ગુરુભક્તિ, જ્ઞાનોદ્ધાર અને સમાજસેવા વિગેરેમાં ઉત્તરોત્તર થતી જતી અભિવૃદ્ધિથી આપણને સૌને આનંદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.

આજ સુધીમાં સભા કેટલી પ્રગતિશીલ બની, કેટલી ગુરુભક્તિ, સાહિત્ય અને સમાજસેવા કરી તેનું માપ તો જૈન સમાજ જ કાઢી શકે. તે સર્વ કાર્યો ગુરુકૃપા, નિઃસ્વાર્થી કાર્યવાહકોએ અત્યાર સુધી પ્રમાણિકપણે કરેલી સેવા અને આપેલ એકસરખા સહકારથી અને બીજા સભ્યોએ

પ્રેમભરી બતાવેલ લાગણીથી તેનું ઉજ્જવલ ભાવી વર્તમાન સ્થિતિવડે જે જણાય તેથી સર્વ માનવંતા સભાસદોને આનંદ, ગૌરવ અને અભિમાન લેવા જેવું બને તે સ્વાભાવિક છે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ સાહિત્યપ્રચાર, ઉદારતાપૂર્વક જ્ઞાનદાન અને ધાર્મિક, વ્યવહારિક બંને પ્રકારની કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ ને ઉત્તેજન એ મુખ્ય કાર્યો મૂળ ઉદ્દેશ સાથે થતાં હોવાથી તે હકીકતો દરવર્ષે રિપોર્ટમાં જણાવવામાં આવે છે.

ઉદ્દેશ અને હેતુ—આ સભાનું સ્થાપન સં. ૧૯૫૨ ના બીજા જેઠ શુદ ૨ના રોજ સ્વર્ગવાસી ગુરુરાજ **શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી** મહારાજના સ્મરણાર્થે ગુરુભક્તિ નિમિત્તે કરવામાં આવેલ છે.

ઉદ્દેશ—જૈન બંધુઓ ધર્મ સંબંધી ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેવા ઉપાયો યોજવા, ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણીની વૃદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયાસ કરવા, **જૈન** ધર્મના અત્યુપયોગી ગ્રંથો, આગમો, મૂળ, ટીકા, અવચૂરિ તેમજ ભાષાંતરના પ્રકટ કરી ભેટ, ઓછા મૂલ્યે કે મુદ્દલ કિંમતે આપી જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો (સાહિત્યનો પ્રચાર) કરી જૈન સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ તથા સેવા કરવા, જૈન વિવિધ સાહિત્યનું એક જ્ઞાનમંદિર* કરવા અને તેનાથી દરેકને સર્વ રીતે લાભ આપવા, ફ્રી (મફત) વાંચનાલય-લાઇબ્રેરીથી જનસમાજને વાંચન પૂરું પાડવા અને અન્ય જૈન લાઇબ્રેરીને યથાશક્તિ સહાય કરવા વિગેરે અને એવા બીજા **જૈન** શાસનની સેવાના દરેક કાર્યોમાં યથાશક્તિ ફાળો આપી સ્વપર જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવા વિગેરેથી આત્મોન્નતિ કરવાનો છે.

જૈન પ્રાચીન સાહિત્ય—શ્રી વસુદેવ હિંડિ, બૃહત્કલ્પસૂત્ર, કર્મગ્રંથ, યોગદર્શન, સુકૃતસંકીર્તન, ષડ્દર્શન સમુચ્ચય, કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા, ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, ધર્માભ્યુદય, કથારત્નકોષ વગેરે તત્ત્વજ્ઞાન, આગમ, ઇતિહાસ, નાટકો વિગેરે ગ્રંથોનું પ્રકાશન કે જે માટે પૂર્વ પાશ્ચિમાત્ય દેશોના અનેક વિદ્વાનોએ પ્રશંસા કરેલ છે, તેમજ હસ્તલિખિત પ્રતો વિગેરેનો જ્ઞાનભંડાર અને વિવિધ જૈન-જૈનેતર ગ્રંથોના સંગ્રહની ફ્રી લાઇબ્રેરી અને મફત વાંચનાલય એ ઉત્તમ કાર્યો તો શરૂ જ છે—પ્રગતિમાન છે. હજી ભવિષ્યમાં વિશેષ પ્રગતિશીલ બનાવવા આ સભાના મનોરથો છે.

આ સર્વ કાર્યો સાથે અતિ મહત્ત્વ અને અગત્યનું કાર્ય ચોખવટવાળો હિસાબ-વહીવટ રાખવો, મિલ્કતનું જામીનગીરીમાં રોકાણ કરવું, ચાલતા અને નવીન કાર્યો માટે પ્રયાસ કરવો એ સર્વ વિશિષ્ટ કાર્ય છે, તે જેટલું ચોખવટવાળું તેટલો સમાજનો વધારે વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરનારું છે. ધાર્મિક સંસ્થાનું નાણું વ્યાપારીવર્ગ કરતાં સારી જવાબદારીવાળી સીક્યુરીટી કે સ્થાવર મિલ્કતમાં રોકવામાં આવે તો જ પૂરતી સલામતી તેની ગણાય, તેમ ધારી આ સભાના નાણાં તે જ રીતે મૂકવામાં આવે છે. હવે આ રિપોર્ટવાળા વર્ષમાં સભાએ શું શું કાર્ય કર્યું તે જણાવવા રજા લઇએ છીએ.

---

* ઘણા વર્ષોથી જ્ઞાનમંદિરની સ્થાપના કરવા માટે આ સભાના ઉદ્દેશમાં જણાવવામાં આવે છે, પરંતુ સં. ૧૯૯૦ની સાલના ચૈત્ર મહિનામાં સભાના મકાનને લગતું એક મકાન સભાએ તે માટે વેચાણ લીધું છે. હવે તેને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા રૂા. ૫૦૦૦)ની જરૂરીયાત છે. સભાની એવી ઇચ્છા છે કે તેટલી રકમ આપનાર ઉદાર જૈન બંધુનું નામ તે બીલ્ડીંગ સાથે જોડવું. વળી સભા પાસે હસ્તલિખિત પ્રતો ૧૭૨૩ તો સભામાં છે. છાપેલા આગમો, પ્રતો, બુકો વિગેરેનો સંગ્રહ પણ સભામાં પૂરતો છે, સ્થાન-જ્ઞાન તૈયાર છે પરંતુ તે મકાનને જ્ઞાનમંદિરને યોગ્ય બનાવવા પુણ્યવાન જૈન બંધુઓ પાસે ઉપર મુજબ આર્થિક સહાય માટે નમ્ર માગણી છે.

બંધારણ—પેટ્રન સાહેબ, પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો અને વાર્ષિક મેમ્બરો એમ ચાર પ્રકારનું છે. અને સભાસદ બંધુઓના હક્કો, ફરજ અને સભાસદ બંધુઓને સભા તરફથી આર્થિક, વ્યવહારિક અને પ્રગટ થતા અનેક ગ્રંથો ભેટ મળવાથી થતો ધાર્મિક લાભ આ રિપોર્ટમા સક્ષિપ્તમાં આપવામાં આવેલ છે. અને તેને લગતા ધારાધોરણ તેમ જ લાઇબ્રેરી અને જ્ઞાનભંડારના, ધારાધોરણ જેમાં ઘણો જ સુધારોવધારો કરવામાં આવેલ છે

જનરલ કમિટી.

ગત વર્ષ આખરે ૮ પેટ્રન સાહેબો, ૯૮ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૨૨ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૯ ત્રીજા* વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૪૨ વાર્ષિક મેમ્બરો, મળી કુલ ૩૭૯ સભાસદો હતા. તેમા સ્વર્ગવાસ પામેલા ને કમી થયેલા બાદ કરતાં અને નવા થયા તે ઉમેરતા ૮ પેટ્રન સાહેબો, ૯૫ પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૨૩૮ બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૯ ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બરો, ૪૮ વાર્ષિક મેમ્બરો મળી કુલ ૩૯૮ મેમ્બરો છે તેમા ૨૪૨ બહારગામના અને ૧૫૬ ભાવનગરના છે અમુક ગામના સંઘો, સસ્થાઓ પણ સભ્યો છે. સં. ૧૯૯૮ ની સાલમા સભ્યોનો જે વધારો થયેલ છે તે હવે પછીના રિપોર્ટમા આવશે.

પેટ્રન સાહેબોના મુબારક નામો.

૧ બાબુસાહેબ શ્રી બહાદુરસિંહજી સિંઘી.
૨ શેઠ ચંદુલાલ સારાભાઇ મોદી બી એ
૩ રાવસાહેબ શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ જે. પી.
૪ શેઠ માણેકચંદ જેચંદભાઇ
૫ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ
૬ શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ
૭ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે પી
૮ શેઠ કાંતિલાલ બકોરદાસ.

મેનેજીંગ કમિટી (સં ૧૯૯૭ સુધીની)

પ્રમુખ.

શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી.

ઉપપ્રમુખ.

શાહ દામોદરદાસ દીવાળીજી

ટ્રેઝરર.

શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ.

સેક્રેટરીઓ.

૧. ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ.
૨. શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ
૩. શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ.

* આ વર્ગ ઘણા વરસથી બંધ કરેલ છે.

સભાસદો.

૧. શેઠ દેવચંદ દામજી કુંડલાકર
૨. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ
૩. શાહ ચગનલાલ ઝવેરભાઈ
૪. શાહ નગીનદાસ ઉત્તમચંદ
૫. વકીલ કચરાલાલ નાનજીભાઈ બી. એ. એલએલ. બી.
૬. શાહ દીપચંદ જીવણભાઈ બી.જે.બી.એસ.સી.
૭. શાહ દેવચંદ દુર્લભજી
૮. સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઈ
૯. શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (ઓ. લાઈબ્રેરીયન)

કાર્યો.

૧. **શ્રી લાઇબ્રેરી અને રીડિંગ રૂમઃ—જૈન-જૈનેતરોને** ફ્રી (મફત) લાભ આપવામાં આવે છે. વિવિધ સાહિત્યના પુસ્તકોનો સંગ્રહ નવ વર્ગોમાં કરેલો છે. તેમજ ન્યુસપેપરો ઉપયોગી અને વાંચવા લાયક દૈનિક, અઠવાડિક, પખવાડિક, માસિક, ત્રિમાસિક, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિંદી વિગેરે બાવન આવે છે, જેનો આ શહેરનાં સંખ્યાબંધ મનુષ્યો ફ્રી દરરોજ લાભ લે છે. અત્રેના બહારગામના તેમજ પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો આ સભાની વિઝીટ લઈ ગયેલ છે અને લાઇબ્રેરી માટે પ્રશંસા કરેલ છે. આ શહેરમાં તો તે પ્રથમ દરજ્જો ધરાવે છે. હજી વિશેષ વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન ચાલુ છે.

લાઈબ્રેરીના વર્ગો.

સં. ૧૯૯૭ ની આખર સુધીમાં કુલ પુસ્તકો ૯૦૬૮ રૂા. ૧૫૭૭૮-૧૩-૦ ના છે, જેની કિંમત નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવેલ છે.

વર્ગ ૧ લો કુલ ૨૪૫૪ **જૈનધર્મનાં છાપેલાં પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૩૨૫૨-૦-૦
વર્ગ ૧ અ કુલ ૬૪૭ **જૈન ધર્મની છાપેલી પ્રતો** કિં. રૂા. ૧૧૭૬-૦-૦
વર્ગ ૨ જો કુલ ૨૮૯ **જૈન ધર્મનાં છાપેલાં આગમો** કિં. રૂા. ૧૫૬૦-૧૩-૦
વર્ગ ૩ જો કુલ ૧૭૨૩ (૧૯૭+૧૩૨૫+૨૦૧) **જૈન ધર્મની હસ્તલિખિત પ્રતો** આશરે પચાસ હજાર રૂપિયાથી વધારે કિંમતની.
વર્ગ ૪ થો કુલ ૪૨૬ **સંસ્કૃત છાપેલા ગ્રંથો** કિં. રૂા. ૧૩૧૦-૦-૦
વર્ગ ૫ મો કુલ ૩૨૧૪ **નીતિ નોવેલ વિગેરેના વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથો** કિં. રૂા. ૪૫૦૨)
વર્ગ ૬ ઠ્ઠો કુલ ૨૦૨ **અંગ્રેજી પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૬૦૨-૦-૦
વર્ગ ૭ મો કુલ ૧૧૩૦ **માસિકની ફાઇલ અને દિવાળીના ખાસ અંકો** કિં. રૂા. [illegible])
વર્ગ ૮ મો કુલ ૨૭૯ **હિંદી સાહિત્યના પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૫[illegible]-૦-૦
વર્ગ ૯ મો કુલ ૨૩૦ **બાલવિભાગના પુસ્તકો** કિં. રૂા. ૬૦-૦-૦

૨ સભાનું વહીવટી-નાણાં પ્રકરણી ખાતું—સભાનો વહીવટ સહજ રીતે સમજી શકાય તે માટે જુદા જુદા ખાતાઓથી ચલાવવામાં આવે છે જેથી ઉપજ-ખર્ચ જાણવામા આવી શકે. તે હિસાબ સરવૈયા સાથે પાછળ આપવામા આવેલ છે.

૩ સભાનું વહીવટી (જેનો વહીવટ સભા કરે છે તે) તથા માલીકી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતુ —વિવિધ જૈન સાહિત્ય અને જ્ઞાનોદ્ધારના પ્રચાર માટે પ્રાચીન સંસ્કૃત, માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો; જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો, જૈન આગમો, કર્મવિષયક ગ્રંથો, ગૂજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો, વિગેરે પ્રસિદ્ધ કરવાનું બ્હોળી સખ્યામાં શરૂ રહેલ કાર્ય નીચેનાં પાચ પ્રકારે આ સભાનું સાહિત્ય-પુસ્તક પ્રકાશનખાતુ છે

૧. શ્રી આત્માનંદ સંસ્કૃત જૈન ગ્રંથ રત્નમાળા—જેમા સસ્કૃત, પ્રાકૃત માગધી, મૂળ ટીકાના ગ્રંથો પ્રકટ થાય છે.

૨ પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથોનુ પ્રકાશન થાય છે.

૩. શ્રી આત્મારામજી જન્મ શતાબ્દિ સિરિઝ—શ્રી શતાબ્દિ (૧૯૯૨) મહોત્સવના સ્મરણ નિમિત્તે, જેમાં પ્રાચીન સંસ્કૃત, પ્રાકૃત યા ગુજરાતી ભાષાના ગ્રથો પ્રસિદ્ધ થાય છે. જેમાં સાત ગ્રથો પ્રસિદ્ધ થયા છે, અને બીજા નવા ગ્રથોની યોજના શરૂ છે. ૧ ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્ર પર્વ ૨ થી ૧૦ છપાય છે. ૨ ધાતુપારાયણ, ૩ વૈરાગ્ય કલ્પલતા (શ્રી યશોવિજયજીકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ ઢુંઢિકાવૃત્તિ) તૈયાર થાય છે

૪. સિરિઝ તરીકે મદદથી છપાતાં ભાષાંતરના ગ્રંથો.

૫. સભાના પોતાના તરફથી—પ્રગટ થતા ગ્રથો મુદ્દલ કિંમતે કે ઓછી કિંમતે આપવામાં આવે છે.

અત્યાર સુધીમાં ઉપરોક્ત જણાવેલ ગ્રંથો ધારા પ્રમાણે સભાસદોને ભેટ આપવામા આવેલ છે, જેથી એવા ગ્રથોની તેઓ સાહેબ એક સારી લાઇબ્રેરી કરી શક્યા છે જે હજારોની કિંમતના થાય છે.

આ વર્ષમાં લાઇફ મેમ્બરોને શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર તથા પ્રાત સ્મરણીય પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી *વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજે શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ગ્રથ સભાના લાઇફ* મેમ્બરોને ભેટ આપવા માટે કૃપા દર્શાવેલી, જેથી તે ગ્રથ ભેટ આપતાં અમારા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરોને ઘણો જ આનંદ થયેલ છે તે ઉપરાત દેવસિરાઈ પ્રતિક્રમણ સૂત્રાર્થ, સ્તવન સગ્રહ તથા નવસ્મરણાદિ સગ્રહ મળી કુલ પાચ ગ્રથો ભેટ આપેલ છે

અત્યાર સુધીમાં મુનિમહારાજો, જ્ઞાનભંડારો, પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો અને સસ્થાઓને કુલે મળી રૂા ૨૧૪૨૭-૬-૬ ની કિંમતના ગ્રથો સભાએ (તદ્દન ફ્રી) ભેટ આપેલા છે. અડધી, અલ્પ કે ઓછી કિંમતે પણ આપેલા છે. લાઇફ મેમ્બરોને અત્યાર સુધીમાં આપેલા ગ્રથોની પણ હજારોની સખ્યાની રકમ થાય છે તે જુદા છે આ બધુ ગુરુકૃપાથી થતું હોવાથી અમોને આનંદ થાય છે હજુ તેનું પ્રકાશન અને ભેટનુ કાર્ય સયોગ પ્રમાણે ચાલુ છે અને ચાલુ રહેશે, જેથી આ સભાની પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને જ્ઞાનભક્તિમાં પ્રશંસા સાથે વધારો થતો જાય છે

શ્રી આત્માનંદ સસ્કૃત જૈન ગ્રથમાળા સિરિઝ—સ. ૧૯૯૭ ની આખર સાલ સુધીમા પ્રાકૃત, સસ્કૃત મૂળ ટીકા વિગેરે વિવિધ સાહિત્ય અને આગમોના મળી કુલ ૮૯ ગ્રથો પ્રકટ થયા છે. નવા ગ્રથોનું કાર્ય નીચે પ્રમાણે શરૂ છે.

વસુદેવહિંડિનો ત્રીજો ભાગ, બૃહત્કલ્પસૂત્રનો છઠ્ઠો ભાગ અને કથારત્નકોષ શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત, શ્રી નિશિથચૂર્ણીસૂત્ર ભાષ્ય સહિત તથા શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ અને બીજા કાર્યોની યોજના શ્રી આત્માનંદ સંસ્કૃત જૈન ગ્રંથમાળાના કાર્ય માટે શરૂ છે.

છપાતાં કથારત્નકોષ ગ્રંથ મૂળમાં અનેક અનુપમ નહિ પ્રગટ થયેલ કથાઓ છે, જેથી પરમ ઉપકારક મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજની ઇચ્છા તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રગટ થાય તો જૈન સમાજને ઉપકારક થાય એમ જણાતાં જેથી તે કૃપાળુશ્રીની કૃપાવડે યોજના થઇ ગયેલ છે, તે કાર્યની પણ શરૂઆત થઇ ચૂકી છે. મૂળ પણ છપાય છે.

૨. પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી ગ્રંથમાળાના ઐતિહાસિક સાત ગ્રંથો પ્રકટ થઇ ગયા છે. હાલ તે કામ સંયોગવશાત્ મુલતવી રહેલ છે.

નીચેના ગુજરાતી ગ્રંથો છપાય છે.

શ્રી સંઘપતિ ચરિત્ર ભાષાંતર (ધર્માભ્યુદય) તથા **શ્રી આદિનાથ પ્રભુ ચરિત્ર,** (પદ્માનંદ મહાકાવ્ય) છપાય છે. સભા તરફથી ગ્રંથો અત્યાર સુધી અઠ્યોતેર છપાયા છે, બીજા નવા ગ્રંથોની યોજના શરૂ છે.

જ્યારે જ્યારે ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થાય ત્યારે ત્યારે તેની જાહેર ખબર 'આત્માનંદ પ્રકાશ'માં અપાય છે અને વધારે સંખ્યા (ચાર–પાંચ) તૈયાર થાય ત્યારે જ અમારા માનવંતા લાઇફ મેમ્બરોને " આત્માનંદ પ્રકાશ " દ્વારા પ્રથમ સૂચના કર્યા પછી ભેટ મોકલવામાં આવે છે.

જૈન બંધુઓ અને બહેનો તરફથી પ્રકટ થતી સિરિઝ–ગ્રંથમાળા.

સંવત ૧૯૯૭ સુધીમાં ૧૮ ગૃહસ્થો તથા બહેનો તરફથી સિરિઝના માટ રકમો આવતા ગ્રંથો પ્રગટ થયા છે. આ મળેલી સિરિઝ માટેની આવેલી રકમોની વિગત " આત્માનંદ પ્રકાશ " માં પ્રગટ થાય છે. નવી મળેલી તે સિરિઝની રકમોના ગ્રંથોના નામ સાથે હવે પછી માસિકમાં પ્રગટ થશે.

---

૪. ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણીને ઉત્તેજન–દર વર્ષે રૂા. ૨૦૦) જૈન વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ તરીકે, રૂા. ૧૨૫) શ્રી ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળાને મદદના મળી કુમારે [illegible] રકમ અપાય છે. અનુકૂળતાએ વિશેષ આપવા સભાની શુભ આકાંક્ષા છે.

---

૫. શ્રી ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળા–ને વર્ષોવર સભાને તેની કમિટી તરફથી [illegible] તેમાંથી ધાર્મિક શિક્ષણને અંગે તેમજ મદદ આપવા માટે કરે છે.

---

૬. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ–માસિક ૩૯ વર્ષથી પ્રકટ કરવામાં આવે છે. જેમાં [illegible], [illegible] સમાલોચના, વર્તમાન સમાચારો વિગેરે આપવામાં આવે છે માસિકની સાઇઝ, [illegible] ખર્ચ કરી વધારો કરવામાં આવ્યો છે અને [illegible] પણ નહિ [illegible], તે માટે લેખકોનો આભાર માનવામાં આવે છે અને સારા સારા [illegible] [illegible] માસિકની [illegible] [illegible] અપાય છે.

---

૭ સ્મારક ફંડો—આ સભા હસ્તક શ્રીયુત્ મૂળચંદ નથુભાઇ કેળવણી ઉત્તેજન સ્મારક ફંડ, બાબુ પ્રતાપચંદજી ગુલાબચંદજી સ્કોલરશીપ ફંડ, કેળવણી મદદ ફંડ, શ્રીયુત્ ખોડીદાસ ધરમચંદ નિરાશ્રિત મદદ ફંડો ચાલે છે, જેમાં તેના ઉદ્દેશ પ્રમાણે તે તે ખાતા તરફથી સ્કોલરશીપ વિગેરે સહાયો દરવર્ષે અપાય છે.

---

૮ જયંતિઓ-(૧) પ્રાતઃસ્મરણીય ગુરુરાજ શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જેઠ શુદ ૮ ના રોજ શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર દરવર્ષે પૂજા ભણાવી દાદાજીની આંગી રચાવવામાં આવે છે તથા મેમ્બરોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવે છે તેના ખર્ચ માટે એક રકમ રાધનપુરવાળા શેઠ સકરચંદભાઇ મોતીલાલભાઇએ તેમના પિતાશ્રી શેઠ મોતીલાલ મૂળજીના સ્મરણાર્થે આપેલ છે તેના વ્યાજમાંથી જયંતિ ઉજવવામાં આવે છે (૨) પૂજ્યપાદ ગુરુવર્ય મૂળચંદજી મહારાજની જયંતિ માગશર વદિ ૬, (૩) શાંતમૂર્તિ શ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ આસો શુદ ૧૦ ના રોજ આ શહેરમાં દેવગુરુભક્તિ-પૂજા-સ્વામીવાત્સલ્ય વિગેરેથી દરવર્ષે તે તે ખાતે આવેલી રકમના વ્યાજમાંથી સભા તરફથી ઉજવાય છે.

---

૯. સભાની વર્ષગાંઠ—દર વર્ષે જેઠ શુદ ૭ ના રોજ સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા ભણાવવા વિગેરેથી દેવગુરુભક્તિ કરવા સાથે વોરા હઠીસંગભાઇ ઝવેરચંદે આપેલી એક રકમના વ્યાજ, તેમજ તેમના તરફથી વધારાની કબૂલ કરાયેલ રકમના દરવર્ષે તેમના તરફથી આપવામાં આવતી વ્યાજની રકમવડે સ્વામીવાત્સલ્ય સહિત ઉજવવામાં આવે છે.

---

૧૦. જ્ઞાનભક્તિ—દરવર્ષે સભાના મકાનમાં જ્ઞાનપંચમીને દિવસે જ્ઞાન પધરાવી જ્ઞાનભક્તિ કરવામાં આવે છે.

---

૧૧ આનંદમેળાપ—દર બેસતે વર્ષે જ્ઞાનપૂજન કર્યા પછી આ સભાના પ્રમુખ શેઠ ગુલાબચંદભાઇ આણંદજી તરફથી આવેલ રકમના વ્યાજમાંથી સભાસદોને દૂધપાર્ટી આપવામાં આવે છે

---

૧૨ જૈન બંધુઓને મદદ—મદદ આપવા યોગ્ય જૈન બંધુઓને, સભાને અમુક બંધુઓ તરફથી આવેલ રકમમાંથી સગવડ પ્રમાણે આર્થિક સહાય સભા આપે છે.

મીટિંગોનો અહેવાલ.

મેનેજીંગ કમિટી (૧)

સં ૧૯૯૭ ના માગશર વદિ ૨ તા ૧૬-૧૨-૪૦

(૧) મુનિરાજશ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજનો ભંડાર કે જે આ સભાને સર્વ હક સાથે સુપ્રત થયેલ છે, તેના ધારાધોરણ વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યા અને તે પસાર કરવામાં આવ્યા તેમજ તે છપાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી

(૨) તે ભંડારની રક્ષક કમિટી તરીકે ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ અને શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસની નિમણુંક કરવામાં આવી અને તે માટે રૂા. ૨૫ સુધીનો ખર્ચ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી.

શ્રી ભક્તિવિજયજી જ્ઞાનભંડારના ધારાધોરણ.

૧. આ ભંડારનું નામ શ્રી ભક્તિવિજયજી જ્ઞાનભંડાર આપવું.

૨. આ ભંડારની સંપૂર્ણ માલેકી સભાની હોવાથી ગમે તેવા સગવડ અને સંરક્ષણ પૂરતા ધારાધોરણમાં સુધારોવધારો કે નવા કરી શકશે અને તે પ્રમાણે મેનેજીંગ કમિટી અને તે માટે નિમાયેલ કમિટી અમલ કરી શકશે.

૩. કોઈપણ સભ્યને તે માંહેની કોઈપણ પ્રત વાંચવા જોઈતી હોય તો તે સભાના મકાનમાં બેસી વાંચી શકશે.

૪. કોઈપણ સાધુ મુનિરાજને વાંચવા–ભણવા માટે કે કોઈ જૈન કે જૈનેતર સાક્ષરો કે નવા ગ્રંથલેખકને પોતે કોઇ પણ ગ્રંથ પ્રકાશન માટે લખતા હોય અને તેને આ ભંડારની પ્રતની જરૂર પડે તો માત્ર એક જ પ્રત મોકલી શકાશે અને તે પ્રત આખી નહિ મોકલતાં અડધી મોકલાશે અને તે અડધી પાછી આવ્યા પછી બાકીની અડધી મોકલી શકાશે અને તે સાથે રૂા. ૨૫) અથવા કમિટીને જરૂર લાગે તો તેથી વધારે ડીપોઝીટ લેવામાં આવશે અને તે રકમ સભાએ મોકલેલ પ્રત પાછી સુપ્રત થતાં સુધી કે મંગાવવાનું બંધ થતાં મંગાવનારની ડીપોઝીટ રકમ પાછી આપવામાં આવશે.

૫. મોકલેલ પ્રતનું પાનું કે પાનાઓ ગુમ થશે કે એકાદ પાનું બગડશે યા ખરાબ થશે, શાહીના ડાઘા વિ. પાડી ખરાબ કરશે તેને અંગે લીધેલ ડીપોઝીટ રકમમાંથી તે નુકશાની વસુલ કરવામાં આવશે તેમ ફરી કોઈ પણ પ્રત આપવામાં આવશે નહિ.

૬. વધારેમાં વધારે તે પ્રત એક મહિના સુધી રાખી શકાશે, તેમ છતાં વધારે જરૂર હશે તો વધારે રાખવા માટે કમિટીની મંજુરી મેળવવી પડશે અને ત્રણ મહિનાથી વધારે રાખવા દેવામાં આવશે નહિ.

૭. કલમ ૪થીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બહારગામથી કોઈ જે પ્રત મંગાવશે તેનો આવતાજતાનો ખર્ચ મંગાવનારે આપવો પડશે.

૮. મુનિરાજ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિરાજશ્રી જસવિજયજી મહારાજ તેમની હૈયાતીમાં કોઈપણ પ્રત આ ભંડારની મંગાવે તો સભાના ખર્ચે મોકલવામાં આવશે, પરંતુ તેઓશ્રી બીજે કોઈ સ્થળે બીજી કોઇ વ્યક્તિને પોતાની જવાબદારીથી મોકલવાનું જણાવશે તો આવતા જતા જ્યાં મોકલવાની હોય અથવા જેને મોકલવાની હોય તેના ખર્ચે ધારા પ્રમાણે મોકલવામાં આવશે.

૯. સેક્રેટરી ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ તથા શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (ઓ. લાઈબ્રેરીયન)ની તે માટે એક ખાસ કમિટી નીમવામાં આવેલ છે જે આ ભંડારના ધારા પ્રમાણે અમલ કરશે.

૧૦. આ ભંડારનું સંરક્ષણ કરતા કબાટ, ડાબડા, પાટલી, બંધન–વિગેરે યોગ્ય રીતે રહે તે માટેનો દર વર્ષે રૂા. ૨૫) સુધીનો ખર્ચ કરવાનો ખાસ હક આ કમિટીને રહેશે અને ખર્ચ કર્યા બાદ પછીની મેનેજીંગ કમિટીમાં જાણ માટે તેમાં રજૂ કરવું પડશે.

૧૧. તેના ઉપર સંરક્ષણ તરીકેની ખાસ દેખરેખ લાઇબ્રેરીયનની રહેશે.

(૩) ચાર વાર્ષિક મેમ્બરોના વિનંતિપત્રો મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

(૪) સ. ૧૯૯૬ની સાલનો રિપોર્ટ વાચતા આ સભાના સેક્રેટરી શ્રીયુત વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીએ જણાવ્યુ કે—

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની ૭૧મી જન્મતિથિ (સં. ૧૯૯૭ કારતક શુદિ ૨) પ્રસગે આ સભાના પેટ્રન સાહેબો તથા લાઇફ મેમ્બરોને "શ્રી આત્માનંદ જન્મશતાબ્દિ સ્મારક (ગ્રથ) અંક" ભેટ આપવા તેઓશ્રીને વિનતિ કરતા તેઓશ્રીએ આ વિનતિ સ્વીકારી સભાના લાઇફ મેમ્બરોને તે ગ્રથ ભેટ આપવા જણાવેલ છે, જે માટે આ સભા આચાર્ય મહારાજનો આભાર માને છે તથા શેઠશ્રી માણેકલાલભાઇ ચુનીલાલ જે. પી. ની સિરિઝનો ગ્રથ "શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર" તૈયાર થઈ ગયેલ છે તે ગ્રથ પણ આ સભાના લાઇફ મેમ્બરોને ભેટ આપવાનો છે તથા શેઠ વાડીલાલ ચત્રભુજ તરફથી આવેલ "નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સગ્રહ"ની બુક પણ ભેટ આપવાની છે તે સિવાય "દેવસિરાઇ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર" તથા "સ્તવન સગ્રહ" વિ. મળી કુલ પાચ ગ્રથો ભેટ આપવાના છે તેમજ વાર્ષિક મેમ્બરોને પણ દેવસિરાઇ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર સાથે નવસ્મરણ તથા સ્તવન સગ્રહ એમ ત્રણ પુસ્તકો ભેટ આપવાના છે જે ખુશી થવા જેવુ છે.

સભા તરફથી છપાતા ધર્માભ્યુદય (શ્રી સઘપતિ ચરિત્ર મૂળ) ગ્રંથની સાક્ષરવર્ય શ્રી જિનવિજયજી સાહેબ મારફત શ્રી ટાગોર વિશ્વવિદ્યાલયમા આ સભાના પેટ્રન સાહેબ બાબુ સાહેબ શ્રી બહાદુરસિંહજી સિંઘિ સાહેબે પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રગટ કરવા આપેલ રકમમાંથી પ્રગટ થતા પ્રાચીન સાહિત્ય ઉપયોગી ગ્રથોની વૃદ્ધિમા આ ગ્રથ સાક્ષરવર્ય સંપાદક શ્રી જિનવિજયજીની પ્રગટ કરવા માગણી થતા સભાએ તેનો સ્વીકાર કરેલો છે જે માટે સભા પોતાનો આનદ વ્યક્ત કરે છે. આ ઉત્તમ ગ્રંથનુ બાધાતર તૈયાર થાય છે તૈયાર થયે સભા તરફથી પ્રગટ થશે.

અતમા સભાની પ્રગતિનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આપતી ટૂંકી રૂપરેખા કહી સભળાવી રિપોર્ટ (સં. ૧૯૯૬) ગયા વર્ષનો, સં. ૧૯૯૬ની સાલનું સરવૈયું, બજેટ રજૂ કરવામાં આવ્યુ અને તે સર્વ પસાર કરવામા આવ્યું અને ધારા મુજબ જનરલ મીટિંગમાં રજૂ કરવા ઠરાવવામા આવ્યુ.

(૫) સભાની ખ્યાતિને લીધે અનેક જૈન જૈનેતર વિદ્વાન ગૃહસ્થો સભાની મુલાકાતે આવે છે જેથી તેમને બેસાડવા માટે સારા ખુરશી ટેબલ લેવાના ખર્ચ માટે રૂ. ૭૫)ની મજૂરી આપવામા આવી.

જનરલ મીટિંગ (૧)

સ. ૧૯૯૭ના પોષ શુદિ ૩ મગળવાર. તા. ૩૧–૧૨–૪૦

(૧) સ. ૧૯૯૬ની સાલનો રિપોર્ટ તથા સરવૈયુ, તથા બજેટ મેનેજીંગ કમિટીમા પસાર થયેલ રજૂ કરવામાં આવ્યુ અને તે પસાર કરવામા આવ્યુ અને તે છપાવવાની અને માસિકમા દાખલ કરવાની મજૂરી આપવામા આવી.

(૨) આ સભાને સ્થાપન થયા આજે ૪૫ વર્ષ થયા છે. દરેક પ્રગતિશીલ સસ્થાની જ્યુબીલી ઉજવાય છે. અને આ સભાની સિલ્વર જ્યુબીલી પણ ઉજવેલ નથી તો આ વખતે તેની ગોલ્ડન જ્યુબીલી ઉજવવા માટે શેઠ હરિલાલ દેવચદની દરખાસ્ત અને શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલના અનુમોદનથી જ્યુબીલી ઉજવવી તેમ સર્વાનુમતે ઠરાવવામા આવ્યુ. તે કાર્યની રૂપરેખા તૈયાર કરી લાવવા માટે નીચેના સભ્યોની કમિટી નીમવામા આવી.

(૧) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ (૨) શેઠ દેવચંદ દામજી (૩) શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચદ (૪) શેઠ હરિલાલ દેવચંદ (૫) શાહ દીપચંદ જીવણભાઈ (૬) શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ (૭) વકીલ ભાઇચંદ અમરચદ શાહ (૮) વકીલ ચત્રભુજ જેચદ શાહ.

ઉપરોક્ત આઠ સભ્યોની કમિટી નીમવામાં આવી અને આ કમિટીને બે વધારે નામો ઉમેરવાની સત્તા આપવામાં આવી. શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ અને શેઠ હરિલાલ દેવચંદને તે કમિટીના સેક્રેટરી તરીકે નિમવામાં આવ્યાં. અને ગોલ્ડન જ્યુબીલી ઉજવવા માટેની રૂપરેખાનો રિપોર્ટ તૈયાર કરી મેનેજીંગ કમિટીમાં રજૂ કરે તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૨)

સં. ૧૯૯૭ ના પોષ શુદિ ૬ ને શુક્રવાર. તા. ૩-૧-૪૧

(૧) ગઈ તા. ૨૫-૧૨-૪૦ ના રોજ આ સભાના માનદ્ સભ્ય ભાઈ દામોદરદાસ હરજીવનદાસના સ્વર્ગવાસથી દિલગીરી દર્શાવવામાં આવી અને તેમના કુટુંબ ઉપર દિલાસાપત્ર મોકલવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૩)

સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્ર વદિ ૧ શનિવાર. તા. ૧૨-૪-૪૧

(૧) બે વાર્ષિક મેમ્બરોના વિનંતિપત્રો મંજૂર કરવામાં આવ્યાં.

(૨) સભાના મકાનની આથમણી બાજુનો કરો જીર્ણ થયેલ છે તેને દુરસ્ત કરાવવા સારૂ (૧) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ (૨) વકીલ ભાઈચંદ અમરચંદ શાહ (૩) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ એ ત્રણ સંભ્યોની કમિટી નિમવામાં આવી અને તેના ખર્ચ માટે મંજૂરી આપવામાં આવી.

(૩) આ સભાના સભાસદ બંધુ શાહ જસવંતરાય મૂળચંદ, એમ. બી. બી. એસ.ની ડૉક્ટરી પરીક્ષામાં પસાર થયા તેમને સભાના ધારા પ્રમાણે માનપત્ર આપવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું અને તે માટે ૪૦) રૂપીયા સુધી ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી અને તે માટે (૧) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ (૨) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ (૩) શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ (૪) શેઠ હરિલાલ દેવચંદ (૫) શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ વિ. ની એક સબ કમિટી નીમવામાં આવી. તે કમિટીએ તે માટેની રૂપરેખા વિ. તૈયાર કરી મેનેજીંગ કમિટીમાં રજૂ કરવી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૪) શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માટે આનંદ પ્રેસ પાસેથી લીધેલ કાગળોના નક્કી કરેલા ભાવ પ્રમાણે બીલ ચૂકવી આપવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૪)

સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્ર વદિ ૩૦ શનિવાર. તા. ૨૬-૪-૪૧

(૧) ભાઈશ્રી જસવંતરાય મૂળચંદ શાહ એમ. બી. બી. એસ.ને માનપત્ર આપવા માટેની નિમાયેલ સબ કમિટીએ તૈયાર કરેલ રૂપરેખા રજૂ કરવામાં આવી અને તે વાંચી સંભળાવવામાં આવી તેમાં નીચે પ્રમાણે સુધારો કરવામાં આવ્યો.

માનપત્ર આપવાનો દિવસ ભાઈશ્રી જસવંતરાય સાથે નક્કી કરવાનું શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ અને શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસને સોપવામાં આવ્યું અને બનતાં સુધી આવતો રવિવાર (તા. ૪ થી મે) તેમની સાથે નક્કી કરવો તેમ જણાવવામાં આવ્યું.

(૨) માનપત્ર આપવાનું મુલતવી રાખવાનું હોય અગર તો આવતા રવિવારે આપવાનું હોય તો તે હકીકત હવે મેનેજીંગ કમિટીને નહિ જણાવતાં તે માટે નિમાયેલ સબ કમિટીએ જ યોગ્ય કરવું તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૩) એક વાર્ષિક સભ્યનું વિનંતિપત્ર મંજૂર કરવામાં આવ્યું.

મેનેજીંગ કમિટી (૫)

સં. ૧૯૯૭ ના જેઠ વદિ ૧૪ સોમવાર. તા. ૨૩-૬-૪૧

(૧) ભાવનગરના શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સમાજની કોઈપણ જૈન બાળા મુંબઈ યુનિવર્સિટીની કોઈપણ પરીક્ષામાં ફર્સ્ટ ક્લાસ પાસ થાય તો તેને શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી અભિનંદનપત્ર લખી મોકલવો અને તેની નોંધ આત્માનંદ પ્રકાશમાં લેવી.

(૨) આવા પાસ થનારમાં અસાધારણ સંજોગો હોય તો આ સભાએ મેળાવડો કરી અભિનંદન આપવા માટે મેનેજીંગ કમિટીએ વિચાર કરવો અને કરવાનું ઠરે તો રૂા ૧૫) થી ૨૦) સુધી સભાએ ખર્ચ કરવો.

(૩) આ વરસે આવી અસાધારણ રીતે મેટ્રિકની પરીક્ષામાં ઘણા જ સારા માર્કસ મેળવનાર આપણા લાઈફ મેમ્બર શ્રી છગનલાલ જે. પારેખ એલ સી. ઈ. આસી એન્જીનીયર સાહેબના સુપુત્રી ધૈર્યબાળાએ ૫૪૦ માર્કસ (૭૭ ટકા) લીધા છે તેને મેળાવડો કરીને અભિનંદન આપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો અને તે માટે રૂા ૨૦) સુધી ખર્ચ કરવો અને તેની વ્યવસ્થા કરવા (૧) ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ (૨) શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ (૩) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ અને (૪) શેઠ હરિલાલ દેવચંદને નીમવામાં આવ્યા.

(૪) ચાર વાર્ષિક મેમ્બરોના વિનંતિપત્રો મંજૂર કરવામાં આવ્યાં.

મેનેજીંગ કમિટી (૬)

સં. ૧૯૯૭ના અશાડ વદિ ૧૩ મંગળવાર. તા. ૨૨-૭-૪૧.

(૧) હાલમાં યુરોપમાં ચાલતા મહાન વિગ્રહને લઈને છાપવાના કાગળોની અસાધારણ મોંઘવારીને લીધે ક્રાઉન ગ્રેજ ૨૨ રતલી કાગળ મળે તો માસિકના ત્રણ ફોર્મ કરવા; પરંતુ તે કાગળ ન મળે તો ૨૬ કાગળમાં ૩ા ફોર્મ રાખવા. ટાઇટલના કાગળ તો જે છે તેવા વાપરવા એમ નક્કી કરવામાં આવ્યું.

(૨) સભાના મકાનનો આથમણો કરો ફરી ચણાવવા માટે રૂા ૧૨૫)ની મંજૂરી આપવામાં આવી અને તે સંબંધી પડખેના મકાનમાલીક શાહ હીરાલાલ ફૂલચંદની સાથે ખર્ચના ભાગ માટે નિરાકરણ કરવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૩) ફ્રી પુસ્તકો વાંચવા માટે બ્હોળી સંખ્યામાં જતાં હોવાથી વાંચનાર ભાઈઓની બેકાળજીને લઈને મોટા જથ્થામાં લાઈબ્રેરીના પુસ્તકો તદ્દન ખરાબ સ્થિતિમાં થઈ જવાથી તેમજ કેટલાંક ઉપયોગી નહીં મળતા પુસ્તકો પણ રદી થયેલા હોવાથી વાંચનનો લાભ તેવી જ બ્હોળી સંખ્યામાં લેવાય અને કંઈક દરકાર રહે તે માટે લાઈબ્રેરીના પુસ્તકો વાંચવા લઈ જવા માટે જૈન સિવાય જૈનેતરના ડીપોઝીટ રૂા. ૫) ઉપરાંત રૂા. ૧) વાર્ષિક ફીનો પહેલાં લેવો અને તે ધારાનો અમલ સં. ૧૯૯૮ના કારતક શુદિ ૧થી કરવો તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું અને વરસના પેટા ભાગની પણ ફી રૂા. ૧)થી ઓછી ન લેવી.

(૪) મુનિરાજ શ્રી જસવિજયજી મહારાજને મોક્ષેવ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજના ભંડારની હસ્તલિખિત ૫૦) પ્રતો પાછી મોકલવા માટે વારંવાર લખવા છતાં ખુલાસો આવતો નથી જે માટે ફરી પત્ર લખવા ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૫) શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના વ્યવસ્થાપક તરીકે ૧૯૯૮ માટે શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસની નિમણુક કરવામાં આવી

(૬) વકીલ હરિચંદભાઇનો સભામાં જે ફોટો છે તેવડો રંગીન ફોટો આ સભાના સ્વર્ગવાસી પ્રમુખશ્રી મગનલાલભાઇ ઓધવજીનો કરાવવો અને સભાના મકાનમાં ગોઠવવો.

(૭) જે જૈન વ્યક્તિને સભાના પ્રકાશિત ગ્રંથો ભેટ અપાય છે તે સિવાય બીજા કોઈ પણ જૈનેતરને ભેટ આપવા હોય તો કમિટીની મંજૂરી લઇને આપવા તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું અથવા તાત્કાલિક જરૂર હોય તો સેક્રેટરીઓએ આપી તે પછીની મેનેજીંગ કમિટીમાં તે હકીકત જાહેર કરવી.

(૮) પાંચ વાર્ષિક મેમ્બરના વિનંતિપત્રો મંજૂર કરવામાં આવ્યા.

મેનેજીંગ કમિટી (૭)

સં. ૧૯૯૭ના ભાદરવા શુદિ ૮ શનિવાર. તા. ૩૦-૮-૪૧.

(૧) આ સભાના સેક્રેટરી શ્રીયુત વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ ગાંધીએ જણાવ્યું કે આપણી સભા તરફથી પ્રાતઃસ્મરણીય મુનિરાજશ્રી મૂળચંદજી મહારાજની જયંતિ પણ માગશર વદિ ૬ના રોજ ઉજવાય છે. તેમાં તે ગુરુભક્તિ નિમિત્તે તે તિથિના આંગીના રૂપીયા શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદને ત્યાં મૂક્યા છે તેના વ્યાજમાંથી દરવરસે તે દિવસે આંગી રચાય છે; પરંતુ પૂરતા ફંડના અભાવે તે દિવસે સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય થતું નહોતું, પરંતુ મને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે ગયા શ્રાવણ વદિ ૧૦ ના રોજ આપણા સ્નેહી શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલને ત્યાં આનંદમેલાપ અર્થે પાર્ટીમાં સ્નેહી બંધુઓએ હાજરી આપી હતી તે દિવસે ઉપરોક્ત હકીકત સેક્રેટરીઓએ જણાવતાં નીચે મુજબ ફંડ થયું હતું.

રૂા. ૫૦૦) શાહ છોટાલાલ હીરાચંદ, રૂા. ૨૫૦) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ, રૂા. ૨૫૦) શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ, રૂા. ૧૨૫) શેઠ દેવચંદ દામજી, રૂા. ૧૨૫) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ, રૂા. ૬૨ાા શેઠ ઝવેરભાઈ ભાઇચંદ, રૂા. ૬૨ાા શેઠ ફતેહચંદ ઝવેરભાઈ, રૂા. ૫૦) શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ, ઉપર મુજબ ફંડ થયું હતું તે કમિટીમાં રજૂ થતાં ખુશાલી જાહેર કરવામાં આવી અને માગશર વદિ ૬ના રોજ દરવર્ષે હવેથી સભ્યોનું સ્વામી-વાત્સલ્ય કરવું તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૨) આ સભાના માનનીય સેક્રેટરી ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસને તેઓની સાહિત્યસેવાની કદર કરી બનારસ સંસ્કૃત વિદ્યામંદિર તરફથી "સાહિત્યભૂષણ" ની પદવી એનાયત કરવામાં આવેલ તે પ્રતિષ્ઠાપત્ર મેલાવડો કરી તેઓને અર્પણ કરવું અને તે માટે રૂા. ૪૦ સુધીનો ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી અને તે મેલાવડો પ્રો. રવિશંકર એમ. જોશીના પ્રમુખપદે કરવો તેમ જણાવવામાં આવ્યું અને ઉપરોક્ત સંસ્થાને આભારપત્ર લખી મોકલવો અને શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશમાં તેની નોંધ લેવી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

(૩) સભાના મકાનનો આથમણો કરો ફરી ચણાવવા માટે રૂા. ૧૨૫) ની ગઇ મીટિંગમાં મંજૂરી આપવામાં આવી હતી પરંતુ તે ચણાવતા રૂા. ૫૦) ખર્ચ થયેલ છે તે જણાવવામાં આવ્યું.

જરૂરિયાતો અને વિનંતિ.

સભાનું વિશાળ પુસ્તકાલય મોટા પાયા ઉપર સમૃદ્ધ કરવા માટે, જૈન પ્રાચીન સાહિત્યનું પ્રકાશન તથા તેના બ્હોળા પ્રચાર માટે, અપૂર્વ જ્ઞાનમંદિર બનાવવા માટે, ઘણા જૈન વિદ્યાર્થીઓને મોટા પ્રમાણમાં વિવિધ ભાષા, ઉદ્યોગ, હુન્નર વગેરેની કેળવણી લેતા થાય તે માટે સ્કોલરશીપ વિગેરેથી સહાયક થવા વિગેરે સભાનું ઘણું વિશાળ ક્ષેત્ર હજી ખેડવાનું બાકી છે, તે સન્મુખ રાખી સભાના સભ્ય તથા સહાયક થવા, પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકાશન અને જ્ઞાનમંદિરની પ્રગતિ માટે યોગ્ય

મદદ આપવા, કેળવણી કે જેના વગર સમાજને ચાલી શકે તેવું નથી, સામાજિક ઉન્નતિનો તે વગર વિકાસ નથી અને તે વગર સમાજની પ્રગતિ નથી વિગેરે માટે યોગ્ય લાગે તે માર્ગે ધનથી, વાણીથી, પ્રેરણાથી, સલાહથી સભાને સહકાર આપવા અને તેથી ભવિષ્યમાં તેને વિશેષ સમૃદ્ધ અને પ્રતિભાશાળી બનાવવા સમાજના દરેક બંધુઓને વિનંતિ કરીએ છીએ.

આભારદર્શન.

વયોવૃદ્ધ શાંતમૂર્ત્તિ પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તકજી મહારાજ **શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજની** અપૂર્વ કૃપા તો આ સભા સ્થાપન થઇ ત્યારથી છે સભાના પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકાશનની શરૂઆત તેઓશ્રીની કૃપાવડે જ તેઓશ્રીના વિદ્વાન સુશિષ્યો મુનિરાજ **શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ** તથા પ્રશિષ્ય મુનિરાજ **શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ**દ્વારા ઘણા વર્ષોથી શરૂ થયેલ છે પરંતુ પરમ ઉપકારી મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ થતાં તેઓશ્રીના સુશિષ્ય શાંતમૂર્ત્તિ સાક્ષરવર્ય મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ કે જેઓશ્રીની શારીરિક સ્થિતિ જોઇએ તેવી ન હોવા છતાં પોતાના પવિત્ર ગુરુરાજના પગલે ચાલી સભાથી પ્રકટ થતા પ્રાચીન સાહિત્યના ગ્રંથોનું કાર્ય અસ્ખલિતપણે કર્યે જાયે છે. તેથી આ સભા તે મહાત્માની અત્યંત ઋણી છે અને હજુ સુધી નિયમિત અનેક ગ્રંથોનું પ્રકાશન થયા કરે છે અનેક સુંદર, શુદ્ધ, પ્રાચીન મૂળ વિવિધ સાહિત્યના ગ્રંથો સભા તરફથી પ્રગટ થયા કરે છે કે જેથી સભાની પ્રતિષ્ઠામાં ઘણી વૃદ્ધિ થઇ છે. તે માટે સભા એ મહાત્માઓની આભારી છે. શ્રી પ્રવર્તકજી મહારાજ જૈન સાહિત્ય પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રેમ ધરાવે છે તેઓશ્રીના અપૂર્વ પ્રયત્નવડે વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરો સુપ્રસિદ્ધ થયા છે. તેઓશ્રીનો સંગ્રહિત પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથસંગ્રહ, પૂર્વાચાર્યોના પત્રો અને ઐતિહાસિક લેખો, જૈન ચિત્રકળા વિગેરેનો સંગ્રહ પણ આહ્‌લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે પોતાના જીવનમાં પોતાના શિષ્ય–પ્રશિષ્યોના સહકારવડે લીંબડી, પાટણ વિગેરેના જ્ઞાનભંડારો તપાસી તેને નવું જીવન આપ્યુ છે. વગેરે બાબતોથી તો જૈન સમાજ ઉપરનો તે ઉપકાર નહિં ભૂલી શકાય તેવો છે જૈનસમાજને પણ તે ગૌરવ લેવા જેવો વિષય છે. આ સભાના તેઓ શિરછત્રરૂપ છે. સભાની ઉન્નતિમાં આ ગુરુરાજનો મોટો ફાળો છે.

વળી આચાર્ય **શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી** મહારાજ કે જેઓશ્રીએ શ્રાવક, શ્રાવિકાક્ષેત્રને ઉન્નત બનાવવા સ્થળે સ્થળે મુંબઇ, સાદડી, વરકાણા, ઉમેદપુર, લાહોર વિગેરે પંજાબના શહેરોમાં કેળવણીની જૈન સંસ્થાઓ, જૈન હાઇસ્કુલો, કોલેજોનો અનેક પ્રયત્નો અને ઉપદેશદ્વારા જન્મ આપ્યો છે, જેથી અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ કેળવણી પામ્યા છે અને હજી પણ લે છે, તે માટે જૈન સમાજ ઉપર તેઓશ્રીનો મહદ્ ઉપકાર છે આ સભા ઉપર પણ પ્રથમથી નહિ ભૂલી શકાય તેવો ઉપકાર છે તેઓશ્રીની આજ્ઞા, સૂચના, સલાહ કિંમતી થઇ પડ્યા છે, તેટલું જ નહિં પરંતુ સભાએ ગુરુસેવા માટે કરેલ વિનંતિનો સ્વીકાર તો તરતજ કરવાથી સભાની પ્રગતિમાં તેઓશ્રીનો અપરિમિત ફાળો છે અને સાહિત્ય પ્રકાશન ખાતામા પણ તેઓશ્રીનો પ્રયત્ન અને ઉપદેશ અપરિમિત છે જેથી આ સભા તે મહાત્માનો પણ આભાર ભૂલી શકે તેમ નથી.

સિવાય આ વર્ષમા સભાના ચાલતા કોઇ કાર્યમાં આર્થિક કે બીજી કોઇપણ પ્રકારની સહાય આપનાર જૈન બંધુઓનો તેમજ "શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ"ને માટે લેખો વગેરેથી સહકાર આપનાર મુનિરાજાઓ તથા જૈન બંધુઓનો આભાર માનવામાં આવે છે અને પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી આ રિપોર્ટ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

શ્રી સભાનું વહીવટી ખાતું.

(સં. ૧૯૯૭ ના કારતક શુદિ ૧થી આસો વદિ ૦)) સુધી)

૧. શ્રી સભા નિભાવ ફંડ. (સાધારણ ખાતું)

જ	ઉ
૬૪૭૦) બાકી દેવા હતા તે.	૧૧૪૫) આ વરસ ખર્ચના
૧૪૨૫) લાઇફમેમ્બર તથા પેટ્રન સ્વર્ગવાસ પામતાં હવાલો.	૭૦૨૭) બાકી દેવા.
૨૭૭) વ્યાજ.	
૮૧૭૨)	૮૧૭૨)

૨. સભાસદોની ફી ખાતું. (સાધારણ ખાતું)

જ	ઉ
૧૮૨) બાકી દેવા હતા.	૪૭૩ાાા≈ આત્માનંદ પ્રકાશ મેમ્બરોને ભેટ ખર્ચ.
૧૫૭ા વાર્ષિક મેમ્બર ફી.	૧૧૩) મેમ્બરોની ફી માંડી વાળી.
૧૧૨૦ાાા~ લાઇફ મેમ્બર તથા પેટ્રન ફીના વ્યાજના.	૭૨૫)= લાઇફ-મેમ્બરોને પુસ્તક ભેટ.
૯૪) વાસુપૂજ્ય ચરિત્રના રૂા. ૨) ઉપરાંત રૂા. ાા લાઇફમેમ્બર પાસેથી.	૨૪૨) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૫૫૪)~	૧૫૫૪)~

૩. શ્રી પેટ્રન ફી ખાતું.

જ	ઉ
૪૦૦૧) બાકી દેવા હતા.	૪૦૦૧) બાકી દેવા રહ્યા. પેટ્રન ૮
૪૦૦૧)	૪૦૦૧)

૪. પહેલા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું.

જ	ઉ
૯૮૦૧) બાકી દેવા હતા.	૭૦૪) મેમ્બર ૭ સ્વર્ગવાસ પામતા હવાલો સભા નિભાવ ફંડમાં.
૪૦૪) નવા મેમ્બર ૪ થયા.	૯૫૦૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૦૨૦૫)	૧૦૨૦૫)

૫. બીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું.

જ	ઉ
૧૧૦૫૧) બાકી દેવા હતા.	૭૨૧) મેમ્બર ૧૪ સ્વર્ગવાસી થતાં હવાલો સભા નિભાવ ફંડ ખાતે.
૧૫૭૧) નવા મેમ્બર ૩૧ થયા.	૧૧૯૦૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૧૨૬૨૨)	૧૨૬૨૨)

૬. ત્રીજા વર્ગના લાઇફ મેમ્બર ફી ખાતું (ફક્ત માસિકના ગ્રાહક)

જ	ઉ
૨૨૫) બાકી દેવા હતા તે બાકી દેવા છે. (આ વર્ગ હાલ બંધ કરેલ છે)	

૭. શ્રી આત્માનંદ ભવન-મકાન ખાતું.

જ	ઉ
૨૦) આથમણો કરો રીપેર કરતા બાગ શાહ ફુલચંદ બકોર પાસેથી.	૨૪૬૫૦। બાકી લેણા હતા.
૬૭૫) ભાડું આવ્યું.	૧૧૯૧। વ્યાજના તથા વીમાખર્ચ.
૨૫૨૫૧ાાા- બાકી લેણા રહ્યા આસો વદ ૦))	૧૦૫ા- આથમણો કરો રિપેર તથા બીજો રીપેરીંગ ખર્ચ.
૨૫૯૪૬ાાા-	૨૫૯૪૬ાાા-

૮. શ્રી આત્માનંદ ભવનની ઉત્તર બાજુના નવા મકાનનું ખાતું.

જ	ઉ
૧૫૬) ભાડુ આવ્યું.	૩૯૭૬)= બાકી લેણા હતા.
૪૦૧૭ાા૦ા બાકી લેણા રહ્યા.	૧૯૭ા=ાા વીમો, વ્યાજ તથા રીપેરખર્ચ.
૪૧૭૩ા૦ા	૪૧૭૩ા૦ા

૯. શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક ફંડખાતું.

જ	ઉ
૪૯૮ાા બાકી દેવા હતા, રૂ ૧૦૦૦)ના બોન્ડ છે તે ઉપરાંત.	૯૩ા-ાા સ્કોલરશીપ આપી.
૭૧ાાા-ાા વ્યાજ.	૪૭૭) બાકી દેવા
૫૭૦ા-ાા	૫૭૦ા-ાા

૧૦. શ્રી ખોડીદાસભાઇ સ્મારક ફંડખાતું.

જ

૩૩૧) બાકી દેવા હતા, રૂા ૧૦૦૦) ના બોંડ છે તે ઉપરાંત.
૬૫) વ્યાજ.
૩૯૬)

ઉ

૩૫) ગરીબને મદદ.
૩૬૧) બાકી દેવા રહ્યા.
૩૯૬)

૧૧. શ્રી જ્ઞાન ખાતું.

જ

૭ા≈ા કારતક શુદિ ૧ જ્ઞાનપૂજનના.
૫) કારતક શુદિ ૫ જ્ઞાનપંચમી પૂજનના.
૩૩ા≈ા પસ્તી વિ.ના.
૩૦) વખાર ભાડાના ઉપજ્યા હ. સંગીત મંડળ.
૨૨૫ા≈ા પુસ્તક વેચાણના હાંસલતું ≊
૩૩૬ા≈ વ્યાજનો વધારો.
૩૮)≈ વીમાનો પાછો હવાલો.
૯૪૬૨ા≈ બાકી લેણા રહ્યા.
૯૪૪૦ાા≈ાા–૨૧ા≈ા
૧૦૧૩૯)≋

ઉ

૮૮૨૮ાા≈ બાકી લેણા હતા તે.
૫ાા કારતક શુદિ ૫ ખર્ચ.
૫૧) સભાના જૂના મકાનનું ભાડું શેઠ. ડો+અ. ને
૧૯)≈ લાકડાની પેટી પ્રતો માટે નં. ૬
૯ાા− પરચુરણ મજૂરી વિ.
૧૩૫) વીમો.
૯૬ાા≈ હુલ્લડનો વીમો.
૧૫૬ાા− માસિક વર્તમાનપેપર ખર્ચ.
૪૯ાા૦ાા પ્રાચીન ભારતવર્ષ સેટ ૨ ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી.
૪ાા સુચિપત્ર ૨૦૦૦) છપાઇ.
૧૧)≈ાા મુનિમહારાજોને પુસ્તકો ભેટ.
૫ા≋ ચોપડા.
૧૩ાા જાહેર–ખબર છપાઇ.
૯ાા રિપોર્ટ જુદા ૧૦૦).
૧૪૨૦ાા લાઇબ્રેરીના માટે પુસ્તકો ખરીદ કર્યા.
૧૨૫) ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળાને મદદ.
૧૬૪)≋ આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૮ ખાતે ખોટના.
૧૯) ખાતા માંડી વાળતા.
૨૬૯ા≈ ભાવ ઘટાડતા તથા કસરના શ્રીપાળ-રાસ વિગેરે.
૨૧ા≈ા સરવૈયા ભૂલ સં ૧૯૯૭
૧૦૧૩૯)≋

૧૨. શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૮નું ખાતું

જ		ઉ	
૧૦)	જાહેર ખબરના સં ૧૯૯૭	૬૬૯)	છપાઇ ફાર્મ ૫૩ાા
૬૬ાાાા	લવાજમના પુ ૩૭-૩૮,૪૮ાા૦ાા+૬૧૯ા૦ાા	૪૬૦ા=	કાગળ.
૪૭૩ાા=	મેમ્બરને ભેટનો હવાલો.	૧૩૧ા	પોસ્ટ ખર્ચ.
૧૬૪)=	પુ ૩૮ ની ખોટ.	૨૭)=	ફોટા-બ્લોક.
૩૭ા	રિપોર્ટનો હવાલો	૫૦ાા=	પરચુરણ ખર્ચ રેપર વિ
		૧૫)	કવિ રેવાશંકરભાઇને.
૧૩૫૩ાા		૧૩૫૩ાા	

સં. ૧૯૯૭ ના આસો વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું.

જ			
૧૦૭૨૯ાાાા	જ્ઞાન ખાતું-પુસ્તક છપાવવા ખાતું.	૯૪૪૦ાાા=ાાા	જ્ઞાન ખાતે લેણા.
૧ાા	શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પુ ૪૦		કબાટ વિ. ડેડસ્ટોક તથા
૨૧૬૮૩)	સિરિઝના ખાતાઓ		લાઇબ્રેરીના પુસ્તકોનો ખર્ચ
૧૬૯૫ાા	બુકસેલર તથા છાપખાનાના દેવા	૧૦૦૪૨)=ાા	પુસ્તકો ખાતે લેણા વેચાણ કરવાના
૭૦૨૭)	સભા નિભાવ ફંડ ખાતું.	૯૪૬૩)=	સિરિઝના પુસ્તકો પગત.
૨૫૬૨૮)	લાઇફ મેમ્બર, પેટ્રન વિગેરે	૬૭૦૫ા	છાપખાના તથા બુકસેલર ખાતે.
	૪૦૦૧)-૯૫૦૧)-૧૧૯૦૧)-૨૨૫)	૨૯૫૦૬ાાા	મકાન ખાતું (બે મકાન)
૨૪૨)	મેમ્બર ફી ખાતું	૨૧૯૪૫ાાાા	શરાફી ખાતું.
૨૯૭ાા	સાધારણ ખાતું.		૧૩૦૦૦) ભાવનગર સ્ટેટ બોડ.
૧૨૫૪૯ાા=ાા	જયંતિ વિગેરે ખાતા		૩૦૦૦) બેંકમાં ફીકસ્ડ ડીપોઝીટ.
૪૭૭)	શ્રી મૂળચંદભાઇ સ્મારક ફંડ.		૨૭૨૩ાા=ાા સેવીંગ્સ ખાતે બેંકોમાં.
૩૬૧)	શ્રી ખોડીદાસ સ્મારક ફંડ		૧૬૭ાા=-૧૧૬૨)=ાા-૯૯૩ાા=
૧૮૭૬)	ઉજમબાઇ જૈન કન્યાશાળા.		૩૬૨૧ાાા=ાા શરાફ વિ. પાસે લેણા
૬૦૨૮)ાા	શરાફી વિ દેવું.		૨૧૯૪૫ાાાા
	૫૩૮૫)-૨૭૫)ાા-૩૬૮)	૯૩૩)	મેમ્બરો પાસે.
૮)	મેમ્બર ફી.	૩૮૯)=ાા	આત્માનંદ પ્રકાશ પુ. ૩૯
		૧૫૭)-	શ્રી પુરાત આસો વદિ ૦))
		૮૮૫૮૨ાા	
		૨૧ાા=ાા	સરવૈયાની ભૂલના.
૮૮૬૦૪)=ાા		૮૮૬૦૪)=ાા	

શ્રી જ્ઞાનખાતાનો ડેડસ્ટોક રૂા. ૪૪૬૯), તથા શ્રી સાધારણ ખાતાનો ડેડ સ્ટોક રૂા ૧૧૩૪)નો મળી કુલ રૂા. ૫૬૦૩) નો છે જે તમામ વિગત સાથે સં. ૧૯૯૮ની સાલની ખાતાવહીના ચોપડાના પૂંઠે લખાયેલછે.

મેનેજીંગ કમિટી*

(સં. ૧૯૯૮માં નવી નિમાયેલ)

પ્રમુખ.

શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી.

ઉપપ્રમુખ.

શેઠ દામોદરદાસ દીયાળજી.

ટ્રેઝરર.

શેઠ અમૃતલાલ છગનલાલ.

સેક્રેટરીઓ.

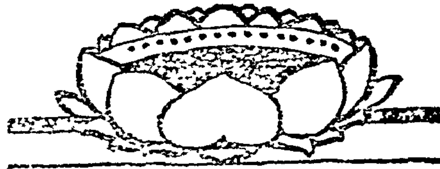
૧. ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ, ૨. શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ, ૩. શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ બી. એ.

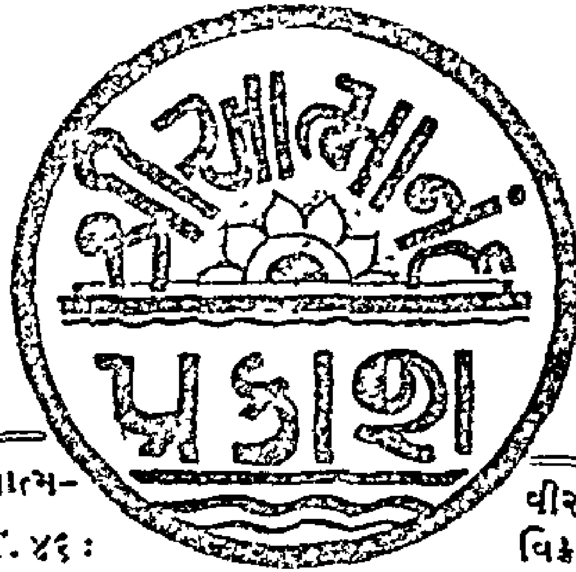
સભાસદો.

૧. શેઠ હરિલાલ દેવચંદ.
૨. શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇ.
૩. ડૉ. જસવંતરાય મૂળચંદ શાહ એમ. બી.બી. એસ.
૪. વકીલ ભાઇચંદ અમરચંદ શાહ બી. એ. એલએલ. બી.
૫. વકીલ કચરાલાલ નાનજીભાઇ બી. એ. એલએલ. બી.
૬. શાહ ચત્રભુજ જેચંદભાઇ બી. એ. એલએલ. બી.
૭. શાહ દેવચંદ દુર્લભજી.
૮. સંઘવી અમરચંદ ધનજીભાઇ.
૯. શાહ કાંતિલાલ ભગવાનદાસ. (ઓ. લાઇબ્રેરીયન)
૧૦. વકીલ પ્રેમચંદ મગનલાલ શાહ બી. એ. એલએલ. બી.

---

* સં. ૧૯૯૮ ના મહા વદિ ૫ શુક્રવાર તા. ૬-૨-૪૨ ના રોજ મળેલી જનરલ મીટિંગમાં ધારા પ્રમાણે નીમાયેલ ત્રણ વર્ષ માટે નવી મેનેજીંગ કમિટી.

પુસ્તક : ૩૯ મું : આત્મ- સં. ૪૬ : વીર સં. ૨૪૬૮ ચૈત્ર :
અંક : ૯ મો : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ એપ્રીલ :

શ્રી મહાવીર પ્રાર્થના.

(રાગ—કલ્યાણ)

વંદન જિનવર મહાવીરને,
ત્રિશલાનંદન બલધીરને—વંદન. ટેક

વિશ્વપ્રેમ શિખવ્યો માનવને,
પ્રભુચરણે ધરીએ શિરને—વંદન. ૧

નિજરૂપે સૌ પ્રાણી માન્યા,
તોડી માયા જંજીરને—વંદન ૨

મુનિ હેમેન્દ્ર અજિતપદ પામી,
શરણે શિશુ રાખો અધીરને—વંદન ૩

રચયિતા : મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ

समयधर्म.

દોહરો.

સમયધર્મને ઓળખો, વ્હાલા વાચકવૃંદ;
ઓળખીને પાલન કરો, તો સુખ ને આનંદ. ૧

હરિગીત છંદ.

ઓ સજ્જનો! અવલોકશો, આ સમયકેરા રંગને,
ચોતર્ફ ચિંતા-જવાળ પ્રગટી, જે દઝાડે અંગને;
દવ લાગીઓ દુનિયા વિષે, ફળ પાકયું પાપીક કર્મનું,
"સંકટ સમે શરણું ગ્રહો, પરમાત્મ ને સદ્ધર્મનું." ૧

ક્રાન્તિ થતાં શાંતિ ગઇ, ભ્રાંતિ અનેક પ્રકારની,
ભણકાર વાગે ભયતણા, સ્થિરતા નથી ક્ષણુવારની;
રંકો-શ્રીમંતો-રાવ-રાણા, સર્વનું સુખ વહી ગયું,
સાધન સુખોનું એક જોણુ, શરણ શ્રી પ્રભુનું ગ્રહ્યું. ૨

અગ્ન્યાસ્ત્ર અદ્દ્ભુત બળભર્યાં, અંતરિક્ષ માર્ગે ઊતરે,
જ્યાં ઊતર્યાં ત્યાં ભસ્મ!!! "નરનારી મકાનોને કરે;"
એ અજબ અગ્નિ ઠારવા, છે અતુળ બળ સત્કર્મનું,
રક્ષિત રહેવાને ગ્રહો, શરણું સદા સદ્ધર્મનું. ૩

આજે વિપતમાં ગ્રસ્ત છે, વિકૃત બની જ વસુંધરા,
જાણે પ્રલય શું પ્રગટશે ? ધ્રૂજી રહી સારી ધરા;
અગણિત બોટો-વહાણુ-દ્રવ્ય-અનાજ જળતળીએ ગયાં,
સદ્ધર્મ ને પ્રભુસ્મર્ણ એ બે સાધનો સુખનાં રહ્યાં. ૪

ચિંતા-ફિકર-ભય-ત્રાસ, આજે વ્યાપ્ત ઠામોઠામ છે,
સમજુ જનો સમજી જજ્યો, એ પાપનાં પરિણામ છે;
ડુબી ગયો છે ધર્મ ને, કયાંઇ સત્ય દેખાતું નથી,
માટે શરણુ સદ્ધર્મનું પ્રભુનું ગ્રહો કહું છું કથી. ૫

જ્યાં જ્યાં વધુ વૈભવ-વિલાસો, આખરે ત્યાં શોક છે,
સુખ સાચું તો સધ્ધર્મ ને જ્યાં નીતિકેરો નોક છે,
વિપરીત વર્ત્યો કાળ આજે, દુઃખ હા ! દશ દિશમાં,
રક્ષણ ચહો તો ચિત્ત રાખો, ધર્મ ને જગદીશમાં ૬

શાસ્ત્રો સકળ ધર્મોતણા, સિધ્ધાન્તનો એ સાર છે,
જય છે સદાએ સત્યનો, ને ધર્મનો જયકાર છે;
બીજાં બધાં ફાંફાં અરે !, અલ્પજ્ઞ જનથી શું બને ?
રક્ષણ થવા આ સમય, ધર્મની ઢાલ ધરવી સૌ જને. ૭

દોહરા.

અનેક આવા થઇ ગયાં, વેરઝેર વિપરીત; સમય જતાં સૂકાય છે, નીર નદીનાં નિત્ય. ૧
ગહન ગતિ છે દૈવની, માનવ સમજે કેમ ? આપણુ માટે બે રૂડાં, ધર્મ અને પ્રભુપ્રેમ ૨

લી. સમાજશુભચિંતક,
રેવાશંકર વાલજી બધેકા
ધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર

વડવા-ભાવનગર
તા ૨૫-૩-૪૨.

નવપદ સ્તવન.

(ચલ ચલ રે નવયુવાન !—એ રાગ)

નવપદનું ધરું ધ્યાન,
મંજુલ સ્વે ગજાવું ગાન,
સિદ્ધચક્ર સાર મહિમા ધરે અપાર,
સુરકિન્નરો ગુણ ગાય, અમૃત અધે ઉભરાય,
ચન્દ્ર-કુમુદ લગની જેમ પામુ ધર્મભાન—નવપદ.
નવપદ ભજે શ્રીપાલ, શુભપદ વરે ભૂપાલ,
દુઃખ-રોગ દૂર જાય, હર્ષાબ્ધિમાં ઝીલાય,
અજિતપદને પામવા હેમેન્દ્ર છે ગુલતાન—નવપદ.

રચયિતા મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

રચનાર અને વિવેચનારઃ—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા.

શ્રી સિદ્ધસ્તોત્ર.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૭૭ થી શરૂ)

ચિદ્‌ઘન—તે જ પ્રમાણે તેમનું ચિદાત્મકપણું, ચૈતન્યઘનપણું સમજવું. ભગવાન્ ચૈતન્યના જ ઘન છે. શુદ્ધ ચૈતન્ય, ચૈતન્ય ને ચૈતન્ય સિવાય અન્ય કંઇ નથી.

" શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ."

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

ચિન્મય કહ્યું એટલે જ્ઞાન–દર્શનનો તેમાં અંતર્ભાવ થઇ જાય છે, કારણ કે 'ચિદ્' ધાતુનો અર્થ ચેતવું–જાણવું થાય છે. આમ જ્યાં સકલ દ્વૈતનો નાશ થયો છે, એવા શુદ્ધ અદ્વૈત ટંકોત્કીર્ણ જ્ઞાયક એક સ્વભાવને પામેલા શ્રી સિદ્ધને આનંદઘન, ચિદ્‌ઘન, જ્ઞાનઘન આદિ નામનું સાર્થકપણું જણાય છે.

તાત્ત્વિકશેખર શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી કહે છે—

" किमपरमभिदध्मो धाम्नि सर्वंकषेऽस्मिन्ननुभवमुपयाते भाति न द्वैतमेव । "

" आत्मानमात्मनि निविश्य मुनिः प्रकम्पमेकोऽस्ति नित्यमवबोधघनः समन्तात् ॥ "

—શ્રી સમયસારકલશ

સત્‌સ્વરૂપી—ભગવાન્ સિદ્ધ સત્‌સ્વરૂપ છે.

'उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत्' (શ્રી તત્ત્વાર્થ),—ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રૌવ્યયુક્ત તે સત્ એવું સત્‌નું લક્ષણ છે. પ્રત્યેક દ્રવ્ય એ લક્ષણથી યુક્ત હોય છે.

" सव्वंवि य पइसमयं उप्पज्जइ नासए य निच्चं च । एवं चेव य सुहदुहबंधमोक्खाइ सप्भावो ॥ "

—શ્રી વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય.

તેમ સિદ્ધ આત્મદ્રવ્ય પણ ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રૌવ્યયુક્ત હોઇ સત્‌સ્વરૂપ છે. 'અગુરુલઘુપર્યાયનું ષડ્‌ગુણ હાનિવૃદ્ધિરૂપ ચક્ર એકહું જલાવર્ત્તની પેઠે વર્તતું સતું,' પ્રતિસમયે પરાવર્ત પામે છે; તેથી ઉત્પાદ–વ્યય થાય છે. તેમ જ જ્ઞેય પર્યાયોને અનુલક્ષીને જ્ઞાન–પર્યાયોના ઉત્પાદ–વ્યય થાય છે. અને દ્રવ્ય અપેક્ષાએ યથાસ્થિત અવસ્થિતિરૂપે ધ્રુવતા અબાધિત રહે છે.

અત્રે ઉત્પાદ–વ્યય અનિત્યતા સૂચવે છે, અને ધ્રૌવ્ય નિત્યતાસૂચક છે. આમ વસ્તુ નિત્યાનિત્ય ઉભય ધર્માત્મક છે. તે જ પ્રકારે એકતા–અનેકતા, અસ્તિતા–નાસ્તિતા આદિ ધર્મનું અત્ર ઘટમાનપણું થાય છે,–જે સ્યાદ્‌વાદની સિદ્ધિ કરે છે અને સપ્તભંગીનો પણ અત્ર અવતાર થાય છે–જે વિસ્તારભયથી અત્રે બતાવ્યું નથી. કહ્યું છે કે—

" અહો શ્રી સુમતિજિન શુદ્ધતા તાહરી, સ્વગુણપર્યાય પરિણામરામી;
નિત્યતા એકતા અસ્તિતા ઇતરયુત, ભોગ્ય ભોગી થકો પ્રભુ અકામી.
ઊપજે વ્યય લહે તહવિ તેવો રહે, ગુણ પ્રમુખ બહુલતા તહવિ પિંડી;
આત્મભાવે રહે અપરતા નવિ ગ્રહે, લોકપ્રદેશ મિત પણ અખંડી. "

મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી.

આમ શુદ્ધ સિદ્ધ થયેલી આત્મસત્તાની અપેક્ષાએ સિદ્ધને સત્સ્વરૂપી કહ્યા તે યથાર્થ છે. આમ સંક્ષેપમાં સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપનું દિગ્દર્શન કર્યું.

વિશ્વવેદીપણું—વળી અરૂપી છે છતાં તે અખિલ વિશ્વનું સ્વરૂપ નિહાળી રહ્યા છે તે મહાઆશ્ચર્યવાર્તા છે. પ્રથમ દૃષ્ટિએ અરૂપી રૂપીને ગ્રહે એ ઉપલકભાવે કોયડા જેવું (Paradox) જણાય છે.

' ગ્રહે અરૂપી રૂપીને, એ અચરજની વાત. '

પણ આ બધો મહાપ્રભાવ કેવળજ્ઞાનનો છે, કે જેના એક દેશમાં આખું જગત્—અનંત આકાશમાં એક નક્ષત્ર જેવું—પ્રતિભાસે છે

" गयणि अणंति जि एक्क उडु, जेहउ भुअणु विहाइ ।
मुक्कहं जसु पए बिंबियउ, सो परमप्पु अणाइ ॥ "

—શ્રી યોગીંદ્રદેવજીકૃત પરમાત્મપ્રકાશ.

" ज्ञातारं विश्वतत्त्वानां वन्दे तद्गुणलब्धये । "

—શ્રી વિદ્યાનંદસ્વામીકૃત આપ્તપરીક્ષા.

અરૂપી-અતીંદ્રિય—સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ અતીંદ્રિય છે ઇંદ્રિય નોઇંદ્રિયથી જે ગૃહી ન શકાય તે અતીંદ્રિય કહેવાય છે પ્રત્યેક ઇંદ્રિયને પોતપોતાના રસ-સ્પર્શ આદિ પ્રતિનિયત વિષયનું ભાન હોય છે, અને તે પણ યંત્રવાહકની-આત્માની પ્રેરણા હોય તો જ તો પછી અરસ, અસ્પર્શ, અગંધ, અવર્ણ, અશબ્દ, અલિંગગ્રહણ, અસંસ્થાન એવા ચૈતન્યવંત આત્માને ઇંદ્રિયો કેમ ગ્રહી શકે? ન જ ગૃહી શકે.

" अरसमरूवमगंधं अव्वत्तं चेदणागुणमसद्द ।
जाण अलिंगग्गहणं जीवमणिद्दिट्ठसंठाणं ॥ "

—શ્રી કુંદકુંદસ્વામીકૃત સમયસાર.

દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇંદ્રિય પ્રાણ; આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્ત્તે જાણ."

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીકૃત આત્મસિદ્ધિ.

આમ ઇંદ્રિયોથી અગ્રાહ્ય-અતીંદ્રિય સિદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ યોગીજ્ઞાનૈકગમ્ય છે.

અક્ષર—સિદ્ધ ભગવાન્ અક્ષર-અવ્યય શાશ્વત છે સિદ્ધિ થયા પછી કદી પણ સંસૃતિમાં ભમવું પડતું નથી "કલ્પશત ગયે જગત્ શૂન્ય થાય છે, પછી સદાશિવને જગત્રચના વિષયે ચિંતા થાય છે, એટલે પછી મુક્તિગત જીવોને કર્માંજનનો સંયોગ કરી, સંસારે પતન કરે છે"—એમ નૈયાયિકો કહે છે, તે અસત્ કલ્પના માત્ર છે

અજન્મા—સિદ્ધ ભગવાન્ અજન્મા-અજ છે, તેમને કદી પણ જન્મ ધારણ કરવો પડતો નથી કારણ કે તેના મૂલકારણરૂપ કર્મનો નિરવશેષ નાશ થયો છે. ઉપલક્ષણથી જન્મ નથી, એટલે મરણ આદિ પણ નથી. આ ' અજ ' વિશેષણથી અવતારવાદનું નિરસન થાય છે

આવા ઉક્ત વિશેષણોથી વિભૂષિત સિદ્ધના ચરણ અમને શરણરૂપ હો!

[ચાલુ]

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

લેખક:—પંન્યાસજી શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૬૧ થી શરૂ.)

સાદિ–અનાદિ શ્રુત–

અનંતજ્ઞાની શ્રી જિનેશ્વર દેવના શાસનમાં મુખ્ય બે નયોનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. **૧. દ્રવ્યાસ્તિક નય અને ૨. પર્યાયાસ્તિક નય.** દ્રવ્યાસ્તિક નયની અપેક્ષાએ "न सतः सर्वथा नाशः, नाऽप्येकान्तेनाऽसत उत्पादः" ઇત્યાદિ આપ્તવાકયોને અનુસારે "વિદ્યમાન વસ્તુનો સર્વથા નાશ નથી, તેમજ એકાન્તે અવિદ્યમાન વસ્તુની ઉત્પત્તિ પણ નથી." આ મંતવ્ય પ્રમાણે દ્રવ્યનયની અપેક્ષાએ 'શ્રુત' અનાદિ–અનન્ત છે, અર્થાત્ પ્રવાહની અપેક્ષાએ શ્રુત અનાદિકાલીન છે અને અનંત કાલ સુધી રહેવાનું છે. પર્યાય નયની અપેક્ષાએ 'શ્રુત' સાદિ–સાન્ત છે. એટલે કે એક વ્યક્તિ વિગેરેની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનની આદિ છે અને અંત પણ છે.

એ જ વસ્તુ જુદી રીતે સ્પષ્ટપણે વિચારીએ–

દ્રવ્ય–ક્ષેત્ર–કાલ અને ભાવ એ ચારે અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ–સાન્તપણું આ પ્રમાણે–

દ્રવ્યમાં—એક પુરુષ જે કાંઇ નવીન જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે વખતે તે જ્ઞાનની શરુઆત, અને આગળ જણાવવામાં આવતા પાંચ કારણોવડે એ શ્રુતજ્ઞાનનો વિનાશ થાય ત્યારે અંત.

શ્રુતજ્ઞાનનો વિનાશ થવાના પાંચ કારણો–

૧. મનુષ્યના ભવમાંથી દેવાદિ અન્ય ભવની પ્રાપ્તિ, ૨. મનુષ્યના ભવમાં જ શરીરમાં રોગની ઉત્પત્તિ, ૩. પ્રમાદ, ૪. કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને ૫. સમ્યગ્દર્શનને વમીને મિથ્યાત્વે જવું. આ પાંચ કારણોવડે શ્રુતજ્ઞાનનો વિનાશ થાય છે. જે માટે કહ્યું છે કે–

पणगं खलु पडिवाए तत्थेगो देवभावमासज्ज।
मणुए रोग-पमाया-केवल-मिच्छत्तगमणे वा ॥१॥
[बृहत्कल्प]

એ પાંચ કારણો પૈકી પ્રથમ કારણનું સ્પષ્ટીકરણ–

શ્રુતકેવલી અર્થાત્ ચૌદ પૂર્વધર મહાત્મા સ્વ–આયુષ્ય પૂર્ણ થયા બાદ જો દેવભવમાં ઉત્પન્ન થાય તો ત્યાં ચૌદે પૂર્વનું શ્રુત તેઓને યાદ ન હોય. વિષય તેમજ પ્રમાદનુ પરાધીનપણું અને તેવા પ્રકારના ઉપયોગના અભાવે દેવભવમાં માનવભવને વિષે પ્રાપ્ત કરેલું ચૌદે પૂર્વનું શ્રુત સ્મરણમાં ન આવી શકે. સામાન્ય રીતે વિચારાય તો દુઃખના અતિરેકમાં સુજ્ઞ મનુષ્યોની બુદ્ધિ પણ કુંઠિત થઇ જાય છે. જગતમાં મરણ સરખું બીજું કોઇ પણ ઉત્કૃષ્ટ દુઃખ નથી. યદ્યપિ શ્રુતકેવલીની હદે પહોંચેલા મહાત્માઓ મરણના દુઃખને દુઃખ તરીકે ન ગણે તો પણ એ દુઃખ અમુક અંશે પોતાનો અનુભવ આપ્યા સિવાય રહેતું નથી, તેથી તેમજ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા બાદ બહુલતાએ વિષય–પ્રમાદનું જોર હોવાથી અને વિષય–પ્રમાદ શ્રુતજ્ઞાનના વિઘાતક હોવાથી માનવભવમાં શ્રુતજ્ઞાનનો જે ક્ષયોપશમ હોય છે તે ક્ષયોપશમ દેવભવમાં ટકી શકતો નથી. તેથી મનુષ્યના ભવમાં સર્વવિરતિ વિગેરે ઉચ્ચ કક્ષાના આત્મિક સાધનોથી ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાનની જે પ્રાપ્તિ થયેલી હોય તે શ્રુતજ્ઞાનનો દેવભવમાં

અભાવ હોય છે મનુષ્યના ભવમા પ્રાપ્ત કરેલુ શ્રુતજ્ઞાન દેવભવમા વધુમા વધુ હોય તો આ આચારાગ પ્રમુખ અગિયાર અગનુ જ્ઞાન હોય છે, કોઇ આત્માને અગિયાર અગથી પણ અલ્પ હોય છે, પરતુ દૃષ્ટિવાદ સ્વરૂપ બારમા અગનુ તેમજ બારમા અગના પરિકર્મ, સૂત્ર, પૂર્વાનુયોગ, પૂર્વગત અને ચૂલિકાસ્વરૂપ પાચ વિભાગો પૈકી એક પણ વિભાગનુ જ્ઞાન ટકી શકતુ નથી.

મનુષ્યભવમાથી સમ્યગ્દર્શન સાથે દેવભવમા ઉત્પન્ન થાય તો પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે માનવ પ્રાપ્ત કરેલા શ્રુતજ્ઞાનનો વિઘાત થાય છે, તો પછી માનવભવમાથી પુનઃ મનુષ્ય થાય અથવા નારક કિંવા તિર્યચપણે ઉત્પન્ન થાય ત્યા તો માનવભવમા પ્રાપ્ત કરેલુ જ્ઞાન સપૂર્ણપણે હોય જ ક્યાથી ? અર્થાત્ અવશ્ય તે જ્ઞાનમા વિઘાત પહોચે છે (૧)

શ્રુતજ્ઞાનનો વિનાશ થવામાં બાકીના ચાર કારણો—

મનુષ્યના ભવમા ક્ષયોપશમની વૃધ્ધિ થતા યાવત્ શ્રુતકેવલીની હદે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ, ત્યારબાદ અશાતાવેદનીયના ઉદયથી શરીરમા કોઇ રોગવિશેષ ઉત્પન્ન થયો, પૂર્વકાલમા અભ્યસ્ત થયેલુ શ્રુત રોગની પીડાને અગે સ્મૃતિ હણાઇ જવાથી યાદીમા નથી આવી શકતુ, જેનો અનુભવ આપણને પણ ઘણી વખત સ્પષ્ટપણે થાય છે. (૨) ગમે તટલુ શ્રુત પ્રાપ્ત કરેલુ હોય, પરતુ તેનુ પુનરાવર્ત્તન ન થાય અર્થાત્ વારવાર તેનુ ચિંતન, મનન અને આવર્ત્તન ન કરવામા આવે તો અભ્યસ્ત થયેલા શાસ્ત્રો પણ અલ્પકાલમા ભુલાઇ જવાય છે (૩) જ્યારે આત્મા ઉત્તરોત્તર ગુણસ્થાનકની ભૂમિકા ઉપર આરોહણ કરે, ક્ષપકશ્રેણુ ઉપર ચઢવાપૂર્વક ઘાતીકર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર ત્યારે પણ શ્રુતજ્ઞાનનો વિનાશ થાય છે કારણ કે–" नट्ठम्मि उ छाउमत्थिए नाणे " છદ્મસ્થિક મતિશ્રુતાદિ જ્ઞાન નાશ પામે ત્યારે જ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે, એવુ નદીસૂત્રનુ વચન છે ક્ષાયોપશમિક ભાવનુ જ્ઞાન જ્યા સુધી હોય ત્યા સુધી ક્ષાયિકભાવનુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થઇ શકતુ નથી. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ આત્માના ગુણો પૈકી કોઇ પણ એક વિવક્ષિત ગુણને અગે ક્ષાયોપશમિક–ક્ષાયિકાદિ બે ભાવો એક સાથે રહી શકતા જ નથી ક્ષયોપશમ ભાવ વિનાશ પામે ત્યારે જ ક્ષાયિક ભાવ પેદા થાય છે મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યવ એ ચારે જ્ઞાન ક્ષયોપશમભાવના કહ્યા છે એ જ્ઞાનનો વિનાશ થાય ત્યારે જ ક્ષાયિક ભાવનુ પચમ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. (૪) અને શ્રુતજ્ઞાનના વિનાશનુ પચમ કારણ સમ્યગ્દર્શનમાથી ભ્રષ્ટ થઇ મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થવી તે છે. જ્યા સુધી દર્શનમોહનીયના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયના કારણે આત્મા સમકિતવત હોય છે ત્યા સુધી તે આત્માનુ થોડુ કે ઘણું જાણપણુ સમ્યગ્જ્ઞાનની કોટિમા ગણાય છે અને અનતાનુબધી કષાયોદય વિગેરે હેતુઓથી જે અવસરે મિથ્યાત્વમોહના ઉદય થવા સાથે આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ બને છે તે અવસરે તે આત્માનુ અલ્પ કિવા અધિક જાણપણુ અજ્ઞાન (કુત્સિત જ્ઞાન)ની કોટિમા ગણાય છ

મિથ્યાદષ્ટિના બોધને અજ્ઞાન માનવાના હેતુઓ—

શકા–મિથ્યાદષ્ટિ ઘટ–પટાદિ પદાર્થોને તે રૂપે જાણે છે–જુએ છે અને સમ્યગ્દષ્ટિ પણ ઘટ–પટાદિ પદાર્થોને તે સ્વરૂપે અનુભવે છે તો પછી મિથ્યાદૃષ્ટિના જાણપણાને 'અજ્ઞાન' અને સમ્યગ્દષ્ટિના જાણપણાને 'સમ્યગ્જ્ઞાન' કહેવાનુ શુ પ્રયોજન છે?

સમાધાન–ઘટ–પટાદિ પદાર્થોનુ વ્યવહાર માત્રથી ઘટ–પટાદિરૂપે મિથ્યાદષ્ટિ આત્માનુ જાણપણુ નિશ્ચયથી તો અજ્ઞાન જ છે, કારણ કે મિથ્યાદષ્ટિ 'ઘટ' ને દેખતા 'આ સર્વ પ્રકારે ઘડો જ છે' એ પ્રમાણે બોલતો હોવાથી ઘટમા

પટના પણ કેટલાક ધર્મો રહેલા હોય છે તેનો અભાવ માને છે. જેમ ઘટમાં સત્ત્વ-પ્રમેયત્વ-મૂર્ત્તત્વ વિગેરે ધર્મો છે, તે જ ધર્મો પટમાં પણ રહેલા છે, જેમ ઘટમાં સ્તમ્ભપણું-કમળપણું વિગેરે ધર્મો નથી તેમ પટમા પણ તે ધર્મો નથી. આ અપેક્ષાએ ઘટના અમુક ધર્મો પટમાં પણ અવશ્ય રહેલા જ છે, "આ સર્વ પ્રકારે ઘડો જ છે" એવું પ્રતિપાદન કરવામાં ઘટમાં વર્તતા પટના અમુક ધર્મોનું પ્રતિપાદન થતું નથી એથી મિથ્યાદષ્ટિ ઘટને ઘટરૂપે જાણ-જુએ તો પણ તેનું જાણપણું અજ્ઞાનની કોટિમાં ગણાય છે અને સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા "આ સર્વ પ્રકારે ઘડો જ છે" એવું પ્રતિપાદન ન કરતાં "કોઇક પ્રકારે આ ઘડો જ છે" ઇત્યાકારક પ્રતિપાદન કરતો હોવાથી ઘટમાં વર્ત્તતાં પટના પણ અમુક સત્ત્વ-પ્રેમયત્વાદિ ધર્મોનું અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે. એથી તેના જાણપણાને જ્ઞાનની ગણતરીમાં મૂકવામાં આવે છે.

વળી સમ્યગ્દષ્ટિનું થોડું પણ જ્ઞાન ભવક્ષય અર્થાત્ મોક્ષ માટે પ્રયત્નવાળું હોય છે, તે જ્ઞાનવડે "મારો આત્મા સર્વથા કર્મનો ક્ષય કરી કેવી રીતે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે?" એવા પ્રકારનું જ હંમેશાં ચિંતન ચાલ્યા કરે છે, જ્યારે મિથ્યાદષ્ટિ આત્માનું અલ્પ કિંવા અધિક જ્ઞાન ભવપરંપરાને વધારનારું હોય છે, પોતાના જાણપણાવડે આરંભ પરિગ્રહના સાધનો વધારતો જાય છે. એથી પણ સમ્યગ્દષ્ટિના બોધને જ્ઞાન અને મિથ્યાદષ્ટિના બોધને અજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

વળી પશુવધ, જલસ્નાનાદિ સંસારવૃધ્ધિના હેતુઓમાં મોક્ષહેતુની બુધ્ધિ અને દયા, ઉપશમ, બ્રહ્મચર્યાદિ મોક્ષહેતુઓમાં સંસારવૃધ્ધિના હેતુઓની મરજી મુજબ કલ્પના થતી હોવાથી પણ મિથ્યાદષ્ટિના બોધને અજ્ઞાન તરીકે કહેવાય છે, તેમજ જ્ઞાનનું ફળ જે વિરતિ તે મિથ્યાદષ્ટિને ન હોવાથી પણ મિથ્યાદષ્ટિના જ્ઞાનને જ્ઞાનમહિં પણ અજ્ઞાનરૂપે કથન કરવામાં આવે છે.

ઉપર જણાવેલા પાંચ કારણોવડે શ્રુતજ્ઞાનનો જો વિનાશ થાય છે તો અહિં શંકા થવાનો સંભવ છે કે-શ્રુતજ્ઞાન જીવથી ભિન્ન છે કે અભિન્ન છે? અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-જ્ઞાન એ આત્માનો ગુણ હોવાથી તેને આત્માથી સર્વથા ભિન્ન તો માની શકાય નહિ અને જો અભિન્ન હોય તો તેનો વિનાશ કેમ થાય? એના સમાધાનમાં સમજવું જોઇએ કે-શ્રુત એ તો નિશ્ચયથી જીવસ્વરૂપ છે, કારણ કે શ્રુતજ્ઞાન એ જીવનો પરિણામ છે. અર્થાત્ જ્યાં જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં ત્યાં નિશ્ચયથી જીવ છે, પણ જ્યાં જ્યાં જીવ છે ત્યાં ત્યાં દરેક જીવમાં શ્રુતજ્ઞાન અવશ્ય હોય જ એવો એકાન્ત નિયમ નથી. કોઇ વખતે જીવ જો સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તો શ્રુતજ્ઞાનવાળો હોય, મિથ્યાદષ્ટિ હોય તો શ્રુત-અજ્ઞાની હોય અને ઘાતીકર્મનો ક્ષય થયો હોય તો અર્થાત્ ભવસ્થ કેવલી અથવા સિધ્ધ કેવલી ભગવંતોને શ્રુતજ્ઞાન ન હોય પરંતુ કેવલજ્ઞાન હોય છે.

આ પ્રમાણે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું જણાવ્યું. હવે ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી શ્રુતનું સાદિસાન્તપણું કેવી રીતે છે? તે જણાવવામાં આવે છે. (ચાલુ)

તાત્ત્વિક વિચારણા.

લે. આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

પરમજ્ઞાની પરમ પુરુષોના જ્ઞાનમા આખાયે સંસારના જડ-ચૈતન્યની અનાદિ અનંત, સાદિ અનંત, સાદિ સાન્ત અને અનાદિ સાન્ત ફરશનાઓ સ્વચ્છ પ્રકાશી રહી છે. પુદ્ગલ સ્કંધોના બનેલા આ દેહની પ્રત્યેક ક્ષણની ફરશનાઓ સમાપ્ત થશે એટલે ચૈતન્ય દેહથી તત્કાળ છૂટો પડી જશે અને દેહનો વિલય થઇ જશે. જડ તથા ચૈતન્યની જે સમયે, જે સ્વરૂપે, જે ક્ષેત્રની સ્પર્શના થાય છે તે જ ક્ષેત્રની તે જ સ્વરૂપે ફરીને સ્પર્શના થઈ શકતી નથી. અનાદિ કાળથી સ્વતઃ ઘડાએલો આ નિયમ સંસારને બહુ સારી રીતે વ્યવસ્થિત કરે છે. આ નિયમથી જ આખાય સંસારનુ અસ્તિત્વ જળવાઈ રહ્યુ છે. સંસારની બધીય વિશિષ્ટતા આ નિયમને અનુસરીને જ છે. સંસારી જીવોના અવાસ્તવિક સુખ અને આનંદનો આધાર પણ આ નિયમ ઉપર જ છે

જગત ક્ષણવિનશ્વર છે, માટે સંસારી જીવોને સંસારમા નવીનતાનો ભાસ થવાથી સુખ તથા આનંદ અનુભવાય છે. જો જે સ્વરૂપે થયેલી ફરશના પાછી તે જ રૂપે થાય તો મરી ગયેલા પાછા જીવતા થાય, અને મુક્ત થયેલાઓને સંસારમા જન્મ ધારણ કરીને પાછુ રઝળવુ પડે, ક્ષણિક જગત અક્ષણિક થઇ જાય.

જે જન્મે છે તે જ મરતો નથી, મરનાર બીજો છે. જે માંદો પડ્યો હોય તે સાજો થતો નથી માંદો પડનાર જુદો હતો અને સાજો થનાર જુદો જ છે જે શ્રીમંત હતો તે ગરીબ થયો નથી અને જે ગરીબ હતો તે શ્રીમંત થયો નથી. જો કે આ ક્ષણિકતા બૌદ્ધોનુ બળ વધારનારી છે છતા છે સર્વવ્યાપી. આ ક્ષણિકતા સર્વ પદાર્થોને માન્ય રાખવી પડે છે અને જો માન્યતા ન રાખે તો પદાર્થો પોતાનુ સ્વરૂપ ખોઇ બેસે છે.

આત્મા એક જ વસ્તુને જાણે, પણ અનંતી વસ્તુઓને ન જાણી શકે અનેક રૂપે રહેલું જગત એક જ રૂપે દેખાય, માટે જ દરેક વસ્તુમા ક્ષણિકતા તો રહેલી જ છે. આધાર તે વસ્તુ-દ્રવ્ય અને આધેય તે ક્ષણિકના પર્યાય. જે પર્યાય વ્યતીત થાય તે જ પર્યાય પાછો આવતો નથી અને પર્યાયને આશ્રયીને વસ્તુ ભિન્ન ભિન્ન અનેક રૂપે રહેવાની જ, માટે પર્યાયો તરફ લક્ષ ન આપતા દ્રવ્ય તરફ લક્ષ્ય આપવુ. પર્યાયોને ગ્રહણ ન કરતા દ્રવ્યની શુદ્ધ દશા વિચારી તેને જ અગ્રસ્થાન આપવુ. પર્યાયોના પ્રપંચમા ન મુઝાવુ તે જ જ્ઞાની પુરુષોનુ ભૂષણ છે અને વિકાસની શરુઆત છે.

પર્યાયો માત્ર વ્યવહારમા વર્તવાને જ ઉપયોગી છે પણ દ્રવ્ય તો ખાસ સ્વરૂપ જ છે અને ત્રણે કાળમા એકરૂપે રહેતુ હોવાથી શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, માટે જ દ્રવ્યમાં અડોળવૃત્તિ છે અને પર્યાયોમા ડોળવૃત્તિ છે. દ્રવ્ય એક

છે, પર્યાય અનેક છે. પર્યાયદૃષ્ટિમાં ડહોળાણુ થવાથી મલિનતા રહેવાની જ અને દ્રવ્યદૃષ્ટિમાં હલચલ ન હોવાથી સ્વચ્છતા રહેવાની-જ. અનેક રૂપને ધારણુ કરનાર બહુરૂપી ગમે તેટલાં રૂપ બનાવી વ્યવહારમાં વર્તે છતાં નિશ્ચયથી પોતાને સારી રીતે જાણે છે કે હું તો પ્રાણશંકર નામનો તરગાળો છું. તેવી જ રીતે તમે ચારે ગતિમાં ગમે તેટલાં રૂપ ધારણ કરી સંસારની વ્યવહારરાશિમાં ઓળખાઓ પણુ તમારે તો નિશ્ચયથી પોતાને શુદ્ધ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમય સદ્દચિદાનંદ સ્વરૂપથી જ ઓળખવું જોઇએ. પર્યાયદૃષ્ટિ વિરક્તભાવ ઉત્પન્ન કરવાને ઉપયોગી છે. દ્રવ્યદૃષ્ટિ (સ્વસ્વરૂપમાં) સ્થિર કરવાને અદ્વિતીય કારણુ છે. બાકી તો પર્યાયદૃષ્ટિપણું સર્વથા ત્યાજ્ય છે, કારણુ કે પર્યાય તે વિકૃતિ છે અને દ્રવ્ય તે પ્રકૃતિ છે. આ સ્થળે આટલી વાત ખાસ જાણવા જેવી છે કે આત્મદ્રવ્યમાં પુદ્‍ગલદ્રવ્યનો સંયોગ હોવાથી આત્માના સ્વભાવપર્યાય અને વિભાવપર્યાય એમ બે પ્રકારના પર્યાય આત્મામાં રહેલા છે. કર્મદ્રવ્યના પર્યાય તે વિભાવપર્યાય અને આત્મદ્રવ્યના પર્યાય તે સ્વભાવપર્યાય. કર્મનો વિયોગ થયા પછી આત્મામાં વિભાવપર્યાય રહેતા નથી અને તેથી કંઇ આત્માનું બગડતું નથી પણુ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે. આત્માના અસ્તિત્વનું સૂચક કેવળ સ્વભાવપર્યાય જ રહી જાય છે. આ સ્વભાવપર્યાયોનો દ્રવ્યથી વિયોગ થઈ શકતો નથી અને તે પ્રકૃતિસ્વરૂપ કહેવાય છે અને પરપર્યાય તે વિકૃતિસ્વરૂપ છે. આત્મામાં રહેલા સ્વભાવ અને વિભાવસ્વરૂપ પર્યાયો ભિન્નભિન્ન રહીને પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે. અનંતાનંત વિભાવપર્યાયો આત્માના સ્વભાવપર્યાયમાં લેશ માત્ર પણુ પરિવર્તન કરી શકતા નથી. અર્થાત્ પોતાના સ્વરૂપમાં જરા પણુ ભેળવી શકતા નથી. પર્યાયથી દ્રવ્ય જુદું નથી અને દ્રવ્યથી પર્યાય જુદા નથી. આ નિયમ સ્વભાવપર્યાયને લાગુ પડી શકે છે, પણુ વિભાવપર્યાયને લાગુ પડી શકતો નથી અને જો વિભાવપર્યાયનો આત્મદ્રવ્યથી વિયોગ ન થાય તો આત્માની શુદ્ધિ કોઈ પણુ કાળે થઈ શકે જ નહિ, માટે જ સ્વપર્યાયથી દ્રવ્ય જુદું નથી પણુ પરપર્યાયથી તો જુદું જ છે. ઘટના પર્યાયથી પટ ભિન્ન અને પટના પર્યાયથી ઘટ ભિન્ન; જડના પર્યાયથી ચૈતન્ય ભિન્ન અને ચૈતન્યના પર્યાયથી જડ ભિન્ન છે.

પ્રથમ તો આપણે આત્માના વિભાવપર્યાય કે જે કર્મના વિકારસ્વરૂપ છે તેનો વિચાર ન કરતાં ચૈતન્યથી ભિન્ન જડ–પુદ્‍ગલ દ્રવ્યના પર્યાયો જે અનેક રૂપે દૃષ્ટિગોચર થઇ રહ્યા છે અને પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયસ્વરૂપ છે તેનો વિચાર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

આત્માને સ્વચ્છ બનાવી સદાશિવ મેળવવા ઇચ્છનારે રાગ–દ્વેષરૂપી વિભાવપર્યાયની મલિનતા સ્વભાવપર્યાયમાંથી કાઢી નાખવાની જરૂરત છે. આ મલિનતાના ઉત્પાદક અને તેને પુષ્ટ બનાવનાર પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયસ્વરૂપ જડના પર્યાયો છે. જ્યાં સુધી જડના પર્યાયોમાં આત્મા વિભાવપર્યાયથી ભળે છે અર્થાત્ જડ અને જડના વિકારો કે જે પાંચે ઇંદ્રિયોના વિષયો છે તેમાં આત્મા રાગદ્વેષની પરિણુતિ રાખે છે. તે રાગદ્વેષની મલિનતા

દૂર કરી શકતો નથી પણ સ્વભાવપર્યાયને વધારે મલિન બનાવે છે અને જે પૌદ્‌ગલિક વસ્તુઓમા રાગદ્વેષ કરતો નથી અર્થાત્ કેવળ સ્વભાવપર્યાયથી જ પરપર્યાયોમાં ભળે છે તે સ્વભાવપર્યાયને સ્વચ્છ બનાવી વિભાવપર્યાયથી મુક્ત થઈ શકે છે અને આને જ વિશુદ્ધ સ્વભાવપર્યાયને જ મુક્તિ કહેવામાં આવે છે.

સંસારમાં આત્માથી ભિન્ન સઘળાય દ્રવ્ય અને સઘળાય પર્યાયોની સાથે આત્માનો જ્ઞાયકતાપણાનો સંબંધ છે પણ ભોક્તાપણાનો નથી. આત્માનું ભોક્તાપણું સ્વગુણપર્યાયમાં છે પણ પરગુણપર્યાયમા નથી. આત્માની અપેક્ષાએ જ્ઞાનગુણ છે અને જ્ઞેયની અપેક્ષાએ જ્ઞાનપર્યાય છે કે જેને આત્માના સ્વભાવપર્યાય કહેવામા આવે છે.

દ્રવ્ય માત્ર પોતપોતાના ગુણપર્યાયના ભોક્તા હોય છે. એક દ્રવ્ય પોતાનાથી ભિન્ન બીજા દ્રવ્યના ગુણપર્યાયનું ભોક્તા બની શકે નહિ. આત્મદ્રવ્યમાં સ્વ–પર–ગુણ–પર્યાયનું જ્ઞાતાપણું છે અને સ્વગુણ–પર્યાયનું ભોક્તાપણું પણ છે. આત્મદ્રવ્યથી ભિન્ન દ્રવ્યમા જ્ઞાતાપણુ નથી પણ સ્વગુણપર્યાયનું ભોક્તાપણું જ છે. જો જડદ્રવ્યમા પોતાનાથી ભિન્ન આત્મદ્રવ્યનાં ગુણપર્યાયનુ ભોક્તાપણુ હોય તો જડ ચૈતન્ય થઇ જાય, અને ચૈતન્યમા જડના ગુણપર્યાયનુ ભોક્તાપણુ હોય તો ચૈતન્ય જડ થઇ જાય આત્માને માટે જે કહેવામા આવે છે કે કર્મના ભેદોનો કર્તા, કર્મનો ભોક્તા, સંસારમાં ભ્રમણ કરનારો અને સંસારથી છૂટી જનારો તે આત્મા છે આ લક્ષણ કર્મદ્રવ્યના પર્યાયને આશ્રયીને છે કે જે પરપર્યાય છે અને આત્માની સાથે સંયોગસંબંધથી રહેલા છે પણ આત્માના સ્વગુણપર્યાય કે જે સ્વભાવપર્યાય છે તેને આશ્રયીને નથી.

સર્વજ્ઞદેવની દૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુ અનેકાંતપણે દેખાઈ છે, એટલે દરેક વસ્તુને અનેક દૃષ્ટિથી તપાસીએ તો જ વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે, અર્થાત્ વસ્તુ પૂર્ણપણે જણાય છે; નહિ તો અપૂર્ણ જ રહી જાય છે. માટે એક અપેક્ષાએ તપાસીએ તો આત્મા આખાયે સંસારનો જ્ઞાતા, કર્તા અને ભોક્તા બની શકે છે.

જાણવુ, કરવું અને ભોગવવું આ ત્રણેના સ્વરૂપથી અણજાણ આત્મા મોહના દબાણથી ઘણો જ મુંઝાયા કરે છે.

ખરી રીતે જોતાં તો જ્ઞાન અને ક્રિયા–જાણવું અને કરવુ–આ બે જ ભાવો છે. ભોગ જેવી કોઈ વસ્તુ નથી. ભોગનો જ્ઞાન–ક્રિયામા સમાવેશ થઈ જાય છે સંસારમાં જે ભોગો કહેવાય છે તે આત્માના વિભાવપર્યાયોનું પુદ્‌ગલદ્રવ્યની સાથે તથા પુદ્‌ગલદ્રવ્યના ગુણપર્યાયની સાથે સંયોગવિયોગરૂપ ક્રિયાનુ અંગ છે અને તેમા જે આત્માને આનંદ તથા ખુશીનો અનુભવ થાય છે તે એક પ્રકારનુ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન પણ એક પ્રકારનુ જ્ઞાન છે, અને તે આત્માનો ગુણ છે–પર્યાય છે, છતા તેને અજ્ઞાન એટલા માટે કહ્યુ છે કે વિભાવપર્યાયની છાયા પડવાથી તે મલિન થએલું છે. સ્ફટિકમાં કાળા વસ્ત્રની છાયા પડવાથી સ્ફટિક કાળું કહેવાય છે, તેમ વિભાવપર્યાયની છાયા પડવાથી જ્ઞાન અજ્ઞાન કહેવાય છે, બાકી તો અજ્ઞાન કોઇ પણ દ્રવ્યનો ગુણધર્મ ન હોવાથી તાત્ત્વિક વસ્તુ

નથી, જ્યારે અજ્ઞાન અતાત્ત્વિક છે. તો પછી ભોગો કે જે અજ્ઞાનની છાયા છે તે તાત્ત્વિક કેવી રીતે હોઇ શકે ?

આત્મદ્રવ્યની સાથે સંયોગસંબંધથી રહેલા પુદ્‌ગલદ્રવ્યનો આત્મદ્રવ્યથી ભિન્ન-અલગ રહેલા પુદ્‌ગલદ્રવ્યની સાથે સંયોગ-સંબંધ થવો તે ભોગોપભોગ. અને તેની અજ્ઞાનતાથી આત્મા પોતે માની લે કે હું આ વસ્તુઓનો ભોક્તા છું. આ ભોગોથી હું સુખી છું, મને બહુ જ સુખ ઉપજે છે, શાતા થાય છે. આવી માન્યતાથી તેની સાથે સંયોગ-સંબંધથી રહેલા કર્મદ્રવ્યને પુષ્ટિ મળે છે. અને પોતાના સ્વભાવપર્યાય વધુ મલિન બનતા જાય છે. આત્માનું સ્વગુણ-પર્યાયનું ભોક્તાપણું તાદાત્મય છે-તત્સ્વરૂપ સંબંધથી રહેલું છે. સઘળા દ્રવ્યમાં પોત-પોતાના ગુણપર્યાયનું ભોક્તાપણું તાદાત્મય સંબંધથી જ હોય છે. માટે જે દ્રવ્યના ગુણ-પર્યાય સાથે અથવા તો તે દ્રવ્ય સાથે સંયોગ-સંબંધ છે તે તેનો ભોક્તા બની શકે નહિ. અર્થાત્ દ્રવ્યના સંયોગ-સંબંધોમાં તેનું ભોક્તાપણું છે જ નહિ; માટે જ આત્મા પુદ્‌ગલદ્રવ્યોનો કે તેના ગુણપર્યાયોનો ભોક્તા બની શકતો જ નથી. અને એ હેતુથી જ પુદ્‌ગલદ્રવ્યના ભોગ માટે વલખાં મારવાં વ્યર્થ છે.

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન.

[ફિલ્મ ખજાનચીઃ તર્જ—સાવનકે નજારે હૈ...]

જીવનકે સહારે હૈ, હાં હાં હાં હાં, દુનિયાકે દેવોસેં,
પ્રભુ આપ અનોખે હૈ. જીવનકે. ૧

જો તુમ ભજાઓને, લ્યો નામ વીર જિનવર, બડી ધૂન મચાવોને.
જીવનકે. ૨

તુમ ચન્દ્ર સમી મૂરતિ, સેવું મેં જીવનભર, દિનમેં રૈનમેં મનથી.
જીવનકે. ૩

મેરે મનમેં કહાં છાઇ, છાયા જે માયાકી, મેરે ભાનકો ભૂલાતી.
જીવનકે. ૪

[ઓર] હર મોહકા અંધેરા, જ્ઞાનદીપક પ્રભુ,
મેરે દીલમેં પ્રગટાવોને. જીવનકે. ૫.

વીરનામ જપંતે હૈ, 'યશ' દિલમેં જિનંદજી, આઇ દર્શ દીખાવોને.
જીવનકે. ૬

સુયશ—

સંગ્રાહક ને યોજક : મુનિશ્રી પુણ્યવિજય (સંવગ્નપાક્ષિક)

તાત્ત્વિક ઉપદેશવચન.

૧. દુનિયાના જીવો જે જે વસ્તુથી વસ્તુતઃ સુખની પ્રાપ્તિ થવાની જ નથી પણ દુઃખની જ પ્રાપ્તિ થવાની છે, તે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટેના પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે અને એથી મહેનત સુખ માટેની છતાં પરિણામ દુઃખમાં આવે છે

૨. જો દુઃખને ટાળવું હોય અને સાચા સુખને પ્રાપ્ત કરવું હોય તો પરવસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે યથાસ્થિત સમજી આત્મસાત્ કરવી જોઇએ

૩. શરીર એ પણ પરવસ્તુ છે. પરવસ્તુઓને સાચા સુખની સાધનામાં સહાયક બનાવી શકાય છે

૪. સાચી મુમુક્ષુતા-સાચો મુમુક્ષુભાવ આવ્યા વગર પરવસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે ઓળખી શકાતી નથી તેમ તેનો ત્યાગ થઇ શકતો નથી

૫ એક આત્મા સિવાય-આત્માના ગુણો સિવાય જગતમા જેટલી જેટલી દૃશ્યમાન વસ્તુઓ છે તે તે બધી પરવસ્તુઓ છે.

૬ જગતમા છ (ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ ને જીવ,) જ દ્રવ્યો છે. તેમા એક જીવાસ્તિકાય અર્થાત્ આત્માને જ ઓળખવાની પ્રથમ જરૂર છે ચેતન આત્માને ઓળખવા માટે જડના સ્વરૂપને પણ જાણવું જોઇએ, કારણકે એક વસ્તુથી વિરોધી વસ્તુ જાણ્યા વિના તે વસ્તુનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થતું નથી

૭. છ દ્રવ્યોમાં જીવ-આત્મા સિવાય સઘળા દ્રવ્યો જડ છે અને જે જડ છે તે પરવસ્તુ-પૌદ્ગલિક વસ્તુ છે.

૮. ચેતન ફક્ત આત્મા જ છે, ને તે આત્માને ઓળખ્યા વગર, આત્માનું પરિણતિ જ્ઞાન થયા વગર, તેને ઓળખવાના સમ્યક્ સાધનો મેળ્યાં વિના આત્મામાં આત્માના ગુણો મેળવવામાં પ્રવૃત્તિ થઇ શકતી જ નથી

૯. જ્યાં સુધી આત્મામાં સુવિવેક પ્રગટેલો નથી હોતો ત્યાં સુધી કોઇ પણ વસ્તુ વસ્તુસ્વરૂપે સમજાવી અને પચવી એ મુશ્કેલ છે

૧૦ જ્યા સુધી આ જીવને વસ્તુસ્વરૂપનો યથાસ્થિત બોધ થતો નથી ત્યાં સુધી તે અસત્-પરિણતિમાં રહી કાળ નિર્ગમન કરે છે

૧૧ અનાદિકાળથી આ જીવ પરભાવમાં-પરવસ્તુઓમાં રમણ કરતો આવ્યો છે પોતાનું શું છે? પોતાનું શ્રેય શું કરવામાં છે? પોતાનો આત્મવિકાસ કરવો યુક્ત છે કે નહિ? હોય તો તે કેવી રીતે થાય? એ સબંધી એને જરા પણ વિચાર આવતો નથી

૧૨ એવા વિચારના અભાવે આ જીવ ત્યાગી કે અત્યાગી અનેક પ્રકારના સાંસારિક વૃત્તિના વમળમા અટવાયા કરે છે અને જીવનનો હેતુ શું છે? સાધ્ય શું છે? તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ કર્યા વગર દુર્લભ મનુષ્યભવ પૂર્ણ કરી નાખે છે

૧૩ આત્માનુભવ મેળવવાના જિજ્ઞાસુ એવા ત્યાગીઓ તેઓના મનમાં નિરંતર એકાંત સ્થાનમા જઇ આત્મા કયા છે? તેનું મૂળ સ્વરૂપ કેમ પ્રગટ થાય? એ જ ચિંતા કર્યા કરે છે. તેઓ લોકસંજ્ઞા, લોકહેરી ને લોકૈષણાના ત્યાગી હોય છે.

૧૪. તેઓ જરૂર પૂરતો જ ઉપકાર કરવા માટે જ લોકપરિચય રાખી અવકાશના વખતમાં આત્મા સાથે આત્માની જ-આત્માના હિત સંબંધી જ વાતો કર્યા કરે છે.

૧૫. ચૂનાના કણીઆની પેઠે પારકાને રંગવાની યોગ્યતા ધરાવે છે અર્થાત્ સ્વયં ધર્મ વિમુખ હોઇ અન્યને ધર્મી બનાવવાનો ડોળ કરે છે તેવા કુગુરુની કક્ષામાં ગણાય.

૧૬. धर्मज्ञो धर्मकर्ता च, सदा धर्मपरायणः, सत्त्वेभ्यो धर्मशास्त्रार्थ–देशको गुरु रुच्यते ॥ જેને આત્મસ્વભાવરૂપ નૈશ્ચયિક ધર્મ તથા તેને પ્રગટ કરવાના સાધનભૂત અનેક પ્રકારના અનુષ્ઠાનોરૂપ વ્યવહારધર્મની જાણ હોય, વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને પ્રકારના ધર્મને સેવનાર હોય. જે ધર્મમાં સદા તત્પર હોય અને હંમેશા પ્રાણીઓને ધર્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કરનાર હોય–આ સદ્ગુરુનું લક્ષણ છે.

૧૭. પોતામાં યોગ્યતા છે કે નહિ એના વિચારમાં આત્મા રહે એ યોગ્ય જ છે. ધર્મ પામેલાને ધર્મ આપવાની ઇચ્છા હોવી જ જોઇએ એમાં વિવાદ જ નથી. "પોતામાં જેટલું હોય એટલું જ આપવાનું છે" આ ખ્યાલ રહે અને એવો જ પ્રયત્ન થાય તો દંભને આવવાનો અવકાશ નથી.

૧૮. ભગવાન જિનેશ્વરદેવનો ધર્મ ચાલે છે એ બરાબર છે, એમાં શંકા જ નથી. માત્ર જ્ઞાનમાર્ગને દૂર કરી કોરી ધામધૂમ જ્યાં જ્યાં ચાલતી હોય તેના વિનાશ માટે શક્ય કર્યા કરવું અને પ્રભુમાર્ગનું સત્ય શક્તિના પ્રમાણમાં જાહેર કર્યા કરવું.

૧૯. ધર્મપ્રદાનનો સમય આવી જ લાગે તો આપણી અને લેનારની લાયકાત આદિ શાસ્ત્ર-આજ્ઞાઓ સામે રાખી કેવળ અનુગ્રહ બુદ્ધિથી વર્તવું. એથી સ્વ–પરના અહિતની સંભાવના નહિ રહે.

૨૦. રોગનો ઉપચાર જેમ મનુષ્ય મનુષ્ય પ્રત્યે જુદી જુદી રીતે હોય છે તેમ ધર્મની યોગ્યતા પણ મનુષ્ય મનુષ્યની જુદી જુદી હોય છે.

૨૧. જે સાધનથી જે આત્માને સાધ્યનું દર્શન થાય, સાધ્યનું સામીપ્ય થાય અને સાધ્યની પ્રાપ્તિ થાય તે સાધન તેને ઉપકારક છે.

૨૨. સાધન ધર્મોમાં તકરાર કરવી એ મૂળ મુદ્દાને ક્ષતિ કરનાર છે. સાધ્યની સ્પષ્ટતા હોય તો જેને જે સાધન યોગ્ય લાગે તે દ્વારા પોતાની મુક્તિ સાધે. આ દૃષ્ટિ સહિષ્ણુભાવ, વિશાળ શાસ્ત્રજ્ઞાન અને ઊંડા રહસ્યની આલોચના વગર આવે નહિ.

૨૩. આત્મસ્વરૂપ જાણ્યા વિના અને શુભ ક્રિયા કર્યા વિના 'અધ્યાત્મ અધ્યાત્મ' પોકારવાથી કંઇ લાભ મળતો નથી, પણ શ્રી તીર્થંકર મહારાજાએ કહેલ શ્રાદ્ધધર્મ અને યતિધર્મને અનુસરીને યોગ્યતા મુજબ શુદ્ધ વ્યવહારમાર્ગમાં વર્તવાથી આત્મસ્વરૂપ પામી શકાય છે.

૨૪. લોકૈષણા, લોકહેરી ને લોકસંજ્ઞામાં રક્ત સાધુ પરમાર્થને સ્વપ્ને પણ વિચારી શકતો નથી, વિચારવાના અવકાશને પામતો નથી કે તેને સાધી શકતો નથી.

૨૫. ચિત્તની જ્યાં સુધી વ્યાક્ષિપ્ત સ્થિતિ રહે છે ત્યાં સુધી એક પણ કાર્ય એની પરમ સાધ્યદૃષ્ટિએ સિદ્ધ થઇ શકતું નથી.

૨૬. જ્યાં સુધી વૈરાગ્યવાસિત ચિત્ત કરવાનો વારંવાર અભ્યાસ પાડવામાં આવતો નથી ત્યાં સુધી તે અસ્થિર અવસ્થામાં રહી આધ્યાત્મિક-માર્ગ તરફ વલણ પકડતું નથી અને તેથી બહિરાત્મભાવમાં આ જીવ વર્ત્યા કરે છે.

૨૭. આત્મજીવનમાં જોડાએલો આત્મા થોડા યા ઘણા ભવે સંપૂર્ણ આત્મજીવન મેળવ્યા વગર રહેતો નથી.

૨૮. અમુક જ્ઞાન, ગુણ, પદ કે સ્થિતિને ધારણ કરનારા સાધુઓને વંદન અને નમન કરનારા પોતે કલ્પેલા જ્ઞાનાદિ ગુણોનું અંશે આરાધન કરવા છતાં સાધુતાના બીજા ઘણા ગુણોનું વિરાધન કરનારા થઇ જાય છે.

૨૯. વૈયાવચ્ચ આદિ જેમ પદસ્થોના કરવાના છે, તેમ સામાન્ય સાધુઓના પણ કરવાના છે. ભરત, બાહુબલિજી અને વસુદેવજી વિગેરેનું પૂર્વભવનુ વૈયાવચ્ચ-વિશ્રામણા-સેવા સાધુમાત્રના અંગે હતું નાના, મોટા, પદસ્થ, અપદસ્થ, કુટુંબી, અકુટુંબી વિગેરે ભેદ સિવાય વિનય વૈયાવચ્ચ કરવા જોઇએ.

૩૦. સાધુને માટે માંદાની માવજત જેમ ફરજીઆત છે, તેમ રત્નત્રય માટેની સહાય તથા પ્રવૃત્તિ પણ ફરજીઆત છે.

૩૧. એક સાધુ અન્ય સાધુની સહાયની દરકાર ન કરે પણ અન્ય સાધુએ તે સાધુને સહાય કરવા તત્પર રહેવું જોઇએ

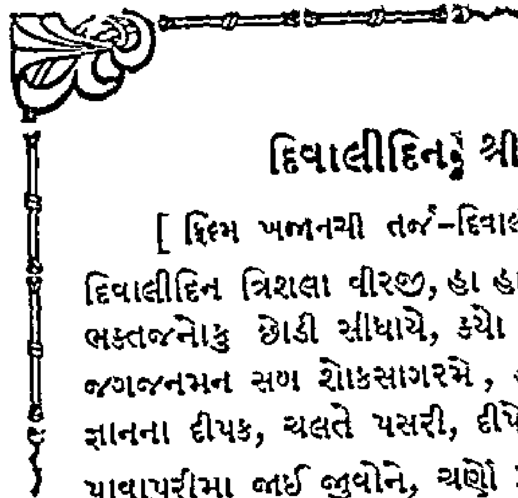
૩૨. સમિતિ ગુપ્તિએ યુક્ત અને આચારમા રહેલા સદાચારી મુનિવરો જગત્પૂજ્ય છે. પછી તે ચાહે તે ગચ્છ-સંપ્રદાયનો હોય અને તેવા જ સાધુ સાધુ તરીકે વૈયાવચ્ચ આદિ સઘળામાં અહીં અપેક્ષિત છે

૩૩ સર્વ ગુણોનો આદર, એક ગુણીનો અનાદર કે અવજ્ઞા થતા નાશ પામે છે. સર્વ ગુણો અને ૨૩ તીર્થકરોને માનનારો ગોશાળો એક જ ગુણી ભગવાન મહાવીર વ્યક્તિની વિરાધના કરવાથી અનંત સંસાર ઉપાર્જન કરનારો થયો

૩૪. ગુણની આરાધના કબૂલ કરે અને ગુણવાનોની આરાધનાથી વિમુખ રહે કે ગુણવાળા એકની પણ વિરાધના કરે તો પણ સંસારચક્રમાં રખડી પડે.

૩૫ કારણ એ જ કે ગુણવાનોની આરાધના એટલે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રત્નત્રયીની આરાધના અને એ રત્નત્રયીરૂપ ગુણવાનોની વિરાધના કરે તે સંસારચક્રમા રખડી પડે તેમા નવાઇ શું ?

ચાલુ-

દિવાલીદિનકું શ્રી વીરસ્તવન.

[ફિલ્મ ખજાનચી તર્જ-દિવાલી ફિર આ ગઇ સજની]

દિવાલીદિન ત્રિશલા વીરજી, હા હા મોક્ષકે ધામ પધારે દિવાલી
ભક્તજનોકુ છોડી સીધાયે, કયો જગ તારનવાલે,
જગજનમન સબ શોકસાગરમે, ડુબ ગયે હૈ ભારે,
જ્ઞાનના દીપક, ચલતે પસરી, દીપોત્સવી જગ મારે. દિવાલી. ૧

પાવાપુરીમા જાઇ જુવોને, ચર્ણો પ્રભુજીકે પ્યારે,
કલિયુગે અબ, જાગ્રત જયોતિ, છત્ર ફિરે અધિયારે,
અંતર હમતે, મન ભી ખીલતે, આજ મુઝે સુખીયારે. દિવાલી. ૨

ખાલી સૂના ઉરકોડીયે જગવો, ચેતનવાટને વ્હાલા !
જીવન મેરે, તારો બસુગ, દૂર કરો ઢરીયાલા,
સંકટમોચન, સુખકર વીરજી, 'સુયશ ' ગુણવાલે. દિવાલી ૩

સુયશ—

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B A LL. B Advocate.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૯૨ થી શરૂ)

૧૨. પ્રખર માંત્રિક—મુનિસુંદરસૂરિએ સૂરિમંત્ર સોમસુંદરસૂરિ પાસેથી ગણુ-વિદ્યા મેળવી વિધિપૂર્વક સાધી તે વડે ચમત્કાર-પોતે રચેલા સંતિકરસ્તવથી (મેવાડના) દેલ-વાડમાં મારિ ઉપદ્રવનું નિવારણ, અને શિરો-હીમાં તીડોના ઉપદ્રવનું ટાળવું વિગેરે-કરી બતાવ્યા એમાં આશ્ચર્ય પામવાનું નથી. એક ભાઇના શબ્દોમાં 'આર્યાવર્ત્તનો ધાર્મિક ઇતિહાસ અસંખ્ય ચમત્કારોથી ભરપૂર છે. દેવો, સંતો, મહર્ષિઓ અને ભક્તોની આ ભૂમિમાં ચમત્કારોમાં આજે પણ પ્રજાનો ઘણો મોટો ભાગ અડગ શ્રદ્ધા ધરાવે છે. વિજ્ઞાનના આગમનથી શિક્ષિત વર્ગની આવી શ્રદ્ધા જરાક શિથિલ બની છે, છતાં યોગ્ય પ્રસંગે તેમની એ શ્રદ્ધા થોડે વધતે અંશે પણ પ્રકટ થયા વિના રહેતી નથી, એટલું જ નહિ પણ, ચમત્કાર-કથાઓમાં તેઓ સાહિત્યની દૃષ્ટિએ પણ રસપાન કરી શકે છે. આવા અદ્ભુત ચમત્કારો આજે તો ભાગ્યે જ જોઈ શકાય છે. જે ચમત્કારો છે તે કેવળ વિજ્ઞાન-સિદ્ધિના છે અને તેને તો સહેલાઇથી સમજાવી શકાય છે, ને તેમાં દૈવી તત્ત્વના અસ્તિત્વનું આપણુને ભાન થતું નથી. આમ છતાં ઘણાક શ્રદ્ધાળુઓ, ધર્મ-પ્રિય સજ્જનો અને વિદ્વાનોની માન્યતા પ્રમાણે આજે પણ ભારતભૂમિ છેક જ ચમત્કારશૂન્ય બની નથી. દેશના વિવિધ ભાગોમાં તીર્થસ્થળોમાં અમુક પ્રકારના ચમત્કારો થવાનો આજે દૃઢતાથી નિર્દેશ કરવામાં આવે છે.' વળી (ભૈરવપદ્માવતી કલ્પની પ્રસ્તાવનારૂપે મંત્રવિદ્યા સંબંધી એક પુસ્તક જેવડો નિબંધ અંગ્રેજીમાં મારા મિત્ર રા. મોહનલાલ ભગવાનદાસ ઝવેરી લખી રહ્યા છે ને તે છપાતો જાય છે, તે છપાયા પછી મંત્ર-શક્તિ પર ઘણો પ્રકાશ પડશે.)

ઉક્ત સૂરિમંત્ર જૈનપરંપરા પ્રમાણે શ્રી, ગૌતમસ્વામી જે ભગવાન્ મહાવીરના પ્રથમ ગણધર થયા તેની કૃતિ તરીકે ગણાય છે કારણ કે સૂરિમંત્ર એટલે આચાર્ય સંબંધી મંત્ર અને ગૌતમસ્વામી એ જ પ્રથમ આચાર્ય ગણાય. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિએ રચેલા અપ્રકટ સૂરિમંત્રસ્તોત્રમાં તે મંત્રની સ્તુતિ તીર્થંકર' તીર્થ, ગૌતમસ્વામી, સુધર્મસ્વામી તરીકે સંબોધી કરી છે –

[त्वं तीर्थकृत् त्वं परमतीर्थं
त्वं गौतमस्त्वं गणभृत्सुधर्मा,
त्वं विश्वनेता त्वमसि हितानां
निधि: सुखानामिह मंत्रराजः ॥२॥]

તેને માટે તે જ સ્તોત્રમાં આગળ કહ્યું છે કે શ્રી વર્ધમાન-મહાવીરસ્વામીના આદેશથી ગચ્છનેતા શ્રી ગૌતમસ્વામીએ તે મંત્રની સ્થાપના કરી છે.

[श्रीवर्द्धमानस्य निर्देशतस्त्वं
प्रतिष्ठितो गौतमगच्छनेत्रा,
सिद्धीः समग्राः शिवसंपदश्च
सर्वाग्रपुण्यौघफलानि दत्से ॥ ७ ॥]

વળી તેમના બીજા અપ્રકટ સૂરિમંત્ર-સ્તોત્રમાં તે મંત્રની સ્તુતિ કલિકાલમાં તીર્થ તથા આર્હત ધર્મની પ્રવૃત્તિના એકલા હેતુ તરીકે કરી છેઃ–तीर्थस्य धर्मस्य तथार्हतस्य हेतस्त्वमेकोऽसि कलौ प्रवृत्तेः। ઇત્યાદિ. સૂરિમંત્ર-કલ્પોમાં તેની પરંપરા શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી બતાવી છે અને તેમાં બાહુબલી આદિ સહસ્ર વિદ્યાનો ન્યાસ શ્રી પુંડરીક ગણધરે કર્યા હતો એવો ઉલ્લેખ છે. સૂરિમંત્રની પાંચ પીઠ છે. તેનાં નામ ૧ વિદ્યાપીઠ, ૨ મહાવિદ્યાપીઠ, ૩ ઉપવિદ્યાપીઠ, ૪ મંત્રપીઠ અને ૫ મંત્રાધિરાજ પીઠ એમ છે; તેનાં અધિષ્ઠાયિકા તથા અધિષ્ઠાયિકો અનુક્રમે (૧) વાણી અર્થાત્ સરસ્વતી, (૨) ત્રિભુવનસ્વામિની, (૩) શ્રીદેવી, (૪) ગણિપિટક યક્ષરાજ અને (૫) સર્વ ગ્રહો, દિગ્પાલો, ઇંદ્રો, ૧૬ વિદ્યાદેવીઓ, ૨૪ શાસનયક્ષ ને ૨૪ શાસનયક્ષિણી આદિ છે. આ પૈકી પ્રથમની ત્રણ વિદ્યાપીઠો કહેવાય છે કારણ કે દેવીઓ તેની અધિષ્ઠાયિકા છે અને છેલ્લી બે મંત્રપીઠો કહેવાય છે, કારણ કે ચોથી પીઠના પુરુષદેવ અધિષ્ઠાયક છે ને પાંચમી પીઠમાં મુખ્યત્વે પુરુષદેવો અધિષ્ઠાયક છે. વિદ્યા અને મંત્રનો આમ મંત્રશાસ્ત્રમાં ભેદ પાડવામાં આવે છે અને બીજી રીતે (વિશિષ્ટ) સાધનાવાળી તે વિદ્યા; અને (નિશિષ્ટ) સાધનારહિત તે મંત્ર; એમ ભેદ છે. બે સંસ્કૃત સૂરિમંત્રસ્તોત્રો, પ્રાકૃતમાં ગૌતમગણધરસ્તોત્ર, પાંચે પીઠના અધિષ્ઠાયકોનાં પાંચ સંસ્કૃત સ્તોત્ર, પાંચમી પીઠની અધિષ્ઠાયિકા તરીકે શ્રી ચક્રેશ્વરી દેવીનું જુદું સંસ્કૃત સ્તોત્ર તથા ગણિવિદ્યાધિષ્ઠાયકનું પ્રાકૃત સ્તોત્ર કે જેમાં સૂરિમંત્રના સર્વે અધિષ્ઠાયકની ભેગી સ્તુતિ કરી છે–આ નવે સ્તોત્ર મુનિસુંદરસૂરિનાં રચેલા અપ્રકટ છે કે જેની નકલ રા. મોહનલાલ ભ. ઝવેરી પાસે છે.

ઉપર કહ્યું તેમ શ્રી મુનિસુંદરસૂરિએ સંતિકર સ્તવનની રચના મારિનિવારણ માટે કરી હતી એ વાત બરોબર લાગે છે, કારણ કે ઉક્ત સ્તવનમાં રોગ ઉપદ્રવનિવારણ માટેના મંત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે અને સૂરિમંત્રની પાંચે પીઠોના અધિષ્ઠાયકો અને નામાભિધાનપૂર્વક સોળે વિદ્યાદેવીઓ, ચોવીસે શાસન–યક્ષો, ચોવીસે શાસનદેવીઓ તથા સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોનું સ્મરણ રક્ષાર્થે કર્યું છે. સૂરિમંત્રની પહેલી પીઠમાંના લબ્ધિપદો શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના નામ સાથે યોજી ઉક્ત સંતિકર સ્તવનની બીજી તથા ત્રીજી ગાથામાં ઉપદ્રવનિવારણ તથા આરોગ્યપ્રાપ્તિ અર્થે મૂકયાં છે. જેવાં કેઃ– ॐ णमो विप्पोसहिपत्ताणं ह्रीं स्वाहा, ॐ णमो खेलोसहिपत्ताणं, तथा ॐ ह्रिं णमो सव्वोसहिपत्ताणं.

૧૩. સ્વર્ગવાસ—તેમનો સ્વર્ગવાસ સં. ૧૫૦૩ કાર્તિક શુદ ૧ (ગુજરાતી બેસતા વર્ષે) થયો ને તે કોરટામાં થયો એમ એં૦ સજ્ઝાયમાળાની પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે. આ હકીકત માટે આધાર આપવામાં આવ્યો નથી, પણ વીરવંશાવલીમાં તેવો ઉલ્લેખ

મળે છે તેથી તે આધારે ત્યાં તે જણાવેલ હશે. કોરટા—કોરંટક એક પ્રાચીન તીર્થ છે, તે પરથી કોરંટક ગચ્છ પણ નીકળ્યો હતો. તે હાલ નાનું ગામ છે ને મારવાડના જોધપુર રાજ્યના પરગણામાં એરનપુરા સ્ટેશનથી પશ્ચિમે ૧૩ માઈલ દૂર છે. (જુઓ જૈ. ગૂ ક. ૩, ૨૨૬૦ ને ૨૨૮૬)

૧૪. પ્રતિષ્ઠા લેખો-(१) सं १४७८ वर्षे पोष शु० ५ राजाधिराज श्रीमोकलदेवविजयराज्ये प्राग्वाट सा० .सा० रतन भा० लापू पुत्रेण श्रीशत्रुंजयगिरिनारार्बुदजीरापल्लीचित्रकूटादि तीर्थयात्रा कृता श्रीसंघमुख्य सा० धणपालेन. ...कुटुंबपरिवृतेन श्रीशांतिनाथप्रासादः कारितः प्रतिष्ठितस्तपापक्षे श्रीदेवसुंदरसूरिपट्टपूर्वाचलदिननायक तपागच्छनायक निरुपममहिमानिधान युगप्रधानसमान श्री श्री श्रीसोमसुंदरसूरिभिः ॥ भट्टारकपुरंदरश्रीमुनिसुंदरसूरि श्रीजयचंद्रसूरि श्रीभुवनसुंदरसूरि श्रीजिनसुंदरसूरि श्रीजिनकीर्त्तिसूरि श्रीविशालराजसूरि श्रीरत्नशेखरसूरि श्रीउदयनंदिसूरिश्रीलक्ष्मीसागरसूरि महोपाध्याय श्रीसत्यशेखरगणि श्रीसूरसुंदरगणि श्रीसोमदेवगणि कलंदिकाकुमुदिनीसोमोदय प० सोमोदयगणि प्रमुखप्रतिदिनाधिकोदयमान शिष्यवर्गः ॥ चिरं विजयतां श्रीशांतिनाथचैत्यं कारयिता च ॥ —જાવર(ઉદેપુર)ના ખંડેરના મંગલચૈત્ય ઉપરનો લેખ. વિ. નં. ૧૧૮.

(२) सं० १४८८ फा. सु. ८ श्रीमालज्ञा० भा०. देवकुलिका कारिता प्रतिष्ठिता तपागच्छनायक श्रीसोमसुंदरसूरि श्रीमुनि(सुंदर)सूरिभिः ॥ श्रीअणहिलपुरपत्तन वास्तव्य . દેલવાડા-મેવાડના મંદિર—ના. ૨ (દેલવાડામાં સં. ૧૪૮૯માં મુનિસુંદરસૂરિએ ચાર કથા સંસ્કૃત પદ્યમાં રચી.)

(३) सं० १४८९ वर्ष वै० शु० ३ ऊकेशज्ञा० व्य०. ....मदाकेन श्रीसुमतिनाथबिंब का० प्र० तपा श्रीदेवसुंदरसूरि पट्टभूषण श्रीसोमसुंदरसूरि शिष्य श्रीमुनिसुंदरसूरिभि. ।—ખંભાત છીરારવાડાના મનમોહન પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં બુ ૨.

(४) सं० १४९७ वर्षे वै. व. ४ श्रीमाल ज्ञा० श्रे० गिरिआकेन श्रीआदिनाथबिंब कारितं प्रतिष्ठित श्रीसोमसुंदरसूरि शिष्य श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः ॥—લાડોલના મંદિરમાં બુ. ૧ નં ૪૬૫

(५) सं० १४९९ वर्षे आ शु १० प्राग्वाट व्य खेताकेन श्री मुनिसुव्रतबिंब का० प्र० तपागच्छे श्री मुनिसुंदरसूरिभि ॥ —માતરના મંદિરમાં બુ. ૨.

(६) सं० १४९९ वर्षे ओसवाल ज्ञा. सं० नाईआकेन श्रीमहावीरबिंब का० प्र० तपा श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः । —અમદાવાદના દેવસાનો પાડો પાર્શ્વ મંદિરમાં બુ. ૧, નં. ૧૦૭૫.

(७) सं० १५०० वर्षे वैशाख शु ५ गुरौ ऊकेश ज्ञा० म० शिवराजेन ...श्रीअनंतनाथबिंब का० प्र० तपा श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः । —પંચતીર્થી. પાટણ કનાસાના પાડામા શાંતિજિનમંદિર બુ. ૧, નં. ૩૧૪.

(८) सं० १५०० वर्षे वै शु. ५ उपकेशज्ञातीय सा० चाहडेन . .. श्रीचन्द्रप्रभबिंब कारित प्रतिष्ठित श्रीतपागच्छनायक श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः॥ પંચતીર્થી—આગ્રાના સીમંધર મંદિરમાં ના. ૨

(९) सं० १५०० वर्षे उ० ज्ञा० व्य० पाताकेन.. ..श्रीवर्धमानबिंब का० प्र० तपागच्छनायक श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः । —અમદાવાદ શાતિનાથ મંદિરમાં બુ ૧, નં. ૧૦૪૨

(१०) सं० १५०१ वर्षे मार्ग शु १० ऊकेश..... सा० हीराकेन श्रीशांतिबिंब का० प्र०

तपा श्रीसोमसुंदरसूरिशिष्य श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः ॥ —જેસલમેર સુપાર્શ્વમંદિર ના. ૩

(૧૧) १५०१ वर्षे माघ वदि ५ गुरौ प्राग्वाट व्य०...खीमाकेन...श्रीसुमतिबिंबं कारि० प्र० तपा श्रीमुनिसुन्दरसूरिभिः ॥ઉદેપુરના ગોડીજી ભંડારની ધાતુમૂર્તિ વિ. નં. ૧૮૦, કે જે લેખ ના. ૨ નં. ૧૧૨૬ છે.

(૧૨) सं० १५०१ वर्षे वै. शु. ३ शनौ ऊकेशज्ञातीय तेलहरागोत्रे श्रे० हीराकेन...प्रतिष्ठितं श्रीमुनिसुन्दरसूरिभिः तपागच्छेशैः ।— ખેડા ભીડભંજન પાર્શ્વમંદિરમાં નં. ૪૫૦ બુ. ૨ (આ વખતે મુનિસુંદરસૂરિ તપાગચ્છના નાયક હતા, સોમસુંદરસૂરિના નામનો આ સં. ૧૫૦૧નો બીજો લેખ બુ. ૧, નં. ૮૮૧ છે તેમાં સંવતમાં ભૂલ લાગે છે. સોમસુંદર બદલે મુનિસુંદર જોઇએ. તે સોમસુંદરસૂરિ સંવત ૧૪૯૯માં સ્વર્ગસ્થ થયા હતા.) આ જ તિથિનો લેખ नागरज्ञातीय श्रे० सामलेन श्रीसंभवबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं तपागच्छेश श्रीमुनिसुन्दरसूरिभिः વિ. નં. ૧૮૬ છે.

(૧૩) सं० १५०१ वर्षे ज्ये. सुदि १० प्राग्वाट व्य० रामाकेन श्रीसुमतिनाथबिंबं कारितं प्र० तपा श्रीसोमसुंदरसूरिशिष्य श्रीमुनिसुंदरसूरिभिः ॥ રેનપુરમંદિરમાં ના. ૧, નં. ૭૦૪.

(૧૪) सं० १५०१ वर्षे ज्ये. व. ९ रवौ ओसवालज्ञा० व्यव० आकाकेन श्रीवासुपूज्यमुख्यपंचतीर्थकारिता तपा० श्रीमुनिसुंदररिभिः प्र०—ઉદેપુર ગોડીજી ભંડારની ધાતુમૂર્ત્તિ વિ. નં. ૧૯૦.

(૧૫) **જયશ્રયંકુ**—ઘણા ગ્રંથકારોએ અમૂક અંક-ચિહ્ન રાખેલું છે. જેમ કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ 'વિરહાંક', કુવલયમાલાની પ્રાકૃત કથાના પ્રસિદ્ધ કર્ત્તા ઉદ્યોતનસૂરિએ 'દાક્ષિણ્યાંક', રત્નમંડન ગણિએ 'મંડનાંક', યશોવિજય ઉપાધ્યાયે ગ્રંથની આદિમાં 'ઐં' કારાંકને અંતે 'યશઃશ્રી' અંક રાખેલ છે. તેથી તે ચિહ્ન પરથી ગ્રંથના કર્ત્તાનું તુરત સૂચન થાય છે. આપણા આ ગ્રંથકાર મુનિસુંદરસૂરિએ 'જયશ્રી'—પ્રાકૃત 'જયસિરિ' એ અંક-ચિહ્ન રાખેલ છે કે જે તેમની સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સર્વ કૃતિઓમાં આદિમાં તેમ જ અંતે યા આદિમાં જોવામાં આવે છે.

(ચાલુ)

સાચો શ્રમણ.

જેની પ્રવૃત્તિઓ જીવજંતુનો વધ ન થાય તે માટે કાળજીવાળી છે, જેનાં મન-વાણી-કાયા સુરક્ષિત છે, જેની ઇંદ્રિયો નિયંત્રિત છે, જેના વિકારો જીતાઇ ગયેલા છે, જેનામાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન પરિપૂર્ણ છે, તથા જે સંયમી છે તે શ્રમણ કહેવાય.

સાચો શ્રમણ શત્રુ-મિત્રમાં, સુખ-દુઃખમાં, નિંદા-પ્રશંસામાં માટીના ઢેફામાં અને સોનામાં તથા જીવિત અને મરણમાં સમબુદ્ધિવાળો હોય છે.

શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય.

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાના શિષ્યપરિવાર સાથે કસૂર પધાર્યા. પંદર દિવસની સ્થિરતા દરમ્યાન ધર્મપ્રભાવના સારી થઇ. અહીં જૈનનાં ૧૮ ઘર હોવા છતાં વ્યાખ્યાનમા જૈન-અજૈન બંધુઓની સારી સંખ્યામાં ઉપસ્થિતિ રહેતી.

ગંડાસિંગવાલા—જીરામાં ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની ચૈત્ર શુદિ ૧ની જન્મજયંતિ ઉજવવાની હોઇ પટ્ટીથી ૩૬ અને જીરાથી ૧૮ આવેલ ગૃહસ્થોની વિનંતિથી ફાગણ વદિ ૬ના રોજ વિહાર કરી સાત માઇલ ઉપર આવેલ ગંડાસિંગવાલા પધાર્યા

ફિરોજપુરછાવણી—ગંડાસિંગવાલાથી ૧૦ માઇલનો વિહાર કરી ફિરોજપુર પધાર્યા અહીં દિગંબર બંધુઓના ૧૨૫ ઘર છે અને ત્રણ મંદિર છે, આપણા તો બહારથી આવેલ ડાલચંદ મેમોરીયલ જૈન હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્તર બાબુ હંસરાજજી તથા માસ્તર દીવાનચંદજી વિગેરે ચારપાંચ ભાઇઓ છે તેઓએ દિગંબર બંધુઓના સહકારથી આચાર્ય મહારાજનું સુંદર સ્વાગત કર્યું હાઇસ્કૂલ તરફથી હેડમાસ્તર બાબુ હંસરાજજી જૈને અને જૈન સભા ફિરોજપુર તરફથી બાબુ રૂપકિશોરજી જૈને અભિનંદનપત્રો વાચી સંભળાવ્યા અને શેઠ તુલસીરામજી જૈને આચાર્યશ્રીના પુનિત કરકમલોમાં અર્પણ કર્યા. આચાર્યશ્રીજીએ યોગ્ય ઉત્તર આપી માંગલિક સંભળાવ્યું. હાઇસ્કૂલની મુલાકાત લીધી હતી.

જીરા—ફાગણ વદિ ૯ ફિરોજપુરછાવણીથી વિહાર કરી સેદે, બરાણા, મહેરસિંગવાલા થઈ ફાગણ વદિ ૧૩ના રોજ સુંદર સ્વાગત સાથે જીરાનગરમાં પ્રવેશ કર્યો વીસ વર્ષ પછી આચાર્યશ્રી પધારતા હોવાથી શ્રી સંઘમા તથા નિવાસીઓમાં ઘણો ઉત્સાહ હતો. ટાઉન હોલમા જાહેર સભા ભરવામાં આવી ગુરુસ્તુતિ થયા બાદ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી મ્યુનિસિપાલિટી કમિશ્નર લાલા માધુરામજીએ, જૈન યુવક મંડળ તરફથી બાબુરામજી જૈન બી એ એ સનાતન મહાવીર દળ તરફથી બાબુ ઓમપ્રકાશજીએ, સેવા મંડલ તરફથી બાબુરામજી જૈન એમ. એ પ્લીડરે અભિનંદન પત્રો વાચી સંભળાવ્યા અને આચાર્યશ્રીજીના કરકમલોમા અર્પણ કર્યા આચાર્ય મહારાજે યોગ્ય ઉત્તર વાળી માંગલિક સંભળાવ્યું.

શ્રી આત્માનંદ જન્મજયંતિ—ચૈત્ર શુદિ ૧નો પુનિત દિવસ જગતપ્રસિદ્ધ ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજનો જન્મદિવસ હોવાથી આખાય નગરમા આનંદ આનંદ છવાઇ રહ્યો હતો શ્રી ગુરુદેવનું જન્મસ્થાન જીરાથી દક્ષિણ દિશામા બે માઇલ આવેલ લહેરાગામ હોવાથી અત્રે એઓશ્રીનો બાલ્યકાળ નિર્ગમન કરવાનું જીરા ખાસ ક્ષેત્ર હોવાથી તેમજ એઓશ્રીજીના પટ્ટધર આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની અધ્યક્ષતામા આ શુભ પ્રસંગ પ્રથમવાર ઉજવવાનો સુયોગ મળવાથી શ્રી સંઘમાં અને નગરનિવાસીઓમા ભારે ઉત્સાહ અને અપૂર્વ આનંદ ફેલાય તે સ્વાભાવિક છે

આઠ વાગે આચાર્ય મહારાજ સપરિવાર સંઘ સહિત લાલા શ્રાવણમલ અગ્રવાલની ધર્મશાળામા પધાર્યા હતા.

પ્રથમ શ્રી વિજયાનંદસૂરિ મહારાજની ભવ્ય પ્રતિકૃતિની શ્રી સંઘ જીરાએ તથા બહારથી પધારેલા ભાઇઓએ વાસક્ષેપથી પૂજા કરી. પછી લાલા ખેરાયતીરામજી આદિએ ગુરુસ્તુતિ કરી અને ત્યારબાદ આચાર્ય મહારાજે જન્મજયંતિ નાયકનાં જીવનચરિત્ર પર સારો પ્રકાશ પાડ્યો. તેઓશ્રીના જન્મસ્થાન લહેરાગામમાં તેઓશ્રીનું સ્મૃતિચિહ્ન થવું જોઇએ એમ સંઘ જીરાને ભારપૂર્વક સૂચન કર્યું.

આ પ્રસંગે લાલા ખેતુરામજી જૈન નવલખાએ જણાવ્યું કે જે મહાપુરુષની જન્મજયંતિ આજ આપણે ઊજવી રહ્યા છીએ તે મહાપુરુષ આપણી નજીક આવેલ લહેરાગામમાં જન્મ્યા હતા અને અહીં ઉછર્યાં અને બાલ્યાવસ્થા ગાળી વિરાગી થયા. દીક્ષા લઇ આપણને સત્ય ધર્મ બતાવ્યો એટલું જ નહિ પણ અનેક મોટા ગ્રંથો રચી જૈન અજૈન જનતા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો. એ મહાપુરુષની સ્મૃતિ માટે આપણે જેટલું કરીએ તેટલું ઓછું છે પરંતુ મને જણાવતાં અતિ હર્ષ થાય છે કે અહિંની મ્યુનિસિપાલિટીએ આજે સર્વાનુમતે ઠરાવ કર્યો છે કે જૈન મંદિરની પાસે આવેલ ચોકનું નામ આજથી **શ્રી આત્માનંદ જૈન ચોક** અને જે ફળીયામાં તેઓશ્રી ઊછર્યા હતા તેનું નામ **શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્ટ્રીટ** રાખવું અને એ નામના બોર્ડો પણ લગાવી દેવામાં આવ્યા છે. આ આપણા માટે–આપણા સમાજ માટે ગૌરવની બિના છે.

શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુલ–પંજાબના વિદ્યાર્થીઓના મનોહર ગુરુસ્તુતિના ભજનો થયા બાદ અગિયાર વાગે જયનાદોની સાથે સભા વિસર્જન થઈ હતી.

બપોરના શ્રી આત્માનંદ જૈન ચોકમાં આવેલ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વજિન મંદિરેથી સમારોહપૂર્વક વરઘોડો ચઢયો હતો.

રાત્રિના આઠ વાગે લાલા શ્રાવણમલ અગ્રવાલની ધર્મશાળામાં, લાલા સાધુરામજી મ્યુનિસિપાલિટી કમિશ્નરની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા ભરાઇ હતી, પંડિત હંસરાજજીએ મનોરંજક પ્રવચન કર્યું હતું અને ડો. નરેન્દ્રસંગ જોહરની ગુરુસ્તુતિથી અને ભજનમંડળીના ભજનથી જનતા રંજિત થઇ હતી. ૧૧ વાગે સભા વિસર્જન થઇ હતી.

વદિ ૨ ના રોજ તે જ ધર્મશાળામાં આચાર્યશ્રીના તાત્ત્વિક ઉપદેશ બાદ શ્રીયુત બાબુરામજી જૈન એમ. એ. પ્લીડરે સ્વર્ગવાસી ગુરુદેવની કેટલીક અપૂર્વ જીવનઘટના સંભળાવી. ત્યાર પછી ભજનમંડલીના ભજનો બાદ સભા વિસર્જન થઇ.

બપોરના આચાર્ય મહારાજની, સ્વર્ગસ્થ ગુરુદેવના લહેરાગામમાં સ્મૃતિચિહ્ન રાખવાની, આજ્ઞાને અમલમાં મૂકવા શ્રી જીરા સંઘની મીટિંગ મળી અને તેમાં સર્વાનુમતે નિર્ણય કર્યો કે 'ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજના સ્મરણાર્થે લહેરાગામમાં બે કનાલ જમીન ખરીદી તેઓશ્રીનો કીર્તિસ્તંભ બનાવવો અને શ્રી આત્માનંદ જૈન પાઠશાળાની સ્થાપના કરવી. આ બંને કાર્યો આચાર્યજી સમક્ષ જલ્દીમાં જલ્દી કરવા તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું. બે કનાલ જમીનની કિંમત લાલા નથુશાહજી બાબુરામજીએ આપવાની જાહેર કરી. આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી શ્રી સંઘ આચાર્યશ્રીજીની સેવામાં ઉપસ્થિત થઇ, ઉપર જણાવેલ બંને કાર્ય માટે આચાર્યશ્રીજીને વિનંતિ કરી અને મહાવીર જયંતિ અત્રે સમારોહપૂર્વક ઊજવવા આગ્રહ કર્યો.

આચાર્યશ્રીજીએ ઉત્તર આપતાં ફરમાવ્યું કે શ્રી મહાવીર જયંતિ રાયકોટ ઊજવવવા મારી ભાવના છે. ઉપરોક્ત બંને કાર્યોમાં મારી હાજરીની ખાસ કંઇ જરૂર નથી, પરંતુ સમાધિની પ્રતિષ્ઠા અને કીર્તિસ્તંભના ઉદ્ઘાટન સમયે અવસર હશે તો હું હાજર થઇ જઇશ.

રાત્રિના આઠ વાગે શ્રી આત્માનંદ જૈન ચોકમાં લાલા ગુરુદાસરાયની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા થઇ.

પંડિત હંસરાજજીએ સમયોચિત પ્રવચન કર્યું. શ્રીપાલે ગુરુદેવનું પદ્યમાં જીવનચરિત્ર સંભળાવ્યું. શાયર મહમદ અકરમ, શિવદર્શનલાલ ગુપ્તા અને બલવંતરાય પ્રુશતરે ગુરુદેવ તેમજ આચાર્ય મહારાજની સ્તુતિઓ ગાઇ સંભળાવી. સભા રંજિત કરી. બાદ અધ્યક્ષ મહોદયે જન્મજયંતિ નાયકના ગુણોનું અનુકરણ કરવા અને મહાઇ રાખવા મનનીય ભાષણ કર્યું. બાદ સભા વિસર્જન થઇ.

આ પ્રસંગનો લાભ લેવા પટ્ટી, કસુર, લુધીયાના, રાયકોટ, ગુજરાંવાલા આદિથી ભાવિકો આવ્યાં હતા.

બનખંડી—આચાર્યમહારાજ જીરા નગરમાં શાસનપ્રભાવના કરાવી મહાવીર જયંતિ રાયકોટ ઉજવવાની હોવાથી ચૈ. સુ. છટ્ઠે વિહાર કરી **બનખંડી** પધાર્યાં રસ્તામાં ચાલતા ઘણા ભાવિકો સાથે હતા. તે વખતે આચાર્યશ્રીજીએ લાલા ખેતુરામજી જૈન નવલખા અને લાલા સુંદરદાસજી જૈન નવલખા તેમજ લાલા સંતરામજી જૈન નવલખા અને એઓના સુપુત્ર લાલા વેણીપ્રસાદ જૈન નવલખાને કંઇ કારણસર પરસ્પર વૈમનસ્ય હતું તે દૂર કરાવી સંપ કરાવ્યો. આથી સૌ ખુશી થયા અને બોલ્યા કે–ગુરુદેવ! આ શુભ ઘડીની અમો વાટ જ જોઇ રહ્યા હતા તે આ તકે આવી જ ગઇ. આચાર્યશ્રી બનખંડીથી મોગા પધાર્યા. અહીં આંખોનું સરકારી હોસ્પિટલ છે સુપ્રસિદ્ધ ડૉ. પ્રેમનાથજી માયાળુ અને સેવાભાવી છે, અહીં એક દિવસ વધુ રોકાઈ, નગરનિવાસીઓને ઉપદેશામૃતનું પાન કરાવી આચાર્યશ્રીજી આદિએ ડૉ. પ્રેમનાથજીને આંખો દેખાડી. આચાર્યશ્રીજીની ડાબી આંખમાં મોતીયો ઉતરી રહેલ છે. એના માટે દવા આપી છે. પં. શ્રી સમુદ્રવિજયજીને ડાબી આંખમાં મોતીયો ઉતરવાની શરુઆત થઈ છે અને નાખુન (વેલ) ઉતરી આવેલ હોવાથી તાત્કાલિક ઓપરેશન કરાવવું પડશે.

રાયકોટ—આચાર્યશ્રીજી મોગાથી વિહાર કરી **બૂહરમલ્લાં, બસીઆમાં** ધર્મોપદેશામૃતનું પાન કરાવતાં ચૈત્ર શુદિ બારસે રાયકોટ પધાર્યા. બસીયા રાયકોટથી ચાર માઇલ જ હોવાથી આખો દિવસ રાયકોટના ભાઇઓની આચાર્યશ્રીજીના દર્શનાર્થે આવ-જાવ રહી હતી. એ સર્વનું તથા જીરાથી આવેલ શ્રી આત્માનંદ જૈન યુવક મંડળ આદિનું આતિથ્ય લાલા કસ્તૂરીલાલજી ક્ષત્રિએ પ્રેમપૂર્વક કર્યું હતું.

લાલા કુંદનલાલજી, તારાચંદજી, લાલચંદજી, ચાંદનમલજી વિગેરે અગ્રવાલ આગેવાનો તો વહેલાં જ બસીયા પહોંચી ગયા હતા અને ઘણા ભાવિકો માર્ગમાં જ મળતા ગયા.

આચાર્યશ્રીજીનો દબદબાભર્યા સામૈયા સાથે નગરપ્રવેશ કરાવ્યો.

આચાર્યશ્રીજી શ્રી આત્માનંદ જૈન ઉપાશ્રયમાં પધારતા સ્વાગતના ગાયનો ગવાયા અને એક ક્ષત્રિય ભાઇએ નગરનિવાસીઓ તરફથી આચાર્યશ્રીનો ફરી દર્શન દેવા બદલ આભાર માનતાં આચાર્યશ્રીજીએ શાસનપ્રભાવનાના કરેલાં કાર્યોની પ્રશંસા કરી હતી.

બપોરે નૂતન તૈયાર થયેલ ભવ્ય દહેરાસરમાં પૂજા ભણાવી રાતના લાલા રૂડામલજી અગ્રવાલની ધર્મશાળામાં જીરાનિવાસી શ્રીયુત બાબુરામજી જૈન એમ. એ. પ્લીડરની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા ભરાઇ, ભજનમંડળીઓના ભજનો અને ભાષણો થયાં.

શ્રી મહાવીર જયંતિ—ચૈત્ર સુદિ તેરસ સોમવારનો દિવસ શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જન્મકલ્યાણક દિવસ હતો. ભજનમંડળી અને કીર્તનમંડળે પ્રભુસ્તુતિ ગાતા પ્રભાતફેરી કરી હતી.

આઠ વાગે આત્માનંદ જૈન ઉપાશ્રયથી શ્રી સંઘ સહિત આચાર્યશ્રીજી આદિ દહેરાસરે દર્શન કરી લાલા રૂડામલજી અગ્રવાલની ધર્મશાળાએ પધાર્યાં.

આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા થઇ. પ્રથમ આચાર્યશ્રીજીએ વીરઃ સર્વસુરાસુરેન્દ્ર

મહિતો એ શ્લોકથી મંગલાચરણ કર્યું અને પ્રાસંગિક વિવેચન પણ કર્યું. ભજનમંડલીઓના મનોહર ભજનો અને શ્રીયુત બાબુલાલજી જૈન એમ. એ. પ્લીડરનું સુંદર ભાષણ થયું. આચાર્યશ્રીજીએ શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવન વિષયમાં સુંદર મનનીય પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

બપોરે સમારોહથી વરઘોડો ચઢ્યો હતો. માલેરકોટલાના કાષ્ઠના સિંહો અને હાથીવાળા રથમાં શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની પ્રતિમા બિરાજમાન કરી હતી. આ પ્રતિમા ખંભાતના ઝવેરીવાડાના દહેરાસરમાંથી ઝવેરી મોતીલાલભાઇએ ટ્રસ્ટીઓની સંમતિથી અંબાલા સિટી પંજાબના શ્રી સંઘને આચાર્યશ્રીની ભલામણથી રથયાત્રાના માટે સાદર ભેટ કરેલી છે. પંજાબમાં ઘણા શહેરોમાં રથયાત્રા માટે આ પ્રતિમા લાવવામાં આવે છે. રાતના લાલા ખેતુરામજી જૈન નવલખા જીરાનિવાસીની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા ભરાઇ. હંસરાજજી શાસ્ત્રીનું મનનીય ભાષણ થયું.'

લુધીઆના, માલેરકોટલા, જગરાંવા આદિ શ્રી સંઘોના વિનંતિઓ થઇ. બાદ બેન્ડવાજાઓની સાથે આચાર્યશ્રીજી આદિ દહેરાસરે દર્શનાર્થે પધાર્યા.

અત્રે નવીન બનતું દહેરાસર ભવ્ય અને દર્શનીય છે. જોનારનું મન પ્રસન્ન થાય છે. અહીં થોડા દિવસની સ્થિરતા બાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી વિહાર કરશે.

મુંબઇ, શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા.

મુંબઇની શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાની વ્યવસ્થાપક સમિતિની એક સભા શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળની ઓફિસમા તા. ૮-૩-૪૨ના રોજ શેઠ ફૂલચંદભાઇ શામજીના પ્રમુખસ્થાને મળી હતી, જેમાં રિપોર્ટ તથા હિસાબ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો જે સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો. ચૈત્ર શુદિ ૧ના આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરિ મહારાજની જયંતિ ઊજવવાનું ઠરાવ્યા બાદ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

મુંબઈમાં આ. શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજનો ઊજવાયેલો જન્મ શતાબ્દિદિન.

મુંબઇની શ્રી આત્માનંદ જૈન સભાના આશ્રયે શ્રી ગોડીજી મહારાજના ઉપાશ્રયે પંન્યાસજી પ્રીતિવિજયજી ગણિવરની અધ્યક્ષતામાં ચૈત્ર શુદિ ૧ મંગળવારના રોજ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજનો જન્મશતાબ્દિ દિન ઊજવવા માટે જૈનોની જાહેર સભા મળી હતી.

ઉપરોક્ત સભાના મંત્રીશ્રી વાડીલાલ શાહ, શ્રી મોતીચંદ ગિ. કાપડીયા, મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી તથા પ્રમુખસ્થાનેથી પં. શ્રી પ્રીતિવિજયજી મહારાજના પ્રવચનો થયા હતા અને આચાર્યવર્યના કાર્યોની પ્રશંસા કરતાં તેઓશ્રીના બાકી રહેલા કાર્યો પૂર્ણ કરવા સૂચન કર્યું હતું. બાદ સભા વિસર્જન થઇ હતી.

પાડગોલમાં–નવપદ આરાધન.

આચાર્ય શ્રી વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં પાડગોલમાં શ્રી નવપદ ઓળીનું આરાધન સમારોહપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું અને ઘણા શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ સારી સંખ્યામાં ભાગ લીધો હતો અને ઓળી નિર્વિઘ્ન પૂર્ણ થઇ હતી. ચૈત્ર શુદિ ૧૩ના રોજ શ્રી મહાવીર જયંતિ ઊજવી હતી.

દહેગામમાં અષ્ટાહ્નિકા મહોત્સવ.

આ. શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય આ. શ્રીમદ્ વિજયઉમંગસૂરિજી મહારાજના સદ્‌ઉપદેશથી તેઓશ્રીની અધ્યક્ષતામાં પાલુંદ્રાનિવાસી શા ચીમનલાલ છોટાલાલ તરફથી દેહગામમાં વૈશાખ શુદિ ૫થી શ્રી અષ્ટાહ્નિકા મહોત્સવ સમારોહપૂર્વક ઊજવવામાં આવશે અને તેને માટે ત્યાંના સંઘે આચાર્યશ્રીને દહેગામ પધારવા આમંત્રણ કર્યું છે.

પુસ્તક ૩૯ મું આત્મ- સં ૪૬ અંક ૧૦ મો
વીર સં ૨૪૬૮ વૈશાખ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ મે

ગુરુદેવ-સ્મરણ.

(કવ્વાલી)

સમજાયે ના ગતિ ન્યારી દિવ્યાત્મન્! ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી
મૂંઝાયે મતિ અતિ અભાગી, પ્રેમાત્મન્! ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી. ૧

સુષમણાનો દંડ બનાવું, ઇડપિંગલા બાંધું તારા,
હર નાડી-તાર ગાઉં, દેવાશી! ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી ૧.

આનંદમય જ્યોત્સના પ્રકાશી, જે જ્ઞાનચંદ્રે ઉદ્ભવી;
એમ ઉરમાં આવી પ્રકાશો જ્ઞાનેન્દુ! ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી ૨

ઓમ્કારકેરી ધૂનમાં, મગ્ન બ્રહ્માનંદમાં;
આનંદે અદ્વય વારા, આનંદી ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી ૩

ઉરના સિંહાસનો સૂના પધારો ગુરુજી!,
પ્રેમથી આપ, ચરણે દિલ મારો ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી ૪

કરુણા કરી ગુરુ, જ્યોતિર્મય પ્રકાશ્યા,
હેમેન્દ્ર હર્ષ ના સમાતા હર્ષમૂર્તિ! ગુરુજી, ગુરુજી, ગુરુજી ૫.

રચયિતા—મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

सिंहान्योक्ति:

शार्दूलविक्रीडित वृत्त.

कः कः कुत्र न घुर्घुरायितघुरीघोरोघुरेच्छुकरः ।
कः कः कं कमलाकरं विमलकं कर्तुं करि नोद्यतः ॥
के के कानि वनान्यरण्यमहिषा नोन्मूलये युर्यतः ।
सिंहीस्नेहविलासबद्धवसतिः पंचाननौ वर्तते ॥ १ ॥

ગુણગ્રાહક–સારશોધક વહાલા વાચક બન્ધુઓ !

આ વિશાળ દુનિયાદારી એ જ એક અનુભવજ્ઞાનની નિત્ય નિશાળ છે. તત્વ-ગ્રાહી બુદ્ધિએ અવલોકન કરવાથી જ્ઞાન સાથે ગમ્મત પણ પ્રાપ્ત થાય છે. આખા વિશ્વમાં નાની–મોટી અનેક સંસ્થાઓ ચાલી રહી છે, તેમાં ગૃહપતિ–ઘરધણીથી તે ઠેઠ મહાન્ રાજ્યાધિકાર સુધીનો સમાસ થાય છે. એ સંસ્થાઓના સંરક્ષકો–સંચા-લકો–અધિષ્ઠાતાઓ જ્યાં જ્યાં ને જ્યારે જ્યારે પોતાની કર્તવ્યતાને (મોહવશ, વૈભવવશ કે ભયવશ વગેરે વગેરે કારણોથી) ભૂલે છે, ત્યારે એ સંસ્થાની શી શી અવનતિ કે દુર્દશા થાય છે તેનું સુંદર ચિત્ર કોઇ કવિ, કલમરૂપી પીંછીથી નીચે પ્રમાણે ખડું કરે છે.

બળવાનોમાં અગ્રગણ્ય ગણાતો કોઇ સમર્થ સિંહ પોતાની વન–વાટિકામાં સિંહી-(નિજ પત્ની)ના પ્રેમપાશમાં મોહનિદ્રા સેવી રહ્યો છે. તેને જાગૃત કરવા નીચે પ્રમાણે સંબોધન કરે છે.

હો ! મૃગાધિરાજ ! ઊઠ ! અને જરા આંખ ઉઘાડી તારા વન–પ્રદેશની છિન્ન-ભિન્ન થઇ રહેલી સ્થિતિ તો જો ! ! ! અરે આ ક્ષુદ્ર ડુક્કરો નિર્ભયપણે પોતાની કર્ણકઠોર વાણી (ઘૂરરર ઘૂરઘૂર ઇત્યાદિ) આમતેમ સ્વચ્છંદપણે બોલીને ઘૂમી રહ્યા છે. વળી આ મદોન્મત્ત હાથીઓ (કે જે તારી ગિરિકંદરા ગજાવતી ત્રાડ સાંભળતાં જ દૂરદૂર ભાગી જાય છે) તે તારા પ્રદેશમાં આવેલાં વિમળજળ ભરિત સરો-વરમાં પેસી મસ્તાનપણે બધુંય પાણી ડોળી રહ્યા છે ! અરે ! આ તરફ તો આ નિરંકુશ બનેલા વનના પાડાઓ વાટિકામાં આવેલા કુમળા–લીલા છોડોને થડમૂળ-

માંથી ઉખેડી પાડવા મંડ્યા છે! માટે ત્યજ મોહનિદ્રા ઓ પશ્વાધિપતિ! જાગ! ઊઠ! અને તારું કર્તવ્ય બજાવવા એક ભવ્ય ગર્જના કર!!! તારું પરાક્રમ તો જગજાહેર અજબ-અનોખું છે, પણ તું કર્તવ્યભ્રષ્ટ થયો છે, તેથી આ ક્ષુદ્ર પશ્વાદિ ચોતરફ સ્વચ્છંદાચાર વર્તાવી રહ્યાં છે સિંહરાજ! તુ નિશ્ચય જાણજે કે સમર્થમાં શિરોમણિ ગણાતા હરકોઈનું સ્વામિત્વ આ પ્રમાણે અધઃપતન જ પામે છે "કર્તવ્ય ભૂલે તે જરૂર ડૂલે."

શાણા સજ્જનવરો! આ અન્યોક્તિ દુનિયાદારીનાં હરેક કામકાજને અક્ષરશઃ લાગુ પડે છે. જેઓ જેઓ જ્યારે જ્યારે સ્વકર્ત્તવ્યથી ભ્રષ્ટ થાય છે ત્યારે તે મંસ્થાની આ પ્રમાણે જ સ્થિતિ થાય છે એકલુ અંગબળ જ કાંઈ વિજયપ્રદ થતું નથી સત્તા-બળ વગેરે સંપત્તિ સાથે "નેક કર્તવ્યનિષ્ઠા" હોય, તો જ યશ અને જય એ બે માનવજીવનનાં અમૃતફળો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

તા. ૨૩-૪-૪૨ ગુરુવાસર
વડવા ભાવનગર.

લિ. સમાજહિતચિંતક
રેવાશંકર વાલજી બધેકા-ધર્મોપદેશક

ધર્મરક્ષક-વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી.

(ગજ કોઈ વસંત લ્યો—એ રાગ)

અજબ એક સાચા ગુરુ, સાચા ગુરુ,
જેની વાણીમાં ગર્જના મધુરી—અજબ...ટેક
ધર્મરક્ષક વિજયાનંદ ગુરુ,
સર્વ શાસ્ત્રે પ્રવીણ, દિવ્ય સૂરિ—અજબ૦ ૧
જેણે પૂજાની ધૂન શી જગાવી,
શબ્દે શબ્દે સંગીત ધૂન પૂરી—અજબ૦ ૨
જૈન ભાવના રેલાવી પંજાબે,
આત્મારામે જૈન શક્તિ અધૂરી—અજબ૦ ૩
ધર્મપરિષદે ઘોષ જેનો ગાજ્યો,
જેની શાસ્ત્રાર્થે વાચા શૂરી—અજબ૦ ૪
શ્રેષ્ઠ આચાર્ય અજિત ગવાયા,
અને હેમેન્દ્ર શાસન ધૂરી—અજબ૦ ૫

રચયિતા—મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ.

સુખ-દુઃખ વિચારણા.

લે: આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

મુસાફરીના સાથી મુસાફરને પૂછે છે કે તમારા શરીરે ઠીક છે કે? એમ પૂછતાં મુસાફરને નવાઇ લાગે છે અને વિચારમાં પડે છે કે કોઇ એમ કેમ નથી પૂછતું કે તમારા કપડાંને ઠીક છે? તમે કોઇક વખત તમને એમ પૂછતાં સાંભળ્યું છે કે તમારા ઘરેણાંને કેમ છે? તમારા ઘરને કેમ છે? કારણ કે શરીર જડ છે તેવી જ રીતે આ બધું પણ જડ છે. જડ વસ્તુને ઠીક શું અને અઠીક શું? જડનો સ્વભાવ સડવું, પડવું અને નાશ પામવું છે તો પછી એના માટે કાંઇ પૂછવાનું પણ રહેતું નથી. આત્માને માટે પૂછવાની આવશ્યકતા ખરી? તમારા આત્માને મોહ તો મૂંઝવતો નથી? અંતરાય તો નડતો નથી? અશાતા તો હેરાન કરતી નથી? વિગેરે વિગેરે. વેદનાર તો આત્મા છે; દેહ નથી. વેદવું એટલે જાણવું. આને ઘણી જ વેદના થઇ રહી છે એટલે અશાતાના ઉદયને સારી રીતે જાણે છે. વેદના એટલે જેને પીડા કહેવામાં આવે છે તે નહિ, પણ વિદ્ ધાતુ જાણવાના અર્થમાં છે. તેનાથી વેદના શબ્દ બને છે. વેદના, પીડા અને દુઃખ આ ત્રણે શબ્દ એક જ સ્થિતિ જણાવનારા દુનિયામાં મનાય છે. હવે આપણે વિચાર કરીએ કે દુઃખ જેને કહેવામાં આવે છે તે શું વસ્તુ છે? પીડા શું વસ્તુ છે? પોતાની સમજ પ્રમાણે જે માણસ જે વસ્તુને અત્યંત પ્રતિકૂળ માને તે વસ્તુ તેના માટે દુઃખદાયી છે. તે વસ્તુના નિમિત્તથી તેના ભાવોમાં અણગમો રહે છે, અરુચિ રહે છે અને જે વસ્તુ અત્યંત અનુકૂળ હોય તે વસ્તુથી તેના ભાવોમાં આનંદ તથા સુખ વર્તે છે.

અશાતાના ઉદયથી અથવા આપણને ગમતી વસ્તુનો વિયોગ થવાથી કે અણગમતી વસ્તુનો સંયોગ થવાથી આપણે દુઃખ માનીએ છીએ ત્યારે જ્ઞાની પુરુષો આપણા દુઃખના નિમિત્તોમાં સુખ માને છે અર્થાત્ અજ્ઞાનીઓમાં દુઃખના સાધનો જ્ઞાનીઓને સુખ આપનારાં થઇ પડે છે ને અજ્ઞાનીઓના સુખનાં સાધનો જ્ઞાનીઓને દુઃખરૂપ થઇ પડે છે.

સંસારમાં જેને સુખ તથા દુઃખ કહેવામાં આવે છે તે પ્રતિકૂળતા તથા અનુકૂળતાને છોડીને કોઇ ખાસ વસ્તુ નથી; કારણ કે માનવામાં આવતા સુખ-દુઃખ કોઇપણ દ્રવ્ય નથી તેમજ કોઇપણ દ્રવ્યનો ખાસ ગુણ પણ નથી. જડ ચૈતન્યના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલો વિકાર છે, અને તે જડ ચૈતન્યનો વિયોગ થવાથી નાશ પામી જાય છે કે જેની નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ નથી. પૌદ્ગલિક સુખ દુઃખની નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ છે, માટે જ તેને વાસ્તવિક દ્રવ્ય તથા વાસ્તવિક ગુણમાં ન ગણતાં આત્માની સાથે જડના સંયોગથી થતા આત્માની વિભાવદશા માની છે. તેનો કેવલી અવસ્થામાં કે સિદ્ધાવસ્થામાં નાશ થઇ જાય છે. સાપેક્ષ ઉત્પત્તિ તો વાસ્તવિક વસ્તુ માત્રમાં હોય છે. અર્થાત્ નિત્ય વસ્તુમાં પણ હોય છે અને જો સાપેક્ષ ઉત્પત્તિ-વિનાશ વસ્તુમાં ન હોય તો તે વસ્તુ જ નથી. સિધ્ધાત્માઓમાં જ્ઞેયની અપેક્ષાથી ઉત્પત્તિ-વિનાશ થયા જ કરે છે. જ્ઞેય વસ્તુની ઉત્પત્તિથી જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ અને જ્ઞેયના વિનાશથી જ્ઞાનનો નાશ. આત્મા તો ધ્રુવપણે રહે છે. આત્માની ઉત્પત્તિ કે વિનાશ નથી.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિવાળા સુખદુઃખ તે કાંઇ પણ વસ્તુ જ નથી, એમ જ્ઞાની પુરુષો માનતા હોવાથી તેમને તેની કાંઇ પણ અસર થતી નથી. તેઓ તો આત્મ-

સ્વરૂપને જ સુખ માને છે કે જે એક આત્માનો ગુણ છે અને દુઃખ તો વાસ્તવિક કે અવાસ્તવિક કાંઈ પણ વસ્તુ જ નથી.

એક કંગાલ માણસને અણચિંતવ્યો એક લાખનો લાભ થયો એટલે તે પોતાને પરમ સુખી માનીને ઘણો જ ખુશી થયો. એક મહિના પછી કે તરત જ બે લાખનું નુકશાન થયું એટલે તે પોતાને પરમ દુઃખી માની શોકાતુર થયો બતાવો, આ સુખ તથા દુઃખ શું વસ્તુ છે? લાભાંતરાયનો ક્ષયોપશમ અને લાભાંતરાયનો ઉદય સિવાય બીજું કાંઇ પણ નથી અને સુખ-દુઃખ તથા હર્ષ-શોકમાં રતિમોહનીય તથા અરતિ કે શોકમોહનીયના ઉદય સિવાય બીજું કશું ય નથી શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી કે ક્ષયથી આત્મામાં ઉત્પન્ન થવાવાળી વિકૃતિને વાસ્તવિક વસ્તુ માનનાર આત્માઓ કેટલી ભૂલ કરે છે? સાપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશ અને નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશ આ બન્ને સારી રીતે જણાવાથી નિત્યાનિત્ય, વાસ્તવિક અવાસ્તવિક વસ્તુઓ સારી રીતે તેમજ સાચી રીતે ઓળખી શકાય છે. વસ્તુની વાસ્તવિક-યથાર્થ ઓળખાણ થવાથી સાચા સુખનો માર્ગ સરળ થઇ પડે છે. સાપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશ એટલે બીજી ઉત્પન્ન થવાવાળી તથા નાશ થવાવાળી વસ્તુની અપેક્ષાથી જે અનુત્પન્ન તથા અવિનાશી વસ્તુમા ઉત્પત્તિ તથા નાશનુ સ્થાપન કરવુ, ઉત્પત્તિ તથા નાશવાળી માનવી, તે ઉત્પત્તિ અને વિનાશ સાપેક્ષ કહેવાય છે જેમકે, આકાશ અખંડ છે, નિત્ય છે, ઉત્પત્તિ વિનાશ વગરનુ છે તે આકાશમા રહેલા પદાર્થો ઘટ, મઠ, પટની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશને આશ્રયીને આકાશની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશ કહેવાય છે. બાકી તો આકાશ તો એક જ રૂપે રહે છે આત્મા અખંડ છે, નિત્ય છે તે ઘટપટાદિ પદાર્થોની ઉત્પત્તિ તથા વિનાશને આશ્રયીને તેનુ જ્ઞાન ઉત્પત્તિ વિનાશવાળુ કહેવાય છે. બાકી આત્મા તથા જ્ઞાન એક જ રૂપે રહેવાવાળા છે. આ જ પ્રમાણે મૂળ વસ્તુમાં ફેરફાર ન થતાં અન્ય વસ્તુમાં થતાં ફેરફારવાળી માનવી તે સાપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશવાળી વસ્તુ કહેવાય છે. જે વસ્તુમાં અન્ય વસ્તુની અપેક્ષા વગર અન્ય ઉત્પત્તિ-નાશવાળી વસ્તુનો આશ્રય લીધા વગર મૂળ વસ્તુમાં ફેરફાર થવો તે નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશવાળી વસ્તુ કહેવાય છે. આ નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશ અનિત્ય વસ્તુઓમાં થાય છે જેટલી અનિત્ય વસ્તુઓ છે તે બધી સંયોગવાળી હોય છે, વિકારવાળી હોય છે. સંસારમાં બે જ વસ્તુઓ નિત્ય છે બાકી સઘળી અનિત્ય છે શુધ્ધ આત્મા તથા શુધ્ધ પરમાણુ-આ બે નિત્ય છે પુદ્ગલ પરમાણુંઓના સંખ્યાત અસંખ્યાત અનંત પ્રદેશી સ્કંધો અનિત્ય છે. આત્માની સાથે જોડાયેલા કર્મપુદ્ગલોને લઇને આત્મા અનિત્ય છે. એટલે કર્મસંયોગથી થતા આત્માના ભાવો અનિત્ય છે, અવાસ્તવિક છે.

નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિવાળા પદાર્થો સંયોગવાળા હોય છે. તે સંયોગ જડની સાથે જડનો સંયોગ અથવા આત્માની સાથે જડનો સંયોગ થાય છે, પણ વિશુધ્ધ આત્માનો સંયોગ સંબંધ થતો નથી, વિશુધ્ધ જડ પરમાણુંનો સંયોગ થાય છે આત્મામા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સુખ, દુઃખ આદિ નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિ વિનાશવાળા હોય છે ઘટપટાદિ પદાર્થો નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિવાળા હોય છે માટે જ નિરપેક્ષ ઉત્પત્તિવાળા પદાર્થો સઘળા ક્ષણિક છે વાસ્તવિકમા કોઈ વસ્તુ નથી પણ સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પ્રકારનો વિકાર છે અને જે વિકાર છે તે ક્ષણ ક્ષણમાં બદલાયા કરે છે.

મહાપુરુષોના અનુભવ પ્રમાણે સુખદુઃખ કોઇ વસ્તુ નથી. કર્મસંયોગથી થતી આત્માની વિકૃત દશા છે આ વિકારરૂપ સુખને મેળવવા અને વિકારરૂપ જ દુઃખને દૂર કરવા સંસારવાસી

જીવો અનેક પ્રકારના ઉપાયો રચે છે, પણ તે સઘળા વ્યર્થ છે. અનુકૂળ જડોનો સંયોગ અને પ્રતિકૂળ જડોનો વિયોગ ઇચ્છતાં અનંતો કાળ ગયો ને અનંતો કાળ જશે. અનંતી વખત જડની અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થઇ છતાં કાંઇપણ કાર્ય-સિધ્ધિ થઇ નહિ. અનંતા ક્ષુદ્ર ભવોમાં કપાતાં, છુંદાતાં, છેદાતાં, ભેદાતાં, વટાતાં, દળાતાં, દારુણ દુઃખો સહીને માનવી બન્યા તોયે જડ જગતનો મોહ છૂટ્યો નહિ એટલે જીવને પાછી તેની તે જ દારુણ દુઃખો સહન કરવાની દશા કાયમની કાયમ રહી. જીવ અહિંયા દુઃખથી પ્રતિકૂળતાથી ડરે છે પણ એ જ મહાન્ દુઃખો કયાં છૂટી ગયાં છે ? જડના સંગીને સુખ કયાંથી ? જડના ઉપાસકને તે સહજાનંદ મળે ખરો ? કાદવમાં ને વિષ્ટામાં આળોટનારને શુધ્ધિ ને પવિત્રતા શેની ? જીવ પોતે મોહના દબાણથી ગમે તેમ માની લે કે મને અમૂક જડ અનુકૂળ છે, પણ જડ કોઇ પણ કાળે જીવને અનુકૂળ થાય ખરું ? શત્રુ કોઇ કાળે અનુકૂળ થઇ આનંદ આપે ખરો ? માનવ-જીવનમાં પાંચ પચીશેક વર્ષ મોહના ગુલામ થઇને આપણે માની લઇએ કે અમે સુખી છીએ, અમારી પાસે ધનસંપત્તિ છે, અમારી પાસે સુખનાં બધાં ય સાધનો છે. અમારે હવે કોઇ પણ વસ્તુની જરૂરત નથી. આમ ને આમ જડની દુનિયામાં વિચરીને અનેક પ્રકારના અપરાધો આંખ મીંચીને કરી લઇએ પણ કાળ પવનનો સપાટો વાગતાં જ જીવનદીપક બુઝાઇ જવા દો. પછી જુઓ અંધારામાં શું દશા થાય છે ? એ બધાં ય સુખનાં સાધનો અને ધન-સંપત્તિ આપણને કેટલો આનંદ તથા સુખ આપે છે. ગર્ભની અનેક પ્રકારની યાતનાઓ, સંમૂર્છિમપણે અનંતીવાર થતાં જન્મમરણનાં દુઃખો, અત્યંત પ્રતિકૂળ જડના સંયોગવાળા નારકના ત્રાસ. શું સઘળાં ય નાશ પામી ગયાં છે કે જીવો નિશ્ચિંત બની મળેલા માનવજીવનને પ્રમાદથી ખોઇ રહ્યા છે ? શું મનુષ્યો એમ માની બેઠા છે કે માનવજીવન એટલે મુક્તિ અથવા તો માનવજીવન પછી-માનવજીવનના અંત સાથે જ સર્વ આપત્તિ-વિપત્તિઓનો પણ અંત આવી જઇ જન્મ-જરામૃત્યુથી મુક્ત જ થવાના ?

જો આવી વિચારણા ન હોય તો આટલી નિર્ભયતા તથા આટલી નિશ્ચિંતતા ન હોય. જેઓ માનવજીવન પછી તરત જ મુક્ત થવાના હોય છે તેમને આટલી નિશ્ચિંતતા, નિર્ભયતા કે પ્રમાદ હોતો નથી તો પછી જેનું કાંઇ પણ ઠેકાણું નથી તેને આટલું નિશ્ચિંત કે નિર્ભય રહેવું કેમ પાલવે ? માટે વિકાસી પુરુષોના પગલે ચાલીને મિથ્યા સુખદુઃખથી મુકાઇ જઇને આત્મગુણસ્વરૂપ સાચું સુખ મેળવી લેવું જોઇએ.

કષાય જય.

ઉચ્છૃંખલ થયેલા ક્રોધ અને માન, તથા વૃદ્ધિંગત થયેલાં માયા અને લોભ એ ચાર મલિનવૃત્તિઓ પુનર્જન્મરૂપી વૃક્ષના મૂળની સિંચક છે. ક્રોધથી પ્રીતિ નાશ પામે છે, માન વિનયનો નાશ કરે છે, માયા મિત્રોનો નાશ કરે છે અને લોભ સર્વનો નાશ કરે છે. શાંતિ વડે ક્રોધને હણવો, મૃદુતાથી માનને જીતવું, માયાને ઋજુતાથી જીતવી અને લોભને સંતોષથી જીતવો.

સંગ્રાહક ને યોજક • મુનિશ્રી પુણ્યવિજય (સંવગ્નપાક્ષિક)

તાત્વિક ઉપદેશ વચનો.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૧ થી શરૂ)

૩૬. વિંશસ્થાનકાદિ તપ શક્તિના અભાવે નહિ કરવાથી અતિચાર લાગે નહિ, ગુણાધિકની પ્રશંસા ફરજિઆત હોવાથી તે નહિ કરનારને અવશ્ય અતિચાર લાગે

૩૭. અંગોપાંગની સુંદરતા એ જ અંગની સુંદરતાની જડ છે એ વાતને સમજનારો મૂળ ગુણના પાલનની માફક જ ઉત્તર ગુણ-પાલનમા કટિબદ્ધ થાય. ઉત્તર ગુણોનુ દુર્લક્ષ્ય મૂળ ગુણના દુર્લક્ષ્યમાથી જ જન્મે છે અથવા ઉત્તર ગુણોનું દુર્લક્ષ્ય મૂળ ગુણના દુર્લક્ષમા પરિણમે છે. અન્ય બીજા પણ નાના ગુણોની વિરાધનાના પરંપરા • મોટા પાપ તેના પ્રસંગો અને પારાયણો ગણાવ્યા છે તે આ દૃષ્ટિએ વાસ્તવિક છે. એક યુરોપીય વિદ્વાને કહ્યુ છે કે—" જે માણસ નાની વસ્તુઓને ધિક્કારે છે તે ધીમે ધીમે પતિત જ થશે."

૩૮. અનેકાત એટલે કોઈપણ એક વસ્તુને પ્રામાણિકપણે અનેક દૃષ્ટિએ તપાસપૂર્વકનો અનેક દૃષ્ટિઓનો—અપેક્ષાઓનો સમુચ્ચય. આ માત્ર વિચારનો જ વિષય નથી પરતુ આચરણમા પણ તેને સ્થાન છે.

૩૯. ભગવાન મહાવીરનો સ્યાદ્‌વાદનો પાઠ જગતની ભિન્ન ભિન્ન જણાતી વિચાર-સરણીઓને ભિન્ન ભિન્ન અપેક્ષા દૃષ્ટિએ સમન્વયના ધોરણ પર વિચારવાનું શિખવે છે.

૪૦. આ શિક્ષણ જગતના સામ્પ્રદાયિક કલહ-કોલાહલને શમાવવામા અને રાગદ્વેષને ઠારવામાં મહાન્ ઉપયોગી છે

૪૧ સ્યાદ્‌વાદની પાછળ સામ્યવાદનુ રહસ્ય છે. સ્યાદ્‌વાદના અભ્યાસપાઠમા 'અપેક્ષાવાદ' અને સમન્વયવાદ પ્રાધાન્ય ધરાવતા હોઇ એ બન્ને સ્યાદ્‌વાદના જ નામાન્તર થઈ પડ્યા છે.

૪૨. જુદા જુદા મનુષ્યો, જુદા જુદા સંપ્રદાય અને જુદા જુદા દાર્શનિક વિચારો ધરાવતા હોય, તો યે જો તેઓ સદ્‌વિચાર અને સદાચરણ, સહિષ્ણુતા, ઉદારતા; સુશીલતા અને સભ્યતા તેમજ પવિત્ર વર્તન—પ્રવર્તનથી પોતાનો જીવનવિકાસ સાધી રહ્યા હોય તો તે બધા ભિન્નભિન્ન સંપ્રદાયના છતા ધર્મમા એક છે.

૪૩. જેઓએ ઇંદ્રિયોનો જય કરી ક્રોધનો જય કર્યો છે, ક્રોધનો જય કરી મનનો જય કર્યો છે અને મનનો જય કરી જેમના આશય શુભ થઈ ગયા છે અર્થાત્ જેમના હૃદય પૂર્ણ પવિત્ર છે એવા મહાનુભાવ પુરુષો જુદે જુદે ધર્મમાર્ગે પણ પરમાત્મગતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. (ઉપરનામા પણ એ જ આશય સમાયેલો જોઈ શકાશે.) (પૂ ઉ. પરમજ્યો પંચવિ૦)

૪૪. ખરેખર સર્વ મુમુક્ષુઓ પરંપરરૂપી રાજ્યનાં સેવકો છે અને કોઈ દૂર અને કોઈ પાસેના સેવકો ભેદ ભેદો મટાડી શકતા નથી. (પૂ ઉ.)

૪૫. જેઓ પરમાત્માના નામ માત્રે કરી ગર્વિષ્ટ બની ગયા છે અને જ્ઞાન માર્ગથી વિમુખ છે તેઓ, ઘૂવડો જેમ સૂર્યને જોઈ શકતા નથી તેમ પરમાત્માને જોઈ શકતા નથી. (પૂ. ઉ.)

૪૬. અનેકાન્તવાદનું મુખ્ય ધ્યેય સંપૂર્ણ દર્શનોને સમાનભાવથી દેખી માધ્યસ્થ્યભાવ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. આ જ ધર્મવાદ છે અને આ જ શાસ્ત્રનો મર્મ છે. જેવી રીતે પિતા પોતાના સર્વ પુત્રોની ઉપર સમભાવ રાખે છે તેની માફક અનેકાન્તવાદ સંપૂર્ણ નયોને સમાન ભાવથી દેખે છે. અતએવ જેવી રીતે સઘળી નદીઓ એક સમુદ્રમાં જઇને મળે છે તેમ સઘળા દર્શનોનો અનેકાન્તદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે એથી જ જૈન દર્શન સર્વ દર્શનોનો સમન્વય કરે છે. (પૂ. ઉ.)

૪૭. જો આ સાતે નયાદિને—અનેકાન્તવાદને એક બાજુથી જોઇએ તો સ્યાત્ અસ્તિ લાગે છે, બીજી દૃષ્ટિથી જોઇએ તો તે સ્યાત્ નાસ્તિ લાગે છે, વળી અવક્તવ્ય લાગે છે એમ અનેકરૂપે તે દેખાય છે. વળી એ સાતે નયો તેને જુદા જુદા આકારમાં બતાવે છે. આવું તેનું સ્વરૂપ તો કોઈ નિષ્પક્ષ થઇને જુએ તો જ દેખી શકે ને તેવા તો જગતમાં વિરલા જ છે. પોતાના મતમાં આસક્ત હોય તે તેને સમજાવી શકતા નથી, જોઈ શકતા નથી, સત્યને સત્ય ન માનતા પોતાનું સત્ય માનવારૂપ આગ્રહમાં જે મસ્ત બની ગયા હોય તે તેને કેવી રીતે દેખી શકે ? (આ રીતે આનંદઘનજી મ. ખેદપૂર્વક પોતાના રચેલા પદમાં ભાવ જણાવે છે.)

૪૮. ભગવાન મહાવીર જમાલી પ્રત્યે કહે છે કે—વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ ઉભય દૃષ્ટિને આધારે કોઇ પણ માન્યતા સ્થિર કરવામાં આવે અગર પ્રવૃત્તિ રહી શકે. કેવળ વ્યવહાર દૃષ્ટિ પ્રમાણે વર્તતા ભેદ અથવા વિરોધ બુદ્ધિ વધારે કેળવાય અને ટૂંકી દૃષ્ટિ ને ધૈર્ય ખૂટી જતાં સાધ્ય સુધી ન જ પહોંચી શકાય. વ્યવહાર વિનાની કેવળ નિશ્ચયદૃષ્ટિને ખરા અર્થમાં અનુસરતાં નુકસાન થાય, વળી તેમ કરનાર પણ કોઈ એકાદ વ્યક્તિ ભલે તેવી હોય તો પણ સામુદાયિક હિતની સંભાવના ઘણી ઓછી રહે છે. વળી નિશ્ચયદૃષ્ટિના ઓઠા તળે પ્રપંચની જાળો પણ પથરાય અને દંભના પાસા પણ ખેલાય તેથી નિશ્ચયદૃષ્ટિને લક્ષ્યગત રાખી વ્યવહારદૃષ્ટિ અનુસાર વર્તન કરવામાં જ ક્રમિક વિકાસનો વધારે સંભવ છે.

૪૯. જમાલી કેવળ 'કડમાણે કડે' વ્યવહાર દૃષ્ટિને અનુસરતો ભગવાન વ્યવહાર નિશ્ચય ઉભય દૃષ્ટિનું પ્રતિપાદન કરતાં ઉપરોક્ત સંબોધન ભગવાન મહાવીરનું જમાલી પ્રત્યેનું છે.

૫૦. જે વિચારો, જે વચનો અને જે આચરણો આત્માને પોતાના સ્વભાવ ભણી આકર્ષે અથવા સ્વભાવમાં જોડે તે ધર્મ.

૫૧. જે પુસ્તકો—ગ્રંથો આપણને સૌથી વિશેષ ઉત્સાહ આપે, જે આત્માને ઉન્નત થવાને સૌથી વિશેષ નિશ્ચયવાળા બનાવે તથા જેમાં પારમાર્થિક ચિંતન અને આચરણમાં જોડવાને પ્રેરક હોય તે જ ઉત્તમ પુસ્તકો છે.

૫૨. જો તમારા જ્ઞાન અને ચારિત્ર્યનો વિકાસ કરવો હોય તો જ્ઞાનપૂર્વક ગ્રંથો અને

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

લેખક—પંન્યાસજી શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૦૪ થી ગરૂ.)

શ્રુતજ્ઞાન–ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સાદિ–સપર્યવસિત.—

અઢીદ્વીપ-સ્વરૂપ મનુષ્યલોકમા પાંચ ભરત, પાચ ઐરવત અને પાચ મહાવિદેહ એમ પદર કર્મભૂમિક્ષેત્રો છે. સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયીની આરાધના કરવાપૂર્વક મોક્ષપ્રાપ્તિની યોગ્યતા જે ક્ષેત્રોમા જન્મ લેવાથી પ્રાપ્ત થઇ શકતી હોય અથવા જે ક્ષેત્રોમા *અસિ, મસી અને કસીનો વ્યાપાર હોય તેવા ક્ષેત્રોને સિદ્ધાન્તમા કર્મભૂમિ-ક્ષેત્રો કહ્યાં છે. આ પદર કર્મભૂમિક્ષેત્રો પૈકી પાચ મહાવિદેહક્ષેત્રોમા સદાકાલ તીર્થંકર પ્રભુ હોવાથી શ્રુતજ્ઞાન પણ સર્વદા હોય છે અને પાચ ભરત તથા પાચ ઐરવતક્ષેત્રોમા જ્યા સુધી તીર્થંકર પ્રભુ અને તેઓનુ શાસન વિદ્યમાન હોય ત્યા સુધી શ્રુતજ્ઞાનનું અસ્તિત્વ હોય છે. તીર્થના વિચ્છેદ સાથે શ્રુતજ્ઞાનનો પણ વિચ્છેદ થાય છે. આ ભરતક્ષેત્રમા આ અવસર્પિણીમાં ત્રીજા આરાના પર્યંત પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદીશ્વર પ્રભુ થયા, ચારિત્રગ્રહણ કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા બાદ ચતુર્વિધ સંઘરૂપ ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરી તેમજ તે જ અવસરે પ્રભુના શ્રીમુખે " ઉપન્નેઇ વા વિગમેઇ વા ધુવેઇ વા " એ ત્રિપદીનુ શ્રવણ કરી બીજબુદ્ધિના નિધાન શ્રી ગણધર મહર્ષિઓએ દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુતની રચના કરી ત્યારથી શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રારંભ થયો. ત્યારબાદ અનુક્રમે ચોવીશમા તીર્થંકર શાસનપતિ શ્રી મહાવીર પ્રભુ ચતુર્થ આરાના પર્યન્ત ભાગમાં થયા અને તેઓશ્રીનું શાસન પંચમ આરાના અંતિમ

*અસિ=શસ્ત્રાદિ સામગ્રીવડે યુદ્ધ કરવુ, મસી=શાહી વિગેરેથી નામાઠામાદિનો વ્યવહાર કરવો અને કસી=હળ વિગેરેથી ખેતર ખેડવા

ઉત્તમ ચરિત્રો ધ્યાનપૂર્વક–પરિશીલનપૂર્વક વાંચો તથા તેમાની નીતિ અને આધ્યાત્મિકતાને વર્તનમા ઉતારી જીવનમા મેળવી લેતા શીખો.

૫૩. પદાર્થોનું જ્ઞાન સારામા સારું હોય, પુસ્તકોનો અભ્યાસ વિશાળ હોય, પણ જ્યા સુધી તત્ત્વને તત્ત્વ તરીકે સ્વીકારવા જેટલી ઋજુતા જેઓના અંતરમા જન્મી નથી ત્યા સુધી તેઓનું જ્ઞાન, જ્ઞાન તરીકે જગતના વ્યવહારોમા સંબોધાવા છતા વાસ્તવિક રીતિએ એ જ્ઞાન અજ્ઞાન બની રહે છે એટલે વસ્તુ-પરિચ્છેદક બની શકતું નથી.

૫૪. જે કાર્ય કરવું શક્ય ન હોય અથવા તો તે કરવા પૂરતુ આપણુ વીર્ય ઉત્થાન કહો કે સામર્થ્ય પણ ન હોય, તો તેનો આરંભ જ ન કરવો એ બુદ્ધિનુ પ્રથમ લક્ષણ છે અને આરંભેલા કાર્યનો નિર્વાહ કરવો એ બુદ્ધિનુ બીજું લક્ષણ છે.

૫૫. વ્યવહાર હેતુ વ્યવહાર અને પરમાર્થ હેતુ વ્યવહાર એટલે વ્યવહારના કારણે સેવાતો વ્યવહાર અને પરમાર્થની પ્રાપ્તિ માટે સેવાતો વ્યવહાર એ બેમા ભેદ છે. ભગવાનની આજ્ઞાને આત્મસાત્ કરી આચારમા મૂકાતો વ્યવહાર એ શુદ્ધ વ્યવહાર હોઈ પરમાર્થનું કારણ છે. પહેલો માધ્યસ્થ્યશૂન્ય હોઇ સર્વથા ત્યાજ્ય છે, બીજો આદરણીય છે. (ચાલુ.)

દિવસ સુધી રહેવાનું હોવાથી શ્રુતજ્ઞાન પણ ત્યાં સુધી રહેશે. પંચમ આરાનું કાળપ્રમાણ જે એકવીશ હજાર વર્ષનું જણાવેલ છે તેના છેલ્લા દિવસે પણ **દુપ્પસહસૂરિ** આચાર્ય ભગવંત, **ફલ્ગુશ્રી** નામના સાધ્વી, **નાગિલ** નામા શ્રાવક અને **સત્યશ્રી** નામે શ્રાવિકા એમ ચતુર્વિધ સંઘ અવિચ્છિન્નપણે વિદ્યમાન રહેવાનો છે. તે સાથે **દશવૈકાલિકસૂત્ર**નું ચોથું જે ષડ્જીવનિકાય નામનું અધ્યયન ત્યાં સુધીનું શ્રુત પણ ટકવાનું છે. પંચમ આરાની સમાપ્તિ સાથે ચતુર્વિધસંઘ તેમજ શ્રુતનો પણ અંત થવાનો છે, એ અપેક્ષાએ શ્રુતનો અંત થયો. બાકીના ચાર ભરતક્ષેત્રો તેમજ પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમાં પણ તે પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનની આદિ અને શ્રુતજ્ઞાનનો અંત સ્વયં વિચારી લેવો.

અહિં એક બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે જ્યારે જ્યારે તીર્થંકર મહારાજા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તે તે અવસરે તેમના શાસનની શરુઆત થાય, તે વખતે તે તીર્થંકર મહારાજની દ્વાદશાંગીની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનની પણ આદિ ગણાય અને જ્યારે તે તીર્થંકર મહારાજાના શાસનની **સમાપ્તિ** થાય તે અવસરે તે તીર્થંકરના શાસનકાળમાં પ્રવર્ત્તમાન શ્રુતજ્ઞાનનો પણ અંત થાય અર્થાત્ પ્રત્યેક તીર્થંકર મહારાજાના શાસનકાળની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ-આદિ અને શ્રુતજ્ઞાનનો અંત સંભવી શકે છે, પરંતુ એ પ્રમાણે નિરુપણ કરવામાં આવે તો મહાવિદેહ કે જ્યાં સર્વદા શ્રુતજ્ઞાનનું અનાદિઅનંતપણે અસ્તિત્વ માનવું છે ત્યાં પણ (દરેક તીર્થંકર પ્રભુની અપેક્ષાએ) શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું ઘટી જશે, માટે પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં પ્રત્યેક ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી કાલમાં જ્યારે જ્યારે પ્રથમ તીર્થંકર મહારાજાનું શાસન પ્રવર્ત્તમાન થાય ત્યારે શ્રુતજ્ઞાનની આદિ જાણવી અને જ્યારે જ્યારે છેલ્લા તીર્થંકર પ્રભુના શાસનની સમાપ્તિ થાય તે વખતે શ્રુતજ્ઞાનનો અંત જાણવો. આ અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું ઘટાવવું તે વધુ સુસંગત છે.

કાળની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાન સાદિ-સાન્ત કેવી રીતે?

દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ પંદર કર્મભૂમિક્ષેત્રોમાં જ હોય છે, જે બાબત અગાઉ કરેલા વિવેચન ઉપરથી સ્પષ્ટપણે સમજી શકાય તેમ છે. એ પંદર કર્મભૂમિ પૈકી પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રોમાં હંમેશા એક સરખો કાળ છે. અવસર્પિણીનો ચતુર્થ આરો અથવા ઉત્સર્પિણીનો ત્રીજો આરો કે જેનું **દુઃષમસુષમ** એવું નામ છે, તે આરાની *શરુઆતમાં જે ભાવો હોય છે તેવા ભાવો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં હંમેશને માટે એક સરખા જ હોય છે અને પાંચ ભરત તેમજ પાંચ ઐરવતમાં કાળનું પરિવર્તન થયા કરે છે. વર્તમાનમાં પણ આપણે સાંભળીએ છીએ કે આજથી સેંકડો વર્ષ અગાઉ મનુષ્યોના આયુષ્યનું પ્રમાણ, બુદ્ધિ, બલ, ધાન્યાદિ પદાર્થોમાં રસ-કસ વિગેરે જે હતું તે હાલમાં ઘણું જ ઓછું દેખાય છે અને હજુ પણ કાળક્રમે ઓછું ઓછું થતું જશે. એ સર્વ કાળના પરિવર્તનનો પ્રભાવ છે, અને તેથી જ પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાએ યથાસંભવ પ્રથમ તીર્થંકર મહારાજાને કેવલજ્ઞાન થાય ત્યારે શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રારંભ અને છેલ્લા તીર્થંકર મહારાજાના શાસનની સમાપ્તિ થાય તે અવસરે શ્રુતજ્ઞાનનો અંત વિચારવો. ક્ષેત્રથી શ્રુતજ્ઞાનના સાદિ-સાન્તપણાની વિચારણામાં ક્ષેત્રની પ્રધાનતા ગણવાની છે, અને કાળથી શ્રુતજ્ઞાનના સાદિ-સાન્તપણાના નિરુપણમાં તે ક્ષેત્રમાં પ્રવર્ત્તમાન કાળની મુખ્યતા વિચારવાની છે.

---

*ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરાની શરુઆતનો ભાગ નહિ પણ પર્યંતભાગ લેવો.

ભાવની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિસાન્તપણું.

પ્રજ્ઞાપક અને પ્રજ્ઞાપનીય એ અપેક્ષાએ ભાવથી શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિસાન્તપણું વિચારવાનું છે અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-પ્રજ્ઞાપક અર્થાત્ વસ્તુધર્મનું નિરુપણ કરનાર ઉપદેશકનો શુભાશુભ ઉપયોગ, ઉદાત્ત-અનુદાત્ત સ્વરિતાદિ સ્વર વિગેરે અપેક્ષાએ શ્રુતનું આદિ-સાન્તપણું આ પ્રમાણે-પ્રજ્ઞાપકનો ઉપયોગ કોઇ વખતે શુભ હોય, કોઇ વખતે અશુભ હોય; કોઇ વખતે તીવ્ર હોય, કોઇ વખતે મંદ હોય, શુભાશુભ કિંવા તીવ્ર-મંદ ઉપયોગ સાથે કોઇ વખતે ઉદાત્ત* સ્વર, કોઇ અવસરે અનુદાત્ત સ્વર અને કોઇ વખતે સ્વરિત સ્વર હોય છે વિવક્ષિત એક ઉપયોગમાંથી અન્ય ઉપયોગમાં જે અવસરે પરાવર્તન થાય તે વખતે તે ઉપયોગ પરાવર્તનની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનની આદિ જાણવી, પુન. તે ઉપયોગમાંથી અન્ય કોઇ ઉપયોગમાં અથવા પ્રથમના ઉદાત્ત-અનુદાત્તાદિ ઉચ્ચારોમાથી અન્ય કોઇ ઉચ્ચારમાં પરાવર્તન થાય એટલે વિવક્ષિત શ્રુતજ્ઞાનનો અંત થાય. ઉદાહરણ તરીકે-એક પ્રજ્ઞાપક વર્તમાનમાં શુભ ઉપયોગ સાથે તે ઉપયોગની તીવ્રતામાં વર્તતો ઉદાત્ત સ્વરે પદાર્થનું નિરુપણ કરે છે, અમુક સમય પછી શુભ ઉપયોગમાંથી અશુભ ઉપયોગનું પરાવર્તન થયુ અથવા તો શુભ ઉપયોગ રહેવા છતાં શુભ ઉપયોગની તીવ્રતા હતી તેને બદલે મંદતા થઇ અથવા તો શુભ ઉપયોગ અને તેની તીવ્રતા બન્ને કાયમ રહેવા છતાં ઉદાત્ત સ્વરને બદલે અનુદાત્ત સ્વરથી પદાર્થનું નિરુપણ શરુ થયુ. તે વખતે ઉપયોગ અથવા તેની તીવ્ર મંદતા કિંવા ઉદાત્તાદિ સ્વરના પરાવર્તનની અપેક્ષાએ શ્રુતની આદિ થઇ, પુનઃ ઉપયોગ વિગેરે જે વર્તમાનમાં ચાલુ છે તેમાંથી કોઇપણ એક બાબતનો ફેરફાર થાય એટલે તે વર્તમાન શ્રુતનો અંત થયો અને નવીન શ્રુતની ઉત્પત્તિ થઈ. એ પ્રમાણે વીરાસન, પદ્માસન, વિગેરે સ્થાન પ્રકારો તેમજ ક્ષણેક્ષણે નવા નવા થતાં પ્રયત્નો* ઇત્યાદિવડે શ્રુતનું આદિસાન્તપણું વિચારવું. વીરાસને બેઠેલા પ્રજ્ઞાપક પદ્માસને બેસે અને ધર્મદેશનાદિ કરે તે અવસરે પદ્માસનની અપેક્ષાએ શ્રુતની આદિ. પુન: તેમાંથી અન્ય કોઇ આસને પ્રજ્ઞાપક બેસે તે વખતે તે શ્રુતનો અંત અને અન્ય શ્રુતની આદિ એમ જાણવી. અહિં પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનની આદિ-અંતનું જે નિરુપણ કર્યું તે શ્રુતજ્ઞાન અને પ્રજ્ઞાપકનો અભિન્ન સંબંધ ખ્યાલમાં રાખીને કરેલ છે.

પ્રજ્ઞાપનીય ભાવોની અપેક્ષાએ શ્રુતનું સાદિસાન્તપણું.

ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યો પ્રજ્ઞાપનીય અર્થાત્ તેની વ્યાખ્યા કરવાદ્વારા નિરુપણ કરવા યોગ્ય દ્રવ્યો છે. દ્રવ્યો સ્વતઃ અનાદિ અનંત-શાશ્વતા છે, તથાપિ પર્યાયની અપેક્ષાએ દ્રવ્યોની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ (આદિ-સાન્તપણું) માનવામાં કોઇ પણ પ્રકારનો વિરોધ નથી અહિં પ્રજ્ઞાપનીય દ્રવ્યોનું પર્યાયની અપેક્ષાએ આદિસાન્તપણુ ઘટાવી ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાન, કિંવા જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાન-એ ત્રણેયની એકતા વિચારી શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણુ વિચારવાનુ છે

---

* उच्चैरुदात्त , नीचैरनुदात्त ઇત્યાદિ વ્યાકરણમા જણાવ્યા પ્રમાણે ઉચ્ચારણ કરાતા શબ્દના ઉદાત્ત-અનુદાત્તાદિ ભેદો છે.

* વ્યાકરણશાસ્ત્રમા—विवृत-सवृत-इषद्विवृत ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના 'પ્રયત્નો' કહેલા છે. 'પ્રયત્ન' એટલે-શબ્દોનુ કિંવા સ્વર-વ્યંજનાદિ વર્ણાક્ષરોનું ઉચ્ચારણ કરતી વખતે હૃદય-કંઠ-તાલુ-દાંત-હોઠ વિગેરે અવયવોમા થતી ચેષ્ટાવિશેષ.

ધર્માસ્તિકાયનો ગુણ ગતિપરિણામે પરિણમેલા જીવ–પુદ્‌ગલ દ્રવ્યોને ગતિમાં (અપેક્ષાકારણ તરીકે) મદદ કરવી તે છે. જે દ્રવ્ય વર્ત્તમાનમાં ગતિપરિણામે પરિણમેલું હોય તેવાં ધર્માસ્તિકાયની મદદ અવશ્ય હોય છે, ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય જીવ અને પુદ્‌ગલોમાં બલાત્કારે ગતિપરિણામ ઉત્પન્ન કરતું નથી, પરંતુ પોતાના સહજ સ્વભાવથી જીવ કિંવા પુદ્‌ગલ દ્રવ્યમાં ગતિપરિણામ જ્યારે ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે જીવ કિંવા પુદ્‌ગલદ્રવ્ય હલન–ચલન ક્રિયાવાળું–ગતિમાન્ બને છે, તે વખતે ધર્માસ્તિકાયની તેમાં અવશ્ય સહાય હોય છે. માછલામાં સ્વયં ચાલવાની શક્તિ હોવા છતાં જલની સહાય વિના માછલા વિગેરે પ્રાણીઓ ચાલી શકતા નથી, પક્ષીઓને ઉડવાની સ્વયં શક્તિ હોવા છતા હવા વિના પક્ષીઓ આકાશમાં ઊડી શકતા નથી, ચક્ષુઓમાં સ્વયં જોવાની શક્તિ હોવા છતાં પ્રકાશના અભાવે ચક્ષુઓ હોવા છતાં દેખી શકાતું નથી. પાણી. હવા તેમજ પ્રકાશ એ જેમ અનુક્રમે માછલાં, પક્ષીઓ તેમજ ચક્ષુઓને ચાલવામાં, ઊડવામાં અને જોવામાં સહાયક છે તે પ્રમાણે જીવ અને પુદ્‌ગલદ્રવ્યોમાં સ્વયં ગમન કરવાની શક્તિ હોવા છતાં ધર્માસ્તિકાયની મદદ વિના જીવ પુદ્‌ગલોની ગતિ થઈ શકતી નથી. અનંત શક્તિસંપન્ન સિદ્ધ પરમાત્માઓ પણ લોકના અગ્રભાગથી આગળ અલોકના એક આકાશ-પ્રદેશનો પણ સ્પર્શ કરી શકતા નથી, અનેક પ્રકારની શક્તિવાળા દેવો લોકના છેડા ઉપર ઊભા રહી અલોકમાં હાથ પણ લાંબો કરવા માટે અસમર્થ છે, એ બધાયમાં કારણ જો કોઇ પણ હોય તો અલોકમાં ધર્માસ્તિકાયનો અભાવ તે જ કારણ છે.

વર્તમાનમાં જે દ્રવ્ય ગતિપરિણામવાળું (ગમનાદિ ચેષ્ટાવાળું) છે, તે દ્રવ્ય જ્યારે સ્થિતિપરિણામવાળું અર્થાત્ ગમનાદિ ચેષ્ટાના અભાવવાળું હતું ત્યારે ધર્માસ્તિકાયની તે દ્રવ્યમાં સહાય ન હતી. જ્યારે તે સ્થિતિપરિણામમાંથી તે દ્રવ્યમાં ગતિપરિણામ થયો એટલે ધર્માસ્તિકાયની સહાય શરુ થઇ. આ ઉપરથી શું નિર્ણય થયો કે–તે વિવક્ષિત દ્રવ્યમાં ધર્માસ્તિકાયનો જે ઉપષ્ટંભ (ઉપકાર) ન હતો તે નવો થયો તેથી તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ઘટાકાશ, મઠાકાશની માફક ધર્માસ્તિકાયની પણ આદિ થઇ, જ્યારે તે દ્રવ્યનો ગતિપરિણામ નષ્ટ થયો એટલે ધર્માસ્તિકાયની સહાય પણ તેમાં નષ્ટ થઇ; તેથી તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ધર્માસ્તિકાયનો અંત પણ થયો. ધર્માસ્તિકાય એ દ્રવ્ય છે, દ્રવ્યો એ પ્રજ્ઞાપનીય ભાવો છે, અને પ્રજ્ઞાપનીય–પ્રજ્ઞાપક અને પ્રજ્ઞાપન એ ત્રણેયની એકતા ખ્યાલમાં રાખીને અનંતજ્ઞાની મહર્ષિઓએ અહિં પ્રજ્ઞાપનીય ભાવોની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ–સાન્તપણું ઘટાવ્યું છે.

એ પ્રમાણે અધર્માસ્તિકાયરૂપ પ્રજ્ઞાપનીય ભાવની અપેક્ષાએ પણ શ્રુતનું સાદિસાન્તપણું વિચારવું, અર્થાત્ કોઇ વિવક્ષિત જીવ કિંવા પુદ્‌ગલદ્રવ્ય જે વખતે ગતિપરિણામવાળું હોય તે વખતે અધર્માસ્તિકાયનો ગુણ સ્થિતિમાં સહાય કરવાનો હોવાથી તેની તે વિવક્ષિત જીવ–પુદ્‌ગલાદિ દ્રવ્યમાં સહાય ન હતી, તે જ વિવક્ષિત દ્રવ્ય ગતિપરિણામને છોડીને સ્થિતિપરિણામવાળું થયું તે વખતે તે જીવ પુદ્‌ગલાદિ દ્રવ્યની સ્થિતિમાં સહાય કરવાની અપેક્ષાએ અધર્માસ્તિકાયની આદિ થઇ, તે જ દ્રવ્ય પુનઃ ગતિપરિણામવાળું થતાં અધર્માસ્તિકાયને તે દ્રવ્યની સ્થિતિમાં સહાય કરવાનું જે ચાલુ હતું તે બંધ થયું, તે અપેક્ષાએ અધર્માસ્તિકાયનો અંત પણ થયો અને એ પ્રમાણે પ્રજ્ઞાપનીય ભાવને લક્ષ્યમાં લઇએ તો તે અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ–સાન્તપણું સુખેથી ઘટાવી શકાય છે.

જીવ અને પુદ્ગલદ્રવ્યોને પ્રજ્ઞાપનીય ભાવમાં ગણી તે અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું.

ધર્માસ્તિકાય-અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યોને પ્રજ્ઞાપનીય ભાવમાં ગણી શ્રુતજ્ઞાનનુ સાદિસાન્તપણું ઉપર સમજાવવામાં આવ્યું હવે જીવ પુદ્ગલદ્રવ્યોને પ્રજ્ઞાપનીય ભાવોમાં ગણી તે અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિસાન્તપણું સમજાવાય છે. જે જીવ કિંવા પુદ્ગલદ્રવ્ય વર્તમાનમાં ગતિપરિણામવાળુ હોય તે જ દ્રવ્ય જ્યારે સ્થિતિપરિણામવાળું થાય અને પ્રજ્ઞાપનીય ભાવની ઘટના તેમાં કરવામાં આવે એટલે તે દ્રવ્યરૂપ પ્રજ્ઞાપનીય ભાવની અપેક્ષાએ 'તની આદિ તેમજ તે જ જીવ-પુદ્ગલાદિદ્રવ્ય પુન: સ્થિતિપરિણામમાંથી ગતિ પરિણામવાળ થાય એટલે ઉપર જણાવેલ રીતિ પ્રમાણે શ્રુતનો અંત સમજવો. અથવા વર્તમાનમાં પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી. સખ્યપ્રદેશી સ્કધ આદિ કોઇ પુદ્ગલદ્રવ્ય એક આકાશપ્રદેશની અવગાહનાવાળું છે તે જ સંખ્યપ્રદેશી સ્કંધ વિગેરે પુદ્ગલદ્રવ્ય તે એક આકાશપ્રદેશની અવગાહનાનો ત્યાગ કરી બે આકાશપ્રદેશની અવગાહનાવાળો થયો. તે વખતે પણ તે સ્કંધનો પ્રજ્ઞાપનીય ભાવ લક્ષ્યમા રાખી શ્રુતજ્ઞાનની આદિ સમજવી, પુન તે સ્કંધ એક આકાશપ્રદેશ અથવા ત્રણ આકાશપ્રદેશની અવગાહનાવાળો થયો તે વખતે પણ ઉપર મુજબ શ્રુતજ્ઞાનનો અત સમજવો. વળી દ્વિપ્રદેશી વિગેરે પુદ્ગલો સ્કંધોમા 'ભેદ' પરિણામ થાય છે અને પરમાણુ વિગેરે પુદ્ગલ દ્રવ્યોમાં 'સઘાત' પરિણામ થાય છે ભેદ એટલે જે સ્કધમાં જે પ્રદેશો છે તે સ્કધમાંથી તે બધાય પ્રદેશોનું અથવા તે પૈકી અમુક પ્રદેશોનું અથવા અમુક વિભાગનુ છૂટુ પડવું તે અને સંઘાત એટલે લોકમાં વર્તતા છૂટા પરમાણુઓનુ પરસ્પર ભેગા થઇ સ્કધરૂપે બનવું અથવા અમુક પરમાણુઓનું અમુક સ્કધ સાથે ભેગા થવું અથવા અમુક સ્કંધોનું અમુક સ્કંધ સાથે ભેગા થવું તે પુદ્ગલદ્રવ્યમાં જ આ ભેદ-સંઘાત પરિણામ સંભવી શકે છે બાકીના, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને જીવાસ્તિકાય એ ચાર અસ્તિકાય દ્રવ્યોમાં ભેદ-સંઘાત પરિણામ કોઇપણ કાળે સંભવી શકતો નથી, કારણ કે એ ચારે ય અસ્તિકાય દ્રવ્યોના પ્રદેશોને છૂટા પડવાપણું છે જ નહિં છૂટા પડવાપણું ન હોય એટલે ભેગા થવાપણું ક્યાંથી હોય ? અર્થાત્ ન હોય.

સંઘાત-ભેદ એ જેમ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યમાં જ છે તે પ્રમાણે વર્ણ-ગધ-રસ-સ્પર્શ અને સસ્થાન એ પણ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યમાં જ હોય છે. ધર્માસ્તિકાયાદિ ચારે ય દ્રવ્યો શુદ્ધ નયની અપેક્ષાએ અમૂર્ત-અરૂપી હોવાથી તેમાં વર્ણ-ગંધાદિ નથી ફક્ત સંસ્થાન ધર્માસ્તિકાયાદિ પ્રથમના ત્રણ દ્રવ્યોમાં ઘટાવવું હોય તો ઘટાવી શકાય છે પણ તે સંસ્થાન મહાકાળ એક સરખું-શાશ્વતુ છે જીવદ્રવ્યમાં સસારી જીવની અપેક્ષાએ જેવું તેનું શરીર તેવુ તેનું સંસ્થાન અને સિદ્ધના જીવોમાં પણ પૂર્વાવસ્થાની અપેક્ષાએ આત્મપ્રદેશોના સંસ્થાનની ઘટના બનેલી હોય છે, અર્થાત્ જીવદ્રવ્યના સંસ્થાનનો આધાર જીવ-દ્રવ્યની સાથે સબધવાળા પુદ્ગલમય શરીર ઉપર જ રહેલો છે એટલે વર્ણ-ગધ-રસ-સ્પર્શ એ ચારે ય જેમ પુદ્ગલના સહભાવી ગુણો છે તે પ્રમાણે સંસ્થાન એ પણ પુદ્ગલોમાં જ મુખ્યત્વે રહેનાર ગુણ છે.

પુદ્ગલોમા વર્તતા વર્ણ-ગધ-રસ-સ્પર્શ તેમજ સંસ્થાનની અપેક્ષાએ પણ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું અહિં વિચારવા યોગ્ય છે જે પુદ્ગલમાં વર્તમાનમાં વ્યક્તપણે લાલ વર્ણ છે, તે પુદ્ગલદ્રવ્ય અમુક વખત પછી લીલા વર્ણ-વાળું થાય એટલે તે દ્રવ્યને પ્રજ્ઞાપનીય ભાવમાં ગણી શ્રુતજ્ઞાનની આદિ થઇ એમ ઘટાવવુ પુન: તે જ પુદ્ગલદ્રવ્ય અન્ય વર્ણવાળું બને એટલે

પૂર્વોક્ત રીતિએ શ્રુતજ્ઞાનનો અંત વિચારવો. એ પ્રમાણે ગંધ, રસ અને સ્પર્શની અપેક્ષાએ સાદિ-સાન્તપણાની ભાવનાઓ સ્વયં સમજી લેવી. એકના એક જ વિવક્ષિત વર્ણમાં અથવા ગંધ-રસ-સ્પર્શમાં તે તે વર્ણ-ગંધાદિની તીવ્રતા-મંદતાની અપેક્ષાએ પણ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું પૂર્વોક્ત રીતિ પ્રમાણે બરાબર ઘટાવી શકાય છે.

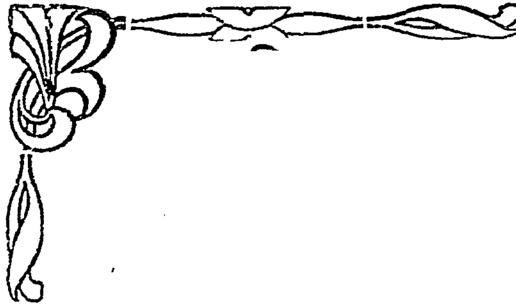
સંસ્થાનની અપેક્ષાએ--વર્તમાનમાં કોઇ વિવક્ષિત પુદ્દગલદ્રવ્ય અમુક ત્રિકોણાદિ સંસ્થાનવાળું હોય, તે સંસ્થાનમાં જ્યારે ફેરફાર થાય એટલે તે પુદ્દગલદ્રવ્યનો પ્રજ્ઞાપનીય ભાવ લક્ષ્યમાં રાખી શ્રુતજ્ઞાનની આદિ સમજવી, પુનઃ તે વિવક્ષિત પુદ્દગલદ્રવ્યનું સંસ્થાન ફેરફાર થાય એટલે તે જ રીતિએ શ્રુતજ્ઞાનનો અંત સમજવો. આ પ્રમાણે વિસ્તારથી બરાબર ઉપયોગ રાખીને ભાવથી-પ્રજ્ઞાપક-પ્રજ્ઞાપનીય ભાવોની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું સમજવું.

'શ્રુતજ્ઞાન' એ તે તે દ્રવ્યો તેમજ દ્રવ્યોના ગુણ-પર્યાયના સ્વરૂપને સમજાવનારો સ્વપર-પ્રકાશક આત્માનો ગુણ છે. આત્મા એ જ્ઞાતા છે, જાણવા યોગ્ય પદાર્થો-ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યો અને તેના ગુણ-પર્યાયો એ જ્ઞેય છે અને તેનું જાણપણું એ જ્ઞાન છે. અમુક અપેક્ષાએ જ્ઞાતા, જ્ઞેય અને જ્ઞાન એ ત્રણે જુદા છે અને અમુક અપેક્ષાએ ત્રણે એક પણ છે. સર્વથા જો ભિન્ન માનવામાં આવે તો એક જ આત્મામાં, આત્મતત્ત્વની અપેક્ષાએ જ્ઞાતાપણું. જેનાવડે દ્રવ્યોના વિશેષ સ્વરૂપો જણાય છે તે જ્ઞાનગુણથી અવિરહિતપણું અને જાણેલા જ્ઞેય પદાર્થોના વિશિષ્ટ અવબોધરૂપે જ્ઞેય પદાર્થોનું સહચરપણું કેમ ઘટી શકે? એ પ્રમાણે સર્વથા અભિન્ન-એક માનવામાં આવે તો જ્ઞાતા-જ્ઞેય અને જ્ઞાન-દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય એવા ભિન્ન નામો કેમ આપી શકાય? અર્થાત્ અપેક્ષાએ ભિન્ન છે અને અપેક્ષાએ અભિન્ન પણ છે.

અહિંયા તો પ્રજ્ઞાપક-શ્રુતજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાનના બલવડે પ્રજ્ઞાપનીય ભાવોનું જે પ્રમાણે નિરુપણ કરે છે તે પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનનું પણ પરિણમન થતું જાય છે. એ મુદ્દો ધ્યાનમાં રાખીને જ ભાવથી સાદિ-સાન્તપણું ઘટાવ્યું છે. જે માટે શ્રી બૃહત્કલ્પસૂત્રની ટીકામાં કહ્યું છે કે-

" इत्थं च प्रज्ञापनीयभावानां प्रज्ञापने श्रुतज्ञानमपि तथा तथा परिणमत इति सादिसपर्यवसितम् ॥" (અર્થ ઉપર કહેવાઇ ગયો છે.)

આ પ્રમાણે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવથી શ્રુતજ્ઞાનનું સાદિ-સાન્તપણું ઘટાવીને એ જ દ્રવ્યાદિ ચારની અપેક્ષાએ શ્રુતજ્ઞાનનું અનાદિ-અનંતપણું ઘટાવવામાં આવે છે. (ચાલુ.)

લેખક ચોકસી.

દેવીનો સંદેશ.

આહા! આ પુષ્પવાટિકા જાતજાતના પુષ્પોથી કેવી સરસ ખીલી રહે છે! અહીંનું વાતાવરણ એ કુસુમોની મધુરી વાસથી કેવુ બહેકી ઊઠયું છે! પક્ષીઓનો કલરવ પણ એમાં કોઈ અનેરો હર્ષ પૂરે છે. પેલા વૃક્ષ પર બાંધેલા માળામા રહેલા બચ્ચાંઓને આ પારેવાઓ કણ વીણી લાવી, ખવડાવી કેવો સંતોષ અનુભવે છે! કુદરતના આંગણે આ કેવો અનેરો આનંદ ઊજવાઇ રહ્યો છે, પણ મારા જીવનમા-લગભગ પાછલી વયમા પ્રવેશી ચૂક્યો છતા પણ એકાદ વંશધરના સુખદર્શન પણ કયા છે? મહિપુરની પ્રજા મારો રાજ્યવૈભવ જોઇ, સુંદર પ્રાસાદો અને વિશાળ બગલા નિરખી, મને સર્વ પ્રકારે સુખી માનતી હશે, છતા મારું અંતર એ કબૂલી શકે તેવું છે જ નહીં.

આ જાતનો સ્વતઃ વિચાર કરનાર મહિપુર નગરનો રાજવી પદ્મનાભ વાડીમા આંટા મારી રહેલ અને હાથમાના નાના પિંજરમા રહેલા નાના પોપટના બચ્ચાને દાડમની કળી ખવડાવી રહેલ પોતે જ હતો.

लोकः पृच्छति मे वार्ता, शरीरे कुशलं तव।
कुतः कुशलमस्माकम्, आयुर्याति दिने दिने ॥

પ્રાતઃકાળે ઊઠતા જ એક પંડિતના મુખે ઉપરનો શ્લોક એણે સાંભળ્યો હતો. એનો અર્થ અવધારતા જ ઉપર વર્ણવી હૃદયસ્થિતિ જન્મી હતી. રોજની માફક પણ ફરવાનું કામ કરતા છતા, ઉલ્લાસનું નામ નહોતું! એક જ વિચાર જોર પકડતો કે 'જ્યારે વર્ષો પાણીના વહેળા માફક વહી ગયા છે ત્યારે મારે કઈ કુશળતા પર સંતોષ માનવો? કયા લગી ધીરજ ધરવી? પુત્રમુખદર્શનની આશા કયા લગી સેવવી? ત્યા તો એક નોકરને પોતાની તરફ આવતો નિહાળ્યો.

પોતે નજીકના એક આસન ઉપર બેસી ગયો. નોકરે આવી સલામી ભરી જણાવ્યું કે

'મહારાજ, પુરોહિત માણિકદેવ આવ્યા છે. તેઓ આ તરફ પગલા માંડી રહ્યા છે.'

અહ! ગુરુદેવ આવે છે? આટલી વહેલી સવારે? જરૂર કંઈ અગત્યનું કામ પડ્યું હશે. એમ વિચારી જ્યા સ્વસ્થ થાય છે ત્યા તો ભરાવદાર સ્નાયુવાળા, તેજસ્વી ડોળાવાળા અને રૂવાબદાર ચહેરો છે જેનો એવી એક સામાન્ય રીતે કંઇક વધારે ઊંચાઇ ધરતી વ્યક્તિએ પગલા માંડયા. મહારાજાએ ઊઠી એ ભગવા વસ્ત્રધારી રાજગુરુની ચરણરજ લઇ, આસન પર બેઠક લેવા વિનતિ કરી. ગુરુદેવે પોતાનું સ્થૂલ શરીર જ્યારે બરાબર ગોઠવ્યું ત્યાર પછી જ મહિપુરનો આ માલિક, નોકર પાસે નજીકમા બીજું આસન ખસેડાવી સામે મુખે બેઠો.

પદ્મનાભ રાજાની પુરોહિત ઉપર અત્યંત પ્રીતિ હતી. જો કે પોતાની વય કરતા આ માણિકદેવ ઉમ્મરમાં લગભગ વીસ વરસ

પાછળ હતો અર્થાત્ માંડ ચાળીસનો હતો છતાં આ વૃદ્ધ રાજવી ઉપર એણે એવી સચોટ છાપ બેસાડી હતી કે એનું આગમન થતાં જ રાજવી નમ્ર બની જતો; એટલું જ નહિં પણ ભક્તિના કોઇપણ પ્રકારમાં ઊણપ આવવા દેતો નહીં. પોતે રાજ્યનો ધણી છે એ વાત સાવ વીસરી જતો. મલ્લિપુરવાસી આમજનતાથી પણ આ વાત અજાણી નહોતી. માણિકદેવ પ્રત્યેની આ દૃઢ ભક્તિએ પ્રજાના મન પર ગુરુ માટે બહુમાન પેદા કર્યું હતું; એટલું જ નહિં પણ પુરવાસી પ્રત્યેક જન આ પુરોહિતનું રંચ માત્ર દિલ ન દુઃખાય, એ વાતની ખાસ કાળજી રાખતો. ટૂંકમાં કહીએ તો મલ્લિપુર નગરમાં માણિકદેવે પોતાનું સ્થાન કોલના પાયે ચણી દીધું હતું. દેવીના ભક્ત તરીકે એની ખ્યાતિ આસપાસ ઘણે દૂર પ્રસરી હતી. એને કોઈ વાતની ઊણપ નહોતી રહેતી. પાણી માગતાં દૂધ આવીને મળતું. 'રાજા માને તેને પ્રજા પણ માને' એ વાત સમજાય તેવી છે છતાં આટલી હદે બહુમાન કયા કારણે થતું હતું તે જાણવા સારુ છેલ્લા દોઢ દાયકાના ઇતિહાસમાં અવગાહન કરવું જરૂરી છે.

સંદાર નામની નાની ટેકરીની છાયામાં મલ્લિપુર નગર વસેલું હતું. મંદાર પહાડની એક ઊંચી જગ્યા પર જૈનોના ઓગણીશમા તીર્થપતિ શ્રી મલ્લિનાથ ભગવાનનું રમ્ય દેવાલય હતું. એ સુંદર પ્રાસાદમાં બિરાજમાન મનોહર શ્રી મલ્લિનાથની પ્રતિમાના પ્રભાવથી નગરનું નામ મલ્લિપુર પડ્યું હતું. પદ્મનાભ રાજાના પૂર્વજો ટેકરી પરના આ દેવના ચુસ્ત ઉપાસક હતા. તેઓએ જુદા જુદા પ્રસંગે આ સ્થાનની રક્ષા અને સમારકામ નિમિત્તે ચાલુ ખરચ નભી શકે તે માટે જુદા જુદા ક્ષેત્રોની આવક આ સ્થળના વ્યવસ્થાપકોને અર્પણ કરી હતી. જો કે આ પહાડ બહુ મોટો નહોતો છતાં એની નૈસર્ગિક સુંદરતા અવર્ણનીય હતી. ઊંચા ભાગના એકાંત પ્રદેશ પર આવેલો આ પ્રાસાદ શોભામાં અનેરા રંગ પૂરતો. સંધ્યાકાળે આરતિ વેળા વગાડવામાં આવતાં ઘંટાનાદનો ધ્વનિ આસપાસનું વાતાવરણ કોઈ અનોખા આનંદથી ભરી દેતો. સમીપવર્તી નગરમાંથી પ્રતિદિન સેંકડો ભાવિકો આ પ્રભુબિંબના દર્શન-પૂજને આવતા. ભક્તિભર હૃદયે પ્રભુસ્તવન કરતાં ખુદ પદ્મનાભ રાજા પોતે પણ ચાળીસ વર્ષની વય થઇ ત્યાં સુધી આ જાતના નિયમનું પાલન કરતો હતો. દૈવયોગે તેની વૃત્તિ બદલાઇ અને નિયમમાં ભંગ પડ્યો. આ સમય દરમિયાન રાજવીને પાંચ છ સંતાનના પોતાને ત્યાં જન્મપ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેલ છતાં કમભાગ્યની વાત એટલી જ છે કે એમાંનું એક પણ દીર્ઘજીવી ન નીવડ્યું! કળી ખીલી, ન ખીલી અને કરમાઇ ગઈ. એ માફક આ સંતાન સંબંધમાં પણ બનવા પામેલું. એક પણ બાળકને લાડપાનથી ઉછેરવાનું ભાગ્ય હજુ સુધી પ્રાપ્ત ન થવાથી એ વગરનું રાજ્યસુખ લૂણ વગરના ભોજન જેવું નિરસ લાગતું. સંતાનસુખ મેળવવાની એક ચિંતાએ જ રાજાના આખા મનોપ્રદેશનો કબજો કરી લીધો હતો એમ કહેવું ખોટું ન હોતું જ. એ પાછળ એમણે સાર અસારનો વિવેક ભૂલી જાતજાતના પ્રયોગ સેવવા માંડ્યા, અનેક દેવ દેવતાની માનતા-આખડી રાખી, યંત્ર, તંત્ર કે મંત્રજીવી વ્યક્તિઓના પાસા સેવવા શરુ કર્યા; દરમિયાન એક કાળીમાતાના

ભક્ત સાથે સંબંધ બંધાયો. માંસમદિરાસક્ત એ ભક્તે કાળીમાતાનું સ્થાપન કરી એની સમક્ષ પશુબલિ ચઢાવવાથી ઇચ્છિત સફળ થવાની વાત જણાવી. 'ગરજવાનને અક્કલ ન હોય' એ ઉક્તિ અનુસાર જેના પૂર્વજોએ આ જાતના હિંસક કાર્યમાં હાથ સરખો નહોતો બોળ્યો અને પોતે પણ જીવનનો મોટો ભાગ એ જાતના પિશાચી કૃત્યથી દૂર રહી વિતાવ્યો હતો એ બધું વીસરી જઈ માત્ર સ્વાર્થપૂર્તિની લોલુપતામાં રક્ત બની પદ્મનાભ રાજાએ પશુબલિ ચઢાવી કાળીમાતાની પૂજા કરી.

'કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું' એ કહેવત પ્રમાણે ત્યારપછી થોડા દિવસમાં જ રાજાને ઘેર એક પુત્રીનો જન્મ થયો. એ કારણે રાજાની શ્રદ્ધા કાળીમાતા પર ચોટી. વળી દરવેળા બનતું હતું તેમ આ પુત્રી બાળપણમાં ન બન્યું અર્થાત્ એ જન્મીને તરત જ થોડા કાળમાં મરણને શરણ ન થઇ. એના લાલનપાલનનો લ્હાવો રાજવીને મળ્યો. એનું મૃગાવતી નામ પાડવામાં આવ્યું. આજ એની વય પંદર વર્ષની થઈ છે. દેવી પૂજાએ જ આ પરચો બતાવ્યો, એમ માની લઈ પદ્મનાભ રાજાએ મંદાર ટેકરીના માર્ગે તાબડતોબ એક મંદિર તૈયાર કરાવી એમાં કાળીમાતાનું સ્થાપન કર્યું અને પોતે દેવીનો પરમ ઉપાસક બન્યો.

ત્યારપછી દર સાલ એ સ્થાને જુદા જુદા પર્વ નિમિત્તે પશુબલિનો ભોગ અપાવા માંડયો. હજારો નિર્દોષ મૂગા પ્રાણીની હત્યા થવા લાગી. જો કે છેલ્લા પંદર વર્ષથી આ રવૈયો શરુ કર્યો છતાં હજુ રાજવીની પુત્રપ્રાપ્તિની અભિલાષા તો અપૂર્ણ જ રહી હતી, પણ 'યથા રાજા તથા પ્રજા' એ ન્યાયે કાળીદેવીની ખ્યાતિ વધી પડી અને પ્રજાનો મોટો સમૂહ એની માનતા–આખડીમાં પડી ગયો. જે ભક્તદ્વારા માતાની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી એ તો મૃગાવતીના જન્મ પછી થોડા સમયમાં મરી ગયો હતો અને એની ગાદી પર એનો શિષ્ય આવ્યો હતો એ જ આપણે પૂર્વે જોઇ ગયા તે માણિકદેવ.

દેવીના મંદિર નજીક વિશાળ જગ્યા રોકી મોટો મઠ બાંધી આ માણિકદેવ એમાં રહેતો હતો. રાજગુરુ તરીકેની એની પ્રતિષ્ઠા પુરવાસી જનના અંતર પર બરાબર જામી હતી.

નૃપતિ અઠવાડીયામાં એકાદ બે વાર દેવીના દર્શને આવતો. એ વેળા આ ગુરુ દેવીના જુદા જુદા માહાત્મ્ય વર્ણવતો. કોઇ વાર અગત્ય પડતી તો માણિકદેવ જાતે દરબારગઢમાં આવી પહોંચતો અને નૃપને મળી કામ પતાવી લેતો કિંવા જાતજાતની ચર્ચામાં કાળ ગાળતો. રાજાએ આજના આગમન સંબંધે પણ એવી જ કંઈ ધારણા રાખેલી એટલે માણિકદેવ આસન પર બેઠા બાદ પ્રથમ પ્રશ્ન કર્યો *'ગુરુજી, આપની શી આજ્ઞા છે ?'*

'મારી ? મારી તે આજ્ઞા આપને હોય ?' માણિકદેવ ચહેરો ગંભીર બનાવી બોલ્યો અને દુઃખપૂર્ણ અવાજથી કહ્યું:

'મહારાજ, હું તો દેવીનો સંદેશ લઇને આવ્યો છું.'

'દેવીનો સંદેશ' આ શબ્દો કર્ણ પર પડતા જ ભૂમિપતિના ગાત્ર ઢીલા થયા. દેવી મહત્ત્વનો પ્રસંગ હોયતો જ બોલતી હતી એમ જનવાયકા હતી. એ ચમત્કારી શબ્દો શ્રવણ કરવાની ઉત્સુકતા

લેખક · જૈન

છાત્રાલયો.

(પુ ૧૮ પૃષ ૮૦ થી શરૂ.).

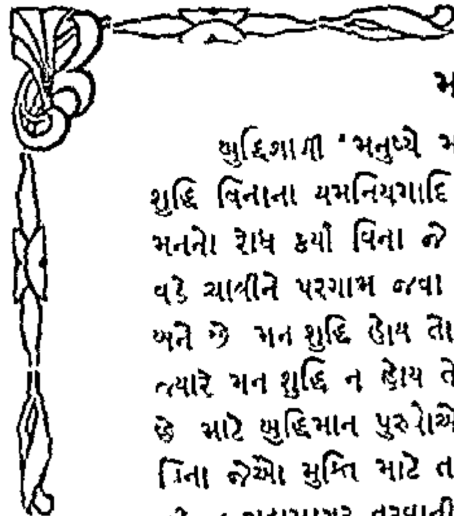
જેવા જોઇએ તેવા ગૃહપતિ અને તે વળી સંસ્કારવાળા હોય તો જ સસ્થા દીપી નીકળે છે. કેળવણીનાં વિષયમાં સમજી શકે તેમ હોય તેવાને જ ગૃહપતિની પદવી આપવી જોઇએ અને તેની ખાતરી કરવી જોઇએ જ્યાં સુધી દ્રવ્યની સાથે વિદ્યાનો સદુપયોગ કરવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી આપણી આવી સંસ્થાઓ સુધરવાની આશા રાખવી એ નિરર્થક છે. તેટલા જ માટે આવી સંસ્થાના ગૃહપતિની પસંદગી કરવામાં સંચાલકોએ પૂરતું લક્ષ આપવું તે ખાસ આવશ્યક છે આવી સસ્થાઓના પોષણ આદિ બાહ્ય વ્યવસ્થાનો મુખ્ય આધાર શ્રીમતો ઉપર છે તેના કરતા વધારે મોટો આધાર આવી સંસ્થાના આંતરવિકાસ કરવા માટે યોગ્ય ગૃહપતિ ઉપર રહે છે. આવા ગૃહપતિનું જીવન નમૂનેદાર આવશ્યક લક્ષણ તરીકે હોવું જોઇએ. કારણ કે જે વ્યક્તિના સહવાસ અને છાયામાં રહીને વિદ્યાર્થીજીવનનો વિકાસ થવાનો છે તે વ્યક્તિની ભાવના ઉચ્ચ ન હોય તો આવા ગૃહપતિ પાસેથી કાંઇ પણ સારા પરિણામની આશા રાખવી તે ફોગટ છે જો કે કોઇપણ મનુષ્યનુ ચારિત્ર એ એક ઝીણી અને સહેલાઇથી ન સમજી શકાય તેવી વસ્તુ છે કે તેનો સર્વ પ્રકારે નિર્દેશ થવો બહુ જ મુશ્કેલ છે; છતા પણ કોઇ પણ મનુષ્યના ચારિત્રમાં જે સાધારણ નૈતિક સૂત્રો આપણે સમજી શકીએ તે સૂત્રો ગૃહપતિના જીવનમા ઓતપ્રોત થએલ હોવા જોઇએ. અલબત, મનુષ્ય એ તે મનુષ્ય જ છે, છતાં પણ ગૃહપતિ તરીકે તેણે જેટલા પ્રમાણમાં પશુભાવ ઉપર સંયમ મેળવ્યો હોય તેટલી જ આ ક્ષેત્રમાં તેની યોગ્યતા વધે છે. ગૃહપતિનું વધારે ઉપયોગી કાર્ય તો વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પ્રેમની દૃષ્ટિથી જોવાનું છે કેળવણીના કોઇ પણ પ્રદેશમાં કાર્ય કરનાર, પછી તે મુખ્ય સંચાલક હોય કે સામાન્ય નોકર હોય, પરંતુ તેનામા આવી જાતનો પ્રેમ અને શિસ્તપાલન કરાવવાની તાકાત ન હોય તો તે પદ પર રહેવુ તે એક જાતનું જોખમ છે. છાત્રાલયો એક રીતે બોલીએ તો ગૃહના પ્રતિનિધિઓ છે. માતાપિતાના ખોળામાંથી આળોટીને ઊભા થતા વિદ્યાર્થીઓ જેઓ આવા સ્થાનોમાં પ્રવેશ કરે છે તેમનામાં એવી ભાવનાઓ આવવી જોઇએ કે આપણે બધા એક જ કુટુંબના સાથે રહેનારા છીએ, એવું વર્તન બતાવાય કે જેથી આવી સંસ્થાઓ શોભાસ્પદ બને. આવી જાતની કુટુંબભાવનાના પોષણ માટે ગૃહપતિમાં પ્રેમભાવ જરૂરનો છે. આવી જાતનો પ્રેમભાવ કેળવવાનો ગુણ જે ગૃહપતિના જીવનમાં ન હોય તેણે ગૃહપતિનું સ્થાન લેવુ તે જોખમ ખેડવા જેવું છે

ગૃહપતિ માટે ખાસ જરૂરીઆતવાળી વસ્તુ એ હોવી જોઇએ કે તેનામાં વિદ્યાર્થીઓના ચારિત્રવિકાસને લગતું જ્ઞાન હોવુ જોઇએ. જુદી જુદી પ્રકૃતિ અને સ્વભાવવાળા વિદ્યાર્થીઓના એકઠા થએલ સમૂહમાં કઇ કઇ જાતની પ્રેરણાબુદ્ધિ છે અને તે ખીલવવા સારુ કેવા કેવા સાધનો નો ઉપયોગ કરવામા આવે છે તે લક્ષમાં રાખીને તેને કેળવવા ઉતાવળ નહિ કરતા માત્ર વિદ્યાર્થીને દૂરથી વિકાસવાનો માર્ગ કરી આપવો

અને વિદ્યાર્થીની કેળવણીની ખીલવણીને લગતા અનેક જાતના પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થાય તેનું ગૃહપતિને ભાન હોવું જોઇએ. ભિન્ન ભિન્ન સંસ્કારવાળા વિદ્યાર્થીઓ હોય છે તે ધ્યાનમાં રાખીને ગૃહપતિએ માનસશાસ્ત્રનો થોડોઘણો પણ અભ્યાસ કરવો જોઇએ. વિદ્યાર્થીને સામુદાયિક જીવન અને વ્યવહારિક જ્ઞાન જે છાત્રાલય શીખવે છે તે માટે ઓન. મી. માવલંકર જણાવે છે કે "કેળવણી પ્રાપ્ત કરવામાં છાત્રાલયની મહત્તા વિશેષ છે. હમેશાં જીવન અને કેળવણી વચ્ચે જેટલું ઓછું અંતર હોય તેટલું ઇષ્ટ છે. આજની કેળવણી ખાલી પુસ્તકીયા ધ્યાન આપે છે, અને એવી કેળવણી પામેલો જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ વ્યવહારમાં નથી પડતો ત્યાં સુધી એને વ્યવહારની અડચણોનું કે તે બાબતનું જ્ઞાન મળી શકતું નથી એટલે એ વ્યવહારમાં નકામો છે. છાત્રાલય વિદ્યાર્થીઓને વ્યવહારિક જ્ઞાન પણ આપે છે. છાત્રાલયનો પ્રચાર જેમ વિશેષ થાય તેમ વિદ્યાર્થીઓને સામુદાયિક જીવનનું જ્ઞાન આપી શકીએ. પહેલા અવિભક્ત કુટુંબો હતા તેથી તેમાં ઊછરેલા છોકરા સામુદાયિક જીવન જીવતા શીખતા હતા. તેમને પ્રત્યક્ષ વ્યવહારનું જ્ઞાન હતું. આજે તો એ અવિભક્ત કુટુંબની પ્રથા ઉત્તરોત્તર નાશ પામતી ગઇ છે. એટલે બાળકોની કેળવણી નિષ્ફળ બનતી જાય છે. પણ હમણાં હમણાંથી માબાપોને એમ લાગવા માંડયું છે ખરું કે તેમના બાળકોને સારા સંસ્કાર મળે તે માટે કાંઇક કરવું જોઇએ. છાત્રાલય એવી સંસ્થા છે કે તેમાં રહેલા છોકરાઓ સામુદાયિક જીવન જીવતા શીખે છે. એક બીજાની સાથે ભાઇચારો વધારે છે, એટલે માબાપોએ છોકરાઓને છાત્રાલયમાં મૂકવા માંડયા છે. છાત્રાલયને અભાવે જેટલું ઐક્ય આપસઆપસમાં થવું જોઇએ અને સ્વભાવની સરળતા જેટલી કરવી જોઇએ તે કરી શકતા નથી. છાત્રાલયનો હેતુ માણસનું વ્યક્તિત્વ ખીલવવું અને સામુદાયિક જીવન જીવવું એ બન્નેનો સમન્વય કરવો એ છે. એના સંસ્મરણો મીઠા હોય છે. તેમાં વિદ્યાર્થી એક બીજાની સાથે વિચારોની આપ-લે કરે છે, આદર્શો ઘડે છે અને શું બનવું તેના સ્વપ્નો સેવે છે અને તે સિદ્ધ કરવા મથે છે. નિશાળમાં તો બધા ચાર કે પાંચ કલાક ભેગા રહે; પણ છાત્રાલયમાં ચોવીસે કલાક સાથે રહેવાના એટલે એકબીજાને સારી રીતે ઓળખી શકે અને સંગઠન સાધી શકે. મુખ્ય વસ્તુ તો એ છે કે છાત્રાલયમાં શિસ્તની ખાસ જરૂરિઆત છે. સહકાર અને સંગઠિત બળ એકત્ર કરવા હોય તો શિસ્તની ખાસ જરૂર છે" આવી રીતે શિસ્તપાલન કરાવવાનું ગૃહપતિમાં ખાસ લક્ષણ હોવું જોઇએ. તે ઉપરાંત સ્વાર્થત્યાગ, દયા અને પોતાના હાથ નીચે શિક્ષણ લેતા વિદ્યાર્થીઓની ભાવી ચિંતા અને તેમના સુખ-દુઃખના સાથી બનવાનો ગુણ વગેરે સારા ગૃહપતિમાં હોવા જોઇએ. પોતાનો આબેહૂબ નમૂનો વિદ્યાર્થીઓ બને તેમાં ગૃહપતિની મહત્તા નથી પરંતુ પોતાની સર્વ શક્તિ ખીલવી પોતાના અનુકૂળ રસ્તામાં વિચરે તો જ સંસ્થા ઉન્નત બનવા સંભવ છે. અત્યારે તેટલા જ માટે યાદ દેવડાવવાની જરૂર છે કે સરસ્વતીચંદ્રની અંદર સદ્દગત સાક્ષર શ્રી ગોવર્ધનરામ, મલ્લરાજ પાસે પોતાના પુત્ર વિદ્યાચતુરને જે શિખામણ અપાવે છે તે દરેક ગૃહપતિએ ખાસ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

મલ્લરાજ કહે છે કે: 'મારા કુંવર પાસે તમને રાખું છું તે કાંઇ એની બુધ્ધિ અંગ્રેજી કરવા નથી રાખતો. એનું વય બહુ જ કોમળ છે માટે એને બહુ સંભાળથી ઊછેરજો. સરત રાખજો કે એને મારે તમારા જેવો બ્રાહ્મણ નથી કરવો કે વૈશ્ય નથી કરવો. બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, મલેચ્છ, અંગ્રેજ અને એવા એવા સર્વ લોકની વિદ્યા એ સમજી જાય અને સર્વની કળા જાણી જાય, સર્વ સાથે પોતાના ધર્મ પાળવા સમજે, એવું એવું સર્વ એને શીખવજો." આવી રીતે સર્વ રીતે યોગ્ય

કર્ત્તવ્યને સમજનાર ગૃહપતિ જો છાત્રાલયમાં મળ્યો હોય તેને તેનું પોતાનું કાર્ય સંતોષકારક બજાવી શકે તેટલા માટે મર્યાદા સહિત સત્તા સોંપવી જોઇએ, અને આવી સંસ્થાને ઉપર પ્રમાણેની શુભ ભાવના ખીલવવા માટે સાધન સંપન્ન કરવાની બહુ જ જરૂર છે અને જેટલે દરજ્જે સમાજ તેની ઉપેક્ષા કરે છે તેટલી જ ત્રુટી સમજવી માટે સંચાલકોએ ગૃહપતિ પણ સંસ્થાની નાણા સંબંધી સંગીન સ્થિતિ બનાવી શકે તે પણ જરૂરિઆત ભરેલુ છે, અને ગૃહપતિ પણ એવો જોઇએ કે જેના હૃદયમાં કોઇ પણ ભાવના એવી ન હોવી જોઇએ કે સંસ્થા મારાવડે જ દીપી નીકળે છે, પણ સંસ્થાના હિતમા જ મારૂ હિત સમાયેલુ છે એવી સમજણવાળો ગૃહપતિ હોવો જોઇએ વિદ્યાર્થીઓને નિરંતર દબાવી રાખે અને વિદ્યાર્થીઓને ગુલામની માફક તેમની માર્ફતે કામ લે તે જેમ ઇચ્છનીય નથી તેમજ વિદ્યાર્થી પોતે પણ નિરંકુશપણે વર્તીને ઉચ્છ્રંખલપણે ઊછરે તે પણ ઇષ્ટ નથી તેટલા જ માટે ગૃહપતિએ મધ્યમ માર્ગ કયો છે તે ગ્રહણ કરવા ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઇએ ખરી રીતે તો કાર્યવાહકો અને ગૃહપતિ જેમ સંસ્થાના અગત્યના તત્ત્વો ગણાય છે તેમ વિદ્યાર્થી પણ ગણાવા જોઇએ આવી સંસ્થાને, પોતાની ગણે એવી ભાવના વિદ્યાર્થીઓમાં ઉત્પન્ન થાય તેવી કાળજી ગૃહપતિએ રાખવાની છે છેવટે ટૂંકમા છાત્રાલયની વ્યવસ્થા ગૃહપતિ કરે અને વિદ્યાર્થીઓ તેની આજ્ઞાને અનુસરી બધી જાતની સંસ્થાની આન્તરિક વ્યવસ્થા જાતે જ કરે અને જરૂર પડે ત્યા ગૃહપતિની સલાહ લે એ જરૂરી છે છાત્રાલય સંબંધી ઘણા જ ટૂંકમા વિચારો રજૂ કર્યા છે પણ છાત્રાલયનો વિષય એટલો બધો બહોળો છે કે તેને અંગે ઘણી ઘણી બાબતો ચર્ચવી બાકી રહી જાય છે છતાં છાત્રાલયને અંગે વિદ્યાર્થીવર્ગ તથા સંચાલકો અને ગૃહપતિને અંગે જે કાંઇ લખવામા આવેલ છે તેનો સદુપયોગ થાય તો આટલ ટૂંકમા વિવેચન કર્યું છે તે સફળ થએલ માનીશ

મનઃશુદ્ધિ—

બુદ્ધિશાળી 'મનુષ્યે મન શુદ્ધિવડે ઇંદ્રિયજય સાધવો, મન શુદ્ધિ વિનાના યમનિયમાદિ વૃથા કાયક્લેશ જ ભાવનારા નીવડે છે મનનો રોધ કર્યા વિના જે યોગ સાધવાની ઇચ્છા કરે છે તે પગ વડે ચાલીને પરગામ જવા ઇચ્છનારા પાંગળા જેવો હાસ્યાસ્પદ બને છે મન શુદ્ધિ હોય તો ન હોય તેના ગુણો પણ આવી રહે છે, ત્યારે મન શુદ્ધિ ન હોય તો જે ગુણો હોય તે પણ ચાલ્યા જાય છે માટે બુદ્ધિમાન પુરુષોએ મન શુદ્ધિ જ પ્રાપ્ત કરવી મન શુદ્ધિ વિના જેઓ મુક્તિ માટે તપ આચરે છે, તેઓ નાવ વિના હાથ વડે જ મહાસાગર તરવાની ઇચ્છા કરે છે, પરંતુ મન શુદ્ધિ કરવા માટે તો રાગદ્વેષનો જય કરવો જોઇએ, જેથી આત્મા પોતાની કલુષિતતા તજીને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે અવસ્થિત થાય માટે મુમુક્ષુ પુરુષોએ તન્દ્રાનો ત્યાગ કરી, સમત્વવડે રાગદ્વેષરૂપી શત્રુનો જય કરવો

—યોગશાસ્ત્ર

સં:-મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

યોગાનુભવ સુખસાગર.

આ સંસારમાં ભમતા જીવને એકમેકપણે અનેક જીવાત્માઓ સાથે માતા-પુત્રપણે, પિતા-પુત્રપણે, ભાઈ-બેનપણે, ભાર્યા-ભરતારપણે, પિતા-પુત્રી, માતા-પુત્રીપણે અનેક વખત પરસ્પર મળ્યાં છે. વૈર-વિરોધ પણ અજ્ઞાનતાથી પરસ્પર કર્યાં છે. એક બીજાના ધન-મિલકતો લૂંટીને રોવરાવ્યા છે. આવું તેં અનેક વખત કર્યું છે. તેઓએ તને પણ તેવી રીતે પીડેલ છે તો હવે તે તારા, અન્ય પારકા, તું તેઓનો એમ કયા સંબંધને લઈને મોહ કરે છે? જો સામાન્ય જીવત્વ ધર્મને યોગે બંધુ માનતો હોય તો જગતના સર્વ આત્માઓ પ્રત્યે તું બંધુત્વભાવ રાખ. તેનાથી પર સંસારી સંબંધ વિનાના જીવો પ્રત્યે પણ વેર, દ્વેષ, ખેદ કરીશ નહિ. સર્વનું ભલું ચિંતવ. આત્માને તે પૌદ્ગલિક સંબંધોથી પર જાણી હિત માટે ગવેષણા કરવી યોગ્ય છે. હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વ્યભિચાર, સ્ત્રીભોગ અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો. ઇંદ્રિયોના વિકારને દમવા, કષાયનો નાશ કરવો; મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય, માધ્યસ્થ્ય વિગેરે ભાવનાવડે આત્માને વૈરાગ્યથી ભાવિત કરવો. મન તથા ઇંદ્રિયોને વશ કરીને અપૂર્વ વૈરાગ્યથી અપ્રમત્તભાવે આત્મચારિત્રમાં સ્થિરતા કરાવીં તેથી ભવશ્રેણીની નિવૃત્તિ થશે-ભવપરંપરા નાશ પામશે.

"तदा विवेकनिम्नं कैवल्यप्राग्भारं चित्तम्"।

જ્યારે આત્મા વિવેકદર્શી થઈને કષાય ભાવથી ચિત્તને દૂર કરી આત્મચારિત્રયોગમાં આવે છે ત્યારે વિવેકમાં નિમગ્ન તદ્રૂપ મોહમાયાને પોતાથી પર જાણી તેનો ત્યાગ કરીને હું આત્મા છું, એકલો છું, મારું કોઈ નથી, હું કોઈનો નથી; માટે શરીર ઉપર પડતા દુઃખો ઉપસર્ગોમાં મારે 'કોઈની સહાયની અપેક્ષા નથી. મન મારું નથી. હું સર્વ પુદ્ગલ સંબંધોથી પર છું. જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રમાં જ મારું આત્માનું સત્ય ધન છે. હું ભીખારી નથી, રાજા નથી, શેઠ નથી. હું સર્વથી જુદો છું એમ એકત્વ, અનિત્યત્વ, અશરણત્વ, સમભાવે પરિસહ-ઉપસર્ગને જીતતો ચારિત્રને આવરણ કરનારા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષને ક્ષય કરતો સિદ્ધિઓ લબ્ધિઓમાં નહિ મૂંઝાતો-સ્વસ્વરૂપમાં રમણતા કરતાં સ્થિરતાભાવે સમાધિમાં લીન થઈ, સર્વ ઘાતિકર્મને ખપાવી ચિત્તને એટલે મનને આત્માથી ક્રિયા વિનાનું બનાવી ક્ષપક શ્રેણીવડે યથાખ્યાત ચારિત્રયોગને મેળવી કેવલજ્ઞાન-દર્શનને આત્મા ભજે છે. સૂત્રમાં સૂત્રકાર ચિત્તને કૈવલ્યનો ભાલ જણાવે છે પણ ચિત્ત તો પુદ્ગલ છે અને કૈવલ્ય એ આત્મસ્વરૂપનો થયેલો પૂર્ણ પ્રગટ ભાવ છે, માટે ચિત્તનો ત્યાં વ્યાપાર રહેતો નથી; માત્ર આત્મોનેજ સચ્ચિદાનંદમય શુદ્ધોપયોગ સ્વરૂપે વર્તે છે. અને "યોગાનુભવ સુખસાગર" માં ડૂબકી મારે છે તે જીવો યોગનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. આત્માને સમજીને કરે તો તે જીવ ક્રમે ક્રમે આગળ વધી શકે છે અને એકાગ્ર ચિત્તને વશ કરી યોગાનુભવનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબના વર્તમાન.
જગરાંવામાં જાગૃતિ.

આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ શિષ્યપરિવાર સહિત લાલા અમરનાથજી જૈન અગ્રવાલ આદિની વિનંતિને માન આપી રાયકોટથી વિહાર કરી બસીઆ આદિ થઇ વૈ૦ વ૦ દશમી શુક્રવારે જગરાંવા પધાર્યા.

કલકત્તાથી ઉગ્ર વિહાર કરી આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવિદ્યાસૂરિજી મહારાજ અને મુનિશ્રી વિચારવિજયજી, વચનવિજયજી મહારાજ લગભગ બારસો તેરસો માઇલનો પંથ કાપી આજે સાનંદ પોતાના ગુરુદેવ આચાર્યશ્રીજીના પુનિત ચરણકમલ ભેટી-દર્શન કરી કૃતકૃત્ય થયા.

જગરાંવામા શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજકનું લાલા અમરનાથજી જૈન અગ્રવાલનું એક જ ઘર છે પણ આચાર્યશ્રીજીના પધારવાના સુસમાચારથી જગરાંવા નિવાસીઓમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ-આનંદ છવાઇ ગયો હતો અને સમારોહપૂર્વક ભવ્ય સ્વાગત કર્યું હતું.

આચાર્યશ્રીજી સામૈયા સાથે બજારોમા થઇ સ્થાનક પાસે પધારતા સ્થાનકવાસી સાધુ શ્રી કુંદનલાલજી મહારાજ, છોટાલાલજી મહારાજે નીચે ઉતરી આચાર્યશ્રીજી આદિને સુખશાતા પૂછી આથી જનતા ઉપર જૈન ધર્મનો સારો પ્રભાવ પડયો. આવા સમયમાં મેળાપની જ ખાસ આવશ્યકતા છે.

આચાર્યશ્રીજી મંડપમા પધારતા સ્વાગત ગીતો ગવાયા બાદ શ્રી સનાતન ધર્મ સભા તરફથી પંડિત દીવાનચંદજી વૈદ્યે અને સનાતન મહાવીર દળ તરફથી પંડિત ભવાનીશંકરજીએ સન્માનપત્રો સભાને વાંચી સંભળાવી આચાર્યશ્રીજીના પુનિત કરકમલોમા અર્પણ કર્યાં હતાં.

કોંગ્રેસ કમિટીના મંત્રી પ્રમુખ લાલા નથુરામજીએ સમયોચિત ભાષણ આપી આચાર્યશ્રીજીનો આભાર માન્યો હતો.

અંતમા આચાર્યશ્રીજીએ ધર્મોપદેશામૃતનું પાન કરાવતા જણાવ્યું કે-અમારા ગુરુદેવ શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજે જગરાંવાના વિષયમા એક વખતે અમોને જણાવ્યું હતું કે-"અમારી શ્રદ્ધા મૂર્તિપૂજનમાં થઇ અને બાઇસંમા આવી ત્યારે પૂજ્ય અમરસિંહજીએ અમોને કહ્યું કે તમારી શ્રદ્ધા તમારી પાસે અને અમારી શ્રદ્ધા અમારી પાસે. હવે તમો અમારામાં રહી આ શ્રદ્ધા ચલાવી નહી શકો માટે તમારે જુદા પડી જવું એ જ સારું છે ત્યારે અમો જુદા પડતા જગરાંવાનિવાસીઓને સંદેશ આપ્યો હતો કે અમો બેશક એમનાથી જુદા પડીએ છીયે પણ તમારાથી-જગરાંવાનિવાસીઓથી જુદા પડી શકતા નથી અને તમો-જગરાંવાનિવાસીઓ-અમારાથી જુદા પડી શકવાના નથી. આપણા સંબંધ તો એવા ને એવા જ રહેવાના. આજે આ વાતને આપ સૌએ સત્ય કરી દેખાડી છે. આપ સૌએ હળીમળી સ્વાગત કરી એ સંબંધને જાળવી રાખ્યો છે અને હું આજે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી રહી રહ્યો છું. પહેલા હું ૧૯૬૨ની સાલમા અહીં આવ્યો હતો ત્યારે અને સાધ્વીજી શ્રી ચાણક્યશ્રીજી અહીં બિમાર પડી ગયા હતા ત્યારે પણ અહીંના ભાઇઓએ સેવાભક્તિ સારી કરી હતી.

સ્થાનક પાસે આવતા મુનિ શ્રી કુંદનલાલ અને છોટાલાલજીએ નીચે ઉતરી સુખશાતા પૂછી અને અમોએ પરસ્પર પ્રેમ સદ્ભાવ બતાવ્યો એ આપ સૌ જોઇ શકયા છો. આવી જ રીતે સદ્ભાવ-મેળાપ બધા સાધુઓ રાખે તો જૈનધર્મની પ્રભા

વના ખૂબ થાય. વિગેરે વિગેરે અસરકારક દેશના આપી માંગલિક સંભળાવ્યું અને સભા વિસર્જન થઈ.

બિકાનેરનિવાસી સાહિત્યપ્રચારક દાનવીર શેઠ ભેરોદાનજી શેઠિયાના ધર્મપત્ની સુશ્રાવિકા ધનાબાઈ આચાર્યજીના દર્શનાર્થે આવ્યા. ૫૦૧) પાંચસો એક રુપિયા શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળને ભેટ આપ્યા તેમજ ચાંદીનું ફાનસ તથા ચાંદીનો કળશ માલેરકોટલાના શ્રી જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથજીના દેરાસરમાં અર્પણ કર્યા.

અમૃતસરથી શ્રી સંઘના ૨૨ સભ્યો અને લુધીયાના શ્રી સંઘના ૨૮ સભ્યો વિનંતિ માટે આવ્યા.

અમૃતસર, લુધીયાના, રાયકોટ, માલેરકોટલા, ગુજરાંવાલા, અંબાલા આદિથી પધારેલા સાધર્મિકભાઈઓનું સ્વાગત લાલા અમરનાથજી જૈન અગ્રવાલ અને લાલા ઝંડામલજી આદિ સ્થાનકવાસીભાઈઓએ સુંદર રીતે કર્યું હતું.

અહીં આઠ દિવસની સ્થિરતા દરમ્યાન આચાર્યશ્રીજીએ વિવિધ વિષયો પર પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાનો આપી જનતામાં સારી જાગૃતિ આણી છે. અહીંયા વિહાર કરી લુધીયાના પધાર્યા.

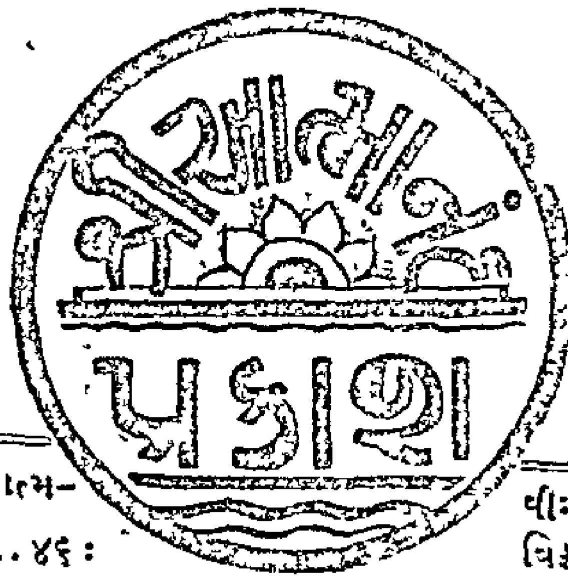
લુધીઆના—શ્રી સંઘ લુધીઆનાની ત્રણ ત્રણ વખતના આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સપરિવાર જગરાંવાથી વૈસાખ સુદિ બીજે વિહાર કરી **ચોકીમાન, મુલ્લાંપુર,** સુનેત થઈ વૈ. સુ.પંચમીએ સમારોહ સાથે **લુધીઆના** પધાર્યા. સંઘે ભાવભર્યું સ્વાગત કર્યું અને તૈયાર કરાવેલ મંડપમાં પધાર્યા. માસ્તર કાપલસુાન, શાયર અબદુલ કલામ, બાબુ તેજરાજજૈન આદિએ સ્વાગત ગીત ગાયા પછી નગરનિવાસીઓ તરફથી સન્માનપત્ર આચાર્યશ્રીજીને અર્પણ કરવામાં આવ્યું.

આચાર્યશ્રીજીએ ઉપદેશામૃતનો પ્રવાહ ચલાવતાં આજકાલની પરિસ્થિતિના અંગે જણાવ્યું કે યુદ્ધની નોબતો ગડગડતી સાંભળી લોકો ગભરાય છે, ડરે છે અને આમતેમ દોડાદોડી કરે છે પણ ગભરાવાથી કે દોડાદોડી કરવાથી શું વળશે ? કર્મને માનવાવાળા હો કે ઇશ્વર યા ખુદાને માનવાવાળા હો, જેને જેમાં વિશ્વાસ હોય તેના ઉપર વિશ્વાસ રાખી, સાવધાન રહી ધૈર્ય,શાંતિ, સમતાથી કામ લેવું જેથી કોઈ જાતની તકલિફમાં સપડાવું ન પડે અને દાન, પુણ્ય, તપ, જપ, જ્ઞાન, ધ્યાન એવા ભક્તિ ઈત્યાદિ ધાર્મિક કાર્યોમાં વિશેષ ઉદ્યમ રાખવો એથી આવતી આફત ટળી જાય વિગેરે સમજુતી આપી હતી. પંડિત રાણુકારામજીની અપીલથી પાણીની પરબ માટે જનતાએ સારો ફાળો કરી અપીલ સાર્થક કરી હતી. આચાર્યશ્રીજી થોડા દિવસની અહીં સ્થિરતા કરી નકોદર તરફ વિહાર કરશે.

અમદાવાદ—પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયલલિતસૂરિજી મહારાજ આદિ પાડગોલથી વિહાર કરી વસેટવા, કસોલી, રામોલી, માતર, ખેડા આદિ ગામોમાં વિચરતા વૈસાખ સુ. ૩ના દિવસે અમદાવાદ પધાર્યા છે. વસેટવા, કસોલી આદિ પ્રત્યેક ગામના શ્રી સંઘે સામૈયું કરી પ્રવેશ કરાવ્યો હતો અને પૂજા, પ્રભાવના, સ્વામીવાત્સલ્ય આદિનો લાભ લીધો હતો.

પૂજ્ય આચાર્ય મ. અત્ર થોડા દિવસ સ્થિરતા કરી આગળ વિહાર કરવા વિચાર રાખે છે.

પુસ્તક ૩૯ મું : આત્મ- સં. ૪૬ : અંક : ૧૧ મો :

વીર સં. ૨૪૬૮ જ્યેષ્ઠ : વિક્રમ સં. ૧૯૯૮ જુન .

આદિ જિનંદ સ્તવન

[તર્જ—તુ રામ ભજન કર પ્રાણી ફિર મત તુલસીદાસ]

તુ આદિ જિનંદ ભજ પ્રાણી, તેરી જો દુ:ખકી જિંદગાની,
ચંચળ કાયા, ચપલ માયા, બાદલ સમ છાઈ દુખ છાયા;
છૂટ જાયેગા તનકા ઠુંગા, બીજ ધર્મ-ધ્યાની—તુ૦ ૧

અપને મનસેં મત કરો, રામા-રમાનો પ્યાર,
દોનો સંગ તજ લેના, હોગા દિલ મલ્હાર.
તુમ કરલો પુન્ય કમાણી. મનવા—તુ૦ ૨

કયું રે ભૂલતા ધર્મ કો માની, બીત જાતી હૈ મસ્ત જવાની,
નાથ જપી લે રાત-દિનભર, છોડ છોડ તું દીવાની—તુ૦ ૩

જિસને આદિનાથ ગુન ગાયા, ઉસકો મિલેગી સુખકી છાયા,
સુયશકા આધાર આપ એક હૈ, મેં હો આત્મ સુકાની—તુ૦ ૪

—સુયશ

આમ્રવૃક્ષાન્યોક્તિ.

वसंततिलका वृत्त.

किं जातोऽसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायया,
छन्नश्चेत्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं संनतः ।
हे ! सद्वृक्ष सहस्व संप्रति सखे ! शाखाशिखाकर्षण-
क्षोभामोटनभंजनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ १ ॥

સાહિત્યામૃતના રસાસ્વાદુ વહાલા વાચકબન્ધુઓ !

પુણ્યપ્રભાવ અને પરમાર્થની સાક્ષાત્ મૂર્ત્તિ સમાન વૃક્ષાધિરાજ આમ્રવૃક્ષ-(આંબા)ને સંબોધી કોઇ પથિક અન્યોક્તિથી કહે છે કે:—

ભો ! આમ્રવૃક્ષ ! ! તારી અમીરાતભરી ખુદ ખાનદાની જોઇ ગ્રીષ્મના આ ભીષ્મ તાપને હું વાસરી જાઉં છું. વાહ ! શી તારી તાપહર શીતળ છાંયા ! આ પ્રમાણે શાંત અને પ્રસન્ન મુખથી તે મુસાફર આ વૃક્ષની પ્રશંસા કહેવા લાગ્યો ત્યાં વૃક્ષ પોતે જ પોતાની આપવીતી કહેવા લાગ્યું કે–ઓ ગુણગ્રાહક ભલા મુસાફર ! તું ભલે આવ્યો. મારું આત્મકથન સાંભળવા તું ખરેખર લાયક છો. સજ્જન વિના હૃદયપટ આજ સુધી હું ખોલી શકયું જ નથી, ભાઇ પાન્થ ! હવે મારું હૃદયવૃત્તાંત જરા સાંભળ !

હમેશાં જ સૂર્યોદયથી તે ઠેઠ સૂર્યાસ્ત સુધીમાં મારે કેટકેટલું અંગદુઃખ સહેવું પડે છે, મુસાફરો મને કેટલી કનડગતો કર છે તેનું યથાર્થ વર્ણન તો હું નથી કહેતું, પણ વિવિધ પ્રકૃતિના વિવિધ મુસાફરો પૈકી કોઇ મારાં પાદડાંઓ તોડે છે તો કોઇ વળી આખી ડાળીઓ કાપી નાખે છે, કોઇ પત્થર મારી ફળ તોડે છે તો કોઇ મારું આખુંય આંગણું છિન્નભિન્ન કરી ચાલ્યા જાય છે. આ બધી પજવણી હું છેક મૂંગે મોઢે સહન જ કર્યા કરું છું–આ પ્રમાણે વૃક્ષરાજ પોતાની વાત મુસાફરને કહી બતાવે છે એટલામાં એક થાકેલો કવિ પણ તે જ સ્થળે વિસામો લેવા આવેલ, તે આ બધી વાતો સાંભળતાં જ તત્કાળ બોલી ઉઠયો કે–ઓ વૃક્ષશિરોમણિ ! આ બધું તું જે કહે છે તે તારી પજવણી–કનડગત છે કે તારા જીવનની કીર્તિકથા છે ? જો તું એને પજવણી કહેતો હો તો હું જ તને પૂછું છું કે હે ભાઇ ! પ્રથમ તો તું આ પ્રસિદ્ધ ચારે તરફના એકત્ર થતાં ધોરી રસ્તા પર ઊગ્યો જ શા માટે ? ભલે અહીં તું ઊગ્યો પણ તું રૂપાળાં ચળકતાં માંગલિક પાંદડાંથી ઘનઘટાવાળો શા માટે થયો ? કદાચ શીતળ છાંયાવાળો થયો તો ભલે પણ અમૃત જેવાં સ્વાદિષ્ટ ફળવાળો

શા માટે થયો ? વળી ફળભરિત થયો તો ઠીક પણ એવાં લલચાવનારાં મધુર ફળો વાળો થયા પછી તું તારાં અંગો (ડાળીઓ) સહિત ઠેઠ ભૂમિ સુધી નમ્યો શા માટે ? આ બધા ય પ્રશ્નોનું રહસ્ય ફક્ત એક જ નીકળે છે કે આ બધી બાબતો કોઇ રાજાને, સાચા સંતને અને પરમ ધાર્મિક સજ્જનોને જ લાગુ પડે છે, માટે હે ભાઇ આંબા ! આ તો ખરેખર તારી કીર્તિકથા જ છે. આખા ય વનસમાજમાં તુ એક દાનવીર છો, તારી સાથે તુલનામાં મુકાય એવું વૃક્ષ કયાંય દૃષ્ટિએ પડતું જ નથી. હાથમાં પત્થર લઇ તારા પર ઘા કરે એ જ ઘા કરનારના હાથમાં તું તારું અમૃતફળ આપે છે, એવો અનુપમ અદ્વિતીય દાતા તું જ છો.

વૃક્ષો તો અપાર છે, થોડાક દાખલાઓ આપું. આસોપાલવ વૃક્ષ તારા સમાન શોભાવાળું છે, પણ તેનો આશ્રય કરનાર શીતળ છાંયા જ માત્ર મેળવે છે, તેની ક્ષુધા તે વૃક્ષ મટાડી શકતું નથી કેમકે તે અફળ (ફળ વિનાનું) છે. શાલ્મલિ (શેમળાનું) વૃક્ષ ભવ્ય ભભકાર દેખાવ માત્ર જ છે. ત્યાં બધાં પક્ષીઓ ઠગાઇ, નિરાશ થઇ પાછાં વળે છે. કમલના છોડ સૌરભ અને મકરંદ(પુષ્પરસ)વાળા છે. પણ તે કાદવમાં જન્મેલા છે, નિમ્બવૃક્ષ તો પ્રત્યક્ષ કટુ (કડવાં જ) છે–એવાં અનેક દૃષ્ટાંતો નજર સમીપ મોજુદ છે, પણ પુણ્ય અને પરમાર્થવાળું વૃક્ષ તો તું એક જ છો માટેજ પંડિતો, વિદ્વાનો, સાક્ષરો, કવિઓ વગેરે તને વૃક્ષોના રાજાધિરાજરૂપે વર્ણવે છે.

તારી ધૈર્ય, શમતા, સહનશીલતા અને દાનાઢ્યપણાની તો બલિહારી જ છે વીરા આંબા ! તું તો તું જ છે

ક્ષમાવાનમાં તો તું અગ્રગણ્ય છે અને क्षमा वीरस्य भूषणं એ વાકયનો તેં સાક્ષાત્કાર કર્યો છે.

તારો જન્મ સફળ છે, જેની બળ–સંપત્તિ–સમૃધ્ધિ પરમાર્થે વપરાય એવા નરરત્નોમાં તારી ગણત્રી છે માટે ધન્યોઽસિ ! ધન્યોઽસિ !

વસંતતિલકા વૃત્ત.

"પરમાર્થી" પદ્દીધર એક તું આમ્રવૃક્ષ,
તારું સહાય શુભ સંત સમાન લક્ષ;
સર્વાંગ અર્પણ કરે સહુ પ્રાણી માટે,
તારા સમુ તરુવર વૃક્ષ ન વાટ–ઘાટે. ૧

પાથિક કે વિવિધરૂપ કરે ક્ષતિઓ,
તારુ કરે સ્તવન યોગી અને યતિઓ,
સંસારમા સફળ જીવન ભાઇ તારું,
આશિષ અંતરથી આજ તને ઉચ્ચારું ૨

દોહરો

પરમારથના પથમાં, દિવ્ય તુજ દૃષ્ટાંત,
ધન્ય જન્મ દાનાઢ્યનો, શાસ્ત્રતણો સિધ્ધાંત. ૧

કવિ રેવાશંકર વાલજી બધેકા.

લે: આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ.

વિકાસના પંથે.

આત્મા તો અપંગ છે. કાર્ય કરવાવાળી વૃત્તિ છે. આત્મા વૃત્તિને કાર્ય કરવાની રીત બતાવી શકે, સારા-નરસા કાર્યની સમજ પાડી શકે પણ કોઇપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કર્તવ્યરૂપે ન કરી શકે.

વૃત્તિ અનુસાર વર્તન કરનાર વિભાવ સ્વભાવી આત્મા વ્યવહારથી અતાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી કર્તા કહી શકાય ખરો, પણ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી તપાસીએ તો આત્મા અક્રિય છે. સક્રિય તો જડ તથા જડના વિકારો જ છે. આત્માનો કરવાપણાનો સ્વભાવ તાત્ત્વિક હોય તો સિદ્ધાત્મા-મુક્તાત્મામાં પણ કરવાપણાનો પ્રસંગ આવી જાય છે અને તેમ થવાથી આત્મા અનાત્મા થઇ જાય છે, મુક્તાત્મા સ્વરૂપથી નષ્ટ થાય છે.

સંસારમાં કોઇપણ વસ્તુ સ્વભાવનો ત્યાગ કરી શકતી નથી, કારણ કે સ્વભાવનો ત્યાગ કરવાથી વસ્તુનો નાશ થઇ જાય છે. સ્વ એટલે પોતાનું, ભાવ એટલે હોવાપણું. સ્વભાવનો-પોતાના હોવાપણાનો-અસ્તિપણાનો ત્યાગ એટલે નાશ થાય તો પછી સંસારમાં નિશ્ચિત સ્વરૂપવાળી કોઇપણ વસ્તુ રહે જ નહિ. આત્માનો સ્વભાવ જાણવાપણું-અક્રિયપણું છે. તે ત્રણે કાળમાં એક રૂપે જ રહે છે. તેમાં પરિવર્તન નથી. અને જડનો સ્વભાવ સક્રિયપણું-અનાત્મજ્ઞપણું છે. તે પણ ત્રણે કાળમાં ફરતું નથી. ઉભય(જડ-ચૈતન્ય)ના સંયોગથી વિલક્ષણતા ભાસે છે. આત્મા સક્રિય ભાસે છે, પણ તે વિભાવ છે. સ્વભાવ તાત્ત્વિક વસ્તુ નથી. એકલા આત્માની જ વિભાવદશા થાય છે તેમ નથી; પણ ઉભયના સંયોગથી ઉભયની વિભાવદશા થાય છે. આત્માની માફક જડની પણ વિભાવદશા થાય છે. જેવી રીતે આત્મા પરપરિણતિમાં ભળી સ્વરૂપને ભૂલે છે તેવી જ રીતે જડ પણ પરપરિણતિમાં ભળી સ્વરૂપને ભૂલે છે, ભૂલે છે એટલું જ, પણ છોડતા નથી. બન્ને મળ્યા પછી અતાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોનારને ઉભયના સ્વરૂપથી વિલક્ષણ કોઇ ત્રીજું જ સ્વરૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય છે કે જેને ઓળખવા માટે વિભાવ એવી સંજ્ઞા રાખવામાં આવી છે. જ્યારે બન્ને છૂટા પડે છે ત્યારે વિલક્ષણતા-વિભાવ નષ્ટ થવાથી પોતપોતાના સ્વરૂપમાં પ્રગટી નીકળે છે. પછી જેને સ્વભાવસ્થ થયાં કહે છે. જેવી રીતે સર્વથા જડથી મુકાઇ જવાથી આત્માની મુક્તદશા કહેવાય છે તેવી જ રીતે સર્વથા આત્માથી મુકાઇ જવાથી જડની પણ મુક્તદશા થાય છે. આ પ્રમાણે બન્નેની મુક્તદશા એક સરખી હોવા છતાં આત્મા મુક્તદશામાં પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે અખંડપણે જાણવાપણાના પરિણામમાં વર્તે છે, ત્યારે જડ મુક્તદશામાં પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે ખંડ ખંડ થઇ જઇને સક્રિયપણે અનેક પ્રકારના જડોના સંયોગવિયોગના પરિણામમાં વર્તે છે. ચૂનો અને હળદરના સ્વભાવમાં ઘણું જ અંતર છે. બન્ને ભિન્ન

સ્વભાવવાળાં છે. ચૂનો ધોળો અને હળદર પીળી હોય છે; છતાં બન્ને જ્યારે ભેગાં થાય છે ત્યારે લાલ રંગ દેખાય છે ધોળા-પણું અને પીળાપણું ઢંકાઈ જઈને જે લાલ રંગ દેખાય છે તે જ તેની વિભાવદશા છે. પ્રયોગથી જ્યારે બન્નેને અલગ કરવામાં આવે છે ત્યારે બન્ને પાછા પોતપોતાના સ્વરૂપમાં પ્રગટી નીકળે છે. ચૂનો ધોળો થઈ જઈને ચૂનાના રૂપે દેખાય છે અને હળદર પીળી થઈ જઈને હળદરના રૂપે દેખાય છે બન્ને પાછા પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પોતપોતાના કાર્યમાં પરિણત થઈ જાય છે. ભેગા ભળેલા કંકુનું કાર્ય કરનારા હોય છે. બેઉ મળી એક જ કાર્ય કરે છે અને છૂટા પડી જુદું કાર્ય કરે છે તેવી જ રીતે જડ–ચૈતન્ય પણ ભેગાં ભળી સંસારી કહેવાય છે અને બન્ને એક કાર્ય કરે છે તે જ છૂટા પડી ગયા પછી સ્વતંત્રપણે પોત પોતાનું કાર્ય કરે છે. સિનેમામા બે વસ્તુઓ હોય છે. એક તો ફિલ્મની પટી અને બીજુ લાઇટ (અજવાળું). આ બન્ને વસ્તુઓમા લાઇટ અક્રિય છે અને ફિલ્મ સક્રિય છે. આત્મા લાઇટના સ્થાને છે અને કર્મ પ્રકૃતિ વૃત્તિ ફિલ્મની પટીના સ્થાનગા છે. લાઇટ અચળ છે, ફિલ્મ ચળ છે લાઇટમા ફિલ્મની ક્રિયા ભાસે છે પણ લાઇટ ક્રિયા કરતી નથી. આત્મામાં જડની ક્રિયા ભાસે છે, પણ આત્મા અક્રિય છે. લાઇટ ન હોય તો ફિલ્મની ક્રિયા કોણ જાણે–જણાવે ? આત્માનો સ્વભાવ જાણવુ ને જણાવવુ, બાકીનો સ્વભાવ જડનો પોતાને ઓળખ્યા સિવાય બધુ ય નકામું. પારકાને ઓળખતા અનંતો કાળ વહી ગયો પણ તેને પણ ઓળખી શક્યા નહિ. કર્મની સાથે વસતાં અનંતો કાળ ગયો તો પણ તેના દુષ્ટ સ્વભાવને ઓળખી શક્યા નહિ. હંમેશા જડનું જ ધ્યાન અને જડની જ સેવા. સાચું જાણવારૂપ પોતાનું કાર્ય છોડીને ખોટુ જાણવું અને જડને પોષવુ અને સમજવું પણ ખોટું. ખોટું સમજીને માનવુ સાચુ અગ્નિને અડકે તો તરત બળે અને ઝેર ખાય તો તરત મરે, એટલે જ માનવી તાત્કાલિક ફળ આપનાર વસ્તુઓથી વેગળા રહે છે અધર્મ અને અનીતિ કાળાન્તરે ગુપ્તપણે ફળ–સજા કરે છે માટે તેનાથી વિરામ પામતા નથી.

સંસારનો અનુયાયી, જગતના પગલે જડાસક્ત ઇચ્છાઓનો રોધ કરી શકતો નથી, આત્મવિકાસના માર્ગને સર્વથા સમજી શકતો નથી, અજ્ઞાનીઓના માનની આકાંક્ષા રાખ્યા કરે છે, જ્ઞાનીઓના ગુણની પરવા કરતો નથી સંસારની વિભૂતિ–ઐશ્વર્ય મળવા માત્રથી જ જીવનની સફળતા માને છે, નિરંતર મદથી મુંઝાયેલો રહે છે, પોતાની જાતનો વધુ ને વધુ શત્રુ બનતો જાય છે, આત્માર્થી મહાપુરુષોને તુચ્છ ગણે છે, સઘળા ઉપર આધિપત્ય સ્થાપવાની ધૂનવાળો હોય છે. આવા પુરુષો માટે ત્યાગ કે વૈરાગ્ય જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી

સંસારમા જ સ્વર્ગ અને સંસારમા નર્ક માને છે અને મોક્ષ એટલે સમજ વગરના માનવીઓનું કલ્પનાચિત્ર માને છે પૌદ્ગલિક સુખોને અનુલક્ષીને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરનાર-ની મનોવૃત્તિ સત્ય ધર્મની વાસના ન હોવા-થી યથાર્થ પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી કાંઇક કરીશુ તો સુખ મળશે, સાજા રહીશું, ધન

મળશે વિગેરે વિગેરે ભાવનાઓને વશીભૂત હોવાથી દેખાદેખી સમજ વગરની ક્રિયાઓ કરે છે, માટે જ તેમની મનોવૃત્તિમાંથી કર્મ-વિકાર શાન્ત થતો નથી અને પાછો કર્મ બાંધવા કારણો સેવે છે. શ્રદ્ધા વગર શક્તિ-પણે, કાંઇપણ ફળ મળશે કે નહિ ? એવા એવા વિચારો ધાર્મિક ક્રિયા કરતી વખતે પણ તેના મનમાં વિચરતા હોવાથી શુદ્ધ ક્રિયા કરી શકતો નથી. મનશુદ્ધિ વગરની ધાર્મિક ક્રિયા એક પ્રકારની વેઠ જ કહેવાય છે. સંસારમાં રહેતો ગૃહસ્થ સર્વત્યાગ કરી શકતો નથી. સર્વત્યાગ તો સર્વથા નિઃસ્પૃહી સંતપુરુષો જ કરી શકે છે માટે આત્માર્થી સત્ય ધર્મને ઓળખનાર પણ આત્મશુદ્ધિ માટે ક્રિયા કરી મિથ્યા દુષ્કૃત દઈ પાછો અશુદ્ધિનાં કારણો સેવે છે, કારણ કે ગૃહસ્થ છે. ફક્ત પુદ્ગલાનંદી અને આત્માનંદીમાં ફરક એટલો જ હોય છે કે પુદ્ગલાનંદી તન્મય થઇને સેવે છે અને આત્માનંદી લુખાશ વૃત્તિથી સેવે અને કાંઇક ઓછાશ ઉપર આવતો જાય છે. અનાદિ કાળથી અનેક પ્રકારના દોષોથી ઓતપ્રોત થયેલો આત્મા જલદી-થી દોષમુક્ત-શુદ્ધ થતો નથી. શુદ્ધિના માર્ગે વળ્યા પછી અનેક પ્રકારના વિઘ્નોને ઓળંગ-તાં ઓળંગતાં અનેક ભવ પછી સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવી શકે છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુ નયસારના ભવથી શુદ્ધિના માર્ગે વળ્યા હતા. તેમને સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવતાં અનેક ભવ કરવા પડયા. ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમ પછી પોતે સર્વ દોષોથી મુક્ત થઇ પ્રભુ બન્યા. શુદ્ધિની શરૂઆત કરવાને માટે માનવજીવન અત્યંત શ્રેષ્ઠતર છે. માનવજીવનમાં તુચ્છ વૈષયિક સુખ વિસારી આત્મશુદ્ધિના સંસ્કાર નાખવામાં આવે તો દરેક ભવમાં શુદ્ધિનો માર્ગ અનાયાસે જલદી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. મોહને નિર્બળ બનાવવા માનવજીવન જેટલું સંસારી કોઇપણ જીવન સમર્થ નથી. તેમજ મોહને સબળ બનાવવાને માટે પણ માનવજીવન જ સમર્થ છે.

માનવી જડ અને જડના વિકારરૂપ જડ જગતનો સ્વામી બનવા જેટલી કાળજી રાખે છે અને છૂટથી માનવજીવનનો ઉપ-યોગ કરે છે તેટલી જ કાળજી અને જીવન-વ્યય સમ્યગ્દર્શનાદિ ચૈતન્ય જગતનો સ્વામી બનવા કરે તો સર્વ દોષોથી મુક્ત થઇને બન્ને જગતનો સ્વામી બની શકે છે. પણ અજ્ઞાનતાથી માનવી મોટી ભૂલ કરે છે. ધન, બાગ, બંગલા, જમીન, વસ્ત્ર. ઘરેણાં વિગેરે જડ વસ્તુઓ પોતાની માલીકીની બનાવી રાજી થાય છે. પોતે એમ માને છે કે આ બધી વસ્તુઓનો હું સ્વામી છું. આ બધી વસ્તુઓનો હું ભોગવનાર છું. કેટલી બધી અજ્ઞાનતા ! કેટલી ગેરસમજ !

તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરનાર, ઉપશમ ભાવે અવલોકન કરનાર જ્ઞાની પુરુષોને તો આવી માન્યતાવાળા બાળજીવો ઉપર અત્યંત કરુણા ઉપજે છે; કારણ કે આવા જીવો અજ્ઞા-નતાને લઇને જડ વસ્તુઓ ઉપર સ્વામી-પણાનું અભિમાન ધરાવે છે, પણ તે સ્વામી નથી સેવક છે. ગુલામ છે, તાબેદાર છે. પોતે જડ વસ્તુઓ પાસેથી આનંદ-સુખની ભિખ માગતા હોવાથી ભીખારી છે. પોતે વસ્તુઓને નથી ભોગવતા પણ જડ વસ્તુઓ તેના અમૂલ્ય જીવનનો ઉપભોગ કરી તેને નિર્માલ્ય

બનાવે છે જે જીવન પોતાના વિકાસ માટે વાપરવાનુ હોય છે તેને ન વાપરવા દેતા પોતે જડ વાપરે છે, અને અનત બળી આત્માને પોતાની આણુમા વર્તાવી તેનુ સર્વસ્વ હરણુ કરે છે. સસારવાસી જીવો અનાદિ કાળથી સસારમા ભ્રમણુ કરતા હોવાથી એક બીજાની સાથે અનેક ભવોમાં અનેક પ્રકારના સબધોથી જોડાતા આવ્યા છે. એવો કોઈ પણુ સસારી જીવ નથી કે જેનો બીજા જીવોની સાથે સબધ ન થયો હોય. એક એક જીવની સાથે અનંતી વાર સબધ થયો છે. સબધો પ્રારબ્ધના અનુસારે અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ-પણે થાય છે કેટલીક વખત અનુકૂળ સબધ થાય છે અને કેટલીક વખત પ્રતિકૂળ સબધ થાય છે. અનુકૂળ સબધવાળા મિત્રો, સ્નેહીઓ કહેવાય છે અને પ્રતિકૂળ સબધવાળા શત્રુ, દ્વેષી કહેવાય છે. ભાઈ, પિતા, પુત્ર, ભગિની, માતા, સ્ત્રી આદિ સ્વજન સબધો અનુકૂળ જ નથી હોતા, પ્રતિકૂળ પણુ હોય છે.

પોતાની ઇચ્છા અનુસાર વર્તનાર, પોતાના મનોરથોને સફળ કરનાર અથવા તો સફળ કરવામા વિઘ્ન ન નાખતા સહાય કરનાર પછી તે સ્વજન હોય કે પરજન હોય—અનુકૂળ હોવાથી સ્નેહી કહેવાય છે અને સ્વજન થઇને આવા વર્તનોથી વિપરીત વર્ત-નાર પ્રતિકૂળ હોવાથી શત્રુ કહેવાય છે.

જીવમાત્ર પોતાના શુભાશુભ કર્મ બાધવા-માં અથવા તો ભોગવવામા જડ તથા ચૈતન્યની અપેક્ષા રાખે છે અર્થાત્ જડ અને ચૈતન્યના નિમિત્તથી જ જીવો શુભાશુભ બાધે છે અને ભોગવે છે. શુભના ઉદયથી અનુકૂળ જડ ચૈતન્ય સબધ થાય છે અને અશુભના ઉદય-થી પ્રતિકૂળ જડ–ચૈતન્યનો સંબધ થાય છે ઉભયનો સંબધ શુભાશુભમા હોવા છતા જીવ ચૈતન્યને જ શત્રુ–મિત્ર માને છે પણુ જડને માનતો નથી.

જીવમાત્ર બીજાનુ હિતાહિત કરવા સ્વતત્ર નથી પણુ પરતંત્ર છે પોતાના તથા પરના અદૃષ્ટની પ્રેરણાથી જ અન્યના હિતાહિત માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે. જો પ્રારબ્ધની પ્રેરણા ન હોય તો જીવ સસાર પ્રત્યે ઉદાસીનભાવથી રહે પણુ રાગદ્વેષની પરિણુતિવાળો ન થાય

જીવ–આત્મા પોતે શુદ્ધ હોવાથી કોઇના પણુ હિતાહિતમા અથવા તો સુખદુ:ખ ભોગવવામા પોતે નિમિત્તભૂત બનતો નથી છતા શુભાશુભ આવરણોનો પડછાયો પડ-વાથી અન્યના હિતાહિતમાં, સુખદુ:ખમા નિમિત્ત બને છે. પણુ જ્યારે આવરણોનો પડછાયો ખસી જાય છે ત્યારે હિતાહિતની પ્રવૃત્તિમાથી વિરામ પામી જાય છે

પ્રતિકૂળ વર્ત્તન માટે ક્ષમા માગવાનુ અને ક્ષમા કરવાનુ જ્ઞાની પુરુષો સસાર વાસીઓ માટે કહી ગયા છે તે સરળ પણુ શુદ્ધ હૃદયથી મંગાય અને કરાય તો વિરોધ-ભાવ ટળી જઇને તે નિમિત્તે બધાતા દુઃખો-ત્પાદક અને વિરોધવર્ધક કર્મ ન બંધાય. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જો કે પોતાના તથા પરના અશુભ પ્રારબ્ધની પ્રેરણાથી જ જીવ બીજાની સાથે પ્રતિકૂળ વર્તન કરે છે, છતા પોતે પ્રમત્ત બની અકર્તવ્યમાં પ્રેરાયો માટે જ પોતાની પ્રમત્તદશાની ક્ષમા માંગી, હૃદયશુદ્ધિ કરાવવાની અને કરવાની આવશ્યકતા રહે છે તેમજ પ્રમાદી બની પોતાના અહિત માટે ભેગા કરેલા અશુભ કર્મોને પશ્ચાત્તાપ કરી

ખસેડવાની જરુરત રહે છે. તત્ત્વજ્ઞાનશૂન્ય અણસમજુ જીવો પાસેથી તો અવશ્ય ક્ષમા માગી લેવી જોઇએ. તેનું હૃદય વિરોધરહિત થઈ દોષમુક્ત બને તેવા શબ્દોથી તથા તેવા વર્તનથી ક્ષમા માગવી જેથી કરી ભવિષ્યમાં તેના આત્મગુણઘાતી કર્મની વૃદ્ધિ થતી અટકે અને વૈરવિરોધના સંસ્કાર ન પડે.

જ્ઞાનીપુરુષો પાસે ક્ષમા ન માગીએ તો પણ ચાલી શકે છે, કારણ કે તેઓ વસ્તુ-સ્થિતિને જાણનાર હોય છે, માટે તેઓના હૃદયમાં વૈરવિરોધના બદલે શાંતિ, સમતા અને હર્ષ હોય છે. તેઓ પોતાના કર્મ-નાશમાં સહાયક સમજી પોતાના પરમસ્નેહી તરીકે માને છે, શત્રુ તરીકે માનતા જ નથી; છતાં પોતાના હિત માટે પ્રતિકૂળ વર્તન કરી ઉપાર્જન કરેલાં દુઃખદ કર્મથી મૂકાવા માટે જ્ઞાની પુરુષો પાસેથી પણ ક્ષમા માગવી તે અપરાધી જીવનું અવશ્ય કર્ત્તવ્ય છે.

પોતાની ભૂલ સમજાયા વગર માફી માગી શકાતી નથી. જેઓ પોતાને અપરાધી સમજે છે તેઓ જ માફી માગી શકે છે. જેઓ પોતાને અપરાધી માને છે તેઓ જ પોતાના આત્મગુણોનું કર્મોથી રક્ષણ કરી શકે છે અને તેઓ જ પોતાના આત્માનો વિકાસ કરી સાચું સુખ અને સાચું જીવન મેળવી શકે છે.

જીવાત્માએ તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરી, જડ સંસારથી વિરક્ત રહીને અપરાધી ન બનવું જોઇએ, છતાં કર્મવશ અનુપયોગથી પ્રમાદી બની અપરાધ થઈ જાય તો તત્કાળ ક્ષમા માંગવી, તેમ બને તો વર્ષ દિવસ પછી શુદ્ધ હૃદયથી, સરળપણે, નમ્રભાવે જીવ માત્રની પાસે ક્ષમા માગી લેવી અને ક્ષમા આપવી. આ પ્રમાણે આત્મવિકાસ માટે હૃદય-શુદ્ધિની ઘણી જરૂર રહે છે.

નવ તત્ત્વ

(દોહરા)

હું કહેતો એ જીવ છે દેહાદિ પુદ્ગલ,
પુણ્ય પાપરૂપ કર્મથી શુભાશુભ છે ફલ. ૧

આશ્રવ તત્ત્વથી બાંધતો કર્મ અનેક પ્રકાર;
સંવરથી રોકી શકે કર્મ બંધ કરે હાર. ૨

નિર્જરાથી છૂટી શકે બંધન થાયે નાશ;
હું કહેતાં એ જીવનો આત્મા મોક્ષ પ્રકાશ. ૩

સંવર ભાવ વધારવાં સામાયિક ચિત્ત ધાર;
નિર્જરા પ્રતિક્રમણથી 'અમર' આત્મ સુખકાર. ૪

અમરચંદ માવજી શાહ

સંગ્રાહક ને યોજક : આ. શ્રી વિજયરામચંદ્રસૂરિજીના પ્રશિષ્ય
મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી (સંવિગ્નપાક્ષિક)

તાત્ત્વિક ઉપદેશ વચનો.

[સદરહુ તત્ત્વગર્ભિત ઉપદેશ વચનો પૂર્વ મહાપુરુષો અને આગમાનુસારી દૃષ્ટિએ કથન-કર્તા આધુનિક વિદ્વાન્ ગ્રંથકારોની ચૂંટણીરૂપે અનેક ગ્રંથવાચનનો સંગ્રહ માત્ર છે, મારી કોઇ વિદ્વત્તા નથી. કોઇ કોઇ સ્થળે મારા હાથની યોજના-સંકલના પણ કરવામાં આવી છે. જિજ્ઞાસુ વૃત્તિમાન જીવોને સમજવા યોગ્ય ધારી બહાર મૂકવાનો આ પ્રયાસ છે રુચિકર પણ તથાપ્રકારના જીવોને જ થશે બહુધા સામાના વિચાર પ્રમાણે સંગ્રહ હોય એ સ્વાભાવિક છે, તેથી કરીને લેખક પણ તથાપ્રકારની પ્રવૃત્તિને ભજતો-અનુભવતો હશે, એવું કોઇએ પણ માની લેવાની ભૂલ કરવી નહિ.]

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૯ થી શરૂ)

૫૬. ગીતાર્થ મુનિવરો શુદ્ધ સિદ્ધાન્તના ઉપદેશક હોવાથી અને શ્રુતના પારગામી હોવાથી તેઓ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ક્રિયા-આચરણ કરતા નથી, કરતાને નિષેધ કરે છે, વાસ્તે તેવી ક્રિયા કરવી નહિ, કેમ કે તેવી ક્રિયા મિથ્યાભિનિવેશની સાધક છે. વળી સૂત્રમાં નહિ કહેલી હોય અને જેને સાવદ્ય જાણીને ગીતાર્થોએ જેનું આચરણ ન કર્યું હોય તે પણ આદરણીય નથી.

૫૭ સમ્યગ્જ્ઞાન કહો કે આત્મજ્ઞાન કહો તે આત્માનું ખરું હિત-કલ્યાણ સાધી શકે એવી સાચી કરણી આત્મા સાથે એક-રસ થાય છે ત્યારે તે જલદી જીવને જન્મ-મરણના દુઃખથી મુક્ત કરાવી શકે છે જેમ જળમાં જળનો રસ સાથે જ મળી રહે છે, તેમ જ્ઞાનમાં સાચી કરણી પણ સાથે જ મળી રહે છે. પૂ૦ ઉ૦ મ. કહે છે કે-"ક્રિયા બિના જ્ઞાન નાહિં કબહું, નાહિં જ્ઞાન ક્રિયા બિનું નાહિં, ક્રિયા જ્ઞાન દોઉ મિલત રહેતુ હૈ, જ્યોં જલરસ જલમાંહી."

૫૮. કલિકાળમાં બોધિબીજ(સમકિત)-ની પ્રાપ્તિ થવી તે મરુદેશમાં કલ્પવૃક્ષની ઉત્પત્તિ, નિર્ધન સ્થિતિમાં નિધાન અને દુષ્કાળમાં દૂધપાકનું ભોજન સમજવું.

૫૯. સમ્યગ્દર્શનના શમ-સંવેગાદિ જે પાંચ લક્ષણોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે તે પાંચે ય (શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય) લક્ષણો યદ્યપિ સમકિતવંત આત્મામાં હોવા જ જોઇએ, તથાપિ શમ-સંવેગાદિ પ્રથમના ચાર લક્ષણો કદાચ કોઈ તેવા કર્મોદયજન્ય નિરુપાયના પ્રસંગોમાં ન્યૂનપણે દૃષ્ટિગોચર થાય તેટલા માત્રથી સમ્યગ્દર્શનમાં ક્ષતિ માનવાનું સાહસ કરવું ઉચિત નથી.

૬૦. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ અને અનુકંપા એ ચારે ય લક્ષણો પૂર્ણ કોટિએ કોઈ આત્મામાં દૃષ્ટિગોચર થતા હોય પરંતુ જો 'આસ્તિક્ય' લક્ષણમાં ખામી હોય તો શમ-સંવેગાદિ ઉચ્ચ કક્ષાના હોવા છતાં તે આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનનો પ્રાયઃ અભાવ છે.

૬૧. આસ્તિક્ય નામના પાંચમા લક્ષણમાં એક અક્ષર માત્ર પણ અરુચિ–અપ્રત્યય થાય તો તે આત્મા સમ્યગ્દર્શનથી બહાર થઈ જાય છે. કોઈ અપેક્ષાએ એમ કહેવામાં આવે છે કે—" આસ્તિક્ય વિનાના શમ–સંવેગાદિ લક્ષણો આત્મિક વિકાસ માટે નિરર્થક છે તો તે કથન અસંગત નથી." સદ્ધર્મવિંશિકામાં આસ્તિક્યને જ પ્રાધાન્ય આપીને આ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કર્યું છે.

શમસંવેગનિર્વેદાનુકંપાઽઽસ્તિક્યલક્ષણાનાં સમ્યક્ત્વગુણાનાં પશ્ચાનુપૂર્વ્યા લાભઃ પ્રાધાન્યાદિત્યનુપશ્ચાત્ ઇતિ ॥

૬૨. સમ્યગ્દર્શન ગુણ જો આત્મામાં પ્રગટ થયો હોય તો આત્મામાં "આસ્તિક્ય" લક્ષણ અવશ્ય હોય છે. સમ્યગ્દર્શન ને આસ્તિક્ય એ બન્નેનો અન્વય વ્યતિરેક સંબંધ છે. એટલે આસ્તિક્ય હોય ત્યાં અવશ્ય સમ્યગ્દર્શન હોય અને સમ્યક્ત્વ હોય ત્યાં આસ્તિક્ય અવશ્ય હોય.

૬૩. જૈનશાસ્ત્રમાં બતાવેલી અવિધિવાળી એવી દ્રવ્યક્રિયા જ પ્રશસ્ત કહી છે અને એ જ પાંચ અનુષ્ઠાન પૈકી તદ્ધેતુ અનુષ્ઠાનમાં આવી શકે છે. એ સિવાય બીજા અનુષ્ઠાનોદ્વારા કરાતી ક્રિયા એ તુચ્છ ક્રિયા હોઈ ત્યાજ્યમાં ગણી છે.

૬૪. પરમાર્થશૂન્ય મર્યાદાવાળી વિરુદ્ધ સામાન્ય જનોએ શાસ્ત્રની અપેક્ષા રહિત લોકરૂઢિએ કરેલ પ્રવૃત્તિ એ લોકસંજ્ઞાનું લક્ષણ છે.

૬૫. નિર્વિચારવાદીઓની સેવા તે અપવાદ સેવા, તે કરતાં સેવા અને સાધ્ય નિપજાવવું તે ઉત્સર્ગ સેવા.

૬૬. જો પુનર્જન્મ ન હોય તો આ ભવમાં નીતિના નિયમોને અનુસરવાની કોઈ પણ જરૂર રહેતી નથી. ફક્ત વ્યવહારમાં રહી માત્ર બાહ્ય નીતિનો દેખાવ કરવાની જ જરૂર જણાય છે.

૬૭. કોઈપણ પદાર્થની યથાર્થતા સમજવા માટે તેના દ્રવ્યાનુયોગની યથાર્થતા સમજવાની જરૂર પડે છે અને તેની કિંમત પણ તેનાથી જ થાય છે.

૬૮. શ્રીમદ્ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ ઉપર આત્મપરિણતિપૂર્વકની શ્રદ્ધા હોય ત્યારે જ સાબિત થાય છે. આત્મગુણોને વિકાસ કરનાર દ્રવ્યાનુયોગ અતીવ તત્ત્વજ્ઞાન-તત્ત્વબોધ જ છે. અનેક ઉપયોગી વિષયો ચર્ચેલા ઉપરાંત શ્રદ્ધાને વિકાસ કરનાર દ્રવ્યાનુયોગ જ બહુ ઉપયોગી છે.

૬૯. દ્રવ્યાનુયોગમાં બાકી ત્રણ અને આત્મિક પદાર્થોનો અરસપરસ સંબંધ, એક બીજા પર થતી તેની અસર અને તેમનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ બતાવવામાં આવેલું હોય છે.

૭૦. તત્ત્વજ્ઞાનથી કર્મક્ષીણ થએલા ગાઢ કાર્યોમાં શ્રદ્ધાની ખાત્રી થઈ જાય છે, કારણ કે તેની શ્રદ્ધાના પાયા ઊંડા હોય છે, જોકે શ્રદ્ધા એ સમ્યક્ત્વનું કાર્ય છે, તો પણ તેને સમ્યક્ત્વના કારણોને ઉપચાર કરીને સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવે છે.

૭૧. આત્માનું સ્વરૂપ લક્ષણ જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રમય છે. સર્વ પદાર્થોને તન્મયપણે દરેક સમયે જોવી, જાણવી અને રમણતા કરવી આ આત્માનાં લક્ષણો છે.

૭૨. આત્મા અનાદિકાળ થી(?) [illegible] પર પદ પામવા કારણો એ તદ્દન ચુકાયેલા છે,

સંસાર છે, પરિભ્રમણ છે. આ સ્થિતિ પ્રગટવી તેનું નામ વૈરાગ્ય કહેવાય છે.

૭૩. વૈરાગ્યના વિષયનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સ્વ-વસ્તુ ઓળખાવવાનો, તેના પર પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવવાનો અને પરવસ્તુ કઈ છે તેને શોધી તેની સાથેનો સંબંધ ઓછો કરાવી ધીમે ધીમે તે તોડી નંખાવવાનો હોય છે.

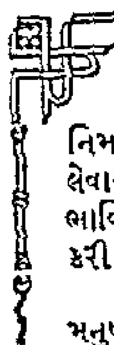
૭૪. અધ્યાત્મશાસ્ત્રી પોતે કોણ છે? તેનું સ્વરૂપ શું છે? તેનો વિષયકષાયાદિ સાથે સંબંધ કેવો છે? શા કારણથી છે? કેટલા વખત સુધીનો છે? આત્માનું સાધ્ય શું છે? તે કેમ અને ક્યારે પ્રાપ્ત થાય? વિગેરે વિષયો ચર્ચે છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રનો ઉદ્દેશ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવવાનો જ છે, જેથી એની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ સર્વ મુમુક્ષુઓને હોવી જોઈએ.

૭૫. જ્યાં આ ભવમાં જ બધું સુખ ભોગવી લેવાનો ઉપદેશ મળતો હોય, શિક્ષણ મળતું હોય અને વર્તન જોવામાં આવતું હોય ત્યાં સુખનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ શું? પુણ્યપાપના કારણો, ભવાંતરમાં તેના પરિણામો અને આત્ર કરવા યોગ્ય ખાસ કર્તવ્યોની સમજ આપવી એ અધ્યાત્મ ગ્રંથોની અગત્યની સેવા છે.

૭૬. પોતાનું શું છે અને શું નથી એ સ્પષ્ટ સમજાઈ જાય તો પોતાનું જે હોય તે પ્રગટ કરવા અને જાળવવા પ્રયાસ થાય, એમ કરતાં સાધ્ય પણ સ્પષ્ટ થાય. પોતાનું અને પારકું સમજવાના જ્ઞાનને જૈન પરિભાષામાં ભેદજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે અને ભેદજ્ઞાન થાય ત્યારે સર્વ ઉપરથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે.

૭૭ મોક્ષ આપણું પરમ સાધ્ય હોવું જોઈએ. આપણે શુભ કાર્યો કરીએ છીએ, તથા દાન, જ્ઞાન, ક્રિયા, ઇન્દ્રિયોને દમવું વિગેરેનો હેતુ શો? કોઈ કહેશે કે જનહિત. જનહિત કરવાનો હેતુ શો? આ પ્રમાણે સવાલો પૂછતાં પૂછતાં છેવટે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો હેતુ જ આવશે.

૭૮ આત્મા સર્વ વ્યવહારિક ઉપાધિઓથી મુકાઈ સ્થિરતામાં રહે એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનું સર્વનું અંતિમ સાધ્ય છે અને હું મેળને માટે અવિનાશી એવા મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરવું એ પરમ સાધ્ય છે અને તેને માટે જ પ્રયાસ છે અથવા હોવા જોઈએ. (ચાલુ)

સમભાવ

મમત્વ નિર્મમત્વવડે જ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે, અને નિર્મમત્વ અનિત્યત્વ, અશરણત્વ વગેરે ભાવનાઓનું અવલંબન લેવાથી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે એ ભાવનાઓવડે જે સતત પોતાના મનને ભાવિત કરે છે, તે નિર્મલ બનીને સર્વ પદાર્થો પ્રત્યે સમત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

વિષયોમાથી વિરક્ત થયેલા અને મમત્વ મુક્ત ચિત્તવાળા મનુષ્યોનો જ કષાયાગ્નિ શાંત થઈ જાય છે, અને તેમનામાં જ્ઞાન-દીપ પ્રજ્વલિત થાય છે

સમત્વનું અવલંબન મેળવ્યા પછી યોગીએ ધ્યાનનો આશરો લેવો, સમત્વ પ્રાપ્ત કર્યા વિના ધ્યાન શરૂ કરનારો પોતાની જાતની જ વિડંબના કરે છે.

—યોગશાસ્ત્ર

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ.

જીવનસામગ્રી અને તત્મીમાંસા.

(વર્ષ ૩૭ ના પૃષ્ઠ ૩૩૦ થી શરૂ)

ભારતીય સાહિત્યકારોના પવિત્ર ઈતિહાસમાં એ એક દુઃખદ ઘટના છે કે તેમનું વિશ્વસનીય અને વાસ્તવિક જીવનચરિત્ર નહિ બરાબર મળી આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે પ્રાચીનકાળમાં આત્મકથા લખવાની પ્રણાલી ન હતી. અને આત્મશ્લાઘાથી દૂર રહેવાની ઈચ્છાને કારણે પોતાના સંબંધમાં પોતાના ગ્રંથમાં પણ લખવા ઇચ્છતા ન હતા. કેટલાક સાહિત્યકારોએ પોતાની કૃતિઓમાં પ્રશસ્તિરૂપે થોડુંક લખ્યું છે, પરંતુ તેનાથી તો જન્મસ્થાન, ગુરુનું નામ, માતાપિતાનું નામ અને સ્વગચ્છ આદિના નામનું સામાન્ય જ્ઞાન માત્ર જ થઈ શકે છે; વિસ્તૃત નહિ. પછીના સાહિત્યકારોએ પ્રાચીન સાહિત્યકારોના સંબંધમાં ઈતિહાસરૂપે લખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પરંતુ તેમાં ઈતિહાસ–અંશ તો અતિ સ્વલ્પ છે અને કિંવદંતીઓ અને કવિકલ્પના જ અધિક પરિમાણમાં છે. આ સિદ્ધાંત કેવળ જૈન સાહિત્યકારોના જ સંબંધમાં નથી બલ્કે સંપૂર્ણ ભારતીય સાહિત્યકારોનાં સંબંધમાં મળી આવે છે.

"જિનશાસનની અધિકાધિક પ્રભાવના થાઓ" એવા એક જ ઉદ્દેશે ; સંગ્રહકારોને કિંવદંતીઓ અને કવિકલ્પનાની તરફ વેગથી પ્રવાહિત કર્યા છે. તેની સાથે સાથે કાળ વ્યવધાને પણ ઈતિહાસસામગ્રીને નષ્ટપ્રાયઃ કરી દીધી, અને તેથી તેમણે પ્રભાવનાના ધ્યેયની પૂર્તિ માટે અવશિષ્ટ ચરિત્રસામગ્રીના બળ ઉપર તથા કિંવદંતીઓ અને કવિકલ્પનાની સહાયે જ કથિત ઈતિહાસોની રચના કરવી પડી છે. વર્તમાનકાલીન ઈતિહાસકારોને પણ તે તથા કથિત ઈતિહાસો, ઉપલબ્ધ કૃતિઓ અને અસ્તવ્યસ્તરૂપે મળી આવતા ઉદ્ધરણોના આધારે જ ચરિત્રચિત્રણ કરવું પડે છે.

ચરિત્ર–નાયક શ્રી હરિભદ્રસૂરિની જીવનસામગ્રી પણ ઉપર્યુક્ત નિષ્કર્ષ પ્રતિ અપવાદસ્વરૂપ નથી. શ્રી હરિભદ્રસૂરિની જીવનસામગ્રી વર્તમાનમાં આટલી જ મળી આવે છે.

(૧) શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિએ સં. ૧૧૭૪ માં શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ઉપદેશપદની ટીકાના અંતમાં તેમના જીવન સંબંધમાં અતિ સંક્ષેપાત્મક ઉલ્લેખ કર્યો છે.

(૨) સંવત્ ૧૨૯૫ માં શ્રી સુમતિગણિએ ગણધરસાર્ધશતકની બૃહદ્ ટીકામાં પણ તેમના સંબંધમાં બહુ જ થોડું લખ્યું છે.

(૩) શ્રી ભદ્રેશ્વરસૂરિકૃત ૨૩૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ પ્રાકૃતકથાવલિમાં પણ શ્રી હરિભદ્રસૂરિના સંબંધમાં કંઈક થોડો જ પરિચય મળે છે. શ્રી જિનવિજયજીનું કહેવું છે કે તેનું પ્રણયન બારમી શતાબ્દિમાં થયું હશે.

(૪) સંવત ૧૩૩૪માં શ્રી પ્રભાચંદ્રસૂરિ દ્વારા વિરચિત પ્રભાવક ચરિત્રમાં ચરિત્રનાયકના

સંબંધમાં વિસ્તૃત કાવ્યાત્મક પદ્ધતિએ જીવન-કથા મળી આવે છે.

(૫) સં. ૧૪૦૫માં શ્રી રાજશેખરદ્વારા નિર્મિત પ્રબંધકોશમાં પણ પ્રભાવક ચરિત્ર સમાન જ અતિ-વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર મળી આવે છે.

એ રીતે આ પ્રાચીન સામગ્રીના આધારે કંઈક નવીન જીવનસામગ્રીનું પણ નિર્માણ થયું છે. તેમાંથી પં. હરગોવિંદદાસકૃત 'શ્રી હરિભદ્રસૂરિ ચરિત્ર' પં બેચરદાસજી-દ્વારા લિખિત 'જૈન દર્શનની વિસ્તૃત ભૂમિકા' શ્રી જિનવિજયજીલિખિત 'હરિભદ્રસૂરિનો સમયનિર્ણય' અને પ્રોફેસર હરમન જેકોબી-દ્વારા લિખિત 'સમરાઇચ્ચકહાની ભૂમિકા' આદિ રચનાઓ પણ મુખ્ય છે. આ સામગ્રીના આધારે હવે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના ચરિત્ર-નિર્ણય કરવાનો પ્રયાસ કરું છું અને તે ઉપર કંઈક નિષ્કર્ષાત્મક મીમાંસા પણ કરવાનો પ્રયાસ કરીશ.

પ્રારંભિક-પરિચય

ભારતીય રાજનૈતિક ઇતિહાસમાં મેવાડનું મહત્ત્વપૂર્ણ અને ગૌરવપૂર્ણ સ્થાન છે. આ પવિત્ર ભૂમિ ઉપર મહારાણા હમીરસિંહ, મહારાણા લક્ષ્મણસિંહ, મહારાણા સંગ્રામ-સિંહ અને મહારાણા પ્રતાપસિંહ જેવા શૂર-વીર અને નરરત્ન ભામાશાહ સરખા પુરુષ-પુંગવ ઉત્પન્ન થયા છે. આપણા ચરિત્રનાયક હરિભદ્રસૂરિની જન્મભૂમિ પણ મેવાડ જ છે કહેવાય છે કે ચિતોડ જ તેમનું જન્મ સ્થાન છે તત્કાલીન ચિતોડનરેશ જિતારીના હરિભદ્ર પુરોહિત હતા. એ રીતે જાતે બ્રાહ્મણ અને કર્મથી પુરોહિત હતા. તેઓ ચૌદ વિદ્યાઓમાં નિપુણ અને અજાતપ્રતિવાદી હતા. તેથી રાજ–પ્રતિષ્ઠા અને લોક–પ્રતિષ્ઠા બંને તેમને પ્રાપ્ત થઈ હતી વિદ્યાબલ, રાજબલ અને લોકપ્રતિષ્ઠાથી હરિભદ્રની વૃત્તિ અભિમાન-મય થઇ ગઇ હતી અને તદનુસાર તેમને એ મિથ્યા આત્મવિશ્વાસ થઇ ગયો હતો કે મારી બરાબર પ્રગાઢ વૈયાકરણ, ઉત્કટ નૈયા-યિક, પ્રખર વાદી અને ગંભીર વિદ્વાન આ સમયે દુનિયાભરમાં કોઇ નથી. કિંવદંતીઓમાં મળી આવે છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર સમાન એ પણ પોતાના આ મિથ્યા વિશ્વાસપ્રદર્શનને માટે એક સોપાનપંક્તિકા (નિસરણી), એક કોદાળી, એક જાળ અને જંબૂવૃક્ષની એક લતા પો-તાની પાસે રાખતા હતા. તેનું તાત્પર્ય એ હતું કે જો પ્રતિવાદી આકાશમાં ઊડી જાય તો તેને આ સોપાનપંક્તિદ્વારા પકડી લાવું, જળમાં પેસી જાય તો જાળદ્વારા ખેંચી લઉં અને પાતાલમાં પ્રવેશ કરી જાય તો કોદાળી દ્વારા ખોદી પકડી લઉં જંબૂ લતાનું રહસ્ય એ હતું કે મારા જેવો વિદ્વાન સંપૂર્ણ જંબૂ દ્વીપમાં કોઇ નથી અને એ પણ કહેવાતું કે વિદ્યાના ભારથી કદાચ પેટ ફાટી ન જાય એટલા માટે પેટ ઉપર એક સ્વર્ણનિર્મિત પટ પણ બાંધી રાખતા હતા અને એવી પ્રતિજ્ઞા હતી કે જેનું કહેલું વાક્ય નહિ સમજી શકું તેનો તત્કાળ શિષ્ય બનીશ.

એક દિવસની વાત છે કે હરિભદ્ર એક સુંદર શિબિકામાં બેસીને બજારમાં જતા હતા. શિબિકાની આગળ આગળ તેમના શિષ્ય તેમની બિરદાવળીના રૂપમાં "સરસ્વતીકંઠા-ભરણ, વૈયાકરણપ્રવણ, ન્યાયવિદ્યાવિચક્ષણ,

વાદિમતગજકેસરી, વિપ્રજનનરકેસરી " ઇત્યાદિ રૂપમાં બોલતા બોલતા ચાલતા હતા. એટલામાં થોડે દૂર જનતામાં ગભરાટ અને આમતેમ દોડભાગ થઇ રહી છે એવું દૃશ્ય દેખાયું. હરિભદ્રના શિષ્ય અને શિબિકાવાહક મજૂર પણ આમતેમ વિખરાઇ ગયા. આવી પરિસ્થિતિ જોઇને વિપ્રવર હરિભદ્રે પણ બહાર જોયું તો એક મદોન્મત્ત પ્રચંડકાય પાગલ હાથી જનતામાં ભય ઉત્પન્ન કરતો ઉતાવળે દોડતો ચાલ્યો આવતો હતો. માર્ગમાં જ શિબિકામાં રહેલા હરિભદ્ર શિબિકાને છોડીને પ્રાણ-રક્ષણાર્થે નજીકના એક જૈન મંદિર પર ચઢી ગયા. ત્યારે તેમને જણાયું કે "हस्तिना ताड्यमानोऽपि न गच्छेत् जैनमंदिरम्" એક કલ્પિત ઉક્તિ છે. સામે જ જિનપ્રતિમા જોવામાં આવી અને જૈન દર્શન પ્રતિ વિદ્વેષની ઉક્તિ સહસા તેમના મુખમાંથી નીકળી પડે કે–

वपुरेव तवाचष्टे स्पष्टं मिष्टान्नभोजनम् ।
नहि कोटरसंस्थेऽग्नौ तरुर्भवति शाड्वलः ॥

અર્થાત્ તમારું શરીર સ્પષ્ટ જ મિષ્ટાન્ન ભોજન પ્રતિ મમત્વભાવ બતાવી રહ્યું છે, જો વૃક્ષના કોટરમાં અગ્નિ છે તો તે કેમ રહી શકે?

હાથીના ચાલ્યા જવા પછી હરિભદ્ર પોતાને ઘેર ગયા.

વિનીત હરિભદ્ર—

એક દિવસની વાત છે કે વિપ્રવર હરિભદ્ર મહેલમાંથી નીકળી પોતાના મકાન તરફ જઈ રહ્યા હતા. માર્ગમાં એક જૈન ઉપાશ્રય આવતો હતો જ્યાં કેટલીક જૈન સાધ્વીઓ અભ્યાસ કરી રહી હતી. સ્વાધ્યાયનો ધ્વનિ હરિભદ્રના કર્ણગોચર થયો અને સાંભળ્યું કે એક સાધ્વી–

"चक्की दुगं हरि पणगं,
पणगं चक्कीण केसवो चक्की।
केसव चक्की केसव दुचक्की,
केसव चक्की य ॥"

એ પ્રકારે ચમત્કાર્યમય છંદનું ઉચ્ચારણ કરી રહી હતી. તેમને આ છંદ કૌતુકમય પ્રતીત થયો અને અર્થનો વિચાર કરવા છતાં પણ કંઇ સમજવામાં આવ્યું નહિ તેથી તેઓ ઉપાશ્રયમાં ગયા અને સાધ્વીને કહ્યું કે–" આ છંદમાં તો ખૂબ ચકચકાટ છે. " સાધ્વીજીએ ઉત્તર દીધો કે–" ભાઈ! અબોધ અવસ્થામાં તો આ પ્રકારે પહેલવહેલાં આશ્ચર્યમય નવીનતા પ્રતીત જ થાય છે." તેથી તેમને પોતાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી કે જેનું કથન નહિ સમજી શકું તેનો તત્કાલ શિષ્ય થઇશ. ત્યારે નમ્રતાપૂર્વક બોલ્યા કે: " માતાજી મને આપનો શિષ્ય બનાવો અને કૃપા કરી આ ગાથાનો અર્થ સમજાવો " જ્ઞાનચારિત્રસંપન્ન આર્યાજીએ સમજાવ્યું કે: " દીર્ઘ તપસ્વી ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ચારિત્રક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓનો પુરુષોને દીક્ષા આપવાનો આચાર નથી. જો આપને આ પરમ પવિત્ર આદર્શ સંયમધર્મ ગ્રહણ કરવો હોય તો આ નગરમાં બિરાજમાન આચાર્યપ્રવર શ્રી જિનભટ મુનિ પાસે જાઓ. તેઓ આપને અનગાર ધર્મની દીક્ષા આપશે. " હરિભદ્રે તેમની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરી અને આર્યાજીની સાથે સાથે દીક્ષા ગ્રહણાર્થ પ્રસ્થાન કર્યું. માર્ગમાં તે જ જૈન મંદિર આવ્યું કે જેના શરણથી હરિભદ્રનું જીવન મદોન્મત્ત હાથીથી સુરક્ષિત રહી શક્યું હતું. પુનઃ તે જિનપ્રતિમા દૃષ્ટિગોચર થઇ. દૃષ્ટિભેદથી આ સમયે તેમને તેમાં વીતરાગતામય શાંતરસની પ્રતીતિ થઈ.

તત્કાલ મુખમાંથી ધ્વનિ પ્રસ્ફુટિત થયો કે– 'वपुरेव तवाऽऽचष्टे भगवन्! वीतरागताम्॥" ત્યાં થોડો સમય ઊભા રહીને હરિભદ્રે ભક્તિરસ પરિપૂર્ણ સ્તુતિ કરી અને પછી આર્યાજી સાથે શ્રી જિનભદ્રજીની પાસે ગયા અને મુનિધર્મની જૈન દીક્ષા વિધિવત્ વિશુદ્ધ હૃદયે ગ્રહણ કરી.

હરિભદ્રસૂરિએ પોતાની આવશ્યક સૂત્રની ટીકાના અંતમાં પોતાના ગચ્છ અને ગુરુના સંબંધમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે–

"समाप्ता चेयं शिष्यहिता नामावश्यकटीका, कृतिः सिताम्बराचार्यजिनभटनिगदानुसारिणो विद्याधरकुलतिलक–आचार्यजिनदत्तशिष्यस्य धर्मतो याकिनीमहत्तरासूनोरल्पमतेराचार्यहरिभद्रस्य।" આ ઉલ્લેખ ઉપરથી નિશ્ચતરૂપે જણાય છે કે હરિભદ્રસૂરિના જિનભટજી ગચ્છપતિ ગુરુ હતા, જિનદત્તજી દીક્ષાકારી ગુરુ હતા, યાકિની-મહત્તરા ધર્મજનની–માતા હતી, વિદ્યાધર ગચ્છ અને શ્વેતાંબર સંપ્રદાય હતો.

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિએ યાકિનીમહત્તરાજીના પ્રતિ અત્યંત ભક્તિ, કૃતજ્ઞતા, લઘુતા, શ્રદ્ધા અને પુત્રભાવ પ્રદર્શિત કરવાને માટે પોતાની અનેક કૃતિઓમાં પોતાને "યાકિનીમહત્તરાસૂનુ" એ નામે અંકિત કરેલ છે. જેવા કે તેમના દ્વારા રચિત શ્રી દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ ટીકા, ઉપદેશપદ, પંચસૂત્રટીકા, અનેકાંતજયપતાકા, લલિતાવિસ્તરા, આવશ્યક નિર્યુક્તિ ટીકા આદિ પવિત્ર કૃતિઓ દ્વારા એમ અન્ય ગ્રંથકારો દ્વારા રચિત ગ્રંથોથી સંપ્રમાણ સિદ્ધ થાય છે.

(ઉધ્ધૃત) (ચાલુ)

તનમનધનની સફળતા અને નિષ્ફળતા

(રાગ હરિગીત)

૧

તન મળ્યું તો શું થયું સત્કાર્ય કોઇ કર્યું નહિ,
મન મળ્યું તો શું થયું ચિંતવન શુભ ધર્યું નહિ;
ધન મળ્યું તો શું થયું સન્માર્ગે દાન કર્યું નહિ,
ત્રિપુટી સંગમ પામતા કર્તવ્ય કાંઇ કર્યું નહિ.

૨

તનતણી તાકાત ખર્ચી ભોગ ને વિલાસમાં,
મનતણા મંથન કર્યાં તૃષ્ણાતણાં તોફાનમાં;
ધનતણા ઢગલા કર્યા આશાતણા ચોગાનમાં,
આખર ત્રિપુટી ત્યાગીને ચાલી ગયો સંસારમાં.

૩

આત્માર્થે ખર્ચ્યો દેહ જેણે તનતણું સાર્થક કર્યું,
ચિંતવન આત્મદેવનું મન-મંથને કાયમ કર્યું;
ધનને દઇને દાનમાં ત્યાગીપણું સાબિત કર્યું,
ત્રિપુટી સંગમ પામીને આત્માતણું સાર્થક કર્યું.

રચનાર–અમરચંદ માવજી શાહ

લે:-મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ.

સુભાષિત વચનામૃતો.

(ચાલુ વર્ષના પૃષ્ઠ ૯૧ થી શરૂ.)

(૨૬) પરમેશ્વરની પૂજા પ્રતિદિન પ્રેમ-પૂર્વક કરવી. ત્યારબાદ ભૂખની શાન્તિ માટે અન્ન-ભોજન કરવું. જે ઠેકાણે બીજાએ પેશાબ કર્યો હોય ત્યાં પેશાબ કરવો નહિ, કારણ કે તેમ કરવાથી "સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય" જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે અને દુર્ગંધ પરિ-વ્યાપ્ત થવાથી જીવની હાનિ થાય છે.

(૨૭) જેમ ગામ વિના સીમ કયાંથી હોય? સ્ત્રી વિના પુત્ર કયાંથી હોય? બુદ્ધિ વિના ધન કયાંથી હોય? ધર્મ વિના મોક્ષનાં સુખ કયાંથી હોય? તેમ પુણ્ય વિના લક્ષ્મી કયાંથી પામે? આ સર્વે ધર્મના પ્રતાપથી મળે છે.

(૨૮) ચંદન તથા ચંદ્રમા શીતળ છે, પણ સાધુજનની સંગતિ તે સર્વથકી પણ મહાશીતળ છે.

(૨૯) ચંદ્ર, સૂર્ય અંધકારના નાશ કરવાવાળા છે પણ સર્વથા અજ્ઞાનરૂપ અંધ-કારનો નાશ કરનાર ઉત્કૃષ્ટ ધર્મદાતા ગીતાર્થ ગુરુઓ અને તપસ્વીઓ હોય છે.

(૩૦) કુલને વિષે એક કુપુત્ર હોય તો આખા કુટુંબને કલંક લગાડનાર જાણવો અને એક સુપુત્ર હોય તે દીપક સમાન જાણવો.

(૩૧) ધર્મની કરણી કરે તે પંડિત છે, જે સત્ય વચન બોલે છે તે વાચાળ છે તથા જે મારતા જીવોને ઉગારે તે દાતાર છે.

(૩૨) ઉદ્યમથી દારિદ્રય નાશ પામે છે, તપથી પાતક નાશ પામે છે, માન કર્યાથી કલેશ થાય છે, લઘુતાથી કલેશ નાશ પામે છે અને જાગ્રત રહેવાથી ભય નાશ પામે છે.

(૩૩) તપસ્વીનું રૂપ ક્ષમા જાણવી.

(૩૪) જેણે ઉપદેશ સાંભળ્યો હોય તેણે તે પ્રમાણે વર્ત્તવાનો ખપ કરવો.

(૩૫) જેવો અવસર દેખે તેવું વચન બોલે, ઘરને વિષે સારો ભાવ રાખે, વળી જેનું વચન સાંભળીને હર્ષ ઉપજે અને જેવી શક્તિ હોય તેવો કોપ કરે, એટલી વસ્તુ જાણે તેને પંડિત જાણવો.

(૩૬) જેના મુખની વાણી મીઠાશવાળી હોય છે, વળી જેના ઘરમાં સ્ત્રી પુણ્યવંત હોય છે, વળી જેની લક્ષ્મી દાનપુણ્યને વિષે વપરાય છે તે જ પ્રાણીનું જીવિતવ્ય લેખે જાણવું.

(૩૭) **આ સુભાષિત-વચનામૃતોનો** સાર ગ્રહણ કરવો, એક એક વચનની કિંમત અમૂલ્ય છે, તો મનન કરવું. આ વચના-મૃતોનો ઘૂંટડો પીને આનંદ પામવો તથા સારાસારનો વિચાર કરવો.

(૩૮) હે **શાસનદેવ!** હવે અમને એવી બુદ્ધિ આપો કે જેથી અમે અમારા કર્ત્તવ્યને સંપૂર્ણ રીતે બજાવવા શાસનને માટે જિંદગીનો અમુક ભાગ અર્પણ કરી, પર-

આત્માની આજ્ઞાનુ અવલંબન લઈ અમારા જીવનને પૂર્ણ પ્રકાશિત કરી શકીએ.

(૩૯) **ધર્મભ્રાતાઓ !** જાગો, જિંદગી અલ્પ છે. કર્ત્તવ્ય ઘણા બજાવવાના છે. અઘોર નિદ્રામા સૂતા સૂતા આપણે સર્વ ખોયુ છે અને છે તે ખોવાય છે. આવી કિંમતી જિંદગીમા કુંભકર્ણની જેમ ઉંઘી રહેવાનુ નથી. આપણા અંતઃકરણના દીવા બધા ઝાંખા થઈ ગયા છે અને અંધકાર ચારે બાજુ વ્યાપ્ત થતો જાય છે, માટે તેમાં કંઈક કંઈક દિવ્ય તેલ પૂરી પ્રસરતા તિમિરને અટકાવો.

(૪૦) આ પ્રમાણે નિર્મળ વિચારોથી પોતાના અંતઃકરણને વિભૂષિત કરી, પોતાના નિત્ય કર્ત્તવ્યમા પ્રવૃત્ત થાય અને ઈચ્છા કરે એ જૈન કોમને માટે જરૂરી છે. (ચાલુ)

શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજીને—

(રાગ–મીઠા લાગ્યા છે મ્હને. ...)

વિજય આનંદસૂરિ વંદના અમારી.
છત્રીશ ગુણે સહિત રે, સૂરિજીને વંદના અમારી.. .. ટેક.
પંજાબ દેશમા વિચર્યા સૂરિજી,
ઉપદેશ દીધો અપાર રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૧
પંજાબ દેશની ધાર્મિક ભાવના,
મૂર્ત્તિપૂજનમા સ્થપાય રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૨
સેવાધર્મને સ્થાપી હૃદયમા,
સત્ય સુકાની બની જાય રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૩
સંયમ સાધી જ્ઞાનને પ્રચારતા,
દેશવિદેશ ગુણ ગવાય રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૪
શાસનધ્વજ સૂરિજીએ ફરકાવ્યો,
પવિત્ર થયો પંજાબ રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૫
ભેદભાવ ભૂલ્યા શ્રી આત્મારામજી,
કાંતિ વલ્લભ શ્રીકાર રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૬
અજબ ભાવના હતી સૂરિજીની,
કાર્ય અજબ બનાય રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૭
પુષ્પાંજલી આ ભાવે હું અર્પું,
સૂરિચરણે સુખદાય રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૮
સ્વર્ગે સિધાવ્યા એ પામ્યા અમરતા,
સૂરિનો હાલે જયકાર રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૯
અજિત આનંદમાં લક્ષ્મીસાગરના,
વંદના વાર હજાર રે, સૂરિજીને વંદના અમારી. ૧૦

રચયિતાઃ–મુનિરાજ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

અનુવાદક–અભ્યાસી બી. એ.

એક એકાન્તવાસી મહાત્માનો ઉપદેશ.

સ્થિર થઈ જાઓ, મનની સ્થિરતાનો અભ્યાસ કરતા રહો અને સઘળું ઠીક થઈ જશે. બધા વિષય સંબંધી વિચારો બંધ કરીને, અંતઃકરણમાં ચિત્તને એકાગ્ર કરવાનો યત્ન કરો; માની લ્યો કે ત્યાં (તમારા હૃદય-મંદિરમાં) એક સુંદર કમળ છે, જ્યાં હમેશાં ચૈતન્યનો નિવાસ છે. એ કેવળ એકાગ્રતાની એક રીત છે. વસ્તુતઃ ચિતિશક્તિનું નથી કોઈ નામ કે નથી કોઈ રૂપ. જ્યારે તમે મનને નિર્વિષય કરી દો છો ત્યારે કેવળ ચિતિશક્તિ રહી જાય છે, જે પ્રેમમય, શાંતિમય અને આનંદમય છે. ત્યારે મન નિશ્ચયપૂર્વક તે ચિતિશક્તિ અર્થાત્ નિત્ય ચૈતન્યમાં વિલીન થઈ જાય છે. આ સાધના હમેશાં થોડો વખત નિયમિત રીતે કરો અને એ વખતે કોઇ પણ પ્રકારના ચિંતન કે વિચારને મનમાં ન આવવા દો. બીજે વખતે વિક્ષેપ કરનાર વૈષયિક વિચારોથી બિલ્કુલ દૂર રહેવાનો યથાશક્તિ યત્ન કરો. હમેશાં મન શાંત અને સ્થિર રાખો; કેવળ પ્રેમ, શાંતિ અને આનંદના વિચારોને સ્થાન આપો. વાસનાઓ દૂર કરીને શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરો. તમને હમેશાં શાંતિની પ્રાપ્તિ થશે, જે આ મનુષ્યજીવનનું લક્ષ્ય છે. યાદ રાખો, હમેશાં પ્રેમમાં વિચરણ કરવું અને સૌ પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખવો એ જ સાચું જીવન છે, વાસ્તવિક જીવન છે.

શાંતિ તથા આનંદની પ્રાપ્તિ માટે તમારે તમારા વિચારો બની શકે તેટલા શુદ્ધ કરવા પડશે. ધ્યાન રાખો કે સ્વાર્થપરતાની ભાવના કદી પણ તમારા મનને દૂષિત ન કરે. સાંસારિક જીવોએ એક જ મહાન દૈવી શિખામણ લેવાની છે અને તે પૂર્ણ નિષ્કામ ભાવના. બધા યુગોમાં જેઓએ એની પ્રાપ્તિ કરીને તે પ્રમાણે આચરણ કર્યું છે તેઓ જ સંત, મહાત્મા અને ઉદ્ધારક ગણાયા છે. સંસારના સર્વ ધર્મગ્રંથો એ શીખવવા માટે જ રચવામાં આવ્યા છે. મહાન આચાર્યોએ પણ એ જ ઉપદેશ્યું છે. હૃદયને પવિત્ર બનાવવું એ જ સર્વ ધર્મોનું લક્ષ્ય છે અને ત્યાંથી જ આધ્યાત્મિકતાની શરૂઆત થાય છે.

સામાજિક આરામ, ક્ષણિક સુખ અથવા સાંસારિક વિજયથી જે શાંતિ મળે છે તે અનિત્ય છે, અને જીવનની અગ્નિપરીક્ષાના તાપમાં દગ્ધ થઈ જાય છે. કેવળ આધ્યાત્મિક શાંતિ સઘળા પ્રકારની પરીક્ષાઓની વચ્ચે એકરસ બની રહે છે અને કેવળ નિષ્કામ હૃદયદ્વારા જ એ શાંતિની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

પવિત્રતા જ અમર શાંતિ છે. આત્મસંયમથી એની પ્રાપ્તિ થાય છે અને એ માર્ગે યાત્રા કરનાર માટે નિરંતર વધતા વિવેકનો પ્રકાશ માર્ગપ્રદર્શકનું કામ કરે છે. ધર્મના માર્ગે આરૂઢ થતાં જ વિવેકનો પ્રકાશ સામે જ આવે છે, પરંતુ તેનો પૂરેપૂરો અનુભવ ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે નિર્દોષ જીવનની

જ્વાલામાં અહંકાર વિલીન થઇ જાય છે.

જો તમે અનંત સુખ અને અનંત શાંતિની પ્રાપ્તિ કરવા ઇચ્છતા હો, જો તમે તમારા પાપોથી, દુઃખોથી, ચિંતાઓથી, મુશ્કેલીઓથી હંમેશ માટે મુક્ત થવા ઇચ્છતા હો, જો તમે મુક્તિ ઇચ્છતા હો અને પરમદિવ્ય જીવનની ઇચ્છા રાખતા હો તો તમે તમારી જાત પર વિજય પ્રાપ્ત કરો તમારા હૃદયમાં રહેલી દૈવી શક્તિની આજ્ઞાનુસાર પ્રત્યેક વિચાર, પ્રત્યેક ભાવના તથા પ્રત્યેક કામનાને સંચાલિત કરો. એ સિવાય શાંતિનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી જો તમે એ માર્ગે ચાલવા માટે તૈયાર નહિ હો તો કર્મવિધિનું ગમે તેટલું પાલન કરશો તો પણ તે સઘળું નિષ્ફળ અને વ્યર્થ જશે. જે પોતાની જાત પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તેને તે નવજીવનરૂપી સફેદ પથ્થર આપે છે, જેના ઉપર કદી પણ ન ભૂંસાય એવું નામ લખેલું હોય છે તમારો સત્ય અને શાશ્વત આત્મા જ તમારી અંદર રહેનારું તીર્થસ્થાન છે. તમારી અંદર તે જ ઈશ્વરીય તત્ત્વ છે.

થોડા સમય માટે વિષયોથી, ઇન્દ્રિયોના ભોગોથી, બુદ્ધિના ઊહાપોહથી, સાંસારિક જંજાળથી અલગ થઇને તમારા હૃદયની ગુફામા પ્રવેશ કરો. ત્યા બધી સ્વાર્થયુક્ત કામનાઓના દૂષિત આક્રમણોથી મુક્ત થઇને તમને એક પવિત્ર શાંતિ, આનંદમય ધામની પ્રાપ્તિ થશે અને તમારા નિર્દોષ નેત્રો વસ્તુઓને વાસ્તવિક રૂપમા જોશે

બાહ્ય જગતમા નિરંતર સંઘર્ષ, પરિવર્તન અને અશાંતિ ચાલી રહે છે, પરંતુ પ્રત્યેક વસ્તુની અંદર અક્ષય શાંતિ રહેલી છે. એ ગંભીર નિસ્તબ્ધતામાં ચેતનનો નિવાસ છે.

નાનાં બચ્ચાંની માફક નિર્દોષ બનો. તમારી દાનશીલતા એટલી વધારો, તેનો એટલો પ્રસાર કરો કે અહંકાર દયાના પ્રવાહમાં વહી જાય.

ઇર્ષ્યા ન કરો, ક્રોધ તેમજ દ્વેષથી અલગ રહો. સૌની પ્રત્યે સમાન અને એકરસ દયાભાવ રાખો અને એવું જ વર્તન કરો. કઠિનમા કઠિન પરીક્ષામાં પણ કદિ કડવાશ ન આવવા દો અથવા કટુ શબ્દોનો પ્રયોગ ન કરો ક્રોધને શાંતિથી, ઉપહાસને ધૈર્યથી અને દ્વેષને પ્રેમથી જીતી લ્યો. કદિ પણ વિતંડાવાદમાં ન પડો. શાંતિસ્થાપક બનો. કદિ પણ લોકોના ભેદભાવને ન વધારો, અથવા બીજા પક્ષની વિરુદ્ધ એક પક્ષને સહાયતા કરીને ઝગડો ન વધારો સૌને સમાન રૂપે ન્યાય, પ્રેમ અને સદ્ભાવનું દાન કરો બીજા આચાર્યો, ધર્મો તથા સંપ્રદાયો તરફ દ્વેષદષ્ટિ ન રાખો. ગરિબ તેમજ તવંગર, માલીક તેમજ નોકર, શાસક તેમજ શાસિતમા ભેદભાવ ઉપસ્થિત ન કરો, એટલુ જ નહિ પણ પોતપોતાના કર્ત્તવ્યોમા રત થયેલા એ સૌ પ્રત્યે સમાન બુદ્ધિ રાખો. નિરંતર મન સંયમ કરવાથી કડવાશ અને દ્વેષને દૂર કરવાથી તેમજ આદર્શ દયાની પ્રાપ્તિ માટે યત્ન કરવાથી અંતે સાધુતાનો ઉદય થશે.

ફલની ચિંતા છોડીને પૂરેપૂરી પ્રામાણિકતાથી તમારાં કર્ત્તવ્યોનું પાલન કરો. સુખ અથવા સ્વાર્થની કામના તમને કર્ત્તવ્યમાર્ગથી ચ્યુત ન કરે એની સંભાળ રાખો. બીજાના કર્ત્તવ્યમાં

હસ્તક્ષેપ ન કરો. હમેશાં ન્યાયશીલ રહો. કઠિનમાં કઠિન પરીક્ષામાં પણ સત્યથી વિચલિત ન થાઓ. દૃઢ સંકલ્પવાળો પુરુષ અજેય બને છે તે સંશય તથા ભ્રમની દુઃખમય જાળથી બચી જાય છે. તમને કોઈ ગાળ દે, નિન્દા કે મશ્કરી કરે તો તમે શાંત અને ધીર બનો અને એટલું યાદ રાખો કે જ્યાં સુધી તમે બદલો લેવા માટે તૈયાર નથી ત્યાં સુધી તમારું ખરાબ કરનાર તમને કશું નુકશાન નથી પહોંચાડી શકતો; ઊલટું એ ખરાબ કરનાર પ્રત્યે દયાભાવ રાખો–એટલું સમજીને કે તે પોતે પોતાને જ નુકશાન કરી રહેલ છે. પવિત્ર વિચારવાળો પુરુષ કદિ પણ એવું નથી વિચારતો કે બીજા લોકો તેને નુકશાન પહોંચાડે છે. તે તો પોતાના અહંકાર સિવાય કોઈને પણ શત્રુ નથી માનતો.

કેવળ સત્ય અને યથાર્થ વાતો જ કરો. શબ્દ, સંકેત કે ભાવથી કોઈનું પણ દિલ દુઃખાવવું નહિ. જે રીતે ઘાતકી સર્પથી બચવા યત્ન કરો છો તેવી રીતે મિથ્યાપવાદથી જ બચો. નહિ તો તમે તેની જાલમાં ફસાઈ જશો. જે માણસ બીજાની નિંદા કરે છે તે કદિ પણ શાંતિના માર્ગે પહોંચી શકતો નથી. નકામા બકવાદથી દૂર રહો. બીજાની વાતો પર વિચાર ન કરો અને કોઈ પ્રસિદ્ધ પુરુષની આલોચના ન કરો. તમારા શુદ્ધ આચરણદ્વારા તમારા ઉપર આરોપવામાં આવેલ દોષનું નિરાકરણ કરો. જે સન્માર્ગે નથી ચાલતો તેની નિન્દા ન કરો એટલું જ નહિ પણ તમે પોતે સન્માર્ગે ચાલીને દયાભાવથી તેનું રક્ષણ કરો સત્યના શુદ્ધ જળથી ક્રોધાગ્નિને શાંત કરો વિનયપૂર્વક વાતો કરો અને નીરસ, વ્યર્થ તથા નિષ્પ્રયોજન પરિહાસમાં ભાગ ન લ્યો. ગંભીરતા અને સૌ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ જ શુદ્ધતા તથા જ્ઞાનનું ચિહ્ન છે.

સત્યના વિષયમાં વિવાદ ન કરો, બલ્કે સત્યમય જીવન બનાવો. સઘળો ભ્રમ તથા સંશયને દૂર કરીને અપરિચિત શ્રદ્ધાપૂર્વક જ્ઞાનના પાઠનો અભ્યાસ કરો. કોઇ પણ જાતના પ્રલોભનમાં પડીને સન્માર્ગથી વિચલિત ન થાઓ. આવેશમાં ન આવો. વાસનાઓ જાગૃત થતાં વેંત તેને રોકો અને નિર્મૂલ કરો. મન ચંચળ થઈ જાય તો તેને ઉચ્ચ વસ્તુઓમાં લગાડો. એમ ન ધારો કે તમને ગુરુ પાસેથી કે પુસ્તકોમાંથી સત્યની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે, તમને સત્યની પ્રાપ્તિ કેવળ સાધનાથી જ થઈ શકે છે. ગુરુ અને પુસ્તકો તમને શિક્ષણ સિવાય કશું આપી શકે તેમ નથી. એ બધું શિક્ષણ તમારે પોતે આચરણમાં ઉતારવું પડશે. કેવળ તે જ પુરુષો જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે જેઓ પ્રાપ્ત કરેલા શિક્ષણનો શ્રદ્ધાપૂર્વક અભ્યાસ કરે છે અને પૂરેપૂરી રીતે પોતાના પ્રયત્ન ઉપર જ વિશ્વાસ રાખે છે. સત્યનું અર્જન કરવું જ પડશે. આત્માઓ અથવા મૃત પુરુષોની સાથે વાર્તાલાપ કરવાનો ઉદ્યોગ ન કરો. સત્યની સાધનાદ્વારા દિવ્ય જ્ઞાન, વિવેક અને ધર્મની પ્રાપ્તિ કરો. ગુરુમાં વિશ્વાસ રાખો, ધર્મમાં વિશ્વાસ રાખો અને ધર્મના માર્ગમાં વિશ્વાસ રાખો.

દૃઢ સંકલ્પી બનો. એક ઉદ્દેશ્ય રાખો તમારા સંકલ્પને હંમેશાં દૃઢ કરતા જાઓ

સઘળી અવસ્થાઓ અને પરિસ્થિતિમાં ધર્મ, આનંદ, શાંતિ, તપસ્યા, દયા, સાધુતા, શ્રદ્ધા, વિનય, ધૈર્ય અને ઇન્દ્રિયનિગ્રહ વગેરે

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

લેખક મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ
B A LL B Advocate

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૧૬ થી ચાલુ)

૧૬ ગ્રંથો-(૧) ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠી આમાં લક્ષણ-વ્યાકરણ છંદ-કાવ્ય અને પ્રમાણ-તર્ક એ ત્રણ વિદ્યા સબંધી હકીકત આપી છે પ્રથમ ભૂમિકામા એ વિદ્યાના સાધનો-૧ વિશુદ્ધ બુદ્ધિનો આભોગ ૨ ગુરુસમાયોગ, ૩ સદ્ગુરુવિનયપ્રયોગ, ૪ સદ્પુસ્તકપ્રાપ્તિયોગ, ૫ પ્રમત્તતાનો વિયોગ, ૬ સતત ઉપયોગ (લક્ષ્યાનુસંધાન), ૭ શુદ્ધ અભિયોગ, ૮ દેહારોગ્ય, ૯ ભાગ્ય આદિ કહ્યાં છે એ સર્વ એક સાથે દુર્લભ ગણાય, છતાં એ ધરાવનારા અનેક વિદ્વાનો થયા છે - સિદ્ધસેન દિવાકર, મલ્લવાદિ, હરિભદ્ર, વાદિ દેવ, હેમચંદ્ર વગેરે. લક્ષણગોષ્ઠિમાં જૈનેન્દ્રાદિ વ્યાકરણના નામ બતાવી તેનું અધ્યયન કરવાની રીત ને તેથી થતાં લાભ કહેલ છે છંદો-નુશાસન ને કાવ્યગોષ્ઠીમા છંદના ને કાવ્યના પ્રકાર બતાવેલ છે પ્રમાણગોષ્ઠીમાં પ્રમાણના ભેદ કહેલ છે પછી દેવ, ગુરુ, ધર્મ એ ત્રણ

[illegible]વી ગુણોનો જ પ્રકાશ કરો ક્રોધ, ભય, મદ [illegible] ઈર્ષ્યા, માત્સર્ય, રાગ, દ્વેષ તથા રોગથી પૂરેપૂરા મુક્ત થઈ જાઓ

અધિકારની ઈચ્છા ન કરો તમારા પરન્તુ [illegible] ન કરો બદલો લેવાનો વિચાર છોડી દો જે તમને નુકશાન પહોંચાડવા યત્ન કરે છે તેનું પણ ભલું કરો તમારો વિરોધ કરનાર તથા આક્ષેપ કરનાર પ્રત્યે પણ જેવો તમે તમારી જેવા વિચાર ધરાવનાર લોકો પ્રત્યે કરો છો તેવો સજ્જનતાનો વ્યવહાર કરો બીજાની બાબતમાં તમારો નિર્ણય ન આપો કોઈ પણ મનુષ્ય અથવા મતનો વિરોધ ન કરો અને સૌની સાથે શાન્તિથી રહો

યાદ રાખો-[illegible] કોઈ એવી [illegible] વસ્તુ [illegible] કે જે મૃત્યુ પછી પ્રાપ્ત થાય છે તે એક યથાર્થ વસ્તુ છે અને [illegible] હમેશા [illegible]મા ઉપસ્થિત રહેતી છે. જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં જ સ્વર્ગ છે અને ત્યાં જ સદા શાન્તિનો નિવાસ છે

હમેશા પ્રેમ અને શાન્તિ ચિંતન કરો એ બે જ મુખ્ય વસ્તુઓ છે, તે અનુસાર પૂરેપૂરી રીતે તમારા [illegible] અને તમારું જીવન પણ જ આનંદમય થઈ જશે

[illegible] ધનથી મુક્તિ મેળવવા માટે જ ધર્મ તથા [illegible] [illegible] ઉપદેશવામાં આવ્યા છે કેવળ [illegible] [illegible] તમને તેનું [illegible] અને તમે દ્રઢતાપૂર્વક તેનો [illegible] જીવનને શાન્તિમય અને આનંદમય બનાવવા માટે બીજો કોઈ [illegible] નથી તેથી [illegible] દ્રઢતાપૂર્વક તેની સાધનામાં [illegible] [illegible] દેશની પ્રાપ્તિ [illegible]

તત્ત્વનાં લક્ષણો—તે ત્રણની પરીક્ષા વગેરેનું નિરૂપણ કર્યું છે. આ સંસ્કૃત ગદ્યમાં છે અને તેમાં ક્યાંક શ્લોકોનાં અવતરણ છે. તેની આદિ અને અંત બે બે શ્લોકોથી કરી છેઃ—

जयश्रीलीलालीवितरतु समानन्तमहिमा,
जिनः श्रीमान् वीरस्त्रिभुवनविभुः सर्वकलनः ।
प्रवादा यस्यैवागमजलनिधेरत्र निखिलाः,
समादाय स्वैरं कतिपयलवान् तत्त्वमभजन् ॥१॥
श्रीज्ञानसागराह्वस्वगुरूणां ज्ञानवारिधिम् ।
उपजीव्योपदेशं च कुर्वे त्रैवि(वै)द्यगोष्ठिकाम् ॥२॥

श्रीमत्तपागणनभोऽङ्गणभास्कराभ-
श्रीदेवसुन्दरगणाधिपशिष्यकेण ।
श्रीज्ञानसागरगुरूत्तमपाठितेन,
बाल्येऽपि तर्ककुतुकान्मुनिसुंदरेण ॥ १ ॥
शरशरमनुमितवर्षे १४५५
स्वस्यान्येषां च शैशवे सुधियाम् ।
जिह्वापटिमोपकृते
विदधे त्रैवि(वै)द्यगोष्ठीयम् ॥२॥

આની ૧૧ પત્રની સં. ૧૫૧૬ માં લખાયેલી હાથપ્રત સરકારી ગ્રંથસંગ્રહ કે જે હાલ ભાંડારકર ઓરિયેન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યુટ, પુનાના હસ્તક છે તેમાં છે કે જેનો જૈનગ્રંથ તરીકે નં. ૩૭૯ સને ૧૮૮૦–૮૧ છે, કીલ્હોર્ન રિ. ૧૮૮૦–૮૧ પૃ. ૭૭. (૨) પત્ર ૧૯ લ. સં. ૧૯૫૫ વૈ. શુ. ૧૪ ગુરુ, નં. ૨૪૩ જૈનાનંદ પુ. સુરત.

આ મુંબઇના લાલબાગ જૈન સંઘ તરફથી (હાલ સ્વ૦) શેઠ દેવકરણ મૂળજીએ પત્રાકારે નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાવી સં. ૧૯૬૬ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

(૨) ગુર્વાવલી—તેમાં ૪૯૬ શ્લોકમાં શ્રી વર્ધમાનપ્રભુથી માંડી તપાગચ્છના શ્રી દેવસુન્દરસૂરિ અને તેમના પટ્ટધર સોમસુન્દરસૂરિ અને તેમના શિષ્યો સુધીનો તેના રચનાકાલ સં. ૧૪૬૬ પર્યંતનો ક્રમ–શ્રેણિપૂર્વક ટૂંક વૃત્તાંત છે. કર્ત્તાના સૂરિ થવા પહેલાં સં. ૧૪૬૬ માં પૂર્ણ કરેલી આ ગ્રંથની રચના છે અને તે પોતાના ગુરુ(દીક્ષાગુરુ)ને ગચ્છનાયક શ્રી દેવસુન્દરસૂરિ પર મોકલેલી પર્યુષણાપર્વવિજ્ઞપ્તિ જેને ત્રિદશતરંગિણી નામ આપેલ તેના ત્રણ સ્રોતના છેલ્લા–તૃતીય સ્રોતરૂપે આ ગુર્વાવલી છે એમ અગાઉ કહેવાઇ ગયું છે. તેમાંથી કર્ત્તાના સમયની ઘણી વિશ્વસનીય હકીકત મળે છે. આ જૈન યશોવિજય ગ્રંથમાળા (૪) તરીકે કાશીમાં ય૦ જૈન પાઠશાલા તરફથી સન ૧૯૦૫ (સં. ૧૯૬૧) માં મુદ્રિત થઈ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. તેની ૧૧ પત્રની હસ્તપ્રત કાથવટેના રિપોર્ટમાં નં. ૧૩૬૧ તરીકે નોંધેલી પુના ભાં૦ ઇ૦ હસ્તકના સરકારી સંગ્રહમાં અને ૧૧ પત્રની પ્રત રો. એ. સો. મુંબઇ (નં. ૧૭૧૨ વેલણકર સૂચિ) માં છે, તેની આદિ 'जयश्रियं रातु जिनेन्द्रचन्द्रमाः' થી શરૂ થાય છે અને અંતના શ્લોકનું છેલ્લું ચરણ પણ 'જયશ્રી'વાળું 'सर्वाभीष्टफलप्रदः स जयति श्रीसद्गुरुकल्पद्रुमः' છે. આમાં પોતાનો જન્મ, દીક્ષા, વાચકપદ ક્યાં ને ક્યારે થયાં તે સંબંધી કર્ત્તાએ મૌન જ સેવ્યું છે.

(૩) જિનસ્તોત્રરત્નકોશ—આ કોશમાં અનેક સ્તોત્ર–સ્તવનો હોવાં જોઇએ, કારણ કે તેના એક કરતાં વધારે ભાગ 'પ્રસ્તાવ' એ નામથી પાડવામાં આવ્યા જણાય છે, અને તે પૈકી ૨૩ સ્તોત્રોનો પ્રથમ પ્રસ્તાવ યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાલા–કાશી તરફથી પ્રકટ થયેલ 'જૈનસ્તોત્રસંગ્રહ ભાગ ૨'માં મુદ્રિત થયેલ છે.

(ચાલુ)

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબના વર્તમાન.

સફળ ઓપરેશન.

લુધીઆનાના શહેરના શ્રી આત્માનંદ જૈન ઉપાશ્રયમાં પૂજ્યપાદ્ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજય વલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની છત્રછાયામાં પન્યાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજની ડાબી આંખે ઉતરી આવેલ વેલનું ઓપરેશન સુપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટર પાઠકે, સુપ્રસિદ્ધ ડૉ૦ મુકુન્દરાય પારી અમદાવાદી અને વિલાયતીરામજી માલેરકોટી આદિની ઉપસ્થિતિમાં સફળતાપૂર્વક સેવાભાવથી કર્યું. સાતમે દિવસે આંખનો પાટો ખોલવામાં આવ્યો. પંન્યાસજીની આંખે હવે શાતા છે

વિહાર.

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની સપરિવાર લુધીઆના શહેરમાં સત્તર દિવસની સ્થિરતા દરમ્યાન જૈન-અજૈન જનતામાં ધર્મજાગૃતિ સારી આવી હતી

શ્રી આત્માનંદ જૈન સેવક મંડળની સ્થાપના થઈ.

લાલા નરસિંહદાસજી મન્હાણી આચાર્યશ્રીજીના દર્શનાર્થે આવ્યા હતા તેમણે ૧૨૫) રૂપિયા શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલ આદિને ભેટ આપ્યા.

આચાર્યશ્રી સપરિવાર લુધીઆનાથી વૈ. વ. સાતમે વિહાર કરી લાડુવાલ, ફલોર, પ્રતાપપુરા, નુરમહેલની સરાય થઈ વૈ. વ. ૧૧ શીશકર પધાર્યા નગરજનો સાથે શ્રી સંઘે ભાવભીનું સુંદર સ્વાગત કર્યું. તૈયાર કરાવેલ મંડપમાં આચાર્યશ્રીજી પધાર્યા.

ગુરુસ્તુતિ થયા બાદ નગરનિવાસીઓ તરફથી આચાર્યશ્રીજીને માનપત્ર અર્પણ થયું

આચાર્યશ્રીજીએ સમયોચિત ધર્મદેશના આપી, માંગલિક સંભળાવ્યા બાદ ઉપાશ્રયે પધાર્યા

નકોદરમાં પ્રવેશ

પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાની શિષ્યપરિશિષ્યાદિ મુનિમંડળી સાથે શીશકરમાં એક સપ્તાહ રોકાઈ પ્ર. જે. સુ. બીજે વિહાર કરી નકોદર પધાર્યા

શ્રી સંઘ નકોદર અને નગરનિવાસીઓએ આચાર્યશ્રીજીનું ભાવભર્યું સ્વાગત કર્યું. દબદબા ભર્યા સામૈયા સાથે આચાર્યશ્રી મંડપમાં પધાર્યા

ગુરુસ્તુતિના ગાયનો થયા. બાબુ કૃષ્ણ લાલે આચાર્યશ્રીજીની વિદ્વત્તા અને શાસનપ્રભાવનાના કરેલા કાર્યોના વખાણ કર્યા.

શ્રી સંઘ નકોદર અને શ્રી આત્માનંદ જૈન બાલમિત્ર તરફથી પ્રાર્થનાપત્રો માસ્ટર કુંદનલાલજી અને બાબુ જિનેંદ્રપાલે વાંચી સંભળાવી આચાર્યશ્રીજીના કરકમળોમાં અર્પણ કર્યા.

આચાર્યશ્રીજીએ પ્રાર્થનાપત્રોનો પ્રત્યુત્તર આપતા પ્રાપ્ત થયેલ બુદ્ધિની સાર્થકતા કેવી રીતે કરવી એ વિષયમાં સુંદર પ્રકાશ પાડી, માંગલિક સંભળાવી ઉપાશ્રયે પધાર્યા

નકોદરમાં ગુરુજયંતિ મહોત્સવ.

પ્ર. જે. સુ. અષ્ટમી તા. ૨૩-૫-૪૨ શનિવારે જગદ્ગુરુ સ્વર્ગવાસી શ્રી ગુરુદેવ ન્યાયામ્ભોનિધિ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વર (આત્મારામ)જી મહારાજનો જયંતિમહોત્સવ સમારોહથી ઉજવવામાં આવ્યો

લાલા ધર્મીચંદ રામાદેવી જૈન ભવનની પાસે આવેલ વિશાલ સ્થાનમાં પંડાલ (મંડપ) બાંધવામાં આવેલ હતો આચાર્યશ્રીજી અધ્યક્ષસ્થાને બિરાજ્યા હતા.

શ્રી ગુરુદેવની સ્તુતિના ગાયનો ગાયા બાદ શ્રી સંઘે જયંતિનાયક શ્રી ગુરુદેવની ભવ્ય પ્રતિકૃતિની વાસક્ષેપથી પૂજા કરી

પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રી, શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગુરુકુલના ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થી અને વર્તમાનમાં માસ્ટર પૃથ્વીરાજજી જૈન એમ. એ. બ્રહ્મચારી શંકરદાસજી ગવાળા, માસ્ટર કુંદનલાલજી, શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલ લુધીઆના, બાબુ કૃષ્ણકાંતજી જૈન બી. એ

લાલા અમરનાથજી હોશીયારપુરી વિગેરે વક્તાઓના જયંતિનાયક શ્રી ગુરુદેવના જીવન વિષયિક વિદ્વત્તા-ભર્યાં ભાષણો થયાં.

પ્રોફેસર નથ્થાસિંહજીએ ઔપદેશિક પદો સંભળાવી સભાજનોને રંજિત કર્યાં હતાં.

અંતમાં અધ્યક્ષસ્થાનેથી આચાર્યશ્રીજીએ ઉપસંહાર કરતાં મનનીય બોધ આપી જયંતિનાયક શ્રી ગુરુદેવના પગલે ચાલવા સૂચવ્યું હતું. બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

રાતના પણ વિરાટ સભા ભરવામાં આવી હતી. પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીજીએ "જૈન ધર્મ" એ વિષયમાં સુંદર ભાષણ આપ્યું અને પ્રોફેસર નથ્થાસિંહજીએ સંગીતથી સભાને રંજિત કરી હતી.

પટ્ટી તથા હુશીયારપુરના શ્રી સંઘોએ આચાર્યશ્રીજીને આગ્રહભરી વિનંતિઓ કરી હતી. પટ્ટી શ્રી સંઘની ચાતુર્માસની વિનંતિનો આચાર્યશ્રીજીએ સ્વીકાર કર્યો હતો.

બહારથી પધારેલા સાધર્મિક બંધુઓનું સ્વાગત નકોદર શ્રી સંઘે સુંદર રીતે કર્યું હતું.

આચાર્યશ્રીજી થોડા દિવસની અત્રે સ્થિરતા કરી ચાતુર્માસ માટે પટ્ટી તરફ વિહાર કરશે.

અંબાલા.

અંબાલા શહેરમાં પ્ર. જેઠ શુદિ ૮ના રોજ સ્વર્ગવાસી ગુરુદેવ શ્રી ન્યાયાંભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરિજી મહારાજનો જયંતિ મહોત્સવ સમારોહપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજના વિશાળ ભવનમાં સવારના ૭॥ વાગે જૈન સંસ્થાઓના અધ્યાપકો, વિદ્યાર્થીઓ અને અન્ય નગરનિવાસીઓની એક સભા શ્રીયુત્ સંગતરાયજીના પ્રમુખપદે મળી હતી, જેમાં આચાર્યશ્રીજીના જીવન ઉપર પ્રકાશ પાડતા પ્રવચનો થયા હતા.

ગુરુ જયંતિ–ભાવનગર.

આ વરસે બે જેઠ માસ હોવાથી તેમજ સં. ૧૯૫૨ની સાલમાં પ્રથમ જેઠ શુદિ ૮॥ રોજ મધ્યરાત્રિના ગુરુમહારાજ પ્રાતઃસ્મરણીય ન્યાયાંભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજનો સ્વર્ગવાસ થયેલ હોવાથી પ્રથમ જેઠ શુદિ ૮ શનિવારના રોજ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પ્રસંગે આ સભાના સભાસદોએ શ્રી સિદ્ધાચલજી જઈ, રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલ મૂળજીભાઈ હા. શેઠ સકરચંદભાઈ તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર પૂજા ભણાવી, શ્રી આદીશ્વર ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલે વિ. ની આંગી રચાવી અને પુરબાઈની ધર્મશાળામાં સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

વલાદ

પૂજ્યપાદ તપસ્વી શ્રી વિવેકવિજયજી તથા પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયલલિતસૂરિજી મ. આદિની અધ્યક્ષતામાં ન્યાયાંભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીજી (આત્મારામજી) મ. ની જયંતિ પ્ર. જેઠ સુદ ૮ શનિવારના દિવસે ઘણા ઠાઠમાઠથી ઉજવાઇ હતી. આ પ્રસંગે ગુલાબચંદજી ઢઢ્ઢા એમ. એ. તેમજ સ્થાનિક જૈન જૈનેતર જનતા સારી સંખ્યામાં હાજર હતી. આચાર્યશ્રીજી, શ્રીયુત ચંદુલાલ, શ્રીયુત ગુલાબચંદજી ઢઢ્ઢાના જયંતિનાયકના ચરિત્ર સબંધી વિવેચન બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

અમદાવાદ.

જગપ્રસિદ્ધ આચાર્યદેવ શ્રી વિજયાનંદ (આત્મારામજી)સૂરીશ્વરજીનો નિર્વાણદિન જેઠ સુ. ૮નો હોઇ શ્રી ઉજમબાઇની ધર્મશાળામાં સુંદર રીતે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. શરૂઆતમાં પરમાત્માની સ્તુ ત કર્યા બાદ કવિ ભોગીલાલ, પં. શ્રી વિકાસવિજયજી, પં. શ્રી. પ્રભાવિજયજી તથા શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજના સુંદર પ્રવચન થયા હતા.

બાદ ઝવેરી સૂરજચંદભાઇ વૈરાટી, શ્રી ફૂલચંદ દોશી અને આચાર્ય દેવ વિજયકુમુદસૂરિજીએ સુંદર પ્રવચન કર્યું હતું. બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.